

גיליון מקיף לבירורי הלכה ומנהג אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום"
רמת בית שמש, ביתר עילית, אלעד, ברנפולד, רמות, בית וגן, רוממה, תל ציון, נוה יעקב, רמת שלמה, גאולה, ארזי הבירה, גבעת שאול, בני ברק, רכסים, קרית ספר

המשך הלכות בית הכנסת

טוש"ע ומשנ"ב סימן ק"נ - קנ"ה

בגיליון:

- האם יש להקב"ה תשובה לקטרוג השטן שישראל משיחין שיחת חולין בבית הכנסת? גנזי הלכה עמ' ב
- האם יש היתר להשאיל ספסלים ושלוחנות מבית הכנסת? עיון הלכה עמ' ג
- האם מותר להשליך לאשפה קלטות שיש בהם שיעורי תורה? תשובות ופסקים עמ' ד
- גוי שביקש לתרום לישיבה, האם ראוי לקבל ממנו? לאמתה של הלכה עמ' ו
- התורם ספר תורה לבית המדרש ורוצה כעבור זמן להוציאו, מה דינו? האיר המזרח עמ' ט
- האם מותר להניח פתיון לפני שותף עתידי כדי לבדוק אם הוא נאמן? עוד יוסף חי עמ' י
- האם מותר לאברך כולל לעבוד כמה שעות ביום כדי שהעוני לא יעביר אותו על דעת קונו? הוראת הלכה עמ' יב
- האם צריך להזהר מלהוריד דמעות על סידור? שי"ח הלכה עמ' יג
- תקנון קדושת הספרים בבית המדרש "חברת אהבת שלום" עמ' יג
- האריזות שעל ארון הקודש והפרוכת, האם ראוי לעשותם? המנהג וטעמו עמ' טו
- יש להזהר מלהביא ילדים קטנים לבית הכנסת פניני הלכה עמ' טז
- גדר כח ז' טובי העיר להוריד מקדושת בית הכנסת ביני עמודי עמ' כ
- נסיון לפתור התעלומה מיהו רבי ליבא מלובלין? מכתבים ותגובות עמ' מב

הרה"ג מרדכי קרליבך שליט"א רו"ח תורת רפאל - "אהבת שלום"

מורא מקדש ואיסור נטיעת עץ במקדש ובפתחי בתי כנסיות ובתי מדרשות

בתמיתה האחרונים למה אין איסור לא תטע לך בבית הכנסת
הלא מעתה יש לתמוה, היאך מצינו ידינו ורגלינו בבנין בתי הכנסת אשר יש בהם בימה וארונות או בנינים מעץ, והרי בכלל איסור תורה זה של נטיעת עץ נכלל שלא לבנות בימה של עץ, וכפי שיבואר.
דבספרי כאן איתא, לא תטע לך אשרה כל עץ וכו', ומנין לנוטע אילן בהר הבית שהוא עובר בלא תעשה תלמוד לומר כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך, רבי אליעזר בן יעקב אומר מנין שאין עושים אכסדרה בעזרה תלמוד לומר כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך ע"כ, הרי דיש איסור לבנות אכסדרה של עץ, וכן לשון רש"י כאן אזהרה לנוטע אילן ולבונה בית בהר הבית, וא"כ ה"נ דכוותה יהא אסור לעשות בבית הכנסת, וצ"ע.
ובירושלמי מגילה [פ"א ה"ד] על מה דתנן שם דאם אירע יום הקהל בשבת דוחין אותו למחרת, ומפרש הטעם שהוא מפני הבימה שעליה היה המלך יושב וקורא, וכיון דא"א לבנותו בשבת נדחה ליום ראשון, ופריך שיבנו הבימה מאתמול, ומשני שלא לדחוק את העזרה [הובא ברש"י מגילה ה.], עוד משני, על שם לא תטע לך אשרה כל עץ, ואם עומד ב' ימים הוי כבנין קבוע, הרי דיש איסור לבנות בימת עץ, וכמבואר בספרי.
והנה האחרונים נחלקו בהך דינא דאיתא בספרי דאף בנין של עץ אסור, דהנה כתב הר"מ בפ"ו ע"ז ה"ט וז"ל, לאסור לעשות אכסדראות של עץ במקדש כדרך שעשוין בחצרות, אע"פ שהוא בבנין ואינו עץ נטוע, הרחקה יתירה, שנאמר כל עץ, ובכס"מ הבין דכוונת הר"מ בזה שאינו אלא מדרבנן, הרחקה לאיסור עץ, וכ"ה בקרי"ה, אכן במנח"ח מצוה תצ"ב סק"ד הביא בשם הסדר משנה שהוא הרחקה מדאורייתא.
ומעתה אם נימא דאיסור נטיעת עץ בבית הכנסת אינו אלא מדרבנן, הרי שיש לומר שלא אסור חכמים אלא נטיעת עץ ולא בנין בית, וכן אם נימא דאיסור בנין בית ואכסדראות אינו אלא מדרבנן, הרי שיש לומר שלא אסור כן בבית הכנסת, אכן אם נימא דמדאורייתא אסור לבנות בית ובימה, ונימא דדין בית הכנסת כדין בית המקדש לענין זה, שוב צ"ע היאך מותר לבנות בימה של עץ בבית הכנסת, וצ"ע טובא בזה.
ובש"ת מהרש"ם ח"ו סי' ה' מצאתי, שהביא דברי הגרע"א הנ"ל בשם הרד"ע, והשיג עליו ממעשים שבכל יום שעושים בימה של עץ בבית הכנסת, הרי ע"כ דאין איסור נטיעת עץ נוהג בבית הכנסת כלל, וכן הנצי"ב במשיב דבר ח"ב סי' י"ד נשאל אם יש איסור ליטע אילנות סמוך לבית הכנסיות, והשיב שאין לבדות איסורים חדשים, ואם היה אסור הרי שהיה אסור לעשות ספסלים מעץ, והביא דברי הגרע"א, והניח בצ"ע.
ונכד המהרש"ם כתב על הגליון וז"ל, אני השגתי את פירושו של הר"ד עראמה וכתוב בו בזה הלשון, הנוטע אילן וכו' ונלע"ד דאפילו אצל ביהכ"נ אסור מדרבנן, אבל אכסדראות של עץ דאפילו במקדש אינן אלא מדרבנן משום גזירה, בביהכ"נ מותר, עכ"ל. ולפ"ז נדחה בפשיטות הוכחת אזמו"ר בהיתר נטיעת אילנות אצל ביהכ"נ ממעשים בכל יום שעושים אכסדראות של עץ, כמ"ש הרד"ע דרק אילן אסור וכו' ופשוט.
אכן מעתה למה שנתבאר במנח"ח בדעת הר"מ דאיסור כל עץ הוא מדאורייתא, הרי שאיסור זה נוהג אף בבית הכנסת, ושוב צ"ע קושית המהרש"ם ממעשים שבכל יום, ויש לומר, דכיון דאיסור בנין מעץ אינו אלא הרחקה יתירה [מדאורייתא], לכן לא אסור חכמים בבית הכנסת אלא האיסור מעיקר הדין, אכן עדיין צ"ע למה לא יהא אסור מדאורייתא כמו שהשווה כמה הלכות בית הכנסת להלכות בית הבחירה, וצ"ע.
ובמהר"ם שיק בתשובותיו סי' ע"ח הוסיף להקשות, דמפורש בסוכה נב. דבבית הכנסת שבאלכסנדריה של מצרים היה בימה של עץ, וכתב ליישב עפ"י מש"כ המהר"ל בגור אריה, דהטעם לאסור נטיעה של עץ במקדש הוא לפי שאין לשתף דבר חול במקום הקודש, דכל שאינו בכלל הכל בכתב חשיב כהדיוט כלפי קדושת בית המקדש, משא"כ בבית הכנסת דיש לומר דכל מה שהוא מצריכה אי"ז נחשב כדבר הדיוט.
ונראה לדון דלא לכל השוו דין בית הכנסת לדין בית המקדש, וממילא ליכא למילף איסור נטיעת עץ בבית הכנסת מבית המקדש, ודוקא לענין הדינים דתליין בגילוי ומקום השכינה, בזה הוא דמשוינן דין בית הכנסת לבית המקדש, כמו שדרשו במגילה שם ואהי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל, והוא משום גילוי שכינה והשראתה שיש בבתי כנסיות ובתי מדרשות כמפורש שם בכל הסוגיא.
ולכן לענין מורא מקדש שפיר שוה דין ביה"כ לדין מקדש, והוא עפ"י הא דאיתא ביבמות ו: מורא האמור במקדש, לא ממקדש אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש, ואי זו היא מורא מקדש לא יכנס אדם בהר הבית במקומו וכו', וכמדומה שהגר"ז ביאר דכוונת הדין הוא, דאין זה דין מחמת לתא דקדושת מקדש, אלא עיקרו מחמת לתא דגילוי שכינה, והוא המחייב חובת מורא מקדש.
ודכוותה נראה לענין איסור נתיצת אבן באבני בית הכנסת ובית המדרש, דאף לענין זה מצינו שהשווה דים לדין נתיצת אבן בבית המקדש, דהלא איסור נתיצת אינו מחמת קדושת הבית, אלא יסודו מדכתיב אבד תאבדון את כל המקומות וגו' לא תעשון כן לה' אלהיכם, באופן דיסוד האיסור הוא לעשות כן לה' אלהיכם, וא"כ בזה שוים המה דין בית הכנסת ודין בית המקדש, דאף ביהכ"נ הויא בית לה' אלהינו.
וסמך נפלא לזה נראה ממה שכתב בחת"ס יו"ד סי' רפ"א, דהנה כתב הר"מ בפ"ו מזוזה ה"ו דבית הכנסת פטור ממזוזה לפי שהוא קודש, ובחת"ס יו"ד סי' רפ"א נשאל דהלא קדושת בית הכנסת אינה אלא מדרבנן, והיאך יפטור מחובת מזוזה מדאורייתא, והשיב דהחת"ס דיסוד הפטור של בית הכנסת אינו מפאת קדושתה, אלא מחמת מה שהיא

הגרע"א בהגהותיו לאו"ח סי' ק"נ חידש בשם ר"ד עראמה, דכמו שהזהירה תורה לבל ניטע עץ אצל מזבח ה', כמו"כ אסור ליטע עץ אצל ביהכ"נ, אלא שמבואר מדבריו דבבית הכנסת אין בזה איסור אלא מדרבנן.
וראיתי לחכם אחד שהעיר דיש לדון שיש איסור תורה בנטיעת אילנות בביהכ"נ, להמבואר במגילה כט. על הכתוב ואהי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל, וכן תנן במגילה כח. דבית הכנסת שחרב הרי הוא בקדושתו שנאמר והשמותי את מקדשיכם, וכן הוא בתורת כהנים שם והשימותי את מקדשיכם לרבות בתי הכנסת, וכפי שיבואר דלענין כמה הלכות מצינו שדין בית הכנסת כדין בית המקדש.
המרדכי במגילה פ"ד רמז תתכ"ו כתב, דבית הכנסת נקרא מקדש מעט, ולכן אסור לנתוך דבר מבית הכנסת, דתניא בספרי מנין לנתוך אבן מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרה שהוא בל"ת, וכתב בנחל אשכול דמשמע דאסור רק מדרבנן, ואף שהשוה ביהכ"נ למקדש היינו סי' תק"צ, והובא לדינא בב"י או"ח סי' קנ"א וברמ"א שם סי' קנ"ב בסופו, ומקורו נלמד ממגילה שם דבית הכנסת נקרא מקדש מעט.
ובאשכול סי' כ"ד בסופו כתב דיש מי שאומר שאסור לנתוך דבר שבביהכ"נ כשאינו לצורך בנין, שהרי חכמים השוו קדושת ביהכ"נ לקדושת המקדש, והנותץ אבן מההיכל עובר בקודש שנאמר אבד תאבדון את כל המקומות וכו' ואשריהן תשרפון וכו' לא תעשון כן אסמכתא בעלמא, ועי' בפמ"ג או"ח סי' קנ"ב בא"א סק"ו שאינו לוקה, ובמנח"ח מצוה תל"ז סק"י"ח נסתפק אם אסור מה"ת, ובסק"ח הכריע לקולא.
אכן הר"מ כתב בסה"מ ל"ת ס"ה במנין הקצר וז"ל שלא לאבד בית המקדש או בתי כנסיות ובתי מדרשות וכן אין מוחקין את השמות המקודשין ואין מאבדין את הכתבי הקודש שנאמר אבד תאבדון את כל המקומות וכו' ואשריהן תשרפון וכו' לא תעשון כן לה' אלהיכם, הנה מלשון הר"מ מוכרח דאיסור נתיצת בבית הכנסת הוא איסור תורה, וע"כ כדברי המרדכי דביהכ"נ וביהמ"ק איקרו מקדש מה"ת.
וביראים סי' ת"ט כתב וז"ל, ויראת מאלהיך, צוה בהכנס אדם למקדש או בבית הכנסת או לבית המדרש שינהג בהם מורא וכיבוד דכתיב בפרשת בהר סיני את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו וכו', ומצינו ובית הכנסת ובית המדרש שנקראו מקדש, דתניא בת"כ והשימותי את מקדשיכם מקדש מקדשי וכו', ואמרינן במגילה פרק אחרון ואהי לכם למקדש מעט בארצות אשר הדחתים שם, ואמר שמואל בר רב יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל, למדנו כשאמרה תורה את מקדשי תיראו שבתי כנסיות ובתי מדרשות בכלל, והמורא מה הוא אינו מפורש במקרא ופירושו חכמים כל אחד לפי סברתו לפי חומר קדושות.
הלא מאחר שמצינו שדין בית הכנסת ובית המדרש כדין המקדש, לענין איסור נתיצת, וכן לענין מורא מקדש, א"כ כמו"כ יש לומר דאסור מה"ת ליטע עץ אצל בית הכנסת, כשם שהזהרנו שלא לעשותה במקדש.
והנה הרמב"ן כאן כתב וז"ל לא תטע לך אשרה, כל אילן הנטוע על פתחי בית אלהים יקרא אשרה, אולי בעבור שהוא שם דרך מראה אותו לעם יקרא כן, מלשון תמוך אשרי במעגלותיך, יזהיר הכתוב שלא יטע אילן אצל מזבח ה' לנוי, ויחשוב שהוא כבוד והדר למזבח השם, ואסר אותו בעבור שהוא מנהג עובדי ע"ז לטעת אילנות בפתחי בתי ע"ז שלהם, [שנאמר והרסת את מזבח הבעל וגו' ואת האשרה אשר עליה תכרת].
ובבנין ציון סי' ט' אמר השואל [הג"ר קאפל במברגר גאב"ד דק"ק ווארמס] דמבואר מדברי הרמב"ן שיש איסור תורה ליטע אילנות בפתחי בתי הכנסת, והוא מכוון עם מה שהמשיך הרמב"ן שם דטעמא דקרא הוא משום בעבור שהוא מנהג עובדי עבודה זרה לטעת אילנות בפתחי בתי עבודה זרה שלהם, והשיב לו בבנין ציון [בעל הערוך לנר] דאף אם נימא דיש איסור ליטע אילנות בבית הכנסת, הרי שאין איסור אלא בתוך בית הכנסת, אך בפתח בית הכנסת גופיה ודאי שרי, באופן דע"כ אין כוונת הרמב"ן בזה אלא לבאר לשון אשרה שהיו קורין הגויים לעצים שבפתח בתי ע"ז אשרה, ואין ללמוד דינים והלכות מטעמיה דקרא, עכ"ד.
הלא מעתה נראה, דאף למה שהביא הגרע"א דיש איסור ליטע אילנות אצל בית הכנסת, דמשמע דאינו נוטע בתוך הבית הכנסת, ודלא כהבנין ציון, הא מיהא ניחא בזה מה שאין בזה אלא איסור מדרבנן, כי מדאורייתא ליכא איסור אלא בתוך המקדש עצמו, כסברת הבנין ציון, אלא דלפ"ז נמצא דאם יטע אילן בתוך הבית הכנסת יעבור באיסור תורה למשנ"ל דלענין כמה הלכות דין ביהכ"ס כדין המקדש.
והנה נחלקו הראשונים אם איסור זה נוהג גם בעזרת נשים, דלשון הר"מ בפ"ו ע"ז שם דאסור בכל העזרה, וא"כ בעזרת נשים שרי, וכ"ה בהשגות הראב"ד פ"א ביה"ב ה"ט, וכן משמע בראב"ד פ"ג תגיגה ה"ז, יעו"ש, אכן בספרי מפורש שנוהג גם בעזרת נשים, וכ"ה בירושלמי מגילה פ"א ה"ד, [ומה"ט אין לעשות במה של עץ להקהל ב' ימים], ויעוין בכס"מ שהוא פלוגתא בספרי, והר"מ פסק כראב"י שם, יעו"ש.
ומעתה י"ל דאף אם נימא דקדושת בית הכנסת כקדושת המקדש, היינו כקדושת הר הבית, ומה דשוין לענין מורא מקדש ונתיצת אבן, דהנך דינים נוהגים גם בהר הבית, וא"כ י"ל דאיסור נטיעת עץ לדעת הר"מ אינו נוהג בבית הכנסת, כמו שאינו נוהג בהר הבית, אכן לדעת הספרי והראב"ד שלא דלא תטע נוהג אף בהר הבית, שוב י"ל דאיסור זה נוהג גם בהר הבית, ואם קדושת ביהכ"ס מדאורייתא, איסורו מה"ת.

הרה"ח ר' נחום יואל בהרה"ח חיים יעקב ע"ה הלפרין מנזע המהרש"ל ובעל סדר הדורות נלכ"ע משם טוב ביום ה' בכסלו תשנ"ז	מזהר"ר פריץ בן מזהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס נלכ"ע כ"ב בטבת תשנ"ז וזו' החשובה מרת יענטא בת מזהר"ר אשר ע"ה נלכ"ע י"א ניסן תשס"ד	המורחם אברהם בן אלטון הררי ז"ל נלכ"ע כ"ז טבת תשכ"ב וזו' המורחמת שרה עליזה טובה בת מנחם הררי נ"ע נלכ"ע ו' טבת תש"ן
--	---	--

גנדי הלכה

הגאון רבי יוסף בן אדהאן זלה"ה

מחור"ר מרוקו בעל שופריה דיוסף

הגאון החסיד רבי יוסף בן אדהאן זלה"ה נולד בעי"ת טיטואן שבמרוקו, והיה מגדולי חכמי ורבני העיר בדורו. בסוף ימיו בשנת תר"ה עלה לארץ ישראל יחד עם בנו רבי אברהם ז"ל, שם נתיישב בעיר יפו. לאחר תקופה קצרה בשנת תר"ז לערך חלי"ש, ושם מנוחתו כבוד.

חיבורים רבים הותיר רבינו אחריו בכת"י, מהם נודעו: יוסף חן, שאלות ותשובות וחקרי הלכה בד' חלקי שו"ע; ויאמר יוסף, שו"ת כנ"ל; הוד יוסף, חידושים על התורה; אצרות יוסף, דרושים; גאולת יוסף, דרושים ע"ד פרד"ס התורה; עשירי קודש, על דרך האמת; שופריה דיוסף, דרשות וביאורי מקראות, והוא חיבורו היחיד הנדפס (אסכנדריה תרנ"ז) ע"י נכדו רבי יוסף נסים בן אדהאן ז"ל.

על גדולתו ושקידתו בתורה ועל חסידותו וקדושתו, נדע מתוך הסכמות הגאונים לחיבורו שופריה דיוסף, וראה שם בהסכמת הג"ר שלמה אדהאן ז"ל הכותב: "הגאון המפורסם בתורה החסיד והעניו המלומד בנסים קדש קדשים כמוהו"ר יוסף בן אדהאן זצוק"ל, אשר עיני זכו לאור באור פני מלך ביופיו בהיותו בחיים חיותו בעיה"ק יפו תוב"ב, והיה משים לילות כימים בשאון ים התלמוד ובספרי הקבלה נורא מאד, ומרוב ענוותנותו שייף עייל שייף נפיק ולא מחזיק טיבוחא לנפשיה, ועל הרוב היה מעלים את עצמו בחדר מיוחד ומתבודד עם קונו ויטע שם אהלי אפרונו ושכחו עצמו מספר לאין קץ וכו'. ואחר אשר נלקח ארון האלקים ויעל יוסף כמשחל בניתא מחלכא על ערן גן האלקים, והניח אחריו ברכה כמה כתיבות וחבורים פלאי פלאים על דרך הקבלה ועל התלמוד וארבעה טורים ודרושים מתוקים מדבש ונופת צופים, אלא שמרוב השפעת חכמתו לא היה יכול לסדרם כי היתה חכמתו נובעת כמעין המתגבר והיה רץ בכתיבה בכל יכולתו וכו'".

לפנינו דרוש נפלא מעורר הלבבות בחומר איסור הדיבור בבית הכנסת ובפרט בשעת תפלה וקריאת התורה, מתוך חיבורו 'אצרות יוסף' כת"י, המכיל דרשות ומאמרים במכלול נושאים. חיבור זה בהעתקת נכדו הג"ל נשתמר בספריית אאמור"ר הגאון שליט"א, ועתיד לראות אור בעזה"י יחד עם שאר כתביו ע"י מכון אהבת שלום.

[קדושת בית הכנסת]

פסק מרן באו"ח סי' קנ"א: דבתי כנסיות אין נוהגין בהם קלות ראש כגון שחוק והתול ושיחיה בטילה, ואין אוכלין ושותין בהם וכו', ולא נכנסים בהם בגשמים מפני הגשמים ובחמה מפני החמה. ות"ח ותלמידיהם מותרים לאכול שם בדוחק. ואין מחשבין בהם חשבונות אלא אם כן של מצוה וכו'. ואין מספידים בהם אלא לא' מגדולי העיר וכו'. ואם צריך ליכנס שם לצרכו כגון לקרא לאיזה אדם, יכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה וכו'. ואם אינו יודע לקרות יאמר לא' מהתינוקות קרא לי פסוק שאתה קורא בו, או ישהה מעט ואח"כ יצא, שהשיבה בהם מצוה שנאמר אשרי יושבי ביתך.

והאר"י ז"ל היה נזהר מלרוק בו. גם היה נזהר מאד שלא לדבר בבית הכנסת רק תפלתו, אפילו דברי מוסר ותשובה לא דיבר פן ימשך ממנו דברי חול. ורבינו יעקב היה מכבד בזקנו לפני ארון הקדש, כמ"ש בס' חסידים. וטיט שעל רגליו ראוי לקנחו קודם שיכנס לבית הכנסת, ולא יהיה עליו ועל בגדיו שום לכלוך, כמ"ש הש"ע שם.

ראה גם ראה גודל קדושת בית הכנסת. ובזוה"ק אמר על תלת מילי מתעכבי ישראל בגלותא וחד מנייהו על דעבדי קלנא בשכינתא. ופי' ה"ה בעל ראשית חכמה ז"ל¹ דהכוונה שמדברים דברי חול בבית הכנסת אשר שם מושב השכינה, ואין לך בזוי יותר מזה שמניח המלך ומדבר דברי הבאי ומכ"ש בשעת התפלה. ועי' בס' קכ"ד² דהסח בחזרת ש"ץ התפלה גדול עונו מנשוא וגוערין בו. ועי' בס' נ"א³ שצריך לזהר מלהפסיק בדבור משיחיל ברוך שאמר עד סוף י"ח ואפילו לצורך מצוה. ובין ישתבח ליוצר עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה, כמ"ש בס' נ"ד⁴. ועי' בס' קמ"י⁵ דפסק דכיון שהתחיל לקרות בתורה אסור לספר אפילו בדברי תורה אפילו בין גברא לגברא. ואפילו להמתירים היינו דוקא בדברי תורה אבל בדברי חול ישתקע הדבר ולא יעשה כן בישראל. וכמ"ש המפרשים ז"ל שזה נכלל בכלל ועוזבי ה'

יכלו ח"ו, ועליו נאמר⁶ כי דבר ה' בזה, רח"ל מעונשו שיש לו שתי כריתות מעוה"ז ומעוה"ב, ומסיר אזנו משמוע תורה וכו'.

והתימה הגדולה בעיני, שאני רואה כמה בני אדם מחמירין באיסור חלב, ובפרט באיסור חמץ כמה מיני חומרות והרחקות שלא ליכשל באיסור חמץ אפילו משהו, ועושים משמרת למשמרת, וכן בדין שעונשו חמור חיוב כרת והחמירה בו תורה בבל יראה ובל ימצא, ואם תאמר לאדם אחד שאכל חלב ודם או נכשל באיסור חמץ או אכל ביום הכפורים, יכעס עליו בקולו בקול מים רבים ויורד עמו עד לחייו הכה ופצוה על שחשדו באיסור כרת, לו יש חרב בידו יהרגוה, וזה על כרת אחד בשנה ומעוה"ז דוקא, וא"כ איך לא יחוס האדם על נפשו לעבור על ל"ו כריתות בשנה לדבר דברי חול והבאי בשעת קריאת התורה, כמה לא חלי ולא מרגיש לאבד עצמו מעוה"ז ומעוה"ב, זו קשה מכולם ואיסור מצוי ולא בדיל מניה כולי שתא ונעשה לו כהיתר, ואמר הלא מצחק אני, דיבור ולא מעשה, ומצינו דיבור חמור ממעשה כמש"ל במרגלים, והדיבור פועל, ומות וחיים ביד לשון. ובאין מבין בעוה"ר המה כשלו ונפלו ועברו ונענשו וסרכיה נקט ואזיל ומאבות יצאו תולדות המה מי מריבה אשר פרו וישרצו, נמצא חוטא ומחטיא וחטא רבים תלוי בו, ולא ידע כי בנפשו הוא וחמירה סכנתא מאיסורא. אשר על כן איש התמים יפקח עיניו על זה לידע להודיע ולהודע עונשן של דברים, ולבבו יבין ושב ורפא לו ולא ישוב לכסלה, יפדה נפשו מרדת שחת וזכות הרבים תלוי בו.

הבט נא וראה מ"ש הרב ארחות חיים בהל' עניית אמן וז"ל: שהתנוקות משעה שעונין אמן זוכין לחיי עולם הבא, וא"כ אוי להם למדברים דברים בטלים או שחוק בשעת התפלה ומונעים בניהם מחיי עולם הבא, כי יש לנו לשאת ק"ו בעצמינו מן האומות עובדי כוכבים ומזלות שעומדים בבית תפלתם כאלמים, וכ"ש אנחנו שעומדים לפני מלך מלכי המלכים, כי ראינו בעינינו כמה בתי כנסיות נחרבו על שנהגו בהם קלות ראש ונהפכו להיות בתי ע"ז, ואמר הנביא⁷ המערת פריצים היה הבית הזה, על כן כל אחד ואחד יתן אל לבו להיות חרד לפני בוראו שלא ידבר בשעת תפלה, עכ"ל הקדוש.

וכן ראיתי במפרשים שהביאו משם המדרש⁸ שבכל יום ה' עושה מלחמה עם השטן, שמקטרג ואומר רבש"ע עמך ישראל גנבים, והקב"ה משיבו לא מצאת אלא ישראל לך אצל האומות ותראה כמה וכמה גוזלים וחומסים. חוזר ואומר עמך מנאפים וכו', והקב"ה משיבו לך אצל עשו וישמעאל וכו'. וכן על כל עבירה ועבירה. וכשאומר עמך ישראל מדברים בבית הכנסת בשיחת חולין וכו', כביכול אין לו מה להשיב, ועבירה זו מחייבתם. ובזה פירשו כונת הפסוק⁹ ה' ילחם לכם ואתם תחרישון, דהיינו על כל העבירות ה' ילחם לכם בשבילכם, אבל בתנאי ואתם תחרישון בבית הכנסת כי בזה אין להשיב, ע"כ.

הנך רואה בעיניך כמה חומר עון זה וכמה רעה גורם לעצמו, ולפי דברי הזהור פרשת תרומה ופרשת ויקהל כמעט לית ליה חולקא באלהא קדישא מאן דמשתעי בבי כנישתא, א"כ למה האדם יאבד עולמו בשעה אחת בלי שום תועלת והנאה, ואין לך שטות גדולה מזו, ממה נפשך אם מאמין בדברי רז"ל ומאמין ששכינה בבית הכנסת, א"כ מי שמע כזאת מי ראה כאלה מי שהוא מדבר עם המלך פוסק באמצע שאלתו לדבר דברים בטלים, הלא יחרה אף המלך, הן יתן בקולו קול עז הוציאו את המקלל הזה מלפני וייסרו אותו שבע על חטאתו. ואם אינו מאמין, גם זה רעה חולה הרי זה מין ומורידין ולא מעלין, ומי ביקש זאת מידו רמוס חצרו ית, וביאתו לבית הכנסת היא לפנים דלא לישתני ממנהגא, וקורא אני ע"ז ובאו בה פריצים וחללוהו, ואיש בער לא יבין וכסיל לא יבין את זאת, וכל יקר שפתי דעת, דדא ביה כולא ביה, ולא ללמד על עצמו בלבד אלא על הכלל כלו, אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים והיה לו שכר על ביאתם, וכמו שדרש רשב"ע בפ"ק דחגיגה¹⁰ טף למה באים כדי ליתן שכר טוב למביאייהם. וכתבו שם התוס'¹¹ דמכאן סמכו להביא קטנים לבית הכנסת. ועיין למהר"ם לונגאזנו ז"ל בספר שתי ידות¹² דזזה הזמן מביאים אותם ליתן עונש למביאייהם, שמניחים אותם בבית הכנסת בשחוק וקלות ראש ובקול המולה יקומו נא הנערים וישחקו, ולקול צעקתם אין מניחים הגדולים לשמוע, ויגדלו הנערים בלי פחד ובלי מורא וגם כי יזקין לא יסור ממנה.

וראה מ"ש בילקוט תהלים¹³ מעשה באדם אחד שהיה בנו מזלזל בבית הכנסת, וכשהיו הקהל קורין הלל ועונין הללויה היה עונה דברי תפלות, והיו אומרים לאביו ראה בנך מה הוא אומר, והיה

תשובות וחידושים מכת"י רבותינו נ"ע

עורך: הרב שלום הלל

משיב להם קטן הוא ומה אעשה לו, וכן היה עושה כל ח' ימי החג, ולא יצאת אותה שנה עד שמת הוא ואשתו ומתו ט"ו נפשות מביתו ונשארו לו שני נפשות א' חיגר וא' סומא, ע"כ. חזי מאי סליק ביה על שלא הוכיחו. ואפשר שז"ש הכתוב¹⁴ יסר בנך כי יש תקוה ואל המיתו אל תשא נפשך, והיינו שמת ונתחייב הוא ובניו על שלא הוכיחו ולימדו מורא שמים, וכתוב¹⁵ ומקדשי תיראו, ובית הכנסת אקרי מקדש מעט כמש"ל, וכולי האי ואולי כדי שיקבע יראת ה' בלבם ויעשה להם ההרגל טבע וזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם.

ובהיות מקדש עצמו ושומר פיו מכל דבר רע, מקדש חמשה מוצאות הפה שיש בהם כ"ב אותיות, אחה"ע בגרון, בומ"ף בשפתים, גיכ"ק בחיך, זססר"ץ בשיניים, דטלנ"ת בלשון. ואף תפלתו בוקעת ועולה כחרב פיפיות, וכמו שאמרו ז"ל שהיינו טעמא שתפלתם של ראשונים היתה נשמעת ועושה רושם בהיותם מקדשים חמשה מוצאות הפה ונזהרים מלטמאם בדברים בטלים ומכ"ש בדברי נבלה וליצנות ולשון הרע וכו'. וזה רמז לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה¹⁶, דהיינו מי שלא יחל דברו שלא עושה דבריו חולין אז ככל היוצא מפיו יעשה ודברו אחור לא ישוב ריקם אפילו בלא מתכוין, כאמרם ז"ל הואי כשגגה היוצאת מלפני השליט. וכל הפוגם פיו פוגם בריתו ג"כ, כי גם זה לעומת זה דברית הלשון מכוון כנגד ברית המעור. וזה רמז הכתוב¹⁷ לא אחלל בריתי אימתי כשמוצא שפתי לא אשנה. ועון זה רע ומר ואין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה דכתיב¹⁸ לא יגורך רע, וכתוב¹⁹ ונשמרת מכל דבר רע, קרי ביה דבור רע כמש"ל²⁰, ובזה תהיה תפלתו זכה ותעלה ותראה את פני האדון ה' אלהי ישראל ואת כל אשר תאמר ינתן לה וכבוד והדר יעטרנה ותזהיר כזוהר הרקיע. וכמו שכתב בס' קב הישר²¹ בחסיד אחד שנתגלה לאשתו והיו פניו זקנו מאירים כאבוקה גדולה, ושאלה אותו במה זכית לכך, והשיב הנה אף שהייתי חסיד עכ"ז לא הייתי זוכה לאור כזה רק זכיתי לזה בשביל שהייתי נזהר מדבור שאינו של תורה ויראה, והקב"ה היה משגיח עלי בזה ונתן לי שכר מניעת הדבור, כי הקב"ה משגיח על זה האדם שממעט בדבור של חול וכל חשקו הוא ביראת ה' ובתורתו יהגה המארכת ימיו ושנותיו של אדם היפך מדברי חול כמש"ל.

וזמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד, דכולהו צריכי, והא בלא הא לא סגי לתקון העולמות עליונים למעלה, ואף אם יתעכב מעט לית לן בה. וע"ז הזהירו רז"ל במס' ברכות²² א"ר חלבו היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה, אמר אבבי לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל לית לן בה אדרבא מצוה למרהט וכו', עיי"ש. וכל המפרשים תמהו דמה חידש אבבי היינו ת"ק דאמר היוצא וכו'. עיין מ"ש הכותב בעין יעקב ובמפרשים ז"ל דכוונת אבבי היא דהיינו דוקא כשיוצא על מנת שלא לחזור אבל אם יוצא על מנת לחזור מצוה לרוץ ביציאה.

ועל פי הקדמה זו אפשר לרמוז כונת המסרה ארבעה הלוך, הלוך וחסור, הלוך ונסוע, הלוך וגדל, הלוך ושוב. והוא מבואר, אימתי אמרינן דאל יפסיע פסיעה גסה כי אם הלוך וחסור היינו כשיוצא לנסוע על מנת שלא לחזור, אבל אם כוונתו הלוך ושוב על מנת לחזור אז הלוך וגדל יכול לעשות פסיעה גדולה.

ועכ"פ אתה הראת לדעת שהכל תלוי בפה, הפה שאסר הוא הפה שהתיר. וז"ש הכתוב²³ בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתיים אך למחסור, אפשר דנטריקון עצ"ב ערב צהרים בקר, שהם שלשה תפלות שתקנו האבות כמ"ש במס' ברכות²⁴, והיינו תיבת עצ"ב אותיות שניות של האבות, וזה רמז נכון בשמם דשני אותיות ראשונות מאברהם א"ב נוטריקון אברהם בקר, יצחק י"צ נוטריקון יצחק צהרים, יעקב י"ע נוטריקון יעקב ערבית. ונקט להו במלת עצב ע"ד וזכרתי את בריתי יעקב וכו'. וז"ש בכל עצב יהיה מותר, ר"ל בכל השלוש תפלות יהיה לו יתר שאת ותקובל תפלתו ברצון, אימתי כשדבר שפתיים אך למחסור שיהיה ממעט בדבורו, בזה יהיה תועלת לתפלתו ויתקדשו ה' מוצאות הפה וככל היוצא מפיו יעשה, כמ"ש לעיל שמדת השתיקה היא תועלת ותקון גדול לתקון התפלה. ונתנו רמז על זה, תפלה נוטריקון תחסום פיך לתועלת התפלה. ורמז ע"ז שם אחרון של אנא בכח וכו'.

וכתבו בעלי המוסר שקבלה בידם שכל מי שהוא דברן ביותר אי אפשר שתקבע בלבו יראת שמים כתקנה שמהביל כל דבר, וכל עוד שנכנס בלב דברים בטלים יוצאים כנגדו דברי תורה ויראת שדי יעזוב, שהם צרות זו לזו, זה נכנס זה יוצא, על כן ימעט בדבור כל מה דאפשר אפילו בשאר העתים ובשאר המקומות.

1. נזכר בהקדמת נכדו לס' שופריה דיוסף, וז"ל: 'ונהירא כד הוינא טליא כי היה בתוך כתיבותיו ז"ל ספר קרא שמו עשירי קדש, ומכלל כמה מכתובותיו שנאבדו ונגנבו אבד גם הספר הלז שהיה עד"ה, חבל על דאבדון ולא משתכחין. 2. סעי' א'. 3. מג"א סי' קנ"א ס"ק ט'. 4. שם ס"ק ג'. 5. סי' קכ"ח. 6. סעי' ח'. 7. ויקרא דף ע"ה ע"ב. 8. שער היראה פ"ה. 9. סעי' ז'. 10. סעי' ד'. 11. סעי' ג'. 12. סעי' ב'. 13. במדבר ט"ו ל"א. 14. ירמיה ז' י"א. 15. מקורו בס' דרך משה (אמסטרדם תנ"ט) יום ח'. 16. שמות י"ד י"ד. 17. ג' ע"א. 18. ד"ה כדי. 19. ויניציאה שע"ה, דף ק"ז ע"א. 20. תנא דבי אליהו רבה פרק י"ג, במדבר רבה י"ג כ'. 21. משלי י"ט י"ח. 22. ויקרא י"ט ל'. 23. במדבר ל' ג'. 24. תהלים פ"ט ל"ה. 25. שם ה' ה'. 26. דברים כ"ג י'. 27. כתובות מ"ו ע"א. 28. פרק י"ב. 29. ו' ע"ב. 30. משלי י"ד כ"ג. 31. כ"ו ע"ב. 32. ויקרא כ"ו מ"ב.

עיון הלכה

הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג זצללה"ה

בענין קדושת עזרת נשים

בחכמת אדם כלל פ"ו סעיף ט"ו. וז"ל ולכן אסור לנתן אבן אחד בבית הכנסת וביהמ"ד דרך השחתה, אבל דרך תיקון מותר. ונ"ל דאסור לסתור כותל בית הכנסת לעשות חלונות לעזרת נשים, דבעזרת נשים אין בו קדושת בית הכנסת כלל, ואם כן אף שאינו דרך השחתה מ"מ אסור מדרבנן. עכ"ל.

ועיין בשו"ת מהר"ם מלובלין סוף סימן נ"ט דמשמע שיש בה קדושה, אך לא כבית הכנסת. וכן כתב בשו"ת תורת חסד סימן ד' [אות ו']. וכן בשואל ומשיב מהדו"ק חלק ב' סימן כ"ב כתב [לענין עזר"נ] דיש קדושה, וכתב לבאר כן גם בכונת מהר"ט סימן קל"ב [במהר"ט כתב לגבי הנדון שם בגג עזרת נשים אם מועיל מה שהחזיקו בה היתומים החלונות שהיו כנגד גג העז"נ. וכתב שם, ז"ל. דאפשר דמקרי דבר שיש לו בעלים ידועים, דלאו בית הכנסת עצמו הוא שיהא בו קדושה וכו', דדלמא בית הכנסת דוקא קדוש, מקרי שאין לו בעלים, אבל שאר מקומות שאין להם קדושה, יש לו בעלים מקרי].

ובשואל ומשיב שנו"נ בדברי המהר"ט כתב, וז"ל. שהרי שם היה המעשה בגגו של בית הכנסת של נשים, וע"ז נסתפק מהר"ט אם יש לו בעלים, דלאו בית הכנסת הוא. אבל גוף הבית הכנסת של נשים, ודאי מקרי קדושה. עכ"ל. - והנה מה שכתב בשו"מ שמשמע מדבריו [של מהר"ט] דבית הכנסת של נשים גם כן יש בו קדושה, לכאורה צ"ע. דנהי דלא איתא שם דאין לה קדושה, מ"מ היכא משמע שם דיש בה קדושה. ואולי דדייק מהא דהדין [במהר"ט] כיון שזה הגג ולא בית הכנסת, משמע דבית הכנסת עצמה אע"ג שהיא של נשים יש לה קדושה. - ועיין תורת חסד (חאו"ח סימן ד') שכנראה פירש כונת מהר"ט על עזרת נשים [שכתב שבתשובות מהר"ט נסתפק, בעזרת נשים של בית הכנסת, אם יש לו בעלים מיוחדים - דנקט בפי' דברי המהר"ט, דהנידון הוא על העזרת נשים, ולא רק על גג העז"נ].

וכן עיין בשו"ת בית שלמה חלק או"ח סימן כ"א [לגבי עז"נ] דאע"ג דיש קדושה אך לא כבית הכנסת וע"ע בשו"ת בית שלמה סימן כ"ח. ועיין ערוך השולחן סימן קנ"ד סעיף ז' שכתב דיש קדושה כבית הכנסת. ובפמ"ג או"ח סימן קנ"א ס"ק א' כתב דדינה כבית הכנסת לענין איסור שחיטה. אך אולי המכוון משום דגם אנשים מתפללים שם, ועיין בן איש חי שנה א' פרשת ויקרא שבסעיף י"א הביא דברי הפמ"ג, ובסעיף ט"ו הביא דברי החכמת אדם.

ועיין בשו"ת חלקת יואב סימן ד' שכתב דלא נתבאר הדין בזה, ונוטה דדינה כקדושת בית הכנסת. ועיין שו"ת אבני נזר חאו"ח סימן ל"ג אות ד' לענין עזרת נשים שכתב דאין בו משום קדושה ועל כל פנים לאו כקדושת בית הכנסת - וכנראה דלא פסיקא ליה.

ועי"ש בסיומן ל"ה שהנידון שם לענין **הורדת** קדושה מבית הכנסת לעזרת נשים.

ועיין שו"ת דברי חיים ח"א חאו"ח סימן ג' וד' ובחלק ב' סימן י"ד. ועיין שו"ת הרי"ם סימן ב'. ועיין שו"ת מהר"א ז"ע ענזל סימן ע' ועיין שנות חיים (למהר"ש קלוגר ז"ל) קונטרס פרט ועוללות סימן א' ב' וג'. וע"ע בשואל ומשיב מהדורא ו' סימן ג' בדיון לענין סעודת ברית מילה של השמש העני, שכתב דיש לצדד שעזרת נשים **אולי** לא נתקדש **כל כך** וכמו עליות של ביהכנ"ס שלא נתקדשו כ"כ, שצוין להא דסעיף יב [בסימן קנ"א] והמשני וכתב ואולי גם עז"נ לא נתקדש כ"כ. ועכ"פ בכלל ביהכנ"ס לא מקרי.

ועיין שו"ת בית יצחק חיו"ד ח"ב בקונטרס אחרון סימן א' אות ה'. ועיין שם לענין בניית עזרת נשים **למעלה** [כמפורט בתוך חלל בית הכנסת] והאנשים ימשיכו להתפלל מטה [דאין בו משום הורדה, כיון שהרי למטה ימשיכו להתפלל אנשים, ומה איכפת לן אם למעלה יתפללו נשים] ולכאורה צ"ע דמקודם היו דכבר א' עם בית הכנסת, ואח"כ ע"י מחיצות העזרת נשים הוי המקום העליון כנפרד מבית הכנסת - ואם משום דאכתי לא נגרע המקום למטה, הרי טענת הגר"ש קלוגר זצ"ל הי' נגד ההיתר של השואל ומשיב זצ"ל שנגרע רק מעט. וטען הגר"ש ק' שאסור לשנות אפילו בדבר שגם בלא"ה היה בטל מלהשתמש בו ע"ש. ומחיצות העזרת נשים למעלה עושות רשות היחיד בפנ"ע, הגם דלמטה מהם יש חלל וכמבואר בחזו"א הלכות ערובין (ע"ש באו"ח מועד סימן ס"ח ס"ק י"ד).

- ושוב ראיתי בזה בשו"ת אמרי יוסף ח"ב סימן י"ב שדן בזה. וטענתו היא כנראה בלאו טענה הנ"ל של הפרדת המקום על ידי המחיצות אלא מהא גופא שבחלק מהאור נעשה כעת דבר שהוא קדושה יותר קטנה.

ועיין שו"ת מהרש"ם ח"א סימן ל', וחו"ה סימן א', ועיין תשורת שי סימן תקמ"ה.

העדיפות בקדושת נביאים, כתובים, בשאר ספרים לענין מכירתן ולענין הנחה זו ע"ג זו

סימן קנ"ג סעיף ב' משנ"ב ס"ק ו. ונביאים וכתובים כי הדדי נינהו [אחרונים] וחומשין שלנו, אפילו אם כל החמשה היו כרוכין יחד גרע מחומש אחד העשוי כתיקון ס"ת [א"ר] עכ"ל.

ביו"ד (סימן רפ"ב סעיף י"ט) פסק רמ"א להחיר להניח כתובים על גבי נביאים או איפכא. ועיין שם בביאור הגר"א (ס"ק ל"ז) [דמביא ראיה לדבריו, מדלא חילק ביניהם הגמ' במגילה (כ"ז ע"א), דאיירי שם בסדר הנחתן ס"ת ע"ג תורה וכו' וחומשין ע"ג נביאים וכתובים. ומשוי אותם להדדי, וכן לענין לגלול במטפחות איתא התם וחומשים במטפחות

נביאים וכתובים, והשוו אותם ולא חלקו נביאים לחוד וכתובים לחוד, וכן בירושלמי לענין מכירה ע"כ. יעו"ש] והיינו ששניהם שוין, וזהו גם כונת המשנ"ב כאן.

ויש לעיין לפי"ז אם מותר להניח ספרי תלמוד על נביאים וכתובים. דלפי מה דמשמע מהגר"א דהטעם מפני שנביאים וכתובים שוים, ומשמע דוקא בנביאים וכתובים אין קפידא, אבל ספרים אחרים [שאין קדושתם שווה לנביאים וכתובים] אסור להניח עליהם.

אך א"כ [דההיתר להניח ספרים זה ע"ג זה, הוא רק אם קדושתם שווה] צ"ע אם אסור להניח ספרי פירושים ופוסקים על גמרא.

- והנה בשו"ת הר"י מגאש (סימן צ"ב) כתב להדיא דאסור להניח ספרי תלמוד על נביאים וכתובים, ומשום דאין בהם דין שרטוט ואינם מטמאים את הידים. משמע דזהו קנה המידה לעילוי הספרים זה על זה, א"כ מספרי התלמוד ואילך יתכן דאין קפידא (וה"ה גמרא על משניות יהא מותר, מלבד דבלא"ה הרי גם בגמ' יש משניות). אך אם כן יל"ע דלפי טעם זה, אולי כל האיסור להניח ע"ג חומשים הוא רק כשהם כתובים בקלף ובשרטוט, ולא על הנדפסים.

והנה במשנ"ב כתב לענין עילוי קדושה, דגריעי חומשים שלנו שלא גגללים. ומשמע דגריעי מחומשים [הכתובים בקלף ובגלילה, אלא שכתובים כל חומש בפנ"ע]. ויתכן דהמכוון דחומשים שלנו גריעי ג"כ מנביאים וכתובים הכתובים בקלף, וא"כ ה"ה הכא [לענין הנחתם, יהא מותר להניח על חומשים הנדפסים] דהא בביאור הגר"א השוה דין דכאן [דסדר הנחתן זע"ז] לדין עילוי קדושה במכירה.

- אך אולי לענין הנחתן זה על זה תליא במה שכתוב בו, דאם כתוב בו ענינים כאלו אשר יש בהם דין כתיבה של קלף ושרטוט, אזי זה נותן לו עילוי שאסור להניח עליו ספרים אחרים, אך מ"מ נביאים וכתובים של קלף אולי בכל זאת עדיף [שיהא אסור להניח עליהם חומשים הנדפסים] אם נאמר כן לענין מכירה. אולם ספרים אחרים ואפילו נביאים וכתובים שלא בקלף, יהא אסור להניח ע"ג חומשים שלא בקלף [כיון שבענין הכתוב בו יש מעלה לענין שרטוט וטומאת הידים, וככ"ל].

- ועיין בערוך השולחן (יו"ד סימן רפ"ב סכ"ב) לענין חומשים הנדפסים [שכתב דכשלא נכתבו לשם קדושת ס"ת, וכש"כ כשכתובין על נייר, וק"ו בחומשין הנדפסים, קדושתן שווה עם נביאים וכל כתבי הקודש] ועיין בדרישה (רפ"ב ס"ק ה') [שכתב לדון בספרים שלנו שאין כתובים בגלילה, אם מותר לכורכן יחד תורה נביאים וכתובים, דהא א"א שלא יבואו נ"ך ע"ג תורה אם יפתח הכרך] ומשמע דלא כדבריו, דהרי באין כתובים בגלילה ג"כ לא נכתבו לשם קדושת ס"ת [ומ"מ דן שלא יהא מונח עליו נ"ל] ועיין בתולדות הגאון ר' יצחק אלחנן זצ"ל מקובנא [פרק י"ב אות ה' וז"ל. היה מדקדק מאוד בקדושת הספרים לבלתי הניח את האחרונים על הקודמים במעלה, כמו ספר כתובים על ספרי נביאים, ונביאים על החומש, וכן ספרי פוסקים ושו"ת על גמרא, ובהיות שולחנו מלא מספרים רבים ושונים תמיד, היה נוהג ומדקדק בעין פקוחה על זה].

כלי הקודש שבבית הכנסת של כרכים, שתלו ע"ד יחיד

סימן קנ"ג סעיף ז'. בשו"ע. וה"ה לכל דברי קדושה שנוכרו כאן דכולהו גרידי בתר ביהכנ"ס.

צ"ע בבית הכנסת של כרכים, אם י"ל דאף שבשו"ע כתב שדין תשמישי ביהכנ"ס בבית הכנסת, מכל מקום אם נקבצו הנדבות מאנשי בית הכנסת בלבד, הגם דהוא לדעת כולי עלמא, מ"מ יועיל על זה מה שתלו ע"ד יחיד [ויהא מותר למוכרם].

דהא לגבי בית הכנסת עצמו [שכתוב בשו"ע דאפילו של כרכים, אם תלו אותו על דעת יחיד, יעשה בו היחיד כרצונו] חילק המ"ב בזה (בס"ק ל"ב) דאם הנדבות מעלמא, לא מועיל על דעת יחיד. ואם כן [ה"ה להיפך] הגם דהבית הכנסת עצמו הוא מנדבות דעלמא [ודינו כשל כרכים] אבל כלי ביהכנ"ס שמנדבות אנשי בית הכנסת יועיל דעת יחיד. (סברא זו רצ"ל הר"ר אברהם ידלר שליט"א).

להשאל ספסלים ושולחנות מבית הכנסת

סימן קנ"ג סעיף י"א בשו"ע אבל אסור למשכנן או להשכירן או להשאילן אפילו ע"ז זט"ה.

יתכן דמה שמשאילים ספסלים ושולחנות מבית הכנסת לצורך שמחות משום דכיון שנהגו כן הוי כהתנו בשעת הקדש וכ"כ מ"ב ס"ק צ"ט [שהביא דברי המג"א, דכיון שנהגו היום למכור ס"ת אפילו אם נתנו לקרות בו בביהכנ"ס, הו"ל כאלו התנו שלא תחול קדושת רבים עליו]. או משום דלב בית דין מתנה, וכרמ"א סימן קנ"ד [סעיף ח' שכתב, דמה שנהגו ליהנות בכמה הנאות מדברי קדושה, הוא משום דכיון דנהגו ואי אפשר ליהור, לב ב"ד מתנה עליהם מעיקרא ועיין בערוך השולחן סימן קנ"ד ס"א].

לקנות לתשמיש קדושה מעיל שנתשמש בה הדיוט

אחר שנשנתה צורתו

סימן קנ"ג סעיף כ"א בשו"ע. אין לקנות מעילים שנתשמש בהם הדיוט לתשמיש קדושה.

עיין לעיל בסימן קמ"ז סעיף א' במ"ב ס"ק י"ג [על מש"כ הרמ"א שאין לעשות מפות לס"ת מדברים ישנים שנעשו בהם דבר אחר לצורך הדיוט] שהביא בשם המג"א, דדוקא כמות שהן אסור להשתמש

בהן לקדושה, אבל אם שינה צורתן ועשה מהן דבר אחר שרי. עי"ש. ולכאורה נראה דאף דשם [מש"כ המג"א דמועיל שינוי צורה] איירי בענין לנדב לבית הכנסת, וא"כ הנדבה אחרי השינוי. וכאן מיירי לענין לקנות [קודם השינוי] מכל מקום, הרי [גם כאן] אין איסור בקניה אלא שלא לעשותם כמות שהן שנתשמש בהן הדיוט, אבל אם רוצים לקנות ולשנותם, א"כ הרי ישתמשו כשצורתם הראשונה חלפה, ואם כן יהא מותר [גם] לקנות על מנת לשנות. וכל שכן שאפשר לקנות אחרי השינוי, דהרי זה ממש כדלעיל [בסימן קמ"ז דאיירי המג"א] וצריך עיון בדבר זה.

השתמשות בספרים לצורך ספר אחר

סימן קנ"ד סעיף א'. מ"ב ס"ק ל"א, אסור להשתמש בספר להנאתו וכו'.

בפתחי תשובה (יו"ד סוף סימן רפ"ב) כתב בשם חמודי דניאל שאסור להניח ספר בתוך ספר לסימן כדי שלא יצטרך לחפש. ובספר צדקה ומשפט כתב דלדעת המג"א [שמתייר להשתמש בספר לצורך למוד] מותר גם בזה. ומוסיף לומר עוד דגם לכסות ספר פתוח בספר אחר יהא מותר. (יעו"ש פרק ט"ז אות ס"ו) ולכאורה זה רק לדעת המג"א, ולא לדעת הטי"ז [שאוסר להשתמש להדיא לצורך ספר אחר] וחמודי דניאל הנ"ל - ולכאורה יתכן לומר שגם למג"א, זה רק כשמהני למוד. ואפילו באופן שעושהו סימן, מ"מ התועלת ללימוד. אבל כשהוי רק לתועלת כיוסו, הגם שזה למצוה, לכבד הספר הפתוח, מ"מ לא ראוי להשתמש בזה לצורך ספר אחר. - ואולי כיון שעל ידי זה מרויח דלא יצטרך אח"כ לטרוח לחפש היכן שלמד, הוי כלצורך לימוד.

- ואולם. עוד צ"ע בגדר זה של שמוש בספר זה לצורך משנהו, דכפי שרגיל בארון ספרים שיש לפעמים ספרים אשר כריכתם רפויה, וע"י שמעמידים אצלם ספרים אחרים מתישרים גם אלו, אם מותר לקרב אלו לאלו כדי לישרם בעמידתם.

הסנדרים שבביהכנ"ס [שבתוכם ארון] אם מותר להוציא לחולין

סימן קנ"ד ס"ג. בארגז שנותנים בו ס"ת או חומש וכו"ב עיין שו"ת גידולי טהרה סימן ל"ט (בתשובות שבסוף הספר על הלכות מקואות) בענין תיבות (שטעננ"ד בלע"ז) אם מותר להוציאן לחולין [[נראה מתו"ד דהנידון על סטנדר עם ארון, העשוי להצניע שם הספרים וכדו'] וכתב דאיכא בזה ספיקא דהא לנטורי עביד וכיון דכל תשמישי בארון אין בהם איסור תורה אלא מדרבנן אזלינן לקולא ומוסיף שם עוד להוכיח מלשון הרמב"ם ורש"י מגילה - דבכתבי הקודש לא נאסרו משמשיהם].

כסוי צלוחית בספר

סימן קנ"ד סעיף ו' משנ"ב ס"ק ל"א אסור להשתמש בספר להנאתו כגון להגן בפני החמה וכו'.

עיין פמ"ג סימן ש"ז (א"א ס"ק כ"ד) מה שכתב לענין כסוי צלוחית בספר, ד"א דמותר דמה לי מונח כאן או כאן.

להדליק סיגריה בביהכ"נ

סעיף י"ד משנ"ב ס"ק נ"ו ולענין להדליק הפיפ"א של טאבא"ק וכו' ואך מנר של יא"צ שדולק כל המעת לעת יש להתיר. עיין בשערי תשובה שמתייר רק ללומדי בית המדרש ולא בבית הכנסת [מחמת קדושת בית הכנסת דהוי כמו אכילה ושתיה].

אם בן נח מוזהר על השיתוף

סימן קנ"ו ברמ"א. ויש מקילין בעשיית שותפות עם הכותים בזמה"ז משום שאין כותים בזמן הזה נשבעים בעבודת אלילים, ואע"ג דמזכירין בע"ז, מ"מ כונתם לעושה שמים וארץ, אלא שמתפנים שם שמים וד"א, ולא מצינו שיש בזה משום לפני עור וכו' דהרי אינם מוזהרין על השיתוף. עכ"ל.

עיין פתחי תשובה יו"ד סימן קמ"ז ס"ק ב' [שכתב דהנודע ביהודה ושער אפרים ופמ"ג מפרשים כונת הרמ"א דאינם מוזהרים על השיתוף **בשבועה** כישראל שנצטוו ב"ובשמו תשבע". והפת"ש מוכיח דכונת הרמ"א דאין בן נח מוזהר כלל על השיתוף]. ויעיין בחזון איש ע"ז סימן א' (יו"ד סימן ס"ב אות י"ט) [שמבאר בכונת התוס' סנהדרין (ס"ג ע"ב ד"ה אסור) שהישראל אינו מוזהר **לגרם** שתוף ש"ש וד"א ובן נח אינו מוזהר על השיתוף - וכהפת"ש בכונת הרמ"א] ובשפת אמת בכורות (ב' ע"א תוס' ד"ה שמא) [שמבאר שם בדברי התוס' דמה שנשבע בשם ע"ז אין זה ע"ז, וב"ל ישמע על פיך" אין הבן נח מוזהר] ובשאלת דוד בחידושים לבכורות (ב' ע"ב) [שבסוף ספר שו"ת שאילת דוד למוהר"ד פרידמאן ז"ל מקארלין. שכתב כמ"כ דהכונה היא שבן נח מותר ליטבע בשם ע"ז. אבל שיתוף אסור לב"נ].

בענין דמותר לשנות מפני השלום

מ"ב ס"ק ד'. אך מפני השלום מותר לשנות [ועיין במג"א מש"כ בשם הספר חסידים וצ"ע בזה].

עיין ספר חשב האפוד סימן נ"ט [שנו"נ בקושיות שהקשו האחרונים, על מש"כ במג"א בשם הספר חסידים, דהא דמותר לשנות מפני השלום הוא דוקא בדבר שכבר עבר].

תשובות ופסקים

הרה"ג יוסף זונדל שוב קריית ספר

קלטות של דברים שבקדושה האם מותר לזרוקם לאשפה וליכנס עם זה לבית הכסא

בשו"ע (סימן קנ"ד סעיף ה') איתא: ספר תורה שבלה מניחין אותו בכלי חרס וגונזין אותו בקבר ת"ח.

ובמשנה ברורה (ס"ק כ"ד) כתב: והוא הדין שאר ספרים שבלו שצריך לגונזן ואסור לשורפן אף על גב דכונתו שלא יבואו לידי בזיון מכל מקום דרך השחתה עביד וכתב הרמב"ם במצות לא תעשה סימן ס"ה שהמאבד כתבי הקודש עובר בלאו דלא תעשון כן לה' אלקיכם והוא הדין בכל תשמישי קדושה יש ליהרר בזה.

בהליכות שלמה (ח"א פרק כ' דבר הלכה ס"ק ל"ד) כתבו בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דקלטות שנשמעים בהם שמות הקדושים יש לנהוג בהם כבוד ולא לבזותם.

וכן בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' קכ"ד אות ב') אחרי שכתב לאסור להניח קסטה שנקלט בו שם השם וכן אסור למחקו (הובא דבריו להלן) כתב: והעצה לזה לחתוך חתיכה זו מהסרט שעליה נרשם קוין ושרטוטין האלו, וזה דבר קל לעשות ולגנוז חתיכה זו, ומדומני שהחרדים כך נוהגים.

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א דקלטות שהוקלטו בהם שמות קודש אסור לזרוקם לאשפה ויש לגנוזם בגניזה ואף אם אין בהו שמות קודש רק דברי תורה מכל מקום ראוי לגנוזם.

בקונטרס מענה ר"ח (עמ' ל"ו מס' 283) נשאל הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א האם חייב לגנוז קלטת של דברי תורה. והשיב: אולי. ובעמ' ל"ז שם (מס' 294-295) כשנשאל האם מותר להכניס קלטת של דברי תורה לבית הכסא והאם מותר לזרוק קלטת של דברי תורה באשפה. השיב: לא. ובספר הליכות חיים (עמ' קמ"ג) כשנשאל אם מותר להכניס קסטה שיש בו דברי קדושה לבית הכסא. השיב: ראוי ליהרר. ובספר גנזי הקודש (עמ' רע"ב אות ב') כתב: קלטת שהוקלט בה דברי קדושה פסק לי הגר"ג נדל וספרתי להגר"ק והסכים עם הדברים דלזרוק את הקלטות במחסן כשמוקלט עליה דבר קדושה, אין שום בעיות, ולהשליך קלטת לתוך אשפה של לכלוך וזבל, לא זו הדרך, אלא מקודם יעטוף אותה בשקית וכדומה ורק אחר כך להשליכה. ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דקלטות שהוקלטו בהם דברי תורה ושמות קודש יכולים לזרוקם לאשפה דאין בהם קדושה וראוי שיעטפו את זה בנייר או בנילון כשזורקם לאשפה.

ובשו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן קס"ה) כתב: בדבר שאלתו אי מותר ליכנס לבית הכסא עם סרט של טייפ אשר הוקלט עליו דברי תורה ואפילו שמות הקדושים ואי דין הסרט ככתבי הקודש. נראה דאין בזה איסור כלל דאין כאן כתב כלל ואינו ניכר שום כתב אלא שיש שם מין רישום דק מאוד הנעשה על הסרט וכשמעביר זה על המכונה המכונה עוברת על הרישום הנ"ל ומשמע הקול שקיבל על ידי הרישום וכיון דליכא כתב כלל אם כן פשוט דמותר ליכנס בה בבית הכסא אלא דמכל מקום החמיר תבוא עליו ברכה, אבל מעיקר ההלכה לא מצאתי טעם לאיסור ופשוט.

והוסיף לי הגאון בעל המשנה הלכות שליט"א דלזרוק לאשפה דרך בזיון אסור אלא יש לעטוף את הקסטה בנייר.

וכן בשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן ג') כתב: אי מותר ליקח קסטה שיש עליו דברי תורה בבית הכסא בלי כיסוי. נראה כיון דאין ניכר האותיות ולא כתיב עליו אותיות אלא סימנים מותר מדינא, ולא דמי למה דאיתא בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סימן נ"ז) שהיה נדפס תנ"ך קטן מאוד ורואין האותיות רק על ידי זכוכית מגדלת, וכתב דהוי כתב ואסור להכניסן בבית הכסא. התם שאני דעל כל פנים אפשר לראות על ידי מגדלת הכתב, מה שאין כן בקסטה שאין רואין עליו כלל אותיות, וכמו דאדם נכנס לבית הכסא אף על גב דנרשם במוחו התורה שלמד, מכל מקום כיון דאין ניכר האותיות על המוח לאו כלום הוא, הכי נמי בדברי תורה שנרשם על הקסטה לא ניכר.

ומסיים שם: דמדינא מותר להכניס הקסטה לבית הכסא בלי שום כיסוי והרופא להחמיר על עצמו להכניס רק בכיס תבוא עליו ברכה.

האם מותר להשמיע טייפ שנשמע ממנו פסוקים או ברכות עם שמות קודש

בספר אמת ליעקב להגאון רבי יעקב קמנצקי זצ"ל (וי"ד סימן רע"ו בהערה) כתב: דיש להקפיד שלא להקליט שם ד' כלל דעל כל פנים נחשב כהוצאת שם שמים לבטלה כל זמן ששומעים אותו, ורק לצורך תלמוד תורה יש להקל.

וכן כתב בשערי מצוינים בהלכה (סימן ו' ס"ק א') בשם שו"ת תרשיש שוהם (או"ח סימן י"א) דאם מעריך מכונה פונגא ראף - גראמפון, ומזמרת מה שנגנו בתוכה חזנים קלי הדעת, ובתוכה אזכרות וברכות, עובר המעריך על איסור הזכרת שם שמים לבטלה דהוא עשה את ד' אלקיך תירא, ולא תעשה "ולא תשא את דם ד' לשוא". ועיין עוד שם מה שהביא משו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' כ"ה) שו"ת לבושי מרדכי (ח"ד סי' כ"ב) ושו"ת ארץ צבי (ח"א סי' כ"ג).

וכן בשו"ת באר משה (ח"ד סימן צ"א) כתב: אם מישוהו ערך גרמפון עם רעקארד או טיפּרעקארדער עם טעיפּ שעל גביו רשום שם שמים, והוא מוציא לבטלה, הרי הוא בכלל גדר חיוב נידוי ככל מזכיר שם שמים לבטלה ושומע הזכרת שם שמים, דהוי בכלל מבזה השם שמוציאו שלא לשום צורך וכעובר על את ד' אלקיך תירא וגורם עניות לעצמו, ונהי דמה שהגרמפון מזכיר שם שמים לבטלה אינו כאילו המשורר עצמו מזכיר בכל פעם שם שמים לבטלה, אבל ברור שהמשורר ועורך הרעקארד והטעיפּ הם בכלל גורמים להזכיר

שם שמים לבטלה וכדי בזיון וקצף, ואינם בכלל יראי השם, דהירא שמו איננו מזכירו לבטלה לשחוק בעלמא. אבל בטעיפּ שעליו שם ד' בפסוקים שדרש הדורש לשם שמים דברי מוסר ותוכחה, והדורש הזכיר פסוקים שלמים עם שם ה', זה אינו בכלל הנ"ל אבל יותר טוב אם הדורש יודע שיש בני אדם עם טעיפּרעקארדערס בשעת דרשתו, שלא יזכיר את שם ה' בפירוש רק בשם "השם" או "אלקים" וכיוצא בזה, ונכון להמנע מלהזכיר, אבל אם בטעות בהתלהבות הדרשה הזכיר את השם בשם ד', אין בכך כלום, ומותר לשמוע זאת על ידי הטעיפּ רעקארדער.

ובחלק ה' סימן ס"י כתב הבאר משה: נשאלתי אם שרי לשמוע ברכת הדלקת נרות חנוכה או אמירת הלל וכיוצא בזה מאדמו"ר על הטעיפּרעקארדער או אסור משום שמות הקדושים ששומעין בחינם. השבתי, ברכות לבד אסור לשמוע בהחלט, אבל לשמוע הלל (בלא ברכת הלל) שהם שירות ותשבחות, ואמירת מזמורי תהילים לעצמן, המביא התעוררות בלב חסידי של אותו האדמו"ר, השומע אינו עושה איסור וגם יש מקום לומר שמותר להם (היינו לחסידי אדמו"ר שלהם) לכתחלה, אבל לאיש אחר שרוצה רק לשמוע כשומע בעלמא, שלא בכונה לצורך התעוררות רק לעונג בעלמא בודאי אסור. וכן הדין באמירת סליחות וכיוצא בזה כנ"ל. ועיין עוד מה שכתב בח"ז קונטרס עלעקטריק סימן ס"ב וק"ח.

וכן כתב בשו"ת קנין תורה (ח"א סימן ל"ד): יש שמקליטים ברכות הנאמרים בשם ומלכות בזמן הצורך כמו השבע בברכות בחתונה וכדומה, ועתה נשאלתי אם מותר להשמיע אחר כך את הברכות שנקלטו בו וכמובן עם הזכרת השם. ועיי"ש מה שהאריך אם יש בזה איסור של הזכרת השם לבטלה מכיון דכעת אינו יוצא מפה אדם רק מכלי על ידי שמפעילין זרם האלקטרי. ובאות ד' שם כתב: וחשבתי אולי קצת היתר לזה באם כוונת מי ללמוד סדר ונוסח הברכות, דהא מבואר בגמ' ברכות דף נ"ג ע"ב אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשוין, וכן הוא בשו"ע או"ח סימן רט"ו דמותר ללמד התינוקות הברכות בתקנן ואף על פי שהם מברכין לבטלה, והמשנה ברורה כתב שם דגם הרבי יכול להזכיר השם כדי ללמד התינוק הברכות דהא ע"כ צריכין ללמוד עמהם ושכן מוכח ממגן אברהם לבוש וש"א, ואם באמת כוונת המפעיל המכונה אך משום זה היה קצת היתר לפי זה, אם דכפי הידוע אין מנהג המלמדים כן שאינו מבטא את השם בשעת לימודו עם התינוק, והסברא דהא ע"כ צריך שילמוד עמהם אינה מכרחת כל כך דעל הרוב התינוק יודע לבטא את השם ממה ששומע כשמברכין הגדולים לעצמן, ובקטן ביותר כן המנהג שמבטאין השם בהפסקה אד ואחר כך נוי ולהתינוק מרמזין לומר ביחד, וחוף מכל זה לא מצאתי למי שאמר היתר לגדולים הבאים ללמוד נוסח ברכות כגון גר שנתגייר או מי שלמדוהו בקטנותו שילמוד הברכות בהזכרת שם ומלכות, אלא ודאי צריך לזה עצה ללמוד בשם הנזכר בפסוקים מזה ידון האין לבטא בתוך הברכה (יעיין בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ב סימן נ"ח. י. ז. ש), אבל בנידון דידן ידוע בלאו הכי שכל כוונת המקליט והמפעיל המכונה להתענגות גרידא והרי זה בזיון השם ית' בליצינות וגורם שמיעת ברכה שאינה צריכה. ואכן ידוע דעת החוות דעת בבית הספק ס"ק כ' דאדעתא דנדבה מותר לכרך ולהודות אפילו בהזכרת שמו יתברך כמו שמותר ב"ח ברכות להתפלל בתורת נדבה, על כל פנים בנידון דידן במכונה בודאי שלא שייך ענין נדבה שיעקרו הבעת רגש הלב בשבח והודאה לו יתברך שמו ולא במכונה דהוי כמזכיר דרך צחוק והיתול דמסיר יראתו יתברך מפניו כמבואר בשנמת אדם כלל ה' ס"ק א'.

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א דאין להשמיע קלטת שהוקלטו בו ברכות לכן אין להקליט שבע ברכות וברית מילה וכדו' דאין להשמיע אחר כך את זה.

וכן כתב בשו"ת אז נדברו (ח"ה סימן י"ב): יש להחמיר שלא להקליט שמות על קסטות.

וכן בשו"ת פאת שדך (ח"א סימן קכ"ו) כתב: בענין שם שנקלט (מסתמא בשוגג) בכלי הנקרא טייפ רעקורד אם מותר לחזור ולהשמיעו, נלענ"ד להחמיר, ובאמת אין צריך שום ראיה לדבר שזו היא קלות ראש גמורה להשמיע שמו יתברך בכלי העשוי לתענוגות בני אדם, ואפשר שיש לחוש משום מרעית העין גם כן, שהשומע ואינו רואה הכלי חושדו שמוציא שם שמים לבטלה.

ובשו"ת אגרות משה (וי"ד ח"א סימן קע"ג) כתב: בדבר הטייפ רעקארדער אם יש עליו איזה מזמור עם שמות וברכות אם מותר להעמיד שישמעו הפסוקים עם השמות והברכות, לע"ד איני רואה בזה דבר איסור שאיסור להזכיר שם שמים וברכה לבטלה הוא על האדם בפיו כדרך הדבור אבל לא על ידי עצים ואבנים אבל כשרוצים להעמיד שישמעו הטייפ רעקארדער יהיה במקום נקי דכיון שישמעו הפסוקים והשמות הרי ייהררו ממילא ואסור להרהר במקום מטונף. אבל לע"ד אסור לכתחלה לעשות רעקארדער מפסוקים בשביל לשמוע הניגון להתענג מצד האיסור דעושה פסוק כמין זמר שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת רבונו של עולם עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים שאיתא בסנהדרין דף ק"א והוא עוד מעשה ליצינות מכ"ש. ואם עושה הרעקארדער כדי שעל ידי זה נוח להתינוק להתלמד מזה, יש להתיר.

וביו"ד ח"ב סימן קמ"ב כתב באגרות משה: הנה בדבר טעיפּ רעקארדער שהשמיעו לתוכה ברכות אם יש בזה איסור הזכרת שם שמים לבטלה כשיעמידוהו להשמיע, הנה פשוט שאיסורים הם רק על בני אדם ולא על דומם ולכן מה שהטעיפּ רעקארדער משמיע השמות

לא שייך איסור על זה, וממילא מה שהאדם עשה שישמיע היינו מה שהעמידו עתה, וכן מה שהעמיד הטעיפּ רעקארדער מתחלה אצל מי שאמר הברכות כדי שיכנס לשם כח המשמיע לא שייך בזה איסור דלפני עור, כיון דבהשמעה דאחר כך לא תהיה הזכרת השם על ידי אדם אלא על ידי דומם שלא שייך לאיסורין.

ומוסיף האגרות משה: אבל אולי שייך בזה האיסור שאיתא בסנהדרין דף ק"א על הקורא פסוק ועושה אותו כמין זמר שהתורה טוענת שעשאו אותי בניך ככנור, דזה שעשה האדם מתחלה שיכנס לשם כח המשמיע הברכות ופסוקים, וכן כשהעמידו אחר כך להשמיע הרי הוא כמין זמר וזה הרי הוא מעשה האדם המחוייב באיסורין, ואפשר כיון שעל כל פנים האדם בעצמו אינו מזמור ליכא איסור זה אף שהאדם גרם לזה שיהיה כעין זמר על ידי הכלי הטעיפּ רעקארדער, וזהו אולי הטעם שהרבה מקילין בזה שמשמיעין בטעיפּ רעקארדערס, וכן אף בדור שלפנינו בהטבלאות שקורין רעקארדס שהיו עניני נגינה גם בפסוקים ומשמיעים בגראמאפאן ולא מיחו בידם חכמי הדור שלפנינו. ובעצם רואים אנו שרוב העולם מזמרים נוסחי ברכות וגם פסוקים בכל עניני שמחה אף חסידים ואנשי מעשה, אף שזה ודאי הא מפורש בגמרא לאיסור ולא ידוע לי טעם נכון, ואולי מפרשים בגמרא דוקא פסוק של שיר השירים שלא יבואו לזלזל בשיר השירים לומר שאינו קדוש אלא הם דברי שיר בעלמא, דלא כרש"י שפירש שנקט שיר השירים לרבותא אף על פי שמשיר השירים הוא ועיקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר, שמשמע שכל שכן פסוקים של תורה וכל נביאים וכתובים שאסור, אבל אף אם נמצא פירוש כזה היה לנו לחוש לפרש"י וכן הוא גם בנימוקי יוסף, וצ"ע בטעם שמקילין. על כל פנים למה שמקילין בזמרה של האדם ממש אין להחמיר גם בטעיפּ רעקארדערס, אבל לבעלי נפש מן הראוי להחמיר שלא לעשות טייפ רעקארדער מברכות ופסוקים, וכשנעשה כבר שלא להעמידו להשמיע הברכות והפסוקים לתענוג בעלמא. ואם אינו לזמרה ולשחוק אלא רק להזכיר איך שנהגו אז בימי חתונתו וכדומה, נראה שלא שייך האיסור אף בפסוקים ואין להחמיר אף לבעלי נפש, וכל שכן כשנעשה כדי שיהא נקל לחזור אחר מה שלמד שמותר.

ובשו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן קכ"ד אות ב') כתב: ועל שאלתו בשנידבר להמקליט שמו של הקב"ה מה לעשות והנה להניח כך ודאי אין מהראוי ונכון, והיטב אשר מביא בסוף מכתבו דברי הלבושי מרדכי סימן כ"ב, דהוי ודאי זלזול שיהיה נשמע וחוזר ונשמע בדרך שחוק ומשחק ועל זה נאמר עשאוני בניך ככנור וכו'.

ובשו"ת משנה הלכות (ח"ה סימן קנ"ח) כתב: ובדבר שאלתו במי שהקליט בטעפרעקארדער תפלה או ברכות וגם השמות הקדושים נשמעים שם אי מותר להשמיע הטעיפּרעקארדער או הוה בגדר ברכה לבטלה. הנה בדיון שמיעה מן המכונה הנקראת גראמאפון בלע"ז כבר האריכו בזה האחרונים ז"ל באותן החזנים שפועים שעושים פלאטא בהזכרת שם שמים. ובשו"ת מנחת אלעזר ח"ג סי' כ"ה כתב דהמערך פלאטא כזו אינו עובר אלא תשא דאיסור לא תשא לא שייך אלא ביוצא מפי אדם בר דעת ולא במכונה שהוא גולם והאדם הפושע שניגן שם אינו בפניו ומיהו האיסור שאמר ז"ל כל מקום שהזכרת שם שמים מצויה עניות מצויה שייך בו ולכן יש לחוש להעריכו אפילו על ידי נכרי ע"ש. ובענייני אף שאיני כדאי מכל מקום יש להרהר גם בזה דנראה לכאורה דמה שאמר במקום שהזכרת השם מצויה עניות מצויה היינו הזכרת השם על ידי אדם שיש איסור בהזכרה זו אבל הזכרת השם על ידי עץ ואבן לא מקרי הזכרת השם, ומכל מקום יש בזה איסור משום זלזול השם שנשמע שמו של הקב"ה וכן כתב בשו"ת לבושי מרדכי ח"ד סימן כ"ב דאין כאן איסור רק הגרמא בעלמא ומיהו אסור משום זלזול השם, ובאמת עלה במחשבתי למי שרוצה ללמוד מהטייפּרעקארדער אז אולי אין איסור כלל ורק להניחו סתם לשם זמרה אסור אבל כל שהוא לצורך קצת מותר וללמוד אפילו על ידי אדם מותר לקטנים ורק בגדולים נחלקו אי מותר ללמוד עם השמות ואם כן נראה דבכה"ג ליכא איסור כלל כדי ללמוד. ופלא על שו"ת תרשיש שהם או"ח סימן י"א דכתב דמגראמאפאן עובר על לא תעשה ודבריו תמוהין.

ובשו"ת ציץ אליעזר (חי"ג סימן א') כתב: שאלתו היא היות ומשמיע הרבה שיחות קודש אל תוך כלי הטייפּ רעקארדער ובהם גם אזכרות שהשמיע אגב ציטוט פסוקים ודרשות חז"ל, אם מותר לפתוח מדי פעם את המכונה ולכוון את הסרטים המוקלטים כדי לשמוע ולהשמיע את השיחות, והאם אין בזה משום איסור השמעת ושמיעת שם שמים לבטלה. הנה כיוצא בזה כבר דיברו כמה מספרי האחרונים בדור שלפנינו בנוגע להכוונת ולהשמעת כלי הגרמפון המשמיע ברכות ותפלות עם הזכרת שם שמים, אשר הקליטו אל הפלטות. ואצטט לו בזה תשובה אחת אשר השיב בזה הגאון ר' חיים ברלין ז"ל מי ששימש בזמנו תקופת מה (בין גברא לגברא) כרבה של ירושלים, והיא נדפסת לו בשו"ת אהלי אהרן (מילוקבסקי ח"ב סימן ס"ד) וז"ל הצריך לענינו: והנה מי ששומע הזכרת שם שמים על ידי קול הברה שלא יצא מעולם מפי שום אדם פשיטא לי שאינו עובר שום איסור כלל וכו' שכיון שאין שום אדם עושה איסור לעבור על לא תשא את שם ד' אלקיך לשוא אין איסור גם לשמוע וכו' וגם זה פשיטא לי, שאם מתחילה נקבעו השמות הקדושים בכלי זו לצורך לא מיבעיא לי כלל דודאי שרי, דהרי אפילו אם נאמר דאין זה קול הברה אלא קול דיבור ממש, הרי נשמע אותו הדיבור שיצא מפי האדם בהיתר גמור וכו', אלא כי קא מיבעיא לי, אם מתחילה הכניסו השמות לתוך הכלי באיסור אז יש לחקור, אם נאמר דלא מיקרי ככהאי גוונא קול הברה אלא שמיעת

קול הראשון ממשי, הרי שומע בזה הזכרת שם שמים לבטלה ואסור, ואם לא נקרא אלא קול הברה, הרי כשם דלא מהני קול הברה לצאת בו ידי שופר או ידי מגילה כדתנן בפרק ראוהו ב"ד (כ"ז ע"ב) אם קול הברה שמע לא יצא, הוא הדין דלא מהני קול הברה לאסור שמיעתו בהזכרת שם שמים לבטלה. ונראה לענ"ד דלא נקרא זה קול דיבור לצאת בזה ידי חובתו (כמצות שופר, מגילה ברכות) וכו', וכשם שלא נקרא קול זה אלא קול הברה לענין זה, שאינו יוצא בו ידי חובת שופר ומגילה, כן לא נקרא זה הקול קול דיבור לענין שמיעת שם שמים לבטלה וכו', ואחרי הדברים האלה לענין שאילתא דשאיילנא קדמוהי, הרי נתברר דאין שום איסור לשמוע שם שמים לבטלה מכלי זה. אמנם כל זה לדינא אבל אמרו חכמים הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו, והדבר מגונה לבעל נפש, וכל המכבד את המקום גופו מכובד על הבריות, ואיתא במדבר רבה פ' ד', אליהו אומר כל המרבה כבוד שמים וממעט כבוד עצמו, כבוד שמים מתרבה וכבודו מתרבה, וכל הממעט כבוד שמים ומרבה כבוד עצמו כבוד שמים במקומו וכבודו מתמעט, ובכל כבוד עצמו נכלל גם תענוג עצמו שגופו מתענג ונהנה במיעוט כבוד שמים, על כן הירא את דבר ד' יתרחק מלהקל בכבוד שמים ויהא גופו מכובד על הבריות עכ"ד המחוכמים.

הרי לנו הלכה פסוקה של רב האי גאון זה שמדינא אין בכל כגון זה איסור מדינא משום פנים מלהשמיע ולשמוע הזכרות שם שמים, כי לא נקרא קול כזה היוצא מתוך כלי קול דיבור לענין שמיעת שם שמים לבטלה אבל יש מיהת בכאן משום הרחק מן הכיעור, ומגונה הדבר לבעל נפש, וישנו בדבר כזה משום מיעוט כבוד שמים ונהנה במיעוטו.

ויש לעיין אם זה שקבע הגר"ב ז"ל שיש בזה אבל משום הרחק מן הכיעור וכו' אם קבע זאת רק על כגון ספיקו שהיה לו בזה, דהיינו כשמתחילה הכניסו השמות לתוך הכלי באיסור, אבל לא על הדין שהיה פשיטא לו מראש דודאי שרי, דהיינו כשמתחילה נקבעו השמות בכלי זה לצורך, או דילמא שגם על כגון דא קבע גם כן דלהשמיעה לאחר מיכן כדי להתענג יש בזה נמי משום מיעוט כבוד שמים וכו'. ומסתבר לומר שגם על כה"ג שנקבעו לצורך גם כן ישנו אחר כך בההשמעה שנית משום מיעוט כבוד, דמהו בכלל יכול להיות בזה לצורך? ומה שיכול להיות הוא כשהשמיעה בהיתר, וכפי שמצייר הגר"ב ז"ל בראשית תשובתו שם, דהיינו שעמד הגרמפון אז בבית הכנסת אצל החזן לפני העמוד, ועל כל פנים זיל בתר טעמא, ובהיות שלאחר מיכן הוא מכוון לשם תענוגו ותענוג השומעים לשמוע נעימות זמרה וכו' ואם כן הרי גם בזה ישנו אותו המיעוט כבוד שמים וההתענגות במיעוטו.

אולם זאת אבל נלמד מהאמור, שעל כגון נידון שאלתו דמה שמתחילה הוקלט בהיתר, מדי השמיעו שיחות קודש, וזאת אפשר לקרות גם לצורך למען יעמדו שיחות קודש אלה ימים רבים, להשמיע מדי פעם דברי ההתעוררות והתוכחה וכו', וגם לאחר מיכן כשמשמיעים הוא משמיעם לא לשם תענוג גופני וכו', כי אם אדרבא לשם ריבוי כבוד שמים שיתעוררו ויתעוררו השומעים מדי פעם מדי שמוע דברי התוכחה וכו' בהתעוררות חדשה של קדושה. אם כן בכל כגון דא לא רק שליכא איסור מדינא לשמוע הזכרת שם שמים היות דלא נקרא זה קול דיבור, אלא גם לרבות שליכא בזה אפילו לא משום הרחק מן הכיעור ומיעוט כבוד שמים, ואדרבא ישנו בזה משום ריבוי כבוד שמים, ויתכן שאפילו אילו היה נקרא זה כן קול דיבור גם כן היה מותר בהיות והדברים נאמרים מחדש אגב השמעת דברי מוסר ומתוך כוונה טהורה של ריבוי כבוד שמים, והוא על כן עוד בכלל של כל המכבד את המקום גופו מכובד על הבריות. והדברים נאמרים גם כלפי מה שראיתי בשו"ת מנחת אלעזר ח"ג סימן כ"ה שדן גם כן בשאלת כלי הגרמפון ומראה פנים לכאן ולכאן אם ישנו בדבר משום שמיעת שם שמים לבטלה, וסיים בלשונו: "ועל כל פנים לא אשכחן פתרא מזה להכריע ולהוכיח לענינינו", וגם על ידי ציווי להעריכה על ידי נכרי סיים גם כן הדגם דלא נראה בזה איסור מדינא, מכל מקום המחמיר גם בזה תבוא עליו ברכה למונעה לגמרי מביתו מהשמעת ברכות לבטלה יעו"ש. ומהאמור תשובה מוצאת שהכל הוא זה רק על כגון הנידון שם בכלי גרמפון המנגנים בתוכה זמירות ישראל והרבה חזנים קלי דעת דיברו לתוכם ברכת לשמוע קול שופר בשם ומלכות וכיוצא ברכות לבטלה, והכלי חוזר ומנגן בבית מרזח וכו' (כמתואר שם), באופן שמוקלט בתוך קלות דעת, ומשמיעים אותו לאחר מיכן אל כוונה זולה כזאת, ולשם תענוגים וכדומה אבל על כגון נידון שאלתו שנהפוך הוא הדבר שהורו בקדושה ולידתו בקדושה, דבכוונה טהורה מקליט אל תוך הכלי שיחותיו בקודש, ובכוונה כזאת משמיעה אותה לאחר מיכן מדי פעם בדביקות דקדושה, גם הגאון בעל מנחת אלעזר יודה דמותר הדבר מדינא ואין מקום אפילו לחומרא בזה.

[ובאות ח' שם כתב הציץ אליעזר: ועוד ראיתי לו להבעל אגרות משה שהוסיף לדון בזה בתשובה שניה בחי"ד מהדו"ת סימן קמ"ב וביתר פירוט קצת (וישנם שם גם כמה דברים הסותרים קצת את תשובה הראשונה. הראשונה השיב בשנת תשי"ז והשניה בשנת תשכ"ג). ומוסיף לחדש שם דאם אינו לזמרה אלא רק להזכיר איך שנהגו אז בימי חתונתו וכדומה אזי לא שייך האיסור אף בפסוקים ושואין להחמיר אף לבעלי נפש. ולענ"ד הדבר עוד לא פשוט כל כך לומר שאין להחמיר בכה"ג אף לבעלי נפש, דסוף סוף הא בא זה גם כן רק לשם תענוג גופו, ולהנאתם של המקשיבים אתו, להזכר ולהתענג ממעמד ימי חתונתו הנעימים, וכדומה, וללא כל לימוד ותועלת רוחנית, ואם כן ספק גדול הוא אם מותר בכגון דא לשמוע ברוחא פסוקים וברכות עם הזכרת השם שנשמעים המה כעת לבטלה, ואם גם זה איננו גם כן בכלל מענג את עצמו במיעוט כבוד שמים כדברי הגר"ב ז"ל בתשובתו שהבאתי לעיל, וכמו כן אם אין זה גם כן כמין זמר וכו' וכדברי עצמו בחלק א', ואם כן שפיר יש לבעלי נפש להחמיר גם על כגון זה].

ובשו"ת באר שרים (ח"ב סימן י"ב אות ה') כתב: ובעצם הענין האם

שרי לכתחילה להקליט על הטייפ ריקארדער תפילות וכדומה שיש בהם אזכרות ושומע זאת כמה פעמים האם אין בזה ח"ו משום שם שמים לבטלה, נראה דצדקו דבריו של האגרות משה דאיסור הוצאת שם שמים לבטלה הוא על האדם המדבר ולא על עצים ואבנים והוא הדין כאן עיי"ש בדבריו, אך מאידך כתב בשו"ת לבושי מרדכי (סימן כ"ב) דיש לאסור דהוה ודאי זלזול עשות שחוק בזה, ועל דבר זה ודאי נאמר עשוני בני כנינור כמ"ש באו"ח (סימן תק"ס) כידוע עכ"ל, וגם בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סימן כ"ה) פילפל בחכמה בנידון והתיר להעריך את המכונה על ידי עכו"ם עיי"ש בדבריו. ולענ"ד נראה שיש למנוע מלהקליט על מכונת רשם קול זו פרקי חזנות או תפלה או ברכות וכדומה שיש בהם אזכרות ועל פי רוב ידוע מן החזנים והמזמרים המקפידים שנמנעים מלזמר בעת עשיית ההקלטות הראשונות את שם שמים במפורש, ועליהם תבוא הברכה. ומהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א שמעתי דיש מדקדקים שלא להשמיע טייפ שנשמע ממנו פסוקים או ברכות עם שמות קודש ולמעשה צ"ע בזה.

ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דמידת חסידות לא להשמיע קלטות שהוקלטו בו ברכות כגון של שבע ברכות וכדו' אולם אם רק הוקלט בו פסוקים כגון דרשה שהזכיר הדרשן פסוק באמצע הדרשה אין אפילו מידת חסידות שלא להשמיע את זה.

בספר גנזי הקודש (פרק ז' הערה מ') כתב בשם הגרמ"מ קארפ שליט"א שהמנהג להקל בזה, דכיון שלא רואים דיבור, אין זה נקרא הוצאת שם שמים לבטלה.

האם מותר למחוק כתבי קודש או שמות קדושים מסרט הקלטה

בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן קכ"ד אות ב') כתב: כשנידבר להמקליט שמו של הקב"ה למחוק פשיטא דאסור עיין תומים ונתיבות חור"מ סימן כ"ז מה שצווחו על מה שהעולם אינם נזהרים לכתוב במכתבים שמו של הקב"ה בלע"ז, כמו גאט בלשון אשכנז, ואדיע בלשון צרפת, ונזרקין אחר כך לאשפה, אם כן כל שכן בנידון דידן למחוק הקוין שהם סימנים להשמות שאינם נמחקים להשמיע הברתם, דמה לי אם נכתב שמות הקדושים בלשון יאפאן או סינא או לשון ערב שהם אצלנו גם כן רק כעין קוין ושרטוטין, ומשום שיש אנשים שאצלניהם זה מושג של שמות קדושים לחוש הקריאה שלהם, אסור למוחקן, הכי נמי כשיש קוין וסימנים שהם מושג לשמות הקדושים לחוש השמיעה, גם כן ודאי אסור למוחקן, דמה לי חוש הקריאה או חוש השמיעה, יצא כעת עבור חרשים שאינם שומעים ואינם מדברים גם כן איזה כתב על ידי קוין ושרטוטין וגם לסומים שלא ראו אורות מימיהם, ובדאי שמות הנקראים או נרגשים על ידי קוין ושרטוטין שלהן אסור למוחקן, אם כן פשיטא דגם בנידון דידן דאסור למחוק.

ומהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א שמעתי: לאסור מטעם אחר דמסתבר שאם היה שם של עבודה זרה מוקלט בקסטה היה מצוה למחוק משום אבד תאבדון וגו' אם כן יש לאסור למחוק שם קודש מקסטה משום לא תעשו כן לד' אלקיכם, אולם אם רק הוקלט בו דברי תורה מותר למחוק על ידי שיקליט בו דברי תורה אחרים.

ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סימן קע"ג) כתב: ובדבר למחוק ולכתוב דבר אחר אף שלא ידוע לי איסור ברור כי אין שם אותיות ומה שיגרום שלא ישמעו משם ודאי אינו כלום כי אין בזה שום מעלה שישמעו הפסוקים משם. ואף מה שכתוב ברעקארד שעל וויקט רעלא אף שיש שם איזה בעין נמי אינם אותיות ואין שום חשיבות שיהיו שם. מכל מקום למעשה אולי אין למחוק שנראה כמחיקת השם.

וביו"ד ח"ב סימן קמ"ב כתב באגרות משה ובדבר מחיקה כיון שאם שם אותיות לא שייך איסור מחיקה, אבל מכל מקום מכוער הדבר ולכן כשצריך למחוק יש לעשות על ידי גרמא דאין איסור מעצם הדין כדאיצא בשבת דף ק"כ, ואי שבשמות הכתובים יש להחמיר אבל בזה שליכא איסור בעצם יש להתיר על ידי גרמא.

ובאו"ח ח"ג סימן ל"א כתב באגרות משה: ובדבר טייפ רעקארדער שיש שם שמות, הנה כבר כתבתי שאיסור ברור אין על המחיקה כי אין שם אותיות אבל אולי אין למחוק שנראה לעלמא כמחיקת השם, אבל על ידי גרם יש ודאי להתיר כי אף להנ"ב תנינא סימן י"ז שאוסר גרמא שלא למצוה משמע שם דהוא רק מדברנן ולכן הכא דליכא מחיקה בעצם כי אין שם אותיות ורק שנראה כמחיקה אין לאסור על ידי גרמא. ועיין בשו"ת רבבות אפרים ח"ז סימן שע"ט אות ו'.

בשו"ת פאת שדך (ח"א סימן קכ"ו) כתב: ובענין המחיקה שמעתי שהגאון מו"ה דוד יונגרייז זללה"ה (ראב"ד ירושלם) השיב, ידי לא תהא בו. ולענ"ד אם חושש שמא יבוא לידי מכשול שישמיעו את השם, זהו צורך שיש להקל בו, ששם ממש שנכתב שלא בקדושה מותר למחוקו לצורך תיקון, כמו שכתב הש"ך יו"ד סימן רע"ו ס"ק י"ב, ומניעת המכשול כדאי להקל בו כמו בתיקון אבל שלא לצורך הוא זלזול בכבוד שמים ח"ו, וכל שכן אם רוצה למחוקו כדי להקליט עליו שאר דברים, זהו זלזול גדול ח"ו להוציא קודש מפני חול, או קדושה חמורה מפני קדושה קלה.

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן ק"ב) כתב: בדינא דמחיקת השם שנקלט בתקליט או טייפ רעקורדר הנה כבר נשאלתי בזה כמה פעמים, וגם אנכי לא ידעתי בזה איסור ברור, מכל מקום השבתי לעשות המחיקה על ידי עכו"ם, דהנה מה שנוגע לעיקרא דדינא, אף שמבואר בתשובות בית יצחק (יו"ד ח"ב סימן ל"א במפתחות) לענין שבת, דיש לאסור הדבור בשבת לתוך הגרמפון משום עשיית רושם בהמכונה, אבל כל זה לענין מלאכת שבת על פי המבואר ברמב"ם (בפרק י"א מהלכות שבת) והובא במג"א (סימן ש"מ סק"ז), דהרושם רשמים וכו' חייב משום כותב, אבל לענין מחיקת השם, צריך כתב דוקא אבל מכל מקום לעשות מעשה לכתחילה, יש לומר דלא גרע ממה דאיתא בבני יונה (ס' רע"ו) והובא שם בפתחי תשובה אות ט"ז, באותן השמות שכותבים בסידורים ב' יוד"ן או ה' ודומיהן "לסימן" ששייך שם שם, לא ימחקם כי אם לצורך גדול, וזהו מכבוד השם

ומיראתו עיי"ש, ואם כן כמו בכותב אותיות שאין להם שייכות כלל להשם, ורק מה שהמה סימן להשם, מועיל לומר שיש בזה משום כבוד השם, ויראתו, אם כן הוא הדין בנידון דידן דאף דאין עושה שום אות, רק סימן אחר להשם, מכל מקום יש לומר דלא גרע מזה, ועל כן אמרתי להקל על ידי נכרי דוקא, ועצת כת"ה למחוק על ידי גרמא ועל ידי קטן, היא גם כן עצה נכונה אבל פשיטא שעל ידי נכרי עדיף יותר.

ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דקלטות שיש בהם דברי תורה מותר למחוק וכשיש בהם שמות קודש יכול למחוקם על ידי קטן או גוי.

וכן בשו"ת באר שרים (ח"ב סימן י"ב) האריך בחכמה בזה וכתב בתוך דבריו: ולענ"ד שלענין מחיקת שמות הק' שאין נמחקים לא יחשב הקלטה על סרט ההקלטה לכתביה וממילא שאין בזה לכאורה משום מחיקת שמות הק'.

ומסיים שם: והנה אם כי לענ"ד שאין בנידון דידן כתיבה וממילא שאין כאן מחיקה, אך למעשה נראה עם כל זה לחוש וכמו שראיתי בשו"ת אגרות משה שהגם שכתב שאין בזה כתב של אותיות, סיים מכל מקום למעשה אולי אין למחוק שנראה כמחיקת השם עיי"ש. ולענ"ד דהחשש למעשה להתיר יש לו אולי מקור ממה שהובא בפתחי תשובה יו"ד (סימן רע"ו ס"ק ט"ז) בשם הבני יונה וז"ל, וכן אותן השמות שכותבין בסידורים ב' יוד"ן או ה' ודומיהן לסימן ששייך שם השם, לא ימחקם כי אם לצורך גדול וזהו מכבוד השם ויראתו עכ"ל. והגם דכתבנו דבנידון דידן אין כאן כתיבה של שמות על ידי ההקלטה אך למחוק זאת בודאי יש בכך נגד כבוד ד' ויראתו, ועל כן על ידי עכו"ם או אפילו על ידי קטן כמו שכתב בשו"ת בית אפרים יו"ד (בסימן ס"א) הובא בפתחי תשובה (שם ס"ק י"ט) שרי לענ"ד ללא חשש, ובאם קרה המקרה שגדול עשה זאת אפשר דגם לא עשה איסור בזה כמ"ש.

ובשו"ת משנה הלכות (ח"ה סימן קנ"ט) כתב: ובדבר שאלתו אי מותר למחוק קול ברכות ואזכרות מטייפרעקורדר נלפע"ד לחדש דלא אסרה תורה למחוק כתב של כתבי קודש וכיוצא בזה אלא כתב שנכתב על הנייר ובדיו או בכל דבר הרושם אבל לא אסרה תורה למחוק דיבור ולמשל כשאדם יוציא מפיו איזה דיבור או ברכה או תפלה ויבא אחר על יד פיו ברוח פיו או בידו לחפוף הדברים אין בזה איסור מחיקת השם דאיסור מחיקה לא אמרו אלא כשהשם נכתב כדרך הכתיבה בכל אופן שרושמין וכותבים ומעתה המדבר ודבריו נקלטו על ידי טייפרעקארדער דליכא שם שום כתב וגם לא ניכר רושם הכתב כלל אלא שדיבורו נשמע על ידי מכונה אין זה בכלל כתיבה כלל, והגע עצמך מי שהיה הטלעפאן שלו פתוח ושמע מי שהוא אומר הברכה או שהיה שומע ברכה על הרעדיא והוא סוגר הרעדיא או טעלעפאן ודאי אינו חייב בשביל זה משום מחיקת השם והכי נמי כן הוא לפענ"ד. על כל פנים נראה דקדושת הכתב אינו אלא כשנכתב על הנייר ונמצא איזה רישום אבל קול הנשמע על ידי פעולת מכונות אין זה בכלל כתיבה כלל אלא הוא פעולת איזה מכונות שתוכל לשמוע הקול על ידי איזה סימנים העושים קצת פעולות בהטייפ כשמדברים שם ואין זה אלא לצד היותר מין רישום ופחות מזה ולכן לפענ"ד מעיקר דינא לא מצאתי שום איסור מכל מקום למעשה דרעיה להחמיר על עצמו תבא עליו ברכה משום הרחק מן הכיעור שנראה על כל פנים כמו זלזול למחיקת שמות הקדושים ח"ו. ועיין עוד מה שכתב במהדורא תנינא ח"ב סימן ר"ג.

ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן ג' סוף אות א') כתב: והאחרונים כתבו גם כן דמדינא מותר למחוק קסטה שיש עליו שמות הק' דלא הוי מוחק אלא ראוי להמנע מזה משום דהוי זלזול השם.

ובשו"ת הר צבי (או"ח ח"א קונטרס ט"ל הרים מלאכת כותב אות א') כתב: לענין מחיקת השם אי שייך בזה, דבר זה כבר נשאלתי ולי היה נראה דלא שייך בזה כלל ענין מחיקת השם, ובפרט כשהפאנאגראף נמסר לגוים, ועל ידי קטן בודאי יש להתיר, דאבא כתיבה כלל, ואותיות כלל, ואף שהרש"ס רצה להחמיר נראה דלא ידע היטב ענין הכלי הזה.

וכן בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ג סימן א' אות ט') כתב: ואודות אם מותר למחוק השם שנקלט בטייפ רעקורדער, היות ואין כאן כתיבה כי אם רישומים כעין נקבים הנעשים על הסרט לפי חוזק הקול, אבל אין שום רושם או צורת אות, דעתי נוטה לפסוק דהיכא שהוקלטו על סרט הטייפ רקארדער (בזדון או בשגגה) ברכות או פסוקים עם האזכרות שאין כל תועלת רוחנית בהשמעתם לאחר מיכן מדי פעם, ויש בהם רק ריבוי כבוד או תענוג וחמדת הגוף, דאזי מוטב למחוק את האזכרות מהסרט על ידי לחיצת הכפתור הנמצא והמיועד לכך במכונת ההקלטה המופעלת על ידי חשמל, מלהשאיר אותם כמות שהם ולהפעילם מדי פעם, ויחשב עליו לפוקה ולמכשול בזלזול ח"ו בכבוד שמים ובמיעוט כבודו. כי המחיקה (שאיננה מחיקה מעצם הדין) נעשית רק בפעם אחת ולא יותר, ואילו המיעוט כבוד שמים (ולכמה מספרי התשובות יש בזה גם משום משמיע ושומע שם שמים לבטלה) יעשה הרבה והרבה פעמים בכל עת שיפתחו את המכונה וישמיעו את הסרט. ועוד, וכי זוטרטא הוא מה שקבעו חז"ל בנדרים דף ז' ע"ב שכל מקום שהזכרת השם מצויה שם עניות מצויה, ואם כן יש להעדיף המחיקה כנזכר. ומובן שמוטב לבחור לעשות את המחיקה על ידי גרמא או קטן, והיותר טוב על ידי נכרי, וכדבריהם של האגרות משה והמנחת יצחק.

וכן כתב בשו"ת קנין תורה (ח"א סימן ל"ד): ומכיון שהעלנו דאסור להשמיע את מכונת התקליט בהזכרת שם שמים לבטלה וברכה שאינה צריכה מתורת בזיון על כל פנים, יש לברר אם יש איזהו חשש בהסרת המאגנטע מתיבת השם שלא יתבטא, וכפי שראיתי אין על הסרט שום ענין של כתיבה כלל לבוא על ידי זה לחשש מחיקת השם, ואמרו לי דישנן מכונות דבשעת הדיבור מניחין קעין שריטות קטנות שעל ידיהם המלה חוזרת ומתבטא, וגם בזה דודאי דלא עדיף ממה שכתב הרמ"א ביו"ד סימן רע"ו סעיף י' דהשם שכותבין בסידורים ב' המשך בעמ' יט

לאמתה של הלכה

האם מותר לבקש ולקבל צדקה מגוים לעניי ישראל או לבנין בית כנסת ולתמיכת ישיבה

י' הלכה ב'), ובשלחן ערוך (יו"ד סימן קנ"א סעיף י"ב, ובסימן רנ"א סעיף א' ברמ"א) רק פסקו הדין דמפרנסין עניי גויים עם עניי ישראל, ולא הזכירו כלל הא דגובין

מגויים משום דרכי שלום, ומוכח מזה כדכתיבנא.

אולם בספר חסדי דוד על התוספתא שם, ראינו שפירש באופן אחר, והוא שבנידונה של התוספתא לא שייך איסור דביבוש קצירה, משום שהגויים מעיקרא נתנו לשם עניי גויים בלבד. ולא משום דרכי שלום התירו לקבל צדקה מהגויים ולחלקה גם לעניי ישראל, ולפי דבריו צריך לומר דהא דנקטו "מפני דרכי שלום", היינו לומר שאין מתעלמים מהם, ונטפלים גם לצרכיהם. ולפי פירושו נראה דמאחר שאין כוונת הגוי לתת לעניי ישראל, לכן אפילו אם קבלו עניי ישראל ממעות אלו, לית לן בה, דליכא בנתינה זו זכות צדקה האסורה משום ביבוש קצירה.

סתירה מסנהדרין דהתירו לעניי ישראל לקבל צדקה מגויים בצינעה גם בלא שלום מלכות

ד. אולם במסכת סנהדרין (דף כ"ו ע"ב) איתא וז"ל: אמר רב נחמן אוכלי דבר אחר פסולין לעדות, הני מילי בפרהסיא, אבל בצינעה לא. ובפרהסיא נמי לא אמרן אלא דאפשר ליה לאיתזוני בצינעה, וקא מבזי נפשיה בפרהסיא, אבל לא אפשר ליה, חיותיה הוא, ע"כ. ופירש שם רש"י: אוכלי דבר אחר, מקבלי צדקה מן הנכרים, דהוי חילול השם מחמת ממון, והוה ליה כרשע דחמס'. הרי לן מזה לכאורה דהגם דאסור לעניי ישראל לקבל צדקה מן הגויים בפרהסיא, מכל מקום בצינעה מותר, ואפילו מגוי סתם דליכא לטעמא דשלום מלכות. ותמוה הדבר לכאורה למה לא חששו כאן בכלל להא דביבוש קצירה תשברנה, דגורם בנתינת זכות להם להאריך גלותינו וכנ"ל.

אולם מה שלא נקטו התם בבבא בתרא גבי עובדא דאיפרא הורמיז האי טעמא דאמרו לאסור בההיא דסנהדרין הנ"ל שהוא משום חילול השם, פשוט הדבר דלא שייך שם טעם זה, משום שהיא באה בעצמה ומרצונה הטוב לתת הצדקה לחכמי ישראל, ולא הלכו הם אצלה להשפיל עצמן ולבקש ממנה הצדקה, לכן אין כאן חילול השם. ואדרבא היא כיוונה בנתינת הצדקה ליד חכמי ישראל, להחשיב ולייקר ולכבד שם ישראל במעשה הנתינה שלה. אולם עדיין צריך ביאור לכאורה למה התירו בההיא דסנהדרין לקבל צדקה מן הגויים בצינעה, ולא חששו לביבוש קצירה תשברנה, וכנ"ל.

והנה לגבי ההיתר דבפרהסיא שהוא משום דחיותיה הוא, נראה דר"ל שיש בדבר משום פיקוח נפש, ובכל התורה כולה אין דבר העומד בפני פיקוח נפש, (וכ"כ במאירי ובנימוקי יוסף בסנהדרין שם), אבל מהא דבצינעה שרי אפילו לכתחילה, עדיין קשה, וכנ"ל.

ביאור שיטת הרמב"ם והטושו"ע, וששיטת הרמ"א כרש"י ותוספות

ה. וכיון שכבר נתעוררו הפוסקים בכל זה, לכן נפנה עיונינו עתה לדבריהם. הנה כתב הרמב"ם (בהלכות מתנות עניים פרק ח' הלכה ט') וז"ל: אסור לישראל ליטול צדקה מן הגויים בפרהסיא. ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל, ואינו יכול ליטלה מן הגויים בצינעה, הרי זה מותר. ומלך או שר מן הגויים ששלח ממון לישראל לצדקה, אין מחזירין אותה לו משום שלום מלכות, אלא נוטלין ממנו, וינתן לעניי גויים בסתר כדי שלא ישמע המלך, עכ"ל. וכן העתיקו הדין כלשונו, הטור, ומרן בשלחן ערוך (יורה דעה סימן רנ"ד סעיף א' וב').

ולכאורה הדברים תמוהים, שהביאו הא דסנהדרין הנ"ל דמותר בצינעה, או אפילו בפרהסיא בדאיכא משום חיותיה, לקבל צדקה מן הגויים, ולא חששו לביבוש קצירה תשברנה, ויחד עם זה הביאו לההיא דבבא בתרא (דף י' ע"ב) דאין מותר לקבל צדקה מן הגויים אלא משום שלום מלכות, ובתנאי שיחלקם לעניי גויים דוקא, והטעם משום ביבוש קצירה תשברנה וכלל הנ"ל. והרי הדברים סותרים מרישא לסיפא וכנ"ל. ועוד תמוה שלא הביאו כלל לההיא דבבא בתרא (דף ח' ע"א) דרב יוסף לא חשש להאי טעמא דביבוש קצירה תשברנה, ופדה שבויו ישראל במעות שנתנה לו איפרא הורמיז למצוה רבה, וכנ"ל.

אולם ברמ"א שם רמז לההיא עובדא דבבא בתרא (דף ח' ע"א), שהביאה להלכה כפירושם וחילוקם דרש"י ותוספות הנ"ל, בדפירש המושל כוונתו ורצונו להדיא, אסור לשנות מפני גניבת דעת וכנ"ל, וז"ל בהגהה: ויש אומרים דיעשה בהם מה שצויה לו המושל, ע"כ. וכן פירש בכוונת הרמ"א, הגר"א בביאורו שם (ס"ק א'). ומסתימות דבריו נראה שהבין דפדיון שבויים עם דוקא, אלא כל שפירש המושל שכוונתו לתת הצדקה לעניי ישראל, חייבים לעשות כדבריו, מפני איסור גניבת דעת.

והנה מרן בבית יוסף אכן הביא את חילוקן של רש"י ותוספות הנ"ל, אולם כתב דמסתימות הפוסקים (היינו הרמב"ם והטור) נראה שלא חילקו כן, מדלא הביאו כלל לההיא דבבא בתרא (דף ח' ע"א). ומוכרח אם כן שפירשו שם דרב יוסף פדה באותן מעות ששלחה איפרא הורמיז שבויי גויים, וכמפורש בההיא דבבא בתרא (דף י' ע"ב), וכמו שתירצו שם התוספות בתירוץ הראשון, וכנ"ל (באות ב'). הרי כפי זה דפסק מרן בשלחן ערוך, הוא כסתיתומת הרמב"ם והטור, ולא על פי חילוקם של רש"י ותוספות במסקנתם. ולכן לא הוצרכו להזכיר כלל מעובדא דרב יוסף, מפני שדינו שוה עם ההיא עובדא דרב אמי ורבא.

אבל הב"ח שם כתב דלא שבקין חילוקם המפורש של רש"י ותוספות, מפני סתימותם של הפוסקים, דאפשר דמכיון שבגמרא לא חילקו כן להדיא כרש"י ותוספות, לכן גם לא הזכירו הפוסקים חילוק זה, אולם לעולם גם הם יודו בו. מה גם שהטעם והנימוק שנתנו רש"י ותוספות דאסור לגנוב דעת הגוי מוכרח הוא. וגם אסור לפדות שבויי גויים, ע"כ עיש"ב. וכבר כתבנו לעיל דמסתימות הגמרא הנ"ל (דבבא בתרא דף ח' ע"א) נראה שאכן כיוון רב יוסף לעשות כרצון איפרא הורמיז ולפדות במעות שנתנה, שבויי ישראל, שלכן עיין בדבר כדי לברר מה היא משמעותה של "מצוה רבה" דאמרה, וכנ"ל. והיינו שיעתא להב"ח. (אלא דיש לדחות, שעיינ רב יוסף בזין כדי לעשות באופן הקרוב לכוונתה, דהיינו לפדות שבויי גויים, ולא לשנות לגמרי מרצונה לתת לעניי גויים. דכל כמה שאפשר למעט בגניבת דעתה עבדין, ובתנאי שלא לעבור על איסור ביבוש קצירה).

אולם לעומת זה הרי סוף סוף התוספות בתירוצם הראשון להדיא תירצו כנ"ל שפדה בהם רב יוסף שבויי גויים. וכן כתב הריטב"א בחידושיו לבבא בתרא (דף ח' ע"א) ע"ש. וא"כ לא רק סתימות הפוסקים מורה כן, אלא יש מגדולי הראשונים שמתרצים כך להדיא. ומעתה לא רחוק הדבר לומר דסתיתומת הרמב"ם והטור כך כוונתם, ליישב סתירת הגמרות בתירוץ הנ"ל שגם רב יוסף פדה במעות שנתנה איפרא הורמיז, שבויי גויים, וכמו שכתב כן להדיא הגר"א בביאורו לשם בכוונת הרמב"ם והטור, ע"ש (בס"ק א'). והיינו כפירוש מרן בבית

פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבויים, שמע מינה פדיון שבויים מצוה רבה היא, עכ"ל. משמע מזה דרב יוסף עשה בממון זה ששלחה איפרא הורמיז מצוה רבה, דהיינו פדיון שבויים, ולא חש להא דביבוש קצירה תשברנה. דלא מסתבר לומר שעיינ בזין כדי לברר מהו "מצוה רבה", והסיק שהוא פדיון שבויים, כדי לפדות בממון זה שבויי גויים שאין בו מצוה כלל, וכמסקנת הגמרא הנ"ל (דף י' ע"ב) שחילק רבא הכסף שנתנה לו איפרא הורמיז לעניי גויים. דאם מעיקרא ידע רב יוסף שאסור לעשות בהם שום מצוה כלל מפני ביבוש קצירה תשברנה, לא היה צורך לעיין כדי לברר מהו משמעות "מצוה רבה" דאמרה, אלא נראה מזה שפדה בהם שבויי ישראל, ולא חש לביבוש קצירה. באופן ססותרים לכאורה דברי הש"ס דבבא בתרא דדף י' ע"ב ודדף ח' ע"א אהדדי.

ואכן כן הקשה רש"י (בדף י"א ריש ע"א), ויישב דרב יוסף נמי משום שלום מלכות קבלינהו, אלא דמאחר שאמרה לו איפרא הורמיז שרצונה לתת הממון לצורך מצוה רבה, דהיינו פדיון שבויים, ולא נתנתם לו סתם לחלקם לעניים, וכמו שעשתה במעשה דרבי אמי ורבא, לכן היה אסור לו לשנות מכפי שביקשה, ולחלקם לעניי גויים, או לפדות בהם שבויי גויים, מפני דאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של גוי, אבל באידך דדף י' שנתנה הצדקה בסתם עבור עניים, וקבלן מידה רבא משום שלום מלכות, יחלקם לעניי גויים, ואין כאן משום גניבת דעת, כיון דאינהו נמי ידעי שיששראל רגילים לפרנס עניי גויים גם כן, וכדאמרינן בגיטין (דף ס"א ע"א): מפרנסין עניי גויים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום. ולכן הגם שחילקן רבא כולם לעניי גויים, אין כאן משום גניבת דעת, דעל דעת כן גם כן נתנתם היא מעיקרא ושרי. כן יישב רש"י. ובתוספות שם (דף ח' ע"א ד"ה יתיב) גם הקשי כנ"ל. ובתחילה רצו ליישב דאין הכי נמי דקבלן רב יוסף משום שלום מלכות, אכן פדה בהם שבויי גויים, וכהגמרא דדף י' ע"ב. ושוב כתבו דלא צריכי להכי, (פירוש דדוחק הוא לפרש כן וכנ"ל, דאם לא חשב למעבד בהו מצוה רבה באמת, למה עיין בה בפירושה, וכנ"ל), אלא הנכון כפירוש רש"י הנ"ל, דמוכרח היה לפדות בהם שבויי ישראל, כיון שאמרה בפירוש שכוונתה למעבד בהו מצוה רבה, ולכן אסור לשנות ולגנוב דעתה, עיש"ב.

הרי קמן מהא, דהגם שיש בצדקה זו משום נתינת זכות לגויים המאריך גלותינו, מכל מקום מאחר שהוכרחנו לקבלה מידם משום שלום מלכות, וכיון דאסור לנו לגנוב דעתם, לכן אין לנו למנוע מלעשות מצוה רבה במעות אלו. ובחילוק זה נתיישבה הסתירה הנ"ל.

אולם עדיין צריך ביאור, דהרי בההיא דרבי אמי ורבא הנ"ל, לא התירו לקבל הצדקה מידה אלא בשני תנאים, שלום מלכות, ועל מנת לחלקם לעניי גויים. והרי הכא הגם שפירטה איפרא הורמיז למצוה רבה, שלכן אסור לגנוב דעתה, אבל על כל פנים איכא משום ביבוש קצירה תשברנה, כיון דסוף סוף פדה בהם שבויי ישראל. ויש לפרש כי לעולם כל היכא דאיכא משום שלום מלכות, חייבים לקבל הצדקה מיד הגוי וכנ"ל. אלא דכל מה שבידינו לעשות למעט זכותם בצדקה, חייבים אנו לעשות. ממילא בעובדא דרבי אמי ורבא, דהיה אפשר לחלקם לעניי גויים. כיון שלא פירטה לעניי ישראל דוקא, הוכרח לעשות כך כדי למעט ולבטל ממנה זכות המצוה. אבל בעובדא דרב יוסף, הגם דלא היה אפשר לחלקם לעניי גויים, משום גניבת דעת, בכל זאת חייב היה לקבלם ממנה משום שלום מלכות. ובלתי ברירה יתחלקו מעתה אפילו למצוה רבה דפדיון שבויי ישראל, כיון שאין בידינו למעט ולבטל ממנה המצוה מאחר שפירטה ופירשה כוונתה, ואסור לגנוב דעתה. באופן דנדחה איסור דביבוש קצירה, מפני איסור דגניבת דעת הגוי, ועיין לפנינו.

עוד יש ליישב בזה דבפדיון שבויים מן הסתם יש חשש פיקוח נפש, ולכן לא חשש רב יוסף בנידונו לביבוש קצירה. ועיין ברמב"ם (הלכות מתנות עניים פרק ח' הלכה י') שכתב וז"ל: השבוי הרי הוא בכלל הרעבים והצמאים והערומים ועומד בסכנת נפשות, עכ"ל. ואפשר דכוונת הרמב"ם בזה להודיע דלכן מותר לפדותם אפילו במעות צדקה של גויים. וע"ש בנושאי כלים, וצ"י. גם יש לצדד בזה, דהרי הכספים שנותן הגוי אין נהנה מהם היהודי בפועל, דהרי ניתן להשובים שהם גויים, וממילא נשתחררו השבויים, ולכן אין בו משום ביבוש קצירה מפני שלא נהנה היהודי בפועל מהצדקה. ולא ראינו למי מהפוסקים שיישוב בכך, וצ"ע.

האם "דרכי שלום" הוא סיבה להתיר קבלת צדקה מהגוי כמו ב"שלום מלכות", והנפקא מינה להתיר לקבלה אפילו מגוי הדיוט

ג. עיין בתוספתא (גיטין פרק ג' הלכה י"ח) וז"ל: עיר שיש בה ישראל וגויים, הפרנסין גובין מישראל ומגויים מפני דרכי שלום, ומפרנסין עניי גויים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום וכו', עכ"ל. ויש ללמוד מזה לכאורה דכמו ההיתר דשלום מלכות הנזכר, כן נדחה איסור דביבוש קצירה מפני דרכי שלום. דאין נראה מסתימות לשון התוספתא לפרש שהיו מבדילין בין הקופות של כספי הגויים לקופות כספי ישראל, ומחלקים של גויים לגויים, ושל ישראל לישראל, כדי שלא יהנו עניי ישראל מכספי הגויים, אלא נותנין באין הבדל. ודיוק לכך שאמרו: גובין מישראל ומגויים מפני דרכי שלום, ומפרנסין עניי גויים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום, הרי שנקטו טעם דדרכי שלום הן לגבי גובין והן לגבי מחלקין, דמוכח דגם לענין היתר לגבות הצדקה מגויים צריך לטעם דדרכי שלום. והרי מוכח מזה לכאורה, דגם משום דרכי שלום נדחה האיסור דביבוש קצירה.

אלא דנראה הדבר תמוה לומר כן. דלפי זה הרי לאו דוקא במלך או שר, אלא אפילו מגוי הדיוט צריך על כל פנים לקבל צדקה ממנו מפני דרכי שלום. ויתר על כן יוצא לפי הנ"ל דמותר לחלקה אפילו לעניי ישראל. ואם כן איך הסיקה הגמרא (נבבא בתרא דף י' ע"ב) דאין מקבצים צדקה מן הגוי אלא בשני תנאים, חדא שהנותן הוא מלך או שר, דיש משום שלום מלכות, ועוד, על מנת לחלקה לעניי גויים דוקא. והיתה צריכה הגמרא שם להקשות על מסקנתה, קושיא זו דהתוספתא, דמפני דרכי שלום מותר לקבלה, וגם לחלקה לעניי ישראל. באופן דאין נראה הדבר מסתבר לפרש כנ"ל.

ויש ליישב, דגמרא דידן פליגא על התוספתא הנ"ל. והוא דאיתא במסכת גיטין (דף ס"א ע"א) וז"ל: ת"ר מפרנסין עניי נכרים עם עניי ישראל וכו' עכ"ל. ובודאי דמקור הת"ר הנ"ל הוא התוספתא הנ"ל, והרי דבש"ס דידן דקדקו להשמיט לשון הרישא דגובין מישראל ומהגויים, אלא נקטו רק הסיפא דמפרנסין וכו', דמשמע שלא היו גובין מעות הצדקה אלא מישראל. דמוכח מזה דלא סבירא ליה לגמרא דידן דנדחה איסור דביבוש קצירה מפני דרכי שלום. ואכן ברמב"ם (בהלכות מתנות עניים פרק ז' הלכה ז', ובהלכות ע"ז פרק י' הלכה ז', ובהלכות מלכים פרק

שאלה

מעשה היה בהרב יששכר היושב באהלה של תורה, ועושה ומעשה להגדיל תורה ולהאדירה בישיבתו המתנוססת לתפארה תוככי ירושלם עיה"ק תובב"א, שנזדמן פעם אחת למשרדו של אחד מחשובי תומכיו, ה"ה הנדיב היקר ר' זבולון, ולאחר שקיבל ממנו תרומה יפה ומכובדת, חשב והציע עוד ר' זבולון לעזור לידידו הרב יששכר, וקרא לפניו לאחד משותפיו, והוא אחד מגויי הארץ עשוי שמו, ושאלו בהצביעו על הרב יששכר: כמה תתרום למען ישיבת ידידי הרב הנכבד הזה. וענה הגוי שיתן סך חשוב וניכר, ופטרנו להגוי מלפניו בתודה. או אז הודיעו הרב יששכר לר' זבולון שאין בדעתו בשום אופן לקבל תרומה לקודש מידי הגוי, דקיי"ל שאסור לתת להם זכות במצות צדקה, שזה גורם לאריכות הגלות. והתפלא על הדבר ר' זבולון, שכבר הציע הצעה כזו לכמה רבנים ולא סרבו מלקבל צדקה מיד הגוי, וטרם שמע על איסור כזה. ולכן נפשו לשאול הגיע אם אכן צדק התלמיד חכם כהר"ר יששכר במה שסירב מלקבל הצדקה מיד הגוי, או לא. וכן אם עליו למנוע בעתיד מלהציע לאותו גוי שיתרום לטובת הקודש, או אפשר דשרי הדבר, להגדיל תורה ולהאדירה מכל מקום, וירדנו המורה ושכמ"ה.

תשובה

ביאור בגמרא שהוא מקור דין זה שההיתר רק משום שלום מלכות ועל מנת לחלק לעניי גויים

א. בענין קבלת צדקה מיד גוי לטובת ישיבה, הנה מקור הדין פתוח בש"ס ובפוסקים וכאשר נבאר אי"ה בהמשך, וזה החלי בס"ד. איתא בבבא בתרא (דף י' ט"ב) וז"ל: איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה ארבע מאות דינרי לקמיה דרבי אמי, [דהוי גבאי, ליתנם לצדקה, (רבינו גרשום)], ולא קבלינהו. שדרינהו קמיה דרבא וקבלינהו משום שלום מלכות. שמע רבי אמי דאיפד [על רבא דקבלינהו, (רי"א)]. אמר לית ליה [לרבא] (ושעיה כ"ז י"א): ביבוש קצירה תשברנה נשים באות מאירות אותה, [פירש רש"י: כשתכלה זכות שבידן וייבש לחלוותי מעשה צדקה שלהן אז ישברו, ורבינו גרשום פירש: כלומר כעין שהקציר מבושל יפה משברין אותו, כך כשימלא ספקם (פירוש יסתיימו זכויותיהם), ומגרש אותם מחטאתם, (פירוש מחמת חטאתם), תישבר זרועם. נשים באות מאירות, כגון אריתי מורי, כלומר שאפילו הנשים יכולות למשוך בם. והיכי עביד רבא דקביל צדקה מהן להימשך מלכותן בזכות הצדקה, עכ"ל], ורבא משום שלום מלכות. ורבי אמי [סבר אי (רי"ף)] נמי משום שלום מלכות, דאיבעי ליה למפלגניהו לעניי עובדי כוכבים. ורבא נמי לעניי עובדי כוכבים יהבינהו. ורבי אמי דאיפד הוא דלא סיימוה קמיה, [פירש רש"י: דלא סיימוה קמיה דרבי אמי דלעניי עובדי כוכבים חילקן רבא. ורבינו גרשום סיים עלה: דאין להם זכות בכך, עכ"ל]. עד כאן לשון הגמרא. הרי לן מזה דאסור לקבל צדקה מגויים על מנת לחלקה לעניי ישראל, משום שכל זכות צדקה שתהיה להם, גורמת להמשך מלכותם ולהאריך הגלות, דרק כאשר תכלה זכויותיהם, אז תבוא האהולה. ואפילו אם הוכרחו לקבל הצדקה מיד גוי, וכגון מסיבת שלום מלכות, אין לחלק הצדקה לעניי ישראל אלא לעניי גויים דוקא.

אלא דיש לעורר, דקשה לכאורה, מאחר שגם רבי אמי מודה דצריך לקבל הצדקה משום שלום מלכות ולחלק המעות לעניי גויים, וכמ"ש בגמרא דרק משום דלא סיימוה קמיה שחילקם רבא לעניי גויים הקפיד רבי אמי, אם כן למה לא קבלם רבי אמי בעצמו על מנת לחלקם לעניי גויים. דהרי במה שסירב לקבלם, לכאורה זלזל בשלום המלכות.

וראייתו להגאון ועב"ץ ז"ל בהגהותיו שם שעמד בזה, ויישב וז"ל: שדרתינהו קמיה דרבא וקבלינהו משום וכו', נ"ב שהיה [רבא] דר תחת ממשלתה, ורבי אמי היה דר בארץ ישראל שלא היתה תחת ממשלת שבור מלכא וכו' עכ"ל. ועיין בהגהות חוות יאיר על הרי"ף (דף ו' ע"ב ברי"ף), שכתב וז"ל: צ"ע למה [רבי אמי] לא קבלם, ויש לומר דלא חש רבי אמי לכך, רק על קפדנותו קאמר, דו"ק. וי"ל רבא שהיה דר תחתיו [דשבור מלכא] היה חש וכו', עכ"ל עיי"ש. ונראה ביאור כוונתו שבתחלה רצה לתרץ דרבי אמי לא חש לקבלם אפילו משום שלום מלכות. ומה שאמר דהיה לו לרבא לחלקם לעניי גויים, פירוש שאפילו שהכריע רבא דצריכן לקבל המעות מידה משום שלום מלכות, על כל פנים לפחות היה לו לחלקם לעניי גויים כדי למנוע מהם זכות, וכיון דלא סיימוה קמיה שכן עשה רבא, הקפיד. אבל רבי אמי לדידה עבד עובדא בנפשיה ולא קבלם כלל. אלא דשוב תירץ כתירוץ היעב"ץ ז"ל. אולם עדיין לפי התירוץ הראשון של החוות יאיר צריך טעם למה לא חש רבי אמי לקבלם משום שלום מלכות, וצ"ע. ועיין מהרש"א שם שגם הרגיש בקושיא הנ"ל, ויישב דבאתריה דרבי אמי לא היו עניי גויים. ויישוב זה תמוה, דעל כל פנים היה צריך רבי אמי לקבלם משום שלום מלכות, וצ"י.

עוד יש לעורר בכאן, דלפי מסקנת הגמרא דבעינן נמי לחלקם לעניי גויים, ואז ליכא מצוה וזכות כלל, וכמ"ש להדיא רבינו גרשום וכנ"ל, אם כן לכאורה גם בלא טעם דשלום מלכות יקבלום, ויחלקום לעניי גויים, ולמה התירו דוקא בשני תנאים וכנ"ל. ונפקא מינה שגם מגוי סתם יהיה מותר לקבל צדקה על מנת לחלקה לעניי גויים. וכבר נתעורר בזה בקובץ שיעורים (ח"א סימן נ"ד), ויישב דאילולא טעם דשלום מלכות לא היה מותר לקבלם אפילו על מנת לחלקם לעניי גויים, כיון שיש גם בנתינתם לעניי גויים קצת מצוה, אלא דכל דאפשר למעט המצוה צריך למעטה, ולכן צריך ליתנם לעניי גויים. וקשה קצת דמדברי רבינו גרשום הנ"ל נראה בפשטות דאין שום זכות בנתינה לעניי גויים.

ונראה ליישב באופן אחר, דכיון דהגוי נותן לישראל על מנת שיתן לעניי ישראל, כבר יש בזה זכות לו, הגם שיחלקם הישראל לעניי גויים, ולכן בלא טעמא דשלום מלכות אין מקבלים כלל, דכיון שעושה מעשה נתינה לגבאי צדקה ישראל, ומכוין עבור עניי ישראל, חשיב זכות לו. שו"ר להגאון כמהר"ח ן עטר זצוק"ל בספרו ראשון לציון (יו"ד סימן רנ"ד ס"ב) שהקשה כקושיית הקובץ שיעורים הנ"ל, וכתב ליישב כנ"ל, דעל כל פנים בנתינת הממון ליד [גבאי] ישראל יש לו קצת זכות למלך, ולזה לא התירו אלא מפני שלום מלכות עיש"ב, ושמחנו שכיווננו לדעת גדול.

יישוב הסתירה מדף ח' דמותר לקבל למצוה רבה אף לשבויי ישראל, משום שנתנו בפירוש להז

ב. עוד איתא התם (בדף ח' ע"א) וז"ל: איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרא ארנקא דדינרי לקמיה דרב יוסף, אמרה להיוה למצוה רבה. יתיב רב יוסף וקא מעיין בה, מאי מצוה רבה. אמר ליה אבבי מדתני רב שמואל בר יהודה אין

יוסף בכונת הרמב"ם והטור.

ובהיותנו בזה נתעוררנו לדייק בדברי הרמב"ם הנ"ל, שכתב: אלא נוטלין ממנו וינתן לעניי גויים בסתר כדי שלא ישמע המלך, דמשמע מהוספת נימוק זה, דמזבזר באופן שהמלך פירט שמטרת הצדקה עבור ישראל דוקא, וכהגמרא בדף ח' הנ"ל, וכתירוצי הראשון דתוספות שם, דאם לא כן למה כתב שיחלקם בסתר כדי שלא ישמע המלך, והרי אם נתן המלך בסתם, הרי יודע הוא שישראל מחלקים גם לגויים, ואין חשש במה שישמע שחילקו מהם לגויים, דאפשר דעל כל פנים חילקו גם לישראל. באופן שדברי הרמב"ם בעצמן קורין בחיל דלא כדעת רש"י ותוספות, דהרי השמיט עיקר הדין של הגמרא דב"ב דף ח' ע"א, דמוכח מזה שהבין שאין ללמוד משם שום דין נוסף על האמור כבר בסוגיא דדף י" ע"ב, כי גם שם בדף ח' ע"א חילקם רב יוסף לפדיון שבויים של גויים וכדמוכח מהנ"ל. ועוד דהרי מדסתם ולא פירש להדיא שיש חילוק בין נותן המושל בסתם, למפרש ומפרט להדיא ליתנם דוקא לעניי ישראל, מוכח דס"ל דבכל אופן אפילו בשפירט כנ"ל, צריך ליתנם לעניי גויים דוקא, מפני האיסור דביבוש קצירה תשברנה, ולא חיישינן לגניבת דעת. ובנוסף לכל זה הרי מדהוסיף מדידיה לכתוב לחלקם בסתר וכו', וכדיוקנו הנ"ל, הרי מוכח דאיירי הרמב"ם אפילו בשפירט המושל להדיא ליתנם דוקא לישראל, דבכל זאת צריך לשנות וליתנם לעניי גוים דוקא, ולכן יש ויש חשש שישמע המלך ויקפיד, ובעבור זה כתב הרמב"ם לחלקם בסתר.

והנה מרן בשלחן ערוך העתיק לשון הרמב"ם כהוייתן. ולמעשה כך הסיק בבית יוסף דעת הרמב"ם הוא כפירוש הראשון של התוספות, דכתבו בההיא דרב יוסף שחילקן לפדיון שבויים של גויים, והיינו מדסתם, ולא חילק כרש"י ותוספות, וכנ"ל. ולמעשה כך הבין גם הרמ"א בכונות מרן בש"ע דהכי סבירא ליה, דהרי כתב בהגהה שם וז"ל: ויש אומרים שיעשה בהם מה שצוה לו המושל, ע"כ. ומדכתב וי"א, צריך לומר דחולקים היש אומרים על הדין האמור. מוכח א"כ דס"ל להרמ"א, דמרן והרמב"ם איירו אפילו בפירט המושל, וכמו שפירשנו בכוונתם לעיל, ולכך כתב דכדי האי גוונא שפירט המושל, רש"י ותוספות חולקים על שיטת הרמב"ם שהביא מרן בש"ע, וס"ל דבעינן לחלקם לעניי ישראל, מפני איסור גניבת דעת. ועיין בש"ך (שם ס"ק ג), ובגר"א (שם ס"ק א), שכן הבינו בכונות מרן והרמ"א. אולם דברי הט"ז (שם ס"ק ג) תמוהים, שהבין שהש"ע איירי דוקא בלא פירט, וכסתימות הגמרא דדף י' ע"ב, וזה גרם לו להקשות על הרמ"א, איך כתב וי"א וכו', דכאילו חולקים על האמור, דהרי בכי האי גוונא שלא פירט, לית מאן דפליג דיחלקם לעניי גויים, וכמפורש בגמרא שם בדף י' ע"ב. שו"ר להראשון לציון (שם) שפירש ככל הנ"ל, והקשה כן על הט"ז. וכן השיגו עליו בהרבה מספרי האחרונים.

ועיין בדרישה מה שפירש בזה בכונות הטור, אמאי בעינן שיתנם לעניי גויים בסתר, והוא מפני שהבין בכונות הטור כדעת רש"י ותוספות שחוששים בפירט המלך ליתנם לעניי ישראל לגניבת דעת, וכבר כתבתו דהטור ס"ל כהרמב"ם דלא חששו כלל לגניבת דעת כי האי גוונא. ודבריו צ"ע.

בדברי האחרונים ליישב הסתירה מב"ב לסנהדרין, בכמה אופנים

ו. והנה לעיל כבר קשינו למה בההיא דסנהדרין לא חששו כלל לאסור קבלת הצדקה מן הגויים משום ביבוש קצירה תשברנה, שהרי התירו לכתחילה לקבל בצנעה אפילו מגוי הדיוט. וכן הקשה הדרישה שם, ויישב דבסנהדרין שהתירו, היינו כאשר העני בעצמו מקבל הצדקה מהגוי, שהוא הנהנה ממנה, ולכן מותר. אבל בההיא דבבא בתרא איירי שמקבלה גבאי הצדקה מיד הגוי, (וכמ"ש שם ברבנו גרשום ובעוד ראשונים), שהוא אין לו בעצמו הנאה מהצדקה שמקבל, ולכן אסור לו לגרום זכות לגויים מחמת תועלת הנמשכת אחר כך לאחרים. אולם הט"ז (שם בסיומן רי"ד ס"ק א') הביא יישובו הנ"ל של הדרישה, והקשה עליו שהוא תמוה, דאיך נתיר לעני להאריך הגלות משום שהוא בעצמו נהנה. ויישב באופן אחר, והוא דבסנהדרין שם איירי בגוי רחמן בטבעו, המחלק לכל הפושט יד, הן לעניי גויים והן לעניי ישראל באין הבדל, ואינו מכוין בנתינתו במיוחד לשם עניי ישראל, ולכן אין בנתינתו לישראל זכות גדולה, ולא חיישינן בנתינה כזו לביבוש קצירה תשברנה. מה שאין כן בההיא דבבא בתרא הנ"ל, שכייונה איפרא הורמיז בדוקא לתת לעניי ישראל, וכיון שמייקרת בכך שם ישראל, יש במעשיה זכות גדולה, שיכולה וראויה היא לגרום לאריכות הגלות, ולכן אסור לחלקם לעניי ישראל וכנ"ל.

הרי שהט"ז חילק ויישב הקושיא הנ"ל באופן אחר, דכאשר הגוי מכוין במיוחד לכבוד ישראל, אסור לקבל ממנו משום ביבוש קצירה, שגורם זכות גדולה, וכההיא דבבא בתרא. אבל במחלק הצדקה משום טבעו הרחמן לכל פושט יד, ואינו מכוין דוקא לשם ישראל, אין כאן זכות גדולה, ומותר, וכמ"ש בההיא דסנהדרין.

והנה למעשה כתירוצו וחילוקו של הדרישה, כן מצאנו בראשונים, עיין בארחות חיים (חלק ג' סימן ל"ד אות א' עמוד 442) שכתב כן להדיא וז"ל: ודוקא דאין מקבלים, גבאים, אבל אם יתנו הם מידם צדקה לעניי ישראל, מקבלין מהם בצינעה וכו' עכ"ל. ובזדאי שחידש חילוק זה כדי ליישב הקושיא הנ"ל. וכן משמע בהמאירי (ב"ב דף י') עי"ש. וצ"ע איך ניישב לדעתם קושיית הט"ז. ואפשר דסבירא להו דאין הא דביבוש קצירה תשברנה איסור גמור, דאינו אלא אסמכתא בעלמא, ולהורות שראוי לנהוג כן לכתחילה, אבל לעני עצמו הצריך והנהנה מהצדקה, אין לאסור אותו מלקבלה. אבל הט"ז שהקשה על הדרישה, מוכח דסבירא ליה דהוא איסור גמור ולעיקובה". ועיין בקובץ שיעורים (כ"ב שם אות י"ו) שחקר אם איסור זה דביבוש קצירה הוא מדאורייתא או מדברי קבלה עי"ש. ולא ראינו מקום לספקו להבין שהאיסור מדאורייתא, וצ"ע.

גם ראשון להרב מעשה רוקח שם שגם כן עמד על הסתירה הזו, ויישב דאין אסור משום ביבוש קצירה, אלא כאשר נותן המלך סך גדול וליד גבאי צדקה, שאז מגיע הצדקה להרבה עניים, וכההיא דבבא בתרא, דאז נפיש זכותיה, ואסור. אבל עני יחיד המקבל מיד גוי, לא נפיש זכותיה, ואין בו משום ביבוש קצירה, ע"כ. (ונראה שיש שם טעות סופר בדבריו עי"ש).

והנה כד דייקנין שפיר, הראשונים הנ"ל לא כתבו אלא לחלק בין עני לגבאי, אבל לא כתבו בפירוש הטעם של הדרישה משום שנהנה העני, ואפשר דטעמם כמ"ש הרב מעשה רוקח לחלק בין יחיד לרבים. ולפי זה עיקר קפידת הט"ז שהוא על פירוש הדרישה, אין עליו קושיא מדברי הראשונים הנ"ל, ודו"ק. אולם שוב דקדקתי, דנראה מלשון הארחות חיים שכתב: אבל אם יתנו הם מידם צדקה לעניי ישראל, מקבלים מהם בצינעה וכו' ע"כ, דכל שנותן בצינעה לידי עניי ישראל מותר, אפילו נותן להרבה עניים, ודלא כמ"ש הרב מעשה רוקח שההיתר בנותן ישר ליד העני הוא משום דלא נפיש זכותיה, כיון שנותן ליחיד דוקא. ולפי שעה יותר נראה לפרש כוונת הארחות חיים כטעם הדרישה. וא"כ קשה על הט"ז מדברי הארחות חיים.

ועיין בשו"ת בנין ציון (סימן פ"ה) שיישב הסתירה הנ"ל כעין דרכו של הט"ז, דאין אסור אלא כאשר נותן הגוי באופן הדומה למצות צדקה שלנו, שמכוין הנותן לעשות חיובו ולתת על פי דין ממברתו להנצרך לו, אבל אם נותן מחמת שמרגיש רחמנותו על הזולת ותו לא, אין זה צדקה אלא חסד סתם, עיש"ב.

והנה עוד מצאנו ראינו בזה אופן ליישב הקושיא הנ"ל על פי חילוק מיוחדש

שכתב בזה בספר שנות חיים (בסוף סדר מסעי דף קפ"א ע"ד), והוא דאין איסור דביבוש קצירה נוהג אלא בצדקה שנותן מלך או שר של גויים, שעל ידי צדקתם תמשך מלכותן, מה שאין כן בגוי סתם. (ויש מקום קצת להעמיס חילוק זה בדברי רבינו גרשום בב"ב דף י' ע"ב עי"ש). ובנה יסוד חילוק זה על פי דברי הרמב"ם (בפרק י' מהלכות מלכים הלכה י') שכתב וז"ל: אבל הגוי שנתן צדקה, מקבלים ממנו, ונותנים אותה לעניי גוים, ע"כ. והקשה שם בכסף משנה דהיה לו לכתוב **מלך** גוי, דאז דוקא מקבלים ממנו משום שלום מלכות, עיש"ב מ"ש, ונשאר בצ"ע. ולאור חילוקו הנ"ל יישב הרב שנות חיים דלא קשיא מידי, דבגוי סתם אין נוהג איסור דביבוש קצירה, ולכן מקבלים ממנו אפילו בדליכא משום שלום מלכות, את"ד. אולם דברים אלו תמוהים, דאם בגוי סתם אין איסור דביבוש קצירה, למה כתב הרמב"ם שם, ויתנם לעניי גויים. וכבר הקשה כן על יישוב זה הרב פרי האדמה שם, והרב זרע אמת הנ"ל (בדף קל"ב ע"א ו"ב), ועיקר יישוב לשון הרמב"ם בזה הוא כמ"ש במשנה למלך שם, דסמך על דבריו שבהלכות מתנות עניים (פרק ח' הלכה ט'), ששם פירש שיחתו בדוכתיה דאיירי במלך גוי או שר, דאיכא משום שלום מלכות. והכא שכתב דין זה בדרך אגב, לא דק. באופן שאין ביישוב זה של הרב שנות חיים ממש. וכן מצינו בארחות חיים (בח"ג דין צדקה עמוד 442) שכתב בפירוש דבגוי שאינו מלך, אסור לקבל, כיון דליכא משום שלום מלכות, ואסור משום ביבוש קצירה!. וכן מפורש במאירי (בב"ב דף י') עי"ש. ובספר פרי אדמה שם הוסיף להביא ראיה מפורשת לזה מהתוספות (בב"ב דף ח' ע"א), שהקשו מהגמרא דערבין (דף ו' ע"ב), בהא שקבלו מהנהוג טייעא מנורה לבית הכנסת וכו', דמוכח משום שיישינם שגם בגוי הדיוט איכא איסור דביבוש קצירה, עיש"ב. ועיין לתשובת הגר"ח פאלאגיי ז"ל הנדפסת בספר שמע אברהם (סימן נ"א דף קל"א ע"א), שרצה ליישב דעת מר זקינו הרב שנות חיים, ולהצילו מהשגות הרב פרי האדמה הנ"ל, ולא זכינו להבין דבריו.⁹

ביישוב הסתירה מסנהדרין לב"ב, וביסוסו על פי דיוק לשון הרמב"ם

ז. הרי קמן דגדולי הפוסקים הדרישה והט"ז כבר הקשו אהדדי הני תרי סוגיות דבבא בתרא ודסנהדרין הנראין כסותרין, בענין היתר קבלת צדקה מהגויים, וכבר הבאנו לעיל תירוציהם. אולם לענ"ד דמעיקרא ליתא לקושיא כלל. והוא דבבבא בתרא דהסוגיא קצותא קעסיק ואתי בענין דיני הצדקה, לכן הודיעו לנו שם דין זה דביבוש קצירה תשברנה, ששתיך לדיני הצדקה. אבל בסנהדרין שם עיקרה של הסוגיא עוסקת בענין הפסולים לעדות, ובין הפסולים לעדות מנו שם מקבלי צדקה מידי הגויים, ופירשו הטעם משום חילול השם, שמבזה עצמו במה שממציא ומשפיל את עצמו לפני הגוי כדי לבקש ממנו צדקה, ולא היה שם שום סיבה להזכיר דין דביבוש קצירה תשברנה, שנוגע לענין דיני הצדקה גופא, ואינו שתיך כלל לדיני הפסולין לעדות, שאין נפסל לעדות במה שעובר על ביבוש קצירה. (עיין רמב"ם בפרק י' וי"א מהלכות עדות את סוגי העבירות שמחמתם נפסלים לעדות). ולפי זה מבואר גם כן הסיבה שנקטו שם בסנהדרין טעם האיסור משום חילול השם, דדוקא באופן זה נפסל לעדות, כיון שהישראל פונה ומבקש מהגוי בפרהסיא ליתן לו הצדקה, וכיון שמשפיל עצמו בכך, הוי חילול השם, ונפסל משום רשע דחשבו וכנ"ל לרש"י, ולהרמב"ם משום דהוי כשאר האויים הפסולין לעדות ומבזה וכונ"ל. ובזה קעסיק התם. אבל אם היה בא הגוי מעצמו ומרצונו לתת צדקה לעניי ישראל, לא היו המקבלים מיזו נפסלים בכך לעדות כלל, הגם שאם קבלו ממנו היו עוברים על איסור ביבוש קצירה תשברנה, ודו"ק היטב. ולכן לא הזכירו טעם זה דחילול ה' לגבי עצם האיסור דקבלת צדקה מן הגויים בבבא בתרא שם, שאינו נוגע אלא לענין פסולי עדות. ובכל מקום נקטו חז"ל הטעם השתיך באותו נידון.

יוצא לנו מזה דאין שום קושיא וסתירה בין הא דבבא בתרא להא דסנהדרין, ודין ביבוש קצירה תשברנה הוא מוסכם לכולי עלמא, וכן דין הנפסולין לעדות משום שמהללים השם ומבזין עצמן כאשר מבקשים צדקה מן הגוי בפרהסיא, מוסכם לכולי עלמא, אלא שבכל מקום הודיעו לנו חז"ל הדין והטעם הנוגע לאותה הסוגיא, וק"ל.

ומעתה מובנים היטב דברי הרמב"ם והטור והש"ע הנ"ל שהעתיקו שתי הלכות אלו בהדי הדדי, ובחדא מחתא מחתינהו לתרווייהו כהלכה פסוקה, ולא הרגישו שום סתירה ביניהם.

ואין לתמוה דלפי הנ"ל איך קאמר הגמרא דבצינעה שרי, ולא נפסל לעדות, מאחר שבת כל פנים עדיין אסור משום ביבוש קצירה אפילו בצינעה, דהרי ברש ישמעל כתב בתרא ש"ה (בסימן א') דדרך התנא או האמורא לומר מותר לגבי האיסור דקאי ביה, ולעולם הדבר אסור מטעמא אחרינא דלא איירי ביה השתא כיע"ש. והוא הדין הכא. אולם כד דייקנין שפיר אין צורך לכל זה, דהרי בגמרא שם לא אמרו להדיא דבצינעה שרי, **רק אמרו דאינו נפסל לעדות באופן זה ותו לא, והדברים מובנים.**

ואכן כן פסק הרמב"ם בהלכות עדות (פרק י"א הלכה ח') וז"ל: וכן הבזויים פסולין לעדות לדבריהם וכו', שכל אלו חשובים ככלב, ואין מקפידין על עדות שקר. ומכלל אלו, האוכלין צדקה של גויים בפרהסיא, אע"פ שאפשר להן שיזנו בצינעה, מבזין עצמן ואינן חוששינן, כל אלו פסולין מדבריהם, עכ"ל. הרי להדיא שהביא הא דסנהדרין לגבי דין פסולי עדות. אולם כבר הזכרנו לעיל שבהלכות מתנות עניים (פ"ח הלכה ט') הביאה ופסקה גם לגבי הלכות צדקה גופא, דנראה שהבין על כל פנים שבצינעה מותר לקבל צדקה מן הגויים. ולפי זה אי אפשר לחלק ולתרוץ כנ"ל, כי משמע מהרמב"ם שהבין בההיא דסנהדרין גופא, שבצינעה בכל אופן מותר לקבל מהם צדקה, ולא חיישינן כלל לביבוש קצירה תשברנה. באופן שלדעתו נאמר כל זה גם לענין הלכות צדקה, ולא רק לדין פסולי עדות, והדאי קושיא לדוכתא. דהלא הרמב"ם פוסק הוא, והיה לו לפרש דבריו.

ויש ליישב בהקדים לדייק ולדקדק בלשון הרמב"ם בהלכות מתנות עניים הנ"ל שכתב וז"ל: אסור לישראל ליטול צדקה מן הגויים בפרהסיא, ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל, ואינו יכול ליטלה מן הגויים בצינעה, הרי זה מותר עכ"ל. והוא תמוה לכאורה, דבגמרא שם לא נזכר תנאי זה שהביא הרמב"ם שאינו יכול לחיות בצדקה של ישראל, דז"ל הגמרא שם: אוכלי דבר אחר פסולין לעדות, והני מילי בפרהסיא, אבל בצינעה לא, ובפרהסיא נמי לא אמרן, אלא דאפשר ליה לאיתונוי [מצדקה של גויים] בצינעה, וקא מבזה נפשיה [לקבל מהם הצדקה] בפרהסיא, אבל לא אפשר ליה, חיותיה הוא, עכ"ל. הרי שלא נזכר כלל האי תנאה דאי אפשר לו לחיות בצדקה של ישראל, ושרק באופן לא מותר לקבלה מהם בצינעה. ולמה הוסיף הרמב"ם פרט זה מדעתו. והטעם ברור, שלגבי דין פיסול לעדות, הרי כל האיסור רק כאשר מבזה נפשיה, והיינו כאשר מקבל בפרהסיא, אבל במקבל בצינעה לא נפסל, שהרי לא ביזה את עצמו, ואינו בכלל הבזויים, אע"ג דאסור לו לקבל אפילו בצינעה אם יכול להתפרנס מתנות מדין ביבוש קצירה, ובהא לא איירי התם וכנ"ל. והרמב"ם בהלכות מתנות עניים הנ"ל, כיון שהביא להדיא דסנהדרין לענין הלכות צדקה נמי, לכך הוסיף דבעינן עוד תנאי כדי שיוכל לקבלה בצינעה, והוא דאי אפשר לו לקבל צדקה מישראל, אבל כל שיוכל לקבל מישראל, אפילו בצינעה אסור לקבל מן הגויים, משום איסור דביבוש קצירה. ועיין בראשון לציון (שם בדי"ה ואם

אינו יכול וכו') שכך הבין ודייק בכונות הרמב"ם. וכן כתב ליישב בספר בית הלל (יור"ד סימן נד"ו), והביאו הגר"ח פאלאגיי ז"ל בספרו החפץ חיים (סימן ע"ה אות י"ב). ואנן ביארנו בס"ד דכן מוכיחין דברי הש"ס גופא בסנהדרין שם, מדלא הזכירו תנאי זה, דמוכח דאיירי התם רק לענין פיסול לעדות וכנ"ל. ושוב דייקנו עוד כי בלשון הרמב"ם בהלכות עדות הנ"ל לא הביא תנאי זה כלל דאינו יכול לחיות מצדקה של ישראל. והדברים ברורים, שלגבי דין פיסול לעדות אין צריכין לתנאי זה, דאם קיבל בצינעה אינו נפסל אפילו שהיה יכול לחיות מצדקה של ישראל, הגם שבקבלתו מן הגוי עבר על איסור דביבוש קצירה, מכל מקום כיון שלא ביזה עצמו בפרהסיא, לא נפסל לעדות. אבל לענין צדקה, כל שיוכל לחיות מצדקה של ישראל, אפילו בצינעה אסור לקבל מהגויים משום ביבוש קצירה. ואדרבא מובן מעתה דכל כוונתו של רבינו הרמב"ם ז"ל בהוספה הנ"ל מדעתו, היתה כדי ליישב סתירת הגמרות הנ"ל, ודו"ק היטב.

אלא דיש קצת מקום הרגש בזה, והוא דמדלא כתב הרמב"ם כך: אם אינו יכול לחיות מצדקה של ישראל, מותר לקבל מהגויים בצינעה, ואם אינו יכול לקבל בצינעה, אז מותר לקבל אפילו בפרהסיא, אלא כתב התנאי הנ"ל לגבי היתר הקבלה בפרהסיא דוקא, דיש מקום לדייק מזה קצת שלקבל בצינעה מותר לכתחילה, וכמ"ש בפתח דבריו, וללא שום תנאי מוקדם, וז"ל: אסור לישראל ליטול צדקה מן הגויים בפרהסיא, דמשמע דבצינעה שרי. ואם היה רוצה לאפקוי מדיוק זה, היה צריך לפתוח עם התנאי, וכמ"ש לעיל, כדי שיובן דאיירי רק באופן שאינו יכול לחיות מצדקה של ישראל. אלא דעדתיך הדיוק במקומו עומד, דהרי סוף סוף הוסיף התנאי דאי אפשר לחיות מצדקה של ישראל, וגם הקדימו להתנאי השני דאי אפשר לו לקבל מן הגוי בצינעה, מוכח מסדר דבריו ככל שדייקנו לעיל, וכן נראה עיקר. ועיין להמאירי (בב"ב דף י' ע"ב) שכן מדויק בדבריו ככל הנ"ל. וכן דייק לכתוב ההלכה בספר ערוך השלחן (סימן נד"ר סעיף א')⁹.

כשגוי נודב דבר לבית כנסת מותר לקבל, והטעם

ח. והנה התוספות (בב"ב דף ח' ע"א סוף ד"ה יתיב), הקשו על האי דינא דאסור לקבל צדקה מן הגויים משום ביבוש קצירה תשברנה, מהא דאיתא בערבין (דף ו' ע"ב) דקבלו מההוא טייעא דנדב שרגא לבי כנישתא, אע"ג דהתם לא היה משום שלום מלכות, ויישובו דהיינו טעמא דהתם, משום דהוי כמו קרבן, ואמרין איש איש לרבות נכרים שנודרים נדרים ונבדו כישראל, עכ"ל. והנה כוונת התוספות בחילוקם פשוט, דגדר הצדקה הוי כאשר מחלק מעות לעניים דוקא, אבל נודב דבר לבית הכנסת, דומה לקרבן, שהוא נתינה לכבוד ה', ומותר. ונלע"ד ביאור הענין, שבהיות שהגוי נותן צדקה לישראל, מעלה קרנם לעומת קרן ישראל, וגורמת להאריך גלותינו תחתם. מה שאין כן בקרבן לה', דהוי זכות לגוי, אבל הוא בינו לבין הקב"ה, ואין בדבר שייכות אלינו, ולכן אינו גורם להאריך גלותינו. שו"ר שקרוב לזה כתב בראשון לציון (בסימן גר"ט סעיף ד). והרמ"א (בסימן גר"ד ס"ב) הביא דין זה וז"ל: וכל זה דוקא כשנותנים מעות לצדקה, אבל אם מנדבין דבר לבית הכנסת מקבלין מהם, עכ"ל. וכן הובא כל זה בשלחן ערוך שם (סימן גר"ט סעיף ד'), וז"ל: גוי שהתנדב מנורה או דבר אחר לבית הכנסת מקבלים ממנו, והוא שיאמר בדעת ישראל הנהיג אותה, ואם לא אמר כן טעון גזירה, עכ"ל. ובשו"ך (בסימן גר"ד ס"ק ז') כתב וז"ל: ובהגהות אשר"י בפ"א דב"ב כתבו טעם בדבר מפני שהצדקה מכפרת, לכן אין מקבלין מהם, אבל נדרים ונדבות אין באין לכפר, עכ"ל. ונראה שזהו חילוק אחר ממי"ט בתוספות הנ"ל. או אפשר דלפי פירוש זה של ההגהת אשר"י, הטעם דביבוש קצירה תשברנה, הוא שאסור לתת להם זכות, והיינו באופן שיהיה להם כפרה בדבר, וזהו הזכות שיכולה לגרום עיכוב הגאולה. ואין נראה שכן כוונת התוספות בפשטות, וצ"י.

והא דבעינן שיאמר הגוי בדעת ישראל הפרשתי אותה, נאמרו בזה כמה פירושים. לדעת רש"י אם אמר כנ"ל, הכוונה שתרם הגוי על דעת ישראל התורמים בזמן הזה, ולכן אין חשש. אבל אם לא אמר כן, חיישינן שלבו לשמים, כלומר לשם הקדש, ובזמן הזה הקדש אסור בהנאה ולכן יגנו. והטור פירש אליבא דהרמב"ם דר"ל דחיישינן שמא לבו לע"ז. אבל הב"י פירש בכונות הרמב"ם כרש"י. ובט"ז (בסימן גר"ט ס"ק ז') הביא שני פירושים אלו. ואיך שיהיה יוצא לנו מזה, דאם גויים נודרים לבית כנסת חפץ מסויים או סך כסף, למטרות בנין וכדומה, מותר לקבל מהם דהוי כקרבן לה', או מפני שאינו מכפר להם. ואין חשש אפילו בדבר מסויים, ואפילו לא נשתקע שם הנודב, וכמו שנראה מלשון הרמב"ם (הלכות מתנות עניים פרק ח' הלכה ח'), שדוקא לבדק הבית אסור בזה, אבל לבית כנסת אין חשש, עי"ש. והוא שיאמר בדעת ישראל הפרשתי, ר"ל שלא כיוון להקדש או לע"ז, אלא לנתינה לבית כנסת, כמו שמנדבים הישראלים. ועיין לפנינו מה שנדון בזה לעניינינו.

לתמוה על חילוק הזרע אמת דבגויי זמננו אין איסור קבלת צדקה

ט. והנה ראיתי להרב זרע אמת (בח"ב חי"ד סימן קי"ב דף קל"ב ע"ג), שרצה להוכיח מהגמרא דבבא בתרא (דף ד' ע"א), דהא דאסור לקבל צדקה מהגויים משום ביבוש קצירה תשברנה, אינו אלא במלך גוי עובד עבודה זרה או בעבד רשע, אבל בבגון סוג הגויים דימינו שהם "מלכי חסד ורודפי צדק" מותר.

וראיינו, דהרי שם, בבא בן בוטא השיא עצה להורדוס (עבדא בישא) לבנות בית המקדש, כדי לכפר על מה שהרג חכמי ישראל. והקשו עליו מדניאל שהשיא עצה לנבוכדנצר לתת צדקה כדי לכפר על עוונותיו. וז"ל הגמרא שם: ובבא בן בוטא היכי עביד הכי, והאמר רב יהודה אמר רב, ואי תימא רבי יהושע בן לוי, מפני מה נענש דניאל, מפני שהשיא עצה לנבוכדנצר וכו'. ותירצה שם הגמרא וז"ל: אי בעית אימא שאני עבדא דאיחייב במצוות. ואי בעית אימא שאני בית המקדש, דאי לא מלכות לא מיתבני, ע"כ לשון הגמרא עי"ש. ועל פי זה פסק הרמב"ם (בהלכות רוצח פרק י"ב הלכה ט"ו) וז"ל: אסור להשיא עצה טובה לעובד עבודה זרה (כ"ה גירסת הרב זרע אמת, אבל הגירסא בספרים ישנים וברמב"ם פרנקל הוא "לגוי"), או לעבד רשע. אפילו להשיאו עצה שיעשה דבר מצוה, והוא עומד ברשעו, אסור. ולא נתנסה דניאל אלא על שהשיא עצה לנבוכדנצר ליתן צדקה וכו' עכ"ל. ודייק מזה הרב זרע אמת שם, דדוקא במלך או עובד עבודה זרה, או בעבד רשע, אסור לתת להם עצה כדי שתהיה להם זכות וכפרה. ואם כן הוא הדין בנדיונינו, שדוקא מגוי רשע ועובד עבודה זרה אסור לקבל צדקה משום ביבוש קצירה, מה שאין כן מגוים אלו דזמנינו, שאינם עובדי עבודה זרה ממש, וגם הם אנשי חסד ופועלי צדק, אין איסור לקבל מהם צדקה, עד כאן תורף דברי הרב זרע אמת, עיש"ב.

ולא זכיתי להבין דעתו בזה כלל. דהרי לא אישתייט לשום אחד מרבותינו הראשונים והפוסקים ז"ל שהבאנו דבריהם לעיל, שיחלקו בכך. ונלע"ד הטעם פשוט, דמה לי צדקתם וטובתם של גויים דימינו, לענין היתר קבלת הצדקה מידם, הלא סוף סוף גויים הם, ועדיין אנו בגלות ביניהם. ומאחר שדרשו חז"ל מפסוק דביבוש קצירה תשברנה, דאינם נשברים כל עוד שיש להם לחלוותי' זכות מצות הצדקה, וכמו שפירש שם רש"י להדיא וז"ל: כשתכלה זכות שבדין וייבש לחלוותי' מעשה צדקה שלהן אז ישברו, עכ"ל. הרי שוב דכל זכות שתהיה להם בצדקה, מעלה קרנם וזכותם וממשיך מלכותם, וממילא מתארך

גלות ישראל. באופן שגם בגוי לא רשע ולא עובד ע"ז ג"כ נוהג איסור דביבוש קצירה".

ומה שהביא ראה מהגמרא דבבא בתרא הנ"ל, דדין צדקה כדין עצה טובה, ושיניהם אסורים רק בגוי רשע, הנה בהשקפה ראשונה עלה בדעתי דיש ליישב, במה שנוספו לחקור, דלכאורה יש להקשות, למה הגמרא לא השיבה דדניאל נענש מפני שעבר על איסור דביבוש קצירה, שיעץ לנבוכדנצר לתת צדקה לכפר על עוונותיו, ולעולם לא משום שהשיא עצה טובה סתם נענש, דזה מותר הוא, וכפי שנהג גם בבא בן בוטא, דלא חשש מלתת עצה טובה להורדוס. ובהשקפה ראשונה אמרתי ליישב דמה שיעץ דניאל לנבוכדנצר לכפר חטאו על ידי צדקה, היינו במה שיתן צדקה לעניי גויים, ושגם בזה יש זכות וכפרה לגוי לפרנס עניי גויים, שעושה מעשה חסד עם עמו שהם בריותיו של הקב"ה", אבל אינו גורם אריכות הגלות, דאינה זכות גדולה. דהרי לא יתכן שהשיא לו עצה לתת צדקה לעניי ישראל, מאחר שיש בדבר איסור, ואיך יגרום זכות לגויים שיאריכו הם במלכותם, וישראל בגלותם. ולא מסתבר שיתעלם מדניאל הלכה רווחת בישראל שכזו.

אולם כד דייקנן שפיר חזינו דלא אפשר לפרש כנ"ל. דהרי להדיא פירש רש"י בדניאל (פרק ד' פסוק כ"ד) וז"ל: מה ראה דניאל להשיא עצה טובה לנבוכדנצר, ראה ישראל עניים שפלי גולה, מחזירין על הפתחים, והשיאו עצה לחננם. אמר לו עניים אלו שהגליתם, רעבים הם, פרנסם, וכן עשה וכו' ע"ל". וכן כתב רש"י במסכת סוטה (דף כ"א ע"א ד"ה הן תהיו) וז"ל: וכן עשה נבוכדנצר, היה מקבץ בכל יום עניי ישראל שהביא בגולה, והיו צריכין מזונות, ומפרנסם, ואף דניאל כשהשיאו עצה זו, לכך נתכווין, שראה את ישראל בגולה מחזירין על הפתחים, ע"ל. וא"כ חזרה קושיא הנ"ל לדוכתא, דלמה לא נאמר שדניאל נענש מפני שגרם בעצתו לאיסור ביבוש קצירה.

ולע"ז ליישב בזה בס"ד, דבעצת דניאל לנבוכדנצר לתת צדקה להגולים בארצו, לא היה בזה לתא דביבוש קצירה, והוא או משום שבני ישראל הגולים שם היו במצב של פיקוח נפש, דבזה כולי עלמא מודו דמותו, וכנ"ל בדברינו. או משום דכוונת עצתו של דניאל היתה בגדר השבת הגזילה, שהרי נבוכדנצר הוא שהגלה את ישראל מארצם ושלל ובוזה את רכושם וממונם, ומחמתו הם עכשיו עניים מרודים. ויעץ לו דניאל שיחזיר להם ממונם שגזל מהם, ואין בזה משום איסור דביבוש קצירה. ושני תירוצים וחילוקים אלו יש מקום לדייקם ולפרטם בלשונות רש"י שהעתקנו לעיל, ודו"ק.

והנה לאור כל הנ"ל יוצא לן דקושיית הגמרא מדניאל על בבא בן בוטא אינה נוגעת אלא לענין נתינת עצה טובה לגוי או רשע העומד במרדו. וזהו איסור נפרד בפני עצמו, ואין לו שום קשר ושייכות לאיסור דביבוש קצירה. וגדר האיסור כמו שפירש המאירי בהרחבה שם בסוגיא, דרשע שהפליג ברשעותו ועומד במרדו אין עליו אחריות וחובה להחזירו למוטב, ולהשיאו עצה טובה לתקן מעותות. דכמו שהקב"ה בעצמו כבר סגר עליו דלתי התשובה מחמת רוב מריו ורשעותו, גם אנו צריכין להתנהג כמדת קונונו ולא לתת לו עצה טובה לתקן מעותות, ע"ש בלשונו באורך, שבעצם ענין זה שוה בגוי ובעבד וביהודי, אלא שכל שהאדם יותר חייב במצוות, יותר נדיר הדבר שיבוא לידי מדה זו.

באופן שהדין היוצא מהגמרא (דב"כ דף ד' ע"א) אין לו שייכות עם הדין דביבוש קצירה. דאכן לגוי או עבד שאינם מחזיקים ברשעותם מותר ליעצם עצות טובות ומועילות, ולזכותם באותם המצוות ומעשים טובים הנוגעים להם, האי כדיניה והאי כדיניה, ולא נאמר שכיון שמזכים אותם במצוות, נגרום בכך להמשיך מלכותם ולהאריך את גלותינו. כי דבר זה לא אמרו אותו חז"ל אלא לגבי נתינת צדקה בלבד. ושאר עצות טובות ומועילות אינם מעלים ולא מורידים לענין זה, וכמו שרמזנו כבר ענין חילוק זה באות הקודמת בענין החילוק שבין קרבן לצדקה, ע"ש. ולכן הגם שיהיה מותר לתת עצה טובה לגוי לא רשע, אין מזה שום ראיא שיהיה מותר לקבל מגוי לא רשע גם צדקה, דבצדקה לעולם אסור משום ביבוש קצירה.

והנה מאחר שעיקר סמיכתו של הרב זרע אמת לחלק כנ"ל, הוא על פי דברי הרמב"ם הנ"ל שבהלכות רוצח, שמקור דבריו מהגמרא הנ"ל דבבא בתרא (דף ד' ע"א), לכן אמרנו לסכם הסוגיא שם, ולבאר דברי הרמב"ם בפסקו. והנה הגמרא שם חילקה בשני אופנים כדי ליישב מה שבבא בן בוטא השיא עצה להורדוס. החילוק הראשון מפני שהורדוס היה עבד ולא גוי, וחייב במצוות. ולפי תירוץ השני מה שהשיא בבא בן בוטא עצה להורדוס הוא מפני דהיה צורך השעה, שדוקא ע"י מלך היה אפשר לבנות בית המקדש. ואי לא משנה את, היה אסור, מפני דאסור להשיא עצה לעבד רשע, וההבדל בין שני התירוצים, דלתירוצי הראשון מותר לזכות בעצה טובה אפילו לעבד רשע, כיון שסוף סוף חייב במצוות כאשה. ואינו דומה לגוי רשע. ולתירוץ השני דוקא לעבד טוב מותר לזכות בעצה טובה. אבל עבד רשע אסור לתת לו עצה, ודינו בזה כגוי.

ומה שכתב ברמב"ם בהלכות רוצח הנ"ל, דאסור להשיע עצה טובה לגוי או לעבד רשע וכו', והוא עומד ברשעו וכו', כל זה כתב רק לפי התירוץ השני שבגמרא שם, שעשה בבא בן בוטא משום הוראת שעה כדי שיבנה בית המקדש, וכמ"ש בכסף משנה שם. וכשיטת רבינו הרמב"ם בעלמא, שפוסק כאינעית אימא האחרון, שלכן הבין דבעבד אפילו הוא חייב במצוות, מכל מקום אם הוא רשע המחזיק ברשעותו, אין משיאים לו עצה לזכותו, דהלעטיהו לרשע וימיתו (בבא קמא דף ס"ט ע"א). אבל בעבד טוב, ודאי מותר להשיאו עצה טובה לזכותו. הרי דכל החילוק שבין רשע ללא רשע בגוי ובעבד, הוא רק לענין זה דנתינת עצות טובות ומועילות. ואין מכאן שום ראיא והוכחה להתיר קבלת צדקה מגויים "טובים" וכמ"ש הרב זרע אמת, כי בגויים, ואפילו הטובים ביותר, נוהג איסור דביבוש קצירה וכנ"ל.

יוצא לן לפי הגמרא הנ"ל, לפי התירוץ הראשון, דעבד אפילו הוא רשע, על כל פנים חייב במצוות, ולכן מותר לזכות אותו ע"י עצה הוגנה. ונראה דאפילו לקבל צדקה ממנו לחלקה לעניי ישראל יהיה מותר, דסוף סוף אינו דומה לגוי דביה שייך איסור דביבוש קצירה. ולפי התירוץ השני, דעבד בבא בן בוטא משום בנין בית המקדש והוראת שעה, אם כן לעבד רשע המחזיק ברשעותו, יהיה אסור לזכותו בעצה טובה משום הלעטיהו לרשע וימות. ולקבל ממנו צדקה לחלקה לעניי ישראל אפשר דמותו, דאיסור דביבוש קצירה אינו נוהג אלא בגוי גמור וכנ"ל. או אפשר דעבד רשע הוי בזה כגוי ואסור, וצ"ע. אבל עבד טוב, שפשיטא דמותר לזכותו ולקבל ממנו צדקה כיהודי. וראיה לה יש להביא מהרמב"ם (בפרק י' דהלכות מלכים הלכה י') שכתב דאפילו מבן נח (המקיים רק שבע מצוות) מקבלים צדקה ממנו, ושנראה לו שמחלקים אותה לעניי ישראל, כיעו"ש. הרי דכל שכן בעבד טוב שחייב במצוות כאשה, דמקבלים צדקה ממנו ומחלקים אותה לעניי ישראל, ופשוט.

ולענין גוי, הנה אם הוא רשע המחזיק ברשעותו, אסור לזכותו בעצה טובה. אבל גוי לא רשע מותר לזכות אותו בעצות טובות ומועילות, ובפרט בענין חיוב קיום השבע מצוות שחייב הבן נח. אבל על כל פנים צדקה אסור לעולם לקבל ממנו, כיון שהוא סוף גוי, והצדקה שלו יכולה לגרום לאריכות הגלות וכנ"ל. ומה שכתב הרמב"ם (בפרק י' מהלכות מלכים הלכה י') דבן נח שנתן צדקה מקבלים ממנו ונותנים אותה לעניי ישראל, אין ראיא מזה דגם מגויים שבזמנינו שאינם עובדים עבודה זרה והם אוהבי צדק וחסד, יהיה מותר לקבל מהם צדקה לצורך עניי ישראל, וכפי שחשב הרב זרע אמת. דחילוק יש ויש

עדיין בין בן נח לגויים אלו שבזמנינו. והוא כמ"ש הרמב"ם (בהלכות מלכים פרק ח' הלכה י' וי"א), דאין נקרא בן נח עד שיקבל עליו לקיים שבע מצוות בפני שלשה תברים, וכמו שהזכיר הרב זרע אמת בסוף דבריו שם. באופן דבגויים אלו דזמנינו הגם שייקימו שבע מצוות הנ"ל, כל שלא קיבלום עליהם בפני שלשה תברים, אינם בכלל בני נח, ודינם כגויים גמורים לענין איסור דביבוש קצירה. ולעולם אין הסוגיא הנ"ל עוסקת כלל בדין ביבוש קצירה המאריך הגלות, אלא בדין איסור נתינת עצות טובות ומועילות לגויים או לעבד רשע. וטעם האיסור כמ"ש לעיל, משום דהלעטיהו לרשע וימות, ותול"מ.

באופן דנדחו בזה כל ראיות הרב זרע אמת, וקם דינא, דגם מלכי גויים טובים ומתוקנים, אסור לקבל מהם צדקה כדי לחלקה לעניי ישראל, דגורם אריכות גלותינו. וצריך לי עיון גדול בדבריו של הרב זרע אמת, ובדברי הגאון מהר"ח פאלאגי ז"ל שהסכים עמו בתשובתו שבספר שמע אברהם הנ"ל, והיעבת"א. ועיין בספר ערוך השלחן (ביי"ד סימן נד"ר סעיף ג') שגם הוא רצה להקל בקבלת צדקה מגוי שאינו עובד עבודה זרה, ושפרנסתו עם יהודים. ואיני רואה עדיין מקום להתיר זה, וככל הנ"ל.

סיכום דיעות הפוסקים

י. ולאור כל הנזכר נראה לסכם דעות הפוסקים בנידונו כך: הנה מרן ז"ל פסק (בסימן רי"ד סעיף ב') כסתומות הרמב"ם והטור לחומרא. והוא דלעולם אסור לקבל צדקה מן הגויים משום ביבוש קצירה תשברנה, ואין אופן שמותר לקבלה אלא אם הגוי מהלך או שר דאיכא משום שלום מלכות, וגם אז על מנת לחלקה לעניי גויים דוקא. ואפילו בהיכא דפירט המלך שרצונו שיתנו לעניי ישראל דוקא, או אמר בפירוש לשם מצות פדיון שבויים וכיוצא, אין עושין כדבריו, אלא משנים, ומחלקים אותם לעניי גויים בסתר, ולא חיישינן בהא לגניבת דעתן, כי אסור לתת להם זכות גדולה כזו דנתינת צדקה שיכולה להאריך גלותינו.

ומ"ש בשלחן ערוך (שם בסעיף א') דמותו לעני לקבל צדקה בצינעה, והוא על פי הגמרא דסנהדרין הנ"ל, אינו ר"ל שיש היתר לכתחילה בזה, אלא איירי בהיכא שאינו יכול לחיות בצדקה של ישראל, והוי פיקוח נפש, דאז מותר לקבל מהגוי בצינעה, ואפילו מהדיוט, (וכההיתר לקבל מן הגוי אפילו בפרהסיא כאשר אינו יכול לקבל בצינעה). והראיה לזה ממ"ש שם וז"ל: ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל וכו', וכמו שפירשו כוונת דיוק זה בדעת הרמב"ם, וכפירושו בזה של הראשון לציון, וככל הנ"ל. באופן דלעולם ישנו איסור דביבוש קצירה, ואפילו בצינעה, אלא דמשום פיקוח נפש התירו. זהו דעת מרן ז"ל ופסקו אליבא דהטור והרמב"ם.

אבל הרמ"א חולק בפרט אחד על מרן, והוא שפסק כרש"י ותוספות, דבהיכא שפירש להדיא במלך, או השר שרוצה שתתחלק הצדקה דוקא לעניי ישראל, אסור לשנות משום איסור גניבת דעת, ויחלקו אותה לעניי ישראל, ולא חיישינן לביבוש קצירה תשברנה, כנגד האיסור של גניבת דעת, מאחר שבלאו הכי מוכרח לקבלה מיד המלך משום שלום מלכות. וכן פסקו כוותיה הב"ח והש"ך. ודברי הט"ז בכוונת הרמ"א כבר דחינו לעיל.

אולם גם הרמ"א מודה דכל זה הוא דוקא אם הגוי הנותן הצדקה הוא מלך או שר, דאז נקמץ לו לקבלה מדיו משום שלום מלכות. אבל בגוי סתם אסור בכל אופן, וככל שפירשנו בדעת מרן ז"ל. וכבר הכרענו לעיל דאין שוה דין דרכי שלום לדין שלום מלכות לענין היתר קבלת צדקה מיד גוי הדיוט.

ברם לדעת הארחות חיים והמאירי שהבאנו שיטתם לעיל (באות ו), שכתבו ליישב הסתירה בין הגמרא דסנהדרין להא דב"ב, בחילוק שבין מקבל העני בעצמו, למקבל בגאי צדקה. וככל הנ"ל. הנה יוצא לדינא לשיטתם, דגוי הדיוט הנותן צדקה בצינעה ליד העני, אפילו אם ביקש העני ממנו לתת לו צדקה, מותר לקבלה ממנו, וכהגמרא בסנהדרין לשיטתם, דאם נתן ליד העני מותר. דמחילוקו כנ"ל בין נותן הגוי ליד העני עצמו, לבין נותן ליד גבאי, מוכרח דלא סבירא להו ליישב על פי מה שדייקנו מלשון הרמב"ם (לעיל באות ז'), שכתב תנאי נוסף בהיתר הקבלה מהם בצינעה, והוא שאינו יכול לחיות מצדקה של ישראל, דהרי אם המדובר הוא בהיכא דאיכא פיקוח נפש, אין צריכין לעוד חילוקים והיתרים, וזה ברור. והגם שבארחות חיים שם, וכן המאירי הנ"ל, העתיקו בדבריהם לשון הרמב"ם הנ"ל, דאין מותר לקבל בפרהסיא אלא כאשר אינו יכול לחיות מצדקה של ישראל, ואי אפשר לו לקבלה בצינעה וכו', מוכרח שאל נחתו לדייק מדבריו אלו יישוב הסוגיות כנ"ל בדברינו, ולכן הוכרחו לחלק כנ"ל, ודו"ק.

ולדעת הדרישה, הטעם דמותר כאשר נותן הגוי בצינעה ליד העני בעצמו, הוא מפני שנהנה. ולדעת המעשה רוקח יישוב הסוגיות הוא במה שנחלק בין זכות גדולה, שהוא כאשר מחלק הגוי סך גדול ע"י גבאי לרבים, לבין זכות קטנה, שהוא במחלק מתנה מועטת ליחיד, אם כן יוצא לדעתו שמותר לקבל צדקה מגוי הדיוט בצינעה, באופן שאין זכות גדולה, וכגון שנותן לעני יחידי מתנה מועטת. ולדעת הט"ז יוצא דמותר היכא דאינו נותן לשם ישראל דוקא, אלא מחמת טבעו הרחמן. ולדעת הבנין ציון מותר כאשר נותן הגוי מחמת רגש הרחמנות כי חסד הוא, ולא משום שבמין שחובת העשיר לפרנס העני דהוא מצות צדקה, וככל הנ"ל. והרי דכל אלו החילוקים אמרו הפוסקים הנ"ל בהסבר כוונת הגמרא דסנהדרין הנ"ל, המתירה לקבל צדקה מגוי הדיוט כאשר נותן בצינעה, ולא חששה לאיסור דביבוש קצירה. ולדעתם לא איירי שם בדאיכא פיקוח נפש, כיישובו של הרמב"ם, וככל הנ"ל. אולם דעת מרן ז"ל דקבלנו הוראותיו, וכן הרמ"א ז"ל, אינה כפי כל אלו החילוקים והיישובים הנ"ל, כי הם נקטו עיקר דעת הרמב"ם, וככל הנ"ל, רק שהרמ"א ס"ל בחילוק רש"י ותוספות לענין סתירת הסוגיות שבבבא בתרא. שדף י' לדף ח', וככל הנ"ל. וכל זה לענין צדקה שנותן הגוי כסף וכדומה לחלקם לעניי ישראל, אבל אם הגוי מנדב מעות לבנין בית הכנסת, או חפץ לכבוד ולשימוש בית הכנסת, מקבלים ממנו, כמו בקרבן שמקבלים מהם, כל שאין כוונתם להקדש או לע"ז, והיינו כאשר אומר בדעת ישראל הפרשתי. והיינו כיון שהנתינה היא בלתי לה' לבדו ולכבודו, כמו בקרבן, לכן אינו בגדר צדקה המתחלקת לעניי ישראל, שבה האיסור דביבוש קצירה. וכבר הזכרנו לעיל דברי ההגהות אשר"י שחילק בין צדקה המכפרת, לקרבן שאינו מכפר.

וכבר הכרענו שדין איסור דביבוש קצירה תשברנה, נוהג בכל מין גוי, צדיק כרשע באין הבדל, ואפילו בזמנינו זה שהגויים אינם עובדים עבודה זרה ממש, והם אוהבי חסד ופועלי צדק, ומתפרנסין היהודים והגויים זה מזה, גם כן אסור, וככל הנ"ל בס"ד, ודלא כהרב זרע אמת והרב ערוך השלחן הנ"ל. אלו הם עיקרי השיטות שהעלנו לדינא מדברי הפוסקים הנוגעים לנידוינו.

צדדי ההיתר בנידון דידן

יא. והשתא נעלה ונבוא לעיין בצדדי ההיתרים שבנידוינו. והנה בעובדא דקמאן איירי בגוי הדיוט, ואם כן לדעת מרן ז"ל אין שום היתר לקבל ממנו צדקה, אפילו על מנת לחלקה לעניי גויים, מאחר דבעיני שני תנאים כנ"ל (באות א'), שלום מלכות, ולחלקה לעניי גויים. ופשיטא דאסור לקבל ממנו צדקה עבור עניי ישראל. וכבר דחינו לעיל (באות ג') האפשרות להתיר בזה משום דרכי שלום. והנה גם הרמ"א מסכים לכל הנ"ל, דהרי בנידונינו איירי בגוי הדיוט

דליכא טעמא דשלום מלכות, ולכן אפילו אם נאמר דהוי כפירש הגוי להדיא לתת לשם הישיבה ותלמידיה, דכיון דכך שאלו היהודי אם רוצה לתת עבור הישיבה, והסכים לזה, הוי כאילו פירש להדיא. והרי בפירש כוונתו לשם עניי ישראל דוקא, פסק הרמ"א כרש"י ותוספות דעושים כפי מה שפירש מפני איסור גניבת דעת, ולא חיישינן לאיסור דביבוש קצירה. אולם זהו דוקא במלך או שר, וכמו שדקדק בלשונו הרמ"א שם וכתב: וי"א דיעשה בהם כמו שציוה המושל, והיינו בדאיכא לטעמא דשלום מלכות, אבל בגוי הדיוט אין שום הכרח לקבל ממנו, ולכן לא דחינן לאיסור דביבוש קצירה משום הא, ופשוט.

והגם שלדעת הארחות חיים והמאירי שחילקו בין הסוגיות דב"ב וסנהדרין, דהא בנותן ליד גבאי, והא בנותן ליד העני עצמו, הרי יש היתר לדעתם לקבל צדקה אפילו מגוי הדיוט כאשר נותן בצינעה ליד העני עצמו, ולהדרישה הטעם, מפני שנהנה. וכן לדעת המעשה רוקח שמחלק בין זכות גדולה לקטנה, דמתיר במקבל עני יחיד מתנה מועטת בצינעה. הנה כל זה לא יועיל בנידון דידן להתיר קבלת הצדקה מיד הגוי, מאחר שמדובר בשנותנו ליד ראש הישיבה שהוא גבאי צדקה, ומה גם שרצונו היה לתת סכום גדול, וששתחלק לתלמידי הישיבה, באופן שבדאיא אסור לקבלה משום ביבוש קצירה.

ולדעת הט"ז והבנין ציון שהתירו כאשר נותן הגוי מחמת רגשי טבעו הרחמן, ולא לכבוד ישראל, ולשם חיוב המצוה, הנה בנידונינו אין לנו גילוי לדעת מאיזה כוונה נתן הגוי צדקה. ויתכן דאם אפשר לברר הדבר, ויהיה באופן דאין כאן נתינה שיש בה זכות גדולה לו, יהיה מותר לדעתם לקבל הצדקה ממנו ולחלקה לעניי ישראל, הגם שאין זה מסתבר מאחר שהיה בדעתו לתת סכום גדול, שקשה לתלות זה בטבעו הרחמן גרידא. מה גם דאין מסתבר כלל לומר דשייך טעם דטבעו הרחמן לגבי נתינה לישיבה, אלא במקרה של עני המבקש לחם להשקיש רעבו, וכדומה.

אולם כל זה לא יועיל לנו למעשה בלאו הכי, כיון שכל אלו ההיתרים הנ"ל אינם מוסכמים לדעת מרן ז"ל שפסק כהרמב"ם, ולא ס"ל כחילוקים אלו. ולדידיה לעולם אין שום היתר לקבל מגוי הדיוט, וככל הנ"ל. והגם שהדרישה והט"ז ושאר פוסקים הנ"ל הרי אמרו חילוקיהם ויישוביהם בדעת הרמב"ם והשלחן ערוך, הרי ביארנו בעומק כוונת הרמב"ם שמיישב הסוגיות בענין אחר, ומרן בש"ע דייק להעתיק דברי הרמב"ם כהויותן, כדי לפסוק כמותו, ממילא ברור הדבר דלא סבירא ליה למרן ז"ל חילוקי היתרים אלו הנוזכרים. והפוסקים הנ"ל לא נחתו לדיוקנו, ולכן הוכרחו לחלק באופנים אחרים מחודשים, כן נלע"ד, והדברים ברורים.

אלא עדידין יש מקום לצדד כדי להתיר קבלת הצדקה מגוי זה שבנידונינו, לדעת התוספות (בב"ב דף ח' ע"א), ועל פי הגמרא דערין (דף ו' ע"ב), דאם כיוון הגוי לתת הכסף עבור בנין הישיבה, הגם שהוא הדיוט, ונתן סך גדול ליד גבאי, מותר לקבלה ממנו, וכמו בקרבן שמקבלים מהם. והוא דהרי אמר לו השותף היהודי שמטרת הנתינה הוא עבור ישיבה, ולא אמר לו עבור עניים. אם כן אפשר דחשב הגוי שהנתינה היא לצורך בנין הישיבה. והרי דלפי זה יהיה מותר לקבל הצדקה ממנו על פי פסק הש"ע (בסימן רי"ט סעיף ד'), והרמ"א (בסימן רי"ד סעיף ב'). אבל אם חשב שהנתינה היא כדי לפרנס בה תלמידי הישיבה, אפשר דאסור שהוא בגדר צדקה, ואיכא משום איסור דביבוש קצירה תשברנה. ואם נאמר לשאלו אותו למה כיון, יעשו כך, ולפי זה יכריעו להתיר או לאסור לאור הטעמים הנ"ל. ואפשר דמותר לקבל ממנו גם בלי לברר מה היתה כוונתו, ולתת הכסף בבנין, והטעם, שרוב הנותנים, נותנים בסתם, על דעת גבאי של המוסד, כדי להשתמש בצדקה הן לצורך התלמידים והן לצורך שאר הוצאות, וא"כ אפשר דכל שאין אנו יודעים מה היתה כוונתו, מותר לתת הכסף בבנין. והגם דפסק מרן בש"ע (סימן רי"ט סעיף ד') שצריך לומר שדעתו ישראל הפרש, דמשמע שיאמר בפיו כן להדיא, יתכן שבנידונינו חשיב כאמר, כיון שמעיקרא ביקש ממנו היהודי שיתן לישיבה, והסכים על דעת הישראל לשם מטרה זו, גם אפשר דבזמן הזה אין כל כך מקום לחוש שדעתו היתה לתת להקדש או קרבן, לאחר קרוב אלפליים שנה מאז החרגן. וכן כתב בערוך השלחן (שם סוף אות י"ז). וגם אין כל כך מקום לחוש שדעתו לע"ז, דבזמן הזה הרי אין הגויים עובדים ע"ז ממש. ועוד דנתפרסם בעולם כולו שהיחידות שבדת ישראל הוא שאינם עובדים ע"ז, ומאחר שהסכים לתת לבית כנסת של ישראל, מסתמא שאין דעתו לע"ז.

ועוד נראה לי לצרף לכאן טעמא רבא ומסתברא להתיר בנידונינו לקבל הצדקה מן הגוי. והוא דמן הסתם יש לומר דגוי זה אדעתא דנפשיה עבדי, ולא כיוון כלל לשם צדקה, ולשם ישראל דוקא. דכל כוונתו היא רק כדי למצוא חן בעיני שותפו היהודי, ולהדק קשרי מסחריו ועסקיו עמו. ואם היה היהודי מבקש ממנו לתרום עבור כלבים משוטטים, גם כן היה מסכים שבמחה לעשות כבקשתו. באופן דאין שום זכות כלל בנתינתו. ונראה שחילוק זה יועיל להתיר קבלת הכסף מהגוי גם לדעת מרן ז"ל. דמעיקרא אין אסור משום ביבוש קצירה אלא כאשר מכיון הגוי על כל פנים לצדקה, אבל אם אדעתא דנפשיה בעדי, ונותן על מנת השקעה מסחרית, אין כאן בית מיחוש כלל לכולי עלמא. ולפי זה נראה דלכתחילה יהיה מותר לסוחר יהודי להתנות עם שותפו הגוי, שרצונו והסכמתו בהשתופות, מותנית בתנאי שחלק מהרווחים של כללות העסק, ניתנו לטובת צדקה לעניי ישראל. דכיון דהסכמת הגוי לזה אינו כלל משום מצות צדקה, אלא לתועלת עצמו בקיום השותפות עם היהודי, באופן דאדעתא דנפשיה קעביד, אין כל חשש בדבר.

אולם כנגד זה יש לטעון שאין נכון לתמוך תורה בכסף של גויים, דהרי כיון שהמטרה של ראש הישיבה באסיפת התרומות הוא להגדיל תורה ולהאדירה, ולא לשם עניים ומסכנים, אם כן אין הכרח לקבל לא משום פיקוח נפש, ולא משום אחרים. דאפשר שיתפרנסו התלמידים ממקור אחר טהור, או באופנים אחרים. וככל גדול ביידינו דכח הפועל בנפעל, ולפי זה כסף של גוי יכול להזיק ולפגום את לימוד התורה. ומעשה רב דרב חייא (ב"מ דף פ"ה ע"ב) דאמרו עליו גדולים מעשה חייא, יוכיח, שטרח בכל כחו ומאודו ללמד תורה לישראל בקדושה וטהרה, וכיון דכח הפועל בנפעל, לכן רצה שכל האמצעים אל הלימוד ג"כ יהיו רק מכחו, ובכוונה שלמה לשמים. ולאור כל הנ"ל נלע"ד להורות בנידונינו דמעיקר הדין אין איסור לקבל הצדקה מגוי זה. אולם יש מקום משום מידת חסידות לא לקבלה משום כח הפועל בנפעל, ויתכן שאם יתן הכסף בבנין יהיה מותר בשופי.

ולגבי הפרטים שבשאלה, הנה ראש הישיבה היה רשאי לקבל הצדקה מהגוי מעיקר הדין, וכאשר עשו הרבנים האחרים. ואם רצונו להדר שלא לקבל כסף ממקורות שאינם טהורים משום כח הפועל בנפעל, יש מקום להלך בכך ואין מזניחים אותו. והסוחר היהודי עדיף שיעשה עם שותפו הגוי תנאי מראש בעיקר הסכם השותפות, לתת חלק מסויים מהרווחים לצדקה של ישראל, כדי שנתניתו תחשב שנעשית על דעת כוונה מסחרית, ולא לשם צדקה. או שישאל ממנו היהודי בפירוש שיתן לטובת בנין. אבל לא נכון לסמוך על זה כלתחילה ולבקש ממנו לתת צדקה לפרנס עניי ישראל או לתת להכנסת כלה וכדומה, ובפרט כאשר הנתינה היא ליד גבאי. ורק אם יודעים במפורש שאין כוונתו לצדקה כלל, אלא למצוא חן בעיני שותפו היהודי ולהדק עמו קשריו, אז מותר בכל אופן. ואם נתן בסתם צדקה לעניי ישראל, ויש מקום לחוש שמא כיוון לשם צדקה ולכבוד ישראל, ודאי יש לחוש בדבר ולא לקבל ממנו הצדקה

⤵

האיר המזרח

אם מותר לסתור בית כנסת כשיש בית כנסת אחר קבוע

כתב מרן (סימן קנ"ג סעיף ז') "והא דבהכנ"ס נמכר הני מיילי של כפרים שאין באים אנשים ממקומות אחרים שלא נעשית אלא לבני הכפרים לבדם ולכן יכולים למכרו, ומכ"מ המעות נשארים בקדושתן ואינם רשאים להורידן מקדושתן, והיינו כשמכרו בני העיר שלא מדעת פרנסיהם וה"ה אם מכרו ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר אבל אם הסכימו ז' טובי העיר באותו מכר והיו במעמד אנשי העיר רשאים להוציא המעות לכל מה שירצו, ואם קבלו עליהם בני העיר בפירוש במכר זה כל מה שיעשו אפילו יחיד מה שעשה עשוי אבל של כרכים שבאים שם ממקומות אחרים אפילו בנו אותו משלהם אינו נמכר אלא א"כ תלו אותו בדעת היחיד שאז יעשה בו היחיד מה שירצה בהסכמת הצבור" ע"כ. וכתב ע"ז הרמ"א בהגה שכל זה לא מיירי אלא כשיש להם בית הכנסת אחרת אבל אם אין להם רק בית הכנסת אחת אסור למכרו דהא אפילו לסתור אסור עד שיבנו אחרת, ע"ש. והמ"ב (ס"ק מ"א) הביא שהמ"א פירש דבריו דר"ל כשבנאו עכשיו אחרת אבל כשיש להם שני בתי כנסתיו מקודם אסור למכור אחד, וסיים המ"ב שלט"ז בריש סימן קנ"ב מותר אפילו באופן זה ושכן דעת הא"ר שם כוותיה ושכן משמע מביאור הגר"א ע"ש. הנה בגמ' (בבא בתרא ג' ע"ב) ישנם שני טעמים באיסור סתירת בהכנ"ס עד שיבנה את הבהכנ"ס השניה. הטעם הראשון משום פשיעה כלומר שמא יארע להם אונס שלא יבנו האחרת, והטעם השני משום צלוי כלומר שאין להם בית להתפלל בו כל זמן הבנין ואומרת הגמ' נ"מ בינייהו באופן שיש להם ביהכנ"ס אחר להתפלל בו, פי' למ"ד משום צלוי ליכא למיחש שהרי יש אחר ולמ"ד משום פשיעותא איכא למיחש. והנה מרן בב"י (ריש סימן קנב) הביא שדעת הרי"ף הרמב"ם ורבינו ירוחם כמ"ד משום פשיעה וכן דעת הטור. ודעת הר"ן הרשב"א והנמוקי יוסף דכל שיש להם בהכנ"ס קבוע לכ"ע שרי שהרי ליכא משום צלוי ולא משום פשיעותא דהא בודאי לא חיישין לפשיעותא שלא יבנו לעולם ורק חששו שיתרשלו מלבנותה מהר ושכל הנ"מ בין שני הטעמים היא כשאין להם בהכנ"ס קבוע שלטעם צלוי לא חיישין ולטעם פשיעותא חיישין, ע"ש. והט"ז (ריש סימן קנ"ב) פסק כהר"ן וסיעתו ומבין שלכ"ע דינא הכי, אמנם המט"י (אות א'), המאמ"ר מרדכי (ריש סימן קנ"ב אות א') והנחר שלום (ס"ק א') דחו דבריו וכתבו שלדעת הרמב"ם הרא"ש והטור אפילו היה להם בהכנ"ס אחר קבוע להתפלל בו אסור וע"ש שמבינים כן גם בדעת מרן, וכ"כ הכף החיים (סימן קנ"ב אות א') בשם האחרונים, וכן ראייתי להגרי"ח זצ"ל בשו"ת רב פעלים (או"ח ח"ב סימן כ') שהביא שהמטה יהודה סתר דברי הטה"ז וכתב דהטעם הוא משום דאין לנו לבטל מקום קדוש עד שיהיה לנו אחר תמורתו ולכן אפילו אם יש עשרה בתי כנסיות בעיר אין לבטל שום אחת מהם עד שיוחדש אחרת תחתיה והביא לדברי המאמר מרדכי הנ"ל ושכן הגאונים מהר"ם ומהרי"ש בספר מנן גיבורים העלו היפך דברי הטה"ז ושכן הגאון שם אריה (סימן ד') העלה להלכה היפך דבריו ושכן הגאון הכתב סופר (או"ח סימן י"ז) הסכים לאסור וכן מסקנתו ז"ל.

אם מותר לקנות בדמי קדושה אחת קדושה אחרת כיוצא בה

כתב מרן (סימן קנ"ג סעיף ד') "אם מותר לקנות בדמי קדושה אחת קדושה אחרת כיוצא בה יש אוסרים ויש מתירים" ע"כ. וכתב הבה"ל (ד"ה "ויש מתירים") לדברי הפמ"ג שמצדד דהלכתא כהיש מתירין מדכתב המחבר להאי יש מתירים בסופו והוא מילתא דרבנן, וסיים "אבל במאיירי ראתי שכתב דרוב הגאונים סוברין דצריך עלוי דוקא" עכ"ל. ומלשונו משמע דס"ל להחמיר בזה, והנה לפמשנ"כ הוא ז"ל במ"ב (ס"ק י"א) על דברי המתירים כד"ז לענין דיעבד אבל לענין לכתחילה בודאי שאסור למכור שום דבר קדושה כדי ליקח כיוצא בה, ע"ש, יוצא שלדעת האוסרים שהוא ז"ל ס"ל כותיהו גם בדיעבד אסור. והנה הרב חיד"א ז"ל בספרו מחזיק ברכה (אות א') לאחר שביאר שלפי הכלל המסור בידנו הכא דעת מרן כהיש מתירין הביא לדברי מרן בסימן קנ"ד (סעיף ט') שכתב וז"ל "המנדבים ס"ת ומניחים מטפחות בבית הכנסת מותר להשתמש בהן כל ספר וספר שלדעת כולן הקודש הוא המניחים בביתם ואח"כ מקדישין כיון שעל דעת אותו ספר נעשה ונשתמש בו אותו ספר אסור להניחו בס"ת אחר ויש מתירים" עכ"ל. הרי שסתם לאסור כהרשב"א, ושוב כתב ויש מתירין ומוכח דדעתו לאסור כהרשב"א שכתב לסברתו בסתם ונמצאו דבריו כסותרין זה את זה ח"ו. וכתב שאפשר ליישב דעת מרן דהוא ז"ל סבר דרבינו יונה (שהביא דבריו בב"י בסימן קנ"ג בבדק הבית בסימן קנד) שרי אף לכתחילה והוא ז"ל הכריע מדעתו הרחבה ועשה פשר דבר בדיעבד שרי לקנות כיוצא בה וכמש"כ בסימן קנג דאיירי בדיעבד ולהכי כתב יש מתירין בסוף דאע"ג דאינהו שרו לכתחילה הוא סמך עליהו בדיעבד דוקא אבל בההיא דסימן קנד דלא שייך דיעבד והוי כלכתחילה סתם דעת האוסרין.

ולענין הלכה כתב דהגם דמרן סבר דלכתחילה פליגי כיון דאפשר לקרב הדעות ולומר בדיעבד פליגי אבל לכתחילה גם הטור ורבינו יונה אסרי וכמש"כ בה"ח, וכן נראה מדברי הרב מאירי שלא כתב אלא בדיעבד יש מתירין נכון הדבר לומר דלכתחילה כולי עלמא מודי לאסור. ולפי זה כתב דבדין הנוכר בסימן קנד ודאי נקטינן כהרשב"א דאין שם דיעבד והוי לכתחילה ואפשר

לאמתה של הלכה - המשך מעמ קודם

משום איסור דביבוש קצירה תשכרנה. והיעבת"א לכוין לאמיתה של תורה, ולא תצא תקלה מתחת ידי לעולם, אכ"ר.

שוב ראייתי בזה להגראש"ב סופר ז"ל בספרו כתב סופר (חלק י"ד סימן ק"ד), שהאריך בנידון זה, ונשא ונתן בדברי הפוסקים, ופלפל וצייד בדבריהם בכמה אופנים כיעו"ש. וב"ה בכמה וכמה דברים זכינו לכוין לדעתו, עיש"ב. ונראה דס"ל לדינא כשיטת רש"י ותוספות, ודלא כהרמב"ם, דהיינו כהרמ"א ולא כהש"ע, דמותר לקבל משר של גוים צדקה, ולחלקה לעניי ישראל, משום איסור גניבת דעת. ועל כל פנים אנו דאתא דמרן קסמיכנין, ומרן העתיק בש"ע דברי הרמב"ם, אם כן הכי ק"ל, וככל שכתבנו לעיל בס"ד, דגם בה משנים, ומחלוקת לעניי גוים כדי שלא לתת להם זכות בצדקה של ישראל, ומשום איסור דביבוש קצירה, והיעבת"א.

הערות

א. והגם שבידושלמי בכמה דוכתי נזכרה התוספתא הנ"ל כלשונה, על כל פנים לא נזכרה בבבלי אלא בתיוון לשונה וכנ"ל. ב. ולטעם זה דרש"י, מקבלי צדקה מנכרים פסולין לעדות מדאורייתא כרשע דחמס. אולם הרמב"ם (פרק "א מהלכות עדות הלכה ה') פירש דהפסול כשנטול בפרהסיא הוא משום שמבזה עצמו, וכדיוק לשון הגמרא, והוי כשאר הבזויים הפסולין לעדות מדבריהם, כמו האוכל בשוק (קדושין דף מ' ע"ב). וכבונות רש"י יש לפרש דהחילול השם הוא במה שמבזה עצמו בפרהסיא בעיני הגוים בשביל הנאת ממון. ולפי זה אתי שפיר דלא נעלם דרש"י לשון הגמרא דנקט "דקא מבזי נפשיה". וכן מפורש בש"ך (סימן נד"ר ס"ק

דכולי עלמא מודו לאסור בזה ושלא כדברי מרן בבדק הבית. ומה גם דכן נראה דעת מרן עצמו. וכתב לסיכום דבדיעבד יש להתיר וכמו שביאר בדעת מרן ז"ל, וכתב שהגם שכתב דבדין דבסימן קנ"ד יש לאסור אם נהוג באיזה עיר בדין הנוכר בסימן קנ"ד להתיר אף בגלילותינו שקבלנו הוראות מרן אין למחות בידם מהטעם שכתב הרמ"א ז"ל (שם) דהוי כלב בית דין מתנה עליהן, ע"ש. וכז"ל דלא כדמשמע מהמ"ב שגם בדיעבד אוסר, וכנ"ל. וכמו כן מש"כ בבה"ל על סעיף י"א (ד"ה "וכן יכולים") שמרן פסק בסעיף ד' דיש אוסרים, ע"ש. דבריו צריכים ביאור שהרי מרן פסק ביש בתרא כהמתירין, וכמש"כ הוא ז"ל בעצמו בבה"ל (ד"ה "יש אוסרים") בשם הפמ"ג, ונראה שכ"כ בשם הפמ"ג הכנה"ג שהביא הרב חיד"א ז"ל שם. עכ"פ לדינא כבר כתבנו לדברי הרב חיד"א ז"ל שלכתחילה יש לאסור ורק בדיעבד יש להתיר. וע"ע בכף החיים (אות י"ח) שהביא שכך ס"ל לרוב הפוסקים דבדיעבד פליגי ושרוב הפוסקים ס"ל הכי בדעת מרן.

בדין מכירת ס"ת של יחיד

בדין מכירת ס"ת של יחיד שהביא בזה מרן בש"ע (סימן קנ"ג סעיף י') שתי דעות. כבר כתבנו בזה בס"ד בעלון מספר 23 קחנו משם.

אודות המביאים ס"ת או כלי הקודש לבית הכנסת

ורוצים לאחר זמן הם או יורשיהם למרנם

כתב מרן (סימן קנ"ג סעיף י"ח) "יש מי שאומר שכלי הקודש של כסף שנהגו להביא תמיד לבית הכנסת כחגים אין יכולים להוציא לחולין ולמכרם והקהל יכולים לתפשם שישארו בחזקת הקדש אחר מיתת המקדיש" ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק צ"ה) לדברי המ"א שעכשיו המנהג פשוט שנשארים ברשות בעליהם ואם כן המביאים את הכלים מביאים אדעתא דמנהגא והוי כמו שהתנה בפירוש דלא תחול עליהו קדושה. כמו כן כתב (ס"ק צ"ט) לדבריו דמנהג העולם כהיום למכור ס"ת אפילו נתנו מתחילה לבית הכנסת לקרות בו וכתב דכיון שנהגו כן ה"ל כאלו התנו מתחילה בהדיא שלא תחול קדושת רבים עליהן, עע"ש. והנה הכף החיים (אות קנ"ג) לאחר שהביא לדברי האר"ח לצדיק שהואב במחזיק ברכה ובזכור לאברהם שכתב על דברי הש"ע הנ"ל שהיינו דוקא כשיש אמצד דעת דהקדיש לחלוטין אבל אם התנה עם הגזבר שהוא פקדון יכול לעשות כרצונו, ע"ש. כתב שכן המנהג עכשיו ברוב המקומות שמי שנותן חפצי כסף לבית הכנסת או ס"ת ורוצה שישארו ברשותו להיות בעצמו או להולכים לבית כנסת אחרת עושה תנאי עם פקידי בית הכנסת בשטר והכל לפי תנאו ואם לא התנה הרי הם של בית הכנסת שזכו בה מן הסתם ורק אם יש מקום שמנהגם כהמ"א הנ"ל כתב שיחזיקו במנהגם (עע"ש אות קס"ב).

שמקבלים עדות מהקהל על ס"ת שהוחזק שהיה של פלוני שחינו בבהכנ"ס שנתנה לציבור

כתב מרן (סימן קנ"ג סעיף כ') "יש מי שאומר שספר תורה שהוחזק שהיה של אבותיו של ראובן אין הצבור יכולים להחזיק בו" ע"כ. ומקור דבריו הם במהר"י קולון (סימן ע') שהביא בב"י (ד"ה "ובסימן ע"') והביא שם שסיים שאפילו אם העידו מבני הקהל שהוא של ציבור לא מהני כי נוגעים בעדות הם ואין מועיל דליסלקו תרי מינייהו וליסחדו בס"ת אלא אם כן יש להם ס"ת אחר מדוייק כזה וכשר כמותו, והביא המ"ב (ס"ק ק') לסיים דבריו הנ"ל אמנם מרן כתב בשו"ע בחושן משפט (סימן ל"ז סעיף כ"ב) שעכשיו נהגו לקבל עדים מהקהל על תקנתם והסכמתם ועל ההקדשות ועל כל ענייניהם ושכשרים הם אפילו לקרוביהם כיון שקבלום עליהם, ע"ש. ולפי דבריו אלו בכל גווני מקבלים עדים מהקהל גם כשאין להם ס"ת אחר מדוייק כזה וכשר כזה, וכ"כ הכף החיים (אות קס"א) שנראה שמפני זה לא סיים מרן כאן בשו"ע מה שכתב בב"י (בשם המהר"ק מפני שעכשיו נהגו לקבל עדות מהקהל בכל ענייניהם וכמו שכתב בחושן משפט הנ"ל.

שהכסא שמונה עליו הס"ת חשיב תשמיש דתשמיש

כתב מרן (סימן קנ"ד סעיף ג') "תשמיש שמונה קדושה כגון תיק של ספרים ומזוזות ורצועות תפילין וארגז שנותנין בו ס"ת או חומש וכסא שנותנין עליו ס"ת ווילון שתולין לפני ההיכל יש בהן קדושה וצריך לגנוזן" ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק י') לגבי הכסא הנוכר שהוא השלחן שעומד על הבימה ואף דעלוי מונח מטפחת ועל המטפחת מונח הס"ת א"כ השלחן אינו אלא תשמיש דתשמיש אפילו הכי דין קדושה יש לו משום דלפעמים נותנין עליו הס"ת בלא מטפחת, ע"ש. והנה ידוע שהס"ת דידן הם מונחים בתוך תיק ולכן יש למקום שמניחים עליו הס"ת דין בית הכנסת כיון דהוי תשמיש דתשמיש וכ"כ הכף החיים (אות כ"ב), ועיין בזה באורך בדברי הגרי"ח זצ"ל בשו"ת רב פעלים (או"ח ח"ב סימן כ') שהביא לכאורה סתירה בזה בדבריו מרן ביו"ד שבסימן רפ"ב סעיף י"ב בשו"ע לגבי ארון שמונה עליו הס"ת משמע דבכנאי גונא חשיב תשמיש קדושה ובב"י (שם) ובכסף משנה (הלכות ס"ת פ"ה ה"ד) מוכח שהכסא שמונה

הרב חיים פרזון - כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

עבר את שבט ביקורתם של רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום"

עליו הס"ת חשיב תשמיש דתשמיש אפ"פ שהס"ת מונח בתוך תיק, וחילק בין ארון ומגדל שהס"ת מונח בתוכו דהוי הארון תשמיש קדושה לבין שהספר תורה מונח על כסא דהוי הכסא תשמיש דתשמיש. וכתב שתי טעמים לחלק בזה חדא כי התיק הוא תשמיש של כבוד לס"ת אך כל זה כאשר הס"ת בגלוי בפני העם דנראה לעיני הכל כבודו של הס"ת שאינו ערום אלא עומד בתוך התיק אבל כשיניחו הס"ת בתוך הארון והפרוכת פרוסה על פתח הארון דאין התיק נראה לעיני בני אדם בטל תשמיש הכבוד של התיק כי עתה אין רואין את הס"ת מונח בתוך התיק ולא נודע אם יש לו תיק אם אין ועתה זה הארון עצמו שהס"ת מונח ומוצנע בתוכו הוא תשמיש הכבוד של הס"ת במקום התיק יען כי עתה אין רואין שימוש התיק אלא רואין שימוש הארון שהס"ת מוצנע בו ולכן גוף הארון נעשה תשמיש קדושה כי עתה בו נעשה הכבוד לספר תורה כי הס"ת עתה הוא מתכבד בהנחתו בתוכו אבל אחר שיוציאו הס"ת מן הארון ויניחו אותו על הכסא לקרות בו חזר ונגלה תשמיש הכבוד של התיק כי עתה נראה לעיני בני אדם הנחתו בתוך התיק והס"ת מתכבד בהנחתו עתה בתוך התיק כי עתה הכי רואין התיק והס"ת שבתוכו ונמצא התיק הוא ראשון עתה בתשמיש קדושה שבו נעשה ונראה שימוש הכבוד וכשיניחו הס"ת עם התיק על הכסא כדי שיהיה נח להם לקרות בו הרי זה תשמיש שני ויתייחס תשמיש זה לתיק מפני כי הנראה לעיניים התיק הוא המונח על הכסא והוא מפסיק בין הס"ת לכסא ולכן נקרא הכסא תשמיש דתשמיש ע"ש. ובטעם שני כתב שכששתי התשמישים תפקידם לכבוד כמו ארון קודש וגם תיק הס"ת א"כ שניהם נחשבים תשמיש קדושה משא"כ כשיש לשני התשמישים שני תפקידים דהיינו הביות הס"ת על הכסא והוא מונח בתוך התיק שאז התיק משמש תשמיש של כבוד דהיינו שלא יהיה הס"ת ערום והכסא משמש לצורך הקריאה שיוכל החזן לקרות מעומד אם יהיה הס"ת יושב על מקום גבוה שהוא הכסא לכן היות והתשמיש השני אינו בא אלא לצורך קריאתנו בס"ת שיהיה נח לנו בקריאנו בו לכך אין לו מעלה דתשמיש קדושה אלא מעלה קטנה דתשמיש דתשמיש, עע"ב.

אם בעינן שיהיו עשרה בבהכנ"ס בשעת הלימוד לענין אמירת קדיש

כתב הבה"ל (סימן קנ"ה סוף ד"ה "ויקבע") שכתבו האחרונים דלענין אמירת הקדיש אין מעכב שילמדו דוקא בעשרה דאפילו אחד או שנים שלמדו יוכלו לומר קדיש רק שיהיו עשרה בבית הכנסת וגם דאפילו איש אחר שלא למד יוכל לומר הקדיש, ע"ש. הנה מקור דבריו הם בט"ז (סימן נ"ה ס"ק ג'), אמנם המ"א (סימן ס"ט ס"ק ד', וסימן רל"ד ס"ק א') ס"ל דבעי שיהיו שם עשרה בשעת הלימוד וכן מוכח מדברי הגר"א בסימן רל"ד. וכ"כ הרב יוסף דוד זצ"ל בשו"ת בית דוד (אורח חיים סימן ל') בשם הפוסקים וכ"כ הרב חיד"א ז"ל בספרו קשר גודל (סימן ח' אות א') לדבריו שצריך שקודם שיאמרו קדיש לפני העדה יאמר דברי תורה כגון בשחר ישתבח, במנחה אשרי, בלימוד רבי חנניא או איזה מזמור, וכן הביא לדעה זו הרב אליעזר פאפו זצ"ל בספרו חסד לאלפים (סימן ד"ן אות ג') ושולכן אם אין מניין בבית הכנסת יתבין הש"ץ עם ישתבח וישתוק עד שיבא מנני ויאמר ישתבח וקדיש, וכשלומד תורה שבעל פה יאמר ברייתא דרצה הקב"ה לזכות את ישראל או שניים שלשה פסוקים אחרונים דאשרי לאחר שבא המניין בבית הכנסת. (וכל הפוסקים הנ"ל מבינים הכי בדעת הרמ"א ודלא כהט"ז שמבין כסברתו גם בדעת הרמ"א ע"ש) וכן הביא הרב המגיה בשלמי ציבור (דיני קדיש אות א') לדברי הבית דוד. וכ"כ הגר"ח פלאגי זצ"ל בספרו כף החיים (סימן י"ט אות ג') בשם ספר כרן פורת יוסף, ע"ש. וכ"כ הכף החיים סופר (סימן נ"ה, ס"ק ה') בשם החסד לאלפים. ובאמת המ"ב עצמו בסימן נה (ס"ק ב') הביא לדברי המ"א והגר"א הנ"ל, וכתב שעל כן הסכימו האחרונים (פמ"ג דה"ח ושי"פ) דהנכון שיאמרו אח"כ מזמור או ג' פסוקים ויאמרו קדיש, ע"ש.

והנה במ"א (סימן נ"ד ס"ק ג') הביא לדברי הרב באר שבע שכתב סתירה בדברי הרמב"ם שבחיבורו כתב שכל עשרה שעוסקים בתורה שבעל פה אפילו במדורש"ת או בהגדות אומרים קדיש דרבנן, ואילו בפ"י המשיגות בסוף פרקי אבות כתב שאין אומרים אותם כי אם על ההגדה ושולכן אומרים אחר הפרקים רחב"ע לפי שאין אומרים קדיש על המשנה אלא על ההגדה, ע"ש. הביא דבריו הרב חיד"א זצ"ל בספרו ברכי יוסף (סימן נ"ה אות א') וכתב שאפשר לומר דודאי מן הדין יש לומר קדיש על כל תורה שבעל פה אלא שקדיש דאגדה גדלה מעלתו דקאים עלמא וכתב שנראה הטעם דכיון דאגדה מושכת לבו של אדם ישמח ישראל וכי עניין גברי יהא שמיה מתוך שמחת מצוה ניהא למאריהו וקאים עלמא וכתב דמהך טעמא נהגו לומר בשיליה שמועתא רחב"ע בבעבור ישמח העם שהיא אגדה וזכות ישראל ואומרים קדיש ליהויו בסוג יהא שמיה דאגדתא, ע"ש. וכ"כ בספרו קשר גודל (סימן ח' אות ב') שנהגו בסוף כל למוד לומר "רבי חנניא וכו'" שיהא נחשב קדיש על ההגדה הגם שאומר על תנ"ך ומשנה וגמרא וזוהר, ע"ש. ולפי המנהג שהזכיר אומרים רבי חנניא וכו' על כל למוד ואף שהיו עשרה בשעת הלימוד. ועיין בכף החיים (סימן נ"ה אות ד') שכתב דהעם נהגו לומר אחר כל תורה שבעל פה רבי חנניא בן עקשיא וכו' ואומרים קדיש דרבנן ואחר תורה שבכתב אומרים ותשועת צדיקים וכו' ואומרים קדיש יהא שלמה רבא.

דעת הארחות חיים, דזהו דוקא בנותן הגוי לגבאי צדקה, אבל בנותן ליד עני בעצמו בצניעה, מותר אפילו בדליכא טעמא דשלום מלכות, והיינו אפילו במקבל הצדקה מגוי סתם, ע"ש. ת וכתב עת מריה (אדר תשמו"ז עמוד ל"ג) דנפסה תשובה להלכה מאת הגאון הגדול הגרי"ש אלישיב שליט"א בנידון זה, וכתב שם מדעתו הרחבה חילוק הנ"ל של הרב שנות חיים, וסמך עליו לדינא. ולא הזכיר לדברי גדולי האחרונים הגדולים החולקים בדבר. וכבר הבאנו סתימות דברי הארשונים החולקים להדיא על חילוק זה, המה התוספות והארחות חיים והמאירי, שכתבו בפירוש דגם בגוי הדיוט נוהג איסור דביבוש קצירה, וכן היא וריהט הסוגיית בש"ס ובפוסקים, וכמ"ש בכסף משנה הנ"ל, דרק במלך או שר יש היתר לקבל הצדקה מהם משום שלום מלכות. אבל בגוי הדיוט אסור בכל אופן. והוספת המערכת שם בסוגריים מרובעים להביא ראיא לדברי הגריש"א הנ"ל מדברי הרמב"ם (בהלכות מתנות ענין פרק ח' הלכה ט') הוא שיבוש גמור, ע"ש דו"ק. ט. ובמה שביארו דעיקר סוגית הגמרא דסנהדרין הנ"ל אינה עוסקת בדיני צדקה בעצם, אלא בהלכות פסולי עדות, יש להעיר על דברי הרב זרע אמת והגר"ח פאלאגי ז"ל שבספר שמע אברהם, שדנו ופלפלו בסוגיא זו מותר הנחתה שיעקרה ותכליתו לענין דיני צדקה, ע"ש וצ"ת. י. כן הם סתימות הדברים דאין מה לחלק בין חפץ לכסף, כל שמטרת הנתינה אינה לעניים, אלא לבית כנסת או לבית מדרש. וכן הוא סתימות כל הפוסקים. יא. ופשוט, דאותם הראיות שהביא לזה הרב זרע אמת שם דנשתנה דין הגוים בזמננו מחמת שאינם עובדי עבודה זרה ממש, אינם נוגעים לעניינינו, ואין צורך להאריך בדברים פשוטים. יב. וכמ"ש לעיל (בסוף אות א') בשם הקובץ שיעורים, ע"ש. ועיין ברמב"ם (הלכות מלכים פרק י' הלכה ב').

עוד יוסף חי

בירור וליבון במשנתו של מרח"ב א"ש חי"

הרה"ג שלום טוויל
בעמח"ס "פסקי בן איש חי"

יעשו בזה דבר עבירה ליכא משום לפני עור. ולפי זה יש לתמוה טובא על הא דאיתא בב"מ דף ע"ה דהמלוה לחבירו שלא בעדים עובר בלפ"ע. וכן על הא דאיתא במועד קטן דף י"ז דהמכה בנו גדול עובר בלפ"ע. וכן בקידושין דף ל"ב דרב הונא קרע שיראי באפיה רבה בריה, מקשינן והאיכא לפני עור, והרי בכל זה אין מבורר שיבוא לידי איסור ואינו אלא חשש בעלמא, וא"כ למה אמרין דעובר משום לפני עור.

ונראה ליישב עפמ"ש בתוספות אנשי שם בשביעית פ"ה מ"ו, דנראה דהא דתלינן להיתר, הוא דוקא במוצא להשיג במקום אחר, דהוי כחד עברא דנהרא שאין איסור לפני עור מדאורייתא. אבל באינו מוצא להשיג במקום אחר, דהוי לפ"ע מדאורייתא, אסור אפילו במקום ששייך דרכי שלום ויש לתלות בהיתר, אם לא כשמוכחא מילתא להיתר יותר מלאיסור ע"ש. וכן כתב במשנה ראשונה בחד תרומא, דצ"ל דהכא מיירי בחד עברא דנהרא וספק דרבנן לקולא. אלא שכתב דפשטא דמתניתין דקא פסיק ותני דמותר משמע בכל ענין ע"ש. וכעין זה כתב בהגהות מקור מים חיים בגליון השו"ע יור"ד סימן קנ"א ס"א, דרק באיסורא דרבנן כל היכא דאיכא למיתלי לקולא תלינן דהוי ספיקא דרבנן ולקולא. משא"כ למכור לעכו"ם דבר המיוחד לאליל דאיסורא דאורייתא הוא משום לפני עור, היכי נשרי מספיקא איסור דאורייתא. אם לא ששכיח יותר שקונה להיתר מלאיסור, וכדאמרין בנדרים דף ס"ב, רב הו"ל ההוא אבא [יער], אזל זבניה ליה לבי נורא. א"ל רבינא לרב אשי והאיכא משום לפני עור לא תתן מכשול, א"ל רוב עצים להסקה ניהו. ומשמע דוקא ברוב להיתר שרי. אמנם מלשון הרא"ש בנדרים שם משמע דרוב לאו דוקא וצ"ע ע"ש במקור מים חיים. ויש לומר דהא דשרינן שם בספק בלא רוב, הוא משום דודאי היה אפשר לקנות עצים ממק"א, וכל איסורו אינו אלא מדרבנן משום מסייע, וכ"כ הפר"ח במים חיים שבת דף ג', ולכן גם במקום ספק השקול שרי מדין ספק דרבנן לקולא.

ועוד יש להקדים, דהנה הפמ"ג בפתיחה כוללת ח"א אות י"ב כתב, ולענין ספק בהלכה למשה מסיני וי"ג מדות ומדרש חז"ל חוץ גזירה שוה והיקשא, יש בו מחלוקת אי אמרין ספיקו לחומרא או לקולא. ובאות ג' כתב דאיסור חצי שיעור דמי לדין הלכה למשה מסיני, כיון שאינו מפורש עשה או לאו. ובהקדמה הביא שהרמב"ן בשורש השני למד בדעת הרמב"ם, שהלכה למשה מסיני ספיקו לקולא ע"ש. ועיין בשד"ח כללים מערכת ה' אות כ"ד. ולפ"ז יוצא דבחיוב לצאת ידי שמים, וכן באיסור נתיבין לאכול בשר חזיר, כיון שאין איסור מפורש בתורה אזלינן בספקן לקולא.

והשתא מתיישבים כל דברי הגמ' כמין חומר, דרב הונא קרע שיראי באפיה רבה בריה, לבחון אם יכעס. והקשתה הגמ' ודלמא רתח וקעבר משום לפני ע"ש. והיינו דאף דאינו ודאי שיכעס ואינו אלא ספק מכשול, מ"מ אין לתלות להיתר דאיסורו מן התורה וספק דאורייתא לחומרא. ומשנינן, דמחיל ליקריה. ואף שמ"מ חייב לכבדו לצאת ידי שמים, וכן איהו לא ידע והוי נתיבין לאכול בשר חזיר, מכל מקום אין לחוש לזה, כיון דאין איסור מפורש בתורה וספקם לקולא.

עוד יש לומר בדעת ספר חסידים, דסבירא להו כמש"כ הריטב"א דמשום חינוך בנו התירו לנסותו אף שיתכן שיבוא לידי עוון. וביארנו לעיל דרק בכוונת עוון שרי לנסותו, כיון שאינו איסור גמור ואין בו איסור לפ"ע משום בין אדם למקום, ורק איסור לפ"ע משום עצה שאינה הוגנת שהוא איסור בין אדם לחבירו, וכיון שלטובתו קעביד שרי. וה"ה יש לומר דשרי לנסותו באיסור שאינו מפורש בתורה ואין בו אלא משום לצאת ידי שמים, וכדין כיבוד אב אחר מחילה, דכיון דאינו איסור גמור אין בו משום לפ"ע בין אדם למקום אלא רק משום בין אדם לחבירו, וכיון שלטובתו קעביד שרי. וכן מצינו באחרונים שי"א שאין איסור לפ"ע במכשיל את חבירו במידות רעות. והיינו נמי כיון שאין איסור מפורש בתורה, לא שייך בהם איסור לפ"ע מדין בין אדם למקום. ולפי זה לנסות את שותפו או משרתו אסור בכל גוונא, וכדעת התוס' והריטב"א. והא דלא חשו לזה דהוי רק ספק מכשול, יש לומר שס"ל שאיסור נתיבין הוי כאיסור תורה ממש שספיקו לחומרא. אי נמי יש לומר דס"ל דכיון דבשעת נתינת האיסור לא מבורר אם יעבור איסור, הוי ודאי "נתינת" מכשול שמעמידו בנסיון. ועיין בשערי שלום דיני לפ"ע שער שמיני ס"ד. אי נמי יש לומר שסבירא להו שבסוגיין הוי קרוב לודאי שיחטא וכמו שכתבו החפץ חיים ה' לשה"ר כלל ט' ס"א בהגה ובשו"ת עין יצחק אור"ח סימן י"ג סק"א, ולכן אזלינן בספיקו לחומרא. אך בגוונא שאינו קרוב לודאי גם הם יודו דשרי.

כולי האי, ושרינן בהכי כדי לנסותו ולהדריכו בדרך ישרה אי רתח ע"ש. ומבואר דשרי לתת לפני בנו פתיון לנסותו כדי לחנכו. ודלא כתוס'. ופלא על התורה לשמה שלא הביאו. ובביאור דברי הריטב"א, יעויין בהחפץ חיים (פלאג"י) סימן י"א אות כ"ט שכתב וז"ל, היכא שנותן מכשול כדי לנסותו ולחנכו בדרך ישרה, מותר. הריטב"א בחידושו לקידושין דף ל"ב ע"ש. וכ"כ בספר נוה צדק דרוש י' להספד (דף קי"ז ע"ד) בדעת הריטב"א. וכעין זה כתב השד"ח מערכת ו' כלל כ"ו ס"ק י"ד לבאר מש"כ בספר שלחן המלך בפ"י מהלכות דעות ה"י, דבריטב"א מבואר דמותר להכות את בנו גדול כדי להדריכו בדרך הישרה. וכתב השד"ח דכנראה כוונתו למה שכתב בקידושין דף ל"ב ע"א אעובדא דרב הונא דקרע שיראי באפיה רבה בריה, דלאו דלפני עור שהוא לאו שבכללות לא חמיר ושרי כדי לנסותו ולהדריכו בדרך הישרה. ולפ"ז צריך לומר דמה שכתב בש"ס דמכה בנו גדול עובר בלפני עור, אינו אלא במכה למילי דעלמא ע"ש. ומבואר מדבריהם דמשום חינוך שרי להכשיל את בנו באיסורים גמורים וליכא משום לפני ע"ש.

אולם אפשר דכוונת הריטב"א, דמשום חינוך התירו לנסות את בנו רק היכא דמחל לו מעיקרא וכדאיירי בגמ', דליכא בזה איסור גמור אלא רק איסור של נתיבין לאכול בשר חזיר. אבל להכשילו באיסור גמור אסור. ויותר יש לבאר, דהנה האחרונים כתבו דבאיסור לפני עור יש תרת. א' איסור בין אדם למקום, שגורם להרבות עבירות בעולם ומסייע למרידה בכבוד שמים. ב' איסור בין אדם לחבירו, שגורם לו רעה וכדין עצה שאינה הוגנת [ועמש"כ בשערי שלום דיני לפני עור שער ראשון בירור הלכה סעיפים ג' ד']. ובספר משאת המלך קידושין דף ל"ב כתב לצדד, שבמכשיל את חבירו באיסור נתיבין לאכול בשר חזיר, אין בו איסור לפ"ע מצד דין בין אדם למקום, שזה נאמר רק באיסורים גמורים. אבל אסור מצד בין אדם לחבירו ע"ש. ולפי זה יש לומר, דבמתכוין לנסות את בנו כדי לחנכו ולהדריכו בדרך הישרה, אין בזה חיסרון גם משום בין אדם לחבירו, שהרי לטובתו הוא מתכוין.

העולה מהמבואר דאסור לשים פתיון של גניבה לבנו או למשרתו מחשש שמא יכשלו. וגם אם יפקיר את הכסף לפני כן, אסור. וכן פסק בשו"ת תורה לשמה סימן ת"ז. ואם מתכוין לחנך את בנו, לדעת הריטב"א שרי לנסותו בתנאי שיפקיר בהתחלה את הכסף, ולדעת התוס' אסור בכל גוונא.

אם מועיל להפקיר את הכסף לפני כן – שיטת ספר חסידים

ג. בספר חסידים סימן תקע"ג כתב וז"ל, ומה שאמרו האב שמחל על כבודו כבודו מחול מדיני אדם אבל בדיני שמים חייב. ובברכי יוסף יור"ד סימן ר"מ אות י"ג הקשה, דלדבריו מאי אהני רב הונא דמחיל לרבה על כבודו, הרי אף שמחל על כבודו, מ"מ מכשילו באיסור כיבוד אב, שהרי מתחייב בדיני שמים. וכתב ליישב דלפני עור ליכא כי אם כשמתחייב בדיני אדם אז בסוג זה איכא לפני עור. אבל כשאינו מתחייב רק בסוג דיני שמים לא שייך לפני עור. והשד"ח כללים מערכת ו' כלל כ"ו אות כ"ט כתב לתמוה על זה, דמי גרע דבר שהוא בסוג חייב בדיני שמים, מדבר שאינו אסור אלא מדרבנן שכתבו רוב הפוסקים דעובר אלפני עור מדרבנן. וכן יש סוברים שעובר בלפני עור מן התורה דלא גרע מהנותן עצה שאינה הוגנת. ועיין בברכי יוסף מה שתיירץ עוד, ובמש"כ בספרו ברית עולם על ספר חסידים אות קנ"ב. וצ"ע.

עוד יש להקשות, דהנה בספר חסידים אות קנ"ב כתב, טוב הוא לכל יראי ה' שימחלו לבניהם על כבודם אף בלא ידיעתם, כדי שלא להענישם, כי הא דרב הונא קרע שיראי באפי רבה בריה להקניטו לראות אם יכעס, ומחל לו ע"ש. ובשו"ת יוסף אומץ סימן פ"ז אות ב' כתב, דמבואר בספר חסידים דבהא דרב הונא מיירי שלא הודיע לבנו לפני שהקעיסו שהוא מוחל, שהרי כתב דימחל על כבודו אף בלא ידיעתם כי הא דרב הונא. ולפי זה צ"ב מה אהני מחילתו, הרי מכשילו בנתיבין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה וקושית תוס'. וצ"ע.

והנראה בזה, דהנה בשביעית פ"ה מ"ו תנן, אלו כלים שאין האומן רשאי למכרם בשביעית, מחרישה וכל כליה, העול והמזרה והדקר. אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר ועגלה וכל כליה. זה הכלל, כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור, לאיסור ולהיתר מותר. ובמ"ח תנן, ב"ש אומרים לא ימכור לו פרה חורשת בשביעית, וב"ה מתירים מפני שיכול לשוחטה. מוכר לו פירות אפילו בשעת הזרע וכו'. וכתב הר"ש דגם ב"ש מודו דכל דאיכא למיתלי תלינן ולכן מודו דמוכר לו פירות וכו'. ורק גבי מכירת פרה חורשת ס"ל דאין היתר למכור, כיון דאין דרך כלל לשחוט פרה העומדת לחרישה. ומבואר דכל היכא דאין המכשול מבורר, דאפשר שלא

נתינת פתיון לפני שותפו או משרתו

רמ"א סימן קנ"ו ס"א. ויש מקילים בעשיית שותפות עם העכו"ם בזמן הזה, משום שאין העכו"ם בזמן הזה נשבעים בעבודת אלילים. ואע"ג דמזכירין הע"ז, מכל מקום כוונתם לעושה שמים וארץ, אלא שמשתפין שם שמים וד"א, ולא מצינו שיש בזה משום לפני עור לא תתן מכשול, דהרי אינם מוזהרין על השיתוף.

יש לעיין באדם שרוצה לעשות שותפות עם חבירו, או רוצה לקחת פועל שיעזור לו בעבודתו, וכדי לדעת אם אכן הוא אדם נאמן וישר, חפץ הוא לנסותו במידי דממונא על ידי שישים סכום כסף באיזה מקום, ויראה אם יקח את הכסף לעצמו או יחזירה לו. ונפשו בשאלתו אם מותר להכניסו לנסיון על ידי פתיון זה, דשמא יכשל ויעבור על איסור גניבה, ונמצא הוא עובר על לפני עור לא תתן מכשול.

איסור הכנסת חבירו לנסיון

א. בגמ' ב"מ דף ע"ה ע"ב איתא, אמר רב כל מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא בעדים, עובר משום לפני עור לא תתן מכשול. ופרש"י שעולה על רוחו של לוח לכפור ע"ש. וכן איתא בגמ' מועד קטן דף י"ז, אמתא דבי רבי חזיתיה לההוא גברא דהוה מחי לבנו גדול, אמרה להוי ההוא גברא בשמתא דקעבר משום לפני עור לא תתן מכשול. דתניא, לפני עור לא תתן מכשול, במכה בנו גדול הכתוב מדבר. ופרש"י ז"ל דכיון דגדול הוא שמא מבעט באביו והו"ל איהו מכשילו ע"ש. וכנידון דידן ממש איתא בגמ' קידושין דף ל"ב ע"א, רב הונא קרע שיראי באנפי רבה בריה, אמר איזול איחיז אי רתח אי לא רתח. ומקשינן, דמחיל ליה רתח וקעבר אלפני עור לא תתן מכשול. ומשנינן, דמחיל ליה ליקריה ע"ש. ומבואר דהנותן נסיון לפני חבירו עובר משום לפני עור לא תתן מכשול.

ובשו"ת תורה לשמה סימן ת"ז נשאל בזה והביא כל האמור למעלה, והוסיף להביא ראיה מהא דאמרין ביומא דף ע"ד חצי שיעור אסור מן התורה משום דחצי לאיצטרופי. והא התם אע"ג דאחר כך לא אכל יותר וגם לא היה לפניו יותר, עכ"ז אמרין דעבר איסור תורה, משום דאפשר שיביאו לו אח"כ ויאכל וישלים השיעור. ומבואר שאסור לאדם להכניס עצמו לחשש איסור ע"ש.

ולכאורה יש לעורר, שדבר זה תלוי בחקירת האחרונים בביאור הא דאמרין דחצי לאיצטרופי, האם פירושו דכיון שחצי לאיצטרופי לאיסור ללקות עליו, הרחיקה אותנו התורה מזה הדבר שלא נבוא לידי איסור. או"ד פירושו דכיון שחזינו שבשיעור גדול לוקה, נמצא שהדבר איסור וכל משהו ממנו הוא חפצא של איסור. וחזי לאיצטרופי הוא "סימן" שדבר זה מתועב ואסור. ועיין בפמ"ג בפתיחה לה' בב"ח, ובקוב"ש חולין אות מ"ה, ובקהילות יעקב פסחים סימן כ"א, ובשערי שלום (על פסקי בא"ח) ה' בב"ח סימן פ"ז הלכה ג' ד'. ולפי זה יש לומר דלצד הראשון דחצי לאיצטרופי הוא מחשש שיבוא לידי איסור, שפיר הוכיח התו"ל דאיכא למילף מהך שאסור לאדם להביא עצמו לחשש איסור. אבל לצד השני דחצי לאיצטרופי הוא סימן שהדבר אסור, א"כ אין להוכיח מזה שאסור לאדם להכניס עצמו לידי חשש איסור. ומכל מקום לענין דינא כבר הוכחנו מכל הגמ' הנ"ל שאסור לאדם להכניס את חבירו לחשש איסור.

אם מועיל להפקיר את הכסף לפני כן – שיטת התוס' והריטב"א

ב. בשו"ת תורה לשמה שם כתב, דלכאורה היה אפשר לעשות תקנה לנידון דידן, שיקנה את הממון לאדם שהוא מנסה קודם שינסהו ויזכה לו ע"י אחר שלא בידיעתו, [וכן אפשר שיפקיר את הכסף לפני כן]. ונמצא אם גנב אח"כ, את שלו הוא נוטל ואין כאן גניבה. אך זה אינו, דכיון שלא ידע זה שזה הממון שלו, והוא נוטלו בתורת גניבה, הרי זה עביד איסורא משום דאיהו לאיסורא קא מכיין, ונמצא זה מכשילו במחשבת איסור. וכן תניא בגזיר דף כ"ג ע"א, ת"ר אישה הפרם וה' יסלח לה, באשה שהפר לה בעלה והיא לא ידעה הכתוב מדבר, שהיא צריכה כפרה וסליחה. וכשהיה ר"ע מגיע אצל פסוק זה היה בוכה, ומה מי שנתכוין לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, טעון כפרה וסליחה. המתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר, על אחת כמה וכמה. וכן מצינו בקידושין דף ל"ב גבי רב הונא דקרע שיראי באנפיה רבה בריה לנסותו אי רתח, ומקשה הגמ' ודילמא רתח וקעבר משום לפני ע"ש. ומשני דמחיל ליקריה. וכתבו התוספות שצריך לומר שהודיעו קודם לכן, שלא יהא כמו נתיבין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה ע"ש בתורה לשמה.

אולם בחידושי הריטב"א שם כתב ליישב וז"ל, ואפשר דבלאו דלפני עור לא תתן מכשול, כיון שהוא לאו כולל לא מחמרין

לקט הלכה

פרטי דינים השכיחים ומצויים בהלכות בית הכנסת וקדושתו (בד"כ משו"ע ומ"ב)

כמה פרטים בדיני מכירת בית הכנסת (בעיקר מסי' קנג)
איסור מכירת בהכ"נ: אסור למכור בית הכנסת [ובכלל זה כלי בהכ"נ [סקל"ח עיי"ש] אא"כ מוכרו כדי לקנות בדמיו דבר שקדושתו גדולה ממנו (כגון ארוה"ק וס"ת וכד').

כשיש עוד בהכ"נ: איסור זה הוא אף כשיש עוד בהכ"נ (המקור מתבאר לקמן). ובבה"ל (סעיף י"ג) מבואר דדוקא כשיש עוד בהכ"נ אז מותר לצורך **עלוי קדושה** שאמרנו [דאם אין עוד בהכ"נ אפי' לעלוי קדושה אין למכור בהכ"נ אא"כ הדבר קדושה נחוץ ביותר כגון שאין להם ס"ת].

כדי לקנות בדמיו בהכ"נ אחר: האיסור למכור בהכ"נ לכתחי' הוא אפי' כדי לקנות בהכ"נ אחר בדמיו.

עבר ומכר לקנות בהכ"נ אחר בדמיו: אפי' עבר ומכר הדמים נשאר בקדושתו וצריך לקנות בהם **עלוי קדושה** דוקא, **ויש מתירין** בעבר ומכר לקנות **בהכ"נ** בדמיו (ס"ד), ואם אין להם בהכ"נ אחר מותר לקנות בהם בהכ"נ (בה"ל ס"ד ד"ה ויש - ומאן יש ללמוד לכאור דאיסור המכירה לכתחי' הוא אפי' כשיש עוד בהכ"נ).

למכור בהכ"נ כדי לקנות בית המדרש: מותר למכור בהכ"נ כדי לקנות בהמ"ד [שקדושתו גדולה יותר] והוא דליכא למיחש לפשיעו'תא כגון שבהמ"ד מזומן לפניו וחסר רק נתינת המעות (ס"א ובה"ל ד"ה מותר). וכתב שעה"צ (סק"א) שלכתחי' נכון ששיגו מעות אחרים לבנות הבהמ"ד.

לעשותו מבהכ"נ בהמ"ד: מותר לעשות מבהכ"נ בהמ"ד (ש"ע סק"א).
ובכל מכירת בהכ"נ ישנם ג' נדונים: א. עצם המכירה. ב. אם נשאר המקום בקדושתו אחר המכירה. ג. האם מותר להשתמש בדמים לשאר דברים.

ענין כפרים וכרכים (קנ"ג מסעיף ז - ט)
כפרים: ענינו בהכ"נ שסתמו נבנה לצורך ועל דעת אנשים מסוימים בלבד כמו בהכ"נ שבכפר שאין שכיחים שם להתקבץ אנשים אחרים מעלמא (ואפי' נבנה ממעות של אחרים ג"כ מסתמא נתנו ע"ד אותם מתפללים) ולכן יכולים למכור כדרך שמתבאר בס"ד.
כרכים: משא"כ כרכים א"א למכור דתולים דמסתמא בעת הבנין הי' ע"ד כל העולם (ואפי' בנו רק ממעות אנשי המקום מ"מ תולים שע"י כל העולם נבנה) ושמא יש א' בסוף העולם שהי' רגיל ליכנס שם וע"ד נמי הוקדשה והוא אינו מסכים למכירה.
מה נקרא כרך: בכלל כרך אפי' הוא מקום קטן רק שמתקבצים בו סוחרים לסחורה או שיש שם חכם גדול שמתקבצים רבים הצריכים לתורתו.

כמה אופנים שנכללים בכלל כפרים:
א. כל מקום **שלא שכיחים אנשים** להתקבץ שם (אפי' עיר גדולה - ואפי' יש הרבה עוברים ושבים דרך ארעי') נחשב ככפר לענין זה.
ב. וכן בתי כנסת אפי' בעיר שידוע שנעשו לאנשים מסוימים בלבד, כגון **בתי כנסת** שעושים **בעלי מלאכה** לעצמם וכיו"ב.
ג. וכן בהכ"נ **ברחוב מרוחק** בעיר (ודוקא כשלא גבו מעות משאר אנשי העיר שאז צריכים לדעתם למכירה).
ד. וכן בהכ"נ **של כפר שנהפך אח"כ להיות כרך** הוא ככפרים, דבשעת בנין הי' רק על דעתם.
ה. בהכ"נ של כרך שהתנו בשעת בנינו שנבנה ע"ד אנשי הכרך בלבד (והוא שלא סייעו אחרים בבנינו).

דיני מכירת בהכ"נ שבכפרים
אם מכרוהו ע"י רוב אנשי העיר בלא דעת ה"י טובי העיר" (ועי' בס"ק פ"ג - שיחיד שמוחה יכול לעכב ומה שהקשה בזה) או שמכרוהו **י"י טובי העיר" (זט"ה)** שלא **"במעמד אנשי העיר" (במא"ה)** יש להם כח למכור **ויוצא הבהכ"נ לחולין** להשתמש בו. ויש בזה ב' הגבלות:
א. תשמישי גנאי: אסור להשתמש בו לד' דברים אלו שהם גנאי גדול, והן: מרחץ, ובורסקי, בית טבילה, ובית הכסא, וכן אסור לזרוע בו (ועשה"צ נ"ד דגן ירק שא"צ חרישה מותר) (סעיף ט').
ב. קדושת הדמים: אין מותר לעשות בדמים כ"א עלוי קדושה וכמבואר לעיל (ס"ז).

מכירת בהכ"נ בכפרים ע"י זט"ה במא"ה: כשמכרו הזט"ה בפרסום וידיעת אנשי העיר (ולא מיחו בהם) אלימא המכירה להפקיע הקדושה לגמרי.
א. מותר אפי' תשמישי גנאי שהם הדברים הנזכרים כמרחץ ובית הכסא וכד' [אכן בבאה"ל (ס"ט ד"ה ואם מכרוהו) מפקפק בזה ומסיים במ"ב (סקנ"ח) דלכתחי' בודאי צריך לזיהר בזה].
ב. המעות יוצאים לחולין לגמרי לכל הענינים.
כשאין בעיר זט"ה: מכירת אנשי העיר היא כמכירת זט"ה במא"ה (בה"ל ס"ז ד"ה והיינו).
אופן שאסור למכור בכפרים אפי' ע"י זט"ה במא"ה: אם אין בהכ"נ אחר מרווח המחזיק לכולם אסור, ולמג"א דוקא כשבנו עכשיו אחרת לשם כך מותר אבל לא כשהי' ב' בהכ"נ מקודם - דאז אסור למכור א' מהם.
להשכיר או להשאל בהכ"נ: (לצורך שימוש חול) משמע דאסור אפי'

ע"י זט"ה במא"ה (ס"א) אבל להשאל בהכ"נ **להתפלל בה** מותר (סקע"ז).

דין מכירת בהכ"נ דכרכים
אסור למכור בהכ"נ דכרכים אפי' ע"י זט"ה במא"ה כיון שאנשי העולם אינם כפופים לבני העיר והפרנסים.
ואפי' לצורך עלוי קדושה - אא"כ **התנו להדיא בשעת בנינו בדעת יחיד** כשעושה בהסכמת הציבור [או שתלו בפירוש שיוכל לעשות בלי הסכמתם ג"כ] שאז **יכול למכור** ודינו כזט"ה במא"ה דכפר שהמעות יוצאים לחולין ומותר לעשות שם אפי' דברי הגנאי.
אפנים שמותר למכור בהכ"נ דכרכים גם בלי תנאי זה (וכ"ש בכפרים אפי' בלי הזט"ה)
א. נתהוו בו רעותא כגון שנתרועעו יסודותיו או שקטן מהכיל את המתפללים ומוכרים כדי לקנות בדמיו בהכ"נ אחר (סקנ"א).
ב. לפדות שבויים בדמיו (ס"ב). וכן **להספקת תלמידים** או **להשאת יתומים** (ס"ו). ודוקא כשאין אפשרות לגבות מן הצבור לשם כך ואז מותר אפי' אין בהכ"נ אחרת (סעי' י"ג סקכ"ד וסק"פ).
ג. אם בנו בהכ"נ אחר תחתיו (סקמ"א), או שמוכרים שיהי' בהכ"נ גם אח"כ (סקל"ד) בזה **שזה כרך לכפר** דמה נפק"מ לאנשי דעלמא.

כמה פרטים בדיני מכירת ספר תורה (סי' קנג)
מכירת ס"ת: אסור למכור ס"ת אפי' ע"מ לקנות ס"ת אחר יפה הימנו, ומנהג הרבה שמוכרים וקונים אחר תחתיו הוא מטעם דהוי כהתנו בפרוש שאם יזדמן לו יפה יותר ימכור ויקנה. ואפי' בשל רבים מותר, כן ד' הט"ז. ולהא"ר דוקא יחידים מוכרים וסומכים על המקילים ביחיד למכור (סקנ"א).
אפני ההיתר בזה: א. אם **נמצא בו טעות** יכול למכור לכתחי' לקנות ס"ת אחר (ס"א).
ב. להספקת תלמידים ולהשאת יתומים ויתומות ופדיון שבויים (סקכ"ג וכ"ד) אם אין אפשרות להשיג עבורם מעות אחרות מהציבור.
אם מותר למכור ס"ת שלו: יחיד שיש לו ס"ת **י"א שיוכל למכור** ודמיו יוצאים לחולין להשתמש בו כרצונו (קנ"ג ס"ו). ומ"מ אין רואה סימן ברכה בדמים אלו (סק"ס).
ואם נתנו לרבים אסור אפי' לא הקדישו, והעולם סומכים להקל בזה והוא כאילו התנה שלא תחול קדושת רבים עליהן (סקנ"א), ואם **הקדיש בפירוש** לרבים אסור (שעה"צ נ"ו).
ויש אוסרים ליחיד למכור ס"ת שלו לכתחילה (אפי' כדי לקנות אחר בדמיו) (כנ"ל סקנ"א), ואם מכר עדיין דמיו בקדושתו וצריך לקנות ס"ת אחר בדמיו).

אפנים שמותר לכו"ע למכור ולהשתמש בדמיו לחולין: א. לצורך **לימוד תורה** (שיוכל להתפרנס בדמיו בריחו) [והפמ"ג מצדד דה"ה דמותר לקנות ספרי גמרא ופוסקים ללמוד (ס"ק ס"א)]. וכן לצורך **נשואי אשה** בדמיו (וכ"ש להנך דלעיל הספקת תלמידים, נשואי יתומים ופדיון שבויים).
ב. אם קנה כדי למכרה, וכ"ש אם קבלה בחובו
השאל ספר תורה: מותר להשאל ס"ת לקרות אפי' משל רבים ליחיד (ס"א). וי"א דדוקא כשהיחיד קורא בו ומתפלל בו בעשרה (סקע"ד).
יחיד למכור שאר תשמישי קדושה: להמתירים בס"ת כ"ש דמותר בהנך, **ולהאוסרים בס"ת דעת השו"ע** וכמה פוסקים דגם בתש"ק אסור, **ולמג"א** בזה מותר למכור להשתמש בדמיו (סקס"ב ובה"ל ד"ה ויש).

להפקיע תשמישי קדושה מקדושתו ע"י זט"ה במא"ה: דעת המ"א (קנ"ג סקנ"ד) וכן ד' כמה ראשונים **דלא מהני** ואין קדושתו פוקעת בכך, ודעת פמ"ג ב' רמב"ם (וכ"ד טור (י"ד רפ"ב) דמהני להפקיעו מקדושתו אם מוכר לעלוי קדושה. **ומסקנת** באוה"ל (קנ"ג ס"ג ד"ה תשמישי) **לחוש לדעות דלא מהני**.

בדין קדושת דברי קדושה ותשמישי קדושה וכיו"ב (מסי' קנ"ד)
הפמ"ג סי' קנג (במשב"ז בסוף הסימן) חילק את דברי הקדושה לששה חלוקות (ורוב הדברים מתוך דבריו שם).
א. קדושה. ב. תשמיש קדושה. **ג.** תשמיש דתשמיש קדושה. **ד.** מצוה. **ה.** תשמישי מצוה. **ו.** תשמיש דתשמיש מצוה.
א. קדושה: כגון ס"ת נ"ך וספרי קודש כגמרא ומדרשים, וספרים הנדפסים בכלל.

ב. תשמישי קדושה: כגון ארון הקודש, מעילין של ס"ת, מפה שעל שולחן של ס"ת, בתי מזוזה, ורצועות של תפילין, נרתיקים של בתי התפילין, וכריכות של ספרים וכיוצ"ב. ובסמוך יבואר בעזה"י"ת כמה דוגמאות מהנדונים בפוסקים.
מדיני הקדושה ותשמישי קדושה: א. אסור לעשות בהם תשמיש דחול (כגון להשתמש במפה של שולחן הס"ת לכסות שולחן שבביתו וכדומה).
ב. להוריד בקדושה: אסור לשנות מתשמיש קדושה **אפי' לתשמיש קדושה אחר** אם מורידו בקדושה (כגון לעשות ממעיל של ס"ת מעיל של נביא (סקנ"ח), או לעשות מארוה"ק שולחן לקה"ת אפי' באופן שהוא תש"ק (סקנ"ו)).

ג. לשנותו לכיו"ב: מותר לשנות לכיו"ב כאן לעשות מארוה"ק גדול לקטן, וכ"ש שמותר להעלות בקדושה כגון משולחן דס"ת לעשות ארוה"ק. (ולענין להעביר מעיל מס"ת א' לחברו עי' סעי' ט).
ד. גנייתו כשבלו: תשמישי קדושה שבלו צריכים גניזה במקום משומר ואין לאבדן ביד (ס"א). וס"ת נביאים וכתובים צריכים גניזה מיוחדת (ומבואר בסעי' ח').

תשמיש קדושה באופן ארעי: אין נחשב עי"ז לתש"ק אא"כ מצוי לפעמים לעשות כן (סקנ"א).
בהתנו עליהם: אם התנו בשעת עשיתן או הזמנתן שיוכלו להשתמש לשאר תשמישין מועיל תנאו, ואפי' בזמן שמשמש לקדושה (כגון דהתנה על ארוה"ק להניח בתוכו דברי חולין מותר ואפי' הס"ת מונחת עדיין שם (ס"ח), אבל אסור לעשות בו תשמיש מגונה דלזה אין מועיל התנאי (סקל"ד).

לב ב"ד מתנה עליהם: ישנם כמה דברים שהעולם נוהגים להשתמש לדברי חול וקשה לזיהר בזה והטעם מכיון שמבורר המנהג שמקילים בזה (סקל"ו) וקשה לזיהר בהם אמרינן מסתמא דלב ב"ד מתנה עליהם שיוכלו להשתמש, ובדבר שאפשר לזיהר אין אומרים מסתמא דלב ב"ד מתנה (בה"ל ס"ח ד"ה וא"א). (אכן ברמ"א ס"ד קצת משמע דאם המנהג ידוע להקל יש בו ג"כ הך היתרא). וסתמא זו שייך (בד"כ) דוקא בבית הכנסת דברים שעשויים לציבור משא"כ בדברים של יחיד בביתו (אולי הכונה שרגילים כן לזיהר בקדושתו) א"א בסתמא לב ב"ד מתנה.

ראוי להתנות כשמנדב דבר לבהכ"נ או כשקונים הגבאים שיהיו רשאים להשתמש (סקל"ז).
דבר העשוי לזמן: כגון ארוה"ק זמני אחר שגמרו השימוש (ובנו הקבוע) נתבטל מקדושתו (סקל"א).

כללא דתשמישי קדושה: כל דבר שהקדושה נוגעת בו כמעילין של ס"ת או ארוה"ק וכן מפה של הבימה (ולענין השולחן עצמו יובא בסמוך) ומכסי בתי התפילין (אפי' של יד - שעה"צ סק"ז) והמזוזה, או אפי' לא נוגע ממש בקדושה אלא מונח עליה לכבוד ולנוי כסטי הכסף שתולין על הס"ת. אבל דבר **שעשוי לשמירה בעלמא** כגון ארוה"ק בחלל הבנין בקיר אין נחשב תשמיש קדושה. **[ולהגר"א** אם נוגע בקדושה בכל גווניו הוי תש"ק - (בה"ל ד"ה ודוקא)]. אבל אם בנה בתוך אותו חלל ארון עץ (דהוא אינו נצרך לשמירה) הוי תש"ק.
תשמיש דתשמיש קדושה: (והם הדברים המשמשים את תשמישי הקדושה) אין בהם קדושה ומותר להשתמש בהם בחולין, ואינם צריכים גניזה כשבלו (סק"ו ו"א), אבל מ"מ לא ינהוג בהם בזיון, וכן לא יזרוק לאשפה (ק"ו מתשמישי מצוה - עי' סי' כא לענין ציצית).

כמה פרטים: פרוכת של ארוה"ק בזמנינו (שאין רגילים להניח עליה ס"ת) הוי תשד"ש אף שעשוי לכבוד מ"מ אין מונחת עליו רק כמחיצה בעלמא נחשב תשד"ש.
ארון ספרים: ארון ספרים שלנו כ' במ"ב (סק"ט) דנחשב תשד"ש כיון שהספרים כרוכים בכריכה (והם המונחים על הארון ולא הדפים בעצמם). [ויל"ע האידנא שמצוי ספרים גדולים שהנייר מכביד ונשען על הארון בעצמו, וכן יש חוברות וקונטרסים בלא כריכה אם עי"ז יחשב הארון תשמיש קדושה ויהי' אסור להניח עליו שאר דברים בלא תנאי].
כיס של תפילין: (המצוי בינינו) הוי תשמיש דתשמיש קדושה (סי' לד ס"ד בה"ל ד"ה שתי), **וכיס הטלית** הוא תשמיש מצוה בעלמא.
שולחן הקריאה: לכאו' אינו אלא תשמיש דתשמיש בזה"ז שאין קורין בלא מפה (סק"י), ואעפ"כ כ' בשעה"צ (סק"ח) דמצוי שנשטמ קצת המטפחת והשולחן עצמו משמש לספר ולכן יחשב לתש"ק.

ענין כבוד הספרים (סקל"א)
א. להשתמש לצרכו: אסור להשתמש בספר לצרכו כגון להגן בפני החמה או להסתיר עצמו שלא יראה חברו מעשיו.
ב. להניח ספר ע"ג ספר להגביהו: יש להתיר, ואם הי' מונח כבר מקודם לכיו"ע מותר, **וכשהחמה זורחת** על הספר שלומד בו יש להקל במקום הדחק להגן בספר אחר להיות לצל.
ג. כתיבה ע"ג ספר: אסור לשרטט ניר ע"ג ספר, אבל אם כבר כתוב בו ד"ת יש להקל לכתוב ע"ג ספר במקום הצורך.
ד. הנחת דפים בספר: דפים ריקים וכ"ש דפים שנחשבים דברי חול אסור להניחם בספר, **וכ"ש דאסור** לכתוב על ספר דברי חול או לנסות בו הקולמוס.

הנאה מנר בית הכנסת ומצוה
א. מותר לקרות לאורו דברי תורה אבל לא דברי חולין.
ב. מדליקין ממנו נר של מצוה כנר שבת וחנוכה או לצורך תלמוד תורה, אבל לא נר חולין, ולצורך גדול מותר דלב ב"ד מתנה, ולהדליק מקטרת ממנו אסור אבל מותר מנר של יא"צ.
[וכן לא יקח הנר לחפש מעותיו שאבדו, ומ"מ מסתברא דבזה יש להקל דהוא בכלל צורך גדול]. **ויש מתירין** כשהגיע זמן כבוין דלא חמור מנר חנוכה כשעבר זמן שיעורו.
האם מותר להדליק מקטרת מנר של הבדלה: אסור להדליק ממנו עד לאחר שהבדיל ממנו (שאז כבר נעשית מצותו).

הוראת הלכה

חנמי ורבני בית ההוראה
שעי"י ישיבת "חברת אהבת שלום"

אי שרי להניח נ"ך הכתוב בגלילה ע"ג חומשין שלנו העשוין בדפוס, ובמעלת קדושתן

שאלה: במשנ"ב סי' קנ"ג סעי' ב' כתב דחומש העשוי בגלילה קדוש יותר מנביאים וכתובים בגלילה דלכך אם מכר חומש בגלילה אסור ליקח נביאים וכתובים, וכתב עוד דחומשין שלנו שאינם עשויים בגלילה אפילו אם כל החמשה היו כרוכין יחד גרע מחומש אחד העשוי כתיקון ס"ת עכ"ד. והנה עדיין לא פירש לנו רבינו המשנ"ב האם חומש שלנו שוה לנביאים וכתובים בגלילה או יותר מהם או שמא פחות מהם. ונפק"מ בזה גם להניח נביאים וכתובים בגלילה על חומש שלנו האם שרי, או אפשר דלענין נידון זה שאני, יורונו המורים המעשה אשר יעשון ושכמ"ה.

תשובה: ביו"ד סימן רפ"ג סעי' א' כתב רמ"א דחומשים שלנו שאינם עשויין בגליון כס"ת אלא נכרכים אין חילוק בין חומש לנביאים. ובערוך השולחן שם ביאר דודאי כל ספרי קודש הם קדושים אך זהו קדושה כללית אבל בפרטי הקדושות זה למעלה מזה וס"ת למעלה מכולם זהו כשנכתבו לשם קדושת ס"ת על הקלף כדן אבל סתם ספרים כשלונו וכל שכן בספרים הנדפסים אין בהם פרטי הקדושות אלא כולם קדושתן שוה וגם לענין הנחה זה על זה ואין חילוק בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ דכולם קדושים ומניחים זה על זה, וכן כתב שם בסימן רפ"ב בסופו. ומבואר מדבריו דקדושת נביאים וכתובים בגלילה גדולה מחומשין שלנו. ואין לומר דבנביאים וכתובים העשויים בגלילה אין בהם רק קדושה כללית, חדא דלא מסתבר, ועוד הרי דנו הראשונים אי שרי להניח נביאים על כתובים או איפכא ומסקנתם דשרי וכמ"ש רמ"א ביו"ד סימן רכ"ב סעי' י"ג ומטעם דקדושתן שוה אבל לא משום דאין בהם רק קדושה כללית.

אם בתי הכנסיות בזמנינו מוגדרים כביהכ"ס של כפרים,

ומי נחשב בזמנינו ז' טובי העיר שיוכלו להוציא המעות לחולין

שאלה: בשו"ע סי' קנ"ג סעי' ז' כתב דביהכ"ס של כפרים אם מכרו אותו בני העיר שלא מדעת פרנסיהם צריך להעלות הדמים בקדושה, אך אם מכרו על ידי ז' טובי העיר ובמעמד אנשי העיר רשאים להוציא המעות לכל מה שירצו. ויל"ע מי נחשב בזמנינו ז' טובי העיר שיוכלו להוציא המעות לחולין. עוד יל"ע האם כל בתי כנסיות שלנו הם בכלל בתי כנסיות של כפרים דדמיה למש"כ במשנ"ב ס"ק כ"ה דאם נתקבצו בע"ב של איהה רחוב ועשו ביהכ"ס לעצמן חשיב של כפרים או דיש חלוקה בדבר.

תשובה: נראה דבזמנינו חשיב כמקום שלא מינו כלל טובי העיר דבתשובת הרא"ם ח"א סימן נ"ג כתב דשבעה טובי העיר הם המשתדלים בצרכי ציבור שכל צרכי הקהל נעשים על ידם ועיני כל הקהל תלויים בהם בעניני צדקות והקדשות והטעם שיכולים לשנות משום דאומדנא הוא שכל המתנדבים ונוודים על דעתם נודדים שיעשו בהם כרצונם, וכהיום אין הציבור מעמידים פרנסים לעניני צדקות והקדשות, אך נראה כיון שראשי המוסדות הם המתרימים והגוברים והם המייסדים והמוציאים והמביאים כל התורמים תורמים לדעתם והוה ליה כתלו בדעת היחיד ואינם צריכים הסכמת הציבור כי הוי כפירשו שתלו בדעת היחיד שיכול למכור ולעשות מה שירצה וכמ"ש במשנ"ב ס"ק ל"ו. ואף שיש עמותות למוסדות, למעשה המוציא והמביא הוא ראש העמותה והשאר הם לפנחיה בעלמא משום הרשויות, אלא אם כן יש מוסדות שכל עניניהם פועלים על פי כל חברי העמותה. ועיין צדקה ומשפט פרק י"ד סעיף י"ג ס"ק ל"א. ולענין בתי כנסיות שלנו בדרך כלל אין בזמנינו ביהכ"ס מיוחד לכל בני העיר כי אם לחבורות או בשכונות מיוחדות ואפילו במה שנקרא שטיבלך אין בני מקומות האחרים קבועים אלא עראי והוי כידוע שלא בנו את ביהכ"ס אלא אדעתא דבני השכונה, ואפילו סייעו אחרים בבנינו כיון דהנותנים יודעים שנעשה בשביל השכונה או החבורה ואין דעתם להתפלל שם הרי סילקו זכותם מתרומתם וכמ"ש בשער הציון ס"ק כ"ג דבשל כפרים אפילו סייעו לא היה דעתם שלפעמים יבואו להתפלל שם ובודאי החליטו הדבר רק על דעת בני הכפר.

אם מותר להוציא ספסלים מביהכ"ס ולהשתמש בהם לצורך חול

שאלה: בסי' קנ"ד סעי' ו' ברמ"א כתב וכן הכלונסות שבו תולין הפרכות אסור לעשות מהם העצים שמסמנים בו הקריאה של חובת היום שאינן קדושים כמו הם, וביאר במשנ"ב שם דהטעם שאינן לנוי ולא למלבוש רק לסימן בעלמא שלא יטעו וע"כ הוי הורדה מקדושת ביהכ"ס, ומבואר דאסור להשתמש בדבר שקדוש בקדושת ביהכ"ס לצורך דבר הפחות ממנו אף דלית ביה דין תשמיש קדושה וכמבואר שם. ולפי זה לכאורה מבואר דאסור ליקח ספסלים של ביהכ"ס להשתמש בהם לצורך הדיוט כמו שמצוי שלוקחים להשתמש לצורך דברים אחרים ולפעמים יש בהם קצת צורך מצוה, ואולי דוקא באופן קבוע אסור להוריד, יורונו המורים ושכמ"ה.

תשובה: בערוך השולחן סימן קנ"ד סעיף י"ב כתב דמה ששוואלין ספסלים ושולחנות מביהכ"ס ומנוורות לבית השמחה כיון שהמנהג כן הוי כאילו התנו, אבל מטעם תשמיש עראי אין להתיר כמ"ש בשו"ע סי' קנ"ד סעי' י' דאין להניח עטרות ס"ת בראש חתנים.

באם נרתיק התפילין חשיב תשמיש קדושה מטעם שעשוי לכבוד

שאלה: בשו"ע סי' קנ"ד סעי' ב' כתב תשמישי קדושה כגון תיק של ספרים ומזוזות ורצועות תפילין וארגז שנותנין בו ס"ת וכו' יש בהן קדושה וצריך לגונזן, ובמשנ"ב ס"ק ז' דהוא הדין תיק של תפילין דחשיב תשמיש קדושה בין תפילין של ראש ובין תפילין של יד. ויל"ע בתפילין דידן דנוהגים להניחם בתוך הקופסא ומניחים הקופסא בתוך תיק האם יחשב התיק תשמיש קדושה דשמא הוי תשמיש דתשמיש או שמא הוה בכלל הא דכל שעשוי לכבוד אף שלא נוגע הוי תשמיש קדושה וכמו ארגז של הספר.

תשובה: בספר צדקה ומשפט הביא דבשו"ת מנחת אלעזר נסתפק בזה ואסר משום דהרצועות והקשרים הם מחוץ לקופסא, ומשמע מדבריו דהתיק נחשב תשמיש דתשמיש שאינו עשוי אלא לשמירה ואע"פ שעושים אותו נאה זה רק להתנאות במצוה אבל לא לנוי לתפילין, ובפרט שאין התפילין מונח בו בתמידות ולא הוי כתיק של ס"ת. אך מה שכתב לאסור משום הרצועות והקשרים כנראה חשש לשיטת רש"י דהיו"ד והדל"ת הם הלכה למשה מסיני ומקום הקשר של הדל"ת והיו"ד הוא קדושה עצמה ועיין בסימן מ"ב סעי' ג' בביאור הלכה ד"ה לגוף הקדושה דכמעט כל הפוסקים חולקים על רש"י וכתב שם דהפמ"ג הניח בצ"ע אי יש לחוש לשיטת רש"י.

אם מותר להשתמש בארונות הספרים אף לתשמישי חול, ובדין

ספריות מפוארות. ואם חשיב כריכת הספרים ככיסוי אף לשאר דינים
שאלה: במשנ"ב סי' קנ"ד סק"ט הביא מספר שיורי ברכה בשם תשובות ר"י בן הרא"ש דספריה שלנו שמניחין בה ספרים חשיב תשמיש דתשמיש כיון שהספרים מכורכים, והנה יש שרצו לומר דאם מצוי שיש גם ספרים שאין בהם כריכה א"כ הוי הארון מיוחד לספרים אלו וחשיב תשמיש קדושה. אך יש להסתפק דהרי מצינו בסי' מ"ב לענין תיק התפילין והטלית דכיון דמניח בו גם הטלית לא חשיב תשמיש קדושה ושרי להניח דברי חול ע"ש במשנ"ב ס"ק י"א וא"כ לכאורה הוי הדין הכא כיון דמיוחד גם לתשמיש קדושה ולא רק לקדושה עצמה א"כ לא חשיב תשמיש קדושה דהוה כאילו התנה ויהיה אפשר להשתמש אפילו תשמיש חול [אך אולי יש לחלק בין מיוחד לתשמיש מצוה דבכה"ג מפקיע ומשא"כ שמיוחד לקדושה ותשמיש קדושה דלא מפקיע, אף דמסבירא קשה לחלק דהרי דבר שמיוחד לקדושה אסור להניח בו תשמיש קדושה וא"כ הוה כאילו התנה]. עוד יל"ע בספריה יפה המכבדת את הספרים דאולי יחשב משוי לכבוד ויהיה עליה שם תשמיש קדושה אף דאינה נוגעת בספרים כיון שהם מכורכים דכל שעשוי לכבוד אף שלא נוגע ואיכא עוד כיסוי חשיב תשמיש קדושה עיין משנ"ב כאן ס"ק י"ד. עוד יל"ע האם נוכל ללמוד מדברי השיורי ברכה הנ"ל דהכריכה אינה נחשבת כחלק מהספר ונחשבת כיסוי לספר ונפק"מ לכמה מקומות דאיכא דין כיסוי דנחשיב להכריכה כחלק מהספר או דיש לחלק בין דין תשמיש קדושה לשאר מקומות. יורונו המורים ושכמ"ה.

תשובה: בשיורי ברכה וכן בשו"ת דובב מישרים כתבו דאין לחוש למיעוט הספרים שאין בהם הכריכה דאזלינן בתר רוב תשמישו, אבל לא מטעם דהוי כאילו התנה, וכנראה דסביר דאיכא דמיוחד לקדושה ותשמיש קדושה לא חשיב כאילו התנה. וכן בפתחי עולם סק"ט כתב אף שמניחים ספרים דאינם מכורכים כיון דהוי מיעוטא בטלי לגבי שאר ספרים. ואם הרוב אינם מכורכים אין הכי נמי שאסור. ובספריה יפה נראה דלא חשיב עשוי לכבוד ולנוי דהספריה עיקרה עשויה להניח בה ספרים ומשום זה אלי ואנוהו עושים אותה יפה אבל אינו עשוי לנוי הספרים. ולדעת הסוברים דהכריכה חשיבה כתשמיש קדושה חשיבה כיסוי גם לשאר מילי, כך היה נראה לכאורה, אך במשנ"ב סימן מ' סק"ד כתב מהפמ"ג דכריכת הספר לא חשיבה כיסוי דהיא מגוף הספר, וצריך לחלק בין דין כיסוי לדין תשמיש קדושה, או שהחילוק בין אם הכריכה דבוקה לספר דהוה ליה כספר עצמו ולא ככיסוי לבין אינה מדובקת וכלשון המשנ"ב בסימן קנ"ד סק"ט שהספרים שלנו מכוסים בנייר ועור. ועיין בספר צדקה ומשפט פרק ט"ז ס"ק כ"ה שכתב דאף לדעת המקילים בספרי דפוס להחשיבם ככסוי, דוקא בכריכה המכסה גם צדדי הספר משא"כ בכריכות שלנו, ולפי זה לענין כיסוי ספרים שלנו לא חשיבי מכוסים.

אם שרי להניח דפים רקים בתוך הספר שישמשו לו לצורך כתיבת חידושי תורה

שאלה: במשנ"ב סי' קנ"א ס"ק ל"א הביא מא"ר דלא יניח אדם קונטרסים שלא נכתבו בס"ד בספר ולא שום דבר. ויל"ע האם שרי להניח דפים ריקים בספר שישמשו לו לצורך כתיבת חידושי תורה דכיון דהוי צורך הלימוד אפשר דשרי או דזה גם בכלל דברי הא"ר לאיסור וכדמשמע בלשוננו.

תשובה: נראה דהוא בכלל דברי המשנ"ב ס"ק כ"ד דאין להניח קונטרסים שלא נכתבו בהם דברי תורה אע"פ שעתידי לכתוב בהם, ומה שהוא צורך הלימוד אינו מתיר דבעינן צורך הספר וכמ"ש בבאר היטב ובפתחי תשובה ביו"ד סימן רפ"ב דאין להשתמש לצורך הלימוד ולהניח ספר להגביה הספר שלומד בו ואין להניח ספר בתוך ספר כדי שלא יצטרך לחפש, אך העולם נוהג להקל בזה להניח דפים לצורך כתיבת חידושי תורה, ועיין בספר צדקה ומשפט פרק ט"ז הערה

ס"ז דלפי מסקנת החיי אדם כל שעושה לצורך לימודו מותר בשעת הדחק, ולא מצאנו היתר למנהג העולם דשלא בשעת הדחק מניחים לצורך הלימוד.

אם סגי להשים פרוכת פנימית בתוך ארון הקודש מבפנים או דאיכא קפיידא אף מבחוץ

שאלה: בשע"ת סי' קנ"ד סק"ה הביא דברי המח"ב בשם זרע אמת שאין יכולים לשנות שלא להניח פרוכת משום שהארון יפה דאיכא קפיידא לשים פרוכת. ויל"ע אם רוצה להניח הפרוכת בתוך הארון מבפנים כמו שראינו מקומות מספר שעושין כן האם מהני בזה או דצריך להיות דוקא בחוץ דומיא דפרוכת המקדש החוצצת בין המקדש לקודש הקדושים מקום הארון, יורונו המורים ושכמ"ה.

תשובה: הזרע אמת כתב כן בתשובה לעיר באטליה שנקראה סנבילה ושם ארונות הקודש היו בלי פרוכת חיצונית אלא פנימית וכתב דאין הפרוכת משום נוי אלא משום צניעות ומשמע מדבריו דלא סגי בצניעות והבדלה לס"ת אלא גם לארון הקודש בעי צניעות והבדלה.

אי איכא חיוב על בני תורה שתורתם אומנותם לקרוא הסדר המתוקן בחוק לישראל

שאלה: יל"ע האם החיוב מוטל גם על בני תורה שתורתם אומנותם לקרוא הסדר המתוקן הנקרא חוק לישראל בשביל לצאת ידי לימוד תורה נביאים וכתובים.

תשובה: ידוע דרבינו החיד"א אמר שגם ת"ח חייב לקרוא חוק לישראל, ובאור לציון פרק י' הלכה ד' כתב כן ועי"ש.

אם יש חיוב לקבוע עת ללימוד שלא יעבירונו בשו"א אף לבני תורה שתורתם אומנותם

שאלה: בשו"ע סי' קנ"ה כתב יקבע עת ללימוד וצריך שיהיה העת קבוע שלא יעבירונו אף אם הוא סבור שיריוח הרבה. ויל"ע בכגון אנו שיושבים ולומדים כל היום האם חובה עלינו לקבוע עת שיהיה קבוע בכל מצב או דכיון דכל היום מוקדש ללימוד אין עלינו חובה לקבוע עת מסויים ללימוד.

תשובה: מאחר ובעוונותינו הרבים אנו מפסיקים מהלימוד לכל מילי ראוי לקבוע עת שלא יהא בה שום הפסק, וידועים דברי רבינו החפץ חיים על הפסוק אדם כי ימות באוהל.

ביאור דברי הירושלמי שהעושה תורתו עתים הרי זה מפר ברית

שאלה: כתב המשנ"ב (סי' קנ"ה סק"ד) לדברי הירושלמי (סוף פ"ט דברכות) דאמר ר' חלקיה בשם ר' סימון העושה תורתו עתים הרי זה מפר ברית, וביאר דר"ל שאינו לומד אלא בעתות מיוחדות אף שיש לו פנאי ללימוד יותר. ויש לשאול באדם היודע בעצמו שכשאינו עושה לעצמו זמנים קבועים ללימוד התורה מתרשלים ידיו ממנה, שאף שפעמים לומד הרבה אמנם פעמים רבות אינו לומד כלל או שלומד רק מעט מזעיר על כן עושה לעצמו סדרי לימוד קבועים אם הוא נכלל גם כן בכלל זה שהרי פעמים שיש לו פנאי ללימוד יותר ולא לומד.

תשובה: דברי הירושלמי הם למי שיכול ומזלזל אבל היודע בעצמו דאם לא יעשה לעצמו סדרי לימוד יתרשל הרי כוונתו לחיזוק לימודו ועל זה אמרו עת לעשות לה' הפרו תורתך.

האם השלמת חובת הלימוד היא אף על חשבון איחור בתפלה או תפלה ביחיד

שאלה: כתב המשנ"ב (סי' קנ"ה סק"ד) שאם אירע לו אונס שלא היה יכול להשלים הקביעות שלו ביום יהיה עליו כמו חוב וישלימו בלילה. ויש לשאול מה הדין באדם היודע בנפשו שבמידה וישלים לימודו בלילה יתכן מאוד שיאחר למחרת בבוקר לתפלה ויתכן אף שיתפלל יחיד, אם ישלים לימודו.

תשובה: זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד ועל זה נאמר יצא שכרו בהפסדו ויראה להשלים בזמן אחר.

אי שרי לאברך כולל לעבוד כמה שעות ביום כדי שהעוני לא יעבירונו על דעת קונו

שאלה: כתב מרן (סי' קנ"ו סעי' א') "אח"כ ילך לעסקיו דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עוון כי העוני יעבירונו על דעת קונו ומ"מ לא יעשה מלאכתו עיקר אלא עראי ותורתו קבע וזה וזה יתקיים בידו" ע"כ. ולפי זה יש לשאול האם יש לאברך כולל לעזוב את הכולל ולעבוד כמה שעות ביום ושאר היום לעסוק בתורה שהרי מילגת כולל המצויה כיום הינה זעומה כנועד ועדיין הוא נשאר בגדר של עני.

תשובה: בכסף משנה הלכות ת"ת פרק ג' הלכה י' משמע שאם יעזוב הלימוד ויעסוק במלאכה עלולה תורה להשתכח מישאל חס ושלום, ועוד דמש"כ מרן והעוני יעבירונו על דעתו לא מיירי בעוני של אברך ולא ראוינו שום אברך שיצא מדעת קונו בשביל העוני אלא להיפך ב"ה כולם מצויה הברכה בביתם ואם יעזוב הכולל יתכן שלא תהא הברכה מצויה וכן הוור גדולי תורה אלא שהכל תלוי בנסיבות הענין ובכל מקרה צריך שאלת חכם.

שי"ח הלכה

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א נערך ע"י הרב אברהם חיים שצ'יגל כולל אליבא דהלכתא - קרית ספר

התורם ספר לבית כנסת אם יכול אח"כ לשאול לביתו

שאלה: מי שתרם ספר לבית כנסת, ואח"כ נזדמן לו שצריך לקחת הספר לביתו, האם מותר לו לקחת הספר ללא רשות הגבאים, או לא, [ששמא הוא אומדנא שע"ד כן תרם שישאר לו זכות לקחתו כשירצה].
תשובה: לא, (תשו' לתלמיד, בכת"י).

להוציא ס"ת בשביל אמירת שניים מקרא

שאלה: האם מותר להוציא ס"ת בשביל אמירת שניים מקרא או לא, [ששמא רק לקריאה בציבור מותר].
תשובה: מותר, (גם אני אודך, ב', כ"ז).

מאימתי מותר להניח מחברת על גמ' (ע"י קצת ד"ת שכתוב בה)

שאלה: מחברת חדשה, שכתוב בה מקצת ד"ת, ממתי מותר להניחה על גבי גמ', ששמא צריך שיעור חשוב כדי להתיר מחברת שלימה, או לא וסגי גם במקצת ממש, וצ"ע.
תשובה: ג' תיבות או ד', (תשו' לתלמיד, בכת"י).

האם מותר לגבאים לזרוק לגניזה ספרים הנתרמים לבית כנסת

שאלה: האם מותר לגבאים של בית הכנסת לזרוק לגניזה ספרים שנתרמים לבית כנסת שלא מדעתם, כשלגבאים נראה שאין ענין לבית כנסת בספרים אלו, [וזהו רק מעמסה על בית הכנסת שמתמלאים בספרים], או שזהו גזילה ואסור.
תשובה: הגבאים גולנים, (גם אני אודך, ב', מ"ז).

ספר הפוך מדוע נחשב בזיון

שאלה: מדוע ספר הפוך נחשב בזיון, הרי תמיד כל פעם כשמדפדף בספר, הדפים שכבר דפדפום, הם הפוכים, ומ"ש כשכל הספר סגור הפוך, שנחשב בזיון, וביותר שכל דף יש לו ב' צדדים, וכלפי עמוד ב' כשהספר הפוך כל העמוד ב' שבספר הם ישרים, ומדוע נחשב ספר הפוך כלל, וצ"ע.
תשובה: עי' רמ"א יו"ד סי' רפ"ב סעיף ה', ומה שהדריך לעשות מותר, (גם אני אודך, ב', מ"ד).

להפוך דף יחיד אם מותר

שאלה: האם בכלל דין שלא יהפך ספר, גם שלא יהפוך דף יחיד, או לא.
תשובה: אם אין סיבה מיוחדת, טוב להזהר, (גם אני אודך, ב', מ"ד).

הנחת סידור בלי תהלים על סידור עם תהלים
שאלה: האם מותר להניח סידור רגיל ע"ג סידור שיש בסופו תהלים, שאולי נחשב זאת כמניח סידור ע"ג תהלים שאסור.
תשובה: התהלים בטל לגבי הסידור, וצ"ע, (גם אני אודך, ג', ל"ה).

הכנסת דף לספר ע"י כתיבת ד"ת עליו
שאלה: קי"ל שנייר ריק אסור להניח בספר, אבל דף עם חידו"ת מותר, ואיך הדין כשיש לו דף ריק, וכותב עליו קצת ד"ת כדי שיהיה מותר להכניסו לספר, האם מותר, או לא.
תשובה: אינו ראוי לעשות הערמה, (שאלת רב, עמוד ר"ג).

הנחת אצילי ידיו על ספר בשעת לימוד
שאלה: האם מותר להניח את אצילי ידיו על ספר בשעת הלימוד, או לא.
תשובה: אסור, (אבל יתכן שלצורך הלימוד מותר), (שאלת רב, עמוד רמ"ט).

הנחת ספר על ספסל שיושב גוי

שאלה: בדין שלא ישב בספסל שמונח עליו ספר, האם הוא דין מצד היושב, או שזהו בזיון לספר, ונפ"מ שיהיה אסור להניח ספר על ספסל שגוי יושב עליו, שיש בזיון לספר.
תשובה: מצד הספר, (שאלת רב, שם).

שיעור גובה ההפסק להתיר כשמונחים על המטה

שאלה: מהו שיעור גובה ההפסק שמונח עליו הספר כדי להתיר ישיבה על המטה, האם שיעורו טפה, או אפי' פחות.
תשובה: יש דיעות בזה, (שאלת רב, רמ"ח).

שאלה: (המשך) האם בחולה צריך להחמיר שיעור טפה, או שיש מקום להקל בחולה.
תשובה: נוהגים להקל, (שאלת רב, שם).

מתי מותר לקום מהספר בלי לסגור

שאלה: כשנמצא במקום גדול, וקם מהספר ומסתובב בביהמ"ד, האם חייב לסגור הספר, או לא.
תשובה: בתוך ביהמ"ד מסתבר שאין לחוש, (שאלת רב עמוד רמ"ח).
[א"ה: ובספר גם אני אודך הוסיף בשם מרן שליט"א, שבאותו חדר אפי' אם הוא בקצה שני, שלא רואים משם את מקומו הראשון, גם אין איסור, שס"ס חדר אחד הוא].

האם מותר להניח מדרש על חומש

שאלה: האם מותר להניח מדרש על חומש, שמדרש מבוסס על הפסוקים ושמא הוא כמו חומש.
תשובה: אסור, (שאלת רב, עמוד רמ"ז).

האם כתיבת שמות לסדר ירושה קדוש

שאלה: מי שדרך לימודו כותב שמות של אברהם יצחק יעקב, וכיו"ב, ורוצה לצייר לעצמו סדר הירושה של קרובים, האם דינו כתורה, וצריך גניזה, או לא.
תשובה: כן, (שאלת רב, עמוד רמ"ו).
[א"ה: כידוע פסק כן החזו"א בדבר דומה, בחשבונות של קידוש החדש, שכשנכתב לצורך לימוד, דינו כתורה וצריך גניזה].
כתיבה בסוף הספר סיימתי ביום פלוני
שאלה: כתב בספר חסידים, לא לכתוב בסוף הספר כשכותב כ"ד ספרים, סיימתי ביום פלוני וכו', ונסתפקו האם הוא דין דווקא בכ"ד ספרים, או גם בכל ספר.
תשובה: מדת חסידות על כל ספר (ואולי אם התנה מותר), (שיח התורה, עמו שס"א).

נעיצת חרב בביהמ"ד כיצד

שאלה: בסנהדרין (דף פ"ב) כתוב שאין נכנסים בכלי זין לביהמ"ד, וקשה מגמ' שבת (דף י"ז) שכתוב נעצו חרב בבית המדרש וכו', ואיך נעצו חרב בבית המדרש.
תשובה: הכוונה בפתח ביהמ"ד, (שיח התורה, עמוד ר"ב).

האם להזהר מלהוריד דמעות על ספר

שאלה: האם צריך להזהר שלא להוריד דמעות בתהלים, שנחשב בזיון הספר, או לא.
תשובה: אין לי הכרעה, (גם אני אודך, קע"ו).

לשוחח עניני חולין בפני ספר פתוח

שאלה: האם מצאנו איסור לשוחח עניני חולין, בפני ספר פתוח, או לא?
תשובה: הנהיר תבוא עליו ברכה, (גם אני אודך, שם).

הנחת ספרים על ספסל כיצד

שאלה: כיצד צריך להניח ספרים על ספסל, האם דינו כשולחן, (או שמכיון שעומד לישיבה חמור יותר)?
תשובה: המנהג מעומד, (גם אני אודך, קע"ח).
[א"ה: הכוונה שלא יניחו את הספרים שוכבים, כמו שמניחים על שולחן, רק עומדים כמו שמונחים בארון].

תיבת שבת אם יש לה קדושה להגנו

שאלה: בזוה"ק כתוב ששבת זהו שם של הקב"ה, האם לפי"ז צריך להחמיר לגנוז תיבת שבת, או לא.
תשובה: לא נהגו כן, (גם אני אודך, קע"ט).

ספר בתוך שקית על ספסל

שאלה: ספר בתוך שקית המונח על ספסל, האם מותר לשבת על הספסל, או לא.
תשובה: יש מקילין, (גם אני אודך, קפ"ד).

שאלה: (המשך) ואיך הדין בשקית שקופה באופן הקודם.
תשובה: אין נפ"מ, (גם אני אודך, שם).

להפוך ספר לצורך צילום

שאלה: האם מותר להפוך ספר לצורך צילום, (במכונת צילום), או לא.
תשובה: המנהג להקל, (גם אני אודך, קפ"ב).

דין ישיבה עם הגב כלפי הספרים

שאלה: האם מותר לשבת עם הגב כלפי הספרים, או לא.
תשובה: לא, (גם אני אודך, קפ"ה).

שאלה: (המשך) ואיך הדין לזמן מועט, (שישב עם הגב כלפי הספרים).
תשובה: טוב להזהר, (שם).

שאלה: (המשך), צ"ע שדין זה נאמר בס"ת, ואולי זהו חומרא רק בס"ת ולא בספרים.
תשובה: שמעתי בשם מרן החזו"א שהקפיד גם על ספרים, (שם).

דין הנחת ספר על גדר

שאלה: גדר שלפעמים יושבים עליו, האם מותר להניח עליו ספרים, או לא, (ששמא דומה לקרקע שדורכים עליו, ואסור).
תשובה: מסתבר דמותר שאין מיוחד לישיבה, (גנזי הקודש, רנ"א).

גניזת דף בתוך ספר

שאלה: האם מותר לגנוז דף של שימות בתוך ספר, או לא.
תשובה: מותר, (שם).
[א"ה: בספר גנזי הקודש שם הביא בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, שמותר זאת רק כשעושה באופן ארעי וזמני, עד שיניחנו בסוף בגניזה, אבל באופן קבוע אסור].

גניזת דף קרוע לגמרי בספר

שאלה: (המשך), איך הדין בדף קרוע לגמרי, (שאין ראוי כלל לקריאה), האם גם מותר להניחו בספר.
תשובה: גם זה המנהג להקל, (גנזי הקודש, שם).

הכנסת דף הקדשה בתוך ספר

שאלה: האם מותר להכניס בתוך ספר דף עם הקדשה (לשמחות), ולהניחו שם באופן זמני, או לא.
תשובה: פוק חזי מאי עמא דבר, (גנזי הקודש, רנ"ב).

מוצא ספר ברחוב במקום שאין עירוב יעשה

שאלה: האם נכון השמועה שאומרים בשם מרן החזו"א, שהמוצא ספר ברחוב במקום שאין עירוב שלא ירימנו כלל.
תשובה: אינו נכון, אלא שלא יעביירו ד' אמות (גנזי הקודש, שם).

קדושת זמירות שבת

שאלה: זמירות שבת שאין בהם הלכות ופסוקים האם טעון גניזה, או לא.
תשובה: צריך לגנוז, (גנזי הקודש, רנ"ט).

ע"פ בקשת מרן שליט"א

אין להורות הלכה למעשה על פי התשובות

תקנון בעניין כבוד הספרים

וקדושת*

מבית מדרשו של

הגאון רבי יעקב משה הלל שליט"א

ראש ישיבת חברת אהבת שלום

לתשומת לב!

א. הנוטל ספר ללמוד בו או לעיין, ואחרי שהשתמש בו כל צורכו אינו מחזירו למקומו, וכשבא חברו הצריך לאותו ספר ואינו מוצאו במקומו, נאלץ להסתובב זמן מה עד שמוצאו, ויש גם שאינו מוצאו כלל, נמצא הראשון מצער את חברו, גוזלו, ומבטלו מת"ת. ואם כמה אנשים מחפשים אחרי הספר, הרי דינו של הראשון כפול לפי חשבון. ואם עזב את הספר שלא במקומו עד שיבוא האחראי על הספרים לסדרם במקומם, הריהו צריך לחשוש גם משום "איש באחיו לא תרדה בו".

ב. הנוטל ספר מהארון ואינו מחזירו למקומו כתיקונו שלא יפול, עובר על "אשר לא יקים" וגו'.

ג. המניח ספר במקום שאינו משתמר, וע"י זה נופל ונקרע, הריהו גורם לנזיקין, שחייב לצאת ידי שמים. וגם יש לחשוש לאיסור "לא תעשו כן וכו'" מדרבנן בגרמא. ואם נטל מתחילה את הספר להשתמש בו, יש לו דין שואל הפושע בשמירתו.

ד. הפותח ספר ללמוד או לעיין בו, ומשים עליו זרועותיו, או נשען עליו, או שמניח עליו ספרים וכדומה, דברים שקרוב מאד שיזיקו להספר, יש לו לחשוש לאיסור "לא תעשו כן" כדלעיל, מלבד שיש לו דין מזיק בידים, אם הוא באופן שלא נחוץ כל כך לעיונו בהספר.

ה. הרואה ספר מונח במקום התורפה, שאפשר שיוזק או יקרע, חייב להניחו במקום משתמר, משום השבת אבידה, ואם לאו, עבר על מצות עשה ד"השבת אבידה" ועל לאו, "לא תוכל להתעלם", והוא הדין לרואה ספר ביד ילד שאינו יודע להזהר בו. ואם בנו הוא, חייב במצות חינוך להפרישו מאיסורא.

ו. ערימות הספרים המוזנחים על השולחנות, ובמקומות תורפה, ובאי סדר, הריהם מעידים בפרהסיא על זלזול בכבוד ספרים קדושים, ואי זהירות בדינים הנ"ל, ויש בזה חילול השם נורא ר"ל.

המקום ירחם, יפתח לבנו בתורתו וישים בלבנו אהבתו ויראתו.

----- מראי מקום ומקורות -----

א) כתב רבינו יונה בשערי תשובה (שער שלישי סעיף ס'): ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך (ויקרא כ"ה מ"ו), לא ישתעבד אדם בחבריו. וראה שם (בסעיף כ"ד) גודל חומרת עון הגזל. ושם עוד בחומרת המצער כל איש מישראל.

ב) איתא בירושלמי (סוטה פרק ז' הלכה ד'): כתיב (דברים כ"ז כ"ו) ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת, וכי יש תורה נופלת, שמעון בן יקים אומר, זה החזן. וכתב על זה הרמב"ן (על התורה שם): ואמרו דרך אגדה זה החזן, שאינו מקים ספרי תורה להעמידן כתיקונן שלא יפולו.

ג) כתב הרמב"ם (בהלכות יסודי התורה פרק ו' הלכה ח'): כתבי הקודש כולו, ופירושיהן, וביאוריהן, אסור לשורפם, או לאבדם ביד, והמאבדן ביד, מכין אותו מכת מרדות. ושם (בהלכה א'): כל המאבד שם מן השמות הקדושים וכו', לוקה מן התורה, שהרי הוא אומר בעבודה זרה, ואבדתם את שמם מן המקום ההוא, לא תעשון כן לה' אלהיכם (דברים י"ב ג"ד').

ד) ראה בחזון איש (ידים סימן ח' אות י"ז), דמה שכתב הרמב"ם (הנ"ל) המאבדן ביד, הוא הדין גרמא האסורה.

*מאמר זה נכתב ע"י ראש הישיבה הגר"י הלל שליט"א בהתבסס על מאמר כנ"ל שנכתב ע"י אחד ומיוחד מחו"ר הישיבה הגאון רבי אליהו דוד סלאטקי זצ"ל ראש ישיבת "שער השמים".

שו"ת בהלכה

הרה"ג אשר חנניה שליט"א

מרבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום"

דברי תורה המחובר בחולצה וכסא כיצד ליהזר בקדושתם, ולהכניס דף ריק בספר, ופקס שכתוב בו ד"ת האם צריך גניזה, ואוצ"ס אם מותר לעשותו קפנדריא או להפוך אותו לחדר מגורים, ומדפים של ספריה אם מותר להשתמש בהם לחולין

לכבוד ידידי

הרה"ג ... שליט"א

שלום וברכה רבה וכוט"ס

א) מה ששאל כת"ר האם מותר ללבוש חולצה שכתוב עליה פסוק מהתנ"ך. ביו"ד (סי' רפ"ג סעיף ד') כתב השו"ע וז"ל: אסור לרקום פסוקים בטלית עכ"ל. ומקור דבריו הוא מהרמב"ם בתשו' בפאר הדור (סי' ז') שכתב שם שני טעמים לאיסור, א' משום שלא ניתנה תו' להכתב פרשה פרשה וכ"ש פסוק פסוק, ב' משום שיכול להכנס עם זה לביהכ"ס ולביהמר"ח ולהשתמש בו, ולכסות בו את הערוה, ומביא כתבי הקודש למקום הטינופת וזלזול עכתו"ד בקיצור עיי"ש. והביאו אחרונים הל' זו באו"ח (סו"ס כ"ד) והמשנ"ב (ס"ק ט'), וכה"ח (ס"ק כ"ד) עיי"ש. ואע"פ שהטעם הראשון ל"ש לגבי מי שלבוש חולצה שיש בה פסוקים, אבל הטעם השני שעיי"ז יבוא להכניסה למקומות המטונפים ולהביא כתבי הקודש לידי זלזול, ודאי שייך במי שלבוש חולצה שיש בה פסוקים, ולכן נר' דאין ללבוש חולצה זו.

ואע"פ שמצינו לפוסקים הרדב"ז בתשו' הובא בשע"ת או"ח (סו"ס כ"ד), והגינת ורדים כלל א' (סי' כ"ה- כ"ח), שתילי זיתים (סי' כ"ד ס"ק י'), שו"ת מטה יוסף ח"א (סי' ד'), שו"ת מהרש"ם ח"א (סי' צ"ו) ועוד אחרונים, שהתירו ללבוש טלית גדול של מצוה שיש בה פסוקים, היינו משום שבדורות אלו נהוג ליהזר שלא להכנס בטלית של מצוה למקומות המטונפים, אין חשש שכשילבש טלית כזו, יביא עיי"ז את כתבי הקודש למקום הטינופת וזלזול, כמבואר בדבריהם עיי"ש. אבל בחולצה שדרך להכנס איתה לביהכ"ס וביהמר"ח וכיו"ב, נר' שאסור ללבוש אותה. אך בחורף שדרך ללבוש סוודר על החולצה, נר' שיש להקל ללבוש אותה באקראי מתחת לסוודר, כמבואר במשנ"ב (סי' מ"ג ס"ק כ"ה) שבכתבי הקודש בכיסוי א' סגי, בפרט בשעת הדחק שצריך להכנס איתם, כנ"ד שזה הבגד שלו, אבל לא בקביעות, כיון שלפעמים גם בחורף עלול להוריד את הסוודר, ולהכנס לביהכ"ס וכיו"ב עם חולצה שיש עליה פסוקים. ומה ששאל בכסא שנדבק עליו דף של כתבי הקודש, האם מותר לשבת עליו. יעויין בכה"ח או"ח (סי' כ"ד ס"ק כ"ד) שהביא מהאחרונים שטלית שכתוב עליה פסוקים, צריך להגביה הצדדים מכאן ומכאן שלא ישב על גופה של הטלית, דהוי כיושב על דברי תו' עכ"ל עיי"ש. והיינו אפי' לשבת במקום שלא כתוב פסוקים, כדמשמע במקור הדברים בגינת ורדים כלל ב' (סי' כ"ה) עיי"ש. לפ"ז גם בכסא שמודבק בו דף של כתבי הקודש, אפי' אם דבוק רק במשענת של הכסא, יש ליהזר שלא לשבת עליו, עד שיורידו אותו ע"י מים חמים וכיו"ב.

ג) ומה ששאל האם מותר להניח דפים ריקים שהולך לכתוב בהם דברי תו' בתוך ספר. בא"ר (סי' קנ"ד ס"ק י') כתב בשם ס' חסידים (סי' תתקנ"ז) שאין להניח דפים ריקים בתוך הספר, והביאו המשנ"ב שם (ס"ק ל"א), וכה"ח (ס"ק נ"ה) עיי"ש. אלא די"ל דמייירי במצניע דפים ריקים להנאתו, להשתמש בהם לכל ענין שיצטרך להם, אבל אם מצניע דפים ריקים כדי לכתוב עליהם חידו"ת שיתחדשו לו תוך כדי לימודו בספר, אפשר שס' חסידים יודה שמותר וצ"ע. ועוד דבשו"ת מהרש"ג ח"ב (סי' ע"ג ס"ק ב') כתב שבספרים שלנו שנעשו בדפוס ואין בהם כ"כ קדושה, יש להקל להכניס בהם דפים ריקים באקראי ולא בקביעות עיי"ש. ולענ"ד י"ל עוד דכל שרוצה להצניע דפים בספר כדי שיהיו מזומנים לו לכתוב בהם חידו"ת שיתחדשו לו תוך כדי לימודו בספר, י"ל דחשיב כצורך הלימוד בספר, ואף אם מניחם שם בקביעות אפשר שמותר. ונר' דתליא קצת במח' הט"ז והמג"א (בסי' קנ"ד סעיף ו') האם מותר לתת ספר תחת ספר כדי להגביהו וללמוד בו, דלט"ז ודעימיה שאסור אפי' שהוא לצורך לימוד, נר' שה"ה להכניס דפים לתוך הספר אפי' לצורך לכתוב בהם חידו"ת יש להחמיר שאסור, אבל למג"א ודעימיה שס"ל שמותר להניח ספר על ספר להגביהו לצורך לימודו, י"ל שגם מותר להניח דפים ריקים בתוך הספר כדי שיהיו מזומנים לו לכתוב בהם חידו"ת תוך כדי לימודו, ועיין במשנ"ב (סי' קנ"ד ס"ק ל"א) שפסק כהמג"א ודעימיה, וכ"נ מדבריו (בסי' שט"ו ס"ק ל') עיי"ש. וכ"נ דעת כה"ח (בסי' קנ"ד ס"ק נ"א וסי' שט"ו ס"ק נ') עיי"ש. ולפ"ז יש מקום להקיל בזה, אך מאחר שאין הדברים מוכרחים כ"כ, נר' שניח את הדפים הריקים בין הכריכה לדף הריק שסמוך לה, דלדעת רוב הפוסקים זה נחשב רק לתשמיש קדושה ולא גוף קדושה, וכמש"י קצת בס"ד להלן (ס"ק ח') עיי"ש, וכיון שמניחם לצורך לכתוב בהם חידו"ת נר' שמותר.

ד) אלא שידידי הרה"ג יצחק בן יהודה שליט"א העיר לי שמצא בס' תורה לשמה (סי' ש"ו), שאסר להצניע דפים ריקים אפי' כדי לכתוב בהם ד"ת, מחשש שמא ימלך בסוף ולא יכתוב בהם ד"ת, ולמד את זה מהגמ' בשבת (דף כ"ב ע"ב) שאמרה דמעשר שני אין

שוקלים כנגדו דינרי זהב אפי' לחלל עליו מע"ש, גזירה שמא לא יכוון משקלותיו וקא מפיק להו לחולין, ופרש"י שמא לא ימצאם טובים, או ימצאם יתרים ויחוס עליהם, וימלך שלא לחלל עליהם מע"ש, ונמצא שביזה מע"ש שלא לצורך. ואף שהרמב"ם (בפ"ג ממע"ש הל' י"ט) כתב דאסור שמא לא יכוון משקלותיו, ונמצא מוציא פירות מע"ש פחות מדמיו עיי"ש, עכ"פ לפרש"י יש ללמוד מזה, דה"ה בני"ד יש לאסור גזירה שמא ימלך בסוף ולא יכתוב עליהם ד"ת, ונמצא שביזה הספר שלא לצורך עכתו"ד עיי"ש. אך לענ"ד יש להעיר ע"ז דחוץ ממה שקיי"ל בכל מקום העיקר להל' כהרמב"ם נגד רש"י, ולהרמב"ם אין גזירה כזאת, וממילא אין לאסור בני"ד מטעם דשמא ימלך, אלא אף לרש"י שמצינו במע"ש גזירה שמא ימלך ולא יחלל עליהם ונמצא שביזה מע"ש שלא לצורך, י"ל שלא מוסיפים לגזור גזירות כאלו מדעתנו בדברים אחרים, בפרט דלא דמו כ"כ להדדי, דשם יש סיבה שימלך ע"י שימצאם חסרים או יתרים, אבל בני"ד כיון שהדפים ראויים לכתוב בהם ד"ת, ואין סיבה שימלך, למה נחוש שימלך ונגזור שאסור, ועוד דלדינא לא הקלתי להניח דפים ריקים בתוך דפי הספר, אלא רק בין הכריכה לדף הריק הצמוד לספר, שלדעת רוב הפוסקים הוי רק תשמיש קדושה כנ"ל, וי"ל שבזה גם התורה לשמה יודה שמותר.

ובמש"כ שיש מקום לתלות קצת לני"ד במח' הט"ז והמג"א, האם מותר להניח ספר תחת ספר כדי להגביהו וללמוד בו, העיר לי ע"ז דיש לחלק, דעד כאן לא התירו המג"א והמשנ"ב להניח ספר תחת ספר, אלא כשניכר שהספר התחתון מתבזה לצורך לימוד בספר העליון, משא"כ להניח דפים בספר, שלא ניכר כעת שזה לצורך מצוה, יתכן שאף המג"א והמשנ"ב יודו שאסור. אך לענ"ד נר' דאע"פ שיש מקום לחלק כן, בכ"ז י"ל לאידך גיסא שאם בספר ע"ג ספר, מותר אפי' כשמניח ספר מכאן, וספר מכאן וספר ע"ג כדי להגביהו וללמוד בו, כמבואר בשו"ע (סי' ש"ד סעיף ז') ובמשנ"ב וכה"ח שם עיי"ש. אע"פ שיש בזה בזיון גדול לספר התחתון, אי"כ להניח דפים ריקים בתוך הספר שזה הרבה פחות בזיון, ודאי מותר אפי' שלא ניכר כ"כ דהוי לצורך מצוה, ועוד י"ל דכיון שמניח הדפים כדי לכתוב דברי תו' שיתחדשו לו בלימודו בספר, והם באים לשמש את הספר, עדיף מספר ע"ג ספר, שהספר התחתון בא לשמש ספר אחר שעליו. אך מאחר ואין סברות אלו מוכרחות כתבתי דתליא רק קצת במח' הט"ז והמג"א, ולא הקלתי להניח דפים ריקים רק בין הכריכה לדף הריק הצמוד לספר, דלרוב הפוסקים הוי רק תשמיש קדושה ולא גוף קדושה.

ה) ומה ששאל האם מותר להניח סידור שאין בו ספר תהילים על סידור שיש בסופו ספר תהילים. נר' שמותר, דכיון שהספר תהילים בטל לסידור שכרוך עמו ומונח עליו, ממילא יכול להניח עליו עוד סידור שאין בו ספר תהילים. וידידי הנ"ל א"ל ששאל כעין זה לא' מגדולי הפוסקים בירושלים, אם מותר להניח סידור עם ספר תהילים על ספר תהילים, והשיב שאסור, כיון שבטל לסידור, וראיה לדבר שכל סידור יש בו שיר השירים, ואעפ"כ דין סידור עליו ולא כתובים, והיינו כנ"ל. והוסיף שראה בס' גנזי הקודש שהביא כמה דעות של חכמי דורינו בהגדרת סידור, שדעת הגר"נ קרליץ שליט"א שדינו כנ"ך, מאחר ויש בו הרבה פסוקים מנ"ך, ובפרט אם יש בו גם קרה"ת דב' וה', ולזה נוטה דעת הגרש"ז אוריבך צ"ל, ואילו דעת הגר"ש אלישיב שליט"א והגר"ח קניבסקי שליט"א שדינו כתו' שבע"פ, אלא שבתור הנהגה טובה, ראוי לא להניח ספרים אחרים על סידור עכתו"ד. לענ"ד העניה נר' יותר כדעת הגר"ש אלישיב שליט"א, וכמדומה שלזה נוטה מנהג העולם, והיינו כהנ"ל דסידור אפי' עם תהילים לא חשוב כנ"ך.

ו) ומה ששאל בנייר פקס שרשום בו ד"ת, וידוע שאחרי זמן מסויים הכתב נמחק, האם לפני שהד"ת נמחקו מהנייר, הנייר צריך גניזה או לא. לכאן היה נר' שיש לתלות דבר זה במח' האחרונים לגבי דפים היוצאים ממכשך הדפוס להגהה, ואינם עומדים ללימוד וקיום כלל, אלא רק להגהה ומחיקת הטעויות, אם יש בהם קדושה וטעונים גניזה או לא. דבס' מו"ק (סי' קנ"ד) כתב על דברי המג"א שם שכתב שאסור לעשות מדפים שכתוב בהם ד"ת כריכה לספר, שבדפים הנ"ל ל"צ גניזה, ומותר לעשות מהם כריכה לספרים, ואילו בס' עיקרי הד"ט או"ח (סי' ח' סוס"ק י"ב) הביא הרבה אחרונים דס"ל שיש בהם קדושה וטעונים גניזה עיי"ש. והובא מח' זו בקיצור נמרץ בכה"ח או"ח (סי' קנ"ד ס"ק נ"ט) עיי"ש. וע"ע בשדי חמד כללים בפאת השדה (מערכת ג' סי' כ"ג) שהביא באורך מדברי האחרונים להקל לשורפן ע"י שיתנו קודם ההדפסה שלא תחול עליהם קדושה, ואפשר דכיון שידוע שלא עומדים לקיום ולא לשם קדושה, אף כשלא התנו בפירוש לפנ"כ, הו"ל סתמו כפירושו שלא לשם קדושה, ומותר לשורפם, וכן העלה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ג (סי' א') עיי"ש. וכ"כ בס' צדקה ומשפט (פט"ז סעיף ל"ז ובהערה צ"ג) עיי"ש. אבל לקורען ולהשליכם דרך בזיון אסור. לפ"ז נר' דה"ה בני"ד כיון שאינם עומדים לקיום, דסופם להמחק יהיה מותר לשורפן, אך נר' דנ"ד חמיר טפי, דהתם לא נעשו לשם לימוד וקדושה כנ"ל, בעוד שד"ת שבפקס כיון שנכתבו כדי שילמדו בהם עד שימחקו, י"ל שיש בהם קדושה וטעונים גניזה. ואף די"ל דנ"ד קיל מהתם, דהתם הכתב

יכול להתקיים ימים רבים, בעוד שבני"ד הכתב לא ראוי להתקיים ימים רבים, לא נר' שיש נפ"מ כ"כ בזה, ולכן נר' שצריכים גניזה. ז) מה ששאל בחדר של אוצר ספרים גדול אם מותר לעשותו קפנדריא. וכן אם מותר לפנות ממנו הספרים ולעשותו חדר שינה וכיו"ב. נר' שמותר, דאע"פ שלפעמים שכשלוקחים ספר מאוצר הספרים מעיינים בו באוצר הספרים, אין זה מחשיב אותו לביהמ"ד, ונר' שכל שאין לו דין ביהמ"ד או ביהכנ"ס, אין איסור לעשותו קפנדריא, וכן מותר להפוך אותו לחדר שינה וכיו"ב, אבל אם מעיקרא מניחים בו שולחנות כדי שיוכלו לשבת ולעיין שם בספרים, וכ"ש אם רגילים ללמוד בקביעות באוצה"ס, כמו שמצוי בישיבות שיש בהם צפיפות, ויש בחורים ואברכים שלומדים בקביעות באוצה"ס, י"ל דחשוב כביהמ"ד, ואסור לעשותו קפנדריא. וכן אין להופכו לחדר שינה וכיו"ב.

ח) ומה ששאל אם מותר להשתמש בספריה של האוצ"ס לדברי חול. בתשובת ר' יהודה בן הרא"ש כתב דספרים שלנו המכוסים בנייר או עור או קרשים, התיבה שמונחים בה מיקרי תשמיש דתשמיש עכתו"ד. ומבואר בדבריו דספרים עם כריכה, הכריכה נקרא תשמיש א', והארון שמונחים בו נקרא תשמיש דתשמיש, והביאו האחרונים את דבריו להל', הברכ"י (בסי' קנ"ד בשו"ב ס"ק א'), משנ"ב שם (ס"ק ט'), כה"ח שם (ס"ק כ"א), ושאר אחרונים, לפ"ז ה"ה במדפים של ספריה שבימינו נחשבים לתשמיש דתשמיש, ומותר להשתמש בהם תשמיש דחול, וכ"כ בס' צדקה ומשפט (פט"ו סעיף כ"ו) בשם כמה פוסקים עיי"ש. ואף דיש רוצים לומר דהר"י הרא"ש מייירי בנייר או עור שנפרד מהספר, אבל בדבוק בספר ככריכה של ספרים בימינו, זה נחשב לחלק מהספר ולא כתשמיש, וממילא הספריה היא תשמיש קדושה, ואסור להשתמש בה תשמיש של חול. לענ"ד מסתימת האחרונים שהביאו את תשו' ר"י בן הרא"ש בלי להעיר שבכריכה של ספרים בימינו, [שהיה מצוי גם בזמן המשנ"ב וכה"ח] הכריכה לא נחשבת לתשמיש דקדושה אלא גוף קדושה, משמע שאף בכריכה הדבוקה לספר, הכריכה נחשבת לתשמיש א'. אך אף אם נחוש לדבריהם, נר' דיש להקל מטעם די"ל דכיון שהעולם לא נזהרים מלהשען עליהם, ולהניח עליהם חפצים של חול, הו"ל לב ב"ד מתנה עליהם שיהיו גם לתשמיש דחול, וא"כ ודאי שכשלא צריך במדפים לספריה, מותר להשתמש בהם תשמיש של חול. וכל זה הוא רק לרווחא דמילתא, אבל גם בלא"ה מותר להשתמש בספריה תשמישי חול מהטעם הראשון שכתבנו. ואף שבשו"ת אמרי יושר ח"א (סי' מ"ה), ושו"ת דובב משרים ח"ג (סי' צ"ב) ועוד חששו למיעוט ספרים שאינם עם כריכה. כיון שהחיד"א בשו"ב הכריע שאזלינן בתר רובא, והסכימו לדבריו המשנ"ב וכה"ח הנ"ל ועוד אחרונים, הכי נקטינן לדינא. והנר' לענ"ד כתבתי, צור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הל'.

הדינים העולים מהנ"ל

א. אין לרקום או לכתוב פסוקים או ברכה על טלית, אך טלית שכבר יש עליה פסוקים וכיו"ב, מותר ללבוש אותה, אבל חולצה שיש עליה פסוקים, אין ללבוש אותה, אלא בחורף שלבוש עליה סוודר ובאקראי.

ב. כסא שנדבק במושב שלו דף של דברי תו', אפי' שדבוק רק במשענת של הכסא אין לישב עליו עד שיוריד את הדף של דברי תו' שנדבק בו.

ג. יש להחמיר שלא להניח דפים ריקים בתוך הספר, אפי' שמניחם כדי לכתוב בהם חידושי תו' בשעת לימודו, אבל להניחם בין הכריכה לדף הריק הסמוך לה, יש להקל להניחם אפי' בקביעות.

ד. מותר להניח סידור שאין בו תהילים בסופו, על סידור שיש בו תהילים בסופו. אבל להניח סידור שיש בו ספר תהילים על ספר תהילים אסור, ומעיקר הדין מותר להניח ספרים של תורה שבעל פה על סידור, אלא שראוי לכתחילה להמנע מזה, ויש מחמירים בזה מדינא.

ה. אע"פ שדפים שהדפיסו בהם דברי תו' רק לשם הגהה, דעת רוב האחרונים להקל שלא צריכים גניזה, ומותר לשורפן, עכ"פ פקס שנכתבו בו דברי תו', יש להחמיר שצריך גניזה.

ו. אוצר ספרים מותר לעשותו קפנדריא, וכן מותר לפנות ממנו את הספרים לעשותו חדר שינה וכיו"ב, אע"פ שלפעמים מעיינים שם בספרים. אבל אם הניחו שולחות לשבת וללמוד שם בספרים, או שמחמת צפיפות וכיו"ב לומדים שם בקביעות, יש לו דין בית מדרש ואסור לעשותו קפנדריא. וכן אסור להופכו לחדר שינה וכיו"ב.

ז. מדפים של ספריה שאין לו יותר צורך בהם לספרים, מותר להשתמש בהם לדברי חול.

המנהג וטעמו

בענין עשית צורת אריות בפרוכת ובארון הקודש

שו"ע יור"ד סי' קמ"א סעי' ו': צורות הבהמות חיות ועופות ודגים וצורות אילנות ודשאים וכיוצא בהם מותר לצור אותם ואפילו היתה הצורה בולטת. ועיין בש"ך שם אות ל' שכתב: משמע דאפילו אריה מותר, וכן פסק הרשב"א בתשובה סימן קס"ז ע"ש, ובעל שטטי הגבורים העתיק דבריו וכן משמע קצת בתוס' דעבודת כוכבים דמ"ג ע"א ד"ה לא תעשון ע"ש. והב"ח בקוין' אחרון אסר, וטענתו דהלא הכוכבים ומזלות במדור התחתון הם ואסורים ומזל ארי עומד לבדו בחודש אב ושור בחודש אייר ואסור לעשותן עכ"ד, ולפי דבריו כל הי"ב מזלות אסור אפילו כל א' בפני עצמו ומעולם לא שמענו מי שנוזהר בזה וגם במרדכי ואגודה פרק כל הצלמים במחלוקת ר' אפרים ור' אליקים משמע דמה"ט דעומד בחודש אב לבדו אין לאסור אריות ע"ש, הלכך נראה דהא דאמרין דמזלות אסורים היינו כל י"ב מזלות ביחד דומיא דארבעה פנים להדדי, כן נ"ל, ועיין בתשובת הרשב"א סי' תקכ"ה ובספר בדק הבית ובתשובת מבי"ט ח"ב סי' ל' דף י"ב ע"ד.

ועיין בט"ז שם ס"ק י"ג על מ"ש בשו"ע סעי' צ' וצורת חמה ולבנה וכוכבים אסור בין בולטת בין שוקעת. כתב בט"ז: ובגמ' וטור הוזכר גם מזלות בהדי כוכבים וא"כ יש לתמוה על מ"ש אח"כ בש"ע סעיף ו' דמותר לצור צורת בהמות והלא גדי טלה שור בכלל המזלות הם וכן ארי ובהדיא כתב ב"י בסוף הסימן במה שהקשה על המרדכי בשם רבינו אליקים דארי בכלל צורות המותרות הם, ותו באם יש איסור בכל צורות המזלות יהיה איסור לעשות צורות דגים שהוא מזל אדר ומצינו בגמ' פרק השולח דרב צייר כוורא ואילו היה בו איסור היה אסור אפילו באינו בולט כמ"ש הטור בשם הרמב"ן בכל שהוא אסור משום לא תעשון אתי, ונראה דאפשר שיש לאותן צורות שבמזלות צורות מיוחדות כמ"ש רמ"א לצורת חמה ולבנה סעיף ג', משום הכי כתב שפיר דצורות הבהמות מותרים משמע כולן, אלא דקשה על זה אמאי [לא] משני על ר"ג שעשו לו צורת לבנה דלא היה צייר צורת מלך שיושב בעגלה שזכר רמ"א אלא ע"כ דלענין עשייה הכל אסור אפילו צורת חמה כפשוטו אלא לענין להשהותה אם מצאה אסור דוקא בצורת מלך הנ"ל ואם כן גם בצורת המזלות כגון ארי ושור אסור אפילו כפשוטן, ומור"ח ז"ל כתב באמת דצורת ארי ושור ה"נ דאסור לעשותן כיון שהם מזלות, וקשה ממה שזכרנו דרב צייר כוורא, ונראה דציור הוא עדיף אפילו משוקעים דאין בציור שום ממשות, ומכל מקום נראה דאותן שמציירים במחזורים בתפלת גשם צורות המזלות לא יפה הם עושים כיון שהם מכוונים לעשות צורת המזלות.

ועיין בברי יוסף שם שכתב: בבית הכנסת או בבית מקום שמתפללין בקביעות פשיטא לי דאסור כדברי רבי' אליקום שהביא הבית יוסף וכל הראיות שהביא בב"י כנגדו יש לגמגם בהם והמורים היתר להתפלל בקביעות במקומות שיש צורות אלו עתידין ליתן את הדין, הרד"ק בהגהותיו כ"י. ועתה נדפסו תשובות מרן הקדוש ספר אבקת רוכל ובסי' ס"ג כתב שדברי רבינו אליקום עיקר ואסר לשום על ההיכל אבן מצויירת בצורת אריה וכיוצא, וכן הסכים מהר"ם מפאדובא שם סי' ס"ה והסכימו עם מהר"א קאפסאלי ראשונים ע"ש. ועיין בשדי חמד מערכת ביהכ"נ אות י"א שכתב הוה עובדא בעיר הקדש צפת תוב"ב שכשבנו ביהכ"נ ביופי והידור עשו הבנאים מעצמם בארון הקדש כמה מיני צורות נפש חיה בולטים שלמים צורת נשר וכיוצא ונחלקו חכמי הדור הללו אוסרין והללו מתירים שלא להשחית את אשר כבר עשוהו ומר ניהו רבא דעמיה הרב גדול מוהר"ש העליר נר"ו בחכמתו הרמה יסד אר"ש רחבת ידים אסף איש טהור דבני הפוסקים ראשונים ואת אחרונים זיע"א וללמד יצא מד"ק לאסור איסר הן מדינא הן ממנהגא כי לא יתכן זה בביהכ"נ בשום אופן כלל ודבריו הנעימים הלא הם כתובים בקוין' טהרת הקדש אשר הדפיס הרב הנ"ל נר"ו על דגא פתגם ורבינ גאוני ב"ד הגדול שבירושלים תובב"א הסכימו על ידו בכל מכל עיין בספר ישירי לב הנד"מ בא"ח מעי' הצדי' והן לו הובא שם עדות נאמנת מעשה רב כשבנו ביהכ"נ בזמן הגאון הגדול מ"ס המלך ז"ל עשה הבנאי מעצמו במשקוף ביהכ"נ בפתחו דמות צורות שני אריות בנוי לתלפיות בולטים ליופי והידור וכשנודע, ר' להג' הנ"ל ז"ל צווח כי כרוכיא היטב חרה לו ע"ז וצויה להרוס ולנקות כל המשקוף וכן עשו והסירו הצורות צרורות הנ"ל ומזה דן בק"ו הרב המחבר ז"ל דאם כ"כ החמיר במשקוף פתח ביהכ"נ מבחוץ כ"ש וק"ו לפני ולפנים בהדרת קדש ע"ג הארון יעו"ש.

אמנם עיין בספר מחנה חיים יור"ד ח"ב סי' י"ט שכתב: שאלה, הבעלי בתים מהפ עשו מעץ שני אריות לשום אותם למעלה מארון הקודש בבהכ"נ ויש מהם אשר אוסרין שאומרים שהיא בכלל לא תעשה פסל ויש מהם מתירין והלומדים שבכאן חולקים על הדבר וע"כ ימחל מעכ"ה א"פ ויכתוב התשובה כי הקהל כולם כאחד אמרו נעשה ונשמע עכ"ה.

תשובה, דבר זה מחלוקה ישנה בין ראשונים פ' כל הצלמים ועיין בב"י ביור"ד סי' קמ"א ובש"ך ס"ק ל' ובתשובת מבי"ט סי' ל', ועיין במרן חת"ס יור"ד סי' קכ"ט שכ' וז"ל על עי' רדב"ז ח"א מש"כ בענין צורת ארי' שרגילים בבהכ"נ ע"ש עכ"ל, וחלילה לומר שהוא בכלל לא תעשה פסל לחשוד ח"ו דורות ראשונים שהיו כמלאכים כאלו עברו על לאו דע"ז האומרים כן דוברים עתק על קדושים אשר בארץ והחולקים שאומרים שהוא אוסר הוא משום חשדא הגם דברבים ליכא חשדא בבהכ"נ גזרינן טפי שהוא מקום תפלה ועי' בר"ן פ' כל הצלמים ובמרדכי.

והנה לדעתי האיסור אם שני האריות שלימים אבל אם יהי' כל אחד חצי ארי וחצי השני לצד הכותל יהי' חלק תחת היקף אין איסור, ויש לי ראי' בעי"ה מדברי ירושלמי שקלים פ' כל הרוקין וז"ל כתוב א' אומר מעשה רוקם וכתוב א' אומר מעשה חושב מעשה רוקם ארי מכאן וארי שני פרצופים ר' יהודא ור' נחמי' חד אמר מעשה רוקם ארי מכאן וארי מכאן מעשה חושב ארי מכאן וחלק מכאן, חרנה אמר מעשה רוקם ארי מכאן וחלק מכאן מעשה חושב ארי מכאן ונשר מכאן עד כאן לשונו. ועיין ביפה מראה באגדה על ירושלמי ועיין בש"ס דילן [יומא] דף ע"ב ועיין תוס' באריכות דף נ"ד (ועיין בפסוק בים שעשה שלמה שנים עשר בקר) מכאן ראי' אם יש כחצי צורת אורך ולא נראה כל הקיפם של הצורות

ליכא איסור כך נלע"ד (ובפרט בשני אריות קליש האיסור) ודו"ק.

אך כל זה אם לא נקבע על הארון הקודש אז הזמנה לאו מילתא ומותר לחתוך חצי ארי מכל האורך אבל אם כבר הוצגו על הארון יש בחתיכה לאו דלא תעשו כן לד' אליקים עי' מכות דף כ"ב ובמג"א סי' קנ"א ובפרמ"ג שם ודו"ק.

ואעתיק שורש הדבר מאי זה בא להעמיד שני אריות הוא לדעתי כדברי רמב"ם והוספת רבינו בחיי פ' תרומה על פסוק ועשית שנים כרובים זהב וז"ל על דרך הפשט הכרובים במקדש ובמשכן מופת ועדות למציאות מלאכים שכשם שנצטוונו באמונת מציאות השי"ת והוא העיקר הראשון מעיקרי התורה ובענין שכ' אנכי ד' אלקיך כן נצטוונו שנאמין מציאות המלאכים והוא העיקר השני לפי שהמלאכים הם המשפיעים כח השכל ומשימים הדבור בפי הנביאים במצות השי"ת שאלמלא כן אין נבואה ואם אין נבואה אין תורה ומפני זה צוה הכתוב מעשה הכרובים להורות על מציאת המלאכים ומה שהיו שנים ולא אחד כדי שלא תחשב שהוא צורת האל הנעבד וא"ת יש לכל להסתפק בשתי רשויות אין זאת שהרי פורשים כנפים למעלה ומקבלים שפע כח הבא להם מלמעלה, זה דעת הרמב"ם בענין הכרובים עם קצת לשונו עכ"ל, מזה בא המנהג להיות אריות על הארון הקודש דוגמא לזכר למקדש ודו"ק.

אך קשה איך בפרוכת וביריעה צורת ארי ונשר פרצופים הלא שם לא הי' אפי' בנשר פורשים כנפים למעלה אלא עכ"ח יען שלא הי' נראה בכל צד רק חצי ארי או חצי נשר ולא שייך חשש כלל כנלע"ד (ועיין במדרש איכה על פ' כל מכבדיה הזילות כי ראו ערותה ואין פנאי לבאר).

סוף דבר לא אוכל בשעה זמניות לעיין בדבר גדול כזה ולא באתי להשיב אלא מפני לעשות שלום דברי הד"ש.

ועיין בשו"ת דברי יציב סי' ל"ח אחר שהארץ בכל הדינים כתב ז' טעמים (להתירא וז"ל א) המחבר בשו"ע סתם דצורות הבהמות חיות וכו' מותר לצור אפי' בבולטת, ומשמע אפי' אריה מותר, וכמ"ש הש"ך בס"ק ל' ושכ"פ הרשב"א בתשובה ח"א סימן קס"ז עיי"ש. ובמחבר דחה לגמרי שיטת רבינו אליקים, ובב"י שם בסוף הסימן קראה שיטת יחיד, ואף שנתברר מהנ"ל שלא יחידאה הוא דגם מהר"ם מרוטנבורג בפ"י קמא ורבינו שמחה ואו"ז הכי ס"ל, וכ"כ במהרי"ט הנ"ל דאין רבינו אליקים יחידאה, מ"מ הרי המחבר סתם דלא כותיהו.

ומ"ש בברכ"י שם אות ג' מתשובת אבקת רוכל שבסי' ס"ג כתב שדברי רבינו אליקים עיקר וכן הסכים מהר"ם פאדובא שם בסי' ס"ה והסכימו עם מהר"א קאפסאלי דאסר עיי"ש, חידוש הוא אצלי ששם באבקת רוכל בסי' ס"ו מבואר להדיא דלא ס"ל כרבינו אליקים עיי"ש, ועיין בעיקרי הד"ט יור"ד סי' י"ט אות י"א [בד"ה ועיין] שהביא זה. ומ"ש בעיקרי הד"ט שחילק ידע בין אלו לאותם שבסימנים הקודמים עיי"ש, מ"מ בדברי התשובה עצמה שבסי' ס"ו להדיא דלא כהרבינו אליקים עיי"ש, ולא נדע איזה תשובה כתב מקודם, ותשובת מהר"ם פאדווא שמה היה קודם שנת שכ"ה שבו נסתלק כמ"ש בשם הגדולים [מערכת גדולים מ' אות כ"ו], ואם חזר בו המחבר היה לו לטנות בשו"ע שנדפסו עוד בחיינו בשנת של"ד, ומזה נראה שהמחבר למסקנא לא ס"ל כהרבינו אליקים. והרמ"א שתיק ליה. ובלבוש ס"ו סתם ג"כ כהמחבר וכתב דלא שייך משום לא תעשון אתי שאינן שמשין וכו' וגם אין דרך לעשותן לעי"ז, ובס"ג הביא היש מחמירין עיי"ש, וע"כ כנ"ל דגם לעיקר אין עובדין ודו"ק.

והש"ך כתב מעולם לא שמענו מי שנוזהר בזה. ובגר"א ס"ק ל"א כתב שממכילתא אין ראייה דבעובדין מיירי וכו' עיי"ש, ובליקוט שמה, נראה ג"כ להדיא שפוסק כהמחבר. והטו"ז הביא מרבינו אליקים רק בביהכ"נ שלא יהא נראה כמשתחוה להם עיי"ש, ולא מלא תעשה לך פסל או לא תעשון וגו', הרי שחש רק בביהכ"נ משום שלא יהא נראה כמשתחוה, וא"כ למעלה מקומת איש לא שייך וכנ"ל מהפוסקים ודו"ק. והרי שולחן ערוך לפנינו להיתירא ומשלחנו של מקום לא נסור זיז כ"ש והמה אמת ותורתם אמת. ב) יש לומר דגם רבינו אליקים מסכים להיתר בכה"ג דליכא שעובדין אותו כלל ואף לעיקר שלהם. ג) לשיטת הר"ף דמשום לא תעשו אתי, יש להתיר בב"ד באריה דהוי חצי צורה, ד) ומשום חשדא, הרי ברבים ליכא חשדא כמ"ש בסוגיין בע"ז שם. וענין מכוער הדבר שהזכירו הפוסקים, ג"כ לא שייך דזה רק כשאיכא עובדין עכ"פ, משא"כ בזמה"ז וכנ"ל. וגם דכיון שמצויין בכל הבתים צורות שנעשין לנוי ולילדים, וכן תמונות שכיחי טובא, למה ניחוש לחשדא שיעבוד לצורה זו דייקא ודו"ק.

ועיין מנחת פתים יור"ד סי' קמ"א ס"ד ובהוספות לשם [נדפסו בסוף חלק אבהע"ו]. ה) יש לצד שדייקא אם עושה הנך צורות לכוונת הצורות שבמרכבה, וכמו שכתבנו לפי שמכוננות רוכל, וצידדנו כן גם בדברי הטו"ז, וכן להב"ח בקונטרס אחרון, שדייקא אם רוצה ומכוין לצייר צורת אריה שבמזלות, ולא כשמצייר לנוי בעלמא לדמיון האריה שבינינו. ו) יש לומר שאסור רק כשמצייר ציור מעולה של אריה וכדו', באופן שנראה כמו שהוא חי, משא"כ כשעושה רק איזה ציור וחקיוי ודמיון גרוע לאריה. ולא שכיח כלל שייצירו ויפסלו מעץ וכדו' באומנות גדולה שיהא נראה כמו ע"י צילום וכחי, וצילום הוי רק דבר שאין בו ממש ודו"ק. וא"כ בציור דידן שאין האריה נראה כן לאמיתו, י"ל לדכו"ע שרי וכמ"ש להנקה"כ. ז) בכה"ג שמשמיין שני לוחות הברית באמצע, לכר"ע ליכא חשדא ושרי. ולמעלה מקומת אדם לא שייך הטעמים להחמיר וכנ"ל.

ולזה מכל הלין צדדים היה המנהג פשוט בגלילות שלנו ששמו צורות אריות, שהיו רק חצי צורה, על הארון קודש מלמעלה כששני לוחות הברית באמצע והכתר על הלוחות, להיפך ממה שכתב הרדב"ז בעובדא של הר"א קאפסאלי, ואדרבא זה כבוד שמים שהכתר והכבוד לחי העולמים נותן התורה, וה' מתגאה על גאים, ולה' המלוכה, והמתנשא לכל לראש, ויש בזה כבוד התורה וכמו שכתב האבקת רוכל בסי' ס"ו הנ"ל בדבר הפרוכת שאורגים בו מיני ציורים ובתוכם דמות עופות שאין לחוש להתפלל נגד צורות וכי מאחר שפשט המנהג וכו' אי משום דעדיף להו כבוד התורה והמתפלל נגדו יעלים עיניו עיי"ש, (ומכל שכן בנדון דידן למעלה מקומת אדם דליכא חשש לכוונת התפלה וכנ"ל), אשר זה כבוד התורה לכבדה ולרוממה בכל מה דאפשר.

הרב אליהו נכס

כולל "אלינא דהלכתא" קריית ספר

ובפרט האידנא דרבו המלעיגים ומחפרים רח"ל זה לעומת זה, ועיקר מבטחם וכוחם בזרוע ידם ותחבולות אנוש, אנו מראים בזה שכן הגבורה אף בגבורת הארי כאין וכאפס לנו, ועל סוס לא נרכב ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו [הושע י"ד ד'], רק בשם ה' אלקינו נזכיר [תהלים כ' ח'], ועל תורתו נמסור נפשינו להדרה ולשבחה ולפארה בכל כוחנו ויכולותינו, ובה' נשים מבטחינו ומה' מחסה לנו אכיה"ר.

ועיין באגרות משה יור"ד סי' נה אחר שהארץ כתב אבל פשוט שאין לחוש לדעת יחיד זה שמפורש בתוס' שגם הוא חזר בו וכעדותו של הר"ן שנוהגין היתר וכפסק רובא דרובא מהפוסקים להתיר אף באריות וכ"ש בנשר וכל המינים, וכמו שהמנהג פשוט גם עתה כמנהג שהיה בימי הר"ן וכפסק הש"ע שעושיין גם צורות אריות על אה"ק והפרוכת ואין למחות בזה. ואם אחד רוצה להחמיר כשיטת הגמ"י הרשות בידו אבל לא להורות לאחרינו. אבל להגמ"י לא רק נשר אסור אלא כל הבע"ח. ואף שבברכי יוסף הביא לאסור בביהכ"נ לא נהגו כמותו, ואף הוא לא אסר מצד עשייה דא"כ גם בביתו היה אסור. ואולי הוא חומרא מסברת עצמו שבמקום שמתפללין יש לחוש יותר לחשדא כדהוזכר סברא כזו בפ"ת סק"ח, ואין להחמיר זה במקום שלא נהגו החומרא.

ועיין בארחות רבנו ח"א אות צ' שכתב: ספר לי מור"ר זצוק"ל בעת שעשו את ארון הקודש בישיבת בית יוסף בב"ב עשו עליו צורת שני אריות מלמעלה כנהוג בכל ביהכ"נ ואמר מרן החזו"א זצוק"ל לעשות צורתן בצורות חתול שלא יהא להן צורת ארי' והוסיף מור"ר שכן בכל ביהכ"נ צורתן חתול ורק מוסיפין להן רעמה שהיו נראים כאריות אבל אין פניהן כאריות משום שמחמירין לא לעשות פניהן אריות אף כשעושים ארי' לבדו (א"ה, עי' ביור"ד סי' קמ"א ש"ך ס"ק ל', י"ג, ט"ז), אצל מור"ר בביהכנ"ס לדרמן כשעשו את ארון הקודש הן בביהכ"נ דלמטה והן בביהכ"נ דלמעלה לא עשו כל צורה ואף לא של חתול ועשו רק צורת לוחות בלבד.

אמר לי רמ"כ שליט"א הגבאי בביהכ"נ לדרמן ששאל את מור"ר זצוק"ל אם אפשר לעשות פרוכת עם צורת אריות ואמר לו מור"ר שיעשה צורתן חתולים עם רעמה ויראו כאריות מ"מ ראה בדעת מור"ר שגם זה לא ניחא ל' ולא רקמו צורות כלל על הפרוכת.

בענין עשיית צורת מגן דוד בדבר שבקדושה

כתב בספר מנהג ישראל תורה סי' צ' וז"ל ובדרך אגב אציין גם בענין צורת מגן דוד שמקובל ביידינו מדור דור לציור קדוש ונהגו בכל הדורות להשימה על כל דבר שבקדושה, הנה באגיא דפרקא אות קע"ו כתב שעל מגינו של דוד הי' מצוייר צורת המנורה, ולא נזכר שם כלום מהציור המקובל מגן של ששה קצוות, אמנם כציור המקובל כן כתב בס' ארץ החיים (נדפס בשנת תק"י) על תהלים מזמור י"ח וז"ל כי הנה הי' חילוק בין מגיני מלכי ישראל למלכי ב"ד כי למלכי ישראל הי' מגן של שלש קצוות, ומלכות בית דוד הי' מגן של ששה קצוות (רשום שם הצורת מגן דוד הנהוגה) (להורות שיש לו אחיזה במלכות ומקבל שפע מן ששה קצוות ודוד הוא השביעי וכו' עכ"ל, וה"ד החיד"א בספרו דבש לפי מערכת מ' אות ל"ה, ובספר לוחות עדות (מהגאון רבי יונתן אייבשיץ זי"ע, דפוס צילום אלטונא שנת שירה, דף ע"א) בפירושו וביאורו על קמיע אחת אשר כתב בצורת מגן דוד, כותב בתוך דבריו וז"ל, ובא הציור מגן דוד שהוא סגולה ומעלה שבחותמת לכל הפגעים כאשר תמצא בספר רזיאל ת"א וביחוד בעץ חיים להארי' בשער יחודים וביחוד למקשה לילד עכלה"ק, אכן כ"ז היה בימי קדם שלא שלטו עוד בצורה זו ידי ידום, אבל לא כן בדורינו דור יתום שהכופרים הציונים עשאוהו צורת המגן דוד חק להם כאשר צווח ע"ז הגה"ק ממונקאטש זי"ע בספרו דברי תורה מהדו"ק אות צ"ב דלא עדיף צורת מגן דוד ממצבה שהיתה חביבה לפניו יתב"ש בזמן האבות ושנואה עכשיו מפני שעשאוהו חוק לעבודתם, כן צורת מגן דוד יען שעשאוהו הציונים ודומיהן חק להם שנואה הוא עתה בעיני כל יראי ה', ומעיד ששמע מצדיק וגדול אחד שהסיר את צורת המגן דוד ממעילי ס'ת או פרוכות שהיו כבר מימים קדמונים. ועכ"ז הסירם וקרעם מטעם הנ"ל (ובספר דברי חנה וס' רבינו הקדוש מצאנו מובא שזה היה הגה"ק מוה"ר שלמה מבאבוב זי"ע), ועיין בהקפות המפורש דברי יואל במנהגי קודש אות ז"ב.

במעלת כתיבת חידו"ת

כתב בספר חסידים סי' תק"ל: וכל מי שגילה לו הקב"ה דבר ואינו כותבה ויכול לכתוב הרי גזול מי שגילה לו כי לא גילה לו אלא לכתוב דכתיב (תהלים כ"ה י"ד) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם וכתיב (משלי ה' ט"ז) יפוצו מעינותיך חוצה, וזה שכתוב (קהלת י"ב י"ז) יביא במשפט על כל נעלם שגורם שנעלם אם טוב שגילה לו אם רע שאינה כותבה, ועיי"ש בספר ברית עולם להחיד"א שכתב: בהקדמת ס' החשוב לב אריה כתב משם רז"ל בזמן שבי"ה קיים כשאדם מקריב קרבן מתכפר לו וכשאדם כותב בס' מה שלומד איזה חידוש הכתיבה זו היא עולה לו במקום קרבן ובזה פירש הרב הנד' זבח ומנחה לא חפצת וכו' עולה וחסטה לא שאלת אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי שיעלה במקום קרבן, והארץ בביאורו ועינים אחרים בהקדמה זו ע"ש באורך. וראיתי בס' רבינו אפרים על התורה כ"י פרשת תשא שכתב משם רבינו אלעזר מגרמיזא זכרם לברכה שכל מי שמגלין לו רזי תורה מן השמים ואינו כותבו עתיד ליתן את הדין עכ"ל.

ועיין בספר פלא יועץ שער הכתיבה שכתב: הנה מי שחננו ה' דעת ושם חלקו מיושבי בית המדרש, מה טוב שירשום בכתב כל אשר חננו ה' לחדש דבר קטון ודבר גדול, ואל יתירשל, שכבר אמרו (ספר חסידים סי' תקל, ועי"ש בברית עולם), שעתיד אדם ליתן את הדין על אשר לא כתב בספר כל אשר גילו לו מן השמים חידושי תורה. ועוד אמרו (שם), שהכותב חידושי תורה, מעלים עליו כאילו הקריב קרבנות. ועל ידי הכתיבה מתגלה הדבר, והרי הוא כאילו דרשו בתוך ריבבות אלפי ישראל, כמו שכתב הרמב"ם, ויבוא זמן שיהיו שפתותיו דובבות בקבר, ותשבוע

המשך בעמ' יח

פניני הלכה

בנין בית הכנסת

כ' השו"ע (סי' ק"ט) כופין בני העיר זה את זה לבנות בית הכנסת, ויש מן הפוסקים הסוברים שמצוות בנין ביהכ"נ הוא מצוה דאורייתא של ועשו לי מקדש, ויש הסוברים דאינו אלא מדרבנן (עי' שד"ח כללים מערכת ד'). אך לכו"ע מצוה רבה היא וזכות גדול לכל המשתתף בבנינה, וכמה הלכות נאמרו בבנינה, וכגון מש"כ השו"ע שצריך לבנותו בגובהה של עיר, ובמ"ב כ' דראוי לכתחילה להזהר בזה בכל מה דאפשר, וכן מש"כ השו"ע בסי' צ' (סעי' ד') שצריך לפתוח חלונות לביהכ"נ ועדיף שיהיו י"ב, כן כתבו לבנותו בהידור ויופי גדול, לפאר ולרומם בית ה'.

שכר ומעלת המתעסק בבנינו: אמר הקב"ה בני בנה לי בית הכנסת ששכר גדול שיש לי באוצרי שלך הוא, ובשכילך אני מציל את ישראל. (תנא דבי אליהו). • בליקוטי גאוני קמאי כתב יד פרשת תצא, סמיכות והארכת ימים, כי תבנה בית חדש, רמז על אותם העוסקים בבנין הבית יאריכו ימים, עכ"ד ע"ש. נמצא הבונה בית הכנסת שהיא במקום בית המקדש כמו שאמר הכתוב ואהי להם למקדש מעט הרי זה זוכה לאריכות ימים. (שו"ת רב פעלים, סוף ח"ג, במהדורה ראשונה). • כל הבונה כותל אחד בבית הכנסת, או שום בנין, ואפילו דבר מועט ואפילו קבע שם מסמר אחד לצורכו ולתיקונו, הרי זה זכות גדול, שהרי בנין בית הכנסת מצוה כללית, ותחתיה מצוות פרטיות רבות מאוד ובכל עבודה מהם אחת ואחת לשם יתברך. (כד הקמח לרבינו בחיי, ערך בית הכנסת).

לבנותו בכל תיקוני היופי: מצוה לבנות מקדש למטה כעין בית המקדש שלמעלה, כמו שנאמר מכון לשבתך פעלת ה', כי צריך לבנות בית המקדש למטה ולהתפלל בתוכו התפלה בכל יום לעבוד את הקב"ה, כי תפלה נקרא הכתוב ואהי להם למקדש ההיא צריך לבנות אותה ביופי גדול ולתקן אותה בכל התיקונים. כי בית כנסת שלמטה עומדת כנגד בית כנסת שלמעלה וכו', כך בית הכנסת צריך (להיות) בכל תיקוני היופי, להיות כעין של מעלה להיות בית תפלה לתקן תיקונים בתפלה כמו שהעמדתוהו. (תרגום הזהר - רע"מ - פרשת בשלח). • והואיל והסמיכו את הגבהת הבנין על האמור בכתוב בבית המקדש ולרומם את בית אלהינו, נדע שצריך גם כן לייפות את הבנין, ולחפות את הכתלים, ולפתח את התקרות והדלתות ולנאותם, ולרצף את הקרקע בשיש או באבני רצפה, הכי יפה שאפשר, עד קצה גבול היכולת, עד שאלו היה אפשר שיהיו הכתלים והתקרות מחופים בזהב וכסף, כעין מה שהיה בבית המקדש, יש לעשות כך. (ספר המספיק לעובדי ה' לר"א בן הרמב"ם, פרק כ"ה הנדפס מכת"י).

סגולתו כשנבנה כולו לשם שמים: ושמעתי מפי אדוני זקני הגאון [ר' אברהם בעל מעלות התורה] בשם אחיו הגר"א מווילנא שאם היו בונים בית הכנסת מתחילה, היינו אף הקרדום שחוטב העצים, היה עושה ישראל במחשבה לשם שמים ככוונה, לא היו מתפללים באותו בית הכנסת במחשבה זרה, וזה שאמר ר' חייא שלא תשכח תורה, היה זורע גם הפשתן ועיבוד העורות הכל לשם שמים, לצורך לימוד תורה, כי המחשבה והמעשה דבוקים יחד. (בית אבות עמ"ס אבות לרש"י אב"ד נישטאט, נכד רבי אברהם אחי הגר"א, פ"ד משנה י"ד).

להזהר ממחלוקת ע"י הבנין: ויהי נועם ד' עלינו, מה שהוא נועם לד' יהי עלינו, זה השלום, שחפץ ד' בו יותר מהכל. אחת שאלתי מאז, כאשר יצאנו מבהכ"נ הישנה אשר התפללנו בו והתפללו בו אבותינו, אז בקשתי בכפות שטוחות, שלא יבוא ע"י בנין בהכ"נ מחלוקת, כאשר הנסיון למדנו בכמה וכמה מקהלות ישראל שנתפרדו הלבבות ע"י בנין בין הכנסת, כי כל אחד מבקש שיהיה כרצונו והישר הטוב בעיניו יעשה, וב"ה חפץ ד' ביידינו הצליח שלא היתה ב"ה בזה שום מחלוקת. (דרשות כתב סופר, בדרוש לחינוך ביהכ"ס).

טעם שצריך לפתוח בו חלונות: אמר ר' חנינא אל יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות שנאמר וכיין פתיחן ליה בעלייתא נגד ירושלם. הכוונה להם ז"ל בזה שהדבר המונח לעיני האדם מכוון אליו יותר וכו', וככה המתפלל וחלונות פתוחות לו במקום תפלתו, לראות משם השמים יתבונן מגדולתם בגדולת האדון ית' כאומרו השמים מספרים כבוד אל. ואז יכוון יותר בשבחיו יתברך ותהיה תפלתו ושבחיו יותר מכוונין. (חידושי אגדות להרשב"א, ברכות ל"ד ע"ב). • אפשר לומר שהטעם הוא מפני שעל ידי ראיית האור תתיישב דעתו יותר ויוכל לכיין כראוי. אי נמי רצונו לומר שיהיו פתוחים החלונות כנגד המזרח, כדאיתא בקרא "נגד ירושלם" מפני שעל ידי ההבטה הזאת יכוין בתפלתו כנגד המקום יותר, ותהיה תפלתו רצויה ומקובלת. מפי מורי הרב נר"ו. (פי' תלמידי רבינו יונה על הר"ף, ברכות שם). • האדם המביט לשמים יכנס בו יראת שמים דהיינו יראת הרוממות וזהו שאמרו לעולם יתפלל בבית שיש בו חלונות שאם יתבטל מתפילתו יביט לשמים ויכנס בו יראת שמים. (אבני נגע להגר"א, ברכות ל"ד ע"ב).

להרמב"ם דין זה רק במתפלל בביתו: שאלה, ומה יאמר אדוננו בדבר מה שאמרו רבותינו ז"ל אמר ר' חנינא לעולם אל יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות, שנאמר וכיין פתיחן עליה בעלייתה נגד ירושלים, אם זו הלכה שלפיה מורים, כיצד מוצאים אנו מקומות הרבה, שמתפללים בהם ואין בהם חלונות. ומה ענין החלונות לענין תפלה. יורינו אדוננו ושכרו כפול מן השמים. תשובה. בתי כנסיות והמקומות המיוחדים לתפלת צבור, אין מתנים בהם חלונות ואין משגיחים בהם. ואין דברי רבי חנינא אלא ביחיד המתפלל בביתו, כמו שהיה עושה דניאל ע"ה. לפי שרצוי לו כדי לעורר הכוונה, גם לכוון פניו לחלון פתוח לאוויר, כדי שיצייר בדמיונו שהוא כנגד ירושלים, ואין דבר חוצצין בינו לבניה לא קיר ולא קורות. לפי שהוא דיבר בחלונות שיעבור מבט הרואה מהם באויר ובמרחב, ואין ספק שדמיונו של ה' ותיאורו מחייבים כוונה גדולה כך נראה ל'. (תשובות הרמב"ם, סי' רט"ז).

לא לבנותו בדמות היכלי שרים: ועל דבר שאלתו אם מותר לבנות בית הכנסת שיהיה בתמונת שמונה צלעות ושמונה זוויות, או בעינן דווקא ארבע צלעות שיהיה בו ארבע זוויות וכו', אני תמה על השואל מה עלה על דעתו לאסור וכו', וכל זה אמינא מצד הדין, אבל אני תמה למה יעשו כזה, ואני חושב אולי ראוי בהיכלי שרים או בבתים אחרים כזה ורוצים להדמות להם, ובאמת אין נאה לנו בגלותינו להדמות ולהתקנאות בשרים, ואם הוא מטעם הזה אני קורא על זה וישכח עושהו ויבן היכלות, ולכן טוב הדבר שלא לחדש דבר ממנהגים ישנים ובפרט בדור הזה. (שו"ת נודע ביהודה תנינא, או"ח סי' י"ח).

בית הכנסת - מקדש מעט

איתא בגמ' (מגילה כ"ט ע"א) דמה שכתוב בקרא "ואהי להם למקדש מעט" אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, ובראשונים ובפוסקים מצאנו שפירטו כמה הלכות ודינים שיש בבית הכנסת שהיה במקדש, ואף בהיכל בית הכנסת מחולק קדושתו, שיש בו עזרות, אולם, היכל, וקודש הקדשים כמו במקדש, כי בית הכנסת הוא בית המקדש בזמן זה.

מקדש מעט: ואהי להם למקדש מעט, אמר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל (מגילה כט, א). • "כה אמר ה' וגו' ואהי להם למקדש מעט" (יחזקאל יא, טז), ובתרגום יונתן בן עוזיאל: "ויהיבית להון בתי כנישתא תניין לבית מקדשי" [ואתן להם בתי כנסת שניים לבית מקדשי]. • וברד"ק שם כ', לכן, כי הרחקתים בגוים, ואף על פי כן לא עזבתים, אלא הייתי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם, כלומר, אם רחקו ממקדש ה' שהוא מקדש גדול שם בארצו, אני אהיה להם למקדש מעט, כלומר בבתי כנסיות שהם נועדים שם להתפלל אלי, אני עמהם ושומע קולם ומצילם מיד אויביהם שלא יעשו בהם כלה, ועוד אני עתיד לקבץ אותם כמו שאמר בסמוך וקבצתי אתכם. (פי' הרד"ק, יחזקאל שם).

כל ביהכ"נ נקרא מקדש: והמתפלל בבית הכנסת בעוה"ז כאלו מתפלל בבית המקדש שנאמר ואהיה להם למקדש מעט בגויים. (ילקוט שמעוני תהלים, רמז תרנ"ט). • רבי אלעזר פתח כמה אהובים הם ישראל לפני הקב"ה, שבכל מקום שהם שורים הקב"ה נמצא ביניהם, משום שאינו מסיר מהם האהבה שלו, מה כתוב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ועשו לי מקדש הוא סתם מקדש כי כל בית הכנסת שבעולם נקרא מקדש, ושכנתי בתוכם, כי השכינה מקדמת לבית הכנסת. (תרגום הזהר, פרשת נשא).

מצוות מורא מקדש בביהכ"נ: ויראת מאלהיך, צוה בהכנס אדם למקדש או בבית הכנסת או לבית המדרש, שיהג בהם מורא וכיבוד, דכתיב בפרשת בהר סיני את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו, לא ממקדשי אתה ירא, אלא ממי שהזהיר על המקדש, פי' מן הבית מקדש, ומצינו בית הכנסת ובית המדרש שנקראו מקדש, דתניא בתורת כהנים והשימותי את מקדשיכם, מקדש מקדשי מקדשיכם, לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות, ואמרינן במגילה פרק אחרון ואהי לכם למקדש מעט בארצות אשר החדתים שם, ואמר שמואל בר רב יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות [שבבבל] למדנו כשאמרה תורה את מקדשי תיראו שבתי כנסיות ובתי מדרשות בכלל. והמורא מה הוא אינו מפורש במקרא, ופירשו חכמים כל אחד לפי סברתו לפי חומר קדושתו (יראים סי' ט"ט) [אמנם שיטת הר"ן במגילה דקדושת ביהכ"נ מדרבנן, ואכמ"ל].

נדבת ביהכ"נ דומה לנדבת המשכן: ראוי לדמות נדבת בית הכנסת לנדבת מלאכת המשכן, שהרי בכל מקום דמו רבותינו ז"ל בית הכנסת לבית המקדש, כדאמרינן בפ"ד דמגילה (ף כ"ט ע"א) ואהי להם למקדש מעט אמר רב שמואל בר רב יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ותנן נמי, בית הכנסת שחורב אין מספידין בו וכו', שנאמר והשימותי את מקדשיכם וכו'. ומתוך זה כתב המרדכי שם, דאסור לנתוץ דבר מבהכ"נ, כי היכי דתניא בספרי מנין לנותץ אבן מן ההיכל וכו' שהיא בלא תעשה וכו'. וש"מ דילפינן ממקדש, ותניא בספרי מקדש מקדשכם לרבות בית הכנסת. ואמרינן נמי בפ"ק דשבת כל עיר שגגותיה גבוהין מבית הכנסת סופה חריבה, לרומם בית אלהינו ולהעמיד חרבותינו. ואע"ג דזהווא קרא דלרומם בית אלהינו כתיב בעזרא גבי בנין בית המקדש, אלא שמע מינה דיש להדמות זה לזה. (שו"ת מהרי"ק, שורש קס"א).

קדושתו ממש כקדושת היכל: דע כי קדושת בית הכנסת הוא ממש כקדושת היכל, ולכך הטיבו אשר עשו ליפות ולרומם בית השם וללבן הכתלים, וכבר מבואר בתוספתא דבכל שנה היו מלבינים ההיכל, להורות כי זהו תכלית האדם, והוא ביתו בית קבע ופרוזדור לעלות משם לשמים. (יערות דבש חלק א, בדרוש לחדוש ותקון בית הכנסת).

ביהכ"נ הוא מקדש, ואנחנו הכהנים: והנה עתה בעוה"ר שאין לנו בהמ"ק ולא כהנים עבודתם, ע"כ הבית המדרש הוא מקדשינו, ותפלתנו עבודתינו, למלכנו יוצרנו ית' וכו', ואנחנו בעצמינו הכהנים כמו שכתוב אתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, ע"כ החיוב הוא להיות תפלתנו דוקא בבהמ"ד שהוא מקום מקדשינו, כמו שהעבודה היתה צריכה להיות דוקא בבהמ"ק. (נעם המצוות, להג"ר נפתלי הירץ קרצמר מביאליסטוק, תרט"ח).

כמו שעשו בבית המקדש: כשם שנבנה בית המקדש בגובה ההר כך נצטיינו להגביה בית הכנסת יותר מבנייני שאר הבתים. שנאמר לרומם את בית אלוקינו. (כד הקמח לרבינו בחיי, ערך בית הכנסת). • אין פותחין פתחי בתי כנסיות אלא למזרח, שכן מצינו בהיכל שהיה פתוח למזרח שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה. (תוספתא מגילה ג, ד'). • נהגו כל העולם להדליק נר בבית הכנסת קודם שיכנס אדם שם להתפלל וכו', מפני שכן היו עושין במקדש. (כל בו, הל' בית הכנסת). • וצריך שיהיה ברוח שלנכחה מתפללים, מקום גבוה הנקרא היכל, ויהיו עליו דלתות ננעלות כפי שהיה על היכל בית המקדש, ויהיה בו ארון שיש בו ספר תורה, נקרא תיבה. (ספר המספיק לעובדי ה' לר"א בן הרמב"ם, פרק כ"ה הנדפס מכת"י). • כל בית הכנסת צריך שיעשו עזרה לפני בית הכנסת כדי שיכנס אדם לפנים משני

הרב שמואל זלוטניק

נוול "אלינא דהלנתא" - ברנפלד

דלתות דוגמת האולם שהיה לפנים ההיכל. (ב"ח, סי' צ').

עזרות, אולם, היכל, וקודש הקדשים, בביהכ"נ: וצריך לתת אל לבו, מלבד כבוד בית הכנסת בכללותו, יחס שונה לחלקיו, והיינו שיהיו בלבו רגשי כבוד ויראה והערצה למקום שבין הבימה וההיכל יותר מן המקום שאחורי הבימה, שהם מדורגים בדומה לדירוג העזרת הפנימיות מן העזרות החיצונות שהיו בבית המקדש. ומפאת זאת, המקום שלפני ההיכל כבודו יותר, והוא מדורג בדמיון כדרגת אולם. ולענין ההיכל כבודו יותר שהרי הוא נקרא היכל, כנגד היכל ה' שבירושלים, לענין שלא יכנסו אליו אלא כהנים בשעה שנושאים כפיהם, או בשעה שמוציאין ספר תורה ומכניסין אותו, או כניסה ביראה לתפלה קצרה והשתחויה המיוחדת שם בלבד, ולא יתפלל כל אחד שם, ואף לא החסיד הירא, בכל עת וכו', ויתן אל לבו שהתיבה או הארון הבנוי שבתוכן ספר תורה או ספרי תורות בדרגת קדש הקדשים, ושספר תורה בדרגת הארון. (ספר המספיק לעובדי ה' לר"א בן הרמב"ם, פרק כ"ה הנדפס מכת"י).

כמו שבמקדש היו הלויים שוררים ומשבחים: בהיות התפילה נמשכת אחר השבח וההודאה לאל יתברך וכו', ראוי שתאמר במקום מיוחד, והוא בית הכנסת, וענין רנה הוא שבח ותהילה לאל יתברך, וזה בלי ספק אין מקום אמירתו אלא בבית הכנסת, כי הוא מקדש מעט, וכמו שבמקדש הלויים היו משוררים ומשבחים לאל בדוכנם, כן ראוי להיות שבחו יתברך נאמר בבית הכנסת, שהוא מקום קבוץ בני אדם לשבח אותו בדבר שבקדושה שאינם בפחות מעשרה. (מב"ט שער התפילה פרק ה').

נרות ביהכ"נ - זכר למנורה: כתיב "באורים כבדו ה'", למדנו שגם זה בכלל כבוד ה', להרבות אורה לכבודו בבתי כנסיות, והוא דוגמת מצות הדלקת המנורה בבית המקדש, שאף על פי שלא לאורה הוא צריך, מכל מקום רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות. והדברים עתיקים, ובונה בשמים עליותיו, עשה אורים גדולים. (נעלוז חסידים לר"א פאפו, אות שצ"ד).

עדיפות לגבאי ביהכ"נ לוי כמו במקדש: ואם אפשר שיהיה לוי הרי זה עדיף משיהיה משאר ישראל, כל זה צריך לתת את הדעת עליו ולשואוף לכך הואיל ובית הכנסת מקדש מעט, ולא היו שומרי מקדש גדול אל הלויים שומרי משמרת המקדש, ואף משה ואהרן חונים לפני המשכן, והזר הקרב יומת. (ספר המספיק לעובדי ה' לר"א בן הרמב"ם, פרק כ"ה הנדפס מכת"י).

בית הכנסת - בית תפלה

איתא בגמ' (ברכות ו' ע"ב) אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, ובספרים כתבו בגדול מעלת התפלה בביהכ"נ, ושהוא מקום התפלה אף למי שמתפלל ביחידות, וכ"ש לציבור שלא יתפללו בבית אלא בביהכ"נ, וביארו כמה מעלות טובות למי שמתפלל בביהכ"נ, והזהירו להקפיד מאוד על תפלה בבית הכנסת בכל זמן.

ענין התפלה בביהכ"נ: כוונת רוממות הקול בתפלות, וכוונות בתי כנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם, ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו. (רמב"ם, פרשת בא). • אע"פ שחורבה עירו ושמם מקדשיו הסכימו כל בני הגולה שבכל מקום שיש עשרה מכינים בית להתפלל, והוא נקרא מקדש מעט וכו', והוא דבר שצריך מאד לאדם שיהיה לו בית ומקום מיוחד להתבודד בו מכל עסקיו הממוניים, וישפוך את נפשו לפני ה' ולא יטרידוהו בני ביתו ולא עסק מעסקיו וכו', ועל ענין זה צריך שיתעורר כל הבא אל בית ה' שהוא בית קדוש כי קרוב ה' לכל קוראיו באמת כי כמו שנאמר זה על המשכן כן נאמר על כל בית קדוש, כמו שאמר חז"ל בכל דור ודור, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. (צידה לדרך, מאמר ראשון, כלל ב' פרק ה').

מעלת התפלה בביהכ"נ: ר' פנחס בשם ר' הושעיא המתפלל בבית הכנסת כאילו מקריב מנחה טהורה מה טעם כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור בית ה' (יהושלמי ברכות, פרק ה'). • גדול כח בית הכנסת, שהוא דוגמת בית המקדש, ועל כן נקרא מקדש מעט, שכן דרשו ז"ל בפרק בני העיר ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. והנה התפילה נשמעת שם יותר, לפי שהכל מתקבצין שם, ואין הקדוש ברוך הוא מואס תפילתן של רבים שנאמר, הן אל כביר ולא ימאס, וכתוב ברב עם הדרת מלך. (כד הקמח לרבינו בחיי, ערך בית הכנסת). • בני צאו וראו כמה גדול המתפלל בביהכ"נ, שכך אמרו חז"ל כל המתפלל בביהכ"נ כאילו מקיפו חומה של ברזל, ולא עוד אלא שתפלתו מתקבלת לרצון, כאלו הקריב מנחה טהורה כענין שנאמר כאשר יביאו בני ישראל את המנחה וגו', וכל המשכים ומעריב ולהתפלל בביהכ"נ כאלו מקבל פני שכינה שנאמר אך צדיקים יודו לשמך ישובו ישרים את פניך וגו', ואין העולם מתקיים אלא בזכות בתי כנסיות ובתי מדרשות, דתנא דבי אליהו בכל יום יום מלאכי חבלה יורדין מלפני הקב"ה לחבל את כל העולם כולו, שאילמלא בתי כנסיות ובתי מדרשות שהן יושבין ועוסקין בהן בתורה ובמצות היו מחבלין אותו מיד, שנאמר מדוע באתי ואין איש וגו'. (ספר מעלות המדות, מעלת התפלה). • ובפרט בגלות הזה שהשכינה בגלות, ואין מקום מנוחת השכינה בגלות כי אם בבית הכנסת שיש בו מעין קדושת ארץ ישראל, וכל המתפלל בבית הכנסת כאילו מביא הגאולה, דכן אמרו בגמרא אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמ"ח ומתפלל עם הציבור מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני, והנה המתפלל בבית הכנסת מראה בעצמו שיש לו דביקות לשכינה ונכסף לבית אמו. (דרושי הצל"ח, דרוש כ"ז, ד).

ביהכ"נ אין בו פסול מחשבת חוץ: וכבר אמרתי שאם האדם מתפלל בבית הכנסת, אף אם בא לו מחשבה זרה ומבלבל תפלתו והתפילה היא במקום קרבן ונקרא עבודה דוגמת הקרבן, ואם לבו בל עמו הוא כמו מחשב מחשבת חוץ בקרבן והוא פסולי המוקדשין, והנה אמרו בגמרא שיש פסולי מוקדשין שאם עלו לא ירדו, ויש שגם אם עלו ירדו, וזה הכלל

כל שפסולו בקודש הקודש מקבלו, וכל שאין פסולו בקודש אין הקודש מקבלו, וכשאדם מתפלל בביהכנ"ס שהוא מקום קדוש אף אם בא איזה מחשבת חוץ נקרא פסולו בקודש והקודש מקבלו, אבל כשמתפלל חוץ לביהכנ"ס אין פסולו בקודש ואין הקודש מקבלו. (דרושי הצ"ח, דרוש כ"ד, ז).

זכות גדולה היא לנו: ובאמת מי שיש לו מח בקדקדו יכול להבין כי זכיה גדולה היא לנו, וחסד גדול הוא מהשי"ת כי ירשה לנו לבא בהיכלו בכל עת להתפלל לפניו ית', כמו שאנו אומרים ואני ברוב חסדך אבוא ביתך, יתאר האדם בנפשו אם היה משיג רשיון מאת מלך בשר ודם כי יוכל לבא בהיכלו בכל עת שירצה ולדבר אתו, הלא בודאי היה מתחשב את עצמו לאיש מוצלח ומאושר בארץ, ולא הי' מתרשל בשום פעם לבא להיכלו, על אחת כמה וכמה יש להאדם לשוב ולשמוח בזה שיכול לבא בהיכל ה' ולקבל פני אדוניו מלכנו אדון כל הארץ מלך מלכי המלכים הקב"ה לדבר אתו כביכול, ולבקש מלפניו ית' כל צרכיו אשר גם המלאכים אין להם זכות זה בכל פעם רק לעתים רחוקים. (נעם המצוות, להג"ר נפתלי הירץ קרצמר מביאליסטוק תרס"ה).

גם בציבור לא יתפלל בבית: כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס לתוכו להתפלל נקרא שכן רע, ואף אם מתפלל במקום איזה בית במנין, שאינו דומה קדושת בית הכנסת שהוא מקדש והקב"ה מצוי בו, וכשאדם נכנס לבית הכנסת יצה"ר נעקר מלבו ודומה לקדושת ארץ ישראל, והתפילה עולה למעלה במסילה העולה בית האל, כי השר אין לו שליטה על אויר ביהכ"נ, משא"כ כשמתפלל בבית שחסר כל המעלות ומכ"ש אם מתפלל ביחידי בלי מנין, שאז ענשו מרובה ואין תפלתו של אדם נשמעת אלא בביה"כ וכו', ואף בימי הגשמים וביתו רחוק מ"מ אחשבה דרכי כתיב, ויחשוב הפסד מעט מנעלים, כנגד שחר מצוה ושכר פסיעות יש. (דרושי הצ"ח, שני').

אף תפלת יחיד נשמעת בביהכ"נ: וענין היותו מצוי בבהכ"נ, הוא להורות לנו מעלת תפילת הרבים שאינה חוזרת ריקם בתפילתם כשהיא בכוונה, וזהו הנרצה בבהכ"נ שהוא מקום קיבוץ הרבים לתפילה, והוא יתברך מצוי לשמוע תפלתם. ואחר שהוקבע המקום לתפילה, הרי הוא מוכן ומושפע להיות נענה כל המתפלל בו, ואפילו הוא יחיד, בזכות הרבים המתפללים ונענים בו, כמו שאמרו (ברכות ו) אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבהכ"נ, שנראה שבהיותו בבהכ"נ תפילתו נשמעת גם כי הוא יחיד. (בית אלוקים להמב"ט, שער התפילה פרק ה').

להזדרז לבוא לתפלה בביהכ"נ: לעולם יהיו בני הקהל זרזים לבא לבית הכנסת עד שיהיו שם י' תכף שהגיע זמן התפלה, שכל שהגיע זמן התפלה ואין בבית הכנסת מנין הראוי, הדבר מגונה ביותר ומורה על בני אותה העיר שלכם מורחק מאהבת השם ית', והריחוק הוא הכעס הגדול והקצף המופלג וזהו מה שרצו באומרם כאן מיד הקב"ה כועס. (מאירי, ברכות ו' ע"ב).

לקנוס למי שלא בא כל יום לביהכ"נ: ועתה הוגד לי ושמעתי יש ביניכם קצת אנשים אחרי בצעם לבם הולך, משכימי בבקר שואגים לטרף יסובו עיר למלאכתם, ולא יתנו לב ללכת בבית התפלה לקבל עליהם עול מלכות שמים בתוך אחיהם, ולבקש מאל אכלם ובסבתם תתפרדה החבילה, ואין די הצריכין לכל דבר שבקדושה, שוא להם משכימי קום שמו בשר זרועם ומה' יסור לבם, ואולי הם שוגגים בזה נדמו מבלי הדעת ולכן זהזירו בהם והודיעום, כמ"ש ז"ל אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת וכו' ומדעתי ישמעו לכם, כי מי שמעמו אבותיו על הר סיני, והוא מזרע אברהם לא ירים ראש כנגד הרבים בדבר כזה חלילה, ושימו קנס ביניכם מפשוט או ב' פשוטים, למי שלא יהיה בכל יום בבית הכנסת בשעת הנץ החמה, למען יהיה כל אחד ואחד זרזו להיות שם, ושמוע לי ישכון בטח ושאנן מפחד רעה ושלום לכם. (שו"ת הריב"ש, סי' תת"ח).

מעלת ביהכ"נ וסגולותו

מצאנו במדרשים כמה מעלות ושכר טוב שיש למי שמתפלל בביהכ"נ ואף למי ששווה בו, ובספרים הרחיבו יותר לבאר שאף שמלא כל הארץ כבודו ית', מ"מ משכן השכינה הוא בביהכ"נ והקב"ה נמצא שם תמיד, וקדושתו משפיע על מי שנמצא שם, ושומרו מחטא ועוון, ומעלה אותו מטומאה לטהרה.

שכר ומעלת הנמצא בביהכ"נ: ומהו לשמור מזוזות פתחי, א"ר יהודה בר סימא וכי יש מזוזה בבתי כנסיות, אלא מה המזוזה הזו אינה זהה מהפתח, כך לא תהא זו מבתי כנסיות ומבתי מדרשות, אמר הקב"ה אם תעשה כן דע שאתה מקבל פני השכינה, מה כתיב אחריי כי מוצאי מצא חיים. (דברים רבה, פרשה ז). • הוי אוהב את בית הכנסת כדי שתטול שכרך בכל יום, הוי אהב את בית המדרש כדי שיבואו בניך לתלמוד תורה. (מסכת ד"א זוטא פ"ט).

מקום מסוגל לתשובה וטהרה: אמרו חכמינו ז"ל למה נמשלו בתי כנסיות ובתי מדרשות לנחלים, דכתיב כנחלים נטיו כגנות עלי נהר, אלא מה נחלים כנחלים נטיו וגו', למה נמשלו בתי כנסיות לנחלים לומר לך מה מדרשות נכנסים לשם בכתמי עווונות, ובאים לתוכם ומתוודים על עווונותיהם, ומבקשים רחמים וחסד מאבינו שבשמים שימחול עווונותיהם, ואז יוצאים בטהרה, כי בית הכנסת ובית המדרש נקרא מקדש מעט, והשכינה שורה בתוכו מרוב אהבת הקב"ה לישראל שמצוי אתם תמיד, אפילו בגלותם. (אור צדיקים למהר"ם פאפירש, עמוד העבודה פרק י"ב). • מסוגל הבית הכנסת לטהר מחשבות לב האדם וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה כנחלים נטיו וגו', למה נמשלו בתי כנסיות לנחלים לומר לך מה נחל זה מביא את האדם מטומאה לטהרה אף בתי הכנסיות מטהרין וכו', על כן צריך האדם להתבודד בהתבודדות בבית הכנסת, וידבר בכל לבו לפני יודע מחשבות ברוך הוא, ויבכה בדמעות ויתאנח בכל לבו בשברון לב בזכרו את חטאיו וחטאת נעוריו, אשר לב האדם יודע מרת נפשו מה שחטא וקלקל בימי נעוריו, והכל רשום וחקוק למשמרת אם שב בתשובה שלמה ימחו פשעיו, ומטהרות ומתלבנות הכתמים והפגמים ובמקום הדין וענש שם תעמוד לו ישועה והצלה. (קב הישר פרק כ"ג).

שומר נפשו שלא יבוא לידי חטא: ביהכנ"ס משמש לו כתרים בפני

הפורעניות ושומר נפשו שבל יבוא לידי פשע ועון, שאין אדם נכנס לביהכנ"ס או לבית המדרש וחוטא. (ילקוט שמעוני, פרשת בלק סי' תשעא).

מיום שחרב ביהמ"ק שכינה שרויה בביהכ"נ: וכ"ש בבית הכנסת כי כבוד השכינה שרויה בבית הכנסת, שמיום שחרב בית המקדש שרויה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, כדגרסינן בפסיקתא בשם ר' יצחק, כל זמן שישראל נעצרין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הקב"ה עוצר את שכינתו עמהם וכו', ר' חגי בשם ר' יצחק אומר, כל זמן שישראל מקווים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הקב"ה מקוה שכינתו עמהם שנאמר וכו' ויט אלי וישמע שועתי. (מנורת המאור לר"י אלנקאווה, ענין התפלה).

הקב"ה מצוי ונצב שם: אמר הקב"ה מי הוא זה שבא לבית הכנסת ולא מצא את כבודי שם, אמר ר' איבו ולא עוד אלא שאתה עומד בבית הכנסת, והקב"ה עומד עליך מנין שנאמר אלהים נצב בעדת אל, אמר הקב"ה ולא דיין שאתה מקבל פני השכינה בבית הכנסת אלא שאתה יוצא משם טעון ברכות, מנין שנאמר כי מוצאי מצא חיים, ויפק רצון מה'. (דברים רבה פרשה ז). • רבי אבהו בשם רבי אבהו דרשו ה' בהמצאו, איכן הוא מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. (ירושלמי ברכות, פרק ה'). • הנה זה עומד אחרי כתלנו, בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, משיגין מן החלונות מציץ מן החורכים, להסתכל ולהשיג עליהם. (תרגום הזהר פרשת בחוקות). • וכיון שהוקבע מקום אחד להקדישו יתברך בעשרה, נעשה בית הכנסת, והוא יתברך מצוי בו, וכמו שאמרו מנין שהקב"ה מצוי בבהכ"נ שנאמר אלהים נצב בעדת אל, ועדה אינה בפחות מעשרה העומדים בבית הכנסת, ואמר שהאלקים נצב בה. (בית אלוקים להמב"ט, שער התפילה פרק ה'). • כשנגלה הקב"ה על אברהם אבינו היה יושב שנאמר והוא יושב פתח האהל כחום היום, בקש אברהם לעמוד, אמר ליה הקב"ה שב לך שנאמר נאם ה' לאדני שב לימיני, אמר ליה אברהם וכן דרך ארץ שאני יושב ואתה עומד, אמר ליה הקב"ה אל תצטער אתה זקן בן מאה שנה שב, א"ל חייך כשם שאתה יושב ואני עומד כך עתידין בניך בני ג' שנים ובני ארבע שנים לישב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואני נצב עליהם שנאמר אלקים נצב בעדת אל. (ילקוט שמעוני, תהלים תתל"א).

הקב"ה צמצם שכינתו שם, כמו בין בדי הארון: והטעם שיתחייב מורא למקדש ולמקומות הקדושים מפני שכל מקום שיש בו קדושה צריך לירא וכו', ואעפ"י שכבודו מלא עולם הוא יתברך מפני אהבתו לנו יצמצם שכינתו בניינו כענין שהיה צמצם שכינתו בין בדי הארון וכן ביהכ"נ מלא מאור כבוד ה', ואעפ"י שאין אנו רואים צריך להאמין זה באמונה שלימה. (ראשית חכמה, שער היראה פט"ו). • המקום אשר אמר ה' לשכון בערפלי, ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, כי שם נטע אהלי אפדנו וצמצם שכינתו בעבור אהבתו לקהל עדתו, כי להיותם מרובים אין תפילתם נמאס כמו שנאמר הן קל כביר לא ימאס, וכתוב פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי. (ספר אלה המצוות, למהר"ם חגיז, מצות עשה קפ"ה). • והקשה הר"ב אגדת אליהו, כיון דמלא כל הארץ כבודו נמצא שהשכינה נמצאת בכל מקום שיתפלל, וא"כ למה מצריך ר' יוחנן דוקא במקום מיוחד שהוא בית הכנסת, וי"ל, ידוע הוא שהנשמה ממלאה את כל הגוף וכו', והנה הנשמה בגוף אעפ"י שהגוף מלא ממנה עכ"ז משכנה בלב לא יזוז ממנו, כך אעפ"י שמלא כל הארץ כבודו עכ"ז השכינה משכן שלה בבית הכנסת מקדש מעט, ומשם מתפשטת ומלא כל הארץ כבודו, כנשמה בלב ומשם מתפשטת בכל הגוף, ולזה מצריך ר' יוחנן להתפלל במקום שהוא מיוחד לתפלה דהיינו בית הכנסת, יען עיקר מושב השכינה שם. (זכר דוד - אנציקלופדיה תורנית - לר' דוד זכות מודינא, מאמר בענין התפלה).

בית הכנסת וקדושתו

לבד מאיסור שיחה בטלה בביהכ"נ, נאמרו עוד כמה וכמה הלכות בדין קדושת בית הכנסת, וכגון שכל השו"ע (סי' קנ"א) דאין נכנסין בהן מפני החמה ומפני הגשמים, ואין אוכלים ושותים בהם, ואסור לישון שם, ולעשות בו קפנדריא, ויש הרבה פרטים בהלכות אלו שנתבארו במשנ"ב וביאור הלכה, ויש שדנו בדין עזרת נשים האם גם בו יש קדושה, והאם מותר לנתוץ מבית הכנסת לצורך עזרת נשים, כן מצאנו עוד כמה פרטים והלכות בענין בית הכנסת ותשמישי קדושה שבו.

דברים האסורים משום קדושת ביהכ"נ: וכמו כן צריך לתת אל לבו ענין בית הכנסת, כי הואיל והיא מקום העבודה אסור לעשות בה זולת עבודת ה', לא מעשה ולא דבור, ואין לחרוג בה מתפלה או למוד תורה או שיחה במצוה או ישיבה לעבודת ה', כלומר לזיכור המחשבה או לכוין את דעתו אליו יתעלה, ולפיכך זהזירו ז"ל מלאכול או לשתות בה, או להינות או לישן או להכנס כדי להשמר מן החום או הקור או המטר, או לעשותו מעבר ודרך, להכנס מפתח זה ולצאת מאחר כדי לקצר את הדרך, או לשבת לעשיית חשבון בעסקי העולם, כגון חשבון חנות של אדם ומסחרו וכיוצא בה, או להתקבץ להספד יחיד, או דיבור סרק שאין בו תועלת, וזה הוא שיחה בטילה, כל שכן לצחוק או להקל ראש, כל זה אסור ואין לו היתר. (ספר המספיק לעובדי ה' לר"א בן הרמב"ם, פרק כ"ה הנדפס מכת"י). • לא יהיה יושב ופושט את רגלו, וזה יושב ונשען על ידו, וזה עומד והולך ובא לו, וזה סח ומדבר עם חברו דברים בטלים, וזה מסיר דעתו ופונה אנה ואנה, ודברים אחרים לא הגונים ולא נכונים בבית אלקים. (ספר הזכרונות, ס"ד, מובא בספר ואני תפלת).

לעמוד בו באימה ויראה: הואיל ובתי כנסיות חביבין כל כך לפני המקום שמשרה שכינתו בתוכן בראת מקדש מעט, ע"כ צריך לו לאדם לעמוד בביהכ"נ באימה ויראה בררת ובזיע ובדעת נוחה, כאדם העומד לפני המלך, כדי שתתקבל תפלתו לרצון לפני המקום, ואל יכנוס בתוכו מתוך קלות ראש ועזות פנים ופריצות, ומתקוטט שם עם הבריות שאם עשה כן נוח לו שלא הלך שם להתפלל, ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל וגורם להם לבתי כנסיות שיחרבו, כענין שנאמר לכו אל מקומי אשר בשילה וראו אשר עשיתי לו מפני רעות עמי ישראל, אם במשכן שילה נאמר כן כש"ב בבתי כנסיות. (ספר מעלות המדות, מעלת התפלה).

זהירות מלהביא ילדים קטנים לביהכ"נ: גרסינן בריש מסכת חגיגה דרש ר"א בן עזריה, הקהל את העם האנשים והנשים והטף, אנשים באים

ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין כדי ליתן שכר למביאיהן, וכתבו שם בתוספות ועל זה סמכו להביא קטנים לבית הכנסת ע"כ, אמר מנחם, בזמן הזה יש טף בא לבית הכנסת לתת עונש למביאיהן, לפי שהוא בא לחלל קדושת בית אלהינו ולשחוק בו כברחובות קריה יקומו לצחק זה עם זה, זה מצחק עם זה, וזה מכה את זה, זה מרנן, וזה בוכה, זה מדבר, וזה צועק, זה רץ אילך וזה רץ אילך, רץ לקראת רץ ריוץ, ויש אשר יעשה צרכיו בבית הכנסת ואשר יאמרו מים מים, ויש אשר יתן אביו בידו ספר, והוא ישליכו לארץ או יקרעוה לשנים עשר קרעים, סוף דבר מקול שטות כוונת המתפללים נפסדת, ונמצא שם שמים מתחלל, והמביא טף בזה האופן לבית הכנסת אין ראוי לו לקוות על זה שכה, כי אם לדאוג מן הפורענות, הא למה הוא דומה, לאיש שיש לו עבד שוטה והלך לדבר אל המלך ועבדו עמו, עמד העבד בשטותו ובזה את המלך וחירפו, ואדוניו ראה ושתק הלא יקצוף ומלך על אדוני העבד, ויאמר לו לא עבדך בזני כי אם אתה, וייסרוהו כדי רשעתו, ולעבד לא יעשה דבר אין לעבד חטא כי חשכו אלוה חכמה ולא חלק לו בבינה, והנה כן הדבר הזה, ולא עוד אלא שלפעמים גם האבות משחקים עמם למען ספות הרוה על הצמאה, והיותר רע כי יגדלו הנערים על זה המנהג והתכונה הזרה, וכל אשר יגדלו עוד יוסיפו סרה להבזות בעיניהם ענין בית הכנסת וקדושתו ולא יתנו כבוד לתורה, וכיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו גם כן יזקין לא יסור, סוף דבר ראוי אדם שלא להביא הטף הקטן מאד לבית הכנסת כי יפסיד בהביאו ולא יריות. (לשון ספר דרך חיים המובא בשל"ה, ענין בית הכנסת).

היותר גדולים יביאים וילמדם: הטיפ הגדול קצת יביאנו לבית הכנסת, ולא יניחנו לזוז ממקומו, וילמדוהו ויזרזוהו לענות אמין וקדושה, ולא יניחנו לדבר דברי הבאי, וילמדוהו לשבת שם באימה וביראה, ובזה יהיה לו שכר טוב מאת הש"י תחייהו העץ חיים כי התורה נקראת עץ חיים והכונה שיגדל בניו לתלמוד תורה, כי זה יהיה סיבה שיחיו ויגדלו הנערים, וגם עד זקנה ושיבה אלקים לא יעזבם. (של"ה, ענין בית הכנסת).

קפנדריא כששווה ואומר פסוק: בביאור הלכה מבואר דכששווה שם ואומר פסוק מותר אף לעשותו קפנדריא, וכן מבואר בבן איש חי שני, וכן אם נכנס בפתח זה ולמד בבית הכנסת מזמור תהלים, שרי לצאת בפתח השני, דהוי נכנס לצורך מצוה, ומיהו טוב לשהות מעט שם, שאז יהיו בידו שתי מצוות לימוד ושהיה. (בן איש חי, שנה ראשונה, פרשת ויקרא). • אמנם יש שכתבו שכשעושה קפנדריא אין מועיל מה ששווה שם, וככ"ב באו"ש, מי שנכנס להתפלל או לקרות מותר לו כו'. פירוש, דוקא אם נכנס מתחלה להתפלל או לקרות, אבל אם נכנס לקרוא לחבירו או לנתנוק ובשביל זה קרא פסוק או ענה קדושה עם הצבור אסור לצאת בפתח שכנגדו לעשותו קפנדריא, כמו דכתוב הבא להשתחוות כו'. (אור שמח, הלכות תפילה ונשיאת כפים, פרק אי' הלכה ז). • דלא סגי בקורא ושונה אלא בנכנס לקרות לחבירו ע"מ שלא לעשותו קפנדריא, אבל הנכנס לעשותו קפנדריא אסור בכל גוונא, אם לא בנכנס להתפלל או לקרות ולשנות. (חי' מהר"ש אלפסי בספר משחא דרבנותא, מובא בשו"ת ציץ אליעזר, ח"ב סי' ז"ז).

האם יש קדושה בעזרת נשים: יש שכתבו שאין בו קדושה כלל וכן כתב החכמ"א, ונראה לי דאסור לסתור כותל בית הכנסת לעשות חלונות לעזרת נשים דעזרת נשים אין בו קדושת בית הכנסת כלל, ואם כן אף שאינו דרך השחתה מכל מקום אסור מדרבנן. (כחמת אדם, כלל פ"ו). • אולם הדבר ברור אף לשיטת האליה רבה אין היתר אלא בצריך לדבר הקדש דכהאי גוונא לא חשיב מקלקל, מה שאין כן בנידון דידן שצריך לחלון בעזרת נשים, והנשים אינם מצטרפות לדבר שבקדושה, ועיין במג"א, ואף שיכולות לענות מכל מקום אינם מחויבין בדבר, גם לא חשיב בית הכנסת ואפילו מאה כחד דמיין עיין ריש פרק כיצד מברכין, ואין בו משום קדושה, ועל כל פנים לאו כקדושת בית הכנסת, וככהאי גוונא ודאי חשיב השחתה לבית הכנסת, כיון שאין צריך להקדש בית הכנסת. (שו"ת אבני נזר, או"ח סימן ג'). • ומאידיך הרבה פוסקים סוברים דאף אם אין בו קדושה כקדושת ביהכ"נ, מ"מ יש בו קדושה, וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב, הנה אזל לשיטתיה דס"ל דבית הכנסת של נשים אין בו שום קדושה, אבל כבר כתבתי שמה שהוציא מלשון המהרי"ט זה אינו דבהכ"נ של נשים מקרי ג"כ קדושה, דבאמת נשים חייבות בתפלה כמבואר סי' ק"ו, ואף דאסור לעשות מבהמ"ד בהכ"נ וכו', אבל לגרע מעט מבהמ"ד לעשות מקום לתפלת נשים אינני רואה שום איסור בזה. (שו"ת שואל ומשיב, מהדורה קמא, ח"ב סימן כב). • שרצה לעשות סעודת נשואין בבהכ"נ של נשים, לדעתי לא תהא זאת ישראל, ואם בהכ"נ של אנשים יותר מקדוש עכ"פ גם עזרת נשים הוי קודש. (שו"ת האלף לך שלמה, חלק או"ח סי' ע"ג). • העזרות של בהכ"נ אין להם דין קדושת בהכ"נ, אפילו מתפללין בהם באקראי, אבל אם מתפללין שם תמיד יש עליה קדושת בהכ"נ, וכן בהכ"נ של נשים יש עליה קדושת בכה"נ כיון שהנשים מתפללות שם. (ערוך השולחן, סימן קנ"ד סעיף ז).

קדושת כותלי ביהכ"נ גם בצד החיצון: כותל בית הכנסת צריך לזיהר בו כקדושת בית הכנסת שלא להשתמש בו כלל תשמיש של חול בגופו, אין צריך לומר של בזיון, ואסור לנתוץ ממנו אבן מצדו החיצוני כמו מצד פנים, ואפילו לתקוע בו מסמר לתלות בו דבר של חול שאינו שייך לבית הכנסת אסור. (שו"ת שאילת יעב"ץ, ח"ב סימן ב"ד).

מנהג כשר לנשק כתלי ביהכ"נ: כי כותלי בית הכנסת הם קדושים ואור השכינה חופפת עליהם תמיד, ולכן מנהג כשר לנשק הכתלים של בית הכנסת מחיבת הקדושה וכו', ובתי כנסיות הם דירות השכינה על כן צריכים אנו לנהוג בבתי כנסיות כבוד וקדושה ולא להראות בהם קלות ראש. (קב הישר, פרק ו').

ארון קודש - לכבדו ולהדרו: ובשם תוספתא שמענו שמצוה לייחד לס"ת מקום ולכבד המקום שהספר מונח בו ולהדרו דכתיב ויהי ככלות משה לכתוב את דברי התורה הזאת על ספר ויצא משה וכו', לקוח את ספר התורה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה', וכתוב ועשו ארן, וכתוב ונתת אל הארן את העדות אשר אתן אליך, ואף שלמה בבית עולמים כתיב ביה ודביר בתוך הבית מפנימה הכין לתת שם ארון ברית ה' אין בארון רק שני לחות הברית וגו', וזה"ל לס"ת. (ספר קריית ספר להמאירי, מאמר רביעי, חלק א').

מעיל לס"ת - היפה ביותר שאפשר: וכמו כן צריך לנאות את כלי תשמישה, אבל העיקר שהכל מתרכז סביבו מחמת מי שהטיב עמו בו, והוא התורה, ועל כן צריך שיהיה ספר תורה המקודש מלבד ברירת הגויל ומבחר הכתב

בירור הלכה המשך מעמ' א'

דירה לגבּוה ולא דירה להדיוט, ובית הכנסת דירת גבוה וה' אלהי ישראל בא בו ושוכן בתוכו, כמבואר במגילה כט. על הכתוב ואהיה להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות שבבבל שמעולם לא זזה מהם שכניה, וכיון שהיא דירה ומשכן לגבוה לכן פטורים ממזוזה אף שאינם קודש.

ויעוין בבי"ד ביו"ד סו"ס רע"ו הביא דעת המהר"י אסכנדרי שצייד למחוק השם לצורך תיקון, ממה שבית חשמונאי נתצו המזבח כדי לבנות מזבח חדש, ותמזה האחרונים [בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תקצ"ו ובחת"ס באו"ח סי' ל"ג (ד"ה ועוד) וביו"ד סי' רס"ד (ד"ה ואמרתיו)] דהלא מפורש בע"ז נב: דכיון שנכנסו היוונים למקדש נתחללו האבנים מקדושתם, ובמקו"א הארכתי דאף דפקעה הקדושה משום שהוא תחת ידי הפריצים, מ"מ עדיין לא פקע ממנו חלות שם אבני מזבח, דהלא במה שבאו פריצים וחיללוה לא פקע כל דינו אלא לזמן היותו תחת יד השבאים כמש"נ, וא"כ זה בכלל לא תעשון כן לה' אלהיכם.

ובמ"א סי' קנ"ג סקמ"ו דן במה שהביא הרמ"א שם [סכ"א] בשם רבינו ירוחם להחמיר שלא לבנות בית הכנסת מאתנן זונה, האם הוא מדאורייתא או מדרבנן, וכתב וז"ל, קרא משתעי דוקא בבית המקדש, דכתיב בית ה' אלהיך, וכ"מ בגמ' וכל הפוסקים, וגם כל הפוסקים לא הזכירוה רק רבינו ירוחם וכו', ויעוין בשו"ת אבני מילואים סי' כ"ז דאף דלמצהו החמירו מ"מ בביהכ"נ הקילו, ועי' פרי יצחק ח"א סי' י'.

בגדר לאו דלא תטע לך אשרה כל עץ א. במקום המקדש ב. בבית הכנסת ג. במזבח שבבמה

ואשר יראה בזה, דהנה יש לחקור באיסור נטיעת עץ בעזרה, האם הוא הלכה בקדושת המקום של קדושת עזרה, או דיסוד האיסור הוא ליטע אצל המזבח, ורק דכל העזרה כולה היא נקראת אצל המזבח.

ובמנח"מ מצוה תצ"ב סק"א כבר הקשה בזה, מנין דאיסור לא תטע לך כל עץ נוהג בכל העזרה ולא רק בצד המזבח, יעו"ש, וכתב דע"כ צ"ל דכל העזרה כולה איקרי אצל המזבח, יעו"ש מה שהעיר מזבחים ס., ויש להוסיף הא דאיתא בזבחים כ. לדעת רבי דכל אורך העזרה בצד צפון המזבח איקרי על ירך המזבח צפונה, וכי"ד הר"מ פ"ה ביהב"ח הט"ו וא"כ שפיר מבואר מה דכל העזרה כולה איקרי אצל המזבח, וכמש"נ.

לא כן בדין מורא מקדש שנוהג אף בבית הכנסת [לדעת היראים], לפי דמורא מקדש תליא בקדושת המקום, ותליא בחלות שם מקדש, וכל מקום ומקום נוהגים בו דיני כבוד מסוימים הראויים לפי קדושת המקום [כמבואר ביראים ובמנח"מ מצוה רנ"ד סק"ן]. ולכן אף ביהכ"נ שקדושה מדאורייתא מדין מקדש מעט, העושה אחד מן הדברים שקבעו חכמים שהוא סותר למעלת כבוד המקום הרי זה מבטל מצות מורא מקדש.

ובספר משנת חכמים במצוה ל"ח הביא שיטת החינוך מצוה תצ"ב דלאו דלא תטע לך נוהג אף בזמן הזה שאם נטע אילן בכל העזרה לוקה, והשיג על זה שהרי מפורש בתורה דליכא איסורא אלא אצל המזבח, וכיון דבזמן הזה ליכא מזבח ליכא איסורא, כמו שאמרו בזבחים ס. דאם נפגם המזבח אין אוכלין מנחות של ו'אכולה מצות אצל המזבח, וכתב במנח"מ שם סק"א דא"כ ה"נ אם נפגם המזבח מותר ליטע עץ.

אשר נראה בזה, דאף למה שנתבאר דליכא איסורא אלא אצל המזבח, מ"מ כל קדושת העזרה בעצמותה חשיבא אצל המזבח, כי קדושת מקום המזבח

תשובות ופסקים המשך מעמ' ה'

יודין ואחת על גביהם דמותר למוחקו אם הוא לצורך ונידון דידן עדיף דהיו"ד היא אות ראשון מהשם ועל כן חמור ומהאי טעמא מחמירין בה' שנכתבה במקום השם שהיא אות מהשם, מה שאין כן השריטות קטנות אם ישנן לפעמים לא נחשבו לשום כתיבה ומסתמא לא נשתנו משריטות של מילות אחרות, אפילו אם על ידי אלו מתבטא השם.

ומסיים שם: ובודאי דנכון להדר לעשות על ידי נכרי או קטן.

וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן קמ"ה) כתב: אשר שאל בענין מחיקת השם ב"ה אשר נחקק בקול על בד הטייפרקארדער, הנה עלינו לדון משני פנים מצד מחיקת הקול, ומצד מחיקת הרושם. והנה אם היה שייר לדון על מחיקת קול המציאותי של קריאת השם, היה מאד לבי נוקף להקל בזה, דנהי דקול אין בו מענין דברים מקודשים, ואין בו כתיבה של קודש, מכל מקום כיון שהקרא צווח לא תעשון כן לה' אלקיכם לאבד שמו הקדוש והגע עצמך במה יש מציאות חי של שמו הקדוש יותר בכתב או בקול, הרי בקול יש מציאות יותר שהכתב עומד לקריאה והקריאה הוא ההזכרת ממש, אף על פי שבצד אחד חמור כתב כיון דחל עליו דין קדושת כתיבת השמות והיה מקום לצדד דחמור עוד יותר מהכתיבה דבכתיבה אם לא נתקדש לשם השם לא חל עליו מן התורה דין שם קודש כלל, ועיין ש"ך יו"ד סימן רע"ו בזה ובפוסקים אחרונים, מה שאין כן אם נעשה ההזכרה מציאותי, ובפרט בשם אלקים או שם שדי שאין לו הוראה אחרת. מכל מקום האמת ניתן לומר דכיון דהוא מוחק הרושם ורק מונע את הקול אין עלינו לדון על מחיקת הקול אלא על מחיקת הרושם, ופשיטא דאין בזה דין מחיקה דאורייתא כיון דאין כאן הכרת רושם האותיות כלל, ואפילו אם יש בשאר דברים מקודשים או כתבי קודש או שם שנכתב תרגום וכו' איסור דרבנן, מכל מקום עדיין הכא כנראה גם זה ליכא כיון דהוא מוחק רק מציאות בלתי נראה, ועוד דהרי רושם זה לא נקלט בקדושת הכתיבה אשר זה כל הגורם לקדושת האותיות, ואיסור המחיקה. ומכל מקום אם כבר התחיל הדיבור של קול האזכרה והוא מבטל הקול באמצע חוששני מאיסור בזה.

ומסיים: ולענין שאלה דידן כאמור גדר מחיקה ממש ודאי לא הוה, מיהו גדר זלזול בשם הק' ודאי איכא ויש למנוע מזה, ולעשות על כל פנים על ידי קטן אם אפשר, ומי יתן והוי מבטלים קליטת השמות בכלל, ועיין ר"ה דף י"ח ע"ב דתלתי בתשרי בטלי אדרכת מן שטרא ועבדי יומא טבא.

ובחלק ו' סימן קנ"ד אות א' כותב השבט הלוי: ובמחיקת סרט הטייפרעקארדער בזמן הזה, אף דליכא רק שם אדני כקריאתו, דבכתיבתו לא משכחת, מכל מקום יש לומר דאיכא איסור מחיקה, דפשוט דאף דקול ומראה וריח אין בו מעילה, אין לדמות להתם חדא דמעילה הוא דליכא הא איסורא איכא, ועוד דאף דחזוותא בעלמא לפעמים אינו בגדר מציאות עיין ב"ק ק"א ע"א מכל מקום הכא כך

קדושה לעולם, ואף בחירת מקום היתה על מקום המזבח כמבואר בארוכה במכתבי מרן רי"ז הלוי, באופן דאף בזמן הזה יש מקום לאסור משום דאיקרי אצל המזבח, [ומה שדרשו בזבחים ס. דמזבח שנפגם לא חשיב אצל המזבח, יעוין במנח"ח מה שכתב ליישב].

הלא לפי"ז נראה ליישב דברי הגרע"א [שבביהכ"נ אין איסור נטיעת עץ מדאורייתא], והוא דאף לדעת היראים דקדושת ביהכ"נ כקדושת המקדש לענין מורא מקדש, מ"מ איסור נטיעת עץ הוא רק אצל המזבח, וא"כ לא עדיף קדושת ביהכ"נ מעזרה בלא מזבח שאין אסור מה"ת ליטע עץ, [ומה שלא אסרו מדרבנן להעמיד במה של עץ, כבר נתבאר לעיל עפי"ד הר"מ פ"ו ע"ז ה"ט עדיקר לאו דבמה של עץ הוא הרחקה].

ויסוד לזה נראה, דהנה איתא בספרי לא תטע לך אשרה כל עץ וגו' כשהוא אומר אשר תעשה לך לרבות במה, ונחלקו רבוותא קמאי ובתראי בביאור דרשא זו, דבזית רענן לבעל המ"א [בילקוט רמז תתק"ז] פירש שאסור לעשות בימה של עץ במקדש, כמבואר כן בירושלמי הנ"ל, אולם רבינו הלל והמלבי"ם כתבו דאף בבמה אסור ליטע עץ, ובענף הלל נסתפק אם מיירי בבמה גדולה או קטנה, וכתב דמסתמא היינו בבמה גדולה, אף המלבי"ם פירש דהיינו במה קטנה, ונפקא לן ממה דכתיב לא תטע וגו' אצל מזבח ה' אלהיך אשר תעשה לך, דאף במה של יחידים אשר תעשה לך אסור.

אשר לכאורה צ"ע דהלא אין קדושת עזרה אלא במקדש, אבל בבמה קטנה ליכא שום קדושת מקום, וא"כ היאך יהא איסור ליטע עץ בבמה, הרי חוץ להר הבית ודאי ליכא שום איסור ליטע כל עץ, וצ"ע טובא בזה.

אשר מוכרח, דיסוד האיסור לא תליא בקדושת המקום, אלא תליא בהיותו אצל המזבח, ובמה חלות שם מזבח עליה כפי שיבואר, ואף לפי טעמא דקרא כן הוא דהנכרים עובדי ע"ז היו מתקבצים בצל האילנות לעבוד עבודה, הרי דכל זה שייר למקום העבודת, ואשר לכן שפיר י"ל דאין תלוי בקדושת המקום כלל, ואף בבמה שהיא מקום עבודה אסור ליטע שם עץ, ומאידיך בבית הכנסת שאינו מקום המזבח שרי.

דהנה באו"ש פ"ג פסוה"מ ה"ג נסתפק האם מזבח שבבמה מקדש פסולין, בדבין קידוש פסולים כתוב כל הנוגע במזבח יקדש, וא"כ אפשר שאינו נוהג בבמה, והביא דברי התוס' בזבחים יב. דמזבח שבבמה מקדש את העולה עליו, [ברם בכתיבי הגר"יז העלה דכוונת התוס' דמהני קידוש מזבח דוקא במשילת האור, ולא מדין קידוש מזבח], ותלה הדבר בפלוגתת ר"י ורבי שמעון בזבחים קח: האם צריך מזבח בהקרבה דבמה, דלמ"ד דצריך מזבח חשיב מזבח אף לענין זה שהוא מקדש את הראוי לו, והר"מ פסק בפ"ט מעה"ק ה"א דצריך מזבח בבמה, ונמצא דכיון שיש לזה שם מזבח שפיר איכילל בדינא דכל הנוגע במזבח יקדש.

ויסוד לזה [דאף במה שם מזבח עליו] מדברי הר"מ בעשה כ' דפשטיה דקרא דמזבח אדמה תעשה לי מיירי בשעת היתר הבמות, ועחי מרן רי"ז הלוי פרשת יתרו, הרי שצריך לעשות מזבח בבמה [ולא רק גובהה בעלמא], וע"כ שחל עליו שם מזבח, וא"כ י"ל שהוא מקדש את הראוי לו, ובזבחים קטז: מבואר שאף בבמה צריך מזבח חדש שנתמשש בו הדיוט, ובמקו"ב ח"א סי' ב' [ע' ו] כ' שזוהו כמ"ד שצריך מזבח בבמה.

והנה בחת"ס או"ח סי' ל"ב הקשה על דבר מה שחסידי מלכי יהודה לא הסירו את הבמות, וביאר דהוא לפי שהוזהרנו שלא לנתץ אבן ממזבח ומעזרה,

דכתיב את מזבחותם תתוצון לא תעשון כן לה' אלהיכם, ואף ביהכ"נ בכלל, עכ"ד, ויש להעיר אם נימא דאיסור נתיצת אבן בבית הכנסת אינה מה"ת, והרי קדושת במה אינה גדולה מקדושת ביהכ"נ, וא"כ למה יהא איסור תורה לנתץ אבן מאבני הבמה, וגם צ"ע אם יש קדושה לאבני במה, אך למש"נ ניחא דהאיסור נתיצת במה הוא מדין נתיצת מזבח, הנלמד מדכתיב את מזבחותם תתוצון לא תעשון כן לה' אלהיהם, שהוזהרנו בזה שלא לנתץ אבן מאבני המזבח.

ויסוד לזה, דהנה איתא ביומא יט. לשכת העץ וכו' לשכת כהן גדול היתה אחורי שתיהן וכו', ודעת רוב רבוותא דלשכת כה"ג היה זה לשכת העץ, ומה שנקרא לשכת העץ כתבו רוב הראשונים דהוא לפי שעשוי מן העץ, [וכן הכריח בחת"ס סוף כתובות על מצות ע"ע], ותמה הראב"ד בהשגות פ"א ביה"ב ה"ט דהלא אסור לבנות בעזרה כל בנין מן העץ, עוד הקשה ממה שבנו אכסדראות של עץ בשמחת בית השואבה.

והראב"ד שם תירץ וז"ל לא אסרה תורה כל עץ אלא אצל מזבח ה', והיא עזרת כהנים ומשער ניקנור ולפנים, אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר, והמל"מ הבין כוונתו דכל האיסור של נטיעת עץ הוא בעזרה בלבד, ולכן אין איסור בנין עץ בלשכת כה"ג, ואף דלשכת כה"ג היתה בנויה בעזרת נשים, מ"מ י"ל דפתחה היה פתוח לחול, ולכן אין לשכה זו קדושה בקדושת עזרה, וכע"ז בשו"ת הרדב"ז ח"ה סי' אלף תס"ו.

ודברי המל"מ צ"ע, דלדבריו נמצא דהראב"ד סותר משנתו, דהלא מפורש בראב"ד תמיד [דף ל:] דלשכת כה"ג היתה קדושה בקדושת עזרה, וא"כ היאך נימא דכוונת הראב"ד ליישב דאין איסור בנין לשכת כה"ג מעץ לפי שאינו קדוש בקדושת עזרה, וע"כ מה שהותר לכה"ג לשבת שם, אף דאין ישיבה בעזרה, הוא לפי שא"א בענין אחר, [ויעחי הגאון רא"ל ח"א סי' י"ט מה שביאר], באופן דשוב צ"ע כוונת הראב"ד, וצ"ע.

[זולת אם נימא שהראב"ד בעל ההשגות אינו בעל הפירוש על מסכת תמיד, והרי בלא"ה אינם עולים בשיטה אחת, דבתמיד כתב הראב"ד דיש איסור לא תטע לך אשרה גם בעזרת נשים, ואילו בפ"א בית הבחירה ה"ט כתב דאינו נוהג בהר הבית, ויעוין ביד המלך פ"ג ציצית ה"ט (ד"ה ואנכי) שנסתפק אם הוא הראב"ד בעל ההשגות הוא שפירש בתמיד, ובדפוס האלמנה ראם מובא שכן, ועי' דרכי המשנה לרז"פ עמ' 333].

עוד צ"ע על התוי"ט [העירוני לזה], שהתוי"ט הקשה היאך עשו לשכת כה"ג מן העץ, הלא אסור לבנות בנין מעץ, והרי התוי"ט עצמו כתב דמה שהיה מותר לכה"ג לישב בלשכתו, הוא לפי דלשכתו לא היתה קדושה בקדושת עזרה, כיון שהיתה פתוחה לחול, לדעת התוס' יומא ח: [ד"ה דאין], וא"כ לפי"ז הרי מיושב גם מה שעשו לשכת כה"ג מעץ, [ואפשר דדעת התוי"ט כשיטת הספרי דאף בעזרת נשים אסור מה"ת].

ואשר יראה בזה להכריח כמו שנתבאר, דאיסור נטיעת עץ אינו הלכה בקדושת המקום של קדושת עזרה, אלא דיסוד האיסור הוא ליטע אצל המזבח, ומה שאסור ליטע עץ בכל העזרה, אין זה משום קדושת המקום, אלא לפי דכל העזרה כולה איקרי אצל המזבח, במשך דכן הוא דאין שיהא המזבח בעזרה, אשר לפי"ז נראה דכל מקום שאינו בכלל אצל המזבח אינו בכלל האיסור הגם שנתקדש בקדושת העזרה.

מפני כבוד השם שנראה כאילו מוחקו, מצוה קעביד בזה לכבוד שמו יתברך, אבל מן הדין לא נימא איסור. ואין לאסור מכח מה שכתב מרן הגרי"ז זצ"ל לחדש בפירוש דברי התוס' בערכין (דף ו' ע"א ד"ה יגוד) ומקום השם קדוש, ופירש מרן זצ"ל שבמקום שיש קדושת כתבי קדש, אפילו נמחק השם מכל מקום עדיין המקום קדוש בקדושת כתבי קודש עכ"ד, ונראה שבנדונונו אין חשש זה דמעיקרא לא נתקדש שאינו כתב כלל וכנ"ל, ומותר להשתמש בו מדינא כרצונו.

וכן בקונטרס מענה ר"ח (עמ' ל"ז) נשאל הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א האם מותר למחוק דברי תורה או שם ה' מקלטת. והשיב: יש מתירין. ובספר נזר החיים (עמ' רי"ט אות ק"ט) נשאל האם מותר למחוק קלטת שמוקלטים בו דברי תורה. והשיב: האחרונים אומרים שהאותיות הפוכות ומותר.

וכן בספר צדקה ומשפט (פרק ט"ז ס"ק פ"ג) כתב: ונראה שרטי רשם קול (טייפ) מותר למחקר אפילו בשמות הקדושים, ושמעתי שכן מורין הרבנים. ומביא שם מה שכתב לאסור בשו"ת חלקת יעקב משום שיש נקודות וקוין ודומה לשם בלשון לע"ז וכתב על זה: ולענ"ד אינו דומה, דשם הרושם ניכר ונקרא למי שמבין, וכן כתב ברייל (כתב מיוחד עבור עורים) למי שמבין לקרותו, אבל כאן אינו נקרא רק על ידי הכל, והרי זה גרע מכתב במי מילין.

וכן כתב בשערים מצויינים בהלכה (סימן כ"ח בקונטרס אחרון ס"ק ט"ו): ולמחוק קול הברת השם הבא מהמכונה גרומופון או טעיפפ רעקורד נ"ל דאין כאן איסור מחיקה כיון דאין לפנינו צורת אותיות עי"ש.

ובשו"ת באר משה (ח"ה סימן ס"ו אות ה') כתב ומה ששאל השואל האם שרי למחוק השמות מהטייפ רעקארדער נראה לי שיעשה שם שיר אחר והשמות יהיו נמחקין מעצמן. אבל גם המוחק להדיא ליכא איסור וגם זלזול ליכא כנלענ"ד ובמקום אחר הארכתי בזה בראיות ברורות שאין כאן דין מחיקה ובזיון כלל וכלל לא, אבל למחוק סתם לא התרתי אלא על ידי שקולטים שיר חדש ממילא נמחק השיר החקוק מכבר. ובח"ז קונטרס עלעקטריק סי' ק"ח הביא את דברי החלקת יעקב הנ"ל שכתב לאסור. וכתב: במכת"ה הרב שגה כבוד מחו' הגאון הגדול בעל חלקת יעקב בזה בפסקו ומאריך שם לדחות דבריו ומסיים: והגם קרוב לי הגאון הנ"ל ממחותני ומאוד רצוני להצדיקו אבל כאן מן הנמנע.

ובשו"ת אז נדברו (ח"ה סמן י"ב) כתב דקסטה שהוקלט עליו שם מותר להקליט על זה שיחה וממילא נמחק. וכן כתב בספר משנת הסופר סימן י"א (בילקוט הסופר סעיף ב:). סרט של טייפרקורדר שהוקלט עליו דברי קדושה ושמות ורוצים להקליט עליו דבר אחר ועל ידי זה נמחק הקודם אין בו איסור מחיקה.

ביני עמודי

הרה"ג מרדכי פרחים שליט"א מרבני בית ההוראה שע"י ישיבת אהבת שלום

באיזה אופן אסור להתפלל אחורי בית הכנסת

א. בשו"ע סי' צ' סעי' ז' כתב וז"ל, ולא אחורי ביהכנ"ס אם אינו מחזיר פניו לביהכנ"ס, ואחורי ביהכנ"ס הוא הצד שהפתח פתוח בו, והוא הפך הצד שפונים אליו הקהל כשמתפללים, ויש מפרשים בהיפך, וראוי לחוש לדברי שניהם, וגם כשמתפלל בשאר צדדים חוץ לביהכנ"ס, יש להחמיר שיחזיר פניו לביהכנ"ס, וכל זה כשניכר שמחזיר אחוריו לביהכנ"ס, אבל אם הוא מתפלל בבית הסמוך לביהכנ"ס, ופניו כנגד ארץ ישראל כראוי, ואחוריו לכותל ביתו, שהוא כותל ביהכנ"ס, מותר, שאינו ניכר שמחזיר פניו מביהכנ"ס, עכ"ל.

והנה בבתי כנסיות שיש שם כמה חדרי תפלה כגון זכרון משה או מוסיף בירושלים, או איצקוביץ בבני ברק מצוי הדבר בזמנים שיש עומס גדול של ציבור כגון בזמן הסמוך לשקיעה, מלפניו או מלאחוריו שיש הרבה מנינים ולכן מתפללים גם בחלק מההא חצר שבין החדרים של התפלה ונמצא שהעומד להתפלל בחצר האמצעית פניו כלפי חדר התפלה שלפניו, ואחוריו כלפי חדר התפלה שמאחוריו ויש לברר אם מותר לעמוד שם להתפלל מכיון שיוצא שנותן גבו כלפי ארון הקודש של ביהכנ"ס שנמצא מאחוריו, ולפי אחד הפירושים בשו"ע זה ג"כ נכלל באיסור להתפלל אחורי ביהכנ"ס, והשו"ע כתב שצריך לחוש לשני הפירושים.

וכדי לפשוט שאלה זו נקדים לבאר מה טעם האיסור להתפלל אחורי ביהכנ"ס.

והנה בגמ' בברכות ו' ע"ב מובא אמר רב הונא כל המתפלל אחורי ביהכנ"ס נקרא רשע שנאמר סבי רשעים יתהלכון אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לכי כנישתא אבל סביד אפיה לבי כנישתא לית לן בה, ע"כ.

וכתב רש"י בד"ה אחורי ביהכנ"ס, כל פתחי ביהכנ"ס היו במזרח והכי תנאי בתוספתא דמגילה פ"ג, מעין מקדש ומשכן [שקודש הקדשים היה במערב] פניהם למערב ואחוריהם למזרח, והמתפלל אחורי ביהכנ"ס ואינו מחזיר פניו לביהכנ"ס נראה ככופר במי שהציבור מתפללים לפניו, ע"כ. זו הגירסת ברש"י דידן, דהיינו דאם האדם נמצא בשטח שלפני הכניסה לביהכנ"ס שזה מול הארון קודש, ומתפלל שם, אם נותן פניו כנגד הכניסה, שהוא גם כנגד הארון קודש שבפנים, הוא עושה טוב לכו"ע כי פניו כנגד ההיכל שהציבור מתפללים לשם, וההיכל נמצא בצד מערב כמו במקדש, אבל אם מחזיר גבו כלפי הכניסה א"כ גבו פונה להיכל, וזה נחשב ככופר כי מתפלל לכיוון הפוך מההיכל ונראה ח"ו כשתי רשויות.

וזה לפי הגירסת ברש"י אצלנו שאחורי ביהכנ"ס פירושו הצד של הכניסה שהוא הצד המזרחי שהוא ממול ארון הקודש שנמצא בצד המערבי כמו במקדש. ותוס' בד"ה אחורי ביהכנ"ס [מובא בדף ו' עמוד א'] היתה לו גירסת אחרת ברש"י והקשה עליה, ולכן ביאר כמו הגירסת שהזכרנו לעיל ברש"י.

ב. ור' יונה כתב לבאר ברש"י לפי הגירסת שלו שהפתח של ביהכנ"ס היו "כנגד" המזרח דהיינו ממול המזרח, שהוא במערב וההיכל היה בכותל המזרח, ואחורי ביהכנ"ס הכוונה צד מערב, ומשכ"ת בגמ' המתפלל אחורי ביהכנ"ס נקרא רשע, פירושו שעומד בצד מערב ששם נמצאים הפתחים ליכנס לביהכנ"ס ופונה עם פניו לצד מערב העולם ולכן נקרא רשע, כי הציבור בניהל מתפלל לצד מזרח ששם ההיכל והוא מתפלל עם הפנים למערב הפוך מהקהל והוי ככופר וא"כ גם לרש"י גם לפי פירוש ר' יונה אם נמצא בצד ששם הכניסה מול ההיכל ופניו כלפי ההיכל לכו"ע זה טוב, ואם הופך פניו למערב עם הגב להיכל שנמצא במזרח לכו"ע הוי ככופר כי מתפלל לכיוון הפוך מהקהל וגם נותן גבו להיכל.

ור' יונה הביא עוד פירוש של ר"י הזקן שמבאר אחרת ומסביר שאחורי ביהכנ"ס פירושו אחורי הכותל ששם נמצא ההיכל, ולפי דבריו מדובר שההיכל נמצא בצד מזרח והפתחים בצד מערב, והאדם שעומד אחורי ההיכל מבחוץ, אם מתפלל לצד מזרח נקרא רשע ואפילו שמתפלל לצד שכל הציבור מתפללים, מ"מ כיון שאחוריו כלפי ההיכל של ביהכנ"ס נראה כאילו מתפלל לרשות אחרת ולכן צריך לשוב בניו כלפי צד מערב וגבו למזרח כדי שפניו יהיו כלפי ההיכל של ביהכנ"ס שנמצא במזרח ביהכנ"ס, וזה לפי פירוש ר' יונה בשם ר"י הזקן.

אבל לפי פירוש ר' יונה בשם רש"י יוצא שצריך להתפלל בכהאי גוונא לצד מזרח כמו כל הקהל שבפנים ואפילו שגבו להיכל מ"מ מתפלל לצד שכולם פונים אליו, ולכן באופן הזה שעומד אחורי ההיכל מבחוץ יש לו בעיה דבאיזה אופן שיעשה, הוא נראה ככופר לפי מ"ד אחד.

אבל אם מתפלל מבחוץ בצד הכניסה אז אם פניו כלפי הכניסה ממילא גם פניו כלפי ההיכל שבפנים וכלפי הצד שכל הציבור פונים אליו ושפיר דמי לכר"ע.

ג. ועתה נבוא לנידון דידן בבתי כנסיות שיש כמה חדרי תפלה וביניהם חצר, והאדם שעומד בחצר ומתפלל ופניו כלפי חדר תפלה שלפניו, אבל אחוריו כלפי חדר התפלה וההיכל שמאחוריו וא"כ איך מותר לו להתפלל שם הרי לפי פירוש ר"י הזקן אסור לו לעמוד עם גבו כלפי ההיכל שמאחוריו, ועל מה סמכו העולם שמתפללים שם בחצר האמצעית, הרי בשו"ע כתב וצריך לחוש לשני הפירושים.

והנראה בזה לענ"ד דאפשר לומר שבנידון דידן לכו"ע יהא מותר להתפלל עם פניו כלפי ההיכל שלפניו ואפילו שגבו כלפי ההיכל שמאחוריו, והטעם בזה, דכל מה שלפי פירושו של ר"י הזקן אסור לעמוד מאחורי ההיכל עם גבו להיכל כי נראה ככופר ר' רק באופן שאין היכל אחר לפניו, דאז לפי פירוש ר"י נראה ככופר כי אחוריו כלפי ההיכל ופניו כלפי איור העולם ונראה כמתפלל ח"ו לרשות אחרת, משא"כ בנידון דידן שגם לפניו יש היכל אחר א"כ ניכר לעין שאינו ככופר שהרי רואים שמתפלל לצד ההיכל שלפניו וגם לשם כל הציבור מתפללים ולכן שפיר דמי ויכול להתפלל גם לכתחילה בחצר ההיא שבין חדרי התפלה, אמנם יש עדיפות להתפלל בתוך אחד מחדרי התפלה ששם יותר מקום קבוע לתפלה ויש בו יותר קדושת ביהכנ"ס.

עוד יש סברא ללמד היתר לזה דכל מה שאמרו שאם מתפלל וגבו להיכל שמאחוריו אסור זה דווקא ביחיד שמתפלל אבל כשיש מנין שמתפלל כך לא נראה ככופר כי בריבים אין חשד, ובדאי כולם כלם לשמיים.

ובב"י הביא משרת הרמב"ם סי' י"ח בביהכנ"ס שיש מלפניו בית המדרש דהיינו בצד שגם חורי ביהכנ"ס מותר להתפלל באותם החצירות בין יחיד בין ציבור, בין שיהיו פני ישראל או שאסור מפני שהם בכלל מה שאמרו בגמ' המתפלל אחורי ביהכנ"ס נקרא רשע.

וכתב הרמב"ם בתשובתו וז"ל, כל החצירות הסמוכות לביהכנ"ס שנמצא הכותל בינם ובין ביהכנ"ס, מותר להתפלל באותם החצירות בין יחיד בין ציבור, בין שיהיו פני המתפלל מכוונות כנגד כותל ביהכנ"ס, ובין שהיה כותל ביהכנ"ס כנגד אחוריו [דהיינו שהיה גבו פונה לכותל ביהכנ"ס שבו ההיכל] ולא חלק אדם בזה מעולם, ולא עלה על לב כחם ששמענו שמנו שיש בזה שום אסור בעולם, דמימרא דרב הונא אינה אלא בביהכנ"ס העומד לרחבה ופניו מכל סביביו נמצא העומד אחורי ביהכנ"ס הזה, ומתפלל ואחוריו לביהכנ"ס מזלזל לביהכנ"ס, והרי הוא כאותם שנאמר בהם אחוריהם אל היכל ה', שהרי ביהכנ"ס עומד באמצע וכו', אבל העומד בתוך ביתו ומתפלל כנגד ארץ ישראל כראוי ואחוריו אל כותל ביתו, שהוא כותל ביהכנ"ס, אין בזה זלזול, וכו' שאין הדבר

ניכר וכו' וההוא גברא היה עומד ברחוב ולפיכך כשעבר הערבי וראה אותו שהחזיר פניו כנגד ארץ ישראל, ונמצאו אחוריו לביהכנ"ס הרגו, וזה הדבר פשוט הוא וידוע לכל, ובכל מקום החצירות הסמוכות לבתי הכנסיות, והעם מתפללים שם לכל רוח שתהיה כנגד ארץ ישראל, עכ"ל.

דוברים אלו בעצם נפסקו להלכה בשו"ע בסוף סעי' ז' א"כ חזיון דרך אם מסביב לביהכנ"ס שטח פניו אז אסור להתפלל שם, אם אחוריו כלפי ההיכל, דבזה נראה זלזול כי זה ניכר לכל, אבל כשיש "ביהמ"ד" או "בית פרטי" מאחורי כותל ביהכנ"ס ששם ההיכל, מותר להתפלל שם, אפילו אם גבו להיכל, בין ביחיד בין בציבור. ונראה טעמו של הרמב"ם דאם המקום מסביב לביהכנ"ס פניו ופתוח לאורי העולם ואין שם מקום ורשות לעצמו והמקום ההוא נחשב כטפל ובטל לביהכנ"ס שמאחוריו. לכן כשמתפלל שם וגבו להיכל, א"כ נראה ח"ו כשתי רשויות וכמתפלל לרשות אחרת, משא"כ כשיש ביהמ"ד או בית אחורי כותל ביהכנ"ס ששם ההיכל, מותר להתפלל שם אפילו אם גבו להיכל, כי כשיש מקום מוגדר לעצמו ובית לעצמו אינו מתייחס לבית הסמוך לו שנאמר שהמתפלל שם וגבו לכותל ביהכנ"ס כאילו מתפלל לרשות אחרת, כי בית זה לעצמו קאי ובית זה לעצמו קאי, ואינו שטח שטפל וטפל לביהכנ"ס, זוהי כוונת הרמב"ם בתשובה זו. ואין לפרש בכוונתו שבחוץ אסור בגלל שאחרים רואים ובתוך הבית מותר מפני שאין אחרים רואים. דא"כ היה צריך להיות אסור גם בפנים שהרי מה שאסור בחוץ מפני מראית העין, אסור אפילו בחדרי חדרים ואיך פה מותר בפנים, ועוד דא"כ היה מותר בפנים רק ביחיד, והרמב"ם מתירו אפילו בציבור שמתפללים בחדר הסמוך לאחורי ביהכנ"ס. אלא ודאי שכוונת הרמב"ם כמו שביארנו לעיל, ולכן מותר כשיש בית לעצמו שסמוך לביהכנ"ס, וזו ג"כ כוונת השו"ע בסוף סעי' ז' במשכ"ת וכל זה כשניכר שמחזיר פניו וכו' אבל וכו' מותר שאינו ניכר שמחזיר פניו מביהכנ"ס וכו', ועתה לפי זה נבוא לנידון דידן ג"כ שהחצר שיש באמצע בביהכנ"ס זכרון משה, היא לכאורה נחשבת מקום פתוח לאורי ונאמר עליו שטפל ובטל לביהכנ"ס שמסביביו שהרי הוא משמש בעצם כשטח אמצעי שממנו נכנסים לבתי הכנסיות שמסביב והוא טפל אליהם וא"כ לכאורה יהא אסור להתפלל שם עם הגב להיכל שמאחוריו, אלא שמ"מ נראה יותר דאינו נקרא טפל אליהם לגמרי, מכיון שהרי הוא מקום שמוקף מג' צדדים בקירות של בתי הכנסיות שמסביבו ואינו מקום פניו ופתוח לאורי העולם, וגם מצוי ועשוי להתפלל שם כשיש עומס בחדרי התפלה שמסביבו ועושים שם מנין לעצמם והוא כמו אחד מחדרי התפלה, ולכן אינו טפל ובטל אלא חשבי ג"כ מקום לעצמו ולא מיחיו כשתי רשויות, ומותר להתפלל שם.

נמצא דמותר להתפלל שם ממכה טעמים.

א. מכיון שגם לפניו יש חדר תפלה עם היכל ועל ידי זה ניכר שמתפלל לכיוון ההיכל שלפניו לקב"ה, ואין כאן חשד שיראה כשתי רשויות.

ב. מטעם שיש שם מנין שמתפללים וכיון שיש רבים לא חיישין שנראה כשתי רשויות כי הם ציבור לעצמם, ולא מיחיו כפירושים מן הציבור השני.

ג. מטעם שכתב הרמב"ם בשו"ת [הובא בב"ן] שדווקא אם מתפלל מחוץ לביהכנ"ס במקום פניו מכל סביביו והעומד שם מאחורי ביהכנ"ס עם גבו להיכל ומתפלל לכיוון אחר לכן נראה כשתי רשויות אבל בעומד בתוך בית הסמוך לביהכנ"ס שזה מקום לעצמו ואינו טפל ואינו בטל לביהכנ"ס לא נראה כשתי רשויות ח"ו ומשכ"ת לעיל בהרחבה, ולכן מותר להתפלל בחצר שבין חדרי התפלה, וכן בביהכנ"ס מוסיף ואיצקוביץ שיש שם חדר תפלה מאחורי חדר תפלה ונמצא שהמתפלל בחדר הקדימון נותן גבו לאחד שבחדר שמאחוריו בכל זה ודאי עושים כהוגן מפני הטעם שכתב הרמב"ם שכל ההיכל רשות לעצמו ולא נראה כמתפלל לרשות אחרת ח"ו, וא"כ לדינא מותרים להתפלל בבתי כנסיות הנ"ל בלי חשש ובכל החדרים וכן עמא דבר. והשם יקבל תפלותינו ברצון אמן.

הרב שמעון בן גיגי

נונל אליבא דהלכתא רומתה

בדין מעלין בקודש ואין מורדין לענין מכירת ביהכנ"ס ותשמישי קדושה בגדרי קדושתם, ובגדר חז' ז' טובי העיר

בדין השו"ע לענין ס"ת ביחיד, ומקורו

א. כתב השו"ע סי' ק"י דא"י דיחיד בשלו אפילו ס"ת מותר למוכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה וכו' ויש מי שאוסר אלא אם כן ללמוד תורה או לישא אשה עכ"ד, ונחלקו הפוסקים אם לשיטת אלו האוסרים אם רק בס"ת אסור או גם שאר תשמישי קדושה וכן אם הוא הדין דשבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר נמי אסור או דבזה מותר ויובאר לקמן.

והנה במקור דין זה דהשו"ע עיין כאן בב"י (ד"ה והתוספות, סעי' ט') שהביא משיטת הרמב"ם פרק י"א מה' תפלה דאם ז' טובי העיר וכו' מועיל להוציא מותר הדמים לחולין ודייק הב"י דדוקא מותר אך עיקר הדמים ל"מ גם בז' טובי העיר. וכתב דלפי זה ע"כ הדוא הדין יחיד שאינו יכול למכור, דהרי לא עדיף יחיד בשלו מז' טובי העיר בשל ציבור וא"כ אם ז' טובי העיר לא מהני הוא הדין יחיד לא מהני למכור. ושוב דן בדבריו והקשה ע"ז וכתב דאולי ל"ד מותר והוא הדין שאפשר להוריד לחולין את כל הדמים, ואי' דזה הוא מקור השו"ע א"כ מוכח דל"ד ס"ת דהא הרמב"ם איירי לענין ביהכנ"ס ובהו אין שום שיטה כזו כדלקמן והרי הרמב"ם וב"י איירי לענין בית הכנסת וכן א"נ כן א"כ הוא הדין ז' טובי העיר ג"כ לא מהני דהרי כל המקור שיחיד לא יכול למכור הוא מדון ז' טובי העיר ובע"כ שגם ז' טובי העיר גופייהו לא יכולים למכור והוא לא כשיטת הלבוש ועוד פוסקים. וכן דייק הביאוה"ל מהשו"ע ביו"ד כדלקמן דז' טובי העיר כן יכולים, ובאמת שברור לכאורה דמקור השו"ע הוא מהרמב"ם בפרק י' מה'ל ס"ת שכתב הרמב"ם שיחיד לא יכול למכור ס"ת אלא אם כן ללמוד תורה או לישא אשה, והובא כאן בב"י מהריב"ש שהביא את הרמב"ם בזה, וכ"מ בדברי המג"א שהביא את הריב"ש וכן בביאור הגר"א ציין לרמב"ם זה, והובא דין זה גם בשו"ע בהלכות ס"ת (יו"ד סי' רפ"ז סעי' י"ח) ובב"י שם כתב ג"כ את דברי הרמב"ם הנ"ל בפרק י' מה'ל ס"ת ועיין עוד לקמן בזה [והארכת], משום שבבאר הגולה כתב כאן על השו"ע רמב"ם בפרק י' מה"ת וזה ודאי מבושבוש, ובדפ"ח בשו"ע יש שתיקן פרק י"א מהלכות תפלה והוסיפו שהכוונה לב"י הנ"ל. וזה לענ"ד אינו כמבואר בפוסקים ומוכרח מהשו"ע בסעי' ט' כאן וכדלקמן, אלא התיקון הוא פרק י' מהלכות ס"ת וכמו שתיקנו במשנ"כ הנדמ"כ, וכ"כ בהיור הגולה ביו"ד הנ"ל, ודו"ק].

בדין שאר תשמישי קדושה דיחיד, ובגדר ז' טובי העיר

ב. והנה במג"א כתב דלשיטות אלו האוסרים למכור ס"ת ליחיד הוא הדין דז' טובי העיר נמי לא מועיל למכור והוא משום דז' טובי העיר לא עדיפי מיחיד, וכמש"כ כע"ז הריב"ש שהובא כאן בב"י, וזכור בפוסקים סברא זו בזכ"פ דז' טובי העיר לא עדיפי מיחיד בשלו [והביאור משום דכח ז' טובי העיר הוא שהם האחראים לכל עניני הממון שבעיר ולאו דוקא לענין ביהכנ"ס וכמו שמצינו בבב"ב כ"ג ע"א שרבים יכולים למחול על היזק של

מאמרים שונים שנתלבנו ביני עמודי

דנונלי "אליבא דהלכתא"

יחיד שמזיקים וכתב שם תוד"ה אחולי אחילו וכו' פי' ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר שהרשות בידם, וכע"ז ברשב"א שם דף ס' וכן בכללם פ"א מ"ז גבי הוצאת המת מהעיר ואם רצו וכו' וכתב הרמב"ם בפיה"מ דהיינו ז' טובי העיר וכע"ז ברמב"ן בב"א קמ"ד ע"א, ועיין עוד רמב"ן במגילה כ"ה ע"א על הגמ' בב"ב ח' ע"ב רשאין בני העיר לעשות קופה וכו' דהיינו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר, וא"כ כח דהו טובי העיר הוא שעומדים הם הציבור עצמו ולכן משנים הדמים לחולין וכדלקמן ולכן יחיד לא גרע מנימיו, ובהו אתי שפיר דהרי גם בלא ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר מ"מ הרי מוכרים רק מי שיש לו כח מכירה דהיינו הגבאים (עיין בביאוה"ל ד"ה מותר סעיף י"א) או ז' טובי העיר בלא אנשי העיר (משנ"ב ס"ק כ"ד) מ"מ לענין לשנות הקדושה בעי מי שיעמד במקום הציבור לכל מילי וזהו דינו המיוחד של ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר, אלא אם כן באופן שמינו א' לדרב מסויים שאז דינו לענין אותו דבר' כז' טובי העיר במעמד אנשי העיר שקיבל מהם הכח לכך, ועיין הערה. ודו"ק]. ועוד כתב המג"א דדין זה הוא דוקא בס"ת ולא בשאר תשמישי קדושה, אמנם במשנ"ב הביא שיטת הלבוש דפליג דגם לשיטות אלו האוסרים מ"מ ז' טובי העיר כן יכולים למכור ס"ת וכמו כן לענין שאר תשמישי קדושה הביא בביאוה"ל מהגר"א שכתב שהוא הדין דשאר תשמישי קדושה נמי אסור ובמשנ"ב ס"ק ט"ב הביא כן גם מהשו"ע ביו"ד הנ"ל שהוא הדין דשאר תשמישי קדושה נמי אסור למכור.

ובאמת שצ"ע דברמב"ם שהוא מקור הדין כתב וז"ל שם ה"ב [ספר כשר נהגיון בו קדושה יתירה וכבוד גדול, אסור לאדם למכור ס"ת אפילו אין לו מה יאכל וכו' אלא לב' דברים שילמדו תורה בדמיו או שישא אשה וכו'], וא"כ מבואר להלדי לאכאורה דכל דין זה הוא מדין קדושת המיוחדת של הס"ת וכמג"א. וכמו דשאר ראשונים דפליגי כולהו מודו דאין וזהו סימן ברכה במכירתו וע"כ דאיכא דין מיוחד בס"ת, ומקור דברי הרמב"ם הם בגמ' במגילה כ"ז ע"א ת"ר לא ימכור אדם ס"ת אע"פ שאינו צריך לו וכו' וס"ל לרמב"ם שהוא דין מיוחד בס"ת דאסור אף ליחיד, ולא כדפירש הר"א שם דאייני בשל כרכים או כפרים כי הנך דמתני'. והנה בסעי' ז' כתב השו"ע בפשיטות דז' טובי העיר יכולים למכור גם תשמישי קדושה, ולכאורה תקשי אמש"כ המג"א דלשיטת האוסרים גם ז' טובי העיר אסור, והרי לפי איך שהשו"ע הביא ב"י"א בתרא דמשמע שס"ל כן א"כ הוא הדין ז' טובי העיר אסורים למכור ובסעי' ז' פסק להיתר, ולמג"א אתי שפיר משום דלשיטתו דוקא ס"ת אסור וכנ"ל, ולכן סעי' ז' איירי בשאר תשמישי קדושה ואתי שפיר דשרי בז' טובי העיר, ולשיטת הגר"א דתשמישי קדושה אסורים ג"כ לשיטה זו א"כ לכאורה צ"ל בסעי' ז' שאני ומשום דס"ל כלבוש דז' טובי העיר שאני, וא"כ ממנ"פ מיושב השו"ע אי משום דדוקא ס"ת אסור אי משום דז' טובי העיר מהני גם לשיטת האוסרים וכתיוץ זה משמע בביאור הגר"א ע"ש, אמנם צ"ב לשיטת הלבוש דס"ל דבז' טובי העיר מועיל למכור, אך דיחיד אף מועיל והרי לכאורה לא עדיפי ז' טובי העיר מיחיד וכנ"ל, וכן מ"ש תשמישי קדושה לגר"א דאסור ליחיד למכור וביהכנ"ס דשרי.

והנה בשו"ע יו"ד שם פסק בסעי' י"ז "כל מה שאסור לשנותו לקדושה קלה אם מכרהו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר, מותר" ובסעי' י"ח כתב [יחיד שמכר ס"ת שלו ותשמישו יש מי שמסיר להשתמש בדמיו ויש מי שאוסר", ומבואר לכאורה א. דלאו דוקא ס"ת אסור לשו"ע, דהרי השו"ע אסר גם תשמישי ס"ת וכמו שדייק כאן המשנ"ב ובמג"א כאן נתקשה בזה וכתב דאולי האוסרים קאי רק אס"ת. ב. כיון דבסעי' י"ח ס"ל כ"י"א בתרא דדמיו אסורים לחולין א"כ בסעי' י"ז שפסק דז' טובי העיר מהני א"כ מבואר דס"ל כלבוש דז' טובי העיר מועיל גם במקום שיחיד לא מהני וכמו שדייק כאן הביאוה"ל ומשמע דגם אם לענין ס"ת לא מהני ז' טובי העיר בתשמישי קדושה כן מועיל, וכשו"ע שם סעי' י"ז, וצ"ב. וב' דינים אלו אינם כמג"א לכאורה, וצ"ע. וצ"ב מ"ש ז' טובי העיר דמועילים למכור ס"ת ללבוש, וכן שאר תשמישי קדושה לשו"ע, ויחיד לא יכול לכר"ע, ותשמישי קדושה ג"כ לא לשיטת הגר"א וכמו שדייק המשנ"ב מהשו"ע, והרי כח הז' טובי העיר הוא לא עדיף מיחיד לכאורה וכנ"ל.

והנה לשיטת המג"א הנ"ל דדין זה הוא רק בס"ת, א"כ לכאורה הוא כמו שכתב הרמב"ם דקדושת ס"ת חמורה, ולכאורה היה אפשר לומר דהטעם משום שהוא זלזול למכור ס"ת לכלל לא משום שינוי ועוד הקדושה, אלא דעצם המכירה דס"ת הוא זלזול ובין יחיד ובין ז' טובי העיר אסירי לשיטה זו והיינו מהטעם הנ"ל [וכע"ז מציענו בבב"ב י"ג ע"ב שובן חולקין שו"ת הראי"ח דכל איסור המכירה דס"ת הוא דוקא לאיש המצווה על כתיבתו ע"א ד"ה שאם, ונפסק כל זה בטור ושו"ע ח"מ סי' קע"ג סעי' א' וכחילוק הנ"ל כמש"כ השו"ע שם]. וכעין מש"כ בשו"ת חכם צבי הביאו הרע"א ביו"ד שם דאסור למכור ספר בביהכנ"ס בהכרזה (גם למתירים, לכאורה) דהוי בזיון, ע"ש. ועיין עוד ברע"א כאן בשו"ע שהביא שו"ת הראי"ח דכל איסור המכירה דס"ת הוא דוקא לאיש המצווה על כתיבתו ע"ש, ולכאורה הוא מטעם אחר, דמבטל ממנו את המצוה שיהיה לו ס"ת, [וכע"ז משמע בטור סי' ע"ר שהביא איסור מכירת ס"ת עם דין כתיבת ס"ת ליחיד, ואין זה מוכרח]. ולפי"ז פליג אמש"כ הפתחי תשובה ביו"ד שם דגם המתירים לא התירו באדם הקונה לצורך מצות כתיבת ס"ת (ע"ש בשם ספר יד הקטנה) אך אינו מוכרח דפליגי, וי"ל ואכ"מ. אך עיין לקמן בסוף אות ח' בטעם האיסור דס"ת. והעיקר לכאורה כמש"כ שם.

שיטת הרמב"ם בנח ז' טובי העיר להוריד הקדושה

ג. והנה בגוף הדין דז' טובי העיר במעמד אנשי העיר דחזיונ דמועילים טפי משאר מכירת אנשי העיר או הגבאים הוא לענין ב' דברים א. לענין ביהכנ"ס גופא דבסתם מכירה אסור לשנות קדושתו וע"ז ז' טובי העיר משנים הקדושה ושרי לשיטת הרמב"ם ומשנ"ב גם לז' דברים האסורים כגון מרחץ וכו' וכמו שפסק השו"ע סעי' ט' לבד משיטת הראב"ד דלז' דברים אסור, עיין ביאוה"ל שם, [וקצ"ע דשם נקט להחמיר כראב"ד, ובשעה"צ ס"ק ס"ב סתם להיתר], ועיין בביאוה"ל בסעי' ז' ד"ה לשנותו דז' טובי העיר יכולים להוריד הקדושה מביהכנ"ס אפילו ללא מכירה והוא ג"כ דין מיוחד דז' טובי העיר ע"ש. ב' לענין הדמים דבכל מכירה מעלין הדמים ולא מורדין ובז' טובי העיר אפשר להוציא הדמים לחולין, וכל זה מתבאר בדברי הראשונים וכמו שנפסק בטור ושו"ע, ולענין תשמישי קדושה נמי במכירה של הגבאים בעינן להעלות הדמים לקדושה כמפורש בשענה ע"מ ובז' טובי העיר מורדיין הקדושה גם לחולין וכנפסק בסעי' ז', ורק דלגבי החפץ אנשי עצמ נשאר קדושתו גם במכירה של ז' טובי העיר לכמה שיטות ומשום דקדוש בקדושת הגוף, עיין משנ"ב ס"ק ל"א, ובסי' קנ"ז סעי' ג ביאוה"ל ד"ה תשמישי קדושה דהביא דעות בזה ויצויין קצת לקמן.

והנה לענין דין הב' הנ"ל דז' טובי העיר מהני שיורידו הקדושה לחולין ומשא"כ בסתם מכירה, ביאר הרמב"ם במגילה שם "ועוד כי מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר איך התירו לעשות הדמים מה שירצו והלא הדמים נתפסים בקדושתם וכו' הילכך כשמכרהו ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר א"כ אין בני העיר רוצים מן הסתם שתחשב המצוה לגמרי אלא שתחול קדושת בית הכנסת על הדמים, אבל כשנמלכו בני העיר למכוריו וכו' הילכך עד שייסמיו במכירתם ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אינם רשאין להוציאם בצרכיהן ולא מפני שתהיה קדושתו נתפסת ממש על הדמים. ע"ש עוד שדן לענין החלק הא' מה המתיר להשתמש בביהכנ"ס גופא, אך הנ"ל לענינו הוא לענין דין הב' להיתיר להשתמש בדמים ומבואר בדבריו דבאמת אין חלות קדושה בדמים ורק הוא רצון הציבור שלא יסתנה הקדושה, ולכן ברצון הציבור שהם ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר וכנ"ל שהם נחשבים לציבור גופייהו לכן אתי שפיר שיכולים להפקיע הקדושה.

בגדר דין מעלין בקדוש ולא מורידין ולכאורה צ"ב דכתב רצון העיבור שלא תכחש המצוה ולכן אסור להוציא לחולין בכל הקדושות של העיבור כביהכ"נס ותשמישי קדושה, וכן להוריד בקדושה והרי בגמי שם במגילה כ"ו ע"א מבואר שהוא מדין מעלין בקודש ואין מורידין ולכאורה א"כ מה שייך הוא לרצון הציבור ולכאורה הוא דין אחר דמעלין בקודש וכו', אמנם הביאור פשוט לכאורה דדין מעלין בקודש וכו' אין זה דין ממוני (עכ"פ לא רק דין ממוני) שחלות הקדושה שבדמים אין להורידם, דהרי דין זה מצינו גם לענין השתמשות חד פעמית בתשמישי קדושה שאסור להשתמש בו לדבר פחות ממנו אף באופן ארעי אף ששניהם שהוא מתעלה עיין סי כ"ה סעי' א' ובביאורו"ש ס' [ומצינו כן גם בתוס' שבת צ"ח ע"א בב"י ד"ה וז"ל הרא"ש ע"ש שהקשה איך מותר להניח סידורים על הבימה שהמפה שעליה שהרי היא תשמש קדושה לס"ת ואיך מותר להניח ה"ל, ותייך דלב בית דין מתנה וכן כתב בשו"ע סעי' ט' שאסור לשנות ולעטוף ס"ת א' בכיסוי של ס"ת אחר משום דדוקא מעלין וכו' ולאותו קדושה אסור, ובהו יש מחלוקת עיין משנ"ב שם' אך להוריד כהאי גוונא אסור אף שהוא זמני, וז"כ במשנ"ב ס"ק כ"ח, ע"ש [אלא דדאי חלוק קדושה פחותה, על חולין, דלהניח שניהם יחד באותו תשמישי קדושה כשהתנה בחולין אסור (סי מ"ב ס"ק כ"ו) וכקדושה פחותה מותר (סי קנ"ד ס"ק ל"א וס"ק ל"ג) ופשוט]. וכן מצינו דין מעלין בקדושה לענין הנחת תפילין לאחר טלית וקאי על האדם שהיה מתעלה עיין סי כ"ה סעי' א' ובביאורו"ש ס' [ומצינו כן גם בתוס' שבת צ"ח ע"א ד"ה הניחא לענין שהצד בקרשי המשכן שהיה למעלה ומחזיק את היריעות קדוש יותר מהצד התחתון, ואין מניחין זה בצד זה דמי לדין מעלין בקדושה וכו' ע"ש] וכן מקור דין זה דמעלין הוא, עיין רש"י במגילה כ"ו ע"א ד"ה אבל שהוא מהמשכן שהוקם על ידי משה אחר שבצלאל עשאו, והוא לא דין ממוני בודאי.

וא"כ לפי כל לא מבואר כך לכאורה, דמאתר הציבור רוצה להשאיר הדמים בקדושה ממילא קאי הך דינא דמעלין וכו' [שהוא אינו דין ממוני, וכנ"ל] האוסר לשנות להקל משום דמאתר הוה מיועד לקדושה על פי רצון הציבור, [ולא שיש בזה חלות קדושה דאין זה תופס דמיו כהקדש וכמש"כ הרמב"ן, וכנ"ל], א"כ יש דין מעלין וכו' האוסרו להוריד אך כשהציבור רוצה להוריד ומשנה את יעוד הדמים דשוב אינו מיועד להקדיש וממילא לא קאי הך דינא דמעלין דדין זה אינו נתפס בדמים אלא רק אחר שיעודם ע"י הציבור לקדושה, ומאחר וכעת אין זה מיועד לקדושה על פי הד' טובי העיר במעמד אנשי העיר ממילא ליכא דין מעלין וכו' ועיין בט"ז סי' קנ"ד סוף סק"ז דכתב לדון הדיכא דאי אפשר להעלות בדמיו, עדיף להוריד מלהשאירו כך ואם היה זה דין ממוני בדמיו, ל"א הכי, דסוף סוף מוריד הקדושה, אלא דלביאור ה"ל אתי שפיר דהוא קיום דין דאין מעלין וכו' והיכא דלא שייך א"כ ליכא דין זה, ודו"ק, ולפי זה אתי שפיר דהוא הדין יחיד שכתבו הפוסקים בכמה דוכתי דלא גרע מד' טובי העיר והיינו משום דכהנהיחיד מוכר כל שרוצה להוציא הדמים לחולין א"כ אין כלל הך דינא דמעלין וכו' דהיחיד אינו מיחד הדמים לקדושה ולא ממש כד' טובי העיר במעמד אנשי העיר.

ולפי זה צ"ב א"כ כנ"ל מה הביאור בשיטות דביחיד אין יכול למכור ס"ת ומהו הסיבה לשיטת דד' טובי העיר עדיפי מיחיד לענין זה.

בגדר החיוב להעלות בדמים את דמי ביהכ"נס ותשמישי קדושה

ה. והנה על פי זה מיושב דלכאורה בכל הך דינא דבעינן להעלות בקדושה את דמי החפץ, ואי לאו הכי אסור, והרי חזיון בב"ב ג' ע"ב ונפסק לקמן סעי' י"ג דשרי למכור לצורך פדיון שבויים כל עוד שלא נבנה ביהכ"נס וגם אחר שנבנה מעיקר הדין מותר ורק שאין זה לתחילה כמו שכתב משנ"ב ס"ק ע"א, ע"ש. וכן שרי למכור ביהכ"נס לצורך לימוד תורה כמש"כ הרא"ש והובא בב"י ומשנ"ב ריש סי' קנ"ג. והרי כשמוכר לצורך פדיון שבויים וכדומה אין הדמים מתחללים כלל דאין להם על מה לחלו והוא רק צורך מצוה אך אין כאן חילול בדמים וגם מה שאסור לתחילה הוא רק מדין דבב"ב שם דדירתיה דאינשי לא זבני אינשי, ע"ש וגם כב"י דמשמע שאסור למכור ביהכ"נס לצורך פדיון שבויים וכמש"כ בריש הסי' שהרמב"ם פליג אמש"כ הרא"ש דשרי למכור ביהכ"נס לצורך ת"ת [וכן נקט בשע"צ לעיל ס"ק י"ג ע"ש היטב] מ"מ ע"כ לא מטעם זה דהרי הקשה על הרמב"ם ממתיני דמגילה דשרי למכור ותייך דמתני' איירי לענין דיעבד איז מר, והרי במתני' דמגילה איירי שכן מעלה הדמים לדבר יותר קדוש וכלל זה ס"ל לב"י שדלרמב"ם יאסר לתחילה למכור וע"כ שהאיסור לאו משום חילול הדמים אלא משום חילול דדירתיה דאינשי וכו' [ויז"ע אף שהאיסור זה שייך למה שאמרו בברכות ס"ב ע"כ כביתו דאינשי מה ביתא קפדי אינשי אקפנדריא אף ביהכ"נס וכו', ולכן אסור למכור ביהכ"נס משום שעצם מכירתו היא לזלוז כיון שאדם לא נוהג כן בביתו או שהוא טעם אחר, ועיין] וכן צ"ב דגם לשיטות שאסור למכור ליחיד ס"ת וכו' מ"מ אם מוכר לישא אשה או ללימוד תורה שרי והרי התם ג"כ אין חל הקדושה כלל על דבר אחר, וכן בההיא דמגילה כ"ו ע"א דאסור למשכן ביהכ"נס ומשום שאין הקדושה חלה ובכל זה מתנה שרי דמתנה כמכר בשו"ע סעי' י"א דשרי מתנה ואסור למשכן דבעינן להעלות הקדושה, וצ"ע דהרי גם במתנה סוף סוף לא חל הקדושה ממש אלא שבעתיד יקבלו וטובה הנאה ולא שייך בזה חילול דמים, ולשיטת הרמב"ן וע"ר איירי בלא ז' טובי העיר [ומש"כ שעה"צ ס"ק ט'] וגם למאי דפירש הרמב"ן דפי' דאדריי שקבלו כלים שיוכלו לשמשם לתשמישי קדושה, וצ"ע מ"מ יקבלו רק בעתיד וכהאי גוונא לאו היה חילול וגם דבשו"ע לא הזכיר מזה ומשמע ג"כ שלא ס"ן כל עיין בב"י בס"ט ד"ה והתוספות על הרמב"ם ה"ל ע"ש שהקשה עליו וכתב שדווקא לפירש סס"ל כרמב"ן ע"י"ש ודו"ק, וחזיון מכל זה דאף שהצריכו שתחול הקדושה אינו ממש חלות חילול כהקדש ומעשר וכדומה, דבכל הך לא שייך זאת אלא כנ"ל דהוא רק דין מעלין וכו' שאסור לשנות הקדושה לדבר חול וכל שיש בו עילוי ביעוד הדבר אף שאין כאן חילול ממש בהכי מתקיים דין מעלין וכו' וכנ"ל הדכל רק משום רצון הציבור שלא תכחש המצוה וכעת שהוא עילוי קדושה בכך סגי ואין זה סותר לדין מעלין וכו' ולא בעינן חילול ממש לכאורה כמבואר. ועיין עוד בסוגיא דקדושה בסעי' ה' לענין גבו מעות או קרשים לביהכ"נס דבבא ליד גבאי דאסור לשנות הקדושה, ולשיטת ה"ל יכול לקחתם ולתת אחרים תחתיהם משום דנרו, ולמג"א אסור אך כתב דהוא משום דרצון הציבור שיעשו צורך מצוה מממון זה בדווקא, (וע"ש עוד בביאורו"ש שהביא שיטות ויצידד דלכאורה אין שום איסור לשנות ככהאי גוונא), על כל פנים חזיון דגם באופן שכבר אסור לשנות הוא לא מדין שהדמים קדושים (ומה"א אלא ה"ל, וחזיון כנ"ל דבכל סוגיא זו הדין הממוני שיש בשינוי הקדושה של ציבור דבבא ז' טובי העיר לא מועיל להוריד, אינו קדושה ממונית לכאורה כהנ"ל אלא דין שתלוי ברצון הציבור ומדין ממון הציבור כנ"ל, ועיין עוד הערה ואז יש דין איסורי דמעלין בקודש וכו' וכנ"ל.

בביאור שיטת הר"ן בכל ה"ל

ו. אמנם קשה דכל זה אתי שפיר לפי מש"כ הרמב"ן וכמו שבואר לעיל אך עיין בביאורו"ל סעי' ז' ד"ה רשאים שהביא תשובות משאת בנימין שנקט שאין ז' טובי העיר יכולים להפקיע קדושה ללא חילול של מכירה ומשום דבעינן שתחול הקדושה על כל רוק ככהאי גוונא יכול להפקיע ולכן ע"י שמכירה חל הקדושה על הדמים ושוב נפקע מזה ז' טובי העיר אך בסתא אי אפשר להפקיע, דבעינן חילול וכתב הביאורו"ל דכל זה לר"ן דשי קדושה ממש וכמש"כ המג"א ס"ק כ"ו דלר"ן אי אפשר שתפקע הקדושה שרבנן בנו ביהכ"נס בכדי, והדברים מבוארים בר"ן במגילה שם דפליג ארמב"ן וס"ל דרבנן הטייל קדושה על ביהכ"נס [דכוותיה [לענין הדמים], אך לרמב"ן לכאורה לא בעינן שיוחללו אלא שפיר כמש"כ לעיל ובשיטת הרמב"ן, אך לשיטת המשאת בנימין דס"ל דבעינן דוקא חילול א"כ תקשי מכל הך דלעיל אות ה' [ואכן במשאת בנימין איירי בשיטת הר"ן ע"ש בדבריו ובביאורו"ל לכאורה] ואף דהקדושה חלה על הדמים [ושאני היא שמפקיעים ללא מכירה כלל שעל זה כתב המשאת בנימין דלא מהני] מ"מ שכן אינו יכולה לפדות שבויים או לישא אשה בדמים אלו ובמה תחול הקדושה וכנ"ל וכו' קשה ממתנה וכנ"ל ואף דלר"ן איירי בי' טובי העיר וכמש"כ שעה"צ ס"ק נ"ט מ"מ הא לא חילול לא מהני וכמו דלכן לא מהני להשכיח, וגם במתנה הטעם רק משום דאי

לא דהו"ל הנאה מיניה וכו' וכע"ז"ז כתב שעה"צ ס"ק ט"ה ויל"ע לכאורה היאך מיושב כל ה"ל לשיטתו, ועכ"פ לשיטת הרמב"ן אתי שפיר וכמו שנתבאר. ועיינתי בשר"ת משאת בנימין ומבואר שם ותוכן דבריו מבוארים לכאורה ג"כ בר"ן במגילה ה"ל. וז"ל "ואע"פ שגם הדמים יוצאים לחולין [והרי כתב לעיל שז' טובי העיר אין בכוחם להפקיע קדושה בכדי] אין בכך כלום מאחר שהדמים אינם קדושה עצמה אלא קדושה שניה וקלושה, ולפיכך יש כח ביד ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר להפקיע קדושת הדמים בכדי, אבל קדושת ביהכ"נס עצמה אי אפשר להפקיע קדושתה בכדי, עכ"ז. וע"ש עוד שהקשה מה שהקשתי לדבריו איך יועיל מתנה כמכר והרי אי"ז חילול וז"ל "ולא גרע ממתנה וכו' הוי כזבינא ושרי דאי לאו דהוי ליה הנאה מיניה וכו' והשתא הא הנאה, הנאה כל דהו היא ואינה בעולם וכבר אכלוהו ואפילו הכי אמרינן דחל קדושה ראשונה אההוא הנאה כ"ד ופקע קדושתיה בהכי וכל שכן וכו' [ובר"ן בתר"ד משמע דהקדושה מתחללת על החוב שנתחייבו מקבלי המתנה עיי"ש וצ"ב] וא"כ מבואר דלדידיה נמי אינו חילול כמעשה ובהקדש אלא גם לשיטתו בהכרח הוא לא דין חילול אלא דבעינן שהיה הקדושה חלה על משהו דבבא להי הכי אינם יכולים להפקיע אך לא מדין שזהו מעשה חילול, ולכן סגי בהך הנאה פורתא וא"כ י"ל בהכרח ג"כ דלעולם כשמכר על דעת לפדיון שבויים או ללמוד תורה, מהני ומשום דאין המעות קדושות ממש באותה קדושה שלפני כן וכמו שכתב שבזה נתנו כח לז' טובי העיר להפקיע בביהכ"נס יש עיקר הקדושה דרבנן כמש"כ הר"ן ואינה פוקעת ללא חילול אך אחרי שנתחללו על הדמים, תו לא בעינן שיתחללו שוב, ואפשר להשתמש בהם להנ"ל דעת אינם קדושים כקדושת ביהכ"נס ה"ל מדרבנן אלא רק דינם להשתמש בהם לקדש ליחיד אין כח זה ולא ס"ל כרמב"ן ולכן ז' טובי העיר עדיף מיחיד, ודוקא לרמב"ן אמרינן דייחיד לא גרע מד' טובי העיר וכנ"ל.

ויתכן עוד, דס"ל כמש"כ המאירי שהובא בביאורו"ל סי' קנ"ד סעי' ג', ע"ש דנקט כן בשיטת הרמב"ם, דהוא מדין דהציבור נדבו על דעת הד' טובי העיר, ולכן יכולים להורידם לחולין, אלא שהביאורו"ל שם איירי לענין הקדושה של החפץ גופיה להורידו לחולין, אך יתכן דהרמב"ם לשיטתו ס"ל כן גם לענין דמיו דלכן ז' טובי העיר יכולים להורידם לחולין, וכן משמע במאירי שהובא שם בביאורו"ל דקאי גם על דין ה"ל דנדרו על דעתם, ואתי שפיר לפי זה דבד' טובי העיר יכולים להפקיע, אך כל זה בשל ציבור ו"ל נדרו על דעת ז' טובי העיר, אך יחיד בשלו אין נדר על דעתו שלו, ודיותר מצינו כן בתולה בדעת אחרים דנדר על דעתם, [ומה שכתב ביאורו"ל דגם ביחיד אפשר לומר כן הוא רק בדעת אר"ש ע"ש], ואתי שפיר דהרמב"ם לשיטתו, ויחיד גרע מד' טובי העיר לענין זה, ודו"ק.

וא"נ דהוא דוקא דין בס"ת כמדוייק מלשון הרמב"ם א"כ צ"ל דהוא מטעם זלזול או מהטעמה שהוזכר לעיל סוף אות ב', ע"ש וכן להלן בסוף הענין. וכמש"כ לעיל במג"א ולכן גם ז' טובי העיר לא יכולים למכור, אלא דקשה שמשמע שאסר השו"ע גס תשמישי קדושה וכנ"ל, [והאמת שמדויק לשון השו"ע ה"ל ביו"ד משמע דקאי רק אתשמישי ס"ת ויתכן דחמייז טפי (כן משמע בלשון החי"א חלק א' כלל ס"ח סע כ"א) בפרט א"נ דהוא זלזול וכדומה, ולפ"ז אתי שפיר דבסעי' י"ז שפסק דד' טובי העיר כן מועילים, ולמג"א לא מועיל והוקשה לעיל על המג"א, אמנם לפי"ז אתי שפיר דחתם איך לענין שאר תשמישי קדושה, אך לא דאיתני מי שחילק בזה, וגם דבסעיף ז' קאי אתשמישי ס"ת ומשמע דעל זה נמי קאי סעיף י"ח ה"ל, ודו"ק] ויש להעיר שלשון השו"ע ביו"ד הוא רק לענין הדמים שאסור להשתמש בדמיו, ולא כמש"כ כאן בלשון איסור, ולמג"א יותר מדוייק לשון השו"ע כאן, ויל"ע.

וכן לשיטת הלבוש דד' טובי העיר יכולים למכור והיחיד לא א"נ דלשיטתו איירי בכל תשמישי קדושה, א"כ הוא כגרא"ל ה"ל וכמו שכתבתי ליישב, וא"נ דקאי רק אס"ת צ"ב דממנ"פ אי מטעם ה"ל כמג"א א"כ ז' טובי העיר נמי, ואי משום קדושת הדמים וס"ל דגם ביחיד יש קדושה שמצריכה עילוי דמים ולכן ז' טובי העיר יכולים למכר ולהפקיע כר"ן ה"ל א"כ שאר תשמישי קדושה נמי בשל יחיד יצטרך עילוי דמים, ועכצ"ל דמבואר כן לענין שאר תשמישי קדושה של ס"ת טפי משאר תשמישי קדושה ולכן ז' טובי העיר יכולים להפקיע, משא"כ שאר תשמישי קדושה אין כלל קדושה, ויחיד נמי יכול למכור לחולין, והיינו דלפי זה בס"ת מדין מעלין בקודש וכו' בעינן דוקא להעלותו גם ביחיד [וכמש"כ לעיל להגרא"ל בכל תשמישי קדושה], כן הוא בס"ת לשי ה"ל, וכן משמע להדיא בשו"ך סעי' י"ח סק"ג, וכן משמע בחת"ם סי' רנ"ד, וגם בריב"ש שוה"א חלקו בב", דכתבו דהטעם משום מעלין בקודש וכו' ומשמע דאיירי דוקא בס"ת, וברבי"ש התיר חושט למכור וכן ס"ת שחסר, וחזיון דדוקא בס"ת יש דין מעלין בקודש, גם ביחיד, וכנ"ל ולפי זה גם במג"א ו"ל טעם זה, ולא משום זלזול דטעם זה לא נזכר כלל, ודו"ק, ועיין ביאורו"ל כאן שמשמע שס"ל חללק דבשאר תשמישי קדושה דהאי מועיל ז' טובי העיר, ובס"ת לא שמיטתו ליה כלל כן, ולהנ"ל משום דנקט לחומרה בס"ת כטעמא דמג"א ולכן ז' טובי העיר נמי לא מהני, אך בשאר תשמישים הוא מהטעם ה"ל כמש"כ להגרא"ל ולכן ז' טובי העיר דאי יכולים, ודו"ק.

נב. הדברים ה"ל אינם מקיפים את הסוגיות בי"ד ועוד העוסקים בענין זה, ולא נכתבו אלא רק לעורר לב המעיין.

אם לקדושת ביהכ"נס והנ"ל יש תורת הקדש לענין אמירה לגבوه ועוד

ז. ובערך השולחן ח'ומ' סוף סי' ר"ס ג"כ הביא דהפוסקים ס"ל דאין דין הקדש לדידן בביהכ"נס וכו' לבד משיטת רב האי גאון ה"ל. וכעת דאיתי בערך השולחן כאן שהקשה כעין ה"ל על האגודה וז"ל דהא קי"יל בחו"מ דהקדשות דהאידנא וכו' בין ביהכ"נס או לס"ת אין להם דין הקדש רק דין הדיוט אמנם דעת רב האי גאון לענין אמירה לגבوه כמסירה להדיוט דגם הקדשות שלנו דינם כהקדש וכו' ושוב הקשה גם מצד חו"מ אמאי זוכה ע"י"ש והוא דברינו דאין לזה דין הקדש, וצ"ע.

והנה להנ"ל בתחילת דברינו מבואר דדין הקדש שמקדיש אדם דבר לביהכ"נס לכאורה הוא חיוב על הגבירא מדין נדר, והחפץ לכאורה רק מדין ממון הציבור, ע"י ז' הגבאי או שהנתונות הציבור' [והיינו לענין הדמים אך החפץ קדוש מדין אozמניה וצר ביה, ודו"ק], ועיין בסעי' י"ד ראובן שאמר קרקע זו וכו' ביהכ"נס וכו' לא מצוי הדד ביה ובמשנ"ב ס"ק פ"א כתב משום נדר וכעין משנ"ב ט"ז ומג"א בסעיף ה' ה"ל אמנם כל זה הוא לכאורה מצד הגברא שהוי כנודר לעשות מצוה ולא משום נדרי הקדש וכע"ז"ז כתב בשעה"צ ס"ק מ"ח מ"מ, אך לענין דין החפץ הוא רק על ידי ממון הציבור לכאורה לענין דמי, וקדושת גופו מדין אozמניה וצר ביה וכו' וכמשנ"ב ה"ל לענין קרקע דכתב דיכול לשנותו גם לחולין (רק לצורכי ציבור) ומשום דהוי רק הזמנה, ויש להעיר מהביאורו"ל סעיף כ"א ד"ה אסור לעשות מאתנן וכו' והקשה הביאורו"ל דכיון דאיסור זה דרבנן לא אלים אפסוקיע נדרה, וצריך גניזה, וחזיון דגם לענין דין החפץ הוא קדוש מיד עם האמירה מדין נדר, ולכאורה אין כנדרה הקדש דמטעם ה"ל נדרד לא שייך להטעינו גניזה [ועיין עוד ביאורו"ל סי' קנ"ד סעי' ג' ד"ה תשמישי בתר"ד שכתב כ"ל הנודר נודר על דעתם (דד' טובי העיר) ע"ש], ויתכן דלאו דוקא מדין נדר אלא דגם על יחדיו לקדושה ג"כ שייך האי טעמא דהא התם איירי לענין קדושת הגוף דהחפץ, ולא קדושת דמיו והתם הוא דהאי מדין אozמניה וצר ביה ולא משום נדר, ויל"ע עוד בזה].

ועיין בט"ז יוד"ש סי' רפ"ב סק"ח דכתב ג"כ דלא שייך אמירה לגבوه לענין קדושות אלו, ורק לדעקה שייך ומבואר ג"כ כמש"כ שכל הקדשה לביהכ"נס וכדומה נאסרת על ידי שימוש דהוי כאozמניה וצר ביה, ולא באמירה לבד, ולכאורה דלא כמשנ"ב ה"ל, דגם הא המשנ"ב מודה ביחיד שרק באozמניה וצר ביה חל קדושה, אלא דלענין קדושה לביהכ"נס וכדומה ס"ל דחל קדושה בפה, ולכאורה כדיו אמירה לגבوه, ולא סס"ז, ולכאורה הוא תליא בהנ"ל אם כהר"ן ואיכא קדושה דרבנן א"כ יתכן דשייך בזה ג"כ יד הקדש ואמירה לגבوه, ולרמב"ן ה"ל אין זה קדושה, ולכן לא שייך בזה אמירה לגבوه וכו' וכל הדין ה"ל מה עילוי הקדושה וכו' הוא מדין ממון הציבור וכנ"ל באריכות, [וצ"ע סתירת סתמות] שג"א [ומשנ"ב] נקט כרמב"ן, וגו"כ שיש הקדש בזה, וצ"ע.

[ויתכן עוד לענין אמירה לגבوه, על פי מש"כ הרא"ש בנדרים כ"ט ע"ב דהוא מדין נדר דכת"ב "מוצא שפתין תשמורו", ואע"פ שדין זה הוא בגבירא, וא"כ איך חל קדושה בחפץ, ויש שביארו [זכר יצחק ח"ב סי' מ"ו, והגר"ש קלוגר בשר"ת טוב טעם ודעת סי' וס"ט] דמתחילת נדר ואז יש ס"ל קנין בחפץ, ולפי"ז יתכן דגם רב האי גאון מודה שאין יד הקדש ממש, מ"מ מדין נדר חל קדושה בחפץ, ולא משום שיש בזה רשות הקדש כמו בהקדש גמור, ולפי"ז אתי שפיר גם הביאורו"ל ה"ל, אך הוא חידוש לכאורה, גם ברא"ש, וכל שכן בדעת רב האי גאון, וצ"ע].

והנה על פי כל ה"ל מתבאר בי' דרכים אם קדושת הממון של ביהכ"נס ותשמישי הקדושה של ציבור וכו' דחזיון דהדמים קדושים לענין צצצריכים עילוי וכמשנ"ת לעיל [וממילא גם קדושת דמיהם] אם משום ממון ציבור או שהוא כרשות הקדש, ונפק"מ לאמירה לגבوه ויד הקדש ולכאורה תלוי בדרך הרמב"ן לענין קדושת ביהכ"נס וכו' ז'

טובי העיר, ולשיטת הר"ן דהוא קדושה ממש יתכן כדרך ב' לכאורה, אמנם גם לדרך זו אתי שפיר דדין מעלין וכו' הוא לא דין ממוני אלא אחר שזהו ממונ הקדש יש בו הדין דמעלין וכו' (ובפרט לפימשנ"ת שגם לר"ן אחר המכירה גדר הקדושה שונה ע"ש).

יבואר החילוק בין ז' טובי העיר ליחיד לענין מכירת תשמישי קדושה וס"ת

ת. וכן לא משנ"ת לעיל בביאור ז' טובי העיר הוא רק לשיטת הרמב"ן ה"ל, אך לשיטת הר"ן בהכרח דמועיל מכח שנתנו להם כח להפקיע הקדושה וכמש"כ הר"ן אלא דבעינן שיוחללו הדמים וכנ"ל וכמשנ"ת.

והנה כל זה הוא לענין ביהכ"נס ותשמישי קדושה של ציבור, דעל זה מצינו דבעינן עילוי קדושה ומועיל ז' טובי העיר להפקיע אך לענין תשמישי קדושה של יחיד שלרוב השיטות אין קדושה בדמיו ואי"צ להעלות דמיו וכנ"ל, ולכאורה הרי לשיטה זו אי אפשר לומר יחיד בשלו הוא כד' טובי העיר דלרמב"ן ה"ל אתי שפיר וכמשנ"ת, אך לשיטה זו דהוא כדח' מיוחד שנתנו לז' טובי העיר א"כ מ"ט ביחיד יכול להוריד בדמיו, ולכאורה הביאור הוא פשוט דדוקא בביהכ"נס ותשמישי קדושה של ציבור נתנו חז"ל דין קדושה זו, וכן הרשות הקדש ה"ל שיתכן וישנו לכמה שיטות לענין יד הקדש ואמירה לגבوه הוא רק כתוצאה מהקדש זה ודוקא בשל ציבור, ואתי שפיר.

ולפי כל זה יש ליישב שיטת הרמב"ם דיחיד אינו יכול למכור ס"ת, ולשיטת הגרא"א גם שאר תשמישי קדושה, דהוא ס"ל דבכל תשמישי קדושה איכא דין מעלין בקודש, ולא רק משום יעוד הדבר לקדושה על ידי הציבור כרמב"ן אלא דמשום קדושתו יש גם קדושה בדמיו, ועל זה יש דין מעלין וכו' וכמדוייק בלשון הגרא"א בביאורו, ולכן אתי שפיר דד' טובי העיר יכולים להפקיע כר"ן דנתנו להם כח להפקיע הקדושה ולכן מורידים, אך ליחיד אין כח זה ולא ס"ל כרמב"ן ולכן ז' טובי העיר עדיף מיחיד, ודוקא לרמב"ן אמרינן דייחיד לא גרע מד' טובי העיר וכנ"ל.

ויתכן עוד, דס"ל כמש"כ המאירי שהובא בביאורו"ל סי' קנ"ד סעי' ג', ע"ש דנקט כן בשיטת הרמב"ם, דהוא מדין דהציבור נדבו על דעת הד' טובי העיר, ולכן יכולים להורידם לחולין, אלא שהביאורו"ל שם איירי לענין הקדושה של החפץ גופיה להורידו לחולין, אך יתכן דהרמב"ם לשיטתו ס"ל כן גם לענין דמיו דלכן ז' טובי העיר יכולים להורידם לחולין, וכן משמע במאירי שהובא שם בביאורו"ל דקאי גם על דין ה"ל דנדרו על דעתם, ואתי שפיר לפי זה דבד' טובי העיר יכולים להפקיע, אך כל זה בשל ציבור ו"ל נדרו על דעת ז' טובי העיר, אך יחיד בשלו אין נדר על דעתו שלו, ודיותר מצינו כן בתולה בדעת אחרים דנדר על דעתם, [ומה שכתב ביאורו"ל דגם ביחיד אפשר לומר כן הוא רק בדעת אר"ש ע"ש], ואתי שפיר דהרמב"ם לשיטתו, ויחיד גרע מד' טובי העיר לענין זה, ודו"ק.

וא"נ דהוא דוקא דין בס"ת כמדוייק מלשון הרמב"ם א"כ צ"ל דהוא מטעם זלזול או מהטעמה שהוזכר לעיל סוף אות ב', ע"ש וכן להלן בסוף הענין. וכמש"כ לעיל במג"א ולכן גם ז' טובי העיר לא יכולים למכור, אלא דקשה שמשמע שאסר השו"ע גס תשמישי קדושה וכנ"ל, [והאמת שמדויק לשון השו"ע ה"ל ביו"ד משמע דקאי רק אתשמישי ס"ת ויתכן דחמייז טפי (כן משמע בלשון החי"א חלק א' כלל ס"ח סע כ"א) בפרט א"נ דהוא זלזול וכדומה, ולפ"ז אתי שפיר דבסעי' י"ז שפסק דד' טובי העיר כן מועילים, ולמג"א לא מועיל והוקשה לעיל על המג"א, אמנם לפי"ז אתי שפיר דחתם איך לענין שאר תשמישי קדושה, אך לא דאיתני מי שחילק בזה, וגם דבסעיף ז' קאי אתשמישי ס"ת ומשמע דעל זה נמי קאי סעיף י"ח ה"ל, ודו"ק] ויש להעיר שלשון השו"ע ביו"ד הוא רק לענין הדמים שאסור להשתמש בדמיו, ולא כמש"כ כאן בלשון איסור, ולמג"א יותר מדוייק לשון השו"ע כאן, ויל"ע.

וכן לשיטת הלבוש דד' טובי העיר יכולים למכור והיחיד לא א"נ דלשיטתו איירי בכל תשמישי קדושה, א"כ הוא כגרא"ל ה"ל וכמו שכתבתי ליישב, וא"נ דקאי רק אס"ת צ"ב דממנ"פ אי מטעם ה"ל כמג"א א"כ ז' טובי העיר נמי, ואי משום קדושת הדמים וס"ל דגם ביחיד יש קדושה שמצריכה עילוי דמים ולכן ז' טובי העיר יכולים למכר ולהפקיע כר"ן ה"ל א"כ שאר תשמישי קדושה נמי בשל יחיד יצטרך עילוי דמים, ועכצ"ל דמבואר כן לענין שאר תשמישי קדושה של ס"ת טפי משאר תשמישי קדושה ולכן ז' טובי העיר יכולים להפקיע, משא"כ שאר תשמישי קדושה אין כלל קדושה, ויחיד נמי יכול למכור לחולין, והיינו דלפי זה בס"ת מדין מעלין בקודש וכו' בעינן דוקא להעלותו גם ביחיד [וכמש"כ לעיל להגרא"ל בכל תשמישי קדושה], כן הוא בס"ת לשי ה"ל, וכן משמע להדיא בשו"ך סעי' י"ח סק"ג, וכן משמע בחת"ם סי' רנ"ד, וגם בריב"ש שוה"א חלקו בב", דכתבו דהטעם משום מעלין בקודש וכו' ומשמע דאיירי דוקא בס"ת, וברבי"ש התיר חושט למכור וכן ס"ת שחסר, וחזיון דדוקא בס"ת יש דין מעלין בקודש, גם ביחיד, וכנ"ל ולפי זה גם במג"א ו"ל טעם זה, ולא משום זלזול דטעם זה לא נזכר כלל, ודו"ק, ועיין ביאורו"ל כאן שמשמע שס"ל חללק דבשאר תשמישי קדושה דהאי מועיל ז' טובי העיר, ובס"ת לא שמיטתו ליה כלל כן, ולהנ"ל משום דנקט לחומרה בס"ת כטעמא דמג"א ולכן ז' טובי העיר נמי לא מהני, אך בשאר תשמישים הוא מהטעם ה"ל כמש"כ להגרא"ל ולכן ז' טובי העיר דאי יכולים, ודו"ק.

נב. הדברים ה"ל אינם מקיפים את הסוגיות בי"ד ועוד העוסקים בענין זה, ולא נכתבו אלא רק לעורר לב המעיין.

- והיינו דמש"כ השו"ע דאם מינו א' למכור דיש לו דין ז' טובי העיר אין זה סותר למש"כ הרמב"ן דד' טובי העיר הם לעיכובא דוקא שבעה [ואז שלשה לענין עניני ביהכ"נס, עיין ביאורו"ל] דיחיד מותר רק לאותו מכירה שהרשוהו, ודו"ק, ועיין ביאורו"ל סעי' ז' ד"ה ואם שכתב דאותו יחיד צריך שימנוהו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר דאי לאו הכי אין לו כח זה וכנ"ל. אמנם לכאורה לפי מש"כ הביאורו"ל בתחילת הסעיף שם ד"ה והיינו דבאופן שאין ז' טובי העיר, הציבור כולם דינם כד' טובי העיר א"כ משכחת ליה באופן שמינו הם את היחיד ככהאי גוונא שאין ז' טובי העיר, דלכאורה נמי מהני, וצ"ע בזה.
- ויש להעיר שבסי' קנ"ג סעיף ד' סתם השו"ע ב"א בתרא שמותר [וכי"כ הפמ"ג שם עיין ביאורו"ל ובסי' קנ"ד ה"ל סתם לאיסור (סתם ויש הלכה כסתם) ואף דלכתחילה מבואר שאסור לכי"ע, מהב"י בסי' קנ"ד ומשנ"ב שם משמע דהתם נמי חשיב כדעיבד ובבדק הבית אכן מבואר שס"ל להיתר, ויל"ע.
- וע"ש במג"א דמבואר בתר"ד דמלבד הסברא ה"ל כתב עוד שהוי ביזוי לקדושה כשגבו מעות ומורידים והיינו דהטעם ה"ל הוא לענין שלא יליו ויתנו אחרים תחתיהם בבאו ליד גבאי, אך לענין שבדמים אלו לא וירידו הוא משום ביזוי מצוה, ואיירי גם בלא באו אלא שגבו סתם, ולא כתב טעמא דמעלין בקודש וכו' משום דבבא באו ליד גבאי אין זה ממון הציבור ובהו אין דין זה וכיבואר במשךר וכל זה למד המשנ"ב מהמג"א בסוף סעיף ז' בביאור הרמ"א, ומהו למד המשנ"ב שאסור ללוות והביאור כנ"ל, ומש"כ משנ"ב שם ס"ק כ"א בביאור הרמ"א הוא רק לשיטת המג"א, וצ"ע שסתם כן שם, ולפני כן הביא ג"כ שיטת ה"ט", ויל"ע בכל זה.
- ויל"ע לפי"ז מאי דפשיטא ליה בשעה"צ ס"ק ט"ה דבשכירות להר"ן אי אפשר להפקיע גם ז' טובי העיר, ומשום דבעינן מכירה גמורה ואמאי דמי השכירות לא יחני כשם שמתנה מהני, כיון שהוא לא חילול ממש, וא"נ כן אתי שפיר מה שהקשה שם מהתשובת הרא"ש, ויל"ע.
- ע"ש שהקשה דהוי מקום שהרבים מצויים שם, ולכן הוא של מוצא, ללא טעמא דיש יד להקדש, וכמבואר בחו"מ סי' ר"ס, עכ"ז. וצ"ע דאי יש יד להקדש א"כ ההקדש זה, ושוב לא נאבד מההקדש כיון שהוא ברשותו, ודוקא אחר שאיבד במקום זה, הרי אלו שלו, ואולי כוונתו דבהאי גוונא אין זה חשיב אישור ברשות כיון שאצל אחר הוי כהאי גוונא אבידה, ודו"ק.
- אמנם צ"ב דאיך חל קנין זה ששייך לציבור (דלכן בעינן עילוי קדושה מחד ומאידך מועיל ז' טובי העיר להפקיע, והכל רק משום שהוא של ציבור, וכמש"כ הרמב"ן דרצון הציבור של דלא תכחש המצוה) והיכא שיש יד גבאי שפיר מהני, וכנ"ל, אך בלאו הכי יש לזכור על ידי השימוש לבד קניו להם מדין חזקת תשמישי שמועיל עכ"פ שיהיו שייך לציבור לענין תשמישים כמש"כ קצות החושן סי' קנ"ג סק"ג ומתח"א ריש הל' שכירות, אמנם לר"ן ו"צ כ"ז דבציבור ממילא יש קדושה דרבנן וכנ"ל (ועיין ריש אות ח) במש

הרב מרדכי רוזנפלד והרב בנימין וויינשטיין כולל אלינא דהלכתא בית וון

בדין מכירת בית הכנסת

א. כתב השו"ע סי' קנ"ג טעי" ט' כשמוכרים אנשי הכפר בית הכנסת יכולים למכורו ממכר עולם, והלוקח יעשה בו מה שירצה חוץ ממרחץ ובורסקי ובית הטבילה ובית הכסא, ואם מכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר יעשה הלוקח אפי' אלו ארבעה דברים, ומקורו מדברי הרמב"ם פרק י"א מהלכות תפלה והרא"ש בפרק בני העיר. והנה שם בביאור"ל ד"ה ואם הביא שיש דעות החולקות שאפילו בד' טובי העיר במעמד אנשי העיר נמי אסור בד' דברים, והוסף שם להקשות על הדעות המתירות מהדן שמצינו שתשמישי מצוה שבלו אסור לנהוג בהם מנהג בזיון וביהכנ"ס לא גרע מתשמישי מצוה ואי"כ היאך מתירים את ארבע הדברים, וצייד שם שמא באמת דעות אלו שמטירות בד' טובי העיר במעמד אנשי העיר ד' דברים חלקו על דין איסור בזיון בתשמישי מצוה שבלו, והשו"ע שפסק כן בסיומן כ"א הוא משמיה דהראב"ד שבאמת פליג על הרמב"ם כאן ואסר ד' דברים אף בד' טובי העיר במעמד אנשי העיר, אלא שעל השו"ע תמה היאך פסק כאן שמתוך ד' דברים אף ששם פסק כהראב"ד ונשאר בצ"ע.

והנה אף שכתב הביאור"ל ליישב שאותם ראשונים שסברי ששרי בד' דברים פליגי על דין בזיו בתשמישי מצוה, מ"מ עיקר הקשי בדבריהם לעז"ד הוא מניה וביה, דהיינו שהלא גם במכירה של ד' טובי העיר ושלא במעמד אנשי העיר או של אנשי העיר בלא ד' טובי העיר יוצא ביהכנ"ס לחולין ומותר להשתמש בו תשמיש של חול כמש"כ השו"ע, ואפילו הכי אינא דין ד' דברים, וע"כ שגם שעכשיו אינו ביהכנ"ס מ"מ מדין שהיה ביהכנ"ס אסור לעשות בו ד' דברים, יהא מדין בזיון בתשמישי מצוה שבלו או מדין אחר, מ"מ מה יוסיף לן מכירה של ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר להתיר לן זאת, וכי במכירתם הפקיעו מזה גם שם של ביהכנ"ס לשעבר וצ"ע.

והנה ידועה המחלוקת שישנה בסוגיין בין הרמב"ן והר"ן עיין ברמב"ן בחדושיה במשנה בתחילת פרק בני העיר והר"ן ח' ע"א מדפי הר"ף ד"ה ומאן, ותוכן דבריהם הכי דהרמב"ן מבח כמה קושיות מוכיח שביהכנ"ס לית ביה דין קדושה אלא רק דין תשמישי מצוה כמו סוכה ולולב, וכל זמן שהוא ביהכנ"ס אסור להשתמש בו כדין תשמישי מצוה בזמן מצוותם, אבל לאחר שפסק מהיות ביהכנ"ס דינו כתשמישי מצוה לאחר זמן מצוותם שדינם שנוהקים, וכל אף כשמכרוהו של ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר הלוקח משתמש לחולין, והא דבדמים מחוייבים להעלות בקדוש היינו משום אכחושי מצוה דבני העיר, דמסתמא אינם רוצים שתפסק מצוותם לגמרי. ולכך בד' טובי העיר במעמד אנשי העיר שהסכימו כל בני העיר להפסיק מצוותם המעות חולין לגמרי. ובר"ן פליג עליה שביהכנ"ס דין קדושה אינא עדין כדמדבנן, ואינו יוצא מדי קדושתו אלא ע"י פדיון, והא דיוצאים המעות לחולין ע"י ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר היינו משום שבקדושת המעות שלא משמו מעולם לקודש וגם הוי קדושה שניה קלישא מקדושת ביהכנ"ס, והקלו חכמים שיכולו ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר להפקיעה בכדי. עיין היטב בדבריהם שם בזה ובהמשך נבאר קצת בדבריהם.

והנה מקורו של הראש"ש במה שפסק שעי" ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר מותר הלוקח אף בד' דברים הוא מסוגיא דף כ"ו ע"ב "רבינא הו"ל ההוא תילא בבי כנישתא אתא לקמיה דרבינא א"ל מהו למרועה א"ל זיל זבנה מז' טובי העיר במעמד אנשי העיר וורעה", ופירש הרא"ש שזריעה דמי לד' דברים ולכך בלא ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר מותר שעי" ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר מותר (וכן הוכיח רש"י בע"א ד"ה אלא נגמ' זו שיש כח בד' טובי העיר במעמד אנשי העיר גם לגבי קדושת ביהכנ"ס ביד הלוקח, אולם בשיטתו גופא נדון לקמן). אולם הרמב"ן שעל גמ' זו כתב שטעמא דבעי שם ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר היינו משום שבני העיר לא הורוקקו למכירה זו, ואם היו צריכים להעלות הדמים בקדושה לא היו מוכרים לו, ולכך עצה טובה קא"ל העיר מותר במעמד אנשי העיר שאז יוכלים לעשות בדמים מה שירצו ויסכימו בני העיר למכור לו. ומדבריו שם וביחוד מהר"ן כשהביא דבריו חזינן שטעמא שפירש כן משום דס"ל שבאמת ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר אינם משנים כלום לגבי קדושת ביהכנ"ס ביד לוקח, ובכל גווגי הוי חולין ואסור בד' דברים, וע"כ זריעה אינה מד' דברים, ומה שהוזכר כאן ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר היינו מטעם אחר כמו שביאר. והנה ראה זה פלא דלא רק הרמב"ן אלא גם הרשב"א והריטב"א שסברי כהרמב"ן דעיקר סוגיין במה שהבאנו למעלה, אינהו ביארו נמי בסוגיא דרבינא כהרמב"ן עיין בדבריהם, והדבר אומר דרשני, ונראה ברור דהא בהא תליא, דלדעת הרמב"ן שכל עיקר דין ביהכנ"ס דין תשמישי מצוה הוא וע"י מכירה אף בלא ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר פוסק המחיות תשמישי קדושה ואפילו הכי אסור בד' דברים, ע"כ מדין בזיון אתנין עלה כיון שהיה תשמישי מצוה, וממילא אין שום טעם שז' טובי העיר במעמד אנשי העיר יתיר אותם וכנ"ל. ולכך הני ראשונים שסברי כהרמב"ן אינם יכולים לסבור שעי" ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר מותר בד' דברים. ורק לדעת הר"ן שאינא בביהכנ"ס דין קדושה ומכירתם מקפקיע קדושתו ע"י פדיון בזה יש מקום לנסות להרין שמנהי ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר לגבי קדושת ביהכנ"ס ביד לוקח כמו שנסנה לבאר בהמשך הדברים בשני דרכים.

ב. אלא שבאמת אף אם נמצא מי שיסבור כדעת הרמב"ן, ואפילו הכי יסבור שעי" ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר מותר הלוקח בד' דברים (דהנה הפרמ"ג במשנ"ס סק"ז ואשל אברהם סק"כ לו צדד לדעת השו"ע כהרמב"ן ואפילו הכי פסק שעי" ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר מותר בד' דברים) נוכל למצוא דרך ליישב, דהנה בסוגיא דף כ"ו ע"ב איתא "האי בי כנישתא ... אוגורה ומשכונה אסור מ"ט בקדושהה קא", ובתוס' שם ד"ה אוגורה נקטו שאי"כ גם במכר על דתנאי היא ביהכנ"ס בקדושתו עיין בדבריהם, ובכ"ז בסוף הקיטון כתב עליהם שאין אף מדבריה תוס' אלא תלמיד כתב כן, דהא בגמ' מבאר "אוגורה ומשכונה אסור מ"ט בקדושתה קאי, פירוש שאין דבר שיחול קדושתו עליו והיא תצא לחולין" ולפי"ז "על תנאי שאני ... כיון דאינא צד אחד במכר, שפיר חיילא קדושה אדמיהה והיא יוצאת לחולין" עיי"ש בכל דבריו. והיינו בכל הענין שאוגורה ומשכונה אסור לפי שלא החילו קדושתו על דבר אחר, דאין כאן רק דמי שכירות ולא דמי החפץ, משא"כ במכר על תנאי אינא דמי החפץ, ונראה פשוט שביאור גמ' זו תליא ברמב"ן והר"ן, דבשלמא לר"ן דס"ל שלהפקעת קדושת ביהכנ"ס בעינן פדיון, אי"כ בעינן שיקבלו דמי ביהכנ"ס כדי להחיל פדיון וליכא, אבל לדעת הרמב"ן שלא בעינן פדיון אלא שלא יהא אכחושי מצוה של בני העיר, אי"כ באוגורי אם ישתמשו בממון לדבר שבקדושה ליכא אכחושי מצוה, דבני העיר, כיון שתמורת השימוש קבלו מעות משתמשים בו לצורכי מצוה, ואף שלא קבלו מעות ביהכנ"ס, מ"מ גם לא הפסידו בביהכנ"ס אלא רק שימוש לאמן, ולזה קבלו תמורה מלאה, ופשוט. וע"כ לרמב"ן טעם איסור אוגורה ומשכונה משום דין תשמישי מצוה שיש בביהכנ"ס עצמו, שכיון שתעידים לחזור אליהם בקדושת קיימין, וכן הוא להדיא בהריטב"א, שם ובשער בשו"ע סק"ס ס"ה עיי"ש מעתה יובנו דברי תוספות ופ' סט"ל כהרמב"ן, ולכך סברי דכמו שתשכירות כיון שעתידים לחזור לביהכנ"ס לא חשיב נגמורה מצוותם ובקדושתיהו קיימי, הוא הדין במכירה על תנאי ופשוט. ובאמת גם הרשב"א וגם הריטב"א שסברי כהרמב"ן הקשו את קושיות תוס' אלא שהריטב"א כתב לחלק ביניהם בתוך סברת נגמורה מצוותו עיי"ש.

מעתה אפשר להמשיך על פי התוס' עוד שלב ולומר, שכמו שנקטו תוס' שמכירה על תנאי לא חשיב נגמורה מצוותם כיון שיוכלים להחזירה להם, כך י"ל בכל מכירת ביהכנ"ס שלא ע"י ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר כיון שלא היתה הסכמה של כל הקהל במכירה זו יש לנו לחוש שמא יחליטו לרערע על מכירה זו ולקנות את ביהכנ"ס בחזרה מיד הלוקח, ואף שאין כח ביד חששא זו לאסור את ביהכנ"ס כדין תשמישי מצוה שלא נגמרה מצוותם, מ"מ לכה"פ לענין בזיון נקטו שם שלא ינהג בהם בבזיון כיון שעדיין קצת דין תשמישי מצוה אינא עלייהו, וכך היה נראה להם לחז"ל לתקן לענין ביהכנ"ס. (וקצת דוגמא לדבר מצאתי במשנ"ב בסיומן תור"ח סק"ט גבי סוכה שבנויה משנה לשנה,

שדעת המג"א שאחר החג בטל ממנה דין תשמישי מצוה לגמרי וצריך לשנה הבאה לעשות מעשה חדש לאוסרה כדן כל תשמישי מצוה שנאסרים על ידי מעשה ולא סגי בהזמנה, וסיים שם המשנ"ב "ויש מהאחרונים שמפקפקים בזה וטוב להחמיר" והיינו דסברי שאי"כ מעשה בשנה הבאה לאוסרה ומ"מ באמצע השנה מותרים להשתמש בה חול, הרי שישנו מושג, שאף שעכשיו איננו ממש תשמישי מצוה מ"מ כיון שעתיד לחזור ולהשתמש בו למצוה אינא ביה קצת דין תשמישי מצוה לענין שא"צ אחר"כ עוד מעשה לאוסרו, ואף אנו נימא כן בביהכנ"ס דקצת דין תשמישי מצוה אית ביה לענין תשמישי בזיון כיון שיכול להיות שבעתיד נמי ישתמשו בו למצוה). ולפי"ז אתי שפיר שבד' טובי העיר במעמד אנשי העיר ליכא דין ד' דברים, כיון שבכחהו גווגא אין עתידים לחזור אליו לעולם כיון שנמכר בהסכמה גמורה ונגמרה מצוותו לגמרי (ודלא כהראב"ד בסיומן כ"א שגם בנגמרה מצוותו לגמרי נמי אסור מנהג בזיון, וכמו שהבאנו לעיל מהביאור"ל).

ג. הנה הרמב"ן בריש פירקין הקשה על הצד שיש קדושה בביהכנ"ס וז"ל "והשתא קשיא לי, א"כ היאך נמכר, והלא דבר הראוי לגופו במקודשין אינו נפדה, ובתוספתא דהאי פירקא תניא אבני היכל ועזרות שנפגמו ושנגממו אין להם פדיון" ובר"ן כשהביא דעת הרמב"ן הביא גם קושיא זו, וכשכתב את שיטתו שביהכנ"ס יש דין קדושה לא חזר לתרץ בהדיא קושיא זו, ומ"מ נ"ל שתירץ קושיא זו נמצא במה שכתב הר"ן "בביהכנ"ס דכוחותיה כיון שעיקרו עשוי לומר בו דבר שבקדושה הטילו בו חכמים קדושה מדבריהם" ומבואר שקדושה זו של ביהכנ"ס קדושה דרבנן היא, וכיון שהוי קדושה מדרבנן נראה לבאר דין פדיונו בדרך זו. דהנה הלא גם בקדשים שגופן ראוי למזבח ומשום הכי אין להם פדיון, מצניו דמתני בהם פדיון משענשו בעלי מומים, דכיון שהוממו ואינם ראויים עוד למזבח מהני בהם פדיון. ונימא דביהכנ"ס שהטילו בו חכמים קדושה, תקנו חז"ל שכל שירצו למכוריו היו כעין קרבתות הדוממו שמהני בהם פדיון, וטעמא משום שכיון שרוצים למכוריו הרי רוצים הם להפסיק להשתמש בו כביהכנ"ס, והוי כעין קרבן שנעשה אינו ראוי למזבח וה"נ נעשה כביהכנ"ס שאינו ראוי עוד להשתמש בו כביהכנ"ס, ולכך תקנו חז"ל שתועיל המכירה לפדות קדושת ביהכנ"ס.

מעתה אפשר לומר שדין ארבעה דברים שישנם בביהכנ"ס שנמכר ביד הלוקח לאו מדין בזיו מצוה הם, אלא דכיון שמצינו שבקדשים שהוממו ונפדו אינא דין של פסולי המוקדשין כמבואר במשנה בבכורות דף י"ד שאסורים בגזיה ובעבודה וילפינן לה התם בגמ' מקרא, הרי שאף שישנה קדושת הגוף שנפדית מ"מ עדיין אינא שייך קדושה שנותנים לה דינים שעליהם לא מהני פדיון, אי"כ נימא דכל תתקון ורבנן כעין דאורייתא תקון, וכיון שכל דין פדיון ביהכנ"ס נלמד מדין פדיון קדשים שהוממו, הוא הדין שיהא עליהם גם דין זה שגם לאחר פדיונם יהא בהם דין שייך קדושה כעין קדשים שהוממו ונפדו, ותקנו חז"ל ששייכים יהיו ארבעה דברים הללו שאסורים בביהכנ"ס שנמכר. [ומצאתי אחר"כ באג"מ איר"ח ח"א סי' נ"א שכתב חלק מדברים הללו עיי"ש שבכלל הסוגיא הלך בדרך אחרת].

והנה בהא דבמכירה בד' טובי העיר במעמד אנשי העיר יוצאים הדמים לחולין ויכולים לעשות בו כל מה שירצו, ביאר הר"ן הטעם משום דקדושת הדמים קלישא כיון שלא נהגו בהם עצמם קדושה, ועוד שהם קדושה שניה, ולכך קדושה זו יכולים ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר להפקיע בכדי. ונראה ברור שגם זה מבוסס על כך שקדושה זו דרבנן היא, ותקנו רבנן לתקנת בני העיר שבמקום שיהא הסכמה גמורה של כולם דהיינו גם בני העיר וגם ד' טובי העיר יוכלו להפקיע את הקדושה בכדי במקום שקלישא הקדושה. מעתה נראה לבאר שזו נמי טעם הדין שעל ידי ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר מותר הלוקח נמי בד' דברים, דלפי מה שביארונו שטעם דין ד' דברים לר"ן הוא משום שייכי קדושה שנשארו לאחר פדיון של דבר הקדוש בקדושת הגוף דומיא דקדשים שהוממו, אי"כ סבא גדולה היא שאם נתנו חז"ל כח לד' טובי העיר במעמד אנשי העיר להפקיע קדושה דקלישא בכדי, כל שכן שיתנו להם כח להפקיע שייך קדושה בכדי, ויכולו ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר במכירתם להחליט שכמו שהם אינם רוצים שתשתתיר קדושה בדמים הוא הדין שאינם רוצים שתשתתיר קדושה בביהכנ"ס, וממילא יופקע קדושת ביהכנ"ס לגמרי, ולכן מותר הלוקח אף בד' דברים ופשוט.

ד. והנה שיטת הרמב"ן בפרק י' מהלכות תפלה והלכה י"ז וי"ח היא שעל ידי ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר מותר הלוקח לעשות בו אף ד' דברים, ומ"מ לגבי הדמים פליג על כל הראשונים וסבר שלגבי עצם הדמים לא מהני מה שהיתה המכירה בד' טובי העיר במעמד אנשי העיר, ורק אם קנו בו דבר של קדושה ואינא מותר דמים מהני אם מבור על ידי ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר לעשות בדמים מה שירצו, עיי"ש בכס"מ ובכ"י בסיומן זה במקור שיטת הרמב"ם, ויש לעמוד בשיטתו, מה טעם לא תועיל מכירה בד' טובי העיר במעמד אנשי העיר להוציא עצם הדמים מקדושתם ותועיל לענין מותר הדמים. אולם על פי ביאורנו ה"ל בדעת הר"ן מתבארת שיטתו באופן נפלא, דהוא נמי ס"ל כהר"ן שאינא בביהכנ"ס דין קדושה, וס"ל נמי כנ"ל שדין ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר הוא הדין שהפקיע קדושתה בכדי, אלא שס"ל שלא מהני הפקעת קדושה בעצם הדמים מצד הא דקלישא קדושתם, דמ"מ קדושה גמורה היא, ולא דמי לדין ההפקעה שעושים לגבי ד' דברים שביארונו שהוי רק דין שייך קדושה, ולכך בעי הרמב"ם שגם בדמים יהא גדר של שייך קדושה, ולכך ביאר שמיירי שקנו בדמים דבר של קדושה, ובהכרח גווגא ס"ל לרמב"ם שגדר הקדושה שיש על מותר הדמים אין שריניה הם כקדושה גמורה מ"מ אינא אלא כדן שייך קדושה, וקדושה כזו יכולים ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר להפקיע בכדי דומיא דהפקעת קדושת ד' דברים וכנ"ל.

ה. הנה בשיטת הרמב"ן ה"ל שנמכרו את ביהכנ"ס ויש בידם מעות שדינא הוא שמעלים בקודש מצניו בר"ן שני צדדים בביאור שיטתו, צד אחד שאינא ביה דין תשמישי מצוה כיון שבבא מכח תשמישי מצוה, והשני שבאמת במעות עצמם ליכא דין תשמישי מצוה אלא משום דעת בני העיר הוא שהם אינם מוכנים לגמור מצוותם ולכך חייבים לקנות בזה נמי דבר מצוה, עיין בר"ן שנקמשה על שני הצדדים קושיות (עיין במג"א סק"ה שהביא לדברי הרמב"ן ומשם אפשר ללמוד את שיטתו בזה, ועיין במחצית השקל שם מה שביאר אגמ"א). אולם לשון הרמב"ן מבואר להדיא וז"ל בתוך דבריו "הא מוכר ד' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר זו היא ששינוי לוקחים בהם תיבה, דמסתמא לא ניחא להו לאנשי העיר לאכחושי מצוה שלהן אע"פ שיש להם אחרת, ולא שיהא בדמים קדושה ממש להיותם אסורים בהנאה, אלא שאין רשעאין להוציאם בצרכיהן כדן צדקה משבטא ליד גבאי" ומבואר שבאמת בדמים ליכא קדושה ורק מדין דעת בני העיר אסור להוציאם לחולין כיון שרצונו אותם עדיין למצוה.

והנה הריטות הר"ן ושלדעתו שביהכנ"ס דין קדושה יש בו, דין קדושת המעות מדין פדיון הוא דהיינו שקדושת ביהכנ"ס עוברת על ידי המכירה מביהכנ"ס למעות ומהו מגיע דין הקדושה שבמעות. אולם הריטב"א בריש פירקין הקשה על זה קושיא עצומה וז"ל "ותו דבשלמא ביהכנ"ס ורחבה דנפקי לחולין ביד לוקח אינא למיגר חזיילא קדושה אדמי, אלא ספרים ושרא תשמישי קדושה ע"כ בקדושתם עומדים בכל מקום שהם וכשיביא נגנוים, ומה היא הקדושה שחלה על הדמים" עיי"ש עוד, וברמב"ן נמי רמז לזה בתר"ד שכתב "וכן מכירת הספרים כיון שבכל מקום שהן קדושתן עליהם אין במכירתו אלא משום אכחושי מצוה דהני מוכרים" והיינו שמזה מוכחת שיטתו, והיא פליאה גדולה על שיטת הר"ן.

והנראה דהנה בשיטת הרמב"ן שאמרנו שהטעם שבמכירה צריכים לקנות דבר שבקדושה משום שינוי דעת בני העיר, עמד באגרות משה איר"ח ח"א סימן נ"א סוף חלק ב' דממ"ג, כיון שבני העיר נתנו כח לד' טובי העיר לעשות בנכסיהם כפי הנראה להם, ויש להם כח למכור את ביהכנ"ס, אי"כ יהא להם גם כח להחליט שסימא של השימוש בדבר כמו שיש לד' טובי העיר במעמד אנשי העיר, ואם אנו אומרם שאינם רוצים שתכשך מצוותם, אי"כ גם על ביהכנ"ס גופיה נימא שאינם יכולים למכור כיון שהוא מיועד לצרכי מצוה ועל אף אין להם כח. ונראה בזה שכל דין ד' טובי העיר הוא דין על נכסי העיר וצרכיה כעין אפוסטרופוסים בנכסי יתומים. (עיין תשובות הרשב"א ח"א סימן תרע"ז) אבל על ענייני המצוה שבעניי בזה אין לה רוצים ליתן להם כח שיכולו להחליט מתו' נגמרת המצוה שאין זה ענין שבממון וכן זה השאירו בידם, ולכך חילק שעצם מכירת ביהכנ"ס שהוא ענין של ממון העיר נמצא בסמכותם אבל לגמור המצוה זה אינו בסמכותם, ולכך

יכולים למכור את ביהכנ"ס אבל מחוייבים להעמיד את תשמיש המצוה בדבר אחר. והנה סבא זו כצורתה אפשר לומר נמי לפי השיטות שס"ל שביהכנ"ס יש דין קדושה, דהיינו שעל דיני הממון של ביהכנ"ס כיון שהוא חלק מנכסי העיר יש כח לד' טובי העיר למוכרו, אבל על דין הקדושה שישנו בביהכנ"ס שהוא ג"כ דין מסויים ששייך לבני העיר שיש להם את ביהכנ"ס עם קדושתו על זה לא נותנים בני העיר רשות וסמכות לד' טובי העיר כלל, נמצא שגם אחר מכירת הדבר נשמרת הקדושה עבור בני העיר, דהיינו שיהא על המעות את הקדושה שהיתה על הדבר שמכרו, ויקנו בו דבר קדושה אחר מדין מעלים בקדוש.

נמצא על פי דרכנו, שאף שנחלקו הראשונים אי ביהכנ"ס יש בו דין קדושה או רק דין תשמישי מצוה, מ"מ אין הכרח שיחלקו בענין זה אי ש כח לד' טובי העיר במכירת ביהכנ"ס להפקיע מבני העיר את הזכות של הקדושה או המצוה שישנה בביהכנ"ס, ואם קיימת סבא זו שבני העיר אינם נותנים לד' טובי העיר אלא רק כח על נכסי העיר, אינא כך לי אם יש בביהכנ"ס דין מצוה או דין קדושה כדי שאת זה לא יוכלו להפקיע מבני העיר. ומעתה טוב אפשר לומר שבענין זה לא נחלק מעולם הר"ן על הרמב"ן, וכיון שאמר הרמב"ן סבא זו לגבי דין המצוה ס"ל נמי לר"ן כן לענין הקדושה, ולא נחלקו אלא לענין דין ביהכנ"ס אי יש בו דין תשמישי מצוה או דין קדושה, ונפק"מ לכה ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר להוציא הכל לחולין ולענין סוגיא במתנה כמו שביארו הרמב"ן והר"ן בדבריהם עיי"ש, אבל בדינא דמתני' שבלא ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר ישנו דין מעלים בקדוש שוים הם, שכמו שלרמב"ן הוי דין משום דעת בני העיר הוא הדין לר"ן הכי הוא (ולא רק מדין פדיון כמו שביארונו לעיל), וממילא מתיישבת הקשיא שהקטנו לעיל על הר"ן אמאי במכירת ספרים וסו"ת נמי אינא דין מעלין בקדוש אף ששם ליכא פדיון, והיינו משום שגם לדדיה אינא סבא שאין ד' טובי העיר יכולים ליטול הקדושה מבני העיר וכמו שיטת הרמב"ן בדבר זה.

ומצאתי להדיא בראב"ד בתמים דעים שבסיומן קי"ז כתב כהר"ן בביאור דין הפקעת הקדושה על ידי ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר כיון שקדושת המעות קלישא מקדושת ביהכנ"ס, וכן בסוגיא דמתנה ביאר כהר"ן עיי"ש, ואילו שם באות קי"ד כתב שטעם הדין שבלא ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר צריך להעלות בקודש משום שעל זה אין להם סמכות מבני העיר (ויש שם שיבושי דפוס אבל כלל כוונתו כן היא למתבונן). הרי להדיא שאין לקשר בין הדברים, שאף אם יש קדושה בביהכנ"ס, מ"מ אין דינא דמתני' דמעלים בקדוש מדין פדיון, ואי"כ גם בדעת הר"ן נימא הכי.

(ואף שהר"ן הקשה על הרמב"ן שאם טעם דין מעלים בקדוש משום דעת בני העיר אי"כ במכרו על מנת שלא להעלות דמיו תתבטל המכירה, ובסוגיא דמכירת סו"ת מוכח לא כך עיי"ש בר"ן, ולכאורה לדברינו שגם הר"ן עצמו ס"ל סבא זו יקשה כן גם לדדיה. אך אחר העיון זה אינו, דבשלמא לרמב"ן שדין דעת בני העיר היא על דין אכחושי מצוה שאינם רוצים שתכשך מצוותם, אי"כ כבר בשעת מכירה ראשונה שמכרו על מנת שלא להעלות דמיו עבור על דעת בני העיר שאינם רוצים מכירה כזו, אבל לדעת הר"ן שיש בביהכנ"ס דין קדושה ועל אף זה אין לד' טובי העיר כח להפקיע במכירתם, אי"כ בעל כרחם לא תועיל מכירתם על הקדושה, ומאליה תחול קדושה על הדמים, ואי"כ אין טעם לבטל את המכירה, ואם לא יקנו דבר שבקדושה יפגמו בקדושת הדמים, אבל לבטל המכירה אין טעם דין קי"פ).

ו. הנה שיטת רש"י במגילה דף כ"ו ע"א ד"ה לא שנו היא שבמכירה שלא על ידי ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר ביהכנ"ס עומד בקדושתו לגמרי ביד הלוקח ועל ידי ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר יוצא ביהכנ"ס מקדושתו (עיי"ש בגליון הש"ס מה שהקשה על שיטתו ואכמ"ל). ויש לעמוד היאך תלוי דין הקדושה שיש בביהכנ"ס שנמצא ביד לוקח בענין האם המכירה נעשית על ידי ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר או לא. והנראה בזה על פי הדרך שהתחלנו ללכת באות ב' בדעת הר"ן, ואמרנו שאף שלד' טובי העיר יש דין אפוסטרופוסות על נכסי העיר וממון הציבור נמצא בסמכותם, מ"מ דיני הקדושה שיש לבני העיר אינם בסמכותם והם אינם יכולים להפקיע מבני העיר את קדושת הדבר שהיה להם, מעתה היה נראה להמשיך בזה, שלא מבעיא שאין הם יכולים להפקיע את הקדושה מיד בני העיר וחל בדמים דין הקדושה שהיתה לבני העיר דבר הנמכר, אלא אף להחיל פדיון על קדושת ביהכנ"ס ולהעביר את הקדושה מביהכנ"ס לדמים נמי אין הם יכולים, כיון שלא ניתן להם דין בעלות על הקדושה, ודין פדיון מגיע מבעלות על הקדושה ומה שאין לו בעלות על הקדושה אינו יכול לפדות את הקדושה לדבר אחר, ולכך אף שהם יכולים למכור את ביהכנ"ס מצד הבעלות הממונית שיש להם עליו מ"מ את הקדושה אין הם יכולים להעביר ונשאר ביהכנ"ס בקדושתו ביד לוקח, ומ"מ המעות שקיבלו נמי חלה קדושה עליהם כנ"ל לדעת הר"ן גבי ספרים כיון שאין הם יכולים נמי להפקיע את הקדושה מבני העיר, ולכך ממילא חלה קדושה גם על הדמים כיון שהם חילופי הקדושה שמכרו ד' טובי העיר. ובמכירת ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר כיון שכל הנוגעים בדבר נמצאים כאן ומסכימים למכירה בזה, טוב יש כבר בעלות גם על הקדושה, ויכולים הם להחיל פדיון על קדושת ביהכנ"ס שתעבור לדמים, ולכך יוצא ביהכנ"ס לחולין ביד הלוקח.

אך לשיטת הר"ן שאף במכירת ד' טובי העיר לחוד יוצא ביהכנ"ס לחולין ביד לוקח, מבואר שיכולים הד' טובי העיר לחוד להחיל פדיון על קדושת ביהכנ"ס. ודלא כמו שכתבנו בשיטת רש"י, אמנם נראה לי לחדש בזה שבאמת גם לשיטת הר"ן מצד עצם הבעלות על הקדושה אין להם כח פדיון, דכיון שאין להם בעלות על הפקעת הקדושה מבני העיר אין להם גם כח פדיון כמש"כ בדעת רש"י, והא דיש להם כח פדיון להוציא ביהכנ"ס לחולין היינו מכח הבעלות על הממון לענין מכירה, והיינו דכיון דקדושת ביהכנ"ס פורשה הוא מצד משתמשים בו בביהכנ"ס ואומרים בו דברים שבקדושת כמו שכתב הר"ן כאן, ממילא מי שיש לו בעלות למכור את ביהכנ"ס ולהפקיעו מהציבור ועיי"י יפסיקו להשתמש בו כביהכנ"ס מונח בזה ג"כ שיהא לו כח נמי להפקיע את הקדושה מביהכניה על ידי פדיון, כיון שהקדושה באה כתוצאה מהבעלות של הציבור על ביהכנ"ס ואת הבעלות יש להם כח להפקיע, ואין כוונתנו שיהא שהקדושה באה כתוצאה מהשימוש במקום כביהכנ"ס, לכך כשמוכרים אותו ולא יכין ביהכנ"ס ממילא פוקעת הקדושה, דהא ודאי מבואר בר"ן שצריך פדיון וטעמא משום שקדושה לא פקעה בכדי, אלא כוונתנו שמחתת כח המכירה מקבלים הם גם כח פדיון, ובמכירתו פודים הם אותו נמי מקדושתו, כיון שבעצם המכירה מונחת הסיבה גם להפקעת הקדושה וכמשנ"ט. (דוגמא דחוקה לדבר מצאתי בחידושי הגר"ח על הרמב"ם בהלכות זביה ומתנה בד"ה והנה שכתב שקטן מופלא הסמוך לאיש שיש לו כח פדיון ואין לו כח קנין יכול על ידי פדיונו ליצור גם שינוי בעלות דהבעלות מייגר גריר אחר הפדיון עיי"ש, הרי שהפדיון יכול לגרור את הבעלות, ואף אנו נימא להפך שהבעלות יכולה לגרור כח פדיון וכמשנ"ט).

מעתה נראה שיש מקום לחלק ששני מיני קדושה ישנם בביהכנ"ס, שהא"נ עיקר קדושתו באה לו מכח השימוש בו כביהכנ"ס וכמש"כ, אבל בכל ביהכנ"ס יש בו ג"כ דין קדושה שאוסר תשמיש של בזיון מחמת קדושתו, ודין קדושה זה אינו בא דווקא מצד שמשתמשים בו כביהכנ"ס, אלא אף מקום שכמו שכתבנו כביהכנ"ס שכתב אין לו סיבה שיהא בו קדושה גמורה של ביהכנ"ס, לכך שיתנו לוקחים בהם תיבה, דמסתמא לא פקעה בכדי כנ"ל), מ"מ עדיין יש בו סיבה שיהא בו קדושה לענין לאסור בו תשמיש של בזיון כיון שלהו סגי בזה ששימש בעבר כביהכנ"ס, שגם מקום ששימש בעבר כביהכנ"ס זו עצמו סיבה שיהא בו דין קדושה לענין שלא ישתמשו בו תשמיש של בזיון. אכן כנים הדברים א"כ זכינו לפי שיטת הר"ן לביאור דין א' דביהכנ"ס שנמכר אסור להשתמש בו בד' דברים, דאין זה מצד דין בזיו ש תשמישי קדושה או מצד לאחר שנגמרה מצוותם כמו שביארונו באות א' לשיטת הרמב"ן, אלא דין קדושה גמורה היא שנשארה עליו קדושה זו לענין לאסור בו תשמיש של בזיון, ולענין זה בקדושתו הראשונה קאי, והיינו טעמא משום שביארונו שבעצם אין לד' טובי העיר כח פדיון על עצם הקדושה של ביהכנ"ס, אלא שמכח הבעלות שיש להם לענין מכירה יכולים הם גם לפדות כיון שהקדושה קשורה לבעלות עליו כביהכנ"ס, ואי"כ פשוט לחלק שרק לענין עיקר קדושתו כביהכנ"ס שזה באמת תלוי בשימוש כביהכנ"ס יכולים הם לפדותו מכח זה שיכולים

למוכרו, אבל לענין הקדושה שיש בו לענין לאסור בו תשמיש של בזיון שזה אינו תלוי בשמימוש בביהכנ"ס שאפי' בביהכנ"ס בעבר יש סיבה לקדושה זו, בזה אין שום סיבה שכיון שיש להם כח מכירה יהא להם כח פדיון, והדרינן שכח על עצם הקדושה אין להם, וקדושה זו אין הם יכולים לפדות על ידי מכירה ונשאר הביהכנ"ס בקדושתו זו, ולכך אסור הלוקח בד' דברים האסורים מחמת קדושה זו. והשתא יתבאר בפשיטות האי דינא שפתחנו בו שבמכירת ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר מותר הלוקח אף בד' דברים, והיינו טעמא משום שבמכירת ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר שוב יש כח פדיון מצד עצם הקדושה כיון שקולם פדיון מצד עצם הקדושה יכולים הם לפדות אף קדושה זו שיש בביהכנ"ס לענין תשמיש בזיון, ולכך מותר הלוקח אף בד' דברים.

הרב אברהם בר ששת נולל אלינא דהלכתא רוממה

בדין לקנות או להחליף בקדושה כיוצא בזה

א. במתני מגילה דף כ"ו ע"א אבל אם מכרו תורה לא יקחו ספרים וכו', ובגמ' דף כ"ז ע"א איבעיא להו מהו למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש כיון דלא מעלי ליה אסור או דילמא כיון דליכא לעלוויי עילוויי אחרינא שפיר דמי, ת"ש אבל מכרו תורה לא יקחו ספרים ספרים הוא ולא הא תורה בתורה שפיר דמי, מתני דיעבד כי קא מיבעיא לן לכתחילה וכו', ת"ש דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן משום רשב"י לא ימכור אדם ס"ת ישן ליקח בו חדש, התם משום פשיעותא כי קאמרין כגון דכתביב ומנא לאיפרוקי מאי ת"ש וכו'. וברין שם (דף ז' ע"ב מדפי הרי"ף) כתב דהך בעיא לא איפשטיא ונקטי בה רבוותא לחומרא, ומדבעיא לן בס"ת דליכא לעלוויי בה מכלל דפשיטא לן דבהך אחריני דאיכא לעלוויי בהו אסור למכרן וליקח כיוצא בזה.

והניף הר"ן ידו בשניה (בדף ח' ע"ב מדפי הרי"ף) על דעת הרי"ף שהביא הך מימרא דרבה בר בר חנה א"ר יוחנן משום ר"ג אין מוכרין ס"ת אפילו ישן ליקח בו חדש וכתב בזה הלשון, בגמ' מספקא אן אהא דר"ג אי דוקא בדליתא אכתיי לחדש אלא דבעי למעבדי מהני דמי ומשום פשיעותא אבל היכא דאיכא חדש בידו ללוקח מעקשוי מדמיזי של ישן אפשר דשרי כיון ס"ת אי אפשר לעלוויי, והרב אלפסי ז"ל מסתם לן סותומי דכל כהאי גוונא מנקט לחומרא עדיף.

והנה ביז"ד סי' ע"ד הלכות ס"ת כתב הטור ואפילו למכור ישן כדי לקנות חדש אסור וכו' ובכ"י כתב על זה דמקורו מהגמ' הג"ל והביא את דברי הר"ן הג"ל והביא שכן פסק הרי"ף והרמב"ם והוספי' שכתב ב"י מנוח דטעמא משום פשיעותא הילכך אם היה החדש כתוב והוא בבית הסופר ואינו חסר אלא תנינת דמיים מוכרין.

וכל המפרשים עמדו על דעת הב"י היאך כתב את דברי רבינו מנוח ללא שום עוררין וחולקין הלא בגמ' מפורש להדיא דבכהאי גוונא הספק ומשום הכי פסקו הראשונים לחומרא, אבל בכהאי גוונא שלכתחילה בודאי אסור וכמ"ש בגמ' להדיא, ועיין עוד בשו"ע שסתם דבריו שאסור למכור ס"ת ישן כדי לקנות חדש, ובפוסקים דנו שם בדבריו.

אלא דיעויני לכס"מ בפרק י' מהלכות ס"ת הל' יב' שכתב שהרמב"ם פסק הך בעיא דגמי לחומרא מחמת חומרא דס"ת ועל זה כתב את דברי רבינו מנוח, הרי דלמד שספק הגמי היכא שאין את החשש של פשיעותא אזי היכא שאין את החשש של פשיעותא בכהאי גוונא הרמב"ם לא פסק לחומרא, הרי שנקט הכס"מ בשם רבינו מנוח בדעת הרמב"ם שסתם בלשונו שאין למכור ס"ת ישן בכדי לכתוב חדש ובפסטות משמע בכל גוויי אעפ"כ נקט דהוא רק באופן שאין חשש של פשיעותא א"כ אפשר לומר דגם מה שסתם בשו"ע ג"כ כוונתו כמ"ש רבינו מנוח, ובפרט שבכ"י לא הביא את דעות החולקים על דעת הרבינו מנוח, ומעתה קם לן דינא דבאופן שליכא למיחש לפשיעותא מותר למכור ס"ת ישן בכדי לקנות חדש, אמנם מ"מ רבים הם הפוסקים שנקטו לחומרא אף בכהאי גוונא מחמת פסטות דברי סתם ואין להלך בהם, (ויש בפוסקים שלמדו שרבינו מנוח חולק על דעת הרמב"ם – ס"ז או"ח סי' קנ"ג סק"א יעו"ש).

ב. בשו"ע סי' קנ"ג סעי' ד' כתב אם מותר לקנות בדמי קדושה אחת קדושה אחרת כיוצא בה יש אוסרים ויש מתירים, ומקור הך דינא כתב בב"י שהר"ן הג"ל כתב דמתוך שהגמ' נקטה וספק בס"ת שאין יתור מהו משמע דהיכא דיש עילוי ויתר מזה דהיינו בחומשים שיכול לקנות ס"ת וכודומה שפיר בעינן שיהיה יותר עילוי, ואמנם הביא שמהר"י אבובב דייק מלשון הטור שנקט שאסור להוריד מקדושתן משמע שלהוריד אסור אבל בשווין שפיר דמי והביא כן מרבינו יונה, ואמנם דיוק זה אפשר להיות במשנה וכבר הביא הר"ן בשם רבינו אפרים שדקדק כן והעלה שהדיוק נסתר מרישא לסיפא, והיינו שהמשנה אומרת בני העיר שמכרו וכו' ספרים לוקחין תורה, משמע דוקא תורה מותר ליקח אבל למכור ספרים ולקנות ספרים אסור, ומסיפא דמתני' אמרינן אבל אם מכרו תורה לא יקחו ספרים ספרים לא יקחו מטפחות וכו' משמע דוקא בכהאי גוונא אסור הא באותה קדושה שפיר דמי אלא דע"כ ליכא למשמע מינה, ומזה דייק רבינו אפרים דבשאר דברים מעלין דוקא דכי קא מיבעיא עילויי היינו בס"ת דליכא עילויי אחריני אבל בדבר אחר דאיכא עילויי אחרינא בודאי אסור למכור כדי ליקח שוין בשוין, והא דנקט סיפא ספרים לא יקחו מטפחות דמשמע הא שווין בשווין שרי ליכא למידק הכי הואיל דנקט כן אבא ארישא דמטפחת לוקחין ספרים דבעינן עילוי בדווקא ומשום הכי נקט לשון כן בסופא.

ואמנם הר"ן הקשה ע"ד דבאופן שיש דיוק מרישא לסיפא איפכא דהיינו היכא שאפשר לבוא לידי טעות בדיוק ברישא ובסיפא בכהאי גוונא התנא לא סותם דבריו וכמו שאמרין בקידושין ולפיכך פירש דתנא הכי בבא דרישא למימר דכל מידי דאפשר לעלוויי מעלינן ליה וסיפא דלא יקחו משום הכי לא נקטה בשווין משום דאם איתא דמותר למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש אשמעינן ברישא דספרים הוא דלא יקחו בדמי תורה אלא תורה בתורה שפיר דמי משום דמשמע לן דתנא לא מיירי באיסורא שמכרו ס"ת שלא כדין אי נמי דאם לא היינו אומרים שמותר לעשות כן אזי מכירתן היתה מתבטלת לגמרי ובודאי משום חד מטעמי אמרה גמ' דתורה בתורה שפיר דמי ולפיכך הוצרך התנא לכתוב ברישא דסיפא אבל מכרו תורה לא יקחו ספרים ואת"ל דאסור למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש קמ"ל דאע"פ שמכרו שלא כדין המחק קיים וספרים הוא דלא יקחו אבל ס"ת שפיר יקחו וגם שלא נטעה למימר דכיון שאי אפשר לקיים הך דינא שלעלוויי בקדושה א"כ י"ל דקדושה חדשה היא וממילא מותר ליקח ג"כ חומש קמ"ל דאסור ולפי צדדי הך בעיא איצטרף התנא למינקט תורה לא יקחו חומשים, ומשום הכי כיון שנקטין הך ברישא דסיפא נקט הכי ג"כ בהמשך הסיפא, ואין הכי נמי שווין בשווין אסור.

ועכ"פ להלכה יוצא מרבינו אפרים והר"ן דבעינן לעלוויי בקדושה ולא מהני שווין בשווין, אלא שבה"י הביא את דברי המהר"י אבובב שדייק מהטור דכל היכא שזה שווין בשווין שפיר דמי, וכתב שכן דעת הרבינו יונה.

אלא דיעויני לכ"ח שעת הדברינו ויהי' שנקט המהר"י אבובב בדעתו ששווין בשווין מותר זה רק בדיעבד שמכרו כבר והר"ן ורבינו אפרים שאסרו זה רק לכתחילה ולא פליגי ומר אמר חדא ומר אמר חדא, וכ"כ במג"א סק"ד.

ואמנם בביאור הגרי"א פליג על דעת הב"ח וס"ל דהר"ן אוסר אפילו בדיעבד (וכ"כ בפמ"ג במשב"ז סי' קנ"ג סק"א) ומסבירא קאתינא דהיאך שייך בשאר דברים לכתחילה ובדיעבד להתניח בס"ת שאין כן לעשות שכבר מכר את הס"ת ודמיים בידו ואי אפשר לעלוויי בקדושה משום הכי חשיב דיעבד אבל בשאר דברים שאפילו שמכר לא חשיב דיעבד דסוף סוף יכול לקנות קדושה יותר גדולה.

ואמנם הגר"א נקט בדעת הטור שדקדק המהר"י אבובב זה רק בדיעבד שרי שווין בשווין אבל לכתחילה אסור וכתב כן לבאר את דעת המתירים שהרי בגמ' אמרו לגבי ס"ת האם שרי למכור דמחמת דליכא עילוויי האם שרי בכהאי גוונא או לא, הרי ששווה בשווה אסור משמע מיניה דבשאר מילי אין ספק שאסור ועל זה פירש הגר"א דהתם לכתחילה

אבל בדיעבד ודאי שיכול לקנות שוה בשוה.

ובגדר הדיעבד שכתב הגר"א לכאורה יל"ע כמשנ"ל דהיאך שייך בדיעבד לאחר המכירה דסוף סוף ישנה אפשרות לקנות קדושה יותר גדולה וכמשנ"ל וע"כ דצ"ל בזה דכל מה שאפשר לקנות קדושה יותר גדולה בודאי דיש להורות שיעשה כן, אבל היכא שאם יקנו דבר שקדושתו חמורה יותר לא יצטרכו לזה אמרינן בכהאי גוונא שיכול לקנות שוה בשוה בקדושת החפץ הקודם וזה דומיא דס"ת, וכ"כ להדיא במהר"י אבובב על דעת הטור (מובא בסוף הטור הוצאת מכון ירושלים) דברים אלו נתחדש על פי ספר תהלה ליונה.

ומעתה אם כנים דברינו עולה איפוא שהיה צריך לאסור לקנות קדושה של שוה בשוה כיון דס"ת פסק השו"ע לחומרא שאסור למכור בכדי לקנות בכיוצא בזה א"כ הוא הדין בכהאי גוונא ומעתה קמה וגם ניצבה סתירה בשו"ע דנקט שבס"ת יש להחמיר ללא שום פוסק שחולק והכא פליגי וס"ל להלכה להלך.

אלא דלאחר שנעיין בכס"מ שביאר דעת הרמב"ם שהחמיר בס"ת לקנות ס"ת חדש מתייבש שפיר קושיתנו, שביאר מדוע החמיר הרמב"ם בס"ת כיון שחומרת ס"ת שאני הרי שזה שייך רק בס"ת ולא בשאר מילי.

ומ"מ עדיין צ"ב דאם כנים דברינו הר"ל לשו"ע למימר הכי דכל זה דוקא בכהאי גוונא שאין להם מה לעשות בקדושה היותר חמורה וגו"כ לא נמצא בפוסקים הכי וממילא נשארה הקושיא הג"ל וצ"ע בזה.

ג. והנה בדעת הרמב"ם ישנה מבוכה רבה, דכתב הרמב"ם בפרק י"א מהלכות תפלה בני כפר שרצו למכור ביהכנ"ס שלחו או לבנות בדמיה בית הכנסת אחרת צריכים להתנות עם הלוקח שלא יעשנה בית מרחץ וכו' הרי דהתיר למכור בית הכנסת לכתחילה על מנת לקנות ביהכנ"ס שזה כיוצא בזה בקדושתו וכתב המ"א דלא קשיא דשאני ביהכנ"ס דכיון שאפשר להפקיע קדושתו על ידי שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר משום הכי שרי למכור בכדי לקנות קדושה כיוצא בזה משא"כ בשאר מילי שאין נפקע קדושתן כלל ומשום הכי אי אפשר למכור בכדי לקנות קדושה כיוצא בזה, וביאר המחצית השקל בדעת המ"א דכיון שמכירה זה הורדה מקדושתה וקצת בזיון משום הכי צריך לקנות קדושה יותר גדולה אבל ביהכנ"ס שמדינא יכולים להפקיע קדושתו לגמרי על ידי ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר שפיר דמי דיש להלך למכור לכתחילה.

והוסיף המחצית השקל דלפי זה מש"כ השו"ע ויש מתירין היינו דעת הרמב"ם צריך להדחק שזה רק בביהכנ"ס ולא שאר מילי הואיל ובקדושותיהו קיימי גם לאחר מכירה.

ואמנם לכאורה נראה דדברי המג"א לשיטתיה דס"ל לקמיה בס"ק י"ד דתשמישי קדושה בקדושותיהו קיימי ואין אפשרות להפקיע קדושתם ומשום הכי שפיר כתב דכל סברת היש מתירין זוהי שיטת הרמב"ם ורק לגבי ביהכנ"ס ומשא"כ בשאר מילי.

ואמנם בפמ"ג שם באשל אברהם כתב להעיר דמהרמב"ם ישנה בפסטות ראיא שאפשר להפקיע קדושתו ומ"מ בטור ביו"ד מבואר כן להדיא והביא דמהרמב"ן משמע שבקדושתן קיימי ועיין עוד בביאוה"ל בסי' קנ"ד ד"ה תשמישי קדושה שביאר את מחלוקת הראשונים הג"ל במאי פליגי, ועכ"פ עולה לן בדעת הרמב"ם דאי אפשר לומר שס"ל רק בביהכנ"ס אפשר להפקיע הקדושה ומשא"כ בשאר תשמישי קדושה דאי אפשר להפקיע הקדושה אף בז' טובי העיר במעמד אנשי העיר ולפי"ז נתבאר לנו דיש מתירין היינו בכל מילי.

אלא דיעויני לכס"מ בהלכה י"ד שכתב בדעת הרמב"ם דס"ל דבשווין אסור ודקדק כן ממאי דנקט הרמב"ם לשון ורישא דמתני' ולפיכך משמע דדוקא בכהאי גוונא שרי.

ומעתה צ"ע בדעת הרמב"ם מהדיון שכתב גבי ביהכנ"ס דמותר למכור לכתחילה והלא מ"ש מהלכה י"ד, ואכן בתוס' יו"ט כתב על דעת המשנה דלעולם י"ל דשווין בשווין מותר והאי דנקט הכי הרמב"ם דדוקא בלשון עילויי דזהו דין לכתחילה ואין הכי נמי בדיעבד אם אין להם מה לעשות בזה שפיר יכולין לקנות כיוצא בזה וכמשנ"ת בדברי המהר"י אבובב.

ואמנם אין זו דברי הכס"מ שהרי כתב להדיא לא כן, ומ"מ אפשר ליישב את דברי הכס"מ שאין זו קושיא ועל דעת הרמב"ם דכל מה שמותר למכור ביהכנ"ס בשביל לקנות כיוצא בזה זה בכהאי גוונא שרוצים לקנות ביהכנ"ס אחרת מחמת הצורך ובזה ודאי י"ל ששפיר יכול למכור ביהכנ"ס בשביל לקנות אחרת או שזה קטן להם או שזה ביהכנ"ס ישן ובכהאי גוונא הלא דהתיר אבל סתם למכור בשביל צורך אחר אין למכור ביהכנ"ס בשביל לקנות אחרת ושוב ראיתי שכל בחיזוינו מהר"ח על המשניות יעו"ש.

ומ"מ העולה לנו: א. ס"ת אסור למכור ישן בכדי לקנות חדש. ב. במקום דליכא פשיעותא רבינו מנוח ס"ל שמותר וכל הפוסקים כתבו לאסור ובדעת השו"ע יל"ע במש"כ. ג. למכור תשמישי קדושה או ביהכנ"ס וכיוצא בזה באופן שמוכר על מנת להעלות בקדושה מותר. ד. לקנות כיוצא בזה דעת מהר"י אבובב בדעת הטור והתוס' יו"ט בדעת הרמב"ם ורבינו יונה דמותר וכל זה באופן שאין להם מה לעשות אם יקנו את הקדושה יותר גדולה ומ"מ לכתחילה בודאי שצריך לקנות קדושה היותר גדולה, ודעת המ"א שלא התיר הרמב"ם אלא בביהכנ"ס שיוכל לקנות קדושה כיוצא בזה מחמת שאפשר למכור ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל בשאר מילי לא, ודעת הרי"א שאסור והב"י ושאר פוסקים למדו ממנו שאפילו בדיעבד לא, והמ"א והב"ח ס"ל שבדיעבד שרי. ו. והנה בשו"ע בסי' קנ"ד סעי' ט' כתב המתנדבין ס"ת ומניחיהם מחמת בביהכנ"ס מותר להשתמש בהן כל ספר וספר שלדעת כולן הוקדשו אבל המניחים בביתם ואח"כ מקדישין כיון שע"ד אותו ספר נעשה ונשתמש בו אותו ספר אסור להניחו בס"ת אחר ויש מתירין, והנה מקור דברי השו"ע כתב הב"י מדברי הר"ן דמוכח מהגמי דכיון שלפי הצד דבעינן עילויא בס"ת אסור לגלגל ס"ת זה במטפחות של ס"ת זה, וכתב הרשב"א שאלו המתנדבין ס"ת וכו'.

ובבדק הבית כתב הב"י ולפי מש"כ בסי' קנ"ג בשם ה"ר יונה דבעינן נקטינן לקולא ולא בעינן עילויא אפילו המניחים בהתניהם ואח"כ מקדישים מותר להכניסו בס"ת אחר. ולכאורה חזינו מדברי הב"י בבדק הבית שרבינו יונה שהביא הב"י היינו מותר לכתחילה וזהו משום דפשטינן בעיין לקולא בס"ת ולא בעינן עילוויי ועוד יוצא מזה שביאר בדעת רבינו יונה דלא כמהר"י אבובב דשרי רק באופן שאי אפשר בדרך אחרת.

ואפשר שהרבינו מנוח שהבאנו לעיל שמתיר בס"ת היכא דליכא למיחש לפשיעותא שרי ס"ל כהרבינו יונה הג"ל ומשום הכי שרי להחליף מטפחת של ס"ת זה לס"ת אחר וזהו שכתב בס"ת אסור למיחש לפשיעותא, וכל זה מחמת שפשטינן בעיין לקולא.

ומ"מ יש לדקדק בדברי הר"ן הג"ל דס"ל דאם בעינן עילויא בס"ת אזי גם במטפחות בעינן לכאורה צ"ע והלא כתב הר"ן דוקא בס"ת לא שייך עילויא בכהאי גוונא הגמי מטפסתא אבל בשאר ממילי דשייך עילוויי אן להשתמש בקדושה כיוצא בזה אזי מדוע תלה הר"ן השתמשת במטפחות לעילוי אחר לצד שבעינן עילויא בס"ת, והלא בודאי אסור בכל גוויי שדקדק הר"ן מדברי הגמי וכמשנ"ת.

אלא דיל"ע בדברי השו"ע דק"ל דהיכא שנקט יש אומרים ויש אומרים אולנין בתר יש אומרים אחרון מדיון תפוס לשון אחרון אבל סתם ויש הלכה כסתם א"כ לכאורה יצא סתירה בשו"ע בסי' קנ"ג סעי' ד' כתב לגבי אם מכרו ולקנות קדושה כיוצא בזה הביא יש ויש וק"ל כיש וכתב המהר"י אבובב דמותר אסור ואילו בסי' קנ"ד גבי מטפחות לס"ת נקט סתם ויש וק"ל כסתם ובכהאי גוונא אסור.

ואכן נעמד בזה החיד"א בספרו מחזיק ברכה בסי' קנ"ג וכתב ליישב דבסי' קנ"ד קאי לכתחילה ובכהאי גוונא סתם לאסור ואילו בסי' קנ"ג איירי לענין דיעבד ובכהאי גוונא סתם להלכה.

ואמנם אנכי חדל לא זכיתי לירד לסוף דעת החיד"א דהלא הב"י בירר דבריו משמ"כ בסי' קנ"ג קאי לכתחילה ומסתברא הכי דהרי לא שייך למימר דיעבד בסי' קנ"ג וכמשנ"ל דמה בכך שמכרו והלא סוף סוף יש לומר שיקנה קדושה יותר גדולה, ואין לומר דס"ל לשו"ע כמ"ש המהר"י אבובב ותוס' יו"ט כמשנ"ת, חדא דנקט בדעת הרבינו יונה שהביא המהר"י אבובב בעצמו שהתיר לכתחילה אבל המהר"י אבובב לא למד כן כלל ועוד דלפי משנ"ל חזינו להדיא שהכס"מ לא קיבל תירוץ התוס' יו"ט בדעת הרמב"ם דאזיל כפי דעת מהר"י אבובב ומעתה קם לן הוכחה אלימתא דמה שהתיר השו"ע לקנות

קדושה כיוצא בזה זה מחמת שסמך על הרבינו יונה שפסק לקולא בבעיין דס"ת והכי מוכרח שכתב בדעת הרמב"ם שפסק להחמיר בס"ת משום חומרת ס"ת אבל באופן שאין מקום לקדושת ס"ת בכהאי גוונא י"ל שנפשט הבעיא לקולא. ושוב ראיתי למאמר מרדכי בסי' קנ"ד שכתב להעיר כן על דעת המחזיק ברכה.

ומ"מ עדיין הקושיא במקומה עומדת סתירה בשו"ע שבסי' קנ"ג התיר בקדושה כיוצא בזה ואילו בסי' קנ"ד אסר בקדושה כיוצא בזה. ואכן יעויין בפמ"ג באשל אברהם סי' קנ"ד ס"ק ט"ז דס"ל דבסי' קנ"ג שכתב יש ויש לא הכריע בדבר ואילו בסי' קנ"ד שהביא סתם ויש הכריע כהסתם לאסור. ואמנם ידוע הדבר שאין זה ברור האי כללא בשו"ע וכמו שהקשה החיד"א במחזיק ברכה סתירה בדברי השו"ע.

ומ"מ העולה לנו בדעת השו"ע: א. להשתמש במטפחת של ס"ת זה לאחר מחלוקת ראשונים. ב. להלכה השו"ע סתם לאסור. ג. החיד"א מבאר שסתם לאסור אפילו שבסי' קנ"ג התיר כל זה בדיעבד אבל לכתחילה ס"ל לאסור, והבאנו שהמאמר מרדכי חלק על דעת המחזיק ברכה.

ה. והנה בלשון ספק הגמי מהו למכור ס"ת ישן בכדי לקנות חדש מבואר בפשטות דדוקא בכהאי גוונא מותר לקנות שזה על מנת לקנות ס"ת חדש אבל ישן בישן אסור, וכן משמע מהלבוש דדוקא בכהאי גוונא משום זה קלי ואנהו (יעו"ש שנקט להלכה כרבינו מנוח דהיכא שאין מקום לפשיעותא אפשר למכור את הס"ת) וכ"כ בראש יוסף להדיא דשוין בשוין שרי וכל ספק הגמי זה רק בכהאי גוונא שיש עילוי קצת ואמנם בפמ"ג בסי' קנ"ג סק"א במשב"ז כתב לדחות דבר זה ממאי דפשטינן ממטפחות ס"ת שמותר להעביר מס"ת זה לאחר והלא התם אין עילויא אחר ומשא"כ בס"ת שקונה חדש דאיכא עילויי יעו"ש.

ואמנם לפי משנ"ל בדעת הכס"מ שלדעת הרמב"ם מביהכנ"ס חדש לישן מותר מיניה מוכר דאסור לעשות כן וא"כ מה שכתבנו ליישב אינו נכון אבל מ"מ מש"כ ליישב דאיירי בביהכנ"ס קטן לגדול אין ראיא מהדיון של ס"ת, וכן כתב ברבינו אברהם מן החר' להדיא דביהכנ"ס קטן מותר להפוכו לגדול וזה נחשב עילוי וכ"כ בקרבן נתנאל פרק ד' סי' א' אות צ' בחד תירוצא למ"ד דס"ל דקדושה בכיוצא בזה אסור. ויעו"ש ברבינו אברהם מן החר' שכתב ליישב על פי זה את דעת הרמב"ם הג"ל וזה כמשנ"ת וכ"כ בפמ"ג הנ"ל.

ו. ומ"מ הלכה למעשה עולה א. שמתפחות של ס"ת אסור להעביר מס"ת זה לס"ת אחר (ושוב ראיתי לשו"ת אבקת וכול סי' קנ"ב שכן סתם לאסור והביא שם דעת הרשב"א הנ"ל) ואכן כשיש לב בית דין מתנה שפיר יש להלך וכמ"ש הרמב"ם. ב. בקדושה כיוצא לאסור אף לשנת השו"ע, ולכאורה לפי משנ"ת דבענין מטפחות פסק הב"י להחמיר דעת המאמר מרדכי שישנה סתירה בדעת השו"ע ולפ"ד הפמ"ג וכמשנ"ל יש לאסור בזה, ויש לצרף לזה דעות הפוסקים דיש ויש בשו"ע ראוי להחמיר א"כ בודאי דיש להחמיר בזה. ג. ומעתה נבוא לדון גבי ס"ת היכא דליכא פשיעותא האם יש מקום לאסור אף לדעת השו"ע, ולכאורה לפי משנ"ת דבענין מטפחות פסק הב"י להחמיר אע"פ שבזה לא שייך פשיעותא דהלא זה להעביר מס"ת לס"ת ואינו מזניח המעות כמו בס"ת ואעפ"כ אסר השו"ע ובפשוטו יש לאסור והנה לדעת החיד"א שפיר יש ראיא לאסור דביאר גבי מטפחות דהוא לכתחילה ומשום הכי אסר והכא נמי בס"ת שאסור לכתחילה, וכן לדעת הפמ"ג שכתב בדעת השו"ע שבמטפחות הכריע לדינא לאסור ממיילא שפיר דיש לאסור. ואמנם לדעת המאמר מרדכי שכתב לדחות דברי החיד"א עדיין יש מקום לדון בזה, ומ"מ כיון שהרבה פוסקים פליגי על דעת השו"ע ולא נקטו את דעת הרבינו מנוח, ובפשוטו י"ל ג"כ בדעת השו"ע כך ורק לדעת המאמר מרדכי יש מקום לומר שהשו"ע נשאר בסתירה מ"מ כיון שבמקום אחד בודאי נקט לאסור ובפרט שכתב הכס"מ שמחמת קדושת הס"ת יש להחמיר לפי זה יש להחמיר ג"כ בנדון דידן ולפסוק דלא כרבינו מנוח ורבינו יונה. (ואגב ראיתי שבספר האשכול ג"כ כתב להלך בס"ת).

ז. והנה נשאלתי מאחד מאברכי הכולל ערב לגבי רצועות של תפילין האם אפשר להחליף רצועות תפילין של ראש לתפילין של ראש אחר, ולכאורה זה תלוי בהאי נידון לגבי מטפחות של ס"ת אם מותר להעביר מס"ת זה לס"ת אחר ולפי משנ"ל דלהלכה יש לפסוק שצריך להחמיר בזה ולא מבעיא לדעת החיד"א והפמ"ג אלא אפילו לחולקים עי"ד מ"מ יש מקום להחמיר בזה.

והנה בשו"ע סי' מ"ב סעי' א' כתב השו"ע אסור לשנות תפילין של ראש לעשות של אחר ואפילו ליקח רצועה מהם וליתן בשל יד אסור מפני שאין מורדין מקדושה חמורה לקדושה קלה ושל ראש קדושתו חמורה וכו' אבל משל יד לשל ראש מותר לשנות וכו'.

ולכאורה הך נידון הוא סתירה מרישא לסיפא בדברי השו"ע דמרישא משמע שדוקא מתפילין של ראש אסור לעשות של יד אבל מתפילין של ראש לשל ראש אחר שרי, ומסיפא מבואר דדוקא משל יד מותר לעשות של ראש אבל מיד ליד או מראש לראש אסור, ודוחק לומר שהשו"ע סמך על מש"כ בסי' קנ"ג ובסי' קנ"ד וכדלעיל.

אבל מ"מ למעשה בודאי שיש לאסור מחמת שקדושה לקדושה בכיוצא בזה אסור ודומיא דמטפחות וכמשנ"ל בס"ד.

ושוב ראיתי לספר מאסף לכל המחנות על הלכות תפילין בסי' הג"ל שהביא מפתחי תשובה שכתב לאסור זאת מדיון מטפחות הג"ל, והוסיף דלכה"פ משל יד לשל יד אחר יש לאסור דאפשר לעלוויי לתפילין של ראש, ועיין עוד שם שהביא לאסור משו"ת לחם שלמה דכל מה שהתירו חד מ"ד להעביר ציצית מבגד לבגד כל זה דוקא בתשמישי מצוה אבל תשמישי קדושה אין מעבירין מבגד לבגד בקדושה כיוצא בזה והביא מהאור"ז כן, ועוד הביא שם מערך שי' כן והוסיף מ"מ אפשר שאם רוצה ליתן הפרשיות בבתיים יפים יותר או כשרים יותר שרי.

ולכאורה זה תלוי במשנ"ל דלדעת החיד"א שבדיעבד שרי א"כ י"ל דזה נחשב דיעבד כיון שרוצה להעלות ביופי ובהידור הבתים ואין לו פרשיות אחרות ובפרט לדעת מהר"י אבובב דס"ל דהיכא אמרינן שצריך להעלות בקדושה רק בכהאי גוונא שיש להם מה לעשות בקדושה החמורה אבל אם אין להם מה לעשות בזה א"כ בדיעבד יכולים לקנות קדושה כיוצא בזה.

אבל לדעת הפמ"ג שהשו"ע הכריע לאסור ולא נחית לחלק בין דיעבד לכתחילה א"כ גם בכהאי גוונא יש לאסור ובפרט לפי משנ"ל דהמאמר מרדכי לא נחית לתירוצא דהחיד"א לכאורה יש להחמיר.

הרה"ג יוסף כץ שליט"א נולל אלינא דהלכתא אריז הבירה

ביורר בשיטת הרא"ש בהשכרת בית הכנסת

יש מה שנראה כקושיא עצומה על דברי הרא"ש בסימן קנ"ג. והוא באמת מבואר בדברי שער הציון (ס"ק סי"א) בקיצור, ונפרט הענין:

במגילה דף כז: (ס"ה) "אמר רבא האי כי ננישתא חלופה וחבונה שרי אגוררה ומשכונה אסור... מתנה פליגי בה רב אחא ורבינא חד אסר וחד שרי מאן דאסר במאי תפקע קדושתה ומאן דשרי אי לאו דהוה ליה הנאה מיניה לא הוה יריב ליה הדר הוה ליה מתנה כזיבוי". והרא"ש שם (במגילה פ"ג סי' א') מביא דברי הר"ף, ששאלת הגמי במתנה הוא בציור של זט"ה במא"ה, וא"כ מוכרח שהרא"ש סובר שאפילו בוט"ה במא"ה א"א להם להפקיע הקדושה בלי מכירה – שלכן יש מוח בגמ' אם מתנה היה בגדר מכירה או לא. והנה שם בגמ' מפורש "אגוררה ומשכונה אסור". וזאת אומרת, שהשכירות אינו מתיר הבהכ"ל להשתמש בה כפי רצונו כמו במכירה, ולכן רק "חלופה וחבונה שרי". וא"כ לכאורה יוצא בשיטת הר"ף והרא"ש, שאפילו בוט"ה במא"ה אין השכירות מתיר להשתמש של הבהכ"ל לתשמש חול, שהרי הם סוברים שאפילו במא"ה צריך מכירה דוקא, ובגמ' מבואר ששכירות אינו כמכירה, ואף אם נאמר שהגמי של שכירות מדבר בלי מא"ה – כמו שמשמע באמת מהרא"ש שלא כתב את האוקימתא של מא"ה עד

שחמטאים במהלך משחק שחמט. השחקנים מנסים להשיג יתרון על ידי הפקעת זרימה של חומר מהצד השני של הלוח.

שהביא שהשאלה של מתנה, והגמ' של מתנה מדבר במאה-כמו שמפורש ברא"ש, מ"מ לכאורה אפשר להביא ראיה: משם על מה נחשב למכירה ומה לא נחשב.

והפלא הוא שהרא"ש בתשובות (כלל ה סימן ב מובא בבדק הבית בריש הסימן) כותב: "שנשאל על בית המדרש שהקהל רצו להשכירו לדירה. והשיב: כיון שטובי העיר הסכימו לשנותו הרשות בידם אפילו לדבר הרשות כדאינתא בפרק בני העיר אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו טובי העיר וכו", עכ"ל. וזאת אומרת, שהשכירות מועיל בזט"ה במא"ה להתיר בהכ"נ לכל תשמיש, וזה סותר למה שנראה מוכח משיטות – וכנ"ל.

והאמת הוא שהשער הציון אינו מקשה מן הגמ' הנ"ל האוסר בשכירות, ורק שואל בפשטות מתוך הנחה פשוטה ששכירות אינו נחשב כמכירה, והטעם שאינו מביא ראיה מהגמ' הנ"ל מבואר בתו"ד שם, שהוא סובר שבסוגיא הנ"ל יש עוד חסרון חוץ מזה שחסר שם 'מכירה' בשכירות. באופן שאפילו לפי השיטות שזט"ה יכולים להפקיע הקדושה בלי מכירה ובלי כסף, מ"מ יסכימו שבציור השכירות של הגמ' לא יועיל זט"ה במא"ה. שהחסרון שם בסוגיא הוא, שלא כינוו השוכרים להפקיע הקדושה בהשכרתם ורק שבניתיים ישתמשו השוכרים בזה כרצונם – שזה אינו מפקיע הקדושה אפילו לשיטת הראשונים הנ"ל. וא"כ נמצא שאין לנו הכרח מן הסוגיא ששכירות אינו נחשב כמכירה לשיטת הרא"ש, ורק שכך מסתבר.

ובאמת שיש להעיר על דבר שעה"צ בפרט הנ"ל מלשון הטור והשו"ע עצמם. שהטור כתב "אבל אסור להשכנם או להשכירם עליו ע"י זט"ה שעדיין נשארים בקדושתם שאין כאן דבר אחר שתחול קדושתן עליו" וכן כתב בשו"ע, והנה, לפי דברי שעה"צ הנ"ל לא יעיקר הטעם, ואפילו אם היה אפשר שתחול הקדושה על ממון זו של השכירות הרי הם אינם רוצים להפקיע הקדושה מהבהכ"נ וא"כ זהו טעם ההלכה ולא מה שפרט הטור והשו"ע. והיה משמע מדבריהם שאדרבה, אלא היה אפשר לחול על כסף זו ושכירות, היה חל על כל שאינו אלא לזמן. ואריך עיון בדבר לדעת אם זה הערה נכונה. ויש להדגיש ג"כ שאם הוא דיוק נכון אז הקושי קצת יותר חריף – שאם מניחים שהטור הולך בשיי הרא"ש נמצא שהוא כותב מפורש שאין בשכירות האפשרות לחלל הקדושה על הכסף ואילו בתשובותיו כתב הרא"ש הנ"ל שבשכירות נפקע הקדושה.

והנה אם באת לחשוב על כיוון לשיבוש ההערה הנ"ל, לכאורה המהלך יהיה לחלק בין שכירות בזט"ה במא"ה לשכירות בלי מא"ה. וזאת אומרת: שאף שבנוגע למכירה בלי מא"ה אין דמי השכירות מועילים שתחול הקדושה עליהם, מ"מ בנוגע לשכירות בזט"ה במא"ה מועיל השכירות להפקיע הקדושה. וטרם שאנו בודקים את הסברא, יש לנו לסלק מה שנראה כהערה מלשון הטור הנ"ל. שהטור הנ"ל על שכירות כתב מפורש "אפי" ע"י זט"ה", וא"כ משמע שבכל ציור אינו מועיל שכירות. אולם המעיין בלשון הטור שם במשך הסימן יראה שיש רק ב' אפשרויות זט"ה במא"ה וזט"ה שלא במא"ה, וא"כ במקום שהטור אינו מפרט במא"ה אז כוונתו מן הסתם למכירה בלי מא"ה. (ואף שהרא"ש בתשובה הנ"ל אינו מפרט במא"ה, מ"מ מוכח שכך כוונתו מדמביא הגמ' של מא"ה, וכן מוכרת, וזאל"כ הרי הוא סותר להגמ' דדף כו.).

אולם מה שנשאר לנו עדיין הוא להסביר הסברא לחלק בין השכרת זט"ה במא"ה להשכרת זט"ה בלי מא"ה.

ויש להקדים כאן דברי הריטב"א במגילה (כו.). וז"ל: מתנה פליגי בה רב אחא ורבינא. פי' הר"ף ז"ל, כשתנו זו טובי העיר במעמד אנשי העיר, ואלו כשמכרו הפרנסים בלחוד כד"ע"א סוסי, ולעילויא בעי ולינתא. ותימא. א"כ מא"ט דמאן דאסר משמוש דליכא דפקיעה קדושתה, דהא אמרי לעיל דמכר אפי' למשתי ביה שיכרא שפיר דמי. וי"ל לדעת רבינו ז"ל, דשאני התם דכיון דשקלו זוזי לא מחזי כדלול דמאן דשתו בהו שיכרא הלאה הוא דשקלו להו, וכי מצטרכי מעלי במידי אחרינא, אבל במתנה דלא שקלי מידי דחזי ללעלא דפקעה רוב קדושה, אסור. מי. א. אלא הכא במתנה מז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר קיימא, ואמתני קאי, הא כשמכרו ז' ט"ה במעמד א"ה, רשאין לעשות ממנה כל מה שירצו כ"ז שאין צריכין לה, והכא בהא פליגי, מר סבר במה תפקע קדושתה, ומר סבר, אי לאו דהוו להו הנאה מיניה לא הוו יחיבי ליה, פי' לאו למימרא דחשיב כזבינא בהנאה שקבלו ממנו מכבר, דההיא הנאה כבר הלכה, ואפי' יחיב להו מעיקרא ס"ת, ואיתיה ענין, אין זה טעם מספיק ליתן לו ב"ה של כל, ושלח יהא בו בזוי מצוה, דההיא מתנה כבר זכינו בה ואין דעת ב"ה שיפקיעו הפרנסים מצותן, אלא טשיקחו ואח"כ דבר הניכר שהוא תשלום מצוה זו, אלא הכי קאמרין דהאי גברא כבר יחיב להו מתנה כיוצא בו, וידעי ביה פרנסים דכל היכא דאצטרך לו יחיב לן ואלולי שנמנתינו אותו בכך, בודאי היו נותנים לו. הילכך אלו מכרו לו והפקיע אצלו המצוה על עד צורך שרי, והשתא נמי דיהבו ליה, כפקדון נניחו בביה, דכל היכא דאצטרך לו יחיב לן. וההיא שעתא, הדר ה"ל מתנה כזבינא, דהא פרישנא דלא מדין פדיון הוא, אלא מדין מנהג כבוד ודלא לאחוישי מצוה האי גונא ליכא אכחושי מצוה, והשתא אי"ש לישנא דאמר הדר ה"ל מתנה כזבינא, כלו דר"י מקבלים מניה מתנה להבא, הדר הואי מתנה דיהבינן ליה לא כזבינא. ומאי דקאמר אי לאו דהוה להו הנאה מינה דמשמע על שעבר היינו כדאמרן כי לפי מה שנהג עמהם עד עכשיו לוותר משלו לב"ה לענינים אלו, מביינים בו שיעשה כן מכאן ולהבא לעת הצורך", עכ"ל. ויש להעיר על דבריו: שהרי הוא פתח בקושיא – שאם מדובר בזט"ה במא"ה "מאי טעמא דמאן דאסר משום דליכא דפקיעה קדושתה, דהא אמרינן לעיל דמכר אפילו למשתי ביה שיכרא שפיר דמי", זאת אומרת שלא עלה בדעת הרמב"ן שהמח אלו הם נחשב כמכירה או לא, וא"כ אין שום סיבה שלא יפקע הקדושה מן הבית כנסת ויהיה מותר לכל תשמיש. ולכן הוא סובר "הכא במתנה מזט"ה שלא במא"ה קיימא". והוא מסביר מה בדיוק נקודת המח וכותב, שאפילו דאמר דמיתי "לאו למימרא דחשיב כזבינא בהנאה שקבלו ממנו מכבר", אלא דהוא מטעם אחר כמבאר שם בהמשך דבריו ועומדים אנו ומתמיהים, שהיה פתח דבריו באמרו שאין להבין שיטת האוסר מכיון דהוה מכר, ומתרג' שבאמת אינו מכר גמור אפילו למאן דמתי. והאי' שבפתח דבריו מדבר על זט"ה במא"ה ואילו בתירוצו מדבר על זט"ה בלי מא"ה, אבל מה בכך בנוגע לעצם שם 'מכירה' שבמתנה זו. או בנוסח אחר: שאם ממילא בתירוצו צריך לומר שאינו מכירה ממש, אז אול כל ההכרח שלו שאינו מדבר בזט"ה במא"ה. והיה לו צורך שאמנם מדבר מזט"ה במא"ה, אבל אינו מכירה גמורה ובזה המכירה נחלקו.

והיא אפשר לחשוב שהטעם שלא תירץ כן הוא משום שהוא סובר שבזט"ה במא"ה אין צורך במכירה בכלל ואפילו במתנה מותר להוריד הבה"כ מקדושתה (שהוא כנראה שיטת הרמב"ן וכמו שהבין בביאור הלכה לסעי' ז ד"ה רשאים, והריטב"א הולך בשיטותיו כמפורש בחידושויו שם במגילה בריש פ"ג), ולכן א"א לפרש שהסוגיא מדבר במתנה של זט"ה במא"ה והמח' שם הוא אם נחשב כמכירה משום ההנאה שהוא מקבל או לא, שהרי אין צורך במכירה כלל בזט"ה במא"ה. אלא דאם זה היתה כוונתו, אז בקושיותו הראשונה על שיטת הרא"ה שסובר שמדובר בזט"ה במא"ה היה צריך להקשות שא"כ כן משום שא"כ אין שום מובן במח' המכירה שבגמ' מטעם הנ"ל – והרי לא הקשה רק אלא קושיא אחרת כנ"ל על הבנת שיטת המחמיר. אלא כנראה, שאף אם זה שיטתו (שכן נראה באמת, וכנ"ל), מ"מ אינו דן מצד שיטתו זאת, אלא מצד עצם פירוש הסוגיא.

וא"כ לכאורה אינו מובן לומר שהריטב"א מנסה להערה הנ"ל.

ולכאורה מוכרחים אינו שוים שלדגרי מכירה הנוגעים למכירה שלא במא"ה והגדרי מכירה הנוגעים במכירה במא"ה אינם שוים. שלכן, רק אם המדובר בגמ' דמתנה הוא בזט"ה במא"ה, אז א"א להבין דעת המחמירים – שבנוגע למכירת זט"ה במא"ה, אין לחלוק על מתנה. אבל אם המדובר הוא שלא במא"ה, אז כבר יש לדון על היות מתנה כמכירה. ברם, שאף אם מוכרחים לומר שכן הוא, עדיין צריכים הדברים ביאור והבנה, שלכאורה שם מכירה אחת היא לכל ציור ולמה ששיטתה ההגדרה בין הציירים?

ולכאורה ביאור הענין הזה תלוי בהבנת הכוח של מכירה רגילה והכוח של מכירת זט"ה במא"ה לבטל הקדושה של ביהכ"נ. וזה עצמו תלוי בהבנת 'סיבת הקדושה שממנה נובע האיסור לשנות. שכפי הבנת עצם האיסור לשנות, כן ששתנה הבנת ההיתר לשנות במכירה רגילה ובמכירת זט"ה במא"ה.

והנה שיטת הריטב"א הוא כשיטת הרמב"ן שהקדושה המדובר בסימן שלנו הוא מדין בזיוו מצוה לחפץ המיוחד למצוה בזמן שעדין מיוחד הוא לכך. וכל ההיתר במכירה

וכדומה, הוא משום שיש בידינו לקבוע שכבר נגמר היות הביהכ"נ הזה מיוחד למצוה, וכך אנו עושים בזמן שאנו מוכרים אותה. כמובא בדברי הב"י בסעי' ה' עי"ט.

ועפ" זה מובן דברי הריטב"א, בביאור המחלוקת הנ"ל וכמפורש בדבריו להמעיין בהם: שהאוסר במתנה סובר שאינו כמכירה משום "שאין דעת בני העיר שיפקיעו הפרנסים מצותן אלא כשיקחו אח"כ דבר הניכר שהוא תשלומי מצוה זו". והתני' סובר, שאין כאן חסרון דאכחושי מצוה משום דהוה "מנהג כבוד" משום המתנה שהם מקבלים. והיינו שהמחלוקת הוא אם אכן היה דעת המוכרים להפקיע את ביהכ"נ מתשמיש המצוה.

ונ"ל שכל הנידון הזה שייך רק בזט"ה שלא במא"ה. שאז אנו צריכים לדון על דעת בני העיר ולהבחין אם כוונתם להפקיע הקדושה, מכיון שאינם נמצאים. אבל בזט"ה במא"ה. שאז הם נמצאים ומסכימים למכירה זו, אז אין לדון על דעתם ואין שום סברא לאסור - שהרי הם מוכרים אותה לצורך חול.

והמעיין בדברי הרמב"ן בחידושויו לריש פ"ג במגילה (ששם הוא המקור לשיטת הריטב"א) יראה, שזה גופא החילוק בין מכירת זט"ה במא"ה לזט"ה במא"ה שלא במא"ה: שאם הוה במא"ה "הסכימו כולם שאינם רוצין עוד בבכ"ז זה", משא"כ בלא מא"ה. שאז אנו צריכים לעמוד על דעתן של אנשי העיר במכירה זו. וא"כ מובן מאוד החילוק הזה שבדברי הריטב"א הנ"ל.

ונראה שזה היה כל כונת הריטב"א בקושיותו על הר"ף: שאם יש כאן זט"ה במא"ה אז אין שום סיבה שלא יחשב כמכירה. ולכן הוא מקשה אף לאלו השיטות שזט"ה במא"ה צריך מכירה, שאין שום טעם שלא יחשבינו זאת למכירה. והר"ף סובר שאף בזאת שייך מחלוקת.

וזאת אומרת שבזט"ה במא"ה, אף לשיטת הר"ף שצריך מכירה, מ"מ כל סוג של 'מכירה' מועיל – ואף מתנה עם ההנאה שבו. ואף שכל שום הנאה ובלא היותו 'מכירה', אין לזט"ה במא"ה כוח למכור, היינו משום שזה עצמו נחשב בזיוו מצוה במה שמפקיעין 'הקדושה' – דהיינו התשמיש של המצוה – בכדי: אבל ברגע שאינו בכדי ויש כאן הנאה מכל סוג, כבר אין הגבלה על הזט"ה במא"ה והחפץ נותר מקדושתה.

ואם נכונים הדברים הנ"ל אז יש לנו ביאור נפלא בדברי הרא"ש: שאה"נ ובנוגע למכירה שלא במא"ה הסבר הרא"ש שהשכירות אינו כמכירה ולא מועיל להפקיע הקדושה, מ"מ בזט"ה במא"ה השכירות מועיל להפקיע הקדושה – שכל זה מוכח בדבריו כפשוטן. והטעם יהיה: משום הנ"מ בין מכירה במא"ה למכירה שלא במא"ה המבואר לעיל. אולם אין זה כל כך פשוט. שהרי הריטב"א הנ"ל הולך בשיטת הרמב"ן שהקדושה של הדינים האלו הוה קדושה של תשמישי מצוה ולכן ההפקעה המדובר בכל ההלכות הוא הפקעה של השם 'צרכי מצוה' מן החפץ המדובר – כמבואר בדברי הרמב"ן המובא בב"י כאן. וא"כ מובן מאוד למה בעיקרון יש לזט"ה במא"ה כוח להפקיע אותו שם של צרכי מצוה ואפילו בלי שום דמים – וכמו שהרמב"ן עצמו לכאורה סובר. ובכן מובן מאוד איך שיכול הריטב"א לסבור שבמא"ה כסף כל דהו מועיל ואפילו שכירות – וזה בעצם כל קושיותיו על שיטת הר"ף והרא"ש הסוברים שאותו סוגיא לא מותר מדבר בזט"ה במא"ה. אבל למעשה לא זו שיטת הרא"ש – שהרי הוא סובר שאותו סוגיא של מתנה מדובר בזט"ה במא"ה, ואעפ"כ הבין שיש שיטה הסובר שאין אותו הנאה שקבלו אנשי העיר מספיק להפקיע קדושת הבהכ"נ אף שהוא בזט"ה במא"ה. ולכאורה טעמו משום שאין ההנאה שקבלו נתפס בקדושת בהכ"נ – וכמו שביאר גם הריטב"א לשיטתו זו פתחו דבריו הנ"ל א', וא"כ, גם ובשכירות לכאורה צריך להיות כן שאין דמי השכירות נתפס בקדושת בהכ"נ ואין הבה"כ נפקע מקדושתו ואפילו אם המכירה היתה בזט"ה במא"ה. וביתר פירוט: ביסודה של שיטת הרא"ש נראה שהוא סובר שהקדושה של הדינים האלו הוא קדושה ממש שלכן הקפעתה הוא כעין פדיון ולא כשיטת רמב"ן. וכן משמע מדבריו שם (כפ"ד ס"ס א'), "חלופה וזבונה שריא וחיילא קדושה אדמיה והיא יוצאה לחולין" – דמשמע שהקדושה נפקעת ע"י מה שהיא חלה על הכסף, שזה הסברא המתאים לשיטה הסובר שהיא קדושה ממש. וא"כ א"א להשתמש בסברות הנ"ל שמצינו בדברי הריטב"א לתרג' דברי הרא"ש – שהרי הבנת הריטב"א אינו דומה ביסודה להבנת הרא"ש. שלכאורה הרא"ש שסובר שיסוד האיסורים הוא משום קדושת הבית הכנסת, סובר נמי שיסוד כל היתר צריך להיות בהעברת הקדושה אל הכסף כמבואר בדברי הר"ה (שהוא המפרט את השיטה הזאת). וזה בין בלי מא"ה ובין במא"ה. וא"כ איך נוכל לומר ששכירות שאינו נחשב לכסף יועיל במא"ה שהרי מ"מ אין במה להפקיע הקדושה.

אמנם נראה שעדיין אפשר לקיים את ההבנה הזו, והוא בהקדם עוד נקודה של ביור בשיטת הרא"ש. והוא: שהרי ידוע שיטת הרמב"ד (המובא בביאור הלכה לסעי' ט"ד"ה ואם) שסובר שאפילו בזט"ה במא"ה אסור להשתמש בביהכ"נ לד' תשמישים האסורים במכירה רגילה, וכל ההיתר שמצינו בזט"ה במא"ה אפילו לזריעה, היינו דוקא בבהכ"נ שנחבר שכבר אול קדושתה – ע"ש. ונראה שאף הר"ן מסכים לשיטתו. שהרי בפירוש אותו הסוגיא דזט"ה במא"ה (כותב: א) שלמשתי ביה שיכרא "כלומר בדמיו", והיינו: שלא נחשוב שאפשר להשתמש בבהכ"נ הזה לתשמיש כזה, שאין כונת הגמ אלא לדמיו. (ב) שמה שרב אלא מקנות מזט"ה במא"ה בכדי לזרועה בה, ביאר הר"ן. שלא היה בכדי להתיר הזריעה, אלא "ואי לא הוו מצו מפקי דמי לחול לא הוו מזבני ליה ומשום הכי יחיב ליה עצה למנבן משעבה טובי העיר במא"ה כי היכי דליזבנו ליה". וזאת אומרת, שהדינים של הבית הכנסת עצמה לא הושתנה בזה שנמכר בזט"ה במא"ה. וזה כשיטת הרא"ה הנ"ל.

והיה נראה לפרש שיסוד שיטת הר"ן בזה הוא משום שהוא סובר שהקדושה של ההלכות האלו הוא קדושה ממש שלכן אינה נפקעת כי אם ע"י הכסף. וכל הכוח של זט"ה במא"ה הוא להפקיע אח"כ הקדושה מהכסף וכמבואר בדבריו. משא"כ להפקיע דיני החפץ הנמצאים מחמת קדושתה, שזה א"א להם, משום שלזה אינו נוגע כוחו של זט"ה ואף במא"ה. ובכן נשאר ההגבלות בשימוש החפץ אף אחר שנמכר ואף שנמכר בזט"ה במא"ה.

אלא דא"כ נמצא עוד נקודה של חידוש בשיטת הרא"ש. שהרי הוא סובר לכאורה שהקדושה המדובר הוא קדושה ממש – וכנ"ל, ואעפ"כ הוא סובר שיש בכוחו של זט"ה במא"ה להפקיע אותו קדושה לגמרי. שהרי הרא"ש פוסק (שם בס' א'), "מיהו הוא הדין בבית הכנסת יכול הלוקח לעשות בה כל צורכו אפילו ד' דברים שאסור אכזמים". ויש לחשוב על כוחם זו של זט"ה במא"ה: שאם הכוח של הפקעת הקדושה הוא אך ורק ע"י הכסף, כמו שנטשמע מדברי הרא"ש הנ"ל "וחיילא קדושה אדמיה והיא יוצאה לחולין", אז אין נתוסף כוח בכסף במכירת זט"ה במא"ה להפקיע הקדושה לגמרי – שהרי עצם תוקף המכירה לא נשתנה והכסף הוא כסף המכירה בכל מקרה. שלכן מצינו בשיטת הראב"ד והר"ן שכוחם של זט"ה במא"ה אינו אלא בנוגע לשימוש הכסף לכל דבר, שהמכסף יש להם הכח להפקיע הקדושה. (ובשלמא לשיטת הרמב"ן, שאינו קדושה ממש אלא שנקבע לתשמיש מצוה, שאז הזט"ה יכולים לבטל קביעות זו לגמרי: אולם בשיטת הרא"ש שהוא קדושה ממש, אין נבין).

ומה שנראה בשיטת הרא"ש הוא: שהרא"ש אמנם סובר שהקדושה המדובר הוא קדושה ממש. ולכן במכירה רגילה הקדושה נפקעת משום "וחיילא קדושה אדמיה". ומשום כך א"א להתיר במתנה על אף ההנאה שקבלו בחזרה מכיון שלא חייל הקדושה על אותו הנאה. ולכן בזט"ה במא"ה שייך להתיר במתנה – כמבואר שם. אלא שאף כאן, אנו נהגים כנגד דברי הרא"ה: שאם אין בהנאה זו להתנה, אז ממה מועיל זט"ה במא"ה – וכמו שהערנו בנוגע לד' התשמישים לעיל. ונראה שהתשובה הוא: שחוץ מכוח כסף המכירה עצמה, יש ג"כ כוח לזט"ה במא"ה להפקיע הקדושה מצד עצמם ולא מכוח כסף המכירה. ואף שהוא כעין קדושה ממש, מ"מ אינו קדושה ממש, באופן שאין להפקיע בלי פדיון. אלא שהוא קדושה מדרבנן מחמת המצוה וכדומה. ואין אם נתנו חז"ל לקדושה זו דגרי קדושה להיות נפקע בפדיון, לא זאת אומרת שאין שום כוח אחר שיכול להפקיעו לגמרי. וזה כוחם של זט"ה במא"ה - כח להפקיע הקדושה. אלא דאף כאן לא נתנו חז"ל כוח לעשות הפקעה זו בכדי, שאף זו פגיעה בקדושת החפץ, ולכן התירו רק ע"י מכירה וכדומה – אבל לא מדין פדיון, אלא משום שלא יהיה הפקעת הזט"ה במא"ה בכדי ממש. והנ"מ הוא בנוגע למתנה ושכירות: שאף שבנוגע לבח הפדיון שיש במכירה, שלא במא"ה, אינו מועיל מתנה ולא שכירות, מ"מ בזט"ה במא"ה כבר מועיל – שאז הכוח הפקעה הוא בזט"ה במא"ה שהחליטו להפקיע הקדושה מנכה"כ.

הרב משה ששון

נוכל אלינא דהלכתא גאולה

בענין בית הכנסת של כרכים

שיטת הרשב"א דביהכ"נ של כרכים נחשב אין לו בעלים

איתא במתני' במגילה דבני העיר שמכרו בית הכנסת לוקחין בדמיו תיבה, ומבואר א"כ במתני' דבני העיר יש בכוחם למכור את ביהכ"נ, ובגמ' אמרו עלה "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן לא שנו אלא בית הכנסת של כפרים אבל בית הכנסת של כרכין כיון דמעלמא אתו ליה לא מצו מזבני ליה דהוה ליה דרבים", ומבואר דרק ביהכ"נ של כפרים אפשר למכור, אך ביהכ"נ של כרכים א"א למכורו משום דבאים לו מכל העולם והוא נחשב של רבים. ומצינו בראשונים כמה דרכים חלוקות בביאור סוגיא זו, וראשית נבאר את שיטת הרשב"א בהרחבה, ועפ" זה יתבאר כמה נפ"מ וחילוקים בין שיטתו לשיטות אחרות.

דהנה כתב הרשב"א "יש מפרשים דטעמא דכרכים משום דכיון דמעלמא קאתו לה רבים הוציאו בבנינו ובדברים הצריכין לו ושמא אחד יש בסוף העולם שקנה בו וחלקו מעכב לפי שבני העולם אינן כפופין לבני העיר הזאת ולא לד' טובי העיר שבה, וכו' ולפי פי' זה ל"ל דהא דאמרין בסמוך ההוא בי כנישתא זוטא הוה ואינה עבדה האי זוטא לאו דוקא אלא אינהו עבדה דוקא, ואי נמי זוטא דוקא כלומר דקטנותה במקום שיש גדולות מוכיח עליה דלאו דרבים דעלמא ניהי, דרבים דאתו לכרכין לבי כנישתא רבה גדולוהו עיילי בה בההוא ירהב", ומבואר דלפירוש זה כיון שאחרים שאינם מבני העיר נתנו בבניה, א"כ יש להם חלק ובעלות בביהכ"נ, ולכן יש להם כח לעכב במכירת הביהכ"כ כיון שהוא שייך אף להם, וביהכ"נ של כפרים היינו שרק הם בנוהו, ואין לאחרים חלק בו.

אמנם הרשב"א הקשה על פירוש זה וז"ל וקשיא לי דלפי פירוש זה הא דלא מצו מזבני דכרכים היינו משום דחד איכא בסוף העולם דקנה בה וחלקו לא מזדבן הא איתיה א"נ ידעינן דליכא בעלמא דקנה בה מזדבן, וא"כ מאי קא מקשה מנגעים מדא"י יהודה אני לא שמעתי אלא מקום מקדש בלבד הא בתי כנסיות ובתי מדרשות לא דדינא הוא דאי דהא בתי כנסיות ובתי מדרשות ואפי' דכרכים אחוחתכם קרינן בהו אלא משום שותפינן דליתנהו הכא לא מזדבני, ורחוק הוא לומר דהכי קא מקשה דאם איתא דלא מזדבני משום דלא ידעינן מאן זבן בהו א"כ לא קרינן בהו אחוחתכם דאחוחתכם דידעינן דמאן ניהו משמע, ומיהו מצאתי בירושלמי דמפרש הין בהדיא דגרסינן התם ר' שמואל בר תחמן בשם ר' יונתן דהה דתימר בבית הכנסת של יחיד אבל של רבים אסור ואני אומר שטמא אחד מסוף העולם קני ביה עכ"ל. ומבואר שיש להקשות על שיטה זו, שכיון שעיקר העיכוב במכירה הוא מחמת הבעלות של אלו שתרמו בבניה, א"כ ביהכ"נ של כרכים אינו אלא כבית השותפינן, שכל מי שנתן חלק בבנינו שותף בו, וא"כ קשה מה הטעם שאינו מטמא בנגעים ואינו נחשב כאחוחתכם, אלא שהרשב"א הביא מהירושלמי שמבואר כן, שהטעם שג"א למכור ביהכ"נ של כרכים משום שאנו חוששים שיש לאחד בסוף העולם חלק וקנין בו, ומחמת חלקו הוא מעכב במכירה.

ומחמת קושיית הרשב"א מנגעים כתב פירוש אחר "ואפשר היה לפרש אבל של כרכים כיון דמעלמא אתו לה רי"ל דרבים כלומר שבני העיר זו כשהן בונים אותה על דעת כל הבאים כאן עשאוה וכאלו הקדישוה לכל ואין לה בעלים וכענין ומקדש וכן פירש הרמב"ם, ונראה מותיב שפיר עלה מנגעים כלומר אם איתא דלא מזדבנא משום דהויא לה מוקדשת לכל א"כ הוו להו כמקדש ולא קרינן בהו אחוחתכם ולא הוה להו לטמייי בנגעים, ופריך אין הכי נמי ומאי מקדש מקום מקדוש, ובי כנישתא זוטא דקאמר ה"ק בי כנישתא זוטא הוה ולא עיילי בה רבים דאתו מעלמא אלא לשאריא הוה דעיילי והילכך טריסינ דעבדהו לאו אדעתא דרבים עבדהו אלא לגופיהו הוה דעבדהו, ומבואר ברשב"א שאין הטעם מחמת שנאחרים נותנים בבניה, אלא משום שבני הכרך בבנייתה הקדישוה על דעת הכל, ולכן אין בני הכרך יכולים למכור את ביהכ"נ, משא"כ בשל כפרים כיון שלא בנאו אלא על דעת עצמם, אין האחרים מעכבים במכירה.

אכן נראה שברשב"א מבואר חידוש בענין זה, שלשון הרשב"א היא "וכאלו הקדישוה לכל ואין לה בעלים וכענין מקדש", ומבואר בדבריו שהמטעם שהקדישוה לכל נחשב שאין לה בעלים והוי דומיא דמקדש, ועפ"י"ז ביאר את הטעם שאינו מטמא בנגעים דכיון דאין לו בעלים והוי דומיא דמקדש לא קרינן ביה אחוחתכם, ומשמע שמחמת כן הבין שדרך זו אינה כהירושלמי, כיון שבירושלמי מבואר שטעם העיכוב מחמת שיש אחרים שיש להם בביהכ"נ זכות ובעלות, ואילו לפי דרכו טעם העיכוב הוא אחר, שבני הכרך עצמם אין להם בעלות על ביהכ"נ ולמכור.

ביאור שיטת הרמב"ם הרמב"ן והרשב"א

שכיון ששיך לכל ישראל יש בו רק זכות מועטת

והרשב"א כתב דכן היא ג"כ חז"ל (סו"ט) שבהכ"נ של כרכים דומה למקדש ואין לו בעלים, ולשון הרמב"ם (פרק יא הל' טו) היא "אבל בית הכנסת של כרכין הואיל ועל דעת כל אנשי העולם נעשה שיבוא ויתפצל בו כל הבא אל המדינה נעשה של כל ישראל ואין מוכרין אותו לעולם", ולכאורה בדבריו מבואר שלא כשיטת הרשב"א שהרי הרשב"א כתב שאין לה בעלים, ואילו ברמב"ם כתוב שביהכ"נ זה שייך לכל ישראל.

ונראה שביאור ענין זה הוא עפ" דברי הרמב"ן שנראה שאף הרמב"ן איזיל בשיטה זו, דהרמב"ן כתב "והוה ליה דרבים לאו דוקא, דאפי' דרבים נמכרת היא, אלא הוה להו דרובא דעלמא קאמר כלומר שהיא של עולי בבל כדאינתא בנדרים בפרק השותפים", ומבואר בדבריו שדימה את הבעלות של ביהכ"נ לדברים של עולי בבל, וכמבואר במשנה בנדרים שאין אדם יכול לאסור על חבירו דבר השייך לכל ישראל, וכגון ברי שבאמצע הדרך וכן רה הבית, שאעפ" שיש למדיי חלק בממון לו, לא גדר בעלים בממון זה בכדי לאוסרו על אחרים. ויעוי' שם בפירוש המשניות לרמב"ם שכתב לפרש ענין זה "וענין דבר של עולי בבל הוא הדבר המשותף לכל עולי הרגל והם מה שהזכיר, לפי שאלו אעפ" שבונים אותן ומוציאין עליהן מממון כל ישראל ויש לכל אחד מהם בהן קנין אלא שהוא מועט מאד אין חוששין לו", והיינו שבצמצם מושג זה שייך לכלל ישראל, אלא שיש להם בו רק זכות מועטת, ולכן אינו כבעלים גמור ואינו יכול לאסור את חלקו על חבירו.

ומעתה מבואר היטב דין ביהכ"נ של כרכים, דמחד גיסא הרשב"א קאמר דאין לו בעלים, ופירש כן בדעת הרמב"ם שכתב שהוא שייך לישראל, אכן להאמור הדבר מובאר שבעצם הביהכ"כ שייך לכל וכדברים של עולי בבל, אלא שזכותו מועטת או דומה לכל בעלות, ולכן הרשב"א כינה דבר זה כממון שאין לו בעלים, שבוודאי לא כיון לומר דהוי כהפקר, אלא דלא הוי ככל שאר בעלות, שיש להם רק זכות מועטת, ולכן אינם יכולים למכור את ביהכ"נ.

שיטת הר"ן והמאירי כהרשב"א

ונראה שאף דעת הר"ן כן, שלשון הר"ן היא "היינו טעמא דלא מצו מזבני מפני שהן בונים אותה על דעת כל העולם והרי הן מקדישים אותה לכל", ומשמע דסבר כהרשב"א שביהכ"נ הוה של כל ישראל, וע"ע בדבריו שנראה שדרך זו אינה עולה בקנה אחד עם הירושלמי, והיינו כנ"ל שלירושלמי טעם העיכוב מחמת הבעלות של אחרים שהם מעכבים במכירה, ואילו לדרכו של הר"ן טעם העיכוב משום שבני העיר אינם בעלים כ"כ, שאין להם אלא רק זכות מועטת ככל ישראל.

ונראה שאף המאירי אויל בהאי אורחא, דלשון המאירי היא "בית הכנסת שאמרו ואפשר למכרה דוקא בית הכנסת של כפרים שהיא דנות כשל יחידים אבל של כרכים שכל העולם חוזרין ובאין לשם והיא מוקדשת על דעת כלם אי איפשר למכרה בשום פנים, וכו' שנאמר שהוקדשה זכו בה כלם ואין מעמד אנשי העיר וטובי העיר מועיל

בביטול זכות בני העולם ואף על דעת עליו", ומבואר שדעת המאירי כנזכר שביהכ"נ של כרכים נחשב של כל ישראל, ולכן אינם יכולים למוכרו ולבטל את זכות בני העולם. וכן נראה לדקדק עוד מדבריו שכתב "ומי" יראה לי שאם נתנו הצבור לכל אחד מקום לפי מה שהוציא בבניינה הרי היא כשל כפרים שהרי לא הוקדשה לגמרי הואיל ויש לכל המקומות בעלים לפי הוצאתם", ומבואר שכיון שיש לכל אחד מקום פרטי אין לזה גדר של כרכים, אך קשה מה הטעם שדבר זה מגרע מגדר כרך, והרי מ"מ משמע דאיירי בביה"נ שעומד לרשות הכל, אלא נראה שלאמור את"ש, שהגדר של כרכים היינו שאינו בבעלות אנשי העיר, אלא בבעלות כל ישראל, אמנם ביהכ"נ זה ששיירו בו את זכותם על המקומות אין לחושבו של כל ישראל, ולכן הוא נשאר תחת בעלותם והם יכולים למוכרו.

ומתבאר א"כ ששיטת הרמב"ם הרמב"ן והרשב"א המאירי והר"ן שווה בדין ביהכ"נ של כרכים שגדור כממון של כל ישראל, שלכל אחד אין בעלות גמורה אלא זכות מועטת, וכממון של עולי בבל, ומחמת מיעוט זכותם אינם יכולים למוכרו.

ביאור דינא דרב אשי לשיטה זו

אלא שלפי זה אינו מבואר הטעם בדינא דגמ' דאמרינן "אמר רב אשי האי בי כנישתא דמתא מחסיא אף על גב דמעלמא אתו לא כיון דאדעתא ידיד קאתו אי בעינא מוזבנינא לה", ולכאורה לפי המתבאר בביהכ"נ של כרכים לא שייך ענין מכירה כלל, כיון שזכות כולם מועטת, ואין לו בעלים שיכול למוכרו, וקשה מה בכך שכולם הביאו המעות על דעת רב אשי, והרי מ"מ לא שייך בעלות על ביהכ"נ זה. ונראה דבמאירי מבואר הישוב לזה, שביאר טעם חדש בדינא דרב אשי, דכתב "ומי" אמ אינו כרך גמור ואין בה יוצא ובה מצד מעלת העיר אלא שיש שם חכם שקובע לשם ועל ידי פרקו מתקבצין שם מנכנות הארץ הואיל ולא ממעלת העיר הם באים אלא מצד קביעות אותו פרק הרי זו נמכרת על דעת אותו חכם עם שאר בני העיר", ומשמע דטעמא דביהכ"נ של רב אשי שאפשר למוכרו, אינו מחמת כוחו הגדול של רב אשי, אלא משום שביהכ"נ זה אין לו גדר ביהכ"נ של כרכים, שכיון שאינם באים לשם אלא מחמת החכם, ביהכ"נ זה אינו בגדר כרך, ולכן אפשר למוכרו, אמנם בפשוטו דבריו אינם מבוארים, מאי נפ"מ לאיזה טעם באים שם הרבים אם מחמת מעלת העיר או מחמת מעלת החכם, וצ"ב.

ונראה דלהאמור לעיל בשיטת הראשונים אתי שפיר, דכיון דעיקר הגדר דחשיב ככרכים היינו משום שהוקדש לכל ישראל, א"כ זה דווקא בכרך שמוקדש לכל, אכן בזה שבאים מחמת הישיבה, אף שמוקדש לרבים, מ"מ אינו מוקדש לכל ישראל, אלא רק לבאים לישיבת החכם, ובכה"ג אין לחושבו כממון של כל ישראל וכממון של עולי בבל, וממילא אין לו גדר של ביהכ"נ של כרכים.

ובשיטת הרמב"ם יש לדון עוד בדין זה דביהכ"נ דרב אשי, דבהל טז בדין של ביהכ"נ של כרכים הרמב"ם לא הביא ד"ה, ורק בהל יט כתב הרמב"ם "וכן אם קבלו עליהן כל אנשי העיר או רובם אדם אחד, כל מה שעשה עשיו והוא מוכר ונותן לבדו כפי מה שיראה ויתנה כפי מה שיראה", ומשמע מדבריו שרק בבני העיר מועיל ענין זה שקיבלו עליהם דעתו של אדם אחד, אך בכרכים לא מהני ליה.

וראיא בשפת אמת שביאר את שיטת הרמב"ם שבאמת לדעתו בביהכ"נ של כרכים לא מהני האי מילתא, וטעמא דמהני בביהכ"נ של רב אשי, משום דמתא מחסיא לא הוי ככרך, אלא רק מפקא מעיר, והביא מהפני יהושע שביאר כן את הגמ', דרב אשי אתי למימר דשמי"ג דרביים אתו לפיקיה, מ"מ אינו בגדר כרך, ולפי"ז מיושבת שיטת הרמב"ם שהשמיט דין זה,

ויתכן דרך נוספת לבאר את שיטת הרמב"ם ע"פ מה שהביא הב"י מהנהמק"י שפירש דרב אשי אתי למימר דבתחלה לא היו רבים במתא מחסיא, ורק כשבא לשם וקבע ישיבתו התחילו לבוא רבים, ולכן לא חשיב כשל כרכים אלא כשל כפרים, כיון שבתחלה לא הוקדש לכל, וא"כ אפשר לבאר שדעת הרמב"ם כן, ולכן לא פירש דינא דרב אשי גבי כרכים.

ושני תירוצים אלו אתי שפיר לפי מש"נ לעיל דלשיטת הרמב"ם ביהכ"נ של כרכים חשיב של כל ישראל, ולכן מסתברא שלא תועיל בו מכירה כלל, ואף בתלו בדעת גדול הדור, ויתכן עוד שלהו רמז הרמב"ם במש"כ על ביה"כ של כרכים "ואין מוכרין אותו לעולם", והיינו שאין אופן כלל של מכירה שתועיל בביהכ"נ של כרכים.

שיטת הרא"ש שבעלות המתפללים האחרים מעכבת את המכירה

ומתבאר בכל האמור ששיטת הרמב"ם הרמב"ן הרשב"א המאירי והר"ן שגדר של ביהכ"נ של כרכים היינו שהוא של כל ישראל, ולא שייך בו גדר בעלות בבדי למוכרו. אמנם נראה שלרא"ש יש דרך אחרת בנידון זה, לשלון הרא"ש "ואפילו הוה ידוע שבני הכרך נזכו אותה ולא סייעו להם מחוץ לעיר בהוצאת ביניה אפילו הכי כיון דמעלמא קאתו לה בני העיר הקדישוה לדעת כל העולם אבל בי כנישתא דמתא מחסיא אע"פ שקדושה היא לדעת כל העולם כולם מסכימים לדעת רב אשי וההיא בית הכנסת של טרסיים הכי פירושו בי כנישתא זוטא הואי ולא היו נכנסין בה אלא אותן בעלי אומניות ורא דקאמרינן בירושלמי הדא דחימא בבית הכנסת של יחיד אבל של רבים אסור שאני ואמר שיש ארץ מסוף העולם קנוי בה פירוש ש לו זכייה בה ואפי' הסכימו כל הרגילים ליכנס לאתת העיר למוכרה שמא יש אחד בסוף העולם שהיה סמוך לעיר הזאת והיה רגיל ליכנס בה ולדעתו הוקדשה". והנה ראשית יש לדקדק מהרא"ש דלא אזיל בשיטת שאר הראשונים שהרי ברשב"א ובר"ן מבואר שדרכם אינה עולה בקנה אחד עם הירושלמי, וכפי שנתבאר שלדרכם הטעם במניעת המכירה משום שאם לבני העיר בעלות על ביהכ"נ דהוא נחשב של כל ישראל, ואילו בירושלמי מבואר שטעם העיכוב מחמת שיש אחד שיש לו גדר בעלים שמעכב, וא"כ משמע מהרא"ש שהסכים עם הירושלמי שלדעתו גדר העיכוב בביהכ"נ של כרכים אינו כפי שכתבו שאר הראשונים, אלא שיש באחרים שאף הם בעלים על הביהכ"נ, ומשמע דהוי כעין ממון שהרופים, וכיון שלאחרים יש בעלות בביהכ"נ הם מעכבים במכירת הביהכ"נ וכדמשמע בירושלמי.

וביותר הדבר מבואר בלשון הרא"ש של הרא"ש "שמא יש אחד בסוף העולם שהיה סמוך לעיר הזאת והיה רגיל ליכנס בה ולדעתו הוקדשה", ומבואר שאין אנו חוששים בסתמא שמא יש אחד בסוף העולם שהוא בעלים, שבאמת סתם אינשי אין לחושבם כבעלים על ביהכ"נ, אלא רק אותם שהיו רגילים להיכנס לביהכ"נ יש לחושבם כבעלים, ומבואר א"כ דלא כשיטת שאר הראשונים דביהכ"נ של כרכים הוי ממוון כל ישראל, אלא לשיטת הרא"ש הוא נחשב רק כממון של אותם שבאים להתפלל בו, ולכן הרא"ש לא פירש כהרשב"א דאין לביהכ"נ בעלים ולכן אין יכולים למוכרו, אלא באמת בני העיר נחשבים כבעלים עליו, [דאינו כממון כל ישראל] אלא שיש עוד אנשים נוספים שבעלים עליו, [אותם הבאים להתפלל בו והוקדש עבורם] והם יכולים לעכב את המכירה. (ואין להקשות מתחילת לשונו שכתב שהקדש לדעת כל העולם, שכונתו שהוקדש לבני העולם העולים להתפלל בו)

שיטת התוס' שמחמת המתפללים הרבים חמירא קדושתו

ונראה ששיטת התוס' היא כעין שיטת הרא"ש, לדלשון התוס' היא "נראה לפרש הכי כיון שרוב בני אדם רגילים ללכת שם להתפלל אף על פי שאין נותנים כלום בבנינו מכל מקום כיון דלדעת אותן רבים נעשה חמורה קדושתו ואינן יכולין למוכרו", ומשמע מל' התוס' ששיטת הרא"ש שביהכ"נ זה לא הוקדש לכל ישראל ואינו דומה לממון עולי בבל, אלא הוקדש רק לדעת הרבים שהרגילן להתפלל בו, אלא שהתוס' לא פירשו כהרא"ש שהאחרים מחמת בעלותם מעכבים את המכירה, אלא שמחמת אותם רבים חמירא קדושתו, ולכן א"א למוכרו. (ולהלן נתבאר יותר שיטת התוס')

ומתבאר בכל האמור ד' שיטת הראשונים, שדעת רוב הראשונים [הרמב"ם הרמב"ן המאירי הרשב"א והר"ן] גדר ביהכ"נ של כרכים היינו שהקדישוה לדעת הכל, והיו ליה של כל ישראל, ונחשב שאין לה בעלים פרטים אלא לכל אחד יש זכות מועטת, ולכן אין יכולים למוכרו, ולדעת הרא"ש ביהכ"נ של כרכים מלבד הבעלות של בני העיר

הוא הוקדש לאלו הרגילים להתפלל בו, ובעלותם מעכבת את בני הכרך מלמכור את ביהכ"נ, ולדעת התוס' מחמת שביהכ"נ הוקדש לבאים להתפלל חמירא קדושתו ולכן א"א למוכרו. והראשונים (התוס' הרשב"א והר"ן) הביאו פירוש נוסף, וכן מצינו באו"ז שפירש, שהחומר בביהכ"נ של כרכים שמסתמא אחרים מבני העולם סייעו בבנייתו, ולכן יש להם דין בעלים, והם מעכבים במכירת ביהכ"נ.

מעורר כמה תמיהות בשיטת התוס' והרא"ש

אמנם נראה דיש לדון בשיטת התוס' הרא"ש, דיש לדון מה יענו על קושיות הראשונים על שיטה זו, דלעיל הובאו דברי הרשב"א שכתב דאין לפרש כהירושלמי דיש יחידים שנחשבים כבעלים על ביהכ"נ והם מעכבים את מכירת הביהכ"נ, שלפי"ז אינו מובן מ"ט אמרינן בגמ' דביהכ"נ של כרכין לא חשיב אחוזתכם, שהרי אינו אלא רק ממון השותפין, וקושיא זו יש לתמוה בה אף בשיטת הרא"ש, כיון שלדעתו טעם העיכוב משום שיש לאחרים חלק בביהכ"נ של כרכים וכהירושלמי, [אלא שהרשב"א דחה את השיטות הסבורות שמחמת שנתנו חלק בבניה נחשבים כבעלים, והרא"ש ס"ל שמחמת שהקדישוהו לאחרים אינהו חשיבי כבעלים, מ"מ בגדר העיכוב שתי שיטות אלו שוות] וצ"ע.

ועוד יש לעיין בשיטת הרא"ש כיצד חל הקנין של אותם אחרים בביהכ"נ, דבשלמא לשיטת הרשב"א וסיעתו דהוי כממון של כל ישראל, יש מקום להבין שבנינו הם יכולים להפקירו שיהיה ממון של כל ישראל, [ואף ענין זה צ"ב קצת] שזה דומה קצת להקדש דמקנים אותו לכל, אך לרא"ש הא מלתא תמיהה טובא, כיצד הם יכולים להקנותו לאנשים מוסימים ע"י הקדש, והרי אנשים אלו אינם רשות הקדש, ואינו מובן מאי מהני מה שמקדישים אותם לדעת אותם יחידים שיבואו להתפלל בו, וכיצד זכו הללו בביהכ"נ.

ועוד יש להתבונן בשיטת התוס' שביארו דביהכ"נ של כרכים כיון שהקדישוהו לדעת המתפללים בו חמירא קדושתו, דאינו מבואר איזו חומרא יש בקדושתו, שהרי אף בביהכ"נ של עיר יתכן שמתפללים בו רבים מאוד, אלא שבביהכ"נ של כרכים באים בו אף אנשים אחרים מעלמא, ומ"ט ע"י אותם אנשים יחידים הבאים מעלמא קדושתו של ביהכ"נ חמורה יותר.

ועוד יש לדון בשיטת התוס' מ"ט בביהכ"נ דרב אשי שהקדישוהו על דעתו היה יכול רב אשי למוכרו, והרי מ"מ ביהכ"נ זה כיון שעשוי לרבים להתפלל בו חמירא קדושתו, וא"כ ראוי שאף רב אשי לא יוכל למוכרו, וצ"ע.

ביאור שיטת התוס' הרא"ש דהם שיטה אחת

והנראה בביאור שיטת הרא"ש והתוס' דיש לבאר דביסוד הענין שיטת שניהם שווה, ויש להקדים בביאור ענין זה את דברי הרמב"ן שביאר את גדר קדושת ביהכ"נ דכתב "דבית הכנסת עשו אותו כתשמישי מצוה לולב וסוכה, וכי לפיכך בית הכנסת כל זמן שבני העיר רוצין בו ומצותן עליו נוהגין בו קדושה ואפי' בחרבנו, שהרי עדיין לא עבר זמן מצותו וראוי לשפץ אותו ולבנותו, אבל אם נמלכו למכרו כבר עבר זמן מצותו כסוכה לאחר שבעה ונפקעה קדושה [דמצוה] מיניה. וכי עכשיו כל הענין מיישב שאם מכרו שבעה טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר זו היא ששנינו לוקחין בדמיו תיבה, דמסתמא לא ניתא להו (לטובין) [לאנשין] לעיר לאחזשי מצוה שלחן ואע"פ שיש להם אחרת וכו, אבל אם מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר כיון שהסכימו כולן שאינם רוצין עוד בבית הכנסת זה, אפילו למשתא בהו שרכא בדמים מותר דהוה ליה תשמישי מצוה לאחר זמנן דנורקין". ע"כ דבריו, הרי מבואר שעיקר קדושת ביהכ"נ משום דחשיב כתשמישי מצוה שהרי משתמשים בו לצורך תפילה, ועיקר הפקעת קדושתו תלוי האם הביהכ"נ עומד למצוה זו ונשאר בגדר תשמישי מצוה, או שכבר אינו עומד לצורך מצוה זו, ודינו כשאר תשמישי מצוה לאחר שנגמרה מצוותם שהם נזרקים.

ונראה לומר לפי"ז דבר חידוש, שכיון שעיקר קדושתו של הביהכ"נ מחמת המתפללים בו, הרי כל אחד נוסף שמתפלל בו הרי זה תוספת קדושה בקדושת ביהכ"נ, שהרי נעשית בו מצוה נוספת, ואינו דומה יחידים העושים את המצוה ואע"פ שיש להם אחרת את המצוה, ונראה בזה לבאר את שיטת התוס' שכתבו דחמירא קדושתו, שאין כוונתם לומר שיש גדר של ביהכ"נ של רבים שיש לו גדר אחר של קדושה מביהכ"נ של כפרים, אלא דביסוד קדושתם היא שווה, אלא שכיון שמנין המתפללים בו הוא גדול יותר חמורה קדושתו.

וביאור הטעם שאין יכולים למוכרו יש לומר כפי שביאר האגרות משה (או"ח ח"א סי' ט') "וחומר הקדושה הוא משום שנעשה ליותר אנשים ממה שיש ביושבי העיר ולפי רוב האנשים המתפללין הוא חומר הקדושה כדמשמע בדף כז ולכן אין יכולין בני העיר המועטים שבשבילים היתה קלה מעט הקדושה לסלק קדושה החמורה, אבל כשידוע שגם כל האנשים שהיו באין לכאן היו מסכימים להמכירה הריי הסכימו כל האנשים שעשו חומר הקדושה והווי זה כדור כאן ממש שהיתה העיר בכפלי כפלים דיוירין מכפי שהן נתנה שהיה בביהכ"נ בקדושה החמורה זו ואולי עוד חמורה יותר מחמת שהווי מתפללין בקביעות כאן שמ"מ היו יכולים למוכרה. דאסרי אף שמעלמא לא נתנו כלום לבנינו דמשום שנעשה לדעת אותן רבים חמורה קדושתו מ"מ כיון דזאת היו מסכימים כולם למכירה זו לא עדיף מאילו כל אלו שאיעיר לפעמים שהתפללו ויתפללו היו מבני העיר ממש שהיו יכולים למוכרה דאין לנו חלוק כמה דיוירין יש בעיר".

ומעתה מיישב הטיב הטעם שביהכ"נ של רב אשי היה יכול למוכרו, שבאמת בעיקר גדר הקדושה אין חילוק בין ביהכ"נ של כפרים לשל כרכים, וכפי שביהכ"נ של כפרים אם תלו בדעת היחיד הוא יכול למוכרו, כן בביהכ"נ של כרכים היא דידעינן דאף האחרים מסכימים לדעתו, א"כ נחשב שהם מסכימים במכירה זו, וכפי שנתבאר כיון שהם סיבת הקדושה, הרי הם יכולים להסכים להפקיע קדושה זו.

ומעתה נראה לבאר דאף שיטתו של הרא"ש היא כעין שיטת התוס', דלעיל הערנו מ"ט לשיטת הרא"ש שפיר להקדיש את הביהכ"נ לאותם מעלמא שיבואו להתפלל בו, ולאמור יש לבאר שכיון שתפילת האחרים היא מוסיפה בקדושת הביהכ"נ, א"כ כאשר בני הכרך מעמידים את הביהכ"נ לצורך אותם אנשים שיתפללו בו, הרי הם מעמידים את ביהכ"נ לשם קדושה חמורה יותר, ומשום כן דמי להקדש דאינם יכולים לחזור בהם, ומעתה נחשב שביהכ"נ עומד לצורך תפילת אותם רבים שיבואו מעלמא להתפלל בו. ולפי"ז מבוארת הטיב שיטת הרא"ש שנקט שלא חל ההקדש אלא רק לאותם שיבואו להתפלל בו בפועל, ואינו חל לכל העולם, שכפי שנתבאר שעיקר טעם חלות הקדש זה, משום שהם מעמידים את ביהכ"נ לשימוש בקדושה מרובה, וא"כ אין ההקדש חל אלא לאותם אלו שיתפללו בו ויוסיפו בקדושתו.

ומעתה יש ליישב אך את תמיהת הרשב"א על שיטה זו, מ"ט ביהכ"נ של כרכים לא חשיב כאחוזתכם, שלאמור נתבאר שבאמת האחרים שיש להם חלק בביהכ"נ אינו בגדר בעלות ממש, אלא רק זכות להתפלל בו, שהוא עומד לצורך תפלתם, ומש"ה לא דמי כלל לממון השותפין, ולכן אינו נחשב כאחוזתכם. ונמצא לפי דרך זו ששיטת הרא"ש כשיטת התוס' שעיקר החומר בביהכ"נ של כרכים ממש שהוא עומד לצורך התפילה של אחרים שאינם מבני העיר, וכפי שנתבאר ברמב"ן היתר המכירה של ביהכ"נ תלוי במה שהמתפללים בו אינם מייעדים אותו לתפלתם ומפקיעים ממנו דין תשמישי מצוה, ולכן בני הכרך לבדם אינם יכולים להפקיע את ביהכ"נ מדין תשמישי מצוה, כיון שנחשב שהוא עומד אף לצורך תפלת אחרים, וצריך שאותם האחרים יסכימו להפקיעו מדין תשמישי מצוה.

ביאור דברי המשאת בנימין במחלוקת הראשונים

ולפי"ז נראה לבאר את מה שכתב המשאת בנימין (סי' גל) דברמב"ן ובר"ן משמע שההקדש של ביהכ"נ של כרכים תלוי רק בעת בנינו, שרק אם בעת בנינו בנו אותו על דעת הכל יש לו גדר של ביהכ"נ כרכים, אך אם בתחלה בנו אותו על דעתם עצמם, ורק לאחר"מ הקדישוהו אין לו גדר ביהכ"נ של כרכים, אך כתב דברא"ש משמע דאין זה תלוי בעת בנינו, אלא אף אם לאחר מכן הקדישוהו יש לו גדר ביהכ"נ של כרכים. (ועי' במג"א

ס"ק יז שתמה על המשאת בנימין, אכן יעוי' בהגהות רע"א שביאר כך את דבריו) אמנם ענין זה לכאורה הוא תימה, דאינו מבואר מה הטעם במחלוקת זו. ונראה דלפי מה שבארנו בשיטת הראשונים מבוארת הטיב מחלוקת זו, שנתבאר דלדעת הרמב"ן והר"ן דס"ל כהרשב"א הגדר בדין זה שבני הכרך מקדישים את הביהכ"נ הרי זה מסירות לכלל ישראל, שביהכ"נ זה יחשב כממון של כל ישראל, ומסתברא מלתא שענין זה לא מועיל אלא רק בעת בנינו שהם יכולים להקנותו לכל, אמנם לדעת הרא"ש אינו צריכים להקנותו לאחרים, אלא הוי כעין הקדש, שהם מעמידים את הביהכ"נ לצורך תפלת אחרים, וענין זה מסתברא שאפשר לעשותו אף לאחר בנין ביהכ"נ, אלא שיש להעיר בזה, שהמשאת בנימין כתב שאף בתוס' משמע כהרמב"ן שתלוי בעת בנינו, ולאמור לעיל שיטת התוס' הרי היא כהרא"ש, וצריך להידחק בלשון התוס' שמש"כ דלדעת הרבים נעשה לאו דווקא, ואף אם לאחר מכן העמידו לצורך הרבים מהני.

ביאור שיטת השולחן ערוך

והנה הבית יוסף הביא את דברי הראשונים בסוגיא זו, ומבואר בדברי הב"י דעיקר מאי דנחית לחלק בין שיטות הראשונים זה במאי דאיכא נפ"מ לדינא האם דין ביהכ"נ של כרכים הוא רק באופן שהאחרים סייעו בבנינו, וכפירוש השני שהביאו התוס', או כשיטת שאר הראשונים שאע"פ שלא סייעו בבנינו מ"מ כיון שהקדישו ע"ד האחרים א"א למוכרו, ובהו הכריע כדעת רוב הראשונים שאע"פ שאחרים לא סייעו בבנינו חשיב של כרכים משום שהקדישוהו לכל, אמנם הב"י לא נחית לפרש שבשיטה זו עצמה של הראשונים יש כמה שיטות חלוקות בגדר דין זה שהוקדש לכל, [ונראה שזה מחמת שאין בכך נפ"מ לדינא כ"כ] וצ"ע כיצד נקטינן לדינא בהאי מלתא. ובפשוטו אינו לן למינקט כדעת רוב הראשונים שפירוש שביהכ"נ של כרכין הוקדש לכל ישראל, ואינו נחשב כממון כל ישראל שאין עליו בעלות, ולכן אין יכולים למוכרו, ונראה שכן היא שיטת הגר"א שהביא את דברי הרמב"ם ואת דברי הרשב"א וראייתו מדין נגעים דאין לומר שיש בעלות של אחרים שמעכבת במכירה, שא"כ יש לביהכ"נ גדר של ממון השותפין, וראוי שהוא יחשב כאחוזתם, ובהכרח דהוי כממון של כל ישראל, וחשיב כממון שאין לו בעלים, ולכן א"א למוכרו ולכן אינו נחשב כאחוזתכם. ולפי"ז יש לדון בדין ביהכ"נ של רב אשי דכיון דתלו בדעתו אפשר למוכרו ולעיל הערנו דלפי שיטת הרשב"א וסיעתו יש לדון בטעם דין זה, כיון שלשיטה זו לא שייך מכירה לביהכ"נ של כרכים, כיון דאין לו בעלות גמורה, ולעיל נתבארו כמה דרכים בישוב ענין זה, שנתבאר שיתכן לומר דהרמב"ם לא ס"ל האי דינא, אמנם בכס"מ מבואר שאף הרמב"ם מודה דלין זה, אך צ"ע גדרו של דין זה, מאי מהני שתלו בדעת רב אשי, והרי מ"מ לא שייך מכירה בממון זה שאין לו בעלות גמורה.

ונראה שאפשר לבאר בדעת הבית יוסף דכיון שבני הכרך תלו את הביהכ"נ בדעת רב אשי, א"כ אינו בגדר ביהכ"נ של כרכים, דאין זה נחשב שהפקירוהו לכל, מחמת שתלו אותו בדעת היחיד, וכן משמע מהב"י שהשווה דין זה להיאכ שבני הכרך תלו את הדבר בדעתם, ובכה"ג ודאי דמסתבר שע"י תלייה זו לית ליה דין ביהכ"נ של כרכים, כיון שלא הקדישוהו לכל, אלא תלו הדבר בדעתם, וא"כ יש לפרש שזה ג"כ טעם הדין היכא שתלו בדעת גדול הדור, דמחמת תלייה זו אין לביהכ"נ דין ביהכ"נ של כרכים.

ביאור דברי הפוסקים בנידון זה

אמנם יש לדון בזה, שמדברי הפוסקים אין נראה דפסקו כשיטה זו דגדר ביהכ"נ של כרכין היינו שהוא נחשב כממון כל ישראל, שאין בו בעלות גמורה, אלא כשיטת הרא"ש, דעי' בפמ"ג (משבצות זהב אות ו) שעמד בחלוקת הראשונים בדין זה, דכתב "יש ג' טעמים בנטיעה דכרכין אין נמכרין א' אחריהם נתנו ג"כ ואי אפשר למכור חלקם, ב' אפילו בני משל בני העיר לבד הקדישוהו אח"כ לכל ואי אפשר למכור חלקם הג' הואיל ורבים מתפללים בה חמירא קדושתה ואי אפשר להוציא לחולין", ומבואר מדבריו אלו דלא הזכיר כלל את שיטת הרשב"א וסיעתו דביהכ"נ של כרכים חשיב כממון כל ישראל, ומחמת החסרון בבעלות א"א למוכרו, אלא רק הזכיר [מלבד שיטת התוס' והרא"ן] את שיטת הרא"ש שהאחרים שיש להם בעלות מעכבים במכירתו, וצ"ע.

ובמג"א (ס"ק יב טז) מבואר דפסיק כשיטת הרא"ש, דהמג"א העתיק ב' פעמים את הירושלמי שהביא הרא"ש דשמא יש אחד בסוף העולם שמעכב את המכירה, ומשמע שדעתו כהרא"ש שפסק כהירושלמי שהקדישוהו לאחרים הבאים להתפלל, ואף הם נחשבים בעלים ולכן הם מעכבים במכירה, אלא שלפי"ז צריך לבאר שמש"כ שיש אחד בסוף העולם שיכול לעכב את המכירה, אין כוונתו כפשוטו שביהכ"נ הוקדש לכל העולם ואף למי שבסוף העולם, אלא כוונתו שביהכ"נ הוקדש רק למי שרגיל להתפלל בו, ואע"פ שעתה הוא נמצא בסוף העולם מ"מ הוא יכול לעכב את המכירה, וכפי שנתבאר לעיל שכן היא דעת הרא"ש. וכן היא לשון המשנה ברורה (ס"ק לג) שכתב "מסתמא בני העיר הקדישוהו גם לדעת הנכנסים ולפיכך אין להם רשות למכור שמא יש אחד בסוף העולם שהיה סמוך לעיר הזאת ורגיל ליכנס בה ולדעתו הוקדשה והוא אינו מסכים במכירה".

וכן מוכרח דהמג"א ס"ל כהרא"ש מהדין שכתב (ס"ק יב) שאם אינם מתפללין ביהכ"נ לא אפשר להפמ"ג כתב שהמג"א פסק לחומרא ככל הק"ן ג' טעמים, אמנם לענ"ד צ"ע בזה, שאין ראייה לכך מהמג"א, דנראה מהפמ"ג שכיון להוכיח מדברי המג"א (ס"ק יב) שכתב "י"ל דזה קאי כשבנאוהו משלהם אבל אם נדבו אחרים לזה אין מועיל מה שתלו הם בדעת היחיד דשמא יש אחד בסוף העולם שאין דעתו נוחה בזה, דבשלמא בר רב אשי משתמא שא"כ כל ישראל הקרובים והרחוקים מסכימים לו משא"כ באחרים", והפמ"ג למד מזה שהמג"א חש לשיטת האר"ן, אמנם אז תימה, דהרי זה ברור ששאר הראשונים לא פליגי על האר"ן בהאי מלתא דהיכא דידעינן שאף האחרים נתנו בבניינו של ביהכ"נ שיש להם זכות עיכוב בו, אלא רק חידוש שאף כאשר אחרים לא נתנו חלק בו א"א למוכרו, וא"כ אין להוכיח שהמג"א חש לאר"ן ממה שכתב שכאשר אחרים נתנו חלק בו הם יכולים לעכב את מכירתו.

ובאו היא אינו עומד עתה לתפלה, אינם יכולים לעכב מכירתו. אמנם הפמ"ג כתב שהמג"א פסק לחומרא ככל הק"ן ג' טעמים, אמנם לענ"ד צ"ע בזה, שאין ראייה לכך מהמג"א, דנראה מהפמ"ג שכיון להוכיח מדברי המג"א (ס"ק יב) שכתב "י"ל דזה קאי כשבנאוהו משלהם אבל אם נדבו אחרים לזה אין מועיל מה שתלו הם בדעת היחיד דשמא יש אחד בסוף העולם שאין דעתו נוחה בזה, דבשלמא בר רב אשי משתמא שא"כ כל ישראל הקרובים והרחוקים מסכימים לו משא"כ באחרים", והפמ"ג למד מזה שהמג"א חש לשיטת האר"ן, אמנם אז תימה, דהרי זה ברור ששאר הראשונים לא פליגי על האר"ן בהאי מלתא דהיכא דידעינן שאף האחרים נתנו בבניינו של ביהכ"נ שיש להם זכות עיכוב בו, אלא רק חידוש שאף כאשר אחרים לא נתנו חלק בו א"א למוכרו, וא"כ אין להוכיח שהמג"א חש לאר"ן ממה שכתב שכאשר אחרים נתנו חלק בו הם יכולים לעכב את מכירתו.

וכן יש לדון במש"כ הפמ"ג דנראה דהמג"א חש לשיטת התוס' שהטעם שא"א למכור ביהכ"נ של כרכים משום שחמירא קדושתו, והיינו מדברי המג"א בס"ק טז שכתב שאף אלא בנו ביהכ"נ אחר א"א למכור את הביהכ"ן הישן, ומשמע שטעמו משום דחש לשיטת התוס' שיש אחרים שא"א למכור ביהכ"נ של כרכים משום דחמירא קדושתו, ולכן לא מועיל שבנו ביהכ"נ אחרת, אמנם זה צ"ע שכפי שהעיר הפמ"ג הב"י לא כתב בפירושו את שיטת התוס', ואף המג"א לא רמז לשיטה זו, וזה דוחק לומר שהמג"א יפסוק בפשיטות לאסור בזה, ע"פ שיטה שלא הוזכרה בפירושו בפוסקים. ומצינו בפמ"ג עצמו באשל אברהם (אות טז) שפירש באופ"א את דברי המג"א ה"ל, ד"ל דאע"פ שבנו ביהכ"נ אחרת, מאי לא יניח לאחרים שתיפקע הקדושה מבהכ"נ הראשון בדעין, והם מסכיבים את מכירתו וכשיטת הרא"ש, ולא מחמת שיטת התוס'. ונמצא לפי זה דשפיר מציינן למימר דאף שיטת המג"א היא רק כהרא"ש, ולא חש לשיטות אחרים בראשונים.

ועי' בפמ"ג שכתב שהט"ז פסק כשיטה זו שכיוון שביהכ"נ הוקדש לרבים הם יכולים לעכב את מכירתו, אמנם נראה שיש לדון בשכיוון כיצד דעתו לפסוק האם כהרא"ש לא כהרשב"א וסיעתו, שלשון שהט"ז (ק"ו ט) ד"בנאוהו אדעתא דכו"ע וזכו בו כל העולם", ומשמע דלא ס"ל כהרא"ש הסובר שרק המתפללים בו זכו בו, אלא שכל העולם זכו בו וכשיטת הרשב"א שביהכ"נ של כרכים נחשב כממון של כל ישראל. (אמנם עי' בפמ"ג שתמה על הט"ז דמשמע קצת דס"ל כדעת התוס' שכתב שאם מכרוהו ליחיד שימשיך להתפלל בו שרי, ומשמע שעיקר טעם האיסור משום שחמורה קדושתו, ועי"ש בפמ"ג שנשאר בזה בצ"ע).

הערות והארות

שחוק קלות ראש ושיחה בטלה לת"ח בביהמ"ד

במשנה מגילה כ"ח ע"א בתי כנסיות אין נוהגין בהם קלות ראש, ובשו"ע סי' קנ"א סעי' א' כתב קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה, ולכאורה מבואר ששיחה בטלה הוא חומרא וגדר בפני עצמו ואינו כמו שחוק והיתול שאם לא כן לא היה למחבר לחלקם והיה לו לכתוב שרק שיחה בטלה אסורה בכלל זה ודאי אף שחוק והיתול.

ובמשנ"ב סק"ב ביאר ששיחה בטלה הינו שיחת חולין שהיא לצורך פרנסה דבחוץ שרי, בביהכנ"ס אסור.

והנה מצינו דהתירו לת"ח ותלמידיהם לאכול ולשתות בביהכנ"ס מדוחק ובביהמ"ד אף שלא מדוחק. ובמשנ"ב התיר בסק"ו אף לישן בהם ובשעה"צ סק"ח הביא את דברי הרשב"א שכל צורכי ת"ח שרי.

ומעתה יש לדון לגבי לשוח בהם שיחה בטלה לת"ח, והנה בסעיף י"א בביאוה"ל ד"ה אבל בסופו וז"ל "דיש ג' חילוקים היינו קלות ראש גדול כמו חשבונות ושחוק והיתול וכיצוא בזה אף בבבל ובהתנו אסור" מבואר שס"ל ששחוק והיתול אינו אסור רק מדין עשית תשמישיו בביהכנ"ס אלא אף מדין ביזיון וא"כ אין מקום כלל להתיר לת"ח לבזות ביהכנ"ס. אך לכאורה לא כל שיחה בטלה הוא ביזיון לביהכנ"ס וצ"ל דיש שיחה בטלה האסורה רק מדין עשית צרכיו בביהכנ"ס וא"כ מעתה לפי המתבאר לעיל דהרשב"א התיר לת"ח לעשות כל צורכיהם בביהכנ"ס ה"נ דשרי, ונראה לכאורה בדעת הרשב"א שהתיר כל צורכי ת"ח שהוא על פי הגמ' (שם ע"ב) שביהמ"ד הו"ל בית רבנן וא"כ אין זה סותר את כבודו של ביהמ"ד שמתנהגים בו ת"ח לעשות בו צורכיהם, וכל שנאמר שאסור לעשות בו צרכיו הוא באדם שאין זה ביתו וא"כ כשמגיע לביהכנ"ס רק לעשות בו צרכיו הוא ביזיון אך ת"ח שבאמת זהו ביתו אין בזה ביזיון ומעתה ה"נ יאה מותר לת"ח לשוח שיחה בטלה בביהמ"ד אך רק אם אין בה שחוק וקלות ראש כגון בעיניי פרנסה וכדומה, והדברים נכתבו אגב שיטפיה ובדרך אולי ואפשר.

שלמה אריוביץ - רמת שלמה

מ"מ באיסור קבלת דבר המוקדש לביהכנ"ס מאתנן זונה

כתב הביאוה"ל שאע"פ שאין אנו מקבלים מה שזונה מקדישה לביהכנ"ס, מ"מ אפשר דעכ"פ אסור להשתמש בה בחול כיוון שאיסור זה אינו אלא מדרבנן לא אלים לאפקועי נדרה מכל וכל וצריך גניזה וצ"ע ע"כ.

ומשום שהביאוה"ל שאם האיסור היה מן התורה הנדר לא היה חל והיה אפשר להשתמש לתשמיש חול. ויש להבין הטעם שהרי זונה שהקדישה אתנן למזבח הרי הוא קדוש קדושת הגוף וצריך מום ליפדות ולצאת לחולין אבל בלי זה אי אפשר להשתמש בחול [ועין יבמות דף פ"ד ע"א ד"ה כלאיסין]. ונראה לי לתרץ בפשיטות שדווקא בהקדש חל קדושת הגוף אבל בנדר לא חל קדושת הגוף בחפץ דלא עדיף מביהכנ"ס עצמו שאינו אלא תשמיש מצוה כדאייתא ברמב"ן אלא שהנדר עושה שאסור להשתמש בחפץ בחול שאם לא כן נמצא שיש איסור של כל יחל שנמצא דיבור הזונה מחולל.

וא"כ אפשר לומר שאם מן התורה יש איסור להשתמש לביהכנ"ס משום אתנן זונה אפשר שממילא מה שהזונה נדרה אין זה אלא נדר שווא שלא חל [דומאי דמי שנודר שלא יישן ג' ימים שהיו נדר שווא כיון שאי אפשר לקיים נדרו וא"כ הוא הדין בנדר זונה כיון שאי אפשר לקיימן].

ובזה חידש הביאוה"ל דכיון שהאיסור אתנן לגבי ביהכנ"ס אינו אלא מדברנבן א"כ מן התורה חל הנדר כיון שמן התורה שפיר אפשר להשתמש וממילא אסור להשתמש לחולין וצריך גניזה.

הרר איתן - רמת בית שמש

בענין מכירת בית הכנסת

בשו"ע סי' קנ"ג סעי' ט' פסק שכשמוכרים אנשי הכפר בית הכנסת יכול למכרו ממכר עולם והלוקח יעשה בו מה שירצה חוץ ממרמץ ובורסקי ובית הטבילה ובית הכסא, ומקור השו"ע הוא מממשנה במגילה בפרק בני העיר שכתבו במשנה וחכמים אומרים מוכרין אותו ממכר עולם חוץ מארבעה דברים וכו'. ויש לדון האם זה דין על המוכרים שהם אסור להם למכור את בית הכנסת לגמרי ולכן הם צריכים להתנות בשעת המכירה של הלוקח לא יעשה שימוש כזה או שזה דין על הלוקח שאסור לו להשתמש כאלה תשמישים שהם מגונים במקום שהיה בו בית הכנסת, ומלשון הרמב"ם בהלכות תפלה פרק י"א הל' י"ז שכתב בני הכפר רצצו למכור וכו' צריכים להתנות על הלוקח שלא יעשה אותו רואים שזה דין על המוכר לא למכור לדבר כזה שיעשו בו תשמיש מגונה, אמנם בטור ובשו"ע רואים לכאורה שזה דין בלוקח שכתבו מוכרין ממכר עולם והלוקח יעשה בה מה שירצה חוץ מארבעה דברים אלו ולא הזכירו שהמוכר צריך לעשות תנאי משמע שזה דין בלוקח, ולכאורה זה נפק"מ מה הדין אם מכרו לגוי שעליו אין שום דין לפי הרמב"ם צריכים להתנות ולפי הטור והשו"ע לכאורה אין בעיה כי זה דין על הלוקח ואם הלוקח הוא גוי אין עליו שום דין וצ"ע בכל זה.

אריה יונפלד - רמת שלמה

קריאת הקהל עם הבעל קורא

בשו"ע (סי' קמ"ו סעי' ב') והנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכוין דעתו ולשומעם מפי הקורא, וכתב שם במשנ"ב ס"ק ט"ו, דכתב המ"א זנכון לקרות בלחש מלה במלה עם השו"ץ ובלא זה אי אפשר לכוון ולשמוע.

והנה אע"פ שהביא המשנ"ב הכא דין זה כדבר מוסכם מ"מ נראה דפליגי בזה הפוסקים, דהנה לקמן ישר"ד בהל' קריאת הפטרה הביא המשנ"ב (ס"ק י"א) נמי דין זה דראוי לקרוא הפטרה עם הבעל קורא בלחש על מנת לכוון היטב, ומיהו עיי"ש שהביא דברי הגר"א במעשה רב (עיי"ש אות קל"א) שכתב דנש"כ המג"א לקרוא עם הבעל קורא היינו דוקא כשקורא הבעל קורא מתוך חומש אבל כשקורא מתוך נביא יקרא הוא לבדו וכולם שומעים, והמעין בדברי הגר"א שם משמע דאיירי לא רק בקריאת ההפטרה אלא בכל קריאת התורה דראוי

ושישקו השומעים ולא יקראו עם הבעל קורא.

ומקור הדברים נראה לומר על פי מש"כ המשנ"ב בהל' קריאת מגילה (סי' תר"צ סק"ד) שכתב שם בשו"ע דמי שיש בידו מגילה שאינה כשירה לא יקרא עם השו"ץ אלא שומע ושותק, וכתב שם במשנ"ב (ס"ק י"ג) דטעמו כיון דחיישינן שמא ישמע זאת אדם אחר ויכוון לצאת בקריאתו ולא בקריאת השו"ץ, ולטעם זה במקום דליכא אחר שרי, ומיהו כתב המשנ"ב אבל יש מחמירין בכל גווני לפי שנותן דעתו בקריאתו ואינו משגיח למה שאומר השו"ץ כיון שהוא עסוק בקריאתה, ועיי"ש בפמ"ג שהביא דוהוי שיטת הרשב"א ושיבולי הלקט (דהובא כאן בב"י סי' קמ"ו) דבכל גווני אין לקרוא עם השו"ץ, וכתב שם שכן נראה נמי דעת הב"י כאן (סי' קמ"ו) גבי פרשת זכור דצריך לשמוע בשתיקה, ועיי"ש בדבריו שנוטה דכל היכא דאיכא דין קריאה בספר ראוי שלא יקרא השומע עם השו"ץ, (וכן נראה בפשטות הדפוסים שכתבו כך גבי פרשת זכור מודו נמי בכל קריאה אלא דהדגישו זאת התם דהיא דאורייתא, ועיין בזה בפר"ח סי' ס"ז א', ובשו"ת משיב דבר להנצי"ב סי' מ"ז).

וטעם נוסף מבואר לדברי הפוסקים שכתבו שלא יקרא עם השו"ץ, על פי מה דמבואר בב"י סי' קמ"א, שדן שם האם יקרא העולה לתורה עם השו"ץ, וכתב שם להקשות מדברי הזוה"ק שכתב ואסיר למיקרי באורייתא בר חד בלחודיו ושתתקין ושמעין מלה מפומיה וכו' ואי תרין משתכחין בס"ת גריעותא דרזא דמהימנותא איהו וגריעי דיקרא דאורייתא, ועיי"ש בדברי הב"י דכתב ליישב דמ"מ יכול העולה לתורה לקרוא בלחש עם השו"ץ בתנאי שאינו משמיע לאזנו דזה לא מיקרי דיבור, וכתב שם שכן ראוי לעשות.

והנה על פי הדברים האלה מבואר נמי לכאורה שעדיף שישתוק השומע או עכ"פ לא ישמיע קריאתו לאוזנו, ואע"פ דהב"י הביא דברים אלו לענין העולה לתורה, מ"מ נראה לכאורה דקאי הדברים על כל השומעים, ונראה דאף הדרכי משה דפליג על הב"י וס"ל דיכול לקרוא בלחש אפילו משמיע לאזנו והעיקר שלא יקרא בקול רם, מ"מ לא איירי אלא על העולה לתורה, ומ"מ לענין השומעים יתכן דס"ל דעדיף לקיים דברי הזוהר כפשוטם ולא לקרוא כלל. וכן מבואר בספר נור ישראל בשם הרה"ק מקאנצין שיש סוד גדול בשמיעה דוקא ובלא להוציא בפה כלל, וכ"כ נמי בארחות רבינו (ח"ג עמוד רל"א) שכן נהג מרן החזו"א שהיה שותק ושומע מתוך חומש, וכן נהגו רבים מגדולי ישראל ונראה נהרא ופשיטיה.

ישעיה צבי שימל - נוה יעקב

באיסור ליכנס בגילוי הראש לביהכנ"ס

סי' קנ"א סעי' ו': ויש אוסרים ליכנס בו וכו' בראש מגולה, וכע"ז כתב השו"ע לעיל סי' צ"א סעי' ג', ועיי"ש בפוסקים שביארו, דהא בלאו הכי אסור לילך בלא כיסוי הראש, ועיי"ש ובמשנ"ב במה שיישבו. אמנם לכאורה נראה עוד נפק"מ ד"ל דאיסור קלות ראש בביהכנ"ס אין זה רק דין על הגברא, אלא הוא מדין הביהכנ"ס שנצטוו שהיה צ"ל שהיה דין בו קלות ראש, ונפק"מ גדולה שאין להכניס אדם שאינו שומר תורה ומצוות בגילוי ראש לביהכנ"ס אם בדינו הדבר או לכסות ראשו, ובהו אתי שפיר דאע"ג דמדינת דסי' ב' דאסור לילך בגילוי ראש אין לנו למונעו [יותר מכל מצוות התורה] אך נאן מדיני ביהכנ"ס לעילינן לדאוג שיכסה את ראשו משום שנצטוונו שלא לגרום קלות ראש, וכל שכן שלא להכניסו [כגון שממיינים אדם לתקן דבר בביהכנ"ס שאנו גורמים לכך, דאסור]. ולפי זה מדוייק להפליא לשון השו"ע לעיל סי' צ"א שהביא דין זה וז"ל "ויש אומרים שיש למחות שלא ליכנס בביהכנ"ס בגילוי הראש, עכ"ז. ולכאורה מאי קמ"ל שיש למחות כאן יותר מכל הלכה שאסור ולהל"ל אתי שפיר, דמקמי דיש למחות הוא מעיקר הדין דעל כל אחד שמצווה מבואר ממש, יש למחות וכו' ולא רק בשביל "אפרושי מאיסורא" של הגברא שהולך בגילוי הראש, ודו"ק [ולפי זה הוא הדין בביהכנ"ס שנכנסים בו לישון אחרי ופריח באופן שאין בזה מצוה של הכנסת אורחים (עיין משנ"ב סי' קנ"א סק"ה ובאוה"ל על סוף הס"י) דעל הגבאי לסגור את ביהכנ"ס משום שהאיסור לא רק עליהם, וצ"ע].

בענין ז' טובי העיר בזמנינו

סי' קנ"ג סעי' ה' וסעי' ז': יש להעיר אם להחלטות של עיריה יש כח של ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר, דכמבואר ברשב"א בתשובה והובא במשנ"ב ס"ק ק"ט ז"ה הם לעיכובא, וא"כ אי אפשר לדון מצד ראש העיריה, ואף דבמינוהו גם יחיד מהיו היינו רק לדבר ממוים שמיניהו כמבואר שם [עיין ביני ממוי הערה 1], ומצד שאר חבר עיריה לא מבעיא אם בעינן שלא ילכו בתר רוב דעות כמבואר בביאוה"ל ד"ה ואם, והיום הולכים אחר הרוב, אלא גם אם היו כנהוג שלא לילך עיי"ש מ"מ בעינן שיהיה במעמד כולם וזה לא מקפידים, וכן ז' טובי העיר בזמנם היו מוגדרים כאסטרופוסים והיינו דהיו מנויים לכל עניני הציבור ועומדים במקומם, (עיין מש"כ שם אות ב') והיום אי אפשר לומר כן, ועוד יש לדון בדרך המינוי היום שאינו לפני כל מנוי בפני עצמו אלא כולם כאחד, וגם אי נמי דחשיב שמינו אותם מ"מ המינוי הוא לדבר מוגדר מאוד, ויותר לקבל מהם סיוע מהשליטים על צורכי הציבור, ומה גם דבעינן מעמד אנשי העיר להניין לכל הפחות פרסום וזה ג"כ אין, ועיין ס"ק ל"ב דבעינן שלא ימחו בהם אמנם בסעיף י"ד מבואר דגם אם אחד עומד נמי מהני ז' טובי העיר עיי"ש בשו"ע ומשנ"ב ס"ק פ"א.

בדין בתי כנסת קהילתיים שבכריכים

סי' קנ"ג סעי' ד', מבואר דבתי כנסת שבכריכים אינם נמכרים, ויל"ע דבתי כנסת שבכריכים, אך נבנו על ידי בני קהילות לבני הקהילה, דאפשר דדומה למש"כ המשנ"ב ס"ק כ"ה, בבתי כנסת שנשעו למעט עם כגון שעושין בעלי אומנויות לעצמם וכו' וא"כ הוא הדין בדין, אלא דכתב משנ"ב דאם סייעו בני העיר אי אפשר למכור בלא דעתם וא"כ בד"כ שמקבלים סיוע מהעירייה שהוא בחלקו ממון של בני העיר, א"כ יצטרכו דעת בני העיר, מ"מ כיון שהרגילות שהיעוד של ממון זה הוא ליחלק לכל

קהילה ביהכנ"ס לצורך עצמה א"כ גם דעת בני העיר לא צריך, וכענין מש"כ שעה"צ שם ס"ק כ"ג לחלק לגבי בני כפרים, עיי"ש במה שחידש, והוא הדין לעניננו, וצ"ע בכל זה לדינא.

במי שהציבור התפללו בביתו ורוצים הקהל שנות

סי' קנ"ג סעי' י"ז, מי שהיה ביהכנ"ס בביתו וכו' אין הציבור רשאי לשנותו וכו' וכתב משנ"ב ס"צ צ' שהוא מפני דרכי שלום, ומקור דין זה הוא מגיטין ס' ע"ב עיי"ש, ולכאורה למה לי הך טעמא, תיפוק ליה דהוא מוחזק במצוה זו, וממילא אי אפשר לשנות לאחר וכדסעיף כ"ב, ועיי"ש משנ"ב דאפילו לא הרשוהו בפירוש נמי הוי מוחזק, כל ששתקו, ולהדיא שם בביאוה"ל ד"ה אבל כתב דלאו דוקא בגלילה וכדומה כדהתם, אלא מי שיש לו חזקה שיתפללו בביתו ג"כ, ושאינו ההיא דגיטין הנ"ל לענין שופר דאין זה מצוה כ"כ, וכן בעירובין לענין הנחת העירוב ולא שייך שם חזקה, ונפק"מ למש"כ משנ"ב ס"ק צ"א דאם חלק מהציבור רוצה לילך למקום אחר, דשרי. ובשלמא לטעם של דרכי שלום ניוחא אך מדינא דלקמן לכאורה לא שייך, וצ"ל דכאן מייירי באופן שלא החזיקו על ידי שהתנו כן, וצ"ע.

בדין ארון קודש אי הוי תשמיש קדושה כשהספרים בנרתיקם

סי' קנ"ד ס"ק י"ד. מבואר במשנ"ב א. דבלגיו ולכבוד הוי תשמיש קדושה גם באינו נוגע בקדושה. ב. בעשוי רק לשמירה גם בנוגע לא הוי תשמיש קדושה, ועי"ז הגר"א פליג עיין ביאוה"ל. ג. דבדבר שהוא קצת לכבוד כארון של ס"ת בעינן שיגע בקדושה, ולכאורה זה סותר למש"כ סוף סק"ט שארגז של ס"ת גם באינו נוגע הוי תשמיש קדושה ומשום דחשיב לכבוד ולגוי והיינו כדין הא' ולכן חלוק מארון של ספרים שאי"ז תשמיש קדושה משום הכריכה, משא"כ ס"ת וכנ"ל, וצ"ע. ועיין בגמ' במגילה כ"ו ע"ב מהו דתימא הני (ארון דס"ת) לאו לכבוד עבידא אלא לנטורי קמ"ל (שעשוי לכבוד, לשיטת האר"ז שהוא מקור דין הנ"ל, עיין ביאוה"ל ד"ה ארון, ודו"ק). והנה למשנ"ב פה צ"ל דלא הוי אמינא ארון הוי כדין ב' קמ"ל דהוי כדין ג' הנ"ל. ולמש"כ בסק"ט צ"ל דהוי אמינא דהוי כדין ג' קמ"ל דהוי כדין הא', ודו"ק, וצ"ע בזה.

אי תיבה דזמנינו חשיב תשמיש קדושה

סי' קנ"ד ס"ג וכסא שנותנין עליו ס"ת וכו' יש בהן קדושה, ועיין משנ"ב דפעמים דמניחין ללא מפה וכדאייתא במגילה, ובשעה"צ כתב דהאינא נעם פעמים שנשמט דוקא ובלא להוציא ולכאורה צ"ל שהוא באופן תדיר וכמ"ש משנ"ב ס"ק י"א לענין וילון בדזמנם הוי תשמישי קדושה משום שכרכו בו ס"ת וכתב משנ"ב דאיירי בתדיר וצ"ל דגם בתיבה דבעיננו מה שנשמט הוא תדיר דאי לאו דהא אי"ז תשמיש קדושה, וקצ"ע שלא הדגיש זאת משנ"ב. וכן צ"ע שכן היתה המציאות, ובפרט שיש לעיין דבשלמא אם עשוי לכך שמשתמשים בו לכתחילה ללא מפה כזמן הגמרא א"כ הוי תשמישי קדושה דמיועד לכך וכן לענין וילון שבזמנם, אך פה שהוא משום שנשמט ללא כוונה לכאורה וא"כ התיבה אינה מיועדת לכך כיון שהוא אינו שימוש בכה"ג, אלא שכשנשטט ממילא התיבה משמשת כתשמישי קדושה א"כ חידוש הוא דגם כה"ג הוי תשמישי קדושה. ועיין בב"י שג"כ עמד עי"ז וכתב דעכ"פ אסור משום שנשמה גופא שהיא תשמישי קדושה, ולדבריו שם משמע שבאמת התיבה אסורה רק מצד המפה ולא מצד התיבה עצמה, וצ"ע אם חזר בו או שזוהו כונתו בשו"ע. עכ"פ במציאות דידן גם המשנ"ב יודה לכאורה שהתיבה לינועו לתשמיש קדושה ורק המפה [ולכאורה הנילון לבד שמעל המפה]. ודו"ק.

באמירת קדיש דרבנן אחרי תורה שבעל פה

סי' קנ"ה סעי' א' ביאוה"ל סוף ד"ה ויקבע כתב שאומרים קדיש דרבנן על תורה שבעל פה וכן על דברי אגדה עיי"ש, וצ"ע שבסיי נ"ד סק"ט פסק שיש ליהרר מלומר קדיש אלא על דבר אגדה, ולכן אחרי שלומדים יאמרו רבי חנניא בן עקשיא וכו' אחרי הלימוד לפני הקדוש, כדי שיהיה דברי אגדה, וסותר למש"כ כאן ואולי התם רק לכתחילה, וצ"ע.

שמעון בן גיגי - רוממה

בענין מכירת ספר תורה של יחיד

כתב הרא"ש (פרק בני העיר סי' א') וז"ל: הלכך יחיד ס"ת שלו יכול להשתמש בדמיו כי לדעתו הוא מוכרו ודינו כמו שמכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר.

וכתב על זה הב"י (סי' קנ"ג) וז"ל: ובמה שכתב הרא"ש הילכך יחיד שמכר ס"ת יכול להשתמש בדמיו יש לדקדק במאי מיירי דאי מכרו ללמוד תורה ולישא אשה פשיטא שיכול להשתמש בדמים דאם לא כן מאי נפקא מיניה במאי דתניא דאין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה, ואי בעבר ומכרו היכי מדמיה להני דמתני' דשאני הני שנמכרו בהיתר, ואפשר שסובר הרא"ש שאין היחיד אסור למכור ס"ת שלו וכמ"ש המרדכי בפרק בני העיר וכו', וכן נראה מדברי רבינו (הטור) שכתב וכן כל יחיד בשלו יכול למכורו וכו' ואפילו ס"ת, אע"פ שמצאתי כתוב דאליבא דהרא"ש דהאינא אין מצוה בקניית ס"ת אמרה, פשט לשונו לא משמע הכי אלא דלעיקר דינא מיירי, ועוד דמשמע דלא פטר הרא"ש מכתבינת ס"ת או קנייתו בזמן הזה וכמו שאכתוב בהל' ס"ת בס"ד, עכ"ל הב"י.

והמחבר (סי' קנ"ג סעי' י') הביא דעת הרא"ש פרק י"א וז"ל: י"א דיחיד בשלו אפילו ס"ת מותר למכורו ולעשות בדמיו כל מה שירצה כל שלא הקדישו לקרות ברבים, ויש מי שאסור אלא אם כן ללמוד תורה ולישא אשה.

והנה בריש הל' ס"ת כתב הרא"ש וז"ל: ואומר אני דודאי מצוה גדולה היא לכתוב ס"ת וגם אין למכורו אלא ללמוד תורה ולישא אשה וכו' והוה בדורות הראשונים שהיו כותבים ס"ת ולומדים בו אבל האידנא שכותבינן ס"ת ומניחין אותו בבתי כנסיות לקרות בו רבים מצות עשה היא על כל איש ישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי התורה ומשנה וגמ' ופירושים להגות בהן הוא ובניו כי מצות כתיבת התורה היא ללמוד בה

אברני ורבינו הנוללים "אליבא דהלכתא"

וכו' הלכך הם הם הספרים לאדם מצוה לכתבם וגם לא ימכרם אם לא ללמוד תורה ולישא אשה.

וצ"ב דדברי הרא"ש סותרים זה לזה דמדבריו בפרק בני העיר משמע דשרי למכור ס"ת וכמ"ש הטור והמחבר בסי' קנ"ג ואילו בהל' ס"ת מבואר ברא"ש דאסור למכור ס"ת (והאינא ספרים דינם כס"ת) אלא ללמוד תורה ולישא אשה, וכן צ"ב בדברי הטור דבסי' קנ"ג הביא דברי הרא"ש וכתב "וכן כל יחיד בשלו יכול למכורו ולעשות בדמיו כל מה שירצה אפילו ס"ת, וביו"ד סי' ע"ר העתיק דברי הרא"ש בהל' ס"ת דאסור למכור ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה (והביא דברי הרא"ש דהאינא ספרים דינם כס"ת). וכן צ"ב בדברי המחבר דבסי' קנ"ג העתיק דעת הרא"ש כ"י"א וביו"ד סי' ע"ר סתם וכתב דאסור למכור ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה (והביא דברי הרא"ש דהאינא ספרים דינם כס"ת), ובסי' רפ"ב סי' י"א חזר והביא מחלוקת הר"מ והרא"ש אם יחיד שמכר ס"ת מותר להשתמש בדמיו או לא.

והנה לדבריו אם יחיד נתיישב סתירת הדברים ברא"ש ובטור, דהרי מ"ש הרא"ש בריש פרק בני העיר אינו אלא לענין דיעבד (דהיינו דין הדמים) ומ"ש בהל' ס"ת איירי לענין לכתחילה, והכי נמי העתיק דבריו בטור בסי' קנ"ג לענין דיעבד ובסי' ע"ר העתיק לו ס"ת ואיך יהיה לו רשות למוכרו, ומ"ש רבינו באו"ח סי' קנ"ג אפילו ס"ת, לא כתב כן אלא שאם אירע שמכרו שמותר להשתמש בדמיו ולעשות בהן מה שירצה ואינו מחוייב לקנות בהן ס"ת אחר ועל זה קאי התם ודו"ק, עכ"ל הדרישה. והנה לדבריו אלו נתיישב סתירת הדברים ברא"ש ובטור, דהרי מ"ש הרא"ש בריש פרק בני העיר אינו אלא לענין דיעבד (דהיינו דין הדמים) ומ"ש בהל' ס"ת איירי לענין לכתחילה, והכי נמי העתיק דבריו בטור בסי' קנ"ג לענין דיעבד ובסי' ע"ר העתיק לו ס"ת ואיך יהיה לו רשות למוכרו, ומ"ש רבינו באו"ח סי' קנ"ג לשון הרא"ש שכתב "חיד שמכר" לשון דיעבד, אולם אין משמעות הטור והמחבר כן שהרי כתבו לשון איסור! אולם בדעת המחבר אי אפשר לומר כן שהרי הוא לא ס"ל כדברי הפרישה וכמ"ש להדיא בב"י ולדבריו אכתי קשיא סתירת הרא"ש והטור וסתירת דבריו דהמחבר גופא.

ובכ"ח סי' ע"ר כתב [על דברי הטור שהביא דברי הרא"ש דאסור למכור ס"ת או ספרים אם לא ללמוד תורה ולישא אשה] וז"ל: "הלא קטנתו ריש הל' ס"ת כתוב כך וכו' קשה דבריש פרק בני העיר כתב הרא"ש דיחיד שמכר ס"ת שלו יכול להשתמש בדמיו כי לדעתו הוא מוכרו וכ"כ רבינו (הטור) באו"ח סי' קנ"ג וכן כל יחיד בשלו יכול למכורו ולעשות בדמיו כל מה שירצה אפילו ס"ת או ביהכנ"ס, עכ"ל. וקשה דמאי איירי דאי במכרו ללמוד תורה או לישא אשה פשיטא שיכול להשתמש בדמיו שהרי לדעת כן תננו רשות למוכרו, ואי בעבר ומכרו שלא ללמוד תורה ולישא אשה אמאי יכול לעשות בדמיו מה שירצה דלא דמי למכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר דהיינו אפילו למשתי ביה שיכרא דשאני התם דנמכרו בהיתר, וכן הקשה ב"י באו"ח סי' קנ"ג ותיזף דהרא"ש ורבינו ס"ל כראבי"ה דמחלק בין רבים דאסורים למכור ס"ת ובין יחיד דשרי למכור, והא ליאת שהרי הרא"ש בפרק בני העיר כתב באו"ח (סי' א') בסתם לא ימכור אדם ס"ת אע"פ שאי"צ לו דמשמע אפילו יחיד נמי לא, וכן מדבריו רבינו כאן בסי' זה מבואר דהני ס"ל כדפרישית הרא"ש והטור וכו' סתירת דבריו דהמחבר גופא. והנה במג"א בסי' קנ"ג (ס"ק כ"ג) הקשה סתירת דברי הטור והמחבר וכתב וז"ל: בי"ד סוף סי' ע"ר דשאר ספרים דינם כס"ת ואסור למכורן אלא אם כן ללמוד תורה או לישא אשה וכ"כ הטור שם, וצ"ע דהא הכא מתיר ליחיד בשלו, ואפשר דמיתרי התם כשהקדשין לביהמ"ד לקרות בהן רבים, ועיי"ש בי"ד סי' רפ"ב סי"ח, עכ"ל. ובשו"ץ ריש סי' ע"ר (סק"א) כתב וז"ל: בב"י כתוב בשם הר"ר מנוח דוקא ס"ת העשוי לקרות ברבים אבל ספרי יחידים מוכרים לעשות ממדמים מה שירצו וכו' ועיין ב"י ובנח' ביאור דבריו ועיין באו"ח סי' קנ"ג סי' ע"ט. ונראה דבמה שציין לאו"ח סי' קנ"ג אתא לרמז דבזה ייתשב סתירת דברי הטור והמחבר, דמה שסתמו כאן דאסור למכור ס"ת של יחיד איירי בס"ת העשוי לקרות ברבים, ומה דבאו"ח הביאו בשם הרא"ש להתיר איירי ספרי יחידים דאינם עשויים לקרות ברבים.

ובפ"ת סי' רפ"ב ס"ק ט"ז כתב ליישב סתירת דברי המחבר בשם היד קטנה וז"ל: דהא דמביא השו"ע כאן וכן באו"ח סי' קל"ג סי' ב' דעות בזה היינו דוקא בס"ת שקאנה היחיד לעצמו דמאירין בזה דהוי כחוסף מצוה מן השוק אבל בס"ת שכתבה לעצמו או ששכר סופר לכתבו לו למען לקיים המצות עשה של כתבו ודאי דאסור למכרה ולכן כתב לעיל סי' ע"ר שזהו טעם ה' בסתם ואינו רשאי למכורו אע"ז דשם מיירי ביחיד, עכ"ל.

והנה מצינו בגמ' [ב"ב ק"ג ע"ב וקנ"א ע"א] דאביעאי להו גבי האומר נכסי תפלוני ס"ת שבהם מאי וז"ל הגמ' שם: ס"ת מאי כיון דלא מודבן דאסור לזבונה לאו נכסי הוא או דילמא כיון דמודבן ללמוד תורה ולישא אשה נכסי אהו. ותיקו. והנה דלא כדברי הרא"ש והטור להבנות הב"י (והרא"ש גופא הביא דפסקה זה בהל', והב"י גופא הביא גמ' זו בחומ"ם סי' רמ"ח ופסקה להל' בשו"ע שם סעי' י"א).

וכבר עמד בזה המג"א בסי' קנ"ג (ס"ק כ"ב) על האי דכתב השו"ע ד"י"א דיחיד בשלו אפילו ס"ת מותר למכורו ולעשות בדמיו מה שירצה (כל שלא הקדישו לקרות ברבים) וז"ל: וצ"ע

פסוקים מן התורה המזכירים את חובת הדין.

לנהוג בו יותר מהספרים ולכן בסימן קנ"ד גבי להניח בארון יחד עם שאר ס"ת ודאי מותר וזהו מקומו.

ועל דרך זה אמרתי שכתוב "שלוחות ושברי לוחות מונחים בארון" שהרי נכון שלשברי לוחות אין קדושה כמו הלוחות עצמם אבל ודאי שמדיני כבוד מקום אחד להם, וכן שמשם לומדים לת"ח ששכח תלמודו שחייבים לנהוג בו כבוד ואע"פ ששיעור תורה אינו יכול למסור אבל בשולחן המזרח ישב יחד עם כל הת"ח מדין כבוד ת"ח, כך נראה לבאר בעזה"ת.

בנימין ג' - ביתר עילית

בדין קריאת התורה על פה

יעויין במש"כ העמק ברכה בהל' ס"ת, והיוצא הוא דלדעת הרא"ש גדר הברכה הוא ברכה על ת"ת אלא שתיקנו לעולה לברך אע"פ דכבר בייך בשחרית והוא משום כבוד התורה, ולפי"ז אתי שפיר לשון הטור והראשונים דהברכה נתקנה משום כבוד התורה, וכן נמי אתי שפיר בהו ספיקו דר' יחיאל דאי נימא דהוא ברה"מ רגילה על מצות קריאת התורה א"כ מה שייך להסתפק אפי' דהוא אותו מטבע, אלא אי נימא דהוא ברכה על ת"ת א"כ גוף הברכה נמי הוא כברכתו בשחר א"כ שייך שפיר להסתפק דבלא הפסק אולי לא יצטרך לחזור ולברך, אלא דאכתי יש לברר דבריו דהעמק ברכה מה יישב בזה דלמאי בעינן דיקרא מתוך הכתב הא בעל פה נמי מתקיים ת"ת ולענין לצאת ידי חובת קריאת התורה לא גרע העולה משאר הציבור בצורה של מותן הכתב מה במלה.

ולכאורה היה נראה להקשות מהא דיומא ס"ח ע"ב דתנן התם דכהן גדול היה קורא אחרי מות ואך בעשור וגולל ס"ת ומניחו בחיקו, ובעשור שבחומש הפיקודים קורא על פה ובגמ' ע' ע"א מקשו אמאי קורא על פה גלגל ונקרי ומשני לפי שאין גוללין ס"ת בציבור מפני כבוד הציבור, ופירש"י שיהיו מצפים ודוממים לכך, ובב"י ס' קמ"ז מביא מהמרדכי דס"ל דביו"ט או ברי"ח שאין שם ס"ת אחר גוללים ס"ת דמוטב שיחדה כבוד הציבור ולא תדחה תקנת חכמים, ובמ"א בקשה קושיא אלימנא דא"כ נימא הכי גבי כהן גדול נמי, דנגלול ונקרי וול"ל כבוד הציבור, דמוטב שיחדה כבוד הציבור ולא תדחה תקנת חכמים, ולענ"ד נ"ל ליישב דס"ל למרדכי דהקריאה דאך בעשור לא היתה לה דין דקריאת התורה ואולי הכרחו של המרדכי בזה הוא משום דס"ל דלא שייך שיהיה דין קריאה ולהוציא את הציבור אי נעשית הקריאה על פה, וממילא אע"פ דאיכא דינא דאין גוללין בציבור מ"מ לא שייך לומר דיקראו בעל פה דמאי ארווח לן בזה הא לא יצאו ידי קריאה, ובאמת בגוונא דבעינן קריאה ואיכא דין הציבור יצאו ידי"ח קריאת התורה דינא דאין גוללין בציבור לא גני כדי ללחות דינא דקריאת התורה, וזהו גופא דינא דהמרדכי דבר"ח או ביו"ט היכא דאיכא ס"ת אחד אין כבוד הציבור דוחה תקנת חכמים משמאי אך בפסור דלית ביה דין קריאת התורה ממילא לא איכפת לן מאי דקורא על פה, ומאי דמקשה בגמ' שם וניגלול ונקרי ק"ק דאי ליכא בה דין דקריאת התורה למ"ל שם וניגלול וליקרות, אלא דנ"ל לפי הנ"ל דצ"ל בכוננת הגמ' דנגלול ונקרי מדין דברים שבכתב ואי אתה רשאי לאומרן על פה, ועי' מיושבת הגמ' דמשום כבוד הציבור נדחה האי דינא [והוא] ענין מאי דאמרין דהאינאנ שרי לקרוא מתוך החומשין אע"פ דחשיב דברים שבעל פה ומשום עת לעשות לה']. אולם במ"א תירץ מירוש דהיכא כ"ל הפס"ג, דאין הכי נמי דהמקשה נמי הוי ליה למימר דאין כבוד הציבור דוחה תקנת חכמים אלא דדינא דאין כבוד הציבור דוחה תקנת חכמים תלוי במחילה ואם הציבור מוחלים על כבודם שפיר שייך לקיים תקנת חכמים ולכן במקדש דהיכא שם עם רב לא שפיר שכולם ימחלו על כבודם משא"כ האידנא דבכל ביהכנ"ס מתי מעט הם, שייך מחילה, חזינן מהמ"א תרתן, דאדא, דינא דהמרדכי דמוטב שיחדה ... אינו כלל אלא הוא תלוי במחילה, וכן חזינן נמי דאך בעשור היה לו דין של קריאת התורה והתם נמי הר"ל לקרות מתוך הכתב וכדמקשה בגמ' ניגלול ונקרי והוא מדין קריאת התורה אלא דכיון דהתם לא שייך מחילה א"כ בטלה תקנת חכמים משום כבודם של הציבור וממילא מוכרח מהמ"א דשייך שפיר קריאת התורה בעל פה, דהא התם הוי בעל פה ויצאו ידי הציבור, ולפי דברינו הנ"ל הדבר בהיפוכו עומד, דהיא הנותנת דכל טעמו דהמרדכי הוא משום דס"ל דאין קריאת התורה בעל פה ולכן ע"כ דהתם לא היה דין קריאת התורה וכנ"ל.

אלא דעפ"י נ"ל דאיכא דין דקריאת התורה בעל פה אליבא דהרשב"א דהנה בב"י ס' קמ"ז מביא הרשב"א בשר"ת שנשאל ר"ח שחל להיות בשבת שמוציאין שני ס"ת אם אין להם אלא ס"ת אחד אם מותר לקרוא המאורע בחומשים שלנו, ותירץ לו דהרשב"א דמותר לקרוא המאורע בחומש שהרי בפרק בא לו התירו לקרות על פה אע"פ שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה ואסרו לגלול מפני כבוד הציבור וכל שכן כאן שקורין בכתב שאין גוללין ע"כ. ואי נימא דס"ל לרשב"א דקריאת התורה בעל פה לא שמא קריאה א"כ מאי ראיא היא ממאי דכהן גדול היה קורא אך בעשור אולי התם לית בה דין קריאת התורה, וממילא נשאר ליישב אמאי לא חשיב דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה, וזהו דמקשו התם בגמ' וניגלול ונקרי ומיישב משום כבוד הציבור נדחה האי דינא משא"כ הכא דאיכא דין של קריאת התורה אפי' דיש רק ס"ת אחד, אולי בזה לא אמרינן דכשר על ידי חומשין וצריך לגלול הס"ת ומאי ראיית הרשב"א, אלא נראה דע"כ מוכרח דהרשב"א דהתם הו"ל דין של קריאת התורה וס"ל ממילא דשייך שפיר דיתקיים דינא דקריאת התורה בעל פה וממילא מוכיח שפיר מהתם דכיון דאין גוללין מפני כבוד הציבור ואפי' בס"ת אחד, א"כ הכי נמי בנידון דהשואל דהיה להם רק ס"ת אחד אין גוללין ונדחה דין דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה מפני כבוד הציבור, ולא ס"ל סברתו דהמרדכי דמוטב שיחדה ... דאדרבא מהתם יש ראיא דלא אמרינן כך מדס"ל דהו"ל דין קריאת התורה ושייך שפיר קריאת התורה בעל פה ובכל זאת אין גוללין ע"כ דלא אמרינן היא כסברא [ולמ"א הנ"ל לכאורה ליכא הכרח] ורק המרדכי דס"ל דאין קריאת התורה בעל פה וממילא ע"כ דאך בעשור לית ביה דין קריאת התורה ממילא לא מוכרח ההיפך מהתם התם.

עכ"פ לפי מאי דהוכחנו ברשב"א ולפי המ"א במרדכי לכאורה מוכח דשפיר מתקיים דינא דקריאת התורה בעל פה וא"כ נימא

אליבא דהרא"ש הנ"ל דהעולה יקרא מלכתחילה כיון דמתקיים על ידי זה קריאת התורה וכנ"ל, אלא דזה לק"מ דאפי' אי נימא דהרא"ש ס"ל דשפיר מתקיים קריאת התורה בעל פה הוא ס"ל דברכת העולה מתקיימת על ת"ת ולא על מצות קריאת התורה משום כבוד התורה תיקונוהו לעולה וא"כ אע"פ דבעל פה שפיר מתקיים דינא דקריאת התורה אבל זה לא שייך אלא לבעל קורא בדיעבד וכדי להוציא את הציבור אבל לעולה וכדי שלא תהיה ברכתו לבטלה לא מהני בזה ואפי' משום ת"ת לא מהני וכדביארנו דניתקן עכ"פ משום ת"ת בצורה של קריאת התורה מתוך הכתב.

ביאור בדברי המשנ"ב סעי"ק פ'

במשנ"ב ס' קנ"ג סק"ב במש"כ דלכתחילה מותר למכור לעילוי, יעויין בשעה"צ אות א', וצ"ב, ונראה פשוט דהאי דינא דהמ"א אינו לכתחילה אלא דאינו ראוי עיין משנ"ב ס"ק פ'.

הערה לדברי האוסרין למכור לאותה קדושה

טור ושו"ע ס' קנ"ג סק"ד, יל"ע לאוסרין למכור בלא עילוי האם בגוונא דקנה בחלק מהמעות עילוי קדושה אם גם בכה"ג אינו יכול לקנות עם העודף אלא עילוי קדושה, ולא דמייא להא דלעיל סעי' ב' דהתם נתפסו המעות בקדושה חמורה או דנימא דל"ש ויל"ע.

הערה בדברי המשנ"ב ס"ק כ"א שמביא דברי המ"א

במשנ"ב ס"ק כ"א בהאי דגבי דקדום שבא לידי גבאי כתב הרמ"א דמותר לשנותן וביאר במשנ"ב דמותר ללוותן ולתת אחרים תחתיהם והוא מהמ"א, וק"ל דבפסטות הביאור לדעת המחבר והרמ"א הוא דאי אצאי לא באו לידי גבאי מותר אפי' להורידן לקדושה קלה, ומאי דכתב דמ"מ לא יוכל לחזור בו הפירוש לחזור בו לגמרי ולקחת המעות לעצמו דהא נדר והוי ממון הקהל וא"כ אמאי פירש המשנ"ב ללוותן, והיה אפשר לומר דהמשנ"ב איירי לדעת המ"א וס"ל למ"א דלגבי להורידן אין נפק"מ אי באו לידי גבאי דכיון דהופשרו איכא בזיון מצוה אבל לגבי ללוותן יש חילוק בין בא לידי גבאי או לא דכיון דבבא לידי גבאי הסברא דאי אפשר ללוותן משום דניחא להו למיעבד המצוה בממון אך דווקא א"כ אפשר לומר דאי אכתי לא בא לידי גבאי אע"ג דהפרישן לא ייחד מעות אלא דווקא למצוה, אבל כיון דאפשר דיקנו בהן גם ס"ת בזיון מצוה שפיר מקרי ודו"ק, אלא דזהו דחוק דאי איכא בזיון מצוה בהאי מעות א"כ ללוותן לכאורה נמי אינו יכול, ועוד דהאי גופא קשיא הא נדר סכום מעות לס"ת או למפה וא"כ מאי שנא אי בא לידי גבאי דחל הקדושה הא אפי' אי אכתי לא בא לידי גבאי ולא חלה הקדושה על המעות הא אסור להורידן לקדושה אחרת דהא נדר לס"ת ויל"ע.

בגדר רחבה של עיר

ס' קנ"ד סעי' א' במשנ"ב סק"ג הביא בשם המהר"ט [ח"ב ס' ד'] דעזות שלנו הואיל דמתפללין שם תדיר כ"ז שהם נדחקים אע"פ שהוא אקראי לגבי זה המתפלל המקום נעשה קבע לעצלנים, ולכאורה לפי"ז יש לברר מאי שנא רחבה של עיר דמתפללין שם משום דבביהכנ"ס נעשה הקיבוץ רב, וא"כ לא שפיר להתפלל בביהכנ"ס ממתת הדוחק וא"כ נימא דכיון דמתפללין שם תדיר כ"ז שהם נדחקים נעשה קבע, ונ"ל בפשיטות דאין הכי נמי, אלא דחסרון הקדושה ברחובה של עיר אינו משום דאין מתפללין שם תדיר אלא משום דגוף המקום חשוב מקום עראי, וכבתי שכור הדתם מתפללין שם תדיר וכנ"ז לית ביה קדושה מצד עצם המקום דחשוב מקום עראי כיון דאיכא יד בעל הבית, משא"כ בתים וחצרות מצד עצם המקום חשיב קבע אלא משום דאין מתפללין שם תדיר או דעשוי נמי לצרכיהם דכיון דאין מיוחד לתפלה לית ביה קדושה, ולכאורה הוא מוכח מלשון המהר"י בן חביב המובא בב"י לענין בית שכור דביאר דבית שכור דינא כרחבה של עיר, ואי נימא דברחבה של עיר החסרון הוא משום דאין מתפללין שם תדיר איך תלי המהר"י בן חביב דינא דבית שכור ברחבה של עיר, אלא ע"כ חד דינא אית להו והוא משום דגוף המקום חשיב עראי: אמנם ברש"י מגילה כ"ז ע"א מביאר דהחסרון דרחבה של עיר הוא משום דאין מתפללין שם תדיר יעויי"ש ולפי"ז לכאורה אולי רש"י לא ס"ל סברתו של המהר"ט דמ"ש ונדחקשניו, וכן יש לעיין לדעת רש"י מאי דינא דבית שכור דהא כל מקורו דהמהר"י בן חביב לכאורה הוא מרחבה של עיר ולפירש"י י"ל דרחבה של עיר לא מתפללין בה תדיר משא"כ בית שכור מתפללין בו תדיר וא"כ ל"ע אי ס"ל לרש"י האי דינא.

ברם ברמב"ם פרק א' מה'תל כ"א נראה דמדויק כנ"ל ודלא כפירש"י דהנה לגבי רחבה של עיר כתב דאינו קדוש מפני שהוא עראי ולא נקבע לתפלה ולגבי בתים וחצירות כתב מפני שלא קבעו אותם לתפלה כלכל אלא עראי משתפללין בהם ולכאורה יש לדיק שינוי לשונו דברישא התחיל בעראי ובסיפא התחיל מפני שלא קבעו אותם וכי ודו"ק, ולפי הנ"ל אתי שפיר דס"ל דרחבה של עיר חסרונה מצד עצם היותה במציאותה עראי משא"כ בתים וחצירות חסרונם משום דלא נקבע לתפלה או דלא נקבעו רק לתפלה וכיון דאין מיוחד לתפלה חשיב עראי, אבל לא עראי מצד המקום אלא עראי מצד עצם התפלה, ולפי"ז אתי שפיר מאי דהוסיף בזה הרמב"ם בס"ד כאדם שמתפלל בתוך ביתו, כוונתו דקביעות התפלה היא עראי ודו"ק.

אלא דאכתי ק"ק בלשונו דאמאי לא הסתפק הרמב"ם לומר ברחבה של עיר מפני שהיא עראי ומאי כוונתו במאי דהוסיף דלא נקבע לתפלה ולכאורה משמע דלא נקבע לתפלה אע"פ שגוף המקום עראי שפיר איכא קדושה דלא כנ"ל, אלא דאפי"ש לומר דוודאי ס"ל לרמב"ם דאפי' אי נקבע לתפלה לא חלה קדושת ביהכנ"ס אלא דכוונתו דמפני שהוא עראי אינו נקבע לתפלה דהיינו דקביעות תפלה לא חלה ביה, וא דאפשר לומר דאין הכי נמי דס"ל דהיכא דנקבע לתפלה שפיר חלה קדושה אע"פ דגוף המקום עראי אבל בכה"ג דמתפללין בו בתעניות מפני שהקיבוץ רב לא חשיב בזה דנקבע לתפלה, ואולי נימא לפי"ז דפריג אסברת המהר"ט לגבי בתים וחצירות [ולפי הנ"ל קצת צ"ב למה חכך המהר"ט להחמיר בבית שכור הא גוף המקום לא חשיב עראי, ואולי משום סברת העו"ת הוא דחכך להחמיר דס"ל דכל היתירו דמהר"י בן חביב הוא דווקא בגוונא שאין להם רשות מפני המלכות אבל בגוונא דיש להם רשות אע"פ דיד בעל הבית תלויה בהם שפיר מקרי קבע ודו"ק].

אבנר עקיבא אוליאל – רמת בית שמש

חיוב לימוד תורה בכל עת וזמן
בדברי המשנ"ב ס' קנ"ה סק"ד וחיובה הוא כל היום כל זמן שיש לו פנאי, וכדכתיב לא ימוש וכו'. בגמ' נדרים ח' ע"א ואמר רב גידל אמר רב האומר אשכים ואשנה הרי זה נדר גדול נדר לאלוקי ישראל וכו', הא קמ"ל, כיון דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית, משום הכי חייל שבועה עליה, ע"כ. ולכאורה מבואר מכאן דסגי לחיוב ת"ת ק"ש שחרית וערבית. וכ"כ שם הרא"ש, דלא הוי חובה אלא רשות עכ"ל. וכן משמע שם בתוס' שכתבו דכיון דאפשי ליפטר ממצוה זו, חיילא עליה שבועה, אלא דבר"ן שם כתב מסתברא לי דלאו דוקא דבהכי מפטרי, שהרי חייב כל אדם ללמוד תמיד יום ולילה כפי כוחו, ואמרינן בפ"ק דקדושין ת"ר וטנתם שיהיו דברי תורה מחודדים בפ"ך, שאם ישאלך אדם דבר שלא תגמגם ותאמר לו, וכו', וק"ש שחרית וערבית לא גסי להכי וכו' עכת"ד הנצרכים לענינו, ומוכח דס"ל דחייב ללמוד בכל זמן פנוי. ולכאורה מה שהביא ראיא מושגנתם וכו', יש לדקדק, דאם באנו לדון על כל יום בפני עצמו, יש לומר דסגי בק"ש שחרית וערבית, ושיהיו דברי תורה מחודדים וכו', יתיחייב זאת בזמן אחר, ומאן לימא לן דיש חיוב כל יום ללמוד כל הזמן.

ולכאורה יש לבאר דברי הר"ן, בהקדים דלכאורה קשה, והלא קתני האומר אשכים ואשנה פרק זה ואשנה מסכתא זו, וא"כ אף אם נימא דמצוה ללמוד יום ולילה כפי כוחו, אכתי מנלן דמחייב דוקא בפרק ומסכתא זו, דנימא דמושבא ועומד הוא, ונראה דזה בא הר"ן להביא ראיא, שאם ישאלך אדם אל תגמגם וכו' הרי שיש חיוב ידיעת כל התורה, וא"כ החיוב הוא על כל התורה ובכלל זה פרק זה ומסכתא זו, ומעתה י"ל דאף מש"כ הר"ן שמצוה ללמוד יום ולילה כפי כוחו, אינו משום ביטול התורה, אלא משום שחייב לדעת כל התורה מדין שושנתם וכו', ואם לא ילמד יום ולילה, לא יגיע למידה זו, [ומש"כ כפי כוחו היינו משום דלא עליך המלאכה לגמור וכו', ודו"ק].

שלמה בר כוכבא – תל ציון

לקנות בדמי קדושה קדושה אחרת

ס' קנ"ג סעי' ד': אם מותר לקנות בדמי קדושה אחד קדושה אחרת כיוצא בה יש אוסרים ויש מתירים ומשנ"ב סק"ט ד"ה כיוצא בה דהיינו שמכרו כ"ז (ובשעה"צ אות ב' ואות ה' א"ר והגר"א שהמכר הוא בדיעבד) וס"ק י"א ד"ה יש מתירין וכו' וכל זה לענין דיעבד אבל לענין לכתחילה בודאי אסור למכור, ב"י. נראה לכאורה שהנידון הוא לכתחילה שמביא בשם הר"ן בהספק בגמרא איבעיא לן בגמרא אי שרי לכתחילה למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש או אסור וכו', וכן נראה בפרישה שכך הבין בב"י (למרות שהפרישה עצמו חלק על הב"י והסביר בדיעבד וכן הב"ח הסביר שבדיעבד מדובר והסביר זאת בכונתו ב"י ואינו כותב בפשטות מה שנראה מכ"י).

ובכף החיים בסימן שלנו אות ח' האריך והביא בשם החיד"א במבכ"ר אות א' שבבדק הבית סימן קנ"ד מוכח שסבר מרן דר' יונה מתיר אף לכתחילה וכו', אפשר ליישב דעת מרן ז"ל דהוא סבר דר' יונה שרי אף לכתחילה והוא ז"ל סמך לדעת ב"י דיעבד דוקא וכו', ושם סיכם רוב פוסקים וגם בדעת מרן שבדיעבד פליגי (ואולי על הצד הזה יש להוסיף שלשון מרן כאן אם מותר לקנות בדמי קדושה משמע שכבר נאמר). לסיכום, כל האחרונים נטו קו להחמיר שלכתחילה לא שרי לכתחילה למכור מרן בין בדעת שאר הפוסקים (לכאורה יש קצת ראיא שכן דעת ב"י בסעי' ט' כשמדבר לדברי הרמב"ם דהוא הדין ליחיד שמכר ס"ת של שהוא צריך לקנות בדמיו ס"ת אחר והמותר יעשה בו מה שירצה ומיהו נראה דהיינו דוקא בעבר ומכרו שלא ללמוד תורה ולישא אשה וכו'.

אילן זפנני – רכסים

בדין הט"ז בתשמישי קדושה שצריך לגוונן שאם אפשר להשתמש בהם לקדושה קלה אין גנוזין

בטור ושו"ע ס' קנ"ד סעי' ג' איתא: תשמישי קדושה כגון תיק של ספרים ומזוזות ורצועות של תפילין וארגז שנותנים בו ס"ת או חומש, וכסא שנותנין עליו ס"ת ויולין שתולין לפניו ההיכל יש בהם קדושה וצריך לגנוז, ובפסטות לשון הטור והשו"ע שאין להם תקנה אחרת (אם כלה תשמישם) אלא גניזה, אולם עיין בט"ז שם סק"ז שרצה לומר שכל הדין המבואר בגמ' שגוזין את תשמישי קדושה הוא דווקא משום שאי אפשר לו בתקנה אחרת אבל אם אפשר להשתמש בהם לקדושה קלה מורידו לקדושה מהאשר לגונוז ותהיה פנויה מקדושה לגמרי, וראייתו ממה שאמרו בגמ' מטפחות ואלו שבלו עושין ממנו תכריכין למת (והובא בשו"ת סעי' ד') והרי בזמן שהיה ראוי לתשמישו לא הותר לעשות כן, אלא משום שכבר אינו משמש הקדושה אפשר לגונוז בצורה שמשמשת בו לתכריכי המת א"כ ודאי שנורידו לקדושה קלה משמאיתו לתשמיש קדושה כל שהוא ועדיפא מלגונוז ולא יהיה בו תשמיש כלל.

אגם שמדברי הראשונים והטור ושו"ע שהביאו את המובא בגמ' שגוזין תשמישי קדושה ולא חילקו משמע דלא ס"ל כט"ז (וגם מהט"ז שכתב לולי דמסתפינא משמע שבפשטות לא סבירא לן הכי). ועיין עוד בפרמ"ג ובכור שור ח"ז ס"ק י"ט ושעה"צ אות כ"ג דלא ס"ל כט"ז, ובשתתלי זתים שם דסברתו של הט"ז אינו מוכרח, וצ"ב שם מה דחייטו, ודבריו מתבארים על פי מש"כ בתשובה (רביד הזהב י"ט) דכתב שם דצ"ל דהורדה מקדושה חמורה לקדושה קלה היא גריעותא לקדושה ועיי"ש שהמשיל זאת למלך שנתבלבלה דעתו עליו והיו צריכים להורידו מהמלכות ואמרו לו שמכיון שעד עתה היה מלך לא יורידו אותו לשו"ש אלא ישאירו אותו במשרה לעשותו שר על שומרי הסוסים של המלך וענה להם אותו מלך שעדיף לו שיורידוהו לגמרי מאשר להשאירו למשרה זו שהשפלה היא יותר עכ"ד, וביאורו דלהוריד מקדושה חמורה לקלה משנה את מהות הקדושה וחושבה הפחתה בקדושה משא"כ כשאין משתמשים בקדושה אינו הורדה בקדושה כי אם מניעת שימוש בה (וכמו שהמנועות משימוש בס"ת אינו מוריד מקדושתו), (ואולי להט"ז ס"ל שגזירה הוא פנינו הקדושה לגמרי משום שלעולם לא תשמשו בו ולא דמי לברב שגומד בלי שימוש אבל יש אפשרות להשתמש בו וא"כ גם גזירה יחשב הורדה ועיי"ן).

ומה שהביא הט"ז ראיא מטפחות ס"ת שבלו דחה הרביד הזהב שאדברה משם ראיא שלא מצאו חז"ל תקנה באלו המטפחות רק גזירה ולא תקנה אחרת רק שאטבגם גזירת המת גנוז עמו גם מטפחות הס"ת וגם זה בצורת הגזירה של המטפחות

ולא כשימוש למת, וכך גם מדוייק הלשון בגמ' ובטור ושו"ע במטפחות שבלו שזויה גזירתן (לעשותן תכריכי המת), ודבריו מבוארים על פי דבריו לעיל דדווקא אם קובעים את הקדושה החמורה לעשותה קלה הוה הורדה בקדושה שמעתה יתנהגו בה כקדושה קלה משא"כ אם נעשה בצורת גזירה אין זה משנה את מהות הקדושה.

אי שרי לכתוב או ללמוד מנר בית הכנסת

שם סעי' י"ד אין מדליקין נר של הדיוט מנר בית הכנסת, וי"א דהני מילי בעוד שדולקין למצותן אבל שצריך לכבותן מותר, ועיין באר הגולה על ריש הסעיף כל בו, וצ"ב שהכל בו ס"ל אפילו לכתוב או ללמוד משמע שגם לדבר מצוה ולא רק להדיוט.

אליה קרואני – בית ון

נשאת ונתת באמונה או קבעת עתים לתורה?

בטור ס' קנ"ה כתב וז"ל ויקבע עת ללמוד דאמר רבא בשעה שמכניסין האדם לדין אומרים לו קבעת עתים לתורה נשאת ונתת באמונה עכ"ל, ובב"י הביא שמקור הדברים מגמ' בסנהדרין (ז' ע"א), ובפרק במה מדליקין (שבת ל"א ע"א) אמרינן שואלין אותו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה, וצ"ע דהדברים סותרים, וכתב ב"י שטטור מתרץ שלעולם תחילת דינו על דברי תורה אף שבשבת באה הגמ' לומר על כמה דברים שואלים אותו ולא דק בסדר, והנה תוס' בסנהדרין התקשו בקושיא זו ותירצו ב' תירוצים וז"ל, והא דאמרין בפרק במה מדליקין ששואלין לו נשאת ונתת באמונה ואח"כ קבעת עתים לתורה התם באדם שעוסק בתורה מיירי אלא שלא קבע עתים והכא מיירי שלא עסק כלל, אי נמי שואלים לו תחילה על משא ומתן באמונה ומ"מ יקבל דינו תחילה על דברי תורה והכי דריש ליה לקרא תחילת גילוי דינו במה שנטשו מדברי תורה עכ"ל, והנה לתירוצם הראשון יש חילוק באיזה אדם מיירי לענין הדין אבל לתירוצ שני דאם נדיר קודם על משא ומתן אלא שאת העונש יקבל תחילה על דברי תורה, ונלמד מדבריהם דבר חידוש דאין הדין בעולם הבא מובצע על ידי שיקלול כל העוונות ועל הכל נותנים לו עונש אחד גדול או קטן לפי מעשיו אלא שעל כל בעירה ועבירה יש לה דין שלה ודו"ק, ובמהרש"א בתוס' הנ"ל כתב לתרץ וז"ל, והעיקר קושייתם מההיא דפרק במה מדליקין נ"ל לומר דלא קשה מידי דהכא איירי במי שאשפז לו ללמוד ותלמודו מוצלח ואין למד ה"ל תחילת דינו על דברי תורה שלא למד דכבעי ליה ללמוד, אבל התם מיירי במי שאי אפשר ללמוד שאינו מוצלח כדאמרין אדם אחד מאלף מצאיתו אלף נכנסים למקרא וכו' ואין מצליח רק אחד מהם להוראה ואין עיקר מעשיו במשא ומתן ובשעה אחת קבוע לו חייב ללמוד ועל כן תחילת דינו על משא ומתן שהם עיקר מעשיו ואח"כ שואלים לו אם קבעת עתים עכ"ל.

(ויש לעיין בדבריו האם כוונתו שדנים על פי חומר העוון שעוון חמור יותר ראשון או שכוונתו שדנים על עיקר מעשי האדם גם אם זה קל יותר וצ"ע).

וראיתי בצל"ח (שבת ל"א) שכתב לתרץ וז"ל, ונראה דהנה דרך העולם שני תשמישי שיש להם עסק בשותפות אין אחד רשאי לסחור בעצמו כי אם לצורך השותפות כדאמרין בעלמא השותפין שומרי שכר זה לזה ומה שעסק סתובותו שלא לטובת השותפות הרי זה אינו נאמן בשותפות מיקרי, וכן הנשמה והגוף יש להם שותפות ואין הגוף רשאי לעסוק לעצמו ויתר מעסק הנשמה וזה היות כונת הגמ' אומרים לו נשאת ונתת באמונה פירוש אם קבעת עתים לתורה שלא עסקת לתאוות גופך ויתור מהנשמה עכ"ל.

ונראה לי שרש"י הרגיש בקושיא זו ותירצה, שכך כתב בסנהדרין (ז' ע"א) וז"ל תחילת דינו לתעיד לבוא עכ"ל, שנראה שבא לומר על פי הידוע שאדם עובר ב' דינים לאחר פטירתו בעולם הנשמות שזה גן עדן או גיהנם ויש את התעיד לבוא הנקרא עולם התחיה ובא רש"י לומר שאין תחילת וכו' מיירי בעולם התחיה ושואלים נשאת ונתת באמונה היינו בעולם הנשמות, וראיתי אח"כ בספר דרופתקי דאו (ס"ז כ') שכן דדקדק ממה שדנים האדם לאחר פטירתו. ונראה טעם הדבר בחילוק השאלות בין עולם הנשמות לעולם התחיה או שבאחרון הדין יהיה הרבה יותר קשה דשם המשפט האחרון וכלשון הרמח"ל (מאמר העיקרים בענין הגאולה הובא בדרופתקי דאו שם) וז"ל ואחרי התחיה יהיה יום הדין הגדול שידון הבורא ית"ש את כולם וישפוט הראויים לנשאר ולצנח הראויים להאבד עכ"ל, ואמרינן בעבודה זרה (ב' ע"ב) אמר רבי שמלאי לתעיד לבוא וכו' נכנסה לפניו מלכות רומי תחילה מ"ט משום חדשיה וכו', ומנא לן דמאן דחשיב עייל ברישא, כדרב חסדא דאמר רב חסדא מלך וציבור מלך נכנס תחילה לדין שנאמר לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל וטעמא וכו', ואיבעית אימא מקמי דליפוש חורן אף, ופירש"י דליפוש חורן אף של הקב"ה מפני פשעי ציבור שמא חס ושולם יפרע מן המלך כל סורחון מפני האחרון עכ"ל, והפשוט דהא שאלו האדם על שאר עבירות וימצא חייב בחלק ואח"כ ידונו על תורה וימצא חייב יהיה חורן אף גדול ולכן מקדימים זה ברישא, והביא בדרופתקי דאו עוד תירוצים וז"ל, והנה לפני כעשרים שנה שמעתי מתלמיד חכם עצום ורב שליט"א שאמר בשם חד מן קבלי' עיר וקדיש מהר"מ רקאנטי זצ"ל שפירש הא דאמרו בשבת התם נשאת ונתת באמונה דהיינו נמי בתורה ובמקצוע האמונה ולפי זה אתי שפיר נמי קושיית התוס', ועכשיו מצאתי בחידושי הגאון מהר"ט זצ"ל לקידושין שם שכתב ומהר"י דוד ד'ך זמרה זצ"ל תירץ דנשאת ונתת באמונה בדברי תורה מיירי עכ"ל, ויש לכונן דבריו בדברי מהר"מ רקאנטי ואפשר לפרשם כפשטן דו"ק (אולי כוונתו שגם ונתן במלחמתה של תורה) עכ"ל,

ועיין שם עוד מה שכתב בזה.

וראיתי בבן יהוידע שבת (ל"א) שהביא כמה וכמה תירוצים ומחמת אריכות הדברים שם חייב אני לקצר דבריו ולא להביאם במלואם, בתירוצ ראשון תורף דבריו דגם מה שאמרו ששואלים נשאת ונתת באמונה פירוש נשאת ונתת בתורה כעמונה דהיינו הוראה דיראה נקראת אמונה דהיא תלויה באמונה שאין נראית בחוץ, עוד תירץ דנשאת ונתת באמונה ולא עסקת בחריפויות של הבל בדברים שאין להם עיקר קדושה, עוד תירץ דאמרו חז"ל ע"פ ואמונה מאד זו תורה ידועה שחילקו חז"ל היום לשעות ז' לתורה ז' לשינה וז' למשא ומתן ואדם צריך לגזול משעות השינה ומשא ומתן וליתן אותם בתורה וזהו שכתב

שרי אף נ"ך על התורה, ועיין ברכי יוסף דין י"ט שהביא לרמב"ם שהיה מונע מלכתוב תנ"ך בכריכה אחת כי כשקורא את הנ"ך יצא שהנ"ך מונח על התורה, וכן היה מונע מלכתוב התרגום או הפירוש עם התורה בכרך אחד, וסיים הברכי יוסף שנתפסט המנהג כסברת המרדכי ולית מאן דחש להא.

אולם בערוך השולחן סעיף כ"ב כתב לחדש שכשכתובים על גבי נייר שוה קדושת נ"ך לקדושת תורה, ובאמת בדרישה שם לא מוכח כן, וראיתי בספר "ועלוה לא יבול" עמוד רס"ט מכתב מהגרש"ז אויערבך זצ"ל שדברי הערוך השולחן לא נתקבלו ושומרי תורה מקפידים על כך.

ובהמשך שם סעיף כ"ח כתב אסור להניח תושבע"פ על גבי נ"ך וכל שכן על גבי חומש, ושם בהערה ס"א לפי"ז פשוט שאסור להניח סידור על גבי חומש, ומצוי הדבר שנשלים בזה בשבת בתפלת שחרית שמניחים הסידור על החומש ויש להזהר בזה, והעיר על זה כבר הגרש"ז אויערבך זצ"ל (מובא במבקשי תורה כרך ד' קובץ י"ט סי' רל"ה ס"ג) ואמר שמעודו הטיח עצמו להקפיד על זה. ובסעיף ל' כתב לגבי סידור יש אומרים שקדושתו כנביאים וכתובים ולדעתם אין להניח תושבע"פ על סידור, ויש אומרים שקדושתו כתורה שבעל פה, ובהערות מביא את דעת הגר"נ קרליץ שליט"א שקדושתו כנ"ך שמאחר שבחלק ניכר ממנו איכא פסוקים מנ"ך ובפרט בסידורים שיש בסופם את סדר הקריאות וכן יש בד"כ מגילת שיר השירים במלואה ולכן דינו כנ"ך, וכן נוטה מור"ה הגר"ר שמואל אויערבך שליט"א. ולגבי להניח סידור שיש בו ספרותיות על תהלים עיין ברבבות אפרים (ח"א ק"ט אות ב') שהביא בזה כמה דיעות ולבסוף סיים שגינה את הסידור על התהלים ואם יניח התהלים על הסידור אין קפידא.

[ובספר שמירת כבוד הספרים (עמוד ש"כ) מביא בהערה בשם שו"ת שבט הקהתי (ח"ב סי' רצ"ט) שמותר להניח ספר על גבי סידור אפילו שיש בו גם ספר תהלים בסוף ואמרינן שכיון שהעיקר הוא הסידור והתהלים טפל לו דין הסידור כספר ולא כנ"ך ומותר להניח עליו ספר].

אבל דעת הגר"ש אלישיב שליט"א וכן דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א שדין קדושת הסידור כתורה שבעל פה, וכן בסוף הספר עמוד ר"ס מביא שם ששאל את הגר"ח קנייבסקי שליט"א שם אות ל' שאלה: שמעתי שיש אומרים שקדושת סידור היא כנ"ך דרובו פסוקי נ"ך מה דעת הרב בזה (ונפק"מ שיהיה אסור לפי"ז להניח גמרא על סידור) תשובה: קדושתו כגמ'.‏

ועתה נבוא לדון בעניינו לגבי קדושת הסידור לעומת בתי התפילין, מצאתי בספר שמירת כבוד הספרים (עמוד שי"ז סעיף ג') שכתב מותר להניח תפילין על גבי סידור, ושם בהערה, בספר כף החיים (סימן כ"ה ס"ק ק"א) כתב שבספר סולת בלולה הביא בשם מצאתי כתוב, שאין להניח את התפילין מעל גבי הסידור מאחר שקדושת הספרים יותר מאשר התפילין, וכדמוכח מחושן משפט (סימן פ"ז סעיף ט"ו) מהרמ"א שהביא את דברי מהר"ו וכמו שכתב שם הספ"ק, והמחזיק בריכה כתב שהמצאתי כתוב שכתב הסולת בלולה הוא מהר"ם אפרישי בספר ארזיקים והביא דבריהם אלו בספר בית הוראה, והחיד"א הקשה עליו איך לא ראה שהש"ך והט"ז חלקו על מהר"ו ורמ"א וסוברים שקדושת תפילין חמורה מספרים, וגם הסולת בלולה בסוף חזר בו וסובר שקדושת תפילין חמורה מספרים, וכתב המחזיק ברכה שבחגהותיו לחו"מ הסכים עם הש"ך ושכ"כ הריטב"א, וכ"כ בספרו ציפורן שמיר (סי' ב' אות ט') ובקשר גודל (סימן ד' אות ז') שיכול להניח את התפילין על הסידור, וכ"כ השלמי ציבור (דף מ"ב ע"ב) וכתב שיש שיש לברר האם דין התפילין כדין חומש שהרי מה שכתוב בתפילין זה פרושיות מהתורה, ואולי יש לחלק ולומר דשאני תפילין מתורה מאחר ולא כתוב בו חומש שלם אלא רק כמה פרושיות. ובסעיף ע"ד שם כתב אין להניח את מכסה התפילין על גבי הסידור אלא אם כן בשעת הדחק שעושה כן שלא יתהכזו לו הדפים, וכתב שם בהערה, כ"כ בספר כבוד הספרים (דף צ"ט הלכה ז') ונימק מאחר שמכסה יש לו דין תשמיש של קדושה ואילו הסידור יש לו דין תשמיש עצמה, ושם (דף ס"ז) כתב בהערה שבשעת הדחק יכול להניח את קופסת התפילין על סידור כדי שלא יתהפכו לו הדפים אלא שיהיה שלא יעשה כן לצורך נוחיותו, ומה שכתבנו שאין להניח את מכסה התפילין וכי כ"כ גם בספר גניז הקודש (דף נ"ו הלכה ל"ב) בשם הגר"ש אלישיב שליט"א.

היוצא מכל הג"ל שדין בתי התפילין הוא תשמיש קדושה ודין הסידור הוא קדושה, והאם קדושתו היא חמורה קצת כנ"ך כדעת הגר"נ קרליץ שליט"א שקדושתו היא כשאר ספרים (תורה שבעל פה) כדעת הגר"ש אלישיב שליט"א והגר"ח הנ"ל לנידון דידן שלדעת הגר"נ קרליץ שליט"א אולי יהיה מותר להניח הסידור על בתי התפילין כיון שלא מוריד את בתי התפילין מתשמיש קדושה גבוה לתשמיש נמוך אולם לדעת הגר"ש אלישיב שליט"א והגר"ח קנייבסקי שליט"א אולי יהיה אסור כיון שמוריד תשמיש הבתים לתשמיש יותר נמוך של תורה שבעל פה.

שלחתי השאלה בידי גיסי הר' יצחק אוהב ציון שליט"א להגר"ח קנייבסקי שליט"א וכו' היתה תשובתו. שאלה: ראיתי בשם מרן שליט"א שסידור קדושתו כתורה שבעל פה שקדושתו קלה ושטלתנו בזה הוא מותר להניח הסידור על בתי התפילין שאין התפילין בתוכם או דילמא לא כיון שקדושת בתי התפילין הוי קדושה חמורה.

תשובה: סידור זה כמו גמרא אבל להניח על הבתים זה ודאי מותר.

ושאל עוד מדוע סידור זה נחשב תורה שבעל פה והרי הודפס בתוכו שיר השירים שזה מגילה שלימה, וענה בתמיהה ואם זה חצי מגילה זה לא טוב? והוא נשכח שכיון שהסידור נדפס לא בשביל לא לכן זה נחשב כגמרי (ועיין מהו קדושתו דבשאלא בס"ת ודאי י"ל כיון שיש בו שמות הקודש שנכתבו בקדושה ואינם נמחקים לכן הוי קדושה משום השמות שבו, אבל בשאר תהלים).

שמואל בצלאל – תל ציון

בענין כתבי הקודש ספרים וקדושתן

בענין כתבי הקודש שנוהגין בהן בקדושה ונוהגין בהם כדאיתא בגמ' עירובין (צ"ח ע"א) אמר רב אחא רב אחא אין מזרקין כתבי הקודש, וכ"פ הרמב"ם הל' ס"ת פ"י הל' ה', יל"ע מהו קדושתו דבשאלא בס"ת ודאי י"ל כיון שיש בו שמות הקודש שנכתבו בקדושה ואינם נמחקים לכן הוי קדושה משום השמות שבו, אבל בשאר

יוכל להוציאיו לחולין, לכנ"ע שפיר דמי ואין צריך מכירה או חילול.

והנה יש להתבונן לגבי חלק ממתקני הגניזה שהונחו ליד בתי הכנסת שבערי ישראל על ידי הרשויות, דודאי לנו שרוב הגניזה שבתוכה הם ספרים ללא כריכה כלל, או עם חצאי כריכות, וא"כ לאותו מתקן לכאורה יש דין של תשמישי קדושה שעל פי ההלכה יש בו קדושה ואסור להשתמש ולהנות בהן גם לספרי חול, ועל פי זה צ"ע מדוע נוהגים העולם לגנוז במתקנים קדושים הללו גם עיתונים שלמים שמיועדים בעיקרם לכתבי חולין וחדשות בגלל שלפעמים משתרבב בהם גם איזה מאמר חז"ל או פתגם תלמודי או מוסרי וכו' שנכתב לצורך המלצה או לקריאה בעלמא להשלמת הענין, ולא ממיינים לפני כן בין הקודש לחול, כדי שישכחן במתקנים אלו רק דברי קודש, ואפשר שכבר מתחילה עשו תנאי על מתקני הגניזה הג"ל שלא יחול עליהם קדושה כלל.

ולכאורה אם עשו תנאי שלא יחול שום קדושה על המתקן, זה מועיל רק לינצל שלא יעברו על האיסור להניח דברי חול במקום קדוש, אבל לא ניצלנו מהבזיון שיש במה שספרי קודש כרוכים עם מאמרי חול.

ובאמת יש אומרים בגלל טענה זו של בזיון שאין להניח בגניזה את כל העיתון כולו אלא יש לגנוז רק את הדברי תורה שבו, לאחר שימיין את הדברי תורה מהחולין, ויש אומרים על זה שלתל לאנשים למיין את העיתונים לפני שגונזים אותם זה גזירה הוציבור גזירה בל וכן יש לגנוז הכל יחד, (ויש שנתנו טעם לטענה שזה גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה, דהנה רוב האנשים לא יודעים להבחין מה טעון גזירה ומה לא טעון גניזה, דוגמא לדבר, כגון מודעות אבל שמתפרסמים על גבי העיתונים או לוחות מודעות שנרשם בהם ברור דין האמת (משנה בברכות דף נ"ד ע"א) נבוא ונשאל אדם האם מודעה זו טעונה גניזה או לא, וישיב לך, דאם זה ציטוט מהמשנה, אז זה טעון גניזה, אבל אפשר שאין זה טעון גניזה היות וברור דין האמת שכתוב במודעה נכתב רק לשם ביטוי לצער ולא נכתב לשם דברי תורה, ועוד דוגמא כשהיה רעידת אדמה נוראה באחד המדינות הרחוקות נכתב בכותרת אחד העיתונים בזה לשון המבטי לארץ תורעד (תהלים ק"ד), גם באם זה השתאל אדם האם נותרת זו טעונה גניזה או לא, ישיב לך הדיות וזה פסוק מהתהלים א"כ טעון גניזה, ושמעתי ששאלו את אחד הפוסקים שליט"א בזה והשיב שהוא לא יודע האם בזה צריך גניזה או לא, רואים מדוגמאות אלו מה רבה המבוכה שיש במיין דברים אלו, וא"כ זה גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה) ולפי סברא זו שזה גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה, אפשר שאפילו אם בעיתון כתוב עמוד זה טעון גניזה לא צריך לחפש באותו עמוד אפילו הדברי תורה שנכתב שם, אלא יגנוז כל העמוד.

ולעומתם שמעתי שיש מי שסובר שאפשר לגנוז את כל העיתון ללא שום מיין תחילה, אלא יכול לקחת הכל ישר לגניזה מבלי להפריד את הדברי תורה מדברי החול, והטעם לזה, מאחר שבדברי החול שכתובים בעיתון מנסה כסוי לדברי הקודש, ועוד, שבדרי החול דומה לעפר שנוכח לשק אהלים בזמן הקבורה שאין צריך להוציאה, וא"כ אין בזה משום בזיון. והנפק"מ שיוצא לנו מזה, לגבי דין כנסת ובתי מדרש שיש להם מתקנים פרטיים לגניזה לא עשו בהם בהתחלה שום תנאי שיהא מותר להשתמש בהם גם לדברי חול האם מותר לגנוז בתוכם עיתון שלם ששזור בו דברי תורה ופסוקים ללא שום מיין בין דברי התורה לדברי החול או לא. לפי סברת היש אומרים הראשון שמתמיד בעי למיין בין הדברי תורה לחולין משום בזיון לכאורה אסור ועובר בהרת' א. איסור שמשתמש בתשמיש קדושה לדברי חול. ב. ועובר על בזיון ספרי הקודש. לפי סברת היש אומרים השני שזה גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה לכאורה עובר רק על משתמש בתשמישי קדושה לדברי חול (אבל משום בזיון לא עובר), ולפי סברת היש אומרים השלישי שמותר לזרוק הכל יחד לגניזה מפני שזה כניסיו לדברי הקודש לכאורה היא מותר, ואינו עובר ככלום, לא משום משתמש בתשמישי קדושה לצורכי חול ולא משום בזיון. מאמר זה רק לעורר העיין

יוסף חיים בן זכרי – תל ציון

האם מותר להניח סידור על בתי התפילין ותשובת הגר"ח קנייבסקי שליט"א בזה

שאלנו האם מה שנוהגים רבים להניח סידור על בתי התפילין בתפלה ולהשתמש בזה להגבהת הסידור האם מותר, והנה יש לכרז א. מה גדר קדושת בתי התפילין. ב. מה גדר קדושת הסידור.

ובגדר קדושת בתי התפילין כתב השו"ע סימן קנ"ד סעיף ג' תשמישי קדושה כגון תיק של ספרים ומזוזות ורצועות שלכתב וכו' יש בהם קדושה וצריך לגנוזן. ומשנכתב סק"ז ומה שכתב ורצועות תפילין הוא הדין לתיק שלהן וכל זה בין בשל יד ובין בשל ראש.

ובשעה"צ סק"ז כתב וברצועות מוכח בהדיא בגמרא דקתני ורצועותיהן לשון רבים וממילא מוכח דהוא הדין לתיק דהא קתני בברייתא בחדא מחתא תיק של תפילין ורצועותיהן, ובפרי מגדים מסתפק דאפשר דהבית של יד הוא רק תשמיש קדושה וממילא הבלעייך (נרתיק העליון של התפילין עשוי כסף) של כסף שעליה הוא רק תשמיש דתשמיש, ולא נהירא כלל דהא תיק דומיא דרצועות קתני, ומה שדחק עצמו משום דמכסה גם הרצועה ולרש"י הוי מקום היוי"ד קדושה עצמה, מה יענה לשיטת התוס' דסבירא להו דכל הרצועה הוי רק תשמיש קדושה, וגם לא לשתמש שום פוסק דילמא תתיק של תפילין קאי דוקא ע"ל ראש, ועוד אף לדידיה דהבית הוא רק תשמיש קדושה שמשמש לפרשיות אפילו הכי הוי התיק של כסף גם כן תשמיש קדושה וכו' עיי"ש ראיותיו. רואים מדברי המשנ"ב שגדר בתי התפילין הוא תשמיש קדושה, וכ"כ בפסקי תשובות סימן קנ"ד אות ג' עיי"ש בגדרי דרגות הקדושה, ובגדר קדושת הסידור.

ראיתי בספר גניז הקודש פרק ג' סעיף כ"ו שכתב מותר להניח חומש על גבי חומש או על נ"ך אבל אסור להניח נ"ך על חומש, ובהערה שם מביא למקור השו"ע ביי"ד סי' רפ"ב סעי' י"ז, וברמ"א שם הוסיף שקדושת נביאים וכתובים שוה לענין זה, אך בשו"ת הר"י מיגאש סי' צ"ב משמע שנביאים קדושתם יותר מכתובים לענין זה, אך במג"א סי' כ"ח סק"ד כתב שאע"ג שאין קדושתם שוה מ"מ מותר להשתמש בהם, וראה עוד בשיטה מקובצת מגילה דף כ"ו ע"ב שדעתו שחילוק בין נביאים לכתובים, והוסיף עוד הרמ"א שכשכרוכים בכריכה אחת הכל

יהא אסור בכהאי גוונא והרי אין כאן טעם לאסור, דכיון שבנו עכשיו אחרת ודאי ניחא בזה לכנ"ע וליכא למחשש שאחד מבני העולם אינו רוצה בזה, דמהאי טעמא כתב המ"א בריש סי' קנ"ב דבכהאי גוונא מותר לסתור אפילו ביהכנ"ס של כרכים דודאי כנ"ע ניחא להו בזה שהרי בנו אחרת במקום זו. ומזה הוכיח המ"א שהרמ"א ס"ל שיש כאן טעם שלישו לאסור מכירת ביהכנ"ס של כרכים משום שחמירא קדושתו וכדמשמע בתוס' דמגילה, ולכן אסור למכרו בכל גוונא. [אבל לסותרו מותר דאין זה מפקיע הקדושה כיון שהקדושה נשארת על האבנים וכמבואר במ"א שם]. אבל לשיטת ה"ט"ז בס"י קנ"ב שמתיר גבי סתירה אפילו היו להם שני ביהכנ"ס מתחילה, מבאר הפמ"ג שאין ראייה מהרמ"א, כי הגם שדיוק המ"א ברמ"א הוא ודאי אמת שכונת הרמ"א לומר שבכרכים אסור למכור אפילו יש להם ביהכנ"ס אחר, אך לשיטתו אפשר לבאר כוונת הרמ"א דאיריי באמת בכהאי גוונא שהיה להם מלכתחילה שני ביהכנ"ס, וטעם האיסור למכור בכרכים בכהאי גוונא הוא משום דודאי לא ניחא להו לבני העולם שימכרו האחד שהרי ישאר רק ביהכנ"ס אחד ולא יוכלו כל ריבוי העם הנאספים לכרך להתפלל בו כראוי. [משא"כ בכפרים שאנשיהם מועטים, מסתמא לא יפריע להתפללם אם ימכרו האחד]. אבל באופן שהיה בכרך גם מתחילה רק ביהכנ"ס אחד ועכשיו בנו אחר ורוצים למכור הראשון, שפיר דמי שהרי אין בזה מיעוט מקום וודאי ניחא לבני העולם בזה. וכבר רמז לזה בבביאור"ל על הרמ"א שם דלהט"ז שרי בכהאי גוונא וכנ"ל.

וגם באופן שהיו מתחילה שנים ורוצים בני הכרך למכור האחד, אם אותו ביהכנ"ס שישאר יהא מרווח ויחזיק לכולם, ג"כ מותר וכמש"כ המשנ"ב בס"ק מ"א והיינו משום שגם בזה אין לחוש שלא יהא ניחא לבני העולם כיון שנשאר להם מקום ברווח להתפלל בו. ויוצא לפי זה דלשיטת ה"ט"ז אין לנו ראייה מהרמ"א לחומרא זו דביהכנ"ס של כרכים חמירא קדושתו. ומעתה י"ל דכיון שבריש סי' קנ"ב פסק הביאור"ל כשיטת ה"ט"ז דגם בדאיכא שני ביהכנ"ס מתחילה מותר לסתור האחד ודלא כהמ"א, א"כ יוצא שלהלכה אין לנו ראייה מהרמ"א כאן לחומרא זו וכנ"ל, וכל מש"כ הפמ"ג לחמירי בזה הוא רק לשיטת המ"א.

וכיון ששאל קיי"ל כוותיה שפיר פסק המשנ"ב גם כאן בסימן קנ"ג שליטת ה"ט"ז שגם ביהכנ"ס של כרכים נמכר כשידענין שניחא להו לבני העולם בזה.

צבי רוזנר – רכסים

בענין מירת בית החיים

סימן קנ"ג סעיף ז' ביאור"ל ד"ה שבאין שם, כתב מג"א בשם המב"ט דבית החיים יכולים למכור, עכ"ל. צריך לבאר כוונתם, דודאי בית החיים למכור לצורך חול אסור, אף מקום בבית הקברות שעדיין לא קבור בו, וכן מבואר בשו"ת הרא"ש כלל י"ג דין י"ד, שדן לענין לשנות מעות שהתנדבו לצורך בית עולמים, לענין לשנותו, וכתב דלצורך ת"ת מקרי עילוי קדושה. וא"כ כל שכן בית החיים עצמו למוכרו שיהא אסור, אם לא לצורך עילוי קדושה. ובמהר"ט הגידו למכור חלקת בית החיים של קהילה או משפחה אחת, למוכרה למשפחה אחרת, אבל מ"מ לצורך קבורה. ויעיין עוד בחקרי לב (שיורי אור"ח סוף סימן י"ב) שנשא נתן לדברי המב"ט, ותולה דברי המב"ט בדעת ה"ט"ז שמתיר מכירת בית הכנסת על מנת שיתפכלו בו דהא ביטל רבי"ם לשל יחיד, ומסיים שם דרבו האוסרים, והיינו שחולקין על ה"ט"ז, והוא הדין בזה.

בענין שוכרים בית לביהכנ"ס ולביהמ"ד

סימן קנ"ד סעיף ב' השוכרים בית ומתפללים בו אין לו דין בית הכנסת, ובמשנ"ב סק"ה הביא דברי השע"ת בשם תשובות כנסת הגדולה דדוקא אם הוא אף להתפלל לבד, אבל אם הוא ביהמ"ד יש בו קדושה, והיינו שכלל הדין הוא רק בשכירות. וכתב על זה במשנ"ב ואינו יודע טעמו וכו'. והנה המעיין בתשובות כנה"ג נראה דאיריי באופן ממו שכתב בעולת תמיז שהביא בבביאור"ל ד"ה השוכרים, שכל היה להם רשות מהמלכות להזמין מקום קבוע להתפלל, וכתב על זה שם בכנה"ג דהא ביהמ"ד יש רשות וא"כ כיון שלומדים שם מקרי קבוע, וא"כ לפי טעם הלבוש בשוכרים ביהכנ"ס דהוא מפני שביד בעל הבית שלא להשכיר להם עוד, א"כ אין בזה נפק"מ אם הוא גם ביהמ"ד.

יצחק זאב טוקר – רוממה

בענין קודש וחול הנמצאים בערוביאי במתקני הגניזה ובאורנות הספרים

בשו"ע סימן קנ"ד סעיף ג' כתוב תשמישי קדושה כגון תיק של ספרים ומזוזות, ורצועות של תפילין, וארגז שנותנים בו ס"ת או חומש, וכסא שנותנים עליו ס"ת, ויולון שתולין לפני ההיכל, יש בהן קדושה וצריך לגנוזן.

הגה"ה, ודוקא הדבר שמיניחין בהן דבר הקדושה בעצמו לפעמים, או שנעשית לכבוד, כגון המכסה שעל הספרים, אבל אותו מכסה שהוא לשמור "אותו מכסה שעל הקרשים" לא מקרי תשמיש דהוי "תשמיש דתשמיש" וכל כיצוא בזה. ומשנ"ב סק"ז כתב דבר המשמש להשתמש קדושה והוא הנקרא תשמיש דתשמיש אין בו קדושה, ומותר להשתמש בהן אף בעודן קיימין. ובסק"ז כתב ואתון תיבות המיוחדות לשום שם ספרים שלנו, שהספרים מכוסים בנייר ובעור או בקרשים, מקרי התיבה תשמיש דתשמיש וכו' (דתיבות אלו עשויות רק לשמירה בעלמא). ועל פי זה ארונות ספרים שלנו בכלל תשמיש דתשמיש קודש שאין בהן קדושה כלל, היות והספרים המודפסים העומדים בלוחות יש להם כשרות ושומרת על הספר, וא"כ לכאורה יוצא דבאותו ארן ספרים יכולים לאכסן יחד ספרי קודש עם ספרי חול כגון ספרי ביטול וסיפורים דכיצוא בזה, וכן להניח על המדפים חפצי נוי למיניהם.

אך בספר פסקי תשובות (סי' קנ"ד ז') מביא דיש אחרונים שחששו לאכסן יחד ספרי קודש עם ספרי חול באותו ארון ספרים, היות ויש מיעוט ספרים שאין להם כריכה שנמצאים באותו ארון הספרים, וא"כ לארון הג"ל יש דין תשמיש קדושה שאסור לאכסן באותו ארון ספרים קודש עם ספרי חול, ואם כי מדינא אין לחשוש לאותם מיעוט שאין עליהם כריכה, מ"מ כתבו שכונן לבצל נפש להחמיר באם רוצה להשתמש בארון ספרים שימוש חול, שיימכרו (או יפדנו ויחללנו) על סכום סכך, ויקנה בכסף זה ספרי קודש, ואח"כ יקנו בחזרה, או יקבלנו במתנה מהקונה, ויוכל להשתמש בו לכל מה שירצה, ואם יתנה לפני תחילת שימושו בארון הספרים שמתי שירצה

נשאת מזמן השינה ומשא ומתן באמונה היינו בתורה הנקראת אמונה, עוד תירץ דאדם יוכל לטעון שלא עסק בתורה דהיה טרוד במלאכה ולכן שואלים אותו נשאת ונתת באמונה ואם ישיב כן שנתן מבטחו בה' ישאלו עסקת וכו' ועכשיו אין לו תירוץ, ועיין שם עוד תירוצים.

ובילקוט מפרשים בשבת שם הביאו בשם מהר"ץ חיות לרתך וז"ל, ושמעתי בשם הגאון מהר"א מוולינא זצ"ל דהנה למעלה מזה דרש ריש לקיש והיה אמונת עתך חוסן ישועות וכו' אמונה זו סדר זרעים עתך זה סדר מועד וגם רבא כיון בזה שעל אלו דברים שואלים נשאת ונתת באמונה היינו אם עסק בסדר זרעים קבעת עתים לתורה היינו עתך זו סדר מועד עסקת בפרה ורביה היינו סדר נשים, ותבין פירש"י דכתב בפרה ורביה היינו חוסן, צפית לישועה היינו ישועות, הבנת דבר מתוך דבר היינו דעת, ודבריו נסמכים ע"ד ריש לקיש בדרשת המקרא והיה אמונת עתך ועל אלו הדברים שואלים וזה אמת ודברי רש"י היינו חוסן היינו דעת מראים על זה הוראה ברורה עכ"ל.

וז"ל הרמב"ם (הלכות ת"ת פרק ג' הל' ה') תחילת דינו של אדם אינו נדון אלא על התלמוד ואחר כך על שאר מעשיו לפיכך אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה עכ"ל, ובספר יקרא דשכבי (ציינו אליו בספר המפתח) כתב דס"ל לרמב"ם כתירוץ שני דתוס' בסנהדרין דהשאלה היא על משא ומתן תחילה אבל נידון קודם על דברי תורה אלא שהיה קשה לו א"כ למה מהפכים סדר השאלה ואלא בזה שהעיקר הוא המעשה אבל כשלא קיים מענישים תחילה על הלימוד שאם היה לומד היה ג"כ מקיים, ולפי"ז צריך לומר דברור הדבר שאם ילמד יקים ג"כ דאם אין לו ברור למה יענישו על תורה קודם דילמא גם אם היה לומד לא היה מקיים אלא ודאי שהיה מקיים ולה נוחא דאמר לעולם יעסוק וכו' דכיון שילמוד ודאי שיגיע לשמה ולכן כתב לפיכך דמהכא מוכח דבראי הוא שהלומד מקיים וא"כ לפיכך אמר לעולם וכו' דאל"כ לא היו מתירין ללמוד שלא לשמה עכ"ל (ונשמע מדבריו שמי שלא לומד באמת שלימוד כזה יביאו ודאי לשמה יענש ג"כ על הלימוד שלא לשמה ודו"ק).

דעת המשנ"ב בסתם ויש

ביאור"ל (סי' קנ"ג סעי' י"א ד"ה וכן יכולים) הקשה דלמה מותר להחליף בית הכנסת או לבנים ועצים הרי השו"ע פסק בסעי' ד' שלהחליף הקדושה לכיצוא בה יש אוסרים, והנה לטור כתב דלא קשה דהוא פסק כמתירים לעיל סעי' ד', ותמוה דגם השו"ע ס"ל להלכה כמתירים דעתב דעתם סתם ויש וקיימא לן כיש, וכן כתב שם בבביאור"ל (ד"ה ויש מתירים) בשם הפרי מגדים, ונראה לומר דס"ל דלא לחיים הביא שם דעת הסתם אלא לחוש לו והכא קשיא ליה דלמה הביא בפשיטות שיכולים להחליף וצ"ע בדבר זה.

ליאור לוי – רמת בית שמש

בענין מכירת ביהכנ"ס של כרכים

כתב בשו"ע סי' קנ"ג סעי' ז': והא דביהכנ"ס נמכר [היינו לדברים שמותר למכור כמבואר שם לעיל] הני מילי של כפרים שאין באים אנשים ממקומות אחרים, שלא נעשית אלא לבני הכפרים לבד וכו', אבל של כרכים שבאים שם ממקומות אחרים, אפילו בנו אותו משלחם והיו נמכר, והוא בגמ' מגילה כ"ו ע"א, ומבואר בפוסקים טעמים מדוע מחמירין בשל כרכים א. משום שכו"ע נתנו בבנינו. ב. משום שנכנה אדעתא דכו"ע שמתקבצין לשם, ונפק"מ אי ידעינן שבנו אותו בני הכרכים משלהן, דלטעם הראשון מותר להמשיג ולטעם השני אפילו בכהאי גוונא, דכיון שבנאוהו אדעתא דכו"ע, שמא יש בסוף העולם אחד שהיה רגיל להתפלל שם ולא ניחא ליה במכירה. וכתב הפמ"ג שם במשנ"ב סק"ו שגם לפי טעם זה עדיין י"ל שאם יש להם ביהכנ"ס אחר שיוכלו להתפלל בו, מותר למכר אפילו בשל כרכים דבזה אין לומר שלא ניחא להו לבני העולם במכירה. אך הוסיף הפמ"ג שבתוס' במגילה שם מבואר טעם שלישו לאסור מכירת ביהכנ"ס של כרכים, דהוא משום שכל שבאים כנ"ע להתפלל בו חמירא קדושתו, ולפי טעם זה בכל גוונא אסור למוכרו. והביא שכן דייק המ"א מדברי הרמ"א, [ויבואר להלן], ומשמע מדבריו שיש לחוש לזה, וכן פסקו באמת לאיסור בשו"ת חתם סופר אור"ח סי' ל"א ובעוד אחרונים.

אמנם משום המשנ"ב שמשע דלא ס"ל להלכה חומרא זו דמשום שחמורה קדושתו אסור למכור בכל גוונא. דהנה על מש"כ בשו"ע דדוקא בשל כפרים מותר למכור ולא של כרכים, כתב הרמ"א וז"ל: וכל זה לא מיירי אלא כשיש להם ביהכנ"ס אחרת, אבל אם אין להם רק ביהכנ"ס אחת אסור למכרו, דהא אפילו לסותרו אסור עד שיבנו אחרת. וכתב על זה בבביאור"ל וז"ל: וכל זה וכו' אכפרים קאי כדפירשנו במשנ"ב, ושל כרכים אפילו בנו אחרת מקודם אסורים למכור הראשונה, כ"כ המ"א, אבל כל זה הוא רק לשיטתו עיי"ש [דלעיל בס' קנ"ב גבי סתירת ביהכנ"ס מתיר רק בכהאי גוונא] אבל להט"ז וסיעתו שהבאתי במשנ"ב ס"ק מ"א אין שום ראייה לזה עכ"ל. והיינו דלהט"ז דס"ל בס' קנ"ב דגם אם היה להם שני ביהכנ"ס מותר לסתור האחד ודלא כהמ"א שם, גם כן אצל בני ביהכנ"ס של כרכים מותר למכורו אם יש להם עוד ביהכנ"ס להתפלל שם. וכן פסק המשנ"ב להלכה בס"ק מ"א כדעת ה"ט"ז דאפילו בשל כרכים מותר למכור אם יש להם ביהכנ"ס אחר שרבים יתפללו בו, ודלא כהפמ"ג ודועמיה לעיל לשכתו דדברי המ"א.

אמנם צ"ע בדברי המשנ"ב שהרי מדברי הרמ"א מוכח לכאורה דדברי המ"א, שהרי הרמ"א קאי על מש"כ בשו"ע לחלק דדוקא ביהכנ"ס של כפרים מותר למכור אבל של כרכים אסור, ועל זה כתב הרמ"א דכל זה דוקא אם יש להם ביהכנ"ס אחרת, והיינו דבהא אמרו דבשל כפרים מותר למכור, ומוכח מזה דבשל כרכים אסור אך בכהאי גוונא וכמו שהוכיח מזה המ"א דס"ל להרמ"א כדעת התוס' במגילה הנ"ל שהאיסור למכור ביהכנ"ס של כרכים הוא משום שחמורה קדושתו ולכן לא מהני אפילו יש להם ביהכנ"ס אחר להתפלל בו.

ונראה לבאר דעת המשנ"ב על פי מה שביאר הפמ"ג כאן באשל אברהם ס"ק ט"ז, דמה שדייק המ"א מדברי הרמ"א הוא לשיטתו בריש סי' קנ"ב דס"ל דמש"כ שם בשו"ע שאסור לסתור ביהכנ"ס אלא אם כן בנו עכשיו אחרת במקומה, הוא בדווקא, אבל אם היו להם מלכתחילה שני בתי כנסיות אסור לסתור האחד, ודלא כהט"ז שם שהחליף בזה, וגם כאן כתב המ"א דאיריי באופן זה שבנו עכשיו אחרת ולכן מותר למכור בשל כפרים. אלא שהוקשה למ"א דא"כ למה בשל כרכים

ספרים וכתבי קודש במה קדושתן, האם היו על ידי הכותב שכותב פסוקים או דברי תורה לשם קדושתן דהיינו שמחשיבן כשעת הכתיבה לשם קדושת דברי תורה ובוזה הם מתקדשים והיו כמו בשמות הקודש, (ונפק"מ אם נכתבו שלא במחשבה דקדושה), או שמא עצם הפסוקים וכתבי הקודש הם קדושים מצד עצמם דהוו דברי קדושה ולא סתם דברי חול, או שמא כתבי הקודש הכתובים אין בהם כל קדושה דלא שייך בזה צירופין דקדושה רק בשמות השם, ואפשר שגם אי נימא הכי שמא על ידי הלימוד בהם הם נעשים קדושים, ועוד אפשר דעצם כתיבת אשורית יש בה קדושה וכמש"כ הרמ"א (יו"ד סי' רפ"ד סעי' ב') דאין לכתוב דברים של חול בכתב אשורית שכותבין בו התורה, והב"י כתב דין זה ומשם רבינו ירוחם (ולפי זה מה יהיה הדין בכתבי הקודש שנכתבו שלא בכתב אשורית האם שייך בזה ג"כ קדושה).

המג"א סי' קנ"ד סק"ט הביאו המשנב"ב ס"ק כ"ד כתב והוא הדין שאר ספרים שבלו בעצריך לגונזן ואסור לשורפן, והביאו דברי הרמב"ם בסה"מ מצות ל"ת בעיקרי המצוות (מצוה ס"ה) שכתב שהמאבד כתבי הקודש עובר בלאו דלא תעשון כן לה' אלוקים (ומצ' ע' דהרמב"ם בביאור המצוה כתב דהמחזה שם משמות ה' והמאבד ספרי נבואה וכו' עובר בלאו זה, ואפשר דדוקא ספרי נבואה עובר ולא שאר ספרי הקודש, ומ"מ המג"א והמשנב"ב למדו דהוא הדין שאר ספרי הקודש), ועוד הביא המג"א ס"ק י"ד דאסור ליהנות מספר להנאתו ושי' שרטט קונטרס על הספר לכל שאין דתורה לקונטרס עד שיכתבו בו וכו' תמה אני על גדולי הדור שאין מוחין בהעושין בדפי הספרים כתבי הקודש כשקושרין אותו ובודאי זה איסור גמור שמורידין אותן מקדושתן וכו'. והביאו המשנב"ב ס"ק ל"א. ושוב כתב המשנב"ב שם סק"ז דתורה נביאיה וכתובים שהם הקדושה ושאר ספרי הקודש הם תשמיש קדושה, ובשעה"צ (אות ה') הקשה מהגמ' מגילה (ל"ב ע"ב) א"ר זירא א"ר מתנה הלוחות והבימות אין בהם משום קדושה ופירש"י הלוחות הן עשוין לספרים שלנו שאין עשוין בגליון (והתוס' שם לא פירשו כן) משמע מרש"י דכתבי הקודש אין בהם משום קדושה, ומהרמב"ם פרק י' מהל' ס"ת הל' ד' משמע שמפרש נמי כפירש"י שכתב והלוחות שכותבין בהן לתניוק להתלמד אין בהן קדושה וכתב עליו הראב"ד שם אין דעתי נוחה מזה הפירוש, ומ"מ בדעת הרמב"ם לכאורה צ"ב דהרי מבואר ברמב"ם בסה"מ בדכתבי הקודש יש בהן לאו דלא תעשון כן וכו' וכאן כתב דאין בהם קדושה, ושמא י"ל דאין הכי נמי אין בהם משום קדושה אבל אין לנהוג בהם בזיון ולמחותם, אי נמי אפשר לומר דהלוחות שכותבין ללמד התינוקות אין להם דין כתבי הקודש דאין הם נכתבים לשם קדושה ולימוד אלא רק לצורך התינוקות ובכדי שיהיה קדושה צריך דווקא כוונה בכתיתבתן לשם קדושה, אך קשה דסוף סוף לימוד התינוקות ג"כ לימוד הוא, ועוד דברש"י אי אפשר לומר כן שפי' הלוחות שהם ספרים שלנו שאינם בגלילה שאין בהם קדושה.

ובדברי הרמב"ם שכתב דכתבי הקודש יש בהם דין דלא תעשון כן וכו' כמו במחקר שמות הקודש כן כתב החינוך (מצוה תל"ז) שלא נאבד ונמחה הדברים ששם הקדוש ברוך הוא נקרא עליהם כגון ביהמ"ק וספרי הקודש ושמותיו היקרים ועל זה נאמר לא תעשון כן לה' אלוקים וכו', ובהגמ"ש דבריו כתב החינוך דאסור להאסיר בכתב הקדוש הוא רק מדברי סופרים ורק בשמות הקודש היו לאו דאורייתא. ובאמת שגם הרמב"ם בהל' יסודי התורה פרק ו' הל' ח' כתב ז"ל כתבי הקודש כולן ופירושיהן ואוריהן אסור לשורפן או לאבדם ביד והמאבדם ביד מכין אותו מכת מרדות, משמע דלא עובר על לאו התורה ממש רק מדבריהם או עכ"פ מדאורייתא אבל אין בו מלקות רק מרדות. וכתב הכ"מ דהוא פשוט בפרק כל כתבי שבת קט"ז והמאבד מכין אותו מכת מרדות ככל העובר על דברי חכמים. ודין זה מצ' דהרי ברוב"ם בסה"מ מוכח דזה או בכלל לא תעשון ומשמע דהוא מדאורייתא כמו במחקר שמות הקודש. (ועל פי מה שהעירונו שם דהרמב"ם כתב ספרי נביאות אפשר דווקא ספרי נביאות דהוו דומיא דס"ת בזה שייך לא תעשון כן לה' אלוקים דכתב בהם בנבואות משא"כ בשאר כתבי הקודש דקדושתו פחות והוו רק מדברגן, ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ג סי' א': כתב דהרמב"ם והחינוך מיידי בשיש בהם שמות הקודש דווקא וצ"ע בלשון הרמב"ם (פרש. כן) ובשו"ת תשב"ץ (ח"א סי' ב') דבדרי השואל שהביא דברי הרב מיימונ אביו של הרמב"ם שכתב כי מי שיכתוב דברי האל וימחקם הוא עובר על דברי האל יתברך לא תעשון כן וכו' הזהיר שלא למחות רושם דברי האל הלא תראה מה אירע ליהויקים מלך יהודה לפי ששרפו דברי האל אשר כתב ירימיה כ"ז כמו שנתבאר בספר ירמיהו וכו' משמע שלמד ג"כ דהוא מהתורה. והתשב"ץ בתשובתו כתב דדוקא מחיקת השם היא מן התורה ועובר בלאו זה עכ"ל, ואחר שנתפרש אז יש לו פרשט שלא נאמרו דברים הללו אלא בשם מן השמות שבכ"מ שהוא כתוב בנבואות והמאבדו לוקה אבל בשאר כתבי הקודש שאין בהם אזכרות כלל המוחקן והמאבדן אין לוקין עליהם מן התורה דהא קרא לא אמר אלא לא תעשון כן לה' אלוקים אבל כתבי הקודש שאין בהם שם מנ"ל דאסירי וכו' ועונשו של יהויקים מפני שחייב מוותר על דברי ירימיה והיה חייב מיתה בידי שמים, (ועיין בציץ אליעזר הנ"ל שהקשה בדסוגיא במו"ק כ"ו ע"א מוכח שיהויקים שרף האזכרות עצמם עיי"ש), ומ"מ איסורא מדברגן מיהא אינא אעפ"י שאין בהם אזכרות, וראה מהגמ' שבת (קט"ו ע"א) הוי כתובין בכל לשון מצילין אותן מפני הדליקה וכו', עיי"ש. ובשו"ת מהר"ל (סי' קצ"ב) כתב ג' דאין להוסיף באיסור מחיקה על מה שאמרו חכמים ואותיות עיי"ש.

הנה הרמב"ם בהל' יסודי התורה שכתב כתבי הקודש אסור לשורפן או לאבדן וכו' במה דברים אמורים בכתבי הקודש שכתבם ישראל בקדושה אבל אפיקורוס ישראל שכתב ס"ת שורפין אותו עם האזכרות שבו מפני שאינו מאמין בקדושת השם וכל כתבו לשמו אלא שהוא מגלה בדעתו שזה כשאר הדברים והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם ומצוה לשורפו כדי שלא להניח שם לאפיקורסים ולא למעשיהם, אבל עכ"פ שכתב את האות גונזין אותו וכן כתבי הקודש שבלו או שכתבן עכו"ם יגזנו עכ"ל, מלשון הרמב"ם משמע דדווקא בס"ת שכתביו אפיקורוס שורפין אותו וכמש"כ הטעם מפני שאינו מאמין בקדושת השם וכל כתבו לשמו ולא נתקדש בשם דדוקא בס"ת דצריך לקדש אותיות השם בזה שייך לומר דאם לא נתקדש אינו כלום אבל בשאר כתבי הקודש דלא שייך לקדש אותם בכתיתבתם היה אפשר לומר דקדושים הם בעצמותם דהם דברי

אלוקים חיים ולא מצד שקידשם הכותב ולכן אפילו אם היה כותבם שלא לשם קדושה ג"כ עצם דברי הקודש הכתובים בו הם קדושים, ולכן הרמב"ם לא כתב כתבי הקודש שכתבם אפיקורוס ישרפו דזה לא שייך רק בשמות הקודש והביאור בזה לכאורה דדווקא שמות הקודש דהם אותיות דרק על ידי צירופן מתקדשת המלה ולכן צריך דווקא דעת שתקדש אותם משא"כ בשאר כתבי הקודש דהם בעצמו דברי תורה וקדושים מחמת עצמם והכתבו בהם הוו דברי אלוקים חיים לכן הוי קדושים גם בלא כוונת הכותב לשם קדושתן. (ואת"א א"כ גם ס"ת שכתבו אפיקורוס סוף סוף יש בו נמי כתבי הקודש ואמאי ישרפו, י"ל דעל זה המשיך הרמב"ם בדבריו ומצוה לשורפם כדי שלא להניח שם לאפיקורסים ולא למעשיהם ומסתמא דווקא בדברים שיש בהם שמות הקודש שהאפיקורוס לא קידשם).

אלא דמדברי הרמב"ם בסה"מ והחינוך דמדמים איסור מחיקת כתבי הקודש לאיסור מחיקת שמות הקודש משמע דאותו דין להם ודאסור איסור וכמו ששמות הקודש מתקדשין על ידי שמקדשין אותם בקדושתן כך היא קדושת כתבי הקודש, ולפי זה כמו שבדין אם נכתב השם שלא בקדושה להרבה פוסקים מותר למחוק לצורך (כמש"כ הש"ך יו"ד סי' רע"ו סק"ב וכדמשמע מהגמ' גיטין (מ"ה ע"ב) ס"ת שכתבו מין ישרף, וכן במחנה אפרים הל' ס"ת שהביא דברי הפר"ח שכתב דלוקה על מחיקת השם אעפ"י שלא נתקדש ודחה דבריו מהגמ' (בפרק ו' מהל' יסודי התורה) שכתב דכל שלא נכתב בקדושה מותר למוחקו ושכן משמע מהרמב"ם והתשב"ץ) כן הוא הדין לכתבי הקודש שאם נכתבו שלא לשם קדושת ס"ת יהיה מותר למחקם ואין עליהם קדושה, ועיין בפתחי תשובה יו"ד (סי' רפ"א סק"א) הביא אם מותר לקרות בחומשים מודפסים ובספרי תפלות המודפסים על ידי עכו"ם, ובברכי יוסף שם הביא משו"ת זקן אהרן דאסור להתפלל בסידורים אלו, ומהר"י בן פורנא האריך בצדדי התיר. נמצאנו דגם בכתבי הקודש כל שלא נכתבו לשם קדושתן לא חל עליהם קדושה. ועל פי זה רצו האחרונים לחדש בכתבי הקודש הכתובים בדפוס דאין בהם כל כך קדושה כמו בכתיבה ביד משום דאינם קדושים רק מחמת הכותב שמכיון עליהם לקדוש משא"כ בדפוס אין הכתיבה נעשית לשם קדושה, ואף שמצד המפעיל שכיוון בהפעלת המכונה לשם קדושה אבל מ"מ שאר הפעולה אינה מכוונו ממש וכמו כל מצוות הצריכות להיעשות לשמה שנעשים על ידי מכונה חשמלית ואכמ"ל בזה ולכן יש שכתבו דבזה קדושתן קלה, וכ"כ החו"י לענין לשמש מיתות בחדר שיש בו ספרים שנכתבו ובהביא מדברי הט"ז בס"י רע"ב לענין כתיבת סת"ם בדפוס אי שרי וסיים שם החו"י נרלע"ז דיש צד קולא בספרים הנדפסים על ידי גוי כי הסברא נונחת ומסכמת כי קדושת הס"ת נמשכת על ידי כתיבת איש אשר נשמת חיים באפיו וכו' ומצד ה' נמשכה הקדושה לסת"ם וספרים וכל הקדושות דברים הקדושים למטה כמש"כ קדושים תהיו וכו', ובתשובות סי' ק"ט כתב דכל הנדפסים בקדושה צריכים אנו לבחונם מצד ארבעת הדברים החומר שהוא הקלף והדיו דבזה הוי קפיצא דרוב סת"ם לא בשאר דברים קודש דבהם יש רק קפיצה בצורה דהיינו צורת האותיות שיש בהם סודות כמבואר בזה"ק וספרי המקובלים, ולכן שאר כתבים הכתובים בכתב אחר אפילו תנ"ך וכדומה וכהאי גוונא רוב ספרים המפרשים ודרושים ושאר ספרים חלילה לנו לנהוג בהם שום בזיון כי קודש הם מצד העיני הנאמר בהם ומצד התכלית שהם ללמוד וללמד דברי תורה וכחאי גוונא. ואפשר דלא חמירא כולי האי לענין איסור תשמיש בחדר בשעת הדחק, ומ"מ אין לסמוך על זה הלכה למעשה אם אפשר שכן ובהמשך שם מ"מ נראה דכל זה מיידי בכתבו ישראל דמחשבתו אפילו בכותבו א"ב ללמוד בו תינוק או שאר חכמה בעושותו האות בתמונה ההיא כדת משה וישראל וממילא נמשך עליו קדושה וכו' עיי"ש.

ויש שהביאו ראהי מהגמ' גיטין (מ"ה ע"א) ס"ת שכתבו גוי מ"ד ישרף ומ"ד יגזו משמע שאף שאין ראוי לקרות בו מ"מ טעון גזירה ואסור לשורפו, ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ג סי' א') שהביא מהאחיעזר (יו"ד סי' י"ב) שהוכיח כן בדין הקונטרסים שנחלקו בין השבות יעקב והבבא שבע ודחה ראהי זה דשאני התם דסוף סוף נכתב הס"ת לשם קדושה ולשם קריאה משא"כ בכתבי הקודש שלא נכתבו כלל לשם קריאתו ולא לשם קדושת כתבי הקודש דלא חל עלייהו קדושה.

וראיתי בפרימ"ג (שבצ"ז ריש ט' ק"ג) וז"ל ומיהו קדושת ס"ת דאסור לנהוג בו מנהג בזיון מהו דיליף (קידושין י"ג ע"א) ק"ו מפני לומדיה עומדין מפניה לוי כדן שכן (וכמבואר ברוב"ם) פרק י' מהל' ס"ת וביוב"ד סי' רפ"ב דני כיבוס ס"ת וק"ו גמור הוא והדחת זין זקן דברי תורה היא עכ"ל (משמע) דלומד דין קדושת ס"ת לא מדין לא תעשון כן אלא מוהדרת פני זקן שהוא מדאורייתא ושמסתמא דהוא הדין לכל כתבי הקודש דישון בכלל ק"ו מפני לומדיה עומדים מפניה לוי שכן דהתי"ח לומדים כל התורה ואפשר שגם הפרימ"ג מניין שבזיון קדושתן של ספרים נלמד מלא תעשון כן רק שכיבודן נלמד ג"כ מוהדרת פני זקן ושהוא דאורייתא.

ונראה עוד לומר דאף אם נומר דאין קדושה בכתבי הקודש מהטעמים הנזכרים אפשר דאם למדו בהם נתקדשו הכתבים והדפים והספרים, שהרי בית הכנסת ושאר דברי קדושה הרי האידנא אין בהם לא קדושת הגוף ולא קדושת בדק הבית כמש"כ הקצות החושן (חז"מ סי' קט"ז סק"א) סי' רמ"א קט"ז, סי' רנ"ה סוף סק"א, סי' רנ"ז סוף סק"א, דאין הדעת הקדש לגבוי רק לעניים ומשום נדר ובביהכ"ס הוו שותפין ובכח"א יש להם קדושה שאסור למוכרן ולהורידן מקדושתן, אלא ודאי דעל ידי השתמש משמשתושהם ברהם תשמיש של קדושה הם מתקדשים וחל עליהם קדושה, ובהם מביהכ"ס שאינו קדוש עד שיתפללו בו כמבואר (סי' ק"ג סעי' ח') דאפילו בנאוהו לשם ביהכ"ס אינו קדוש עד שיתפללו בו הוא הדין בכתבי הקודש על ידי השתמש בהם ללימוד לימוד זה מקדש אותם והוו תשמיש קדושה שאין לזלזל בהם.

בדין המוצא בבית הכנסת

כתב המשנב"ב (סי' קנ"ד ס"ק נ"ט) מצא דבר בחצר בביהכ"ס או ביהכ"ס זכה בה ולא אמרינן דיקנה החצר להקדש דחצר קונה משום יד ואין יד להקדש, ובספר מגן גיבורים כתב שיש דעות בזה בין הראשונים, ובהגהות רע"א כתב דמבין"א כתב תירוצו אחר סוגיא במ"ב וז"ל אין הכרח לדון זה, וכן בחת"ס, והקשה עוד ומי לא מצי מיידי בחצר שאינה משתמרת לדעת הקדש עיי"ש. הקצות החושן סי' ר' סק"א הביא ג"כ דעת הרמב"ן דפליג

וכתב דלפי דבריו יש לחוש דחצר להקדש זכתה בו, והקשה שם מסוגיא דמעות שנמצאו בהר הבית חולין ואמאי לא קני החצר להקדש, אבל לפי מה שכתבו הראשונים בסוגיא דמצא בגל או בכותל ישן דבמציאה לא שייך קנין חצר כיון דבאיסורא אתאי לידיה דהיינו דבשעה שנפל שם היה קודם יאוש, לכן מוצא מציאה בביהכ"ס לא יקנה החצר להקדש, אלא דלפי זה לפי שאר הראשונים שתיצרו בסוגיא דגל וכותל ישן תירוצים אחרים אמאי חצר לא קונה הדרא קושיא וכן למ"ד יאוש שלא מדעת הוי יאוש יקשה דלא הוי באיסורא אתאי לידיה, ועוד הקשו האחרונים דמה שייך בהקדש באיסורא אתאי לידיה הרי הקדש אינה בחיוב השבת אבידה, ונראה לומר דאי נימא דחצר הקדש יש לה יד היינו דווקא על ידי הגיזבר דהוא הוי כמו הבעלים וצריך לומר דהוא נמי משמר בביהכ"ס בשעה שאין רבים מצויים שם (ולא קשה קושיית החת"ס דהוי חצר שאינה משתמרת) ולפי זה הגיזבר יהיה לו חיוב השבה ולכן חשיב הקדש יש לה יד היינו דווקא על ידי הגיזבר דהוא הוי כמו השותפין יש לו ולכן המוצא מעות בביהכ"ס הרי אלו שלו או מצויים שם ישראל ולא עכו"ם ולפי זה לא צריך לטעם שאין יד להקדש, אלא דין שותפין דהדיוט יש לו ולכן זוכה המוצא. (ועיין בקצות החושן סי' ר" סק"א בדין המוצא בחצר השותפין).

שלמה כהן – ביתר עילית

נכוד הספרים

המשנב"ב סי' קנ"ד בס"ק ל"א הביא בשם החיי אדם כמה דינים בכבוד הספרים וההשתמשות בהם לצרכים שונים. ובאתי להציע לפני הלומדים כמה ארות וביאורים בזה, שהתחדשו בדרך הלימוד.

א. העולה מהדברים שלהשתמש להנאתו אסור, ושימוש לצורך הלימוד יש מקרים שכותב להתיר ויש שבמקום הדחק יש להקל ויש שאם הוא לצורך יש להקל, אך יש להבין מ"ש דבסופו של דבר משתמש בזה לצורך הלימוד ולא להנאתו.

ב. ונראה שאף במקום שבאו להקל לצורך הלימוד יש לחלק בצורת השימוש בספר שמשתמש בו וכדלהלן: הדין הראשון "ולהניח ספר אחר תחת ספר שלומד בו כדי להגביהו יש להתיר, ואם מונח ספר אחד לכר"ע מותר להניח ספר אחר עליו". הנה במקרה זה אין עושה הלימוד שימוש בפועל בספר אלא מניחו ועל גביו מניח את הספר שלומד בו ומקרה זה קיל ספי דרק בתחילה פועל פעולה אך בהמשך מונח ועומד ובפרט כשהיה מונח דלכר"ע שרי להניח על גביו דלא עושה שום פעולה בספר.

ג. הדין השני "וכשהשמש זורחת על הספר שלומד בו יש להקל במקום הדחק להגן בספר אחר להיות לצל כיון שאינו עושה להנאתו", ולהבנתי מדובר כאן שלוקח את הספר ומחזיקו להגן על הספר מהשמש שלא יפריעונו בלימודו ומכיון שמחזיק בספר כל זה הזמן יש כאן מעשה רצוף של השתמשות בפועל בספר ואפילו לצורך הלימוד הותר רק בשעת הדחק דסכ"ס יש כאן בזיון לספר.

ויש שהבינו שמדובר כאן בלי מעשה אלא שמשעין את הספר בחלון וכך חוסם בעד השמש, וההסבר שלמרות שאין כאן מעשה רצוף בספר מ"מ משום מראית העין דהרהור. עלול לחשוב דלעצמו להנאתו הוא עושה הלא רק רמזת בדוחק. אמנם בין כך ובין כך באופן שייח ערומת ספרים לפניו על השולחן שגיגנו מפני השמש יהיה מותר לכתחילה לצורך הלימוד דאין כאן השתמשות בפועל בספר ואין מראית עין דמצוי שמנותח ערומת ספרים לפני הלימוד.

ד. הדין השלישי "לא ישרטט קונטרס על הספר שהקונטרס עדיין אין בו קדושה אבל כשכבר כתוב עליו דברי תורה יש להקל אם הוא לצורך". הנה מקרה זה בהגדרתו נמצא באמצע דמצד אחד כותב ונעזר בספר בפועל כל עת הנתיבה לא מצד שני הספר מונח ואין השתמשות מכווה בספר עצמו דלא עושה בו עצמו שום פעולה ולכן קל יותר להקל כאן אם הוא לצורך.

ה. ולפי כללים אלו יש להוציא שלכאורה מותר לאדם לפתוח ספר על מקום בביהמ"ד חן לתפוס לעצמו ספר זה ללמוד בו ורן לתפוס המקום דענינים אלו הם לצורך לימודו בספר או על ידי שיהיה לו מקום ללמוד ואין בהם בזיון לספר ואין משתמש בו בפעולה בקבועה ודומה לזה להניח ספר להגביה הספר שלומד בו להקל על לימודו מותר לכתחילה למשנב"ב. ואכן באופן שכל פתירתו רק בשביל שהמשגיח או הראש כולל יבין מכך שהוא הגיע לסדר א"כ שימוש זה הוא להנאתו ואסור.

ו. לענין הנחת אצילי ידיו על הספר בזמן הלימוד מצאתי בפסקי תשובות בשם שו"ת שלמת חיים שמיקל בכך וכותב דאין זה דרך בזיון אלא שדרך בני אדם כך ועל יד כך עורר לו להבין את הלימוד. ולעומת זאת בספר "פלא יועץ" ערך שבת כתב שאין לסמוך על הספר. וי"ל דלהניח בצורה רפויה בשעת הלימוד מותר אך להשתמש בספר לתמיכה בו על ידי שנשען עליו וזה תומך בו יש להמנע. ואולי הפלא יועץ מדבר באופן שהספר סגור ומעמידו ונשען עליו ולא בדרך הלימוד, ע"כ.

יצחק מונכשוביץ – בית וגן

בענין בניית סוכה שאחת מדפנותיה הוא כותל ביהכנ"ס

שאלה: אדם שדר בסמוך לביהכנ"ס ונפשו לשאול הגיעה האם מותר לו לבנות סוכה ליד ביהכנ"ס ואחת מכתלי ביהכנ"ס תשמש דופן לסוכתו או דילמא הדבר אסור.

תשובה: תחילה וראש צריכין אנו לדון האם יש קדושת ביהכנ"ס גם על כתלי ביהכנ"ס מבחוץ, ודן ידיו בזה בשו"ת שאילתי יעב"ץ ח"ב סימן נ"ד וכתב בזה הבלשון, ומיהא בכותל עצמו פשיטא לי צריך ליהיר בו כקדושת ביהכנ"ס שלא להשתמש בו ככל תשמיש שני חול בגופו ואין צריך לומר של בזיון ואסור אף לנתן'ט ממנו אבן מצדו החיצוני כמו מצד פנים וזה פשוט הלכן הא דואי לא שפיר דמי מה שעשה בו בעל הבית ארגז או כלונות העשויים לתשמיש חול, אמנם כתב שם הגאון יעב"ץ דשכיביה גרידא לא מקרי תשמיש של גנאי עיי"ש בכל דבריו, אמנם הגאון ר' דוד מנחם העשיל באב"ד זצוק"ל שהנ"ל חבצלת השרון ח"א סימן ק"ו הביא דברי השאלה יעב"ץ ה"ל ואעתיק את לשונו הנצרך לנו שכתב שם בד"ה ואולם בזה לשון, וגם מצד הסברא אין לזה דמיון כלל דהיאך דלביא חדר ועושה תשמיש גנאי אצל ביהכנ"ס אין כותל ביהכנ"ס משמשת לו כלום דבלאו הכי עושה חדר שפיר דמי מה שעשה בו בעל הבית הוא אבל לא בנוי שם חדר ועושה שם תשמישים שאין גרילים לעשותם רק בחדר ולא על פני חצויות א"כ כיון דכותל ביהכנ"ס משמשת לו ג"כ להתשמיש

גנאי שעושה ולכן לענ"ד דברי השאילת יעב"ץ אין מוכרחים בזה עכ"ד התבצלת השרון, וא"כ לפי דבריו יהיה אסור לבנות הסוכה בכותל ביהכנ"ס כיון דבתוך הסוכה עושה תשמישים שאינו עושה על פני חצויות כגון אכילה שתייה וכיוצא בזה, עוד מצאתי שדן בזה הגאון ר' בנימין אריה הכהן ווייס בשו"ת אבן יקרה מהדורא תליתאה סימן מ"ז דשם נשאל אם מותר לסמוך בית דירה של הדיוט לכותל ביהכנ"ס והשיב בזה לשון, כשאני לעצמי אין אני רואה שום איסור בזה דכל בנין שנתקדש לפנימיותו אין קדוש רק תוכו לבד ואין הקדושה מתפלשת לעבר החיצון, ועיין היטב בש"ס מנחות (צ' ע"א) במשנה ובגמ' לענין בירוצין ועיין ש"ס פסחים (פ"ה ע"ב) דעובי החומה לא נתקדש זולת בשוה לקרקע העזרה דמקמי שם בגמ' בשורא ובר שורא עיי"ש,ה, ואין לעורר על זה ממשנה בעבודה זרה (מ"ז ע"א) מי שהיה כותלו סמוך לע"א ונפל דאסור לבנותו ואמרו על זה בירושלמי דמיידי בגר ונכרי שירשו מביאיהם וכו' דאם לא כן לא משכחת לה להאי דינא דאין ספק ישראל כהני לבית אלילים וכן פירש שם הר"ן דברי הירושלמי, הרי שחומת בית אלילים גם מבחוץ אסור לסמוך לו, דאין מזה שום ראיה, דהא דהא כתבו התוס' בעבודה זרה (מ"ח ע"ב) ד"ה לא ישב וכו' וכן הוא בדבריהם בכמה דוכאי דהנאת ע"א חמירא מהנאת הקדש ולא שייך בו לתוכו עשוי כמו דאמרינן לענין היכל, ועוד דהא פירש"י וכו"ה בירושלמי שם דמתני' דעבודה זרה הנ"ל מיידי כשהבית עצמו נעבד והוא בעצמו העבודה זרה א"כ דואדי אין חילוק בין פנימיותו לחיצוניותו משא"כ בביהכנ"ס ודו"ק היטב, וסיים באבן יקרה דאינו רואה מקום להחמיר בזה אך לאחר שראה דברי השאילת יעב"ץ הנ"ל שכתב בזה לאיסור אינו מחווה דעתו להיות אחר שכבר יצא מפי אותו צדיק לאיסור ונשאר בזה בצ"ע למעשה.

וכעת מצאתי להגאון ר' משה סופר זצ"ל בשו"ת יד סופר ח"ב סימן נ' שנשאל ממש בנ"ד האם מותר שדופן ביהכנ"ס יהיה דופן לסוכה ותחילה הביא דברי השאילת יעב"ץ הנ"ל וכתב דלכאורה לפי זה האסור לבנות סוכה על ידי ביהכנ"ס באופן שקיי ביהכנ"ס ישמש לדופן סוכתו, אמנם שוב כתב דיש לחלק חול ובין השתמש לאור מצוה כמצות סוכה חול דלגבי סוכה יש לומר מצוות לזה ליהנות נתנו וכדאיתא בנדרים (ט"ז ע"ב) ואף דמשתרשי ליה הנאה ממנו שרי לגבי מצוה וכדמוכח באבני מילואים (סימן כ"ח אות ס'), ועיין שו"ת חתם סופר חלק א"ר"ח (סימן ק"פ) ד"ה ורמב"ם. והנה יש להעיר על דעת היד סופר דלכאורה נידון זה האם אמרינן כהא מללה"נ הוא תלוי בפלוגתא דקמאי הלא הם הר"ן בנדרים ט"ו ע"ב והרשב"א שם האם גם במצוה שיש בה הנאת הגוף אמרינן להאי כללא דמללה"נ, דהר"ן ס"ל דבמצוה שיש בה הנאת הגוף לא נאמר רק כללא דמללה"נ, אמנם הרשב"א ס"ל דגם במצוה שיש בה הנאת הגוף אמרינן להאי כלל, והרבה האריות האחרונים בפלוגתא זו עיין בשער המלך (פרק א' מהל' שופר הל' ג' ופרק ח' מהל' לולב הל' א') ובאבני מילואים בתשובה כ"א עיי"ש, והנה מצות סוכה היא מצוה שיש בה הנאת הגוף וכמש"כ המאירי בבית בחירתו בעירובין דף י"ד ע"ב ד"ה ובפרק עיי"ש.

ויש לנו לחקור מה דעת מרן השר"ע בפלוגתא דקמאי זו האם אמרינן מללה"נ כשיש הנאת הגוף, והנה מרן בשו"ע א"ר"ח סימן תקפ"ו סעי' ה' כתב וז"ל המודר הנאה משומר אדם אחר תוקע בו וזה יצא ידי חובתו, ומקורו טהור מדברי הכל בו (סימן ס"ד) דכתב דאע"ג דאמרינן מללה"נ כיון דיש הרבה בין אדם שיש להם הנאה כשהם תוקעים והנאת הגוף פוסק לשרויי בשביל טעמא דמללה"נ, א"כ חזינו בדעת מרן שפירס כדעת הר"ן דלא אמרינן מללה"נ כשיש הנאת גוף, וראה זו הביאה הגאון א"ש צדיק בספרו דברי השואבה (דף ק"ד ע"ב) עיי"ש דבריו בארובה, אלא דיש לחזק דברי היד סופר מדבריו של הרב עונג יו"ט בתשובותיו (חלק א"ר"ח סימן ב') שכתב דגם בסוכה אמרינן מללה"נ אע"ג דאיכא הנאת ישיבה, ואע"ג דבכל המצוות שיש בהן הנאת הגוף לא אמרינן בהו מללה"נ היינו דוקא היכא דהמצוה הוא ענין בפני עצמו וההנאה הוא ענין בפני עצמו כגון בטבילה דהמצוה הוא ביאתו במים וההנאה הוא דבר בפני עצמו ואין להמצוה שייכות עם ההנאה רק שאינו יכול להפריד מללה"נ דנהי דלא איכפת לן במה שהיה מקום המצוה מ"מ ההנאה מן המצוה בימות החמה כל כהאי גוונא לא אמרינן מללה"נ דנהי דלא איכפת לן במה שהיה מקום המצוה מ"מ תערובת ההנאה שיש בהאי מעשה להיכן אזיל ואסור, אבל מצות סוכה עיקר יסוד מצוהה על ההנאה שהתורה אמרה צא מדירת קבע ושב בדירת עראי דהיינו שהשימוש שהאדם יש לו בביתו לא השנה דהיינו ישיבה רהי בהג שימוש זה בסוכה בדירת עראי ולהכי הולכי דרכים פטורים מן הסוכה וכן שומרי פתיות או מטטער פטורים ואם ישבו בסוכה לא קיימו מצוה כלל משום דעיקר המצוה לישב בסוכה במקום בית ומי שיש לו איזה חפץ שבטבילה לא היה יושב בבית אין כאן מצות סוכה דעיקר מצות סוכה שתהא סוכתו תמורת ביתו ואכילתו ושתיתו וישיבתו שבכל השנה היא בביתו תהא עתה בסוכתו וא"כ כיון דיסוד מצות סוכה היא על הנאת הישיבה וקיי"ל מללה"נ לא איכפת לו בהנאת הישיבה דאית בה הנאת הנתיבה היא עיקר המצוה ומתבטלת ההנאה בתוך קיום המצוה דכיון שההנאה היא וכללת בקיום המצוה היא מתבטלת בתוכה עכ"ד העונג יו"ט, ובספר חזון עובדיה סוכות (עמוד ס"א) סמך ידו על דברי העונג יו"ט עיי"ש, ולפ"ז אתי שפיר דברי הרב יד סופר ופשוט.

עוד כתב היד סופר לפשוט שאלה זו מדברי הגמ' בפסחים (כ"ו ע"א) דאיתא התם אמרו עליו על ריב"ז שהיה יושב בצילו של היכל ודורש כל היום כולו והא הכא דלא אפשר ומכיון שרי, ורבה אמר שאני היכל דלתוכו עשוי ופירש"י ואין הנאת צילו נאסרה דאין זה דרך הנאתו, ועי"ש בתוס' ד"ה שאני, וא"כ בית בעליה שעל גבי ביהכנ"ס, מ"מ מותר ליהנות מכותל ביהכנ"ס מבחוץ וכמו שמותר ליהנות מצילו של היכל והרי קדושת ביהכנ"ס הוי מעין קדושת ביהמ"ק כמבואר במשנה במגילה (כ"ח ע"א) ובשו"ת הרא"ק (שורש קט"א) א"כ הכ"ז שרי, ושוב כתב היד סופר לדחות ראייתו על פי דברי ר' אבהו דאית בה הנאת מהלכות יסודי התורה הל' ח' שכתב דדוקא גבי ריב"ז שהיה צורך גדול בדבר לדרוש ברבים הלכות תהג היה מותר לדרוש וליהנות מצילו של היכל עיי"ש באריכות, וא"כ לענין נד"ד אין למדיין משם להיתר, אמנם שוב כתב לאידך גיסא דכיון דקדושת ביהכנ"ס קיל יותר מביהמ"ק כיון דאין בו קדושה אלא מדברגן וכמ"ש הר"ן במגילה (כ"ח ע"א) ד"ה ומאן או כשית

שנחרבו, כמו באותם מקומות באירופה שנשמדו רח"ל ואין דורש ומבקש וכו', וגם יש חשש שיהפך למקום פריצים ומשכן לאנשים תמהונים ומפוקפקים, אזי מצוה למכרם להפקיע קדושתן, אולם אם אין הכרח כ"כ לכך אזי אדרבה ראוי לחוש לד' החת"ס הנ"ל [וכמו שביארנו שאף שמותר במכירה ע"פ דין וכפשט דברי המב"ט, מ"מ משום חילול ה' אסור כמו שאמר החת"ס בדע"ת], ולכן בכה"ג שיש אפשרות לבקש מהשלטונות לגדור את המקום ולהופכו לאתר הסטורי וכדו' אה"נ שראוי לעשות כן, אם כי שע"פ דין נראה שמותר למוכרו וכדברי רוה"פ הנ"ל מ"מ משום חילול ה' ראוי לעשות כנ"ל. ובכל אלו הדברים ישנם שיקולים רבים ויש לדון בהם בישוב הדעת לפי צדדי הענין בכל מקרה לגופו ולכן יש לשאול את גדולי ישראל ואנו תכבנו את עיקרי הדברים.

4. וכעת אחרי כל האמור באופנים שמותר למכור, הנה מבואר בשו"ע סעיף ט' שכשמוכרים את ביהכ"נ יכולים למוכרו ממכר עולם, והלוקח יעשה בו כל מה שירצה, חוץ ממחרץ ובורסקי ובית טבילה ובית הכסא ע"כ. והיינו משום שהוא דבר מוגנה, וה"ה כל שאר דברים המגונים, אך סיים השו"ע שכ"ז כשלא מכרוהו ע"י ז' טובי העיר במא"ה אבל ע"י זט"ה במא"ה מותר ללוקח לעשות אפילו הארבעה דברים, ומעתה אם ימכרוהו ע"י זט"ה במא"ה מותר הכל, ולהלן בסמוך במוסגר יבואר איך הוא מתפרש למעשה בזה"י. [ובכלל זה מבואר בפר' שגם כל אלה שהם אחראים על המקום וצרכי הציבור מוטל עליהם הרי הם כמו אנשי המקום והם כאלו במא"ה, ויש לבאר: א' שזט"ה היינו האחראים על המקום ונתמנו ע"י הציבור שם, ואע"פ שבגמ' (במגילה כ"ו) נקטו ז' ט"ה, וכן הזכירו כל הפו', לאו דווקא הוא, וכן הוא בלשון הר"ן (ז': ד"ה וכן במותריהן) דהא דאמר רבא לא שנו אלא שמה שמכרו זט"ה במא"ה, היינו לומר שמכרו אנשי העיר שלא מדעת פרנסיהם וכו' עיי"ש, ואף אומנם דאיירי בזט"ה מ"מ נראה שהעיקר הוא במה שהם פרנסי המקום, וכה"ג כתב בב"י בההיא דסעיף ז' בסוף חלקו הראשון, דבמכרו בני העיר שלא מדעת פרנסיהן נסעקינן אבל אם הסכימו זט"ה באותו מכר וכו' ע"כ. והכי דייק בשו"ע סעיף ז' דהיינו שמכרו בני העיר שלא מדעת פרנסיהם וכו', והנה אע"פ שמבואר שם דפרנסים היינו הזט"ה (וכ"כ במשנב"ב). ומ"מ מדנקטו כן "ל ששה מהרה"ל בתשו' א"י סימן קנ"ג שאם יש מקום, ועיין עוד בירושלמי (פ"ג ריש הלכה ב') ששלשה מבית הכנסת כבית הכנסת וכו', וכח שלשה שהעמידו עליהם כחכ אותם יחידים לא אותו ביהכנ"ס, וה"ד בר"ן שם, והובא בב"י כאן וכו"ה בביה"ל ס"ו דו"ה"ה שביט כנסת של יחידים כמו של בעלי אומניות וכו', אם ביררו שלשה מאנשיהם לפקח על עסקי ציבור שלהם הרי הם שקולים ככל אנשי ביהכנ"ס לענין מכירה, ולא דווקא בהו' ז' טובים כמו בממונים על צרכי עיר כולה דבעינן ענינן ר' ז' טובים וכו' ומה שכתב ביהכנ"ס שלהם כמו ז' על ביהכנ"ס של בני העיר ע"כ, (אומנם כבר מבואר שם דהיינו במקום קטן אבל בצרכי עיר גדולה בעינן זט"ה), ולכאורה לא אפשר לומר שגם אם מינו עליהם אחד מיוחד שיפקח על עסקי הציבור נמי בכלל זה, דמאי שניא. ואח"כ מה כתב השו"ע שם שאם קבלו עליהם בני העיר בפירוש במכר זה שכל מה שיעשה אפילו יחיד, מה שעשה עשוי, ומבואר שהצריך מינוי בפירוש ואינו ענינן של זט"ה וכו', לפי שיש לומר דהתם מיירי שאינו פרנס שעניני הקהילה מחללים עליו אלא שרק לענינים מסוימים תלוי בדעתו, ולכן לא מהני מן הסתם וצריך שייקבלוהו במפורש, אולם לענין גבאי שהוא אחראי על כל עניני הקהילה שפיר הלא אפשר לומר שהוא ממש כד' טובי העיר, ועו"ל דבתלולה בדעת יחיד שפירוש שיש גנוף מיוחד שיכול במכירתו לבד להוריד המעות מקדושתן, וע"ע בביה"ל (ד"ה ואם קבלו עליהם) ודו"ק. ואז"ת עוד שאם מועיל ג"כ יחיד א"כ אמאי נקט הירושלמי שלא דווקא שבעה טובי העיר אלא ה"ה שלש נגימא דה"ה אחד, וי"ל דכיון שיש כמה דברים בעניני הציבור שאינם יכולים להיות בפחות משלשה, וכמבואר בגמ' דבב"ב (דף ח') שקופה של צדקה אינה נגבית בפחות משנים וכו' ואינה מתחלקת אלא בשלשה, לפי שהיא כדיני מעונות. לענין על כל עני ועני כמה ראוי ליתן לו, וכן ממחוי כמו שמתחלק בשלשה כך אינו נגבה אלא בשלשה וכו' עיי"ש, וכ"פ בשו"ע יו"ד סי' נ"ו ס"ג. וזה בינן אב להרבה עניני צדקה ש"א"א למנות אחראי אחד או שנים וצריך שלש שידונו בכל דבר להיכן ילך הכסף וכו', וא"כ שפיר דנקט הירושלמי שלשה, שהוא אורחא דמילתא שאין פחות משלושה, אולם עדיין שייך היכי תמציי שמינו אחד מיוחד, וכגון במקרה שיש מי שילקח צדקה או באופן שאינם צוקים באיזה אופנים. או כל כה"ג (וכבר חשוב וגדול בדורו ודאי מהני ביחיד), ואציקרא דמילתא עיין במשנב"ב (ס"ק כ"ט) שהביא מתשרי הרשב"א ח"א סי' תרי"ז שזט"ה אינם דווקא זט"ה המבוזרים כהנמה או בעושר וכבדו, אלא שבעה אנשים שהעמידו הציבור פרנסים על עניני העיר והרי הם כאפוטרופים שלעליהם, וכתב שאם קבלו עליהם לכאז א"צ שבעה, אלא שאם מקבלים עליהם אנשים לעסוק בדבר ידוע ומפורט, וכגון שביררו אותם למכירה, אפילו אחד נמי יכולין למנות, וכל מה שעשה עשוי, דהתם מיירי שהעמידו עליהם פרנסים בסתם לפקח על עניני הצדקה ולכן נשכון שבעה יש להם רשות לכל דבר אע"פ שלא העמידום בפירוש לכך, משא"כ בפחות מזה דצריך שייסכימו בני העיר במפורש (וכ"ה בד"מ אות ח') בשם תשרי הרשב"א הנ"ל, ושש"כ הר"ן, וע"ע גם בב"י בבדק הבית שבהיא בן בשט"ה בשם הרשב"א הנ"ל). ועיין עוד במשנב"ב להלן (ס"ק ל"ו) שכתב עוד בשם האח"י שאם תלו הדבר בפירוש בדעת היחיד שיכול למכור ויעשה מה שירצה בלא הסכמתם, (וע"ע בביה"ל ד"ה הא"א שהביא מהט"ז לפי דאנשי המקום הגדולים להתפלל בו או אלו אנשי עתידים להתפלל בו כפי דרכם. ז'. ולענין בעמד אנשי העיר כבר מבואר בב"י (וכ"ה במשנב"ב ס"ק ב') דא"צ שיהיו ממש באותו

התתפלל שם ה"ז ג"כ כנעילת דלת בפניהם, וה"ז בכלל האמור במשנב"ב וע"ע גם בשעה"צ לעיל אות ל"ג, וכ"כ האח"י אומנם נראה שכ"ז באופן שיש סיבה חשובה בכדי שימנעו ממנה החוג השני להתפלל עימם, וכגון כשר הבאנו במקומו מדברי הפו' גבי ס"ת או הביטוי של המילים וכדו', אולם אם בשביל מנהגים בעלמא כגון עדות מסוימות שרגילים להוסיף איזה קטע או איזה פסוק בעת קריאת התורה, או לפני ברוך שאמר וכל כיצוא בזה, אין להוסיף איזה פסוקים מפ' בשלח אחר או ישיר בשבת שירה וכל כה"ג, וענין זה נראה ללמוד מתשובת הרדב"ז (ח"ג סימן תע"ב) שהובא במשנב"ב לעיל (בסימן קנ"ט ס"ק ב') שהאריך בענין הדבר שמתחלקים למנינים ולא מתפללים כולם ביחד, וכתב שם שאם כולם לב אחד הוא שקילסין עולה יפה אסורים להפדר, אולם אם חלק לינם יותר טוב הוא שיתפללו כל כת בפני עצמה וכו' עיי"ש, ומבואר שם שכל זה כשיש קפידא ביניהם עד כדי שיקולים לבא למחלוקת נקטטה, אבל סתם כך אין להם להחלק, וכן כתבו בתוקף בשו"ת חת"ס חח"מ סימן י"ב, ובשו"ת בית שלמה ח"א סי' כ"ו ועו"א, וה"נ בנידו"ד שבשביל דברים בעלמא אין להם להחלק, ולכן אף אם הם מתחלקים ופורשים ה"ז חיסרון בהם, ואין שום מניעה מלמכור את ביהכנ"ס, ואדרבה אם בנידון הרדב"ז אין להם להחלק סתם כך ק"ו בנידו"ד שהרי בנידונו הוא רק חילוק מנינים אבל מ"מ כולם מתפללים ובית הכנסת שלהם ג"כ ומשא"כ כאן כשמוכרים את ביהכנ"ס לקהילה מסוימת ואין כ"כ מניעה לאחרים א"כ לא היה להם להחלק מהם, ואם עושים כן ה"ז בכלל מה שנא' כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם וכו', ופשטו. אך יש להוסיף עוד דכל האמור הוא ע"פ דין. אולם לפנים משורות הדין יש לראות לכתחילה באופן שלא ימנע אף א"ג, ובפרט בני אדם שאינם חזקים כ"כ ביר"ש, שיש חשש שימנעו מלבא, וראוי לנו להשתדל לקרבם שלא ידחו מהסתפק בנחלת ה', ובודאי שלא שייך בזה הלעיטוהו לרשע וכו', כיון שטבע הוא בבני אדם שיש להם מניעות ובפרט כאשר הם בתחילת דרכם, שזה עתה יצאו מכלל תינוקות שנשבו ובודאי יש לקרב ולא לרחק, ולכן יש לשאול לחכם, והתחכם עיניו בראשו לראות מה יצא בסופו.

ועיין עוד במשנב"ב לעיל (סימן קנ"ג ס"ק ל"ג) שהביא דברי הגמ"א (ס"ק י"ג) בשם מהרה"ל בתשו' א"י סימן קנ"ג שאם אין מתפללים בבית הכנסת של כרכים יכולים למכרה עיי"ש, (וע"ע בשו"ת צ"א הנ"ל באות ט שביאר הלכה זו מדברי הפו' שאין הטעם בגלל שהגזינוהו, וכמש"כ החת"ס אלא אף מעצם שלא גרים שם וכו', ואכ"י ה"ה בנידון המעשה דילן נמי, ועי' לעיל בסי' קנ"ב במשנב"ב סק"ט בשם הט"ז אודות מקום יהודים שהיו דרים חוץ לחומה וארעו הענין שנתיישבו בתוך החומה, והיתה ביהכנ"ס לבדו מחוץ לחומה, והתירו לסתורה. דאין לך תיעוזה גדול מניה"ה וכו', עיי"ש. והיינו ה"ה בנידונינו שעברו לגור בעיר אחרת, אמנם שם מיירי שסותרים את ביהכנ"ס זו לצורך בית ביהכנ"ס האחר, וכאן הוא במכירה בעלמא, אולם מ"מ יש לנו את ההיתר במכירה מצד שאין מתפללין בו).

ואכ"י נמצא אפיומא ממה נפשך שאם הם מתפללים שם מותר למכרה בכל אופן אף שהיא של כרכים [וזה נוסף על כל האמור לעיל באות ב']. ואם מתפללים שם א"כ בלא"ה אסור למכור ככל האמור לעיל בסמוך וכבר ביארנו לעיל בסמוך שאף אם היו מי שימנעו מהתפלל כלל בלא מניעה שאסור למכור ביהכנ"ג, ופשטו שה"ה אם הם אנשים מועטים ג"כ אסור למכור את ביהכנ"ס שהרי מ"מ יש מנין [אך זה נסתפקתי באופן שיש יחידים המתפללים בבית הכנסת בלא מנין, אם מותר למכור את בית הכנסת דכון ביהכנ"ס שאין בו מתפללים, או שאסור, שהרי מבואר בשו"ע הל' תפילה (סימן צ' ס"ט) שאף אם אדם נאנס ולא התפלל בשעה שהתפללו הציבור והוא מתפלל ביחיד, אעפ"כ יתפלל בביהכנ"ס עיי"ש. והו"ט דהוא מקום קבוע לקדושה, ואף שאינו עשוי למנין מ"מ אין מקום הקבוע לתפילה, ומסתבר שאסור למוכרו, וצ"ע מלשון כמה פו' שנקטו שהדבר תלוי אם יש מנין מתפללים. ועי' באגר"מ ח"א סימן נ' ווח"ז סימן כ"ו, ואכמ"ל].

3. והנה מה שהבאנו לעיל מדברי המבי"ט שביהכ"נ שאין בו מתפללים מותר למוכרו, הנה מסתימת דבריו משמע שמותר למכרו בכל אופן ובלא סיבה מיוחדת, אולם החת"ס בתשרי סימן אל כתב שכל דברי המבי"ט אמורים דווקא בנידונו שהיה ביהכנ"ס שנהגו בו שני השכירותו לבית דירה והזניחוהו וכו', אבל סתם כך ללא סיבה אסור, והוסיף שאף אם היה מותר מן הדין מ"מ מאחר שראינו שאמות העולם מקפידים במקום שהיה מיועד לתפילתם וכדוף גורדים את המקום שלא יהיה בו קלון וכדו', א"כ ה"ז חילול ה' אם לא נעשה כן. ע"כ. והנה מה שכתב לפרש כן ככוונת המבי"ט כבר העיר בשו"ת צ"א הנ"ל באות ט' שפטש"ד ז' המבי"ט ל"מ כן, וכן העיר עליו כבר בשו"ת מעי"ש, וכן נקט בפשטות בנו"ב ושכן נראה מעוד פוסקים עיי"ש, אולם עדין אף אם נדחה הראיה של החת"ס עדין קשה להתיר אחר שמ"מ החת"ס אמר בדעתו דע"ת שיש בזה חילול ה', וכו' [ובודאי דלאו דווקא בחוץ לארץ שמצויים בתי תפילה וכדו' אלה הם] בארץ ישראל נמי הוי חילול ה' אם ישמע שנתנצו בית הכנסת, אחר שידוע בלשון של עושים כן לבתי תפילות. (וכבר ידוע הכלל בפר' שכל דבר שהוא מתפרסם ועובר לידעת הציבור, אף אם אינו נעשה בפניהם ממש ה"ז בכלל "פרהסיא" וכמו לענין המחלל שבת בפרהסיא דהוי מומר, וכן לענין מכירת ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר המבואר בסי' קנ"ג שפשטו בפר' שא"צ שיהיו כולם "במעמד" אחד, כפשטו, אלא אף אם יודע להם נמי, (וההיא דגישין ל"ה. שאני והוא ע"א). וה"ה הכא דמ"מ הוי חילול ה', ועוד שיש חילול ה' גם כלפי אותם אנשים שאינם שומרים תורה ומצוות, שהרי הללו ג"כ לא יחריבו מקומות חשובים ומזכרות וכדו' וא"צ להאריך עוד].

אולם למעשה הדבר תלוי לפי הענין שאם באמת הוא מקום שעלול להתחלל בזיוון המקום ע"י הגויים אם הוא בחו"ל, או ע"י מומרים בכל מיני מקומות, אם דואי שמותר מוצאה לחללם ולהפקיע קדושתם על כסף, ומימכרוהו כדי לבנות בכסף בתי כנסיות ובתי מדרשות במקומות שיש בהם יהודים שומרי מצוות שיתפללו שם ע"כ, ובפרט אם יש שאם יזניחוהו כך כמות שהוא יקחורו השלטונות וישתמשו בו, אם דואי מצוה להציל מידם, והצליח את כבוד ביהכנ"ס ולחללו על הדמים, וקע"ז ראיתי בכה"ח בסימן קנ"א אות ז' בשם הזרע אמת, ועו"א. ופשטו. אך דברי החת"ס ראינו הלום שכבר הארכינו הא"ח בכוונתו וה"ד בפס"ת אות ט"ו וביארו כעין האמור אלה הם בתי כנסיות ומדרשות שהיו בעבר בקהילות ובעיירות שונות

לאסוקי אדעתיה וי"ל דאה"נ ותלוי לפי הענין אם הוא המקום מבוסס וכו' א"נ דיש לחוש שיתנחו ביהכנ"ס אחר וכולם יעברו לשם וכל כה"ג בדברים המצויים (וע"ע בגיטין כח: שמה ימות חיישינן), ועוד כבר הבאנו במקומו מדברי הפו' גבי ס"ת שהופקד בביהכנ"ס שאף שהיה שם לזמן מרובה ה"ז שלו, עיין בשו"ע סי' קנ"ג ס"כ ובמשנב"ב שם. וכ"כ כל פו' זמנינו כמובא בפס"ת שם, ומטעם שאומדן דעת הוא שאדם נותן ממון רב רוצה שיהיה שלו לעולם וכו', וה"נ י"ל בנידו"ד, אמנם בביהכנ"ס של אדם פרטי אף שנתנו לציבור ודאי הוא כן, וכאן החידוש הוא ביותר לענין ביכנ"ס ששיך לציבור], וע"ע להלן שבנידו"ד אם כבר לא מתפללים בו קיל טפי שאף של כרכים מותר למוכרו, וכל האמור לעיל הוא מעיקר הדין לבאר שאף המתפללים בו יכולים למוכרו].

ובכל הנ"ל כן נראה מדברי הביה"ל סעיף ז' ד"ה שבאים אהא דכתב השו"ע שדין כרכים היינו שבאים לשם ממקומות אחרים וכתב שר"ל "ועשו אותו בודאי גם כן דאעתה דכולי בעלמא", עכ"ל. ונראה כוונתו לכל מה שנתבאר שכל שאינו דבר שעשוי אדעתא דכולי עלמא אינו בכלל ההיתר [ובזה תלויים כל הסברות הנזכרות, לכאן ולכאן, שהכל תלוי אם נעשה אדעתא דכולי עלמא או לא]. ויותר מזה דקדק הביה"ל דבעינן דבר שעשו אותו "בודאי" אדעתא דכו"ר, ונראה בזה שאפילו בדבר שהוא ספק דשמא עשאוהו אדעתא דכו"ר ג"כ יש להתיר ואע"פ שיש ספק שאם הוקדש גם לדעת אחרים ויבואר להלן בסמוך הישוב לה', [אך תחלה יש לבאר דהנה לעד רק שהקדישה בביה"ל, דאמנם כן משמע בביה"ל, אולם המשנב"ב (ס"קל"ג) משמע בהיפך, שהרי כתב שכל הנידון של כרכים הוא באופן שמסתמא בנאוהו אדעתא דהנכנסים שם, וסיים שם "אבל אם ברור" לן, שלא בנאוהו אלא אדעתא דבני עירם לבד, וכו', דינו ככפר, וצ"ע, הלא להאמור אף בספק שרי, וי"ל שבמקום כרך ה"ז מוחזק שיבנוהו אדעתא דכו"ר, ולכן בעינן דבר מפורש לאפיקי מחזקתן].

לכאז צ"ב א"כ לא"ה במספך נקל הלא שפיר יש להסתפק שמה הוקדש בשביל האחרים וה"ז קשה בין לטעם ראשון שחוששים שרכים נתנו בבניה ויש להם זכות ממונית באותו מקום ובין לטעם שני שבנו אותו אדעתא דכו"ר והקדישוהו לכן, וכנ"ל בתח"ז שני, ליישב, ותחילה יש לבאר דהנה לעד רק שהקדישהו אדעתא דאחרים מ"מ אין בזה זכות ממונית אלא מעלה מצד הקדישה של המקום שבכה"ג חמורה קדושתו ואף לטעם הראשון נמי אפשר שאף שיש להם זכות ממונית במקום אין פירוש שמשמ קרוי עליו שהרי לא תרמו את כל הבנין (ועמש"כ לעיל בד"ה ובאופן, במסוגר), ולכן אף אם יש מי שסייע בבנינו אין פירוש הדברים שיש לו חלק ממוני בו ממש, רק לענין שבכה"ג בודאי נחשב כמקודש גם אדעתא דידיה, [ועיין בשבט הלוי יו"ד סי' כ"ח שהביא ב"ש הרמב"ם וכו"ה איברו הבין כפשטו דלטעם הראשון היינו משום ממונא, ומטעם זה נתחבת להתיר (אומנם אף לדעה זו נראה להקל בנידו"ד) וכמו שיבאר בסמוך בד"ה (והשתא) אכן בסו"ד שם צידד דיש כמה נדבנים עיקרים וכו']. ואכן בדברי הוקדשהו אדעתא דכולי עלמא או לא (וה"ה שיש להם קנין בזה, אולם עדין אינו ברור דכאמור אין זה קנין גמור כבדי, שיוכלו לעכב בכל מיני דברים וכנ"ל (וכנ"ל ד"ה ובאופן), וז"מ בלשון הרמ"ש המובא בב"י שסובר שהטעם הוא ממתנת שהוקדשה לדעת כל העולם, ואעפ"כ נקט בתר"ד שיש לכל אחד חלק קניו בה, ופירש דהיינו שיש לו זכיה בה, עיי"ש וה"נ יתפרש הלשון קנין למאן דאמר שיש זכות ממונית כנלענ"ד שפטושות ואף את"ל שיש בה זכות ממונית אכתי אין זה אלא ספק וכמו שיתבאר בסמוך.

והשתא דאמרנין דאינו אלא קדושה בעלמא י"ל איפוא דשפיר יש לנו להקל בזה מספק, (ולכן דקדק הביה"ל דבעינן שיהיה עשוי "בודאי" אדעתא דכו"ר), דהא אינו אלא מעלה בקדושה, וכבר כתבנו על"ת בתח"ז בשם המהר"י ז"ר בזה ועוד אח', שהסכימו ששקדושה זו איזה אלא מדרבנן ובכל מה שיסתפק לנו בזה הענין לקולא וכנ"ל. ולכן בעינן שיהיה בודאי כן, כבדי לאסור, ועוד נ"ל בפשטות דלא חיישינן לספק, משום דהוי כאן כעין ס"ס, והיינו דכולו ספק שמה הוקדשהו אדעתא דכולי עלמא או לא (וה"ה לטעם ראשון שמה נתנו בבנינו), וספק נוסף שמה יש מי בסוף העולם שמוחה ושהיא בכלל אינו מוחה, ולכן לא פקדינן בהא ובעינן דווקא שיש עשוי בודאי לכן ושפיר כתבו הפוסקים הנ"ל דכמעט ולא מצוי כיום בתי כנסת של כרכים, שהרי אין שום בירור לומר שנעשה אדעתא דכו"ר, שאין מצויים כיום ירידים וקיצא ששהוים שם תקופות וארכות ואף את"ל שיש איזה מעטים שם, אכתי י"ל שבנו אותו אדעתא דאנשי המקום, ועיקר דעתם על העיקר ולא על הספלים (וזה לא נתבאר כמה אורחים בעינן שיהיו שם בכדי שיחשב שבנאוהו אדעתא דידיה, ובפשטות הוא תלוי ביחס לאנשי המקום אם הם רבים ואלו מעטים, וכן תלוי בזמן ההואות ובאופן ההקדש וכל כה"ג), ואף אם כיום אנו רואים שהיו עשוי כמו שטיבלך כלל העולם ולאורחים, אכתי י"ל שהוקדש כך אדעתא דאנשי המקום, כפי שכן מסתבר (אדם בונה ביהכ"נ בשביל אורחים בעלמא שאינו דבר ברור כ"כ), ורק אח"כ יתלקט אליהם אחרים, (וכעין מש"כ המשנב"ב ס"ק ל"ג במוסגר), וע"ע במשנב"ב ס"ק ל"ג בסופו ובשעה"צ לא.

ועיין להלן אות ב' ד"ה ועיין, וכן באות ג' מתחילתו, עוד בענין מכירת ביהכנ"ס של כרכים שהיו עשוי אורחים שם, [וכל מה שדיברנו עד עתה הוא בעצם היכולת והכל למוכרו אף שהוא של כרכים].

2. ובכל אופן לא הותר למוכרו אלא דווקא שיש להם בית כנסת אחר להתפלל בו, וכמש"כ הרמ"א בסעיף ז' דכ"ז לא מיירי אלא כשיש להם בית הכנסת אחרת, אבל אם אין להם רק בית כנסת אחת אסור למוכרו, דהא אפילו לסותרו אסור עד שיבנו דווקא [וכה"ג אשכנח בשו"ע סימן קנ"ב ובמשנב"ב שם] ע"כ, והיינו אפילו לביהכנ"ס של כפרים וכלל כה"ג, דמ"מ בעינן שיהיה להם מקום אחר להתפלל בו, ועיין במשנב"ב (ס"ק מ"א) שהביא מחלוקת הפו' אם מותר למכרו גם באופן שלא בנו אחרית במקומה ונפ"מ כשיש להם שני בתי כנסיות, שלדעת הגמ"א אסור למוכרו ואכ"כ בן אחרת נעשו, ולדעת הט"ז א"ו ר"י מותר, עיי"ש, אולם בכל אופן הוסיף המשנב"ב שכ"ז נתנאי שביהכ"נ השני גדול ומרווח להחזיק את כולם, ע"כ. ובכלל זה צריך שיהיה מקום שיוכלו לשבת שם ברווח ולא יצטורכו להדק, באופן שיוכלו להמנע מלבא לשם ובכלל זה צריך שיהיה ראוי לאותו עדה שהיו רגילים להתפלל בו, משום שאם ימכרוהו לעדה או לחוג אחר וימנעו המתפללים האחרים

קדושה וכו' עיי"ש וכה"ג כתב בשו"ת זית רענן ח"ב או"ח סי"ב דיש לסמוך על המקילים ובפרט שהוא רק מעלה דרבנן, וכבר כתב כן בשו"ת פני' סימן ז' וכ"כ עו"א ה"ד בצ"י"א ח"יד סי"ח עיי"ש, ועיין להלן באות א' בד"ה וכלל מה שביארנו עוד בזה, ודו"ק, ובעצם הדבר בקדושת בית הכנסת אם הוא מדארי או מדרבנן עיין בשד"ח מערכת הבית אות מג ובכה"ח סימן קנ"ג אות ו' וע"ע בפס"ת ר"ס קנ"א שציין שם לפוסקי זמנינו בזה, ובחקירה זו תלוי כל האמור, ואכמ"ל.

1. בשו"ע שם סעיף ז' כתב והא דבית הכנסת נמכר הני מילי של כפרים שאין באים אנשים ממקומות אחרים, שלא נעשו אלא לבני הכפרים לבדם, ולכן יכולים למוכרו, אבל אם הם של כרכים שבאים להשם בני אדם ממקומות אחרים, אפילו בנו אותו משלהם אינו נמכר אא"כ תלו אותו בדעת היחיד שאז יעשה בו היחיד מה שירצה בהסכמת הציבור, ע"כ. ומקור הדין בגמ' דמילה (כו.) לא שנו אלא בית הכנסת של כפרים, אבל בית כנסת של כרכים אסור למוכרו ע"כ, ובטעם הדבר כבר הביא בב"י מהראשונים ב' טעמים וכמו שהובא בתוס' ובר"ן ועוד, טעם א', שרכים הוציאו בבניה ושמה יש אחד בסוף העולם שהוציא בה, וחלקו מעכב, וטעם ב' שבני אותו מקום בונים על דעת כל העולם והרי הם מקדדיהם אותה לכל, ובב"י פסק לחומרא, וכ"ה בשו"ע שם, והשתא בנידונינו כיון שהוא ביכנ"ס גדול ומפורסם ולפעמים באים לשם בני אדם מכל מיני מקומות שוב אסור למוכרו, אומנם במג"א (סקי"ז) הביא בשם המשטא בנינו שיש ל"ג דאתרא שכל מקום אפילו דשכיחי רבים עוברים ושבים לפרקים, כיון דלא קביעי בעיר אלא עוברים ושבים דרך עראי נקרא כפר, אומנם כל מקום דשכיחי מעלמא שבאין להתפלל שם, כגון מקום שהסוחרים מתקבצים שם תדיר לסחורה או מקום שיש שם חכם גדול שמתקבצים שם רבים וכו' ע"כ, ונראה ביאור דבריו שאין כוונתו לחלק בין אם יש אנשים שבאים לשם לפעמים אף לא מתפללים שם, לבין אלה שמתפללים שם, דהא פשיטא כיון שלא מתפללים שם, למה נחשבו כבנאוהו אדעתם ובודאי גם לא נתנו בבנינו (וע"ע להלן בפרט זה), אלא כוונתו דאף אם באקראי מתפללים שם, ג"כ לא חשיב עיר, אלא אם כן הם קבועים שם תדיר, וטעמא דמילתא דהא עיקר האיסור הוא במה שבנאוהו אדעתא דכולי עלמא, ואין צורך אדם ליתן דעתו בבניית ביהכנ"ס אלא למי שקבוע בו ולא למי שמתפלל בו באיזה פעם.

[ובאופן שהם ג"כ השתתפו בבנינו לכאז בכל אופן יהיה אסור למוכרו דהא יש להם חלק, ואף על פי שכבר הבאנו דאיכא תרי טעמי באיסור המכירה וכל"ה והב"י פסק להחמיר שאפילו שלא נתנו אסור, אולם אכתי נראה שהב"י פסק כן לחומרא בנידונו, אולם באופן שהם באמת כן נתנו לבנין שלא בנאוהו אדעתא דידהו וי"ל שידהו הב"י להחמיר גם בזה דהא מ"מ יש להם חלק. (וכן מבואר במג"א סק"י"ב בשם המושב"ב הנ"ל שכתב והדבר ברור שאם לא היתה דעתם וכו' וגם לא השתתפו וכו' וכ"ה במשנב"ב ס"ק ל"ג), וע"ע בשו"ע להלן סט"ו דיש הר"א שיוכל אדם לאסור את חלקו בבית הכנסת וכו' עיי"ש, אולם באמת ז"א דהא בודאי אומנמא דמוכח הוא שישן את תפסידו, ועיין בזה להלן בסעיף י"ד וביורה דעה סימן רנ"ט ס"ג ובחכמ"א ככל קמ"ח סט"ו, אולם בתורתא בעלמא הא ודאי אין דעתו לקנות לו חלק שיהיה שלו ממש, וכן מבואר ברמ"א ס"ז שבעשוי לבני הכפרים הוא אפילו כמ"ל בשם אותה משל אחרים, וביאר המשנב"ב סק"ו דמסתמא אחרים נתנו להם המעות שיעשו בהם כל מה שירצו, וע"ע גם בשעה"צ להלן אות לא, עיי"ש. וכל שלא התנה בפירוש בודאי אין לו זכות לכך, ובפרט שגם הבאים מן הסתם לא נתנו אדעתא דמיניה וכו' זכות ממונית ממש, ואינו אלא תרומה בעלמא לכל זמן שיועיל לציבור יהיה מה שיהיה].

וגם בערוך ושולחן סעיף כ"ד הסכים לדברי הגמ"א וכתב שכן נראה מצד הסברה, והיינו כמו שביארנו שבכה"ג בודאי לא בנאוהו אדעתא דאורחים בעלמא וכו' כתב שם בפנ"כ, ודימה זה לדבר שברור לנו שבנאוהו רק לדעת אנשי העיר ולא לאחרים, וסיים דלפי"ז מטיטה הם בזה"ז ביהכנ"ס שנידונו ככרך לענ"ז, (והינו שאפילו אין"ה במא"ה יכולים למכרו), וראיתי בשו"ת צ"א ח"ד סימן אות ה' שציין ששנינו פסקו בעין יצחק וכן בספר קובץ על הרמב"ם ועוד, ולהלן אות ז' הוסיף בשם שו"ת פני יהושע חאו"ח סימן ז' דלא מקרי כרך לענ"ז אלא עיר גדולה שגדולותה שהוא מקום שוקים וירידים שבאים לשם מכל הצדדים תמיר, ויהיו פעמים באים אורחים שם וכו', באופן שרוב פעמים נמצאו בה עשרה בטלנין מעלמא אבל עיר גדולה שאינו מקום שוקים אע"פ שלפעמים באים אורחים מעלמא אינו נקרא, וסיים שאין לא מצוי כי אם בקהילה שיש בה הרבה ירידים בשנה ואורחים חונים שם כמעט חצי שנה או יותר שהם הקדישו לדעתם וציין שכן הסכימו לזה בספר תורת חיים סופר שותרת שי וזית רענן ועוד.

אומנם עדיין יש לבאר דהנה בבית כנסת שכולו עשוי בשביל אורחים כמו שמצוי בבית הכנסת כאלה מרכזיים במקומות הומי אדם, ונקראים בשם שטיבלך וכיוצא, הלא ודאי שכל עיקר בית הכנסת נבנה בשביל האורחים [ואף אם בתחילה לא נבנה על דעת האורחים אלא על דעת אנשי המקום, וכגון שלא ידעו שהמקום יתפתח כ"כ ויהיו עשוי לאורחים מ"מ אפשר שגם אחר כך הוקדש אדעתא דידהו, וז"א נהירא (שרק בבניה קדוש אדעתא דמי שחשבו עליו בשעתו), ועכ"פ באופן שמשפצים את הבנין ומוסיפים בו חדרים י"ל שכבר נאסר המקום אדעתא דכולי עלמא], אולם ז"א דמ"מ כל אלה המתפללים הרבים הלא מגיעים בפשטות מכל באיזור בעיקר, ואדעתא דידהו נבנה, ולא מבניאי אם יש שם מנינים קבועים ומסודרים שבודאי נבנה אדעתא דידהו, וא"פ שיש שם גם כמה דתורה תפילה שבודאי נבנה אדעתא דהעיקר ולא על הטפל כלל, אלא אם כן כולו עשוי למניני תפילה הלא י"ל שעשוי בעיקר לתושבי המקום שהם עיקר אלה שבאים לשם, ואינו כיריד וכיוצא שהוא מקום שכולו עשוי לאורחים וכל מהות המקום כולו הוא לאורחים ותלוי לפי הענין [ומה שכתב בצ"ח"י שם בשם המהרש"ג שבזמנינו מקילין בדברים כאלו מטעם המבואר ביט"ז סי' קנ"ג רשאי להורידו מקדושתו ואף שלא התנה כהנתנו דמי וכמבואר בסימן קנ"ד ס"ח בבה"ה, ע"כ, יל"ע לכאורה דמנא להו לחשוב כן ומי יעלה על דעתו שתחרב הקהילה והוי מילתא דלא הוי"ל

הס"ת מתוך התיק ומניחים בתוך הארון, לכן הוי הארון תשמישי קדושה עיי"ש. ואה"נ אם אין מוציאים כלל הס"ת מן התיק וכמו שנוהגים כיום, הוי הארון רק תשמיש דתשמיש וליכא ביה אלא קדושת ביהכ"נ. וכ"כ כאן כה"ח ס"ק י"א. והנה מבואר עוד במ"ב ס"ק י"ד שפרוכת אף שעשויה רק לכבוד מ"מ כיון שאין היא מונחת על הקדושה אלא רק תלויה כמחיצה לפני הארון לכן לא הויא לדידן אלא רק כקדושת ביהכ"נ וכמ"ש רמ"א סעיף ו'. וצ"ע שהרי להלן במ"ב ס"ק כ"ט שפי הטעם אמאי לא הויא הפרוכת לדידן כתשמישי קדושה כתב וז"ל ובזמנינו לעולם אין נותנים עליו ס"ת בלא מטפחת. ע"כ ומבואר שרק בלא מטפחת אין נותנים, אבל עם מטפחת נותנים וי"ל שבשעה שמשנים הס"ת על הפרוכת אין הפרוכת למאי עשו כן), ולפ"ז שס"ת מונח על הפרוכת א"כ צריך להיות דין הפרוכת כתשמישי קדושה, שהרי כל העשוי לכבוד אע"פ שאינו נוגע בס"ת אלא רק מונח עליו הוי תשמישי קדושה, וכנ"ל. וי"ל ששעה שמשנים הס"ת על הפרוכת אין הפרוכת באותה שעה לכבוד שהרי אין בה כבה"ג כבוד אלא רק לשימור וכדו', וא"כ באותה שעה צריך שתיגע בקדושה ממש בדוקא. ואילו בשעה שהיא רק כמחיצה ועשויה לכבוד אין היא מונחת על הקדושה. וכיון שבין כך ובין כך חסר לפרוכת תנאי אחד למהוי הארון תשמישי קדושה, (שאם הקדושה מונחת עליו אין הוא לכבוד, ואם הוא לכבוד אין מונחת) לכן לא הויא הפרוכת תשמישי קדושה.

אי הבימה עצמה חשיב תשמיש או תשמיש דתשמיש

שם שעה"צ ס"ק ח': כתב שהשולחן שמוניים עליו הס"ת יש לו דין תשמישי קדושה גם בזמנינו, משום שמצוי שנשטמת המפה והשולחן עצמו משמש לס"ת עיי"ש. וצ"ע שלעיל סימן קמ"א במ"ב ס"ק ד' כתב שאם חייב העולה בתורה להיסמך כגון שהוא בעל בשר או חולה או זקן וכדו' מ"מ לא ישען על המפה מפני שהיא תשמישי קדושה אלא ישען על השולחן עיי"ש, ומבואר דס"ל דהשולחן הוא תשמיש דתשמיש, וסותר למש"כ כאן שהשולחן הוא תשמיש קדושה, וצ"ע.

והנה יל"ע על מה שפסק שם שאסור להשען על המפה דאמאי לא אמרינן בזה לב ב"ד מתנה עליהם וכמ"ש רמ"א להלן סעיף ח'. וצ"ל דהנה כתב שם הבה"ל בדר"ה "ואי אפשר להזהר" שרק במה שאי"א להזהר אמרינן לב ב"ד מתנה, אבל במה שאפשר להזהר אין אומרים כן עיי"ש. ונראה לומר דהנחת סידור על המפה הוא בכלל דברים שאי"א להיזהר ושרי, משום דזה"ל לב ב"ד מתנה. אבל לישען הוא בכלל דברים שאפשר לזהר ואין ב"ד מתנה עליהם, ולכן פסק בסי' קמ"א דאסור לישען. וכן יש ליישב מה שמבואר להלן בסעיף י' שאסור להניח עטרות ס"ת בראש חתנים, וקשה אמאי לא נימא בזה ב"ד מתנה, ולפמנשנת בראש שפיר שכיין שבוה אפשר לזהר שלא ליתן העטרות בראש החתנים, א"כ אין לב ב"ד מתנה בזה אלא עדדיין יל"ע דא"כ אמאי שרי לעשות מפרוכת. הופה לחתנים ומושום לב ב"ד מתנה וכמ"ש במ"ב ס"ק כ"ט אאפשר ליהזר מזה דומיא דעטרות וי"ל דמה שכתב הבה"ל הנו דרך בדבריו שאי"א ליהזר אמרינן לב ב"ד מתנה זה רק בתשמישי קדושה, אבל פרוכת דידן שאינו תשמישי קדושה אלא רק קדושת ביהכ"נ וכמ"ש רמ"א בסעיף ו', וצ"ע שמתנה אלא בדרב שאפשר ליהזר, כיון שהוא צורך גדול. וכן נראה מלהלן סעיף י"ד בהגה שכתב שנהגו להדליק מנר של בהכ"נ לצורך הדיוט אם הוא צורך גדול דאמרינן לב ב"ד מתנה עיי"ש. והנה נר זה יש בו קדושת ביהכ"נ ואפ"ה לא בעינן שלא אפשר להזהר וכמ"ש בהג"ה סעיף ח' גבי תשמישי קדושה אלא סגי בצורך גדול. ומוכח דשאני תשמישי קדושה, מקדושת ביהכ"נ. דבקדושת ביהכ"נ אף שאפשר להזהר כל שהוא צורך גדול כגון פרוכת לחופה שרי.

למכור ס"ת בז' טובי העיר במעמד אנשי העיר

סי' קנ"ג סעיף י': הביא השו"ע מחלוקת אי יחיד בשלו יכול למכור ס"ת, וכבת מ"ב ס"ק ס"ב בשם הלבוש שו"ת"ה במאה"ה לכר"ע מותר להשתמש בדמיה" (לשונו) ומלשון זה משמע שרק אם מכרו, ס"ל להלבוש דשרי לכר"ע להשתמש בדמיה, אבל להתחילה אסור למכור (לדעה השניה בשו"ע) אפילו בזו"ה במאה"ה וקשה דבלבוש ובא"ה מבואר דאך להתחילה שרי לכר"ע בזו"ה במאה"ה למכור ס"ת, וצ"ב. ומ"מ יל"ע בסברתם דמ"ש הבעלות של הרבים מיחיד בשלו, וי"ל.

תיקון לשון

שם בשעה"צ ס"ק ס"א: הביא בשם המבי"ט שאם אין מתפללים בביהכ"נ של כרכים, שרי למכרה" (נטעם דמאי אכפת להו "לכרכים" אחריי שבלא"ה אין מתפללים שם עוד" (לשונו) והנה הטעם שהריא למכור בהכ"נ של כרכים הוא משום שנבנה על דעת אינשי דעלמא כמבואר בסעיף ז' ובמ"ב שם ס"ק לג' א"כ נראה שמילת "לכרכים" שכתב בשעה"צ הוא ט"ס וצ"ל "לעולם", ועיין.

אם בעינן שייהא רגיל במצוה ע"מ לזכות בה

סעיף כ"ב: פסק בשו"ע שמי "שהוא רגיל" (לשון השו"ע) באיזה מצוה הרי שהוא זכה בה, ואף שהפסיק מחמת אונס לא איבד זכותו וא"כ נתרצה עיי"ש. ומלשון "רגיל" משמע שהחזיק בה פעמים הרבה ולכל הפחות ג' פעמים, וצ"ע שבשע"ת ס"ב כ"ז הביא בשם היעב"ץ שאם החזיק במצוה ע"פ הציבור אפילו פעם אחת זכה, וזה תמוה מלשון "רגיל" שכתב השו"ע, וי"ל.

בנ"ל בגדר רגיל

מ"ב שם ס"ק ק"ב: פי' "שהרגיל" הינו שהחזיק בה ברשות הקהל עיי"ש, וצ"ע דאמאי לעיל ס"ק צ"ב פסק המ"ב שאלו שהחזיקו לקבורה, אינם יכולים למחות באחרים משום "שבשע"ת מצוה כל אחד רוצה לזכות" (לשונו) ומ"ש ממאי שפסק הכא השו"ע שכל שהחזיק במצוה זכה בה. וצ"ל דהתם איירי בהחזיקו מעצמם, לכן אינם רשאים לעכב את האחרים, משא"כ הכא שהחזיק בפרשות הקהל, אין אחר רשאי להסיג תחומו. ולפ"ז להרדב"ז (הובא במ"ב הכא בסוגריים) שאפי' לא הרשוהו הקהל אלא שלא מיחו בו זמן רב זכה, א"כ הוא פליג על הדין דלעיל ס"ק צ"ב, דהא לדידיה אין חילוק בין הרשוהו לבין להחזיק מאליו ובכל גווני זה כמבואר. וא"כ יכולים אלו שהחזיקו לקבור למחות באחרים, ועיין.

ביהכנ"ס או ס"ת להשכיר הסופר לכתבה אין שומעין לו ואין מקבלים ממנו דכתיב [יחזקאל ז' י"א] "החמס קם למטה רשע לא מהם" לא נהנים מהם, ולכן יש רשע שמהנה לצדיק ולבסוף מפסיד הצדיק כנגד מה שנהנה ממנו על שם [ויהיו מוכשלים לפניך] [ירמיהו י"ח כ"ג] ופעמים שהרשע מהנה לצדיק ומפסיד כדי שלא יהנה הצדיק מן הרשע וכתבי "ושונא מתנות יחיה" [משלי ט"ו כ"ז] עד כאן לשונו.

הרי דאף דאסר ס"ח בסיומ תתקל"ח מ"מ בסיומן תרפ"ז מפורש דמתיר לקבל מצד עצם הדבר שמומר נותן ורק משום חשש שמא יחזור בו וירצה לקחתו כדרך הרשעים או משום פגם שיוציאו הספר לקרות בו יהא כספר זכרונות שבן משפחתו מומר ע"כ אסר ובסוף התשובה שם הוסיף דאם המשפחה אומרת שלבו לשמים יניחו לו לתת והינו דאז אין פגם משפחה וגם אין חשש שיהזרו בו וכמו שביאר שם בפירוש קדמון.

ויותר מכן שכל מה שכתב דאסור בסי' תתקל"ח לא הזכיר כלל הטעם של דומיא דקורבן שאין מקבלים לביהמ"ק כך לא נקבל מן המומר מתנה לביהכנ"ס אלא מהנביא יחזקאל שמבארת הגמ' בסנהדרין קח, דהחמס בקש מקב"ה דלא יהא הנאה מממנום דלא יזכו לדברי קודש מממונם א"כ כמפורש בדברי ס"ח דמצד איסור קבלה דומיא דקרבן אין כאן וכדברי המבי"ט ולכן בסי' תרפ"ז כתב דאם משפחתו אומרת שלבו לשמים מקבלים ממנו דבזה שוב לא אמרינן מהמקרא שביחזקאל לא נקבל.

ולכאורה צדקו דברי המ"א שדימה דברי הס"ח למבי"ט והתיר

וא"כ התירו הוא גם אם יתן מעות לשאר דבר בביהכנ"ס ובין

אם נותן חפץ עצמו לביהכנ"ס שרי.

והשולחן ע"כ דלכאורה דברי המ"א והא"ר שחיברו דין הרמ"א שאסר מתנת מומר דומיא דקורבן עם הדין דשרי לקבל ממנו מעות לכתוב ס"ת בִּשְׁמֵךְ צע"ג. ודעת מרן בב"י ברורה שכתב בסיומן רנ"ט דברי התוס' ומהר"י וי"ל דאין מקבלים ממומר כלל דומיא דקרבן. ודעת הרמ"א לדעת להרמ"י הש"ך הגהות הגר"פ

וכף החיים לאסור כל נתינה שלהם וכמו דעת הב"י.

אליהו אפגנר – בני ברק

אם שכרו בית לביהכ"נ מה דינו בעת השכירות

סימן קנ"ד סעיף ב' פסק השו"ע שאם שכרו בית לתפילה אין לו דין ביהכ"נ. ויל"ע אי איירי השו"ע על זמן השכירות שמתפללים בו, דאפילו אז אין לו דין ביהכ"נ כיון שהוא עראי, או איירי רק אחר זמן השכירות, אבל בזמן השכירות כיון שאז הוא קבוע לתפילה, יש בו קדושה.

ונראה שבהו נחלקו הלבוש והעולת תמיד שהביא המ"ב ס"ק ד' להלבוש ס"ל דכל שאפשר שלא להאריך השכירות אין בו קדושה, ומשמע דמב"ל ד"ה "השוכרים בית" דלדידיה אפילו בזמן השכירות אין בו קדושה, וכתב הבה"ל דהע"ת ס"ל שכיין שאי"א להפסיק השכירות באמצע הזמן, אין זה אקראי בעלמא, שהרי בכל אותו הזמן הם קבועים שם, והוי אז כמכורה להם, ודאי שיש בה אז קדושה עיי"ש. א"כ מבואר דלהלבוש איירי השו"ע אפילו בזמן השכירות, דאפילו בזמן שמתפללים בו אין על המקום דין ביהכ"נ, ולהע"ת בזמן השכירות יש במקום קדושה, ולדידיה צ"ל דהשו"ע איירי על אחר זמן השכירות, דכיון שאין גוף המקום קונו, א"כ פקעה קדושתו אחר זמן השכירות.

וק"ק שבמ"ב משמע שהעיקר כהלבוש, אולם בהב"ל הכריע בהדיא בהע"ת, וממ"כ צ"ע שהרי לעיל סימן קנ"א סעיף י"א בהב"ל ד"ה "להשתמש בס"ת הביא בשם הא"ר אלא התנה להתפלל במקום עד זמן פלוני, מותר להשתמש במקום, אחר אותו זמן לכל מה שירצה, והקשה הבה"ל שהרי בכה"ג לא הוי הזמנה כלה "כיון שהתנה בהדיא שהזמן רק לפי שעה, וא"כ אפילו בזה הזמן נופא אין קדושת ביהכ"נ עליה" (לשונו). דבית שמתפללים בו לזמן, אין בו אפילו בתוך אותו הזמן קדושת ביהכ"נ, (והיינו דוקא לענין אכילה ושתייה וכדו', אבל לא לענין קלות ראש וכמ"ש שם בהב"ל), וכן מבואר במ"ב סי' קנ"ג ס"ק נ"א שאם רשע המקום רק לפי שעה כגון עד שיעבור הרגל "מותר אפילו בעת הרגל לאכול ולשתות בו" (לשונו), ומבואר מזה דהזמנה לזמן לא חשיביא הזמנה, וזה סותר למה שפסק כאן בהב"ל דיש קדושת ביהכ"נ בזמן השכירות. ולכאורה היה נראה לחלק בין הזמנה של רבים להזמנה של יחד, דלעיל איירי ביחיד שהזמין וכדמשמע קצת מלשונות המ"ב והבה"ל, ודוקא הזמנה של יחיד לזמן, אין לה כוח להחשיב המקום לאותו זמן. משא"כ הכא שרבים שכרו המקום, י"ל שבהכ"ג יש כוח להזמנתם אפילו שהיא לזמן. אלא שמקוה האי דינא דלעיל כתב שעה"צ ס"ק ז' דהוא ב"י בשם המרדכי (מובא בב"י) קנ"ג ח' ובב"ח שם אות ז', ומלשונותם מבואר שאיירי אפי' בהזמנת רבים,שהרי הביא המרדכי ירא' לדיון מבתי כנסיות שבבבל על תנאי הם עשויים ושם ודאי הוי הזמנה של רבים ואפ"ה מהיו התנאי לענין שאין בו קדושה אפי' בזמן השכירות. הרי דאפי' הזמנה דרבים אין למקום קדושה כלל, ונמצאו א"כ פסקי הבה"ל סתרי אהדדי, וצ"ע.

בטעם שאורו"ק חשיב תשמישי קדושה, ובגדרי שמירה ולכבוד
מ"ב ס"ק י"ד : מבואר מדבריו דדבר העשוי לכבוד בלבד כגון טט, כסף אף שאינו נוגע ממש בקדושה אלא רק מונח עליה בהפסק המעיל של ס"ת, חשיב תשמישי קדושה. אבל בעשוי גם לשמירה וגם לכבוד בענין שייהא נוגע ממש בקדושה בלא הפסק כלל עיי"ש. וצ"ע דלעיל ס"ט ק"ת כתב המ"ב על התיבות ששמים בתוכם ספרים, הוו התיבות תשמישי דתשמיש כיון שהספרים מכוסים בנייר או בעור המפסיקים בינם לתיבה, והקשה המ"ב דא"כ אמאי ס"ת המונח בתוך תיק הוי הארון תשמיש קדושה כמבואר בשו"ע יו"ד סימן רפ"ב סעיף י"ב, והא התם נמי מפסיק התיק בין הארון, ולתוך המ"ב י"ב, אפשר דמונח הוא שני שעשוי לכבוד הס"ת וכו', משא"כ באלו התיבות שעשוי רק לשמירה בעלמא, ע"כ. ומבואר שהתיבות הם רק לשמירה ולא לכבוד, א"כ הארון שהזכיר שהוא לכבוד, היינו גם לכבוד וגם לשמירה, כן משמע לעיל, וכן פשוט שארון הקודש הוא גם לשמירה ולא רק לכבוד, ואפ"ה הוי הארון תשמיש קדושה ואף שאין נוגע בגוף הקדושה, שהרי איירי בס"ת המונח בתוך תיק. ותימאי הא בעשוי גם לשמירה וגם לכבוד כתב בס"ק י"ד שבעינן שייהא נוגע דוקא בגוף הקדושה, וצ"ע. ומה שהקשה המ"ב דאמאי בס"ת המונח בתוך תיק יש לארון דין תשמישי קדושה, כבר כתב שם הב"י שאיירי בגוונא שמוציאים לפעמים

יתכן לומר דכל שמקבל שכר הרי זה מפקיע גם את הסימן הלה מכל לימודו, ועיין.

* יעו"י בפסקי תשרי בציון הנ"ל שסיים בזה"ל "אומנם כיון שבלא"ה להתחילה יש ללמוד מיד אחר התפילה (ועם תפילין דר"ת) וגם בלילה בבית צריך ללמוד לכן יכולים לצאת בלימודים אלו י"ח קביעות עיתים לתורה לכו"ע עיי"ש. ולענ"ד נראה דמ"מ לא העלה מרפא לספיאק דידן דהא במ"ב (ס"ק ב') כתב ב' טעמים מדוע יתפלל מיד לאחר התפילה חדא משום ילכו מחיל אל חיל ועוד הביא מהפמ"ג דזה משום שאם ילך קודם לעסקיו יבטל מקביעותו עיי"ש וא"כ הטעם הראשון אינו אלא ענין בעלמא ובעיקר ד"ל לגבי מי שלומד כל היום דאין ענין בילכו מחא"ח כמו אחד שזה כל לימודו באותו יום ודו"ק והטעם השני ודאי לא שייך הכא דודאי לא ישכח ללמוד אח"כ שהרי הולך בקביעות ללמוד, ול"ש זה אלא במי שהולך למסחר וכדו' וא"כ הספק עדיין קיים וכנ"ל.

* ואומנם בעיקר הדבר שכתבנו בתחילה למות הנידון דחייב קביעת עיתים לתורה לעצם החיוב דלימוד ביום ובלילה לכאו' ל"ת זב"ז ד"ל שיש חיוב מדאו' ללמוד תמיד אך בעצם הענין שצריך שיהי' זמן קבוע ושנומר דמה שנוטל שכר לא יעלה לו כ"ז אינו אלי' מדרבנן בו י"ל איפכא דאין חיוב ללמוד כל הזמן מדאו' אך לקבוע עת מסויים הוי חיוב מהתורה ובאמת עוררני ת"ח אחד שבעצם לא מובא מה המקור בכלל לדין הזה שצריך לקבוע עיתים וכו' וא"ל שחפשי בזה ומצא שהאר"י בענין בספר בתורתו יגהה יעו"ש ולא ע"ט יאסף הקנ"ה ובל"נד אשנה פרקי, ונתן לחכם.

אליהו ברכה – בני ברק

בענין מומר התורם לדבר שבקדושה

כתב הרמ"א באו"ח סי' קנד סעיף י"א דישיראל מומר לעבודת כוכבים שנתן שעוה או נר לבית הכנסת אסור להדליקו וכן כתב הרמ"א ביו"ד סי' רנד סעיף ב' בהלכות צדקה דזכורי שנרב דבר לביהכנ"ס מקבלים ממנו אבל לא מן המומר ומקור דברי הרמ"א הם בב"י סי' רנ"ט בסופו שכתב בשם התוס' במס' בב"ב דף ח. ד"ה שכתבו דאע"ג דאין מקבלים צדקה מעכו"ם כדאייתא שם בגמ' בדר' ח. מ"מ עכו"ם שנותן לביהכנ"ס כן מקבלים ממנו דהא במס' ערכין דף י"ג: הווא טעיא [ישמעלין] נתן לביהכנ"ס וקבלו ממנו וע"כ הינו משום דנדבבה לביהכנ"ס דומה לקורבן שמקבלים מהם והביא ב"י בשם מהר"י וי"ל דמוכח מתוס' דמומר לעכו"ם שאין מקבלים ממנו קרבן לא יקבלו ממנו דבבה לביהכנ"ס וכתב כף החיים דכיון שגם הב"י וגם הרמ"א פסקו כן כך הלכה דלא מקבלים ממומר אפי' נותן דבר לביהכ"ס.

והנה כתב המ"ב באו"ח סי' קנד ס"ק מ"ז דשעוה או נר שכתב הרמ"א ה"ה שאר דברים ובס"ק מ"ח כתב הטעם שאין מקבלים ממומר משום דנדבה לביהכנ"ס הוי כמו קורבן לביהמ"ק שאין לכתוב ס"ת בִּשְׁמֵךְ שרי (מא"י).

והנה דברי המ"ב במה שחשיב צריכים ביאור למה מעות לכתוב ס"ת שרי האם הוא ענין בגלל שנתן מעות אינו כתורם החפץ והקדושה עצמה ולכן שרי וזה"ה מעות ככל שאר דברי ביהכנ"ס או דהענין הוא בגלל ס"ת ודוקא בו שרי ובמ"י הדין כסתום. ובאמת דברי המ"ב לפל"א עצום דהענין מורה לדברי הרמ"א והמעין במ"א תחזנה עיניו שכונתו הפוכה וזה לשון המ"א ס"ק י"ח ובספר חסידים סי' תרפ"ז כתוב דאם נתן מעות לכתוב ס"ת בשמו שרי, וכ"כ הש"ך בסי' רנ"ד בשם בב"ט ח"ב סי' רי"ד ובשו"ת שו"ע סי' רנ"ד סק"ה כתב על דברי הרמ"א שאסר לקבל מין המומר דבר לביהכנ"ס ובתשובות מבי"ט נראה שמקבלין מין המומר שכתב שם אע"ג דאמרינן אדם כי יקריב מכס להוציא את המומר הריש בקורבן ודמי ליה אבל בהקדש לעניינא או הקדש בית לביהכנ"ס כנידון דידן מקבלים ע"ד הש"ך. הרי לפנינו דהמבי"ט פליג על דין הרמ"א דהרמ"א דימה נתינה לביהכנ"ס לקורבן וכשם שמומר אסור בקרבן אסור גם בנתינה לביהכנ"ס והמבי"ט סובר דאין לדמותם ואע"ג דבקורבן אין מקבלים ממנו בנותן לביהכנ"ס מקבלים.

ועל מה שהביא מהר"י וי"ל ראיה מתוס' בב"ב דף ח, נראה דיבאר המבי"ט דברי התוס' דדוקא לגבי עכו"ם דהוא כ"ש דאם התירה התורה במפורש שכתב מקבלין אפי' קרבן לביהמ"ק ודאי דנקבל ממנו דבר לביהכנ"ס אבל ישראל מומר לעכו"ם שאסרה עליו תורה להביא קורבן דאמרה תורה "אדם כי יקריב מכס" ודרשנין "מכס" אין כולכם דוקא בזה אסרינן דהוא דבר חמור קרבן לשם ד' בביהמ"ק אבל אם נותן דבר לביהכנ"ס שאינו קורבן וגם הוא למקדש מעט הוא אפשר לקבל וגם תוס' לא אסרו וא"כ הדבר ברור דהמ"א שכתב ובספר חסידים וגו' וכ"כ הש"ך בשם המבי"ט כונתו ברורה דהס"ח חולק על הרמ"א ודעתו כדעת המבי"ט דמקבלין מין המומר לביהכנ"ס וא"כ היאך כתב המ"ב על דבר הרמ"א דהננות מעות לכתוב ס"ת שרי בזמן שהסובר כן הוא משום דפליג על דעת הרמ"א והדבר צריך עיון לתמוה.

והנה אם הינו אומרים בטעות סופר יש כאן בציון שציין למ"א והוה גריסין א"ר הוה אתי שפיר דבאליה רבא אייתא מפורש כדברי המ"א דמביא הענין שאין מקבלים ממומר דבר לביהכנ"ס כפסק הרמ"א ואע"פ כן כתב דאי נותן מעות לכתוב ס"ת בִּשְׁמֵךְ חסידים ממנו ממש כדברי המ"ב.

והנה על דברי המ"א שכתב בשם ספר חסידים להתיר לקבל מן המומר ודימהו לדברי המבי"ט שהתיר לקבל מן המומר לביהכנ"ס וכל אישור התורה הוא בקרבן לביהמ"ק הביא כף החיים בשם הגהות הגר"ח (הנפיק בסוף השו"ע) להקשות דבספר חסידים אינו כדברי המ"א אלא אסר לקבל מן המומר לגמרי.

אומנם המעיין בגופא דדברי ספר החסידים צריך לתמוה וזה לשון בסיומן תרפ"ז מומר שאסור לצבור תשכירו לו לכתוב ס"ת במעות שלי לקרות בו בבית הכנסת לא יקבלו ממנו שמא לאחר זמן יאמר תשיבו לי ס"ת שלי, ועוד שלא יהא גנאי המומר ויתפא אותו מומר, ואם רוב ישראל יתנו המעות ומיעוטן יורשיהם שבנכרים לומר תחתכו חלקנו ותנו לנו אל ויתתפו או עמהם, ואם היהודים רבים מהמומרים ויכולים לסלק במעות אם ישאלו חלקם אז יקבלו מהם, ופעמים שיש כבוד למשפחה כי אומרים אע"פ שהוא מומר לבו לשמים ואז יניחו לו לתת ע"כ לשונו.

ובסיומן תתקל"ח כתב באמצע התשובה ואם מומר רצה לכנותו

דהפוסקים הכריעו שאי"ז נחשב כתב, ואומנם בספר שמירכה"ס כתב דמ"מ לענין טינוף וכד' מולם יש בזה ביזוי עיי"ש ורק ראינו להעיר דאין לדון שהמסך יחשב כיסוי דכמנשנ"ת אין כאן דין כיסוי אלא מהני מצד מחיצה, ומסך שקוף ודאי שאינו מחיצה, מה גם שאם יש להחמיר באותיות אלקטרוניות ממילא אין להקל אף במחיצה ממש אם הוא שקופה ד"ל דדבר המאיר החוצה חוץ למחיצה לא נחשב כנמצא מאחורי המחיצה דו"ק בזה ואכמ"ל.

בחיוב קביעת עיתים לתורה ובדין המקבלים שכר על לימודם

* בעיקר חיוב ת"ת יומם ולילה פליגי בה רבונתא האם הוי דאו או מד"ס יעו"י בגמ' נדרים ת. דאמרי דחל שבועה דאומר אשנה פרק זה כיון דאי בעי פטר נפשי בק"ש שחרות וערבית אך בראשונים שם הקשו דמקרא דושנותם ולי' דחייב ללמוד בכל כחו יומם ולילה והר"ן שם תי' דמ"מ כיון דאתי מדרשה כיון שאי"ז מפר בקרא חלה ע"ז שבועה והרשב"א תי' בדצריך לפרנסתו מיפטר (ועי' ברכ"ש קידושין כ"ז ד') ואכמ"ל ועוד תי' דמ"מ על פרק זה אינו מצוה עיי"ש אומנם בשו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תט"ז הביא מחלוקת קדמונים אי מצי פטר נפשי בק"ש שח"ו"ע ללימוד כל היום אינו אלא רשות והביאו בשד"ח כללים ו' כלל א וע"ע בהלכה ברורה כאן שהביא השי' בזה.

והנה מרן בב"י בסי' מז הביא שבתשרי הרשב"א הק' אמאי אין מברכין על התורה לאחריתא אין דאין מברכין על המצוות לאחריהם (ומכאן לא"ה ק' על מה שידוע מהגר"ח דברכה"ת אינם ברכת המצוות ואכמ"ל) אך הב"י כתב דאפי' אם מברכין לאחר המצוה ל"ק דכיון שהמצוה לא מנתיימת לא שייך לברך לאחריה עיי"ש ובשד"ח הנ"ל כתב ליישב דהרשב"א כס"ל כהן דעות שהביא הרבז' ס' כ"ב משב"ב בני הב"י ודוקה). ובהלכה ברורה הביא שהרשב"א לשי' דפלוג על הר"ן בנדרים עיי"ש ואין הספר תח"י, אך ראיתו בספר לקוטי שושנים ע"מ י"ח שהביא מתשרי הרשב"א בחו"י סי' תר"מ שכתב דאף למי שמברך בגמר המצוה מ"מ קריאה"ת אין גמר למצוותה עיי"ש שהסיק שלא הי' לפני הב"י קטע זה מהרשב"א ועכ"פ יוצא שהרשב"א לא לשי' ואדרבא ק' היאך ל"ס כהר"ן בנדרים וי"ל דמ"מ מדרבנן מחוייב ללמוד כל הזמן וממילא ל"ש לברך עי' ודו"ק (וע"ע בקה"י ברכות ס' כ"ב משב"ב בני הב"י ודוקה).

הנה בשערי תשובה (קנ"ה א') ובכה"ח (קנ"ה ד') הביאו לספיקו דבעמ"ס זכרון משה לענין הלימוד בישיבה בעת קבוע ומקבל פוס אותו לימוד דלכו אינו עולה לו ללמיד וכמו בדן את הדין ובמלמד הנקוט וסיים דיש חלקק קצת, ובכה"ח כתב דיש להחמיר כיון דספיאק בדאורייתא לחומרא עיי"ש.

ובפסקי תשובות (רנ"ה ז') התיקן בלשון ספיאק דאורייתא לחומרא ונראה שהבין דהוי ככל דין ספק דאורייתא אין להמשל"ת לעיל הרי זה תלוי בפלוגי דדבונות וא"כ יל"ד בזה מצד ס"ס וכו' אבל הנראה בכוונת הכה"ח דכשיש ספק בענין ת"ת הרי זה ספק בדאורייתא כלומר בתורה ואה"נ יתכן שהו בעצם חז"ק מדרבנן ומונעו ע"ד צחות שכל ספק בעניני לימוד תורה צריך להחמיר בו.

(ודוג' לזה מצינו בהגדש"פ מבית לוי עמ' ש"ד בספק האם להפסיק מלימוד קבוע לקרא ק"ש שחרית בזמנ"ד דאמר הגר"י דזיון שיש בזה שם בהלכה יש להכריע דת"ת כנגד כולם ואצ"ע להפסיק בעי"ש (וע"ע שם בעמ' קי"א דר"ע) ודו"ק, אכן לאחר התבונות נראה דל"ת בפלוגי דהא גם אי נימא דאי"ז חיוב מהתורה מ"מ הוי חיוב מדברי קבלה מקרא' דוהגיה"ת ומקרא' דלא ימות"ו וספק בדברי קבלה לכאו' ג"כ אולינן לחומרא וא"כ כונת הכה"ח כפשוטה, ושו"ר בכמה מחברים שהבינו בדבריו דהוי ככל ספק דאו'.

* ובמש"כ בזכ"מ הנ"ל דיש לחלק קצת, כוונתו לחלק בין הלימוד בשכר ללממד דיוין בשכר ויל"ע במה חפסי' זמ"ז ולכאו' י"ל כמש"כ בשלחן שחור (שער"ש סי' מובא בפסקי דה"ה הנ"ל כיון שהשכר שמקבלים הוא שכר בטלה עיי"ש ואומנם צ"ב דברביו דהא בזכ"מ חזי' דפשיט"ל שדין שנוטל שכר אין עולה לו לקביעות עתים לתורה וע"ד דאיירי בנוטל שכר בטלה בלבד דאל"כ לא אמרינן כל דיון שנוטל שכר דיניו בטלים וא"כ ע"כ שלא מצד זה הסתפק הזכ"מ ויתכן שהשלח"ט הכריע להקל אף בדין ואין הספר תח"י א"כ עפ"י בזכ"מ עדין יל"ע ח'.

וצ"ל דמ"מ בדין אף שנחשב לו כשכר בטלה מ"מ עצם זה שמקבל שכר הרי זה מפקיע ולימוד זה מהלחשב לימוד דקביעות עתים, דעכ"פ הרי זה לימוד של הוראה שמקבלים עליה שכו, משא"כ בלומד רגיל מקבל שכר הרי השכר זה בתור אחד שנקבע עתים, ומדוקדק בזה לשונו דכאן כ' "נוטל שכר לדיון" וכו' כ' "מקבל פרס אותו הלימוד" דני' להלן.

* יעו"י בעולת כהן כאן (ח"ג סי' מ"ה) שהאר"י לחקור בגדר החיוב דקביעות' לת"ת וס' ידו עוש"ח המ"ב (קנ"ה ד') דבספרו חפץ חיים (שער התורה פרק ג') מתבאר דהענין הוא שבקביעות שבהא קדושתו שורה קדושה על הלימוד וכו' ומשמע שאי"ז תנאי בעצם קיום מצות והגיה"ת אף לפמשמ"ב בסדר היום, ובספר חפץ ה' (לאורח"ה הק' – ברכות כח: שענין זה עושה שכל עסקו שורה לתורה אבל אם אי"ז בקביעות ממילא נידון כמבטל תורה בכל עסקו עיי"ש מ"מ כל הענין הוא שע"ז מראה שתורתו עיקר אבל אי"ז סתם ין בעצם אלא שיהי' סימן וגלוי לכל עסקיו ודו"ק ולפ"ז כתב דכוונת הפוסקים במה שנוטל שכר ל"ח צ"ל קביעות עיתים ת"ת אי"ז שדווקא לימוד תורה (דהא לצדקה ע"מ שיחיה בני הרי זה איך גמור והינו בישראל כמבי' בגמ' ומשום דאף אם לא יחיה אינו מתחרט על מעשיו וה"נ כאן עיי"ש) אבל הב"י הוא דאכן מקבל שכר על לימודו עדיין אינו מראה הדתוה הרי העיקר דאין מקבל ע"ז שכר ועל כן צריך שיקבע לו לימוד שלא מקבע שכר ורצה הזכ"מ לומר דה"נ במו שתורתו אומנתו אך לפמנשנ"ת במי שתורתו אומנתו לא בעי קביעות ענים כלל. דהא כל החיוב הוא כדי להראות שתורתו עיקר, ואצלו כיון שבין כך עסק התורה עיקר ודאי מהני אף אם מקבל שכר עת"ד.

אמנם לדידי לא פשיטא הך סברא, דהא כבר הביאו חכמי המוסר (בענין א"יש כפי מהלח"ו [במשלין] וכן הביא בספר טללי אורות ובמשל דעשה תורתך קבע, ששי' ר' ירוחם וזה בחשיבות ולא בזמן ויכול להיות אברך שאין תורתו קבע ומאידיך יכול להיות בעה"ב שכן וכו' וזכורני שראיתי בספר ממאמריו אלו"ת תשרי להמשגית, ווע"ב בכתב אמת" למיח"ו (ע"מ אע"א קצ"ב) הבי' הנה דיעקב בנה סוכת אבות' וזהו דהיינו שבידו מה המטרה העיקרית וכהנה רבות, ואכמ"ל) דמבואר מדבריהם דיתכן שלומד כל היום אך אי"ז אומר שבאמת תורתו עיקר, ולפי"ז

בטעם שבית שדרים בו אין עליו שם ביהכ"נ

סימן קנ"ד סעיף א: כתב מ"ב ס"ק ב' שבית שדרים בו, אפילו מתפללים בו תדיר אין עליו שם ביהכ"נ "כיון שאין מיוחד לתפילה בלבד" (לשונו). וצ"ע דא"כ אמאי אמרו במגילה כו. ונפסק בשו"ע כאן סעיף א' דאין קדושה לרחבה של עיר מפני שמתפללים בה עראי, הא אף אם היו מתפללים בה תדיר אין בה קדושה מפני שבני העיר משתמשים ברחבה לצרכיהן ואין היא מיוחדת לתפלה בלבד, וי"ל.

יצחק מרסיאנו – בני ברק

דן בהיתר בתי כנסיות שבונים בית הכסא מעל ביהכ"נ

סי' קנ"א ס"ק מ"א: בית שיחודו לאחר שנבנה ביהכנ"ס מותר למוכרה אולם להשתמש שם תשמישי שהוא מגונה מאוד כטינוף וכיוצא בזה נראה דבכל גווני אסור. ובשעה"צ ס"ק כ"ב כתב דלהט"ז דבר זה אינו מניח התפלה לעלות אבל אין סברתו מוכרחת כלל.

והנה ראיתי שישנם בתי כנסיות שהשירותים מעל ביהכנ"ס ויש לזון מה ההיתר לזה, והנה ישנם שני חלקים א. שתפלתינו לא מתקבלות. ב. שעושה תשמישי מגונה מעל ביהכנ"ס. וכשבאנו לדון מצד שאין מניח תפלה לעלות דינו שגם אם אין לה תורת ביהכנ"ס מ"מ תפלתינו אינם תפלות אולם י"ל כמש"כ שם בשעה"צ לדענין זה אפשר להקל וכן עממ דבר.

אולם לענין דין תשמישי מגונה מעל ביהכנ"ס זה כבר שולחן ערוך מפורש ומה ההיתר בזה, ומה שהביא בספר פסקי תשובות להקל בצירוף שהט"ז מיוחדש וכן תשמישי מגונה לצורך רבים כגון שירותים ציבורים שרי צ"ב מהיכי יתתי לחלק בזה, והיה עדיף לעשות על פי המבואר בסי' קנ"ג סעיף ז' שעל ידי ז' טובי העיר להפקיע מקום שמתחת למקום המגונה את שטח הביהכנ"ס מקדושתו, או עכ"פ על ידי שלושה גבאי ביהכנ"ס בפרסום שידעו העיר או בביהכנ"ס של יחיד שעשאוה על דעת היחיד, ולהט"ז לא חיישינן וכנה"ל.

אולם אינו פשוט שאפשר להפקיע סתם הקדושה דעיי"ש בביאור"ה ד"ה רשאים שדעת הר"ן דלא כשיטת הרמב"ן וס"ל דאי אפשר להפקיע הקדושה אלא אם מכרוהו, שהקדושה עוברת לדמים וקלישא הקדושה ואז מפקיעים הקדושה אבל כבד י אי אפשר.

אולם יכולים למכור הדבר, ובש"ת אמרי יושר ח"ב סי' קס"ט כתב שאם מוכרים לא ימכרו לאחד מאנשי הביהכנ"ס כיון שיש לו חלק בזה וכמוכר לעצמו דמי עיי"ש.

בטעם שאין לעשות תשמישי גנאי כשמכרו אנשי הכפר ביהכ"נ

סי' קנ"ג סעיף ט': כשמוכרים אנשי הכפר בית הכנסת יכולים למכורו ממכר עולם והלוקח יעשה בו מה שירצה חוץ ממרחץ ובורסקי ובית טבילה ובית הכסא. וכן להספק האם מפני שלא נפקע הקדושה לגמרי או שנפקע אלא דמ"מ נאסר שזה מבזה את קדושה שהייתה קיימת במקום זה, ולכאז' ממ"ש שבד' טובי העיר שרי והטעם כתב במשנ"ב ס"ק נ"ו שפקע הקדושה לגמרי משמע דהנה הטעם שלא נפקע לגמרי.

ומבואר מזה דד' טובי העיר יותר אלים מכל אנשי העיר יחד, ויש להוכיח זה ממש"כ המהר"ב סעיף ז' שבד' טובי העיר המעות נפקעים מקדושתן ומשא"כ במכירת אנשי העיר, עוד מצינו במשנ"ב ס"ק פ"ג שכתב דד' טובי העיר לא מוגיל מחאת היחיד אולם במכירת בני העיר אפילו אחד יכול לעכב.

בטעם שיכולים ליתן ביהכ"נ במתנה

סעיף י"א: בית הכנסת יכולים ליתן במתנה דאי לאו דהוה להו הנאה לא הוו יחבי ליה הדר הוי ליה כמכר, ובמשנ"ב ס"ק ס"ח או שמקוים שיהיה להם הנאה ממנו פעם צ"ע א. אם כבר השתא לפני שקיבלו הנאה יכולים להשתמש תשמישי חול הרי אין לקדושה על מה להתפס דעיי"ן. גם בהנאה שהיתה כבר מ"מ איך יחול על דבר שהיה כבר. ג. מה שייך שיחול הקדושה על הנאה שאין בה ממש.

והיה אפשר לומר דאין צורך דווקא בתפיסת מעות הקדושה שהרי לפי משנ"ב ס"ק ס"ו איירי לחלק מהשיטות כהאי גוונא דאיכא ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר שאז נפקע לגמרי הקדושה מהמעות אלא שצריך שלא יהא בצורה של בזיון ומכר אינו בזיון כמו שמפקיע סתם בלא סיבה ומתנה הוי כמכר שאם יש צד שיהא הנאה כבר אינו מבזה, שלא סתם מפקיע הקדושה, וכל זה לפום ריטהא. אולם המעיין בביאור"ה סעיף ז' ד"ה רשאים להוציא המעות שהביא מחלוקת הר"ן והרמב"ן אי ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר יכולים להפקיע הקדושה בבד' דדעת הרמב"ן דשרי אולם הר"ן ס"ל דדוקא בצורה של מכר דחלה קדושתו על המעות וקדושה קלישא היא וזה שייך להפקיעו.

א"כ ממנ"פ לפי איזה שיטות איירי הכא דאם דעת המחבר כהרמב"ן א"כ לא צריך לומר שמתנה כמכר עכ"פ אי מיירי בד' טובי העיר ואי כהר"ן א"כ צריך שתחול הקדושה על משהו ועל מה תחול כהאי גוונא. ובמחבר נראה להדיא דס"ל שתחול הקדושה על משהו שכתב דבמישכנא או השאילם אפילו על ידי ז' טובי העיר אסור שאין כאן דבר אחר שקדושתן עליו.

יעקב שפיגל – נוה יעקב

רוב ומיעוט באנשי העיר האם ומתי יכולים לעכב זה על זה

סי' קנ"ג סעי' ז': המשנ"ב בהקדמה לסעיף ז' כתב: ביהכנ"ס של כפרים סתמא נבנה על דעת אנשי הכפר בלבד ועי"כ יכולים רוב בני העיר למכורו אף שלא יורידו הדמים מקדושתן אלא אם כן היה ג"כ במעמד ז' טובי העיר, ועיין בביאור"ה שכתב דבמקום שאין ז' טובי העיר רוב שמעמד אנשי העיר לבד מהני ג"כ להוריד הדמים מקדושתן. והנה מש"כ דסגי ברוב אנשי העיר למכור מקור דבריו הם במג"א כאן בס"ק כ"ט ומביא מכנה"ה (הגר"ז בתחילת הסימן) מחלוקת האם יש כוח למיעוט אכנה"ה העיר במקום שאין למוניהם בדבר (לכאורה היינו ז' טובי העיר) למחות ברוב אנשי העיר או שאין להם כוח ואם הירוב מסכימים למכור יכולים למכור בעי"כ של המיעוט ומסיק דהיעיקר כהשי' שאין כבוח המיעוט למחות ורוב בני העיר רשאים לעשות כהחלטתם למרות שהמיעוט מוחה. ששמעינן בזה דאין כוונת המשנ"ב שרובם בידם למכור כך בגוונא שהמיעוט לא מוחה ושותק אלא אף במקום שיש מיעוט מתנגד בפועל מ"מ אזולין בתר רוב.

והמעין בכנה"ג בפנים מבואר עוד נקו דרק לענין השאלת ס"ת (דעלה קאי מג"א בס"ק כ"ט) אזולין בתר רוב נגד מיעוט מוחה

ובדומה לזה כמכירת ס"ת או ליתן מתנה ס"ת וז"ל: דאנשי ביכ"נ שרצו למכור או ליתן או להשאיל ס"ת לקהל אחר ויש שם מוחים אפילו הם מיעוטא דמיעוטא הדין עמהם וכו', וגדול אחד סתר ראיותיו והעלה דאפילו אין שם פרנסים בקהל הרוב כופין את המיעוט עיי"ש. מבואר להדיא שנקט בציור הנ"ל.

ואחד מלומדי ביהמ"ד דידן הקשה לכאורה סתירה במג"א דלקמן בסעיף י"ד באחד שהקדיש שטח לבנות ביהכנ"ס ומחמת גזירה אי אפשר לבנות ורוצים הקהל לבנות שם ביהמ"ד פסק המחבר שאם התורם מתנגד לבנות בית ת"ת ורוצה דוקא ביהכנ"ס אם הוא מאנשי העיר יש ביזו לעכב ואם אינו מאנשי העיר אין ביזו לעכב, ובמג"א שם ס"ק ל"ו הקשה איך יכול לעכב כשהוא מאנשי העיר והרי ביו"ד סי' רנ"ט סעי' ב' מבואר שבמעלין בקדושה מביהכנ"ס לביהמ"ד אפי' הבעלים אין יכול לעכב ולמה כאן מתחשבים בדעתו. וזה ג"כ כל הדין שנתבאר לעיל שלעלות בקדושה אין צורך מעמד אנשי העיר כלום. דמ"מ אפשר עומד דיווח להדיא ומוחה ויהי למנוע אם הוא מאנשי העיר וביו"ד מיירי שהבעלים לא מבני העיר. והמשנ"ב הביא דבריו בס"ק פ"ג.

והדברים זוועקים שאין המ"א עצמו הביא מחלוקת מכנה"ג ושהעיקר כהדעה שהרי כבוח המיעוט להתנגד לרוב אפילו במוחה להדיא לא רק שלא נמצא פה ולא ידוע שמוחה ומדוע כאן כתב כדבר פשוט שמהני מחאה אפילו של יחיד. ובמשנ"ב מדגיש בשם המג"א שאין זה משום שהוא בעל השטח שנאמר דמשום הכי יש לו כוח מיוחד וז"ל: דכיון דאתיביב אדעתא דכולהו לא גרע כוחו מאחד משאר אנשי העיר שיכולים למחות כשרוצים לשנות עכ"ל. ורצה לחלק ולומר לדענין ס"ת שבזה מיירי המג"א בס"ק כ"ט שעל זה דיבר הרמ"א שם שאין הפקעת קדושה בדבר רק שבמקום שיהיה אצלניו יעבור לקהילה אחרת נידון בבעלות גרידא בזה אזולין בתר רוב הבעלים (אנשי העיר) משא"כ בסעי' י"ד שזה הפקעה ושינוי בקדושה אע"ג שזה בעצם למעלייתא מביהכנ"ס לביהמ"ד, כיון שזה שינוי גם בקדושה בזה יש כוח לכל אחד מאנשי העיר ולא בתור בעל המגרש למחות ברוב וצריך להתחשב בו.

ואחר זמן נמצא שהגאר רב"פ (הר' בילקוט מפרשים) הקשה הסתירה בזה כנ"ל וגם תי' כנ"ל: דרק בס"ת שאין הפקעת קדושה אין יחיד מעכב אבל במכירת ביהכנ"ס שהוא בעצמו נפקע מהקדושה גם יחיד יכול לעכב, וכדמצינו בשל כרכים דחיישינן שמא אחד מאנשי העיר אין מרוצה לזה.

וי"ע טובא במש"כ א' אצלניו בסעי' י"ד מיירי שעוד לא נבנה ביהכנ"ס בכלל ואין פה הם הפקעת קדושה שקיימת אלא שראובן תרם שטח ריק לבנות ביהכנ"ס ואי אפשר ולדבריו דמי למכירת ס"ת שכשאין הפקעה אינו יכול למחות. (ב' מבואר בשו"ע דמיירי שרוצים לעלות לבנות בית ת"ת שהוא לכאורה קדושת ביהמ"ד וא"כ זה עילוי בקדושה וגם אם הוא כאן ביהכנ"ס קיים לא היה יכול למחות וכמו שהקשה המג"א בעצמו ומה תי' בזה.

ג) לכאורה דבריו מרפסין איגרא דמייתי ראיא שגם יחיד יכול לעכב ממה שבכרכים אי אפשר למכור ביהכנ"ס שמא יחיד בסוף העולם ימחה א"כ הוא הדין בניד"ד שיש מוחה לפנינו. בפשוטו זה דין מיוחד בכרכים ומיניה וביה מוכח כן שהרי גם הרב"פ מסכים שבכפרים ואף אחד לא ימחה לא נחוש אולי א' לא ידוע ולכן שותק ואשלו בכרכים לישנא דגמ' שמא אחד בסוף העולם אין מרוצה בזה וממתי חיישינן לספק אינו מרוצה ועי"כ זה דין מיוחד בכרכים ומדבריו נשמע שאין בזה חידוש עקרוני בין כפר לכרך ואין ענין של מציאות ואם בכפר יש מוחה הרי זה ממש דין הכרכים.

ואחרי כל זה גם אם נקבל היישוב לכשעצמו בדברי המג"א, אן דעת המשנ"ב לכאורה מפר' שלא למד כן בסתירת המג"א, שהרי המשנ"ב הביא המג"א בס"ק כ"ט כהקדמה לכל ענין מכירתו שיתבארו בסעיף ז' ואילך בין לענין ס"ת והדומה שאין במכירתם הפקעת קדושה ובין לענין מכירת ביהכנ"ס והדומה שזה הפקעת קדושת החפץ (הדמים תליא בד' טובי העיר או במקום שאין ז' טובי העיר גם הם מותרים בחולין) ועל הכל כתב המשנ"ב הכלל שיש כוח ביד הרוב למרות שהמיעוט מוחה וכמו שכתב המ"א הנ"ל.

וא"כ לדברי המשנ"ב אתי' סתירת המ"א על מקומה עומדת, ואם אחד הלומדים מצא בזה דברים נא ויאל לפרסם לתועלת ציבור הלומדים.

הערה בהבנת הפקעת הקדושה מביהכנ"ס בנתינתו מתנה ע"ס הטבה בעבר בלחוד ממקבל המתנה
בדן מתנה ובפלגותא דהרמב"ן והר"ן

איך באמת מהני נתינת המתנה ע"ס דבר שקבלו או שקיבלו אנשי העיר ממקבל המתנה, לא מבעיא להר"ן שמבואר בדבריו שמהלך הפקעת הקדושה דכאשר עוברת לחפצי השני קלישא ומהני להפקיעה בכל דמחו החפץ שעוברת אליו והכל זה דברים באורי, וגם להרמב"ן הרי מיירי כאן שזה במעמד אנשי העיר לבד או ז' טובי העיר לבד והקדושה כהאי גוונא ל"פ כמבואר בדבריו ואיך מהני מה שהיה בעבר או מה שעתידי לבקב, וצ"ע.

ובריטב"א לא יניח אלה בגי' הר"ף עיי"ש מהבאר הסוגיא לגי' הרמב"ן ויש בדבריו מן החידוש כדלהלן: דמאן דאסר ס"ל סוף סוף במה נפקעת הקדושה וכמו שהקשינו, אך מאן דשרי אין הכוונה ע"ס מתנה שנתן לשעבר ואפילו נתן ס"ת והוא בעיין לא מהני ליתן ביהכנ"ס שהיה שייך לכל העיר וכל שכן אם המתנה שהייתה באמת לעילויא כבר אינה בעולם, דסוף סוף חשיב ביזוי הקדושה ואין דעת בני העיר מכירתה לגבאים שיוציאו הקדושה מרשותם רק אם מקבלים עליה דבר מה, אלא דכמה שהיו יכולים למכור לו בדם ובמלם ולהפקיעו אצלו עד זמן שיהיו נצרכים למעות השתא נמי נותנים לו חפצי הקדושה ע"ס שבבוא העת ויהיו נצרכים לקדושה חמורה יותר יתן מקבל המתנה לציבור את אותו דבר נצרך.

ובזה מפר' שם לוח הגמ': הדר הר"ל מתנה בזבינא לא על עצם נתינת המתנה השתא רק הכוונה על אותה שעת צורך שמקבל המתנה דהשתא יתן לציבור החפצי קדושה הנצרכים אחתיו למפרע דהמתנה היתה מאתה בעלמא דהינם רק מכר גמור ועכשיו נתן את התשלום. ומה שהגמ' הזכירה דאי לאו שהיה להם הנאה ממנו דמשמע בעבר היה כך וע"ס זה נותנים לו ה"פ דמי ירר שאדם זה אכן יתן לעצמו בעתו ובזמנה מזה שייצטרכו הרי לא סומם הענין שהמתנה ע"ד כן נותנן לנו שיקיים הצפייות שלנו ממנו לזה קאמר דמיירי באדם שכבר הוכח בעבר שמוותר משלו לציבור ומכירים בו שיעשה כן גם להבא ושפיר חשיב

מכר.

וצ"ל דמש"כ המשנ"ב בס"ק ס"ח "או שמקוים שיהיה להם הנאה ממנו באיהה פעם" בשם הריטב"א אין זה אפ' נוספת מש"כ השו"ע (ע"ש העבר) רק פ"י ותיקון דל"א מה שנתן בעבר לא מעלה ולא מוריד והכל זה ע"ש מה שעתידי ליתן רק שהעבר מראה לי שמדובר באדם שמוכן ליתן משלו לציבור. (אלא דהנפק"מ שכ' שם על מקומה עומדת דאדם רחוק לא עתידיים ליהנות ממנו כ"כ ואפ' שגם אם פעם נדב דבר לביהכנ"ס אין בזה כ"כ הוכחה שגם בעתידי יעשה כן, וצ"ע).

ועיין עוד בעולת תמיד ס"ק ל"ד שמבאר דין מתנה כהרמב"ן ז' טובי העיר לבד או מעמד אנשי העיר לבד ובכל זאת מפר' דגם אם המקבל יתן דבר פחות בכדומה ג"כ סגי, וגם בעצם דין בקדושת ביהכנ"ס מבאר כדעת הרמב"ן ולא מזכיר מהר"ן כלום. וצ"ע בדבריו דלמבואר לעיל בתחילת הענין לדעת הרמב"ן וגי' בגמ' צריך שיתן דבר שקדושה מעולה.

עשיית קפנדריא בבימה שבמרכז ביהכ"נ

סי' קנ"ד סעי' ז': האם בבימה שבמרכז ביהכנ"ס שעשויה בגובה (וכמבואר בסי' ק"נ סעי' ה' בטוב"י ובמשנ"ב שם ס"ק י"ב שאין עושין יותר מי' מדרגות בבימה הזו) מותר לעשות קפנדריא מצד אחד של ביהכנ"ס לצד השני דהכל דין אחד עם ביהכנ"ס, וכמו דפשוט לכאורה דשרי לקצר דרכו בביהכנ"ס עצמו בין ספסליו ואין צריך לילך דוקא במקום שבין טורי המושבים שמויעד להליכה ואין בזה משום דלזול בביהכנ"ס ה"נ בזה. ואו"ד קדושה חמורה יותר וא"כ אין לקצר הדרך מצד אחד לצד שני דרך הבימה, ואפ' דכיון שמויחד לקריאת ס"ת נחשב כקדוש יותר אף שבגדרי תשמישי קדושה אין לה לכאורה שום מעלה. וז"ל השר"ע: הבימה (פירוש מקום גבוה) כגון בימה שהיו עושים למלך אין בה קדושת ארון אלא קדושת ביהכנ"ס. והוא פירש"י במגילה ל"ב ע"א. ובמשנ"ב ס"ק ל"ב כתב דהוא הדין בימה שלנו שעומד עליו האוחז ס"ת והוא כלשון הר"מ (פרק י' מהלכות ס"ת ה"ד) שהביא ההלכה כמש"כ בבבלי דרבימות אין בהם קדושה משמע דלית בהו קדושה כלל. אך הרא"ש בשילחי' מסכתין והראב"ד בהשגות ער"מ הביאו מירושלמי שגרסינן התם (פ"ג ה"א) דהבימות אין בהם קדושת ארון אלא קדושת ביהכנ"ס.

מכל זה שמעינן דהבימות אין בהם קדושה להבבלי כלל ולהירושלמי עכ"פ קדושת ביהכנ"ס יש בהם (ובכס"מ ער"מ שם ר"ל שאין פלוגתא בזה וכן הוא במג"ע שם דהר"ח מפ' סתימת הבבלי) ולכאורה לפי זה שרי לעשות קיצור דרכו שמה כמו בשאר ביהכנ"ס (כל זה אם לא נחלק בין הבימות שלנו שקורין בהם בס"ת, ושמא לפירש"י הנ"ל שכתב דהש"י אוחז הספר שמה ואפ' שהיה ז' בימה אחרת אך בקרבן העדה על ההיפך במינה ובפרשיה אצלנו פ"י דבימות היינו שקורין בהם בס"ת דאין לחלק בכל זה).

אך הראינו במקור חיים לבעל החו"י דכתב בסי' קנ"א סעי' ה' בדין הכנסם בפתח זה מותר לצאת בפתח השני שמעמיד שם ג' דרגות מצוה ורשות ואיסור בעיני הנ"ל, דאסין שם שנסתיימת הלשון משמע שבמקום שאסור אף לדבר מצוה אין לעשות קפנדריא הלכך אין לקצר דרכו כדי להגיע למקומו בביהכנ"ס דרך הבימה שקדושתה חמורה יותר, ועדיין צ"ע לדבריו איך יפרש סעיף ז' אצלנו דמשמע ופוסקים דאין בהם רק קדושת ביהכנ"ס, וכדעתו הביאו דכתבו ג"כ בשו"ת מחנה חיים (סופר) חלק ג' סי' ח'. וכן בשו"ת זכרון יהודה חלק א' סי' נ, ורצה לתרץ שם את שקדושת ביהכנ"ס על הבימה מ"מ גם בזה ישנם דרגות ועי"כ אין לקצר דרך שם למרות שבשאר שטח ביהכנ"ס אין איסור בדבר.

וביצ"צאני יאני נותן הודאה ושבע על חלקי שזכית שותף בחבורה נפלאה זו מוסגרת כוללי ערב שעל ידי אהבת שלום, ועל "עתה" באתי לקונטרס הנכבד "אליבא דהלכתא" שבכל זה יש בודאי מש"כ ביאור"ה בסי' קנ"ה ד"ה ויקבע. ... ולא עוד אלא שהן מלמדין את התורה ויושבים אגודות אגודות ועוסקים בתורה עכ"ל. ושזכזכות כל זה הקב"ה נושא פנים לישראל ובהז נסתם פיות מפקטרגים.

חנואל יאקב – רמת שלמה

היתר מתנה להרמב"ן והר"ן

סי' קנ"ג סעי' י"א: כתב השו"ע דיכולים ליתן במתנה מביהכנ"ס ישן שסתרו לקהל אחר והוא בגמ'. ובמשנ"ב ס"ק ס"ו הביא מחלוקת הר"ן וסויעתו דמיירי בד' טובי העיר במעמד אנשי העיר והרמב"ן וסויעתו דמיירי במעמד אנשי העיר בלי ז' טובי העיר, וצ"ב שלא הזכיר כלום מפרט נוסף השנוי בפלגותא והוא היא המחלוקת עצמו דלהרמב"ן שמיירי במעמד אנשי העיר לבד צריך שהתמורה מהקמבל תהיה או שהייתה לעילויא דוקא שהרי זה בלי ז' טובי העיר נכוש גשרם בגמ', ואילו לר"ן ההולך בגי' הר"ף דמיירי בד' טובי העיר במעמד אנשי העיר ובזה שרי ליתן במתנה לא צריך שהתמורה היא דבר המעולה בקדושה ממה שנותנין דכהאי גוונא שרי גם בדבר שקדושה פחותה דאפילו בחולין שרי.

אריה יונפלד – רמת שלמה

קדושה לזמן בארון הקודש וביהכנ"ס

המשנ"ב בס"ק ל"א כתב קדושת ארון היינו בענשה לקבע לעולם ואז אפילו נתיישן לא פקעה קדושתו אבל עשאוהו לזמן עד רחיב ה' גבולם לעשות ארון הקודש כראוי לאחר שעושה ארון השני בטלה קדושה הראשון. משמע דכל זמן שמשתמשים בראשון אף שנעשה עי"ד לזמן ולא לקבע קדושה במקומה עומדת. ומ"ש ממה דהשיג הביאור"ה (בסי' קנ"א סעי' י"א ד"ה להשתמש) על דעת הא"ר בשם הב"ח שר"ל במתנה על בית שימשש לביהכנ"ס עד זמן פלוני דבהגיע הזמן יכול לעשות בו מה שרוצה משמע דתוך הזמן קדושת ביהכנ"ס עליו ותמה הביאור"ה שכהאי גוונא אפילו בתוך זמן אין עליו קדושת ביהכנ"ס כלל כיון שהתנה בהדיא שהוא רק לפי שעה.

אליהו מנחסוב – רמת שלמה

איסור השתמשות בגגין ועליות הגבוהין מביהכ"נ

כתב המרדכי ריש מס' שבת אות רכח וז"ל: כל עיר שגגותיה גבוהים מביהכ"נ סופה ליחרב, כתב בסמ"ג דוקא בימיהם שהיו משתמשים להגנות. כתב רבנו מאיר איני יודע איסור גמור להשתמש בעליה שע"ג ביהכ"נ כמו שכתב ר"י דאפילו גגין ועליות דעזרה לא נתקדשו. מיהו יש ליהרר מלהשתמש שם

תשמיש קבוע של גנאי כגון לשכב שם מדאמרין פ"ק דשבת כל עיר שגגותיה גבוהין מביהכ"נ סופה ליחרב ה"מ בבתים אבל בקשקושי ואבדוריו לית לן בה משום דלא משתמשי על גבן ושמא דמי לעליות היכל שנתקדשו דמקדש מעט שלנו יש לנהוג בו קדושה קצת מעין קדושת היכל, דעליות היכל נתקדשו כדאמרין פרק כיצד צולין פו. ואפילו עליות עזרה דלא נתקדשו כקדושת עזרה גופה מ"מ אין נוהגין בה מנהג בזיון. ע"כ. והוב"ד אלו בקצירת האומר"ר ביתה יוסף סוף סימן קנא, הא קמן דהמרדכי הוא הראשון והוא המקור שלמד את שני הדינים זה מזה, ותלה את איסור השתמשות בעליות וגגין של ביהכ"נ מהא דאסור לבנות בית גבוה מביהכ"נ ומעתה לא על מרן הקדוש תלונותיכם כי אם על המרדכי דהוא המקור לשתי ההלכות במרן השו"ע. והקושיא היא על המרדכי דמאחר שאסור לבנות בית גבוה מביהכ"נ היאך וכיצד בנו עלייה גבוהה על גג ביהכ"נ אטו בשופטני עסקינן. חדא ועוד קאמינא, מש"כ שמא דומה לעליות היכל שנתקדשו וכו' מיהו לא מצינו הוא אשר מלאו לבו לבנות בית פרטי של עליות מעל בית מקדשנו ותפארתנו שהיה מקודש לכל העולם, אע"כ צ"ל דלא קרב זה אל זה כלל ועיקר ואלו הן שתי הלכות מבוארות להדיא במרן איש על מחנהו ואיש על דגלו באותות. יש הלכה שאין לבנות בית פרטי של חולין גבוה מביהכ"נ משום שנאמר לרומם את בית אלדינו והלכה זו היא מההלכות **בנין ביהכ"נ**. ויש עוד הלכה שבית הכנסת שיש לו בגוף מבנה ביהכ"נ גגין ועליות כגון עזרת נשים או שאר עליות וגם על הגגין האלו שהם חלק ממבנה ביהכ"נ, יש ליהרר מלהשתמש שם תשמיש קבוע של גנאי כגון לשכב שם. וזוהי הלכה מהלכות **קדושת ביהכ"נ**. ולדומים זה מזה דאם אסור להשתמש בבית שגובה מעל ביהכ"נ אע"פ שהוא בבנין נפרד ומחוץ לבנין ביהכ"נ כ"ש וק"ו ואי שעל ביהכ"נ או בעליותיו אסור להשתמש שם תשמישי של גנאי ושאר תשמישין מספקא ליה להמרדכי אפנחשבת קדושת ביהכ"נ כקדושת היכל. ובפשטות י"ל דעליות אלה דביהכ"נ מיירי כגון שיש להם קומה לחדרי שיעורי תורה או חצר פתוחה או גג לאמירת ברכת הלכנה וכיו"ב דהו"ל צורך מצוה שודאי מותר להשתמש שם לצורכי מצוה. אבל זה ודאי דליכא מאן דיימר שדרים שם בעליות שמעל ביהכ"נ, שהרי המרדכי עצמו יליף מקו"מ מבניית בית הגבוה מביהכ"נ לאסור שחמושו כזה על גבי גג ביהכ"נ.

ומעתה אור חדש על ציון אציר והנהיר את עינינו בתורת ד' תמימה, בדברי מרן הקדוש זיע"א בשולחנו הטהור. דהנה יש לתמוה על מרן ומגביות אונות עד שיהיה כותב שתי ההלכות שבמרדכי ביחד באותו מקום וכמו שכתבם המרדכי יחד. ואילו בשולחנו הטהור הפריד בין הדבק"ם וכל הלכה כתבה בסימן אחר.

ויעוצם התמימה היא היישוב והביאור הנכון בדברי מרן השו"ע ודלדלקמן:

סימן ק"ן קרא את שמו מרן **בנין ביהכ"נ ושיהיה גבוה** ושם כתב את ההלכה של בנין בית הקדוש וז"ל: אין בונין ביהכ"נ אלא בגובהה של עיר ומגביות אונות עד שיהיה גבוה מכל בתי העיר **שמשתמשין בהם**. לאפוקי בירניות ומגדלים **שאין משתמשים בהם** וגו' שהוא משופע ואינו ראוי לעלייה שמעריין עד המקום שהוא ראוי לתשמיש ודהיינו אם יש להשיח תחת הגג לא תהא גבוה יותר מבנין ביהכ"נ. עכלה"ק. הא קמן דמיירי בהלכות בניית ביהכ"נ. וכל רואה ומעיין שפיר הלא יראה הישר שמרן הדגיש **משתמשים, ואין משתמשים** והא להדיא דפסק שלא להמאירי. וא"כ בודאי שמוך הוא דכתב דלא ס"ל כשיטת המאירי. ויסמן קנ"א קרא אותו מרן **דיני קדושת בית הכנסת**. ולכן בסכ"י שם הביא את ההלכה וז"ל: יש ליהרר מלהשתמש שם תשמישי קבוע של גנאי כגון לשכב שם. ושאר תשמישים יש להסתפק אם מותר להשתמש שם. עכלה"ק. הא קמן דמיירי בהלכות קדושת ביהכ"נ. וכיון שכבר פסק לעיל ק"ו דאסור לבנות בית גבוה מביהכ"נ ע"כ צריך לומר כמו שאמרנו לעיל בדברי המרדכי דודאי מיירי בעליות השייכים לביהכ"נ וכנ"ל שהכל שייך ונבנה לביהכ"נ עצמו וממקומו הוא מוכח, וכן מוכח מהגהת מור"ם ז"ל דבהכי מיירי מרן ז"ל כיעו"ש.

הגם הלום אחרי ואי דב"ק של הרב קרית חנה דוד זצ"ל שהיה מגדולי רבני מרוקו ושם לו בגדולים, וכבודו במקומו מונח, ואחמ"מ כיאות מהמתאמה להתאבק בעפר רגליו, אבל תורה היא וללמוד אני צריך, דאחר כל האמור לא נשאר כלל מקום לסתירה בדברי מרן וחכם עוקר הנדר מעיקרו, ולא שאני הקטן מיישב זאת אלא דברי מרן הם הים המוכיחים את עצמם מבוארים ומיושבים בטוב"י באר היטב דבר דבור על אפניו חכו ממתקים וכולו מחמדים משולחן גבוה קדכו. ומעתה מה מכריחנו להיכנס בכל מיני חזקקים להניסין לתוך מרן ולומר שיודה להמאירי בו בזמן שלשונו דוחה להדיא את פירוש המאירי.

זאת ועוד, דכבר הורה זק"ן עיין **כה"ח** זצ"ל בסימן ק"ן אות כ"א וז"ל: מיהו מה שכתב המאירי דאם אינו דרך שורה אלא להרבות בדירורן שרי, **אין כן דעת הפוסקים אלא כל שהוא לתשמיש אסור**.

ועיין בספר מכתב לדוד או"ח תשובה ה' שהביא מעשה נורא באחד שרצה להקל כשיטת המאירי, ד' יצילנו, מכל דבר רע.

אכ"ר.

ומה שתמה כת"ר על מרן האור לציון מהמחבר"ר כבר כתב שם מו"ר זצ"ל דאין זה מעיקר הדין רק חומרא בעלמא. ודבר זה מבואר מהגמ' שכ' **כל עיר** וכו' ומשמע להדיא דכל שבאותה עיר יש הרים דאז לא חל דין ה' בהתים היושבים בהר, ה"ה דלא חל על הבתים אשר סביבות הביהכ"נ ולא מצינו בגמ' ולא בראשונים דלישתמיט חד מינייהו וליכתוב דאיסור זה בהרים חל הבתים שסביבותיו הגם שבהר מותר, דכיון דכלא"ה איכא בתים הגבוהים מביהכ"נ שוב לא י' לזלזל במה שיבנו גם בסמוך לו, והן אמת יוציב ונכון לדבר מעל האלדים שאין זה משורת הכבוד שיהיה ביהכ"נ נמוך מהבתים שסביבותיו ולכתחילה יש לרומם את בית אלדינו מעל הבתים שסביבותיו מצד כבוד ביהכ"נ אבל אין זה איסור מצד הדין ולא ע"ז אמרו דב"מ סופן ליחרב. ועי"ז לא חלק מרן האור לציון.

גם לאחר העיון והדקדוק בדב"ק המור וקציעה, שהוב"ד במחצ"ר נראה שאין מקום לתמימה על מו"ר האור לציון זצ"ל. כיון שהמרי"ך דן שם על מציאות קיימת אם צריכים ק"ק אלטונא להגביה עוד את את ביהכ"נ כשל גובה הבתים בנויים בהר מאחר שכבר בנוי יותר מגובה הסובבים אותו, ואמר שאין צריכים, ולא דן כלל בעצם איסור בניית בית גבוה מביהכ"נ

בסמוך לביהכ"נ, ואף שהרועה להוציא איסור מהממ"ק יוכל לדחוק בדבריו דאסור, מ"מ משנתני מבוארת בזה ואנן אתאכא דמרן סמיכניו לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשון. והכי עבדינו, ומאחר שדין זה לא הוזכר בגמ' ולא בראשונים ולא במרן השו"ע מהיכי ייתי לבוא ולחדש לנו דין לאיסור מדיוק במו"ק כל עוד שהוא עצמו לא כתב כן לאיסור בהדיא. ובפרט שמרן השו"ע הזכיר בלשונו את לשון הגמ' והמרדכי באמרו עד שיהיה גבוה **מצל בתי העיר** ומינה כשירי האיסור הזה בכה"ג שחלקם בנויים בהר וא"א לומר שחייבים להגביהו הביהכ"נ מעל ההרים הרמים, שוב אין איסור בבניית בית גבוה מעל ביהכ"נ.

הן אמת ויציב ונכון הדבר מעם האלדים דראוי ונכון וישר סביבו, תנו כבוד לד' מלך הכבוד, אבל אין זה עיקר הדין החמור שהוזכר בגמ', ועיין בלשונו הזהב של מו"ר האור לציון זצ"ל שקיים בעצמו חכמים והזהר בדבריהם, ולא כתב בפשיטות **מות** לבנות בית גבוה מעל ביהכ"נ במקום שחלקם מהבתים בנויים בהר אלא כתב **אין איסור** ובזה כיוון להממ"ק והמחבר"ר דודאי לכתחילה יש לעשות כדברי קדשם. ו**כבוד הכמים ינחלו**, וקצת תימה על כת"ר דהביא ראי' מעט ממעשים בכל יום, וכי איזו ראייה היא מעמי הארץ? שלא למדו אפילו הלכות היזק ראייה ובונים ככל העולה על רוחם והאם רבים מעמי הארץ מתייהדים? אם נפל פחד מרדכי עליהם? ואין מביאים ראייה מן השוטים. אטו לבי מדרשא אתו ושאליו כיצד בונים את את הערים, הלא ויהיה כסף וחשוקים כסף וכל יחדותם ואדניהם כסף כל עמודי החס"ר. ובדברינו הנ"ל מיושב מש"כ הגרע"י שליט"א ביב"א ח"ט סימן מב לתמוה על דברי האור לציון ח"ב ודברי מו"ר האור לציון זיע"א מאירים ונהירים על ציון לאמיתה של תורה, חבל על דאבדין ולא משתכחין וי להאי שופרא דבלי בארעא ועל דא ודאי קבכינא חבל עלי שלא זכיתי לשמש את בן עזאי, סעו המה למנוחות עזבו אותנו לאנחות ונתקיים בנו שלא תהא הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד, מי יתן ונזכה במהרה לראותו בתחיית המתים בביאת גוא"צ ומלאה הארץ דעה את ד' ... בב"א.

שמואל משה תורגמן - רוממה

נטעם דביהכ"נ של כרכים לא מצינו לזבוני

מגילה כ"ו ע"א בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחים בדמיו בית הכנסת. ובגמ' אמר רב שמואל בר תנמינא א"ר יצחק לא שנו אלא בית הכנסת של כפרים אבל בית הכנסת של כרכים כיוון דמעלמא אתו לה מצו לזבוני וכתב רש"י ד"ה אבל של כרכים וז"ל הוה להו בתי כנסיות דרבים והכל בעליהם ואין בני העיר לבדם בעלים להם, עכ"ל, משמע דהחומרה דכרכים דמקדישים אדעתא דכר"ע דכולם בעלים על זה, ולכן לא יכולים למכור, ועיין בב"י דכתב בשם הר"ן דר"מ דהחומרה דכרכים כיוון דמעלמא קא אתו לה רבים והוציאו בבנינה ושמא יש אחד בסוף העולם שהוציא בה וחלקו מעכב, לפי שאין בני העולם כפופים לבני עיר זו וכן מוכח בירושלמי בז"ל אני אומר שמא אחד בסוף העולם קניו וכן.

אבל אחרים פירשו דשל כרכים היינו טעמא דלא מצי מזבני לה מפני שהם בונים אותה על דעת כל העולם והרי הם כמקדישים אותה לכול.

ובפשוטות הפנ"ק בין שני הטעמים היא במקום שיודעים שכל מי שהשתתף מסכים למכור דלפירוש הראשון שרי למכור גם בכרכים ולפירוש השני אסור עדעין חישישין שמא אחד בסוף העולם מתנגד וכ"כ הב"י בשם הרא"ש דאפילו ידעינן שבני הכרך בנו אותה ולא סייע אדם מחוץ לעיר בהוצאת בנינה כיוון דמעלמא קא אתו לה, בני העיר הקדשוה לדעת כל העולם עכ"ל.

והב"י אחר שהביא דברי הר"ן כתב והתוס' כתבו ע"כ שני הפירושים, אכן נראה כפירוש הר"ן בשם אחרים דחומרה דרבים היא מצד שבני העיר מקדישים אותה על דעת כל העולם ומזכים להם חלק בבית הכנסת ולכן יכולים לעכב וכן בלשון התוס' ד"ה כיון דמעלמא קאתי כתב וז"ל נראה לפרש כיון שרוב בני העולם רגילים ללכת לשם להתפלל אצ"פ שאין נוהגים כלום בבנינו מ"מ כיון שלדעת רבים נעשה חמורה קדושתו ואינם יכולים למכור עכ"ל, ומשמע שאין זה מצד שיש להם בעלות בבית הכנסת אלא כיון שהוקדש על דעתם נעשה חמורה קדושתו, וצ"ב כוונתם מדוע נעשה חמורה קדושתו אף שאין להם שום בעלות. וחזינו לתוס' דכיון שיעידו מעיקרא, הקדושה ליותר אנשים מכל העולם ממילא הקדושה יותר חמורה ואי אפשר להפקיע על ידי אנשי הכרך בלבד, ובלשון הרא"ש סי' א' איתא וז"ל כיון דמעלמא קא אתו לה בני העיר הקדשוה על דעת כל העולם עכ"ל משמע פטש שלישי והיינו דלא נתנו להם בעלות בבית הכנסת אלא תלו את הקדושה בדעתם.

ושמעתי לבאר מר' יעקב ש' יהוי לדברי הרא"ש כנדר שהודר על דעת רבים כן הוא זה ווי הקדשו על דעת רבים, ומעתה אם כנים דברינו יש לעיין מדוע כאן לא מהני האופנים של נדר שהודר על דעת רבים דמבואר דלדבר מצוה יש לו התרה וביאורו התוס' דאמדינן דמסתמא ניהא לכרוע שיפור הנדר, וא"כ כאן מדוע ברכיהם אינו נמכר לדבר מצוה.

וכן יש לעיין בש"ך חו"מ סימן רנ"ה דבהקדש על דעת רבים יש לו הפרה דדוקא כנדר חישישין שמא לא ניהא לרבים שיפר אבל בהקדש כיון דאסר אכר"ע ודאי ניהא לכרוע שיפר וא"כ גם כאן שיש וכאן משמע שרק על דעת יחיד חלש ויבלי זה אין אפשרות למכור בית הכנסת דכרכים וצ"ע.

והכלל העלה דאיכא ד' ביאורים דכרכים לדעת הר"ן משמע מלשונו שהקדשו וזיכו לעולם בעלות בבית הכנסת ולכן אי אפשר למכור וכן משמע מלשון הרש"י דזה בעלות וכתב דהכל בעליהם ואין בני העיר לבדם בעלים להם (ומשמע דהשוה בעלות בני העיר לבעלות עצמא וכן ממש"ר דזה לא רק למי שהתחיל בבנינו דכתב והכל בעליהם, ומהר"א משמע דזה מצד שהקדשו על דעת כר"ע ולא שיש להם בעלים אלא שתלו דעתם וצ"ע דא"כ יהני מה שמועיל בנדר על דעת רבים, ובתוס' מבואר דמי שהמוקדש על דעת רבים חמירא קדושתו ולא פקעה על ידי בני העיר לבד, ופסק השני התהום והר"ן חומרא דכרכים היא מצד שנשתתף בבנינו ולפי זה ודאי עיין של בעלות רק למי שנשתתף בבנינו, וצ"ב לדעת תוס' דפטש הראשון דחמירא קדושתו מה מהני ניהא לדעת יחיד דסוף סוף כיון שהוקדש לדעת רבים צריך להיות חמירא הקדושה שלא תפקע בנדר, ואולי להתוס' בהרכח צ"ל ידידיה היו דוקא גדול הדור כרב אשי ובזה דעתו כדעת כר"ע דכולם מסכימים לדעתו

וכחו גדול להפקיע הקדושה, אבל לא מהני תנאי בשעת הבנין שתולים הקדושה בדעת יחיד כיון דסוף סוף נעשה בשביל רבים חמירא הקדושה

אריאל לבאי – רמת שלמה

הנחת דפים חלקים בתוך ספה"ק

כ' המ"ב (סי' קנ"ד ס"ק ל"א) אל יניח קונטרסים שלא נכתבו בס ד"ת בספר ולא שום דבר, ומקורו מהא"ר בשם ספר חסידים, והנה מרהיטת לשונו משמע שאין לחלק בין קונטרס שכתבו בו דברי חולין לבין קונטרס ריק שלא נכתב עליו כלום דאותו יהיה מותר להניחו תוך הספר כשדעתו לכתוב עליו ד"ת, דהכי משמע ממה שכ' שלא נכתבו בס ד"ת ולא כ' שלא יניח קונטרסים שנכתבו בהם דברי חולין הרי להדיא דאף נייר חלק אין להניח, ובפרט ממה שסיים ולא יניח שום דבר דמשמע כדברינו דאף נייר חלק לא יניח.

ומעתה יש לעורר האם שרי להניח דפי קלסר שחלק מהדפים כתובים והשאר חלקים, והנה במחברת וכיוצ"ב דכולם אגודים יחדיו לכאז' אין מקום לדון דפשיטא דשרי דהכל נחשב כספר א', אבל משא"כ דפי קלסר שמיועדים לתלישה ואפי' אדם שאין דרכו לתלוש הדפים בשעת גמר כתיבתו, מ"מ אף הוא כשכותב על נושא אחר ג"כ דרכו לתלוש הדף [וכן אם יבקשו ממנו, דף או שתיים אפי' אם לצרכי חול, יתלוש עבור זה] א"כ בכל כה"ג אין היתר להניח את שאר הדפים החלקים תוך הספר, וראיתא מובא בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' ע"ג) ואמרי' וישר (ח"א סי' מ"ה) להקל בספרים שלנו הנדפסים בצילום הנחשבים למעשה מכונה, ומיהו ג"כ לא התירו אלא רק דרך עראי ומקרה. ולכאזי יש לתלות נידון זה בהל' מוקצה. והנה במ"ב (סי' שי"ח סק"ג) כ' דה"ל שאר דברים שמקדיש עליהם שלא יתקלקלו כגון נייר חלק יש עליהם תורת מוקצה מח"כ, ואפי' לסברת החולקים (ספר שלמי יהודה בשם הגריש"א ובהל' מוקצה לחתנו הגר"י ועוד) דהאידיא אין על ניירות דדודות תורת ממח"כ, מ"מ יש עליו תורת כלי שמו"א שעומד לכתבה, ומצינו מחלו' באחרונים לענין מחברת שחלקה כתוב וחלקה לא ועומד לכתביה האם מותר לטלטלה י"א (הגריש"א שם, שו"ת א"נ ח"א) דמותר דלא מקצה דעתו ממנה ויש אוסרים, ובשם הגרש"א זצ"ל (שש"כ פ"ת ספ"ד) מקובל דאם החלק הכתוב חשוב לו וקורא עמה מותר לטלטלה, ומעתה י"ל דאם לענין שבת אין עליו תורת מוקצה הרי בהכרח שהוא טפל לחלק הכתוב בו וא"כ לישטרי להניחו בתוך ספר, ומיהו אכתי יש לחלק בין מחבורת קלסר שמקדיש, ועוד דיש לחלק בין כבוד הספרים לדין מוקצה דבשבת לא גזרו על ספרים ואוכלים, וכל זמן שהוא מחובר לכתבי הקודש ה"ה חלק ממנו ולא קיבל תורת מוקצה (וה"ז דומה לכשמלא' ולהיתר דמבואר במ"ב סי' שי"ח סק"ב דה"ל מוקצה ועיין דעת"ס ש"ט ס"ד) אבל לענין כבוד ספרים אפשר שכל שבמצאיאות יכול להפרידו מוטל עליו חיוב להפרידו.

ומיהו יש לצדד דההל' אם מניחו בין הכריכה לספר, דהא כריכת הספר מבואר בחיד"א בשו"ב בשם הר"ן בן הרא"ש דיש עליו דין תשמישי קדושה, ואע"פ שצריך גזירה כנפסק בשו"ע ס"ב מ"מ י"ל דאף אלו הדפים כיוון שעומדים לכתבת חידו"ת ולשם כך מניחים שם ל"ה מילי דחול דדומה קצת לכריכת הספר דחשיב תשמיש קדושה לפי שמניחו שם לתועלת התסר, ומיהו אכתי יש לחוש לדעת המג"א (סי' מ' סק"א) שכ' דאסור לתלות סידורים הקבועים בשלשלות של כסף כיוון דמחבורים לסדור היו כסדור עצמו עכ"ז. הרי נתבאר שדעתו דכריכת הספר המחובר לספר ה"ה חלק ממנו קדוש וצריך כמותו, וכך פפורש בפמ"ג (שם א"א סק"ב) בספרים המכורכים ומסודרין מכל צד (לשמור הספר) אפ"ה צריך כלי תוך כלי ואין הכריכה חשוב מגוף הספר כמו בשלשלת דלאו תיקון ממש עכ"ז, ולדבריהם אין חילוק היכן מניח הדפים ואף בין הכריכה לספר אסור כיון דאף הכריכה קדוש כמותו, ובספר צדקה ומשפט (פט"ז ס"ק כ"ה) רצה לחלק בין הדינים דדוקא לענין כבוד ובזיון אמרי' דכל המחובר לספר כספר דמי אבל לענין תשמישי קדו' כיון דסו"ס אין המדף נוגע בקדו' עצמה אין ג"כ המדף בארון תורת תשמישי קדושה אלא תשמיש דתשמיש, וכך מבואר בכה"ח (שם סק"ד) עי"ש בכ"ז ובצירוף מה שיש להקל בספרים הנדפסים, מ"מ לענין להניח דפים חלקים ושאר דברי חולין בין הספר לכריכה ראוי לחוש לדעת המג"א והפמ"ג ועוד דחשוב כחלק מהספר, אך לענין דפי קלסר הכתובים בחלקם יש מקום גדול להקל דכ"ז שהדפים מחוברים חשובים כגוף אחד ודו"ק.

ושוב מצאתי סמך גדול להקל ע"פ הא"ר (שם ס"ק ז"ב) שכ' דהחולין העשויין לספרים שלנו שאינם נגללים דינם דומה לבימת ביהכ"נ שיש לו רק דין תשמיש קדושה ולא קדושה עצמה וגי' דמהני בו תנאי קודם התשמיש (ולפעמים א"צ תנאי וגי' בלב בלב"י מתנה עליהם) ומעתה אם דרכו להניח בו תמיד דפים חלקים בינו לבין התיבה ה"ז חשיב כמי שעשה בו תנאי מעיקרא דמהני ודו"ק.

דין מציאה ותחנה מדעת בביהכ"נ

נסתפקנו במי שהניח מעותיו בקרן זוית בביהכ"נ או בפנית מדף בארון ספרים שבביהכ"נ ונראה מצורת הנחתו שלא נאבד אלא הניחו בער"ש סמוך לשקיעה (או מצאן כן בבגדו בשב"ק והשליכם שם) ועברו כמה שבעות ולא נטלם מה דינם של המעות הללו האם יהיה מנוחיהם עד שיבוא אליהו או זכה בהם ביהכ"נ או כל הוצא לטולטל יבוא ויטול.

וראשית כל עניניו לדון במי שנטאז מעות בביהכ"נ מה דינם של המעות, והנה במ"ב (סי' קנ"ד סקט"ז) הביא לדברי המג"א בשם האגודה וז"ל מצא דבר בחצר ביהכ"נ או בביהכ"נ זכה בו ולא אמרי' דיקנה החצר להקדש דחצר קונה מטעם די ואין די להקדש, ע"כ. ושוב הביא הספר מגן גזברים שכ' שיש בזה דיעות בין הראשונים, והביאם הקצוה"ח (סי' ר"ן סק"א). דעת האגודה דאם מצא דבר בביהכ"נ זכה בו ולא אמרי' דחצר ביהכ"נ קונה להקדש דחצר קונה מכא' די ואין די להקדש, ומקור הדין בסוגיא בבב' בב' (מט.) ושם בתוד"ה ואין דכי דאין מועלין במה שבתוך החצר משום דאין די להקדש (ואפי' משום שליחות ליתא דגם שליחות בחצר ליכא עי"ש), אבל מדברי הרמב"ן (שם) נראה דיש די להקדש, והטעם שלא מועלים במים ובזבל שנתמלאו אח"כ מאליהם לאו משום דלא זכה בהם הקדש הוא דאין עיקר סברתו אינה מוכרחת כלל, ומהו שהיו סמך לזה מס' נ"ה יש לחלק וכן עמא דבר להקל" ומו"מ הביא המ"ב שם דתשמיש שהוא מגונה מאד כטינוף אין להשתמש אף כשלא ברעק"א (הובא במ"ב) ציין שאלביא דהרמב"ן אין הכרח לדניו

של האגודה דאין די להקדש, ונראה שחשש לדעתו להלכה, ואמנם הקצות תמה טובא על האגודה דהא ביהכ"נ שלנו אין דין הקדש עליהם אלא יש עליהם תורת חצר השותפין כמבואר בשו"ת הריב"ש, והטעם דשייך למוצא הוא משום דחצר השותפין בדבר שאינו רגיל לבוא לא זכו בו דצריך דעת, ואף המ"ב מוכרח לטעם זה דהא פסק בהל' שבת (סי' ש"ו ס"ק כ"ז, ובסי' ש"ט ס"ה) דמותר להקדיש לביהכ"נ דאין ע"ז שם הקדש עי"ש, ואמנם בחת"ס (שו"ת או"ח סי' מ"ד) כבר העיר על כך דאפי' נימא שיש יד להקדש מ"מ אין חצר קונה אלא בחצר המשתמרת (וכסברת הקצוה"ח שם שהגזבר עומד בצד החצר) אבל ביהכ"נ שרבים יוצאים ונכנסים שם אין המציאה שייכת לבעה"ב אלא למוצאו כדתנן בבב' מ' (כו), ובשו"ע חו"מ סי' ר"ס ס"ה) לענין מצא בחנות, ושוב אין לחוש לדעת הרמב"ן. [ואפי' אם דרך בנ"א להניח תפילין או ספרים וכדו' אין זה מהוה הוכחה דחשיב חצר המשתמרת דלא כסף אף אחד לא מניח משום דמעות ממש דרך כנ"ב אלא דהטל ספי, ומבואר בחי' הר"ן ב"מ דחצר משתמרת לדעתו הדבר תלוי בכל חפץ וחפץ לפי ענינו].

ואף בשו"ת עונג יו"ט (או"ח סי' ט"ז) העלה דבביהכ"נ אף הרמב"ן מודה דלא זכה בו הקדש, משום דחצר ביהכ"נ אף לקטנים וחרשים יש חלק בו וכמ"ש הר"ן מגילה (פרק בני העיר), הילכך כיון שיש לקטנים חלק בו הרי הם נעשים שותפים במציאה ומתוך שלא קנה חרש לא קנה פיקח יעו"ש בכ"ז.

ומעתה נבוא לדון"ה האם כשנטאז מעות מנוחים בקרן זוית ונראה מצורת הנחתם שהונחו בכונה תחילה מה דינם של המעות, אם נימא כסברת החת"ס דביהכ"נ לא נחשב לחצר המשתמרת א"כ מה איכפ"ל שהונחו בכונה מ"מ ה"ז הפקר מדעת והדבר דומה למי שהניח מעותיו בהר"ר או באשפה העשויה לפנות דאבידה מדעת היא (כנפסק ברמ"א שם ס"א), ומיהו נראה דהגם דהאידינא אין נכרים בביהכ"נ וממילא כל דבר שיש בו סימן או דרך הניוח לא מתייאש, מ"מ שאני מעות דמתייאש טפי, ואכתי יש להסתפק בביהכ"נ שהכריזו הגבאים ע"י שלט שכל הנכנס הוא על דעת שכל מה שנשנח ה"ה הפקר אחר' ל' יום, האם בתום הל' יום המציאה שייכת לביהכ"נ או למי שזוכה בו תחילה, וצדדי הספק דכיון שיועד מתחילה דעד' ל' יום החפץ ברשותו ויכול לדורשו ואחר ל' יום יש בכח הגבאים לעשות בו כרצונם הרי שבתום הל' יום ה"ה מתייאש ממנו ונעשה הפקר וכיון דאין יד להקדש לא זכה בו הביהכ"נ ממילא, והגם שסיבת ההפקר נעשה מחמת הגבאים מ"מ כיון שבשעה שנתיאש לא היה בידם אלא בחצר ביהכ"נ אשר ע"כ כל הזוכה בו יבוא ויטול, וכן צידד מורנו הגר"י לוקסנבורג שליט"א, דבמקום שהדךר לפנות החפצים כשהוא מתייאש כל הנוטל זוכה בו (מיהו אם יודע מי הניחו או שיכול לברר או שיש בו סימן טוב וישר להחזירו כנפסק בשו"ע סי' קט"ס ס"ה וברמ"א ס"ז).

ואין לחוש שמא כשנתיאש ממנו הקדישו לביהכ"נ וא"כ הנוטל המעות ה"ה נוטל מל' ההקדש, דזה אינו כמבואר בקצוה"ח (שם) דהא דאין קנה"ל להקדש אי"ה שוקדשקש אין לו תורת קנין די או הגבחה אלא משום דהקדש אין לו במציאות יד כראוי לקנות לו [ועי"ש במלואי חושן שהביא ביאור בזה מהקה"י ביב' סי' ל"ו ואכמ"ן]. וא"כ תו לא יכול הבעלים להקדישו כשאין החפץ ברשותו אלא ברשות הודק"ק.

מנהג תלית פרוכת לנוי סוכה

סקכ"ט כ' המ"ב (סי' קנ"ד סקט"ז) וז"ל ומותר לעשות מפורכת מפה שעל שולחן הקריא קדושה"ל למה נהגו לפרסו לחופה לחתנים, ואפשר דלב ב"ד מתנה עליהם עכ"ל.

ושמא שמכאן הגיע המנהג לתלות פרוכות ישנים ע"ג דפנות הסוכה לנוי סוכה, כי סמכו על מה שלב ב"ד מתנה עליהם, ושור"ר בשם החיד"א בשי"ב (שם), ובשו"ת בני בנימין (סי' ל"ח) שכ' שגדולי הדור הספרדים אשר בירושלים נהגו לתלות פרוכות כנוי סוכות בסוכותיהם וכן בסוכותיהם של גבאי ופרנסי העיר שבני העיר מתקבצים שם משום לב ב"ד מתנה עליהם, מיהו בשו"ת הר צבי (ח"א סי' פ"ב) כ' שיקברב הסוכנים לא נהגו כן כלל ואין לתלות פרוכות אצלם כי הכל הולך אחר המנהג, עכ"ז. אבל אלא ראייתי רבות בשנים בסוכה עשר' ביהכ"נ קהלת יעקב בבתי ברידיא שבירושלים שהיו נוהגים לתלות פרוכות ישנים לנוי ומתפללים שם הרבה מגאוני וצדיקי ירושלים ולא עוררו בזמנו על הדבר [אך כבר למעלה כממ"כ שנים נמנעו מה, ואיני יודע הטעם, ושמא סמכו מתחילה על סוכה בביהכ"נ דלב ב"ד מתנה עליהם, אבל לא סמכו על כסרת הטר"ו עדיף להורידו לקדושה קלה ששיגגו, דכבר דחה המ"ב דנחלקו עליו הבכור שור והפמ"ג] ולפני רבות בשנים בא' הישי' הק' רצו בני הישי' לתלות פרוכות ישנים לנוי סוכה ושאלתי את מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א וא"ל להנמנע מזה.

אברום שקלאר - מודיעין עליה

תשמיש גנאי מעל בהכ"נ

שו"ע סי' קנ"א סעי' ז"ב בית שיחודו לבהכ"נ לאחר שנבנה מותר לשכב עליו, ומקורו מהר"רו משום דלא דמי להיכל דקדוש מתחלתו. ולכאורה לא מהני סכ' זו אלא להתיי שכיבת עראי אבל לא להתיי שכיבת קבע דחשיב תשמיש גנאי דזה יליף המרדכי מדין שבהכ"נ יהיה גבוה מכל בתי העיר מנ"ל להתייר (וכ"כ בגדי ישע על המרדכי דרק לשימוש עראי הוצרך ללימוד מהיכל) ולכן שכיבת קבע אסור בודאי משא"כ אם לדמות להיכל הוא בספק וסתמימת הפוסקים לא משמע כן.

כתב המג"א דסב' המהר"ו דכיון שיש גנאי בנבנה מתחלה לבהכ"נ מהני בני תנאה אפי' בישובו, והקשה הא"ר דבמהר"ו משמע דכיון דלא דמי להיכל א"צ כלל תנאי וע"כ מותר אפי' לסוכרים דבישובו לא מהני תנאי, וכתב מחה"ש שד"מ דלמג"א בעינן דזוקא שיתנה, אכן הלכות כתב דבית שיחודו לאחר שנבנה לבהכ"נ מסתמא לא קדשו את הגג וכענין דברי המג"א דבזה מהני תנאי לכ"ע אלא דסתמא הוי כהתנו.

דין תשמיש בזוי מעל בהכ"נ

כתב הט"ז דמ"מ תשמיש של בזיון מאד אסור כגון טינוף או ע"ז דמפסיק שהתפלה לא תעלה לשמים, וכתב עליו שעה"צ קי' קנ"א סעי"ק כ"ב "דאף דדבריו שייכים גם בבהכ"נ לזמן מ"מ עיקר סברתו אינה מוכרחת כלל, ומהו שהיו סמך לזה מס' נ"ה יש לחלק וכן עמא דבר להקל" ומו"מ הביא המ"ב שם דתשמיש שהוא מגונה מאד כטינוף אין להשתמש אף כשלא

בנבנה מתחלה לבהכ"נ, ולכאורה אין מקור לזה ומשמע דהוא סב' בעלמא דהוא בזיון לבהכ"נ שישתמשו מעליו טינוף, וכ"כ מהר"י בן חביב מובא בב"י ריש ס' קנ"ד על בתי כנסיות שבתוגרמא דהוא אקראי בעלמא ואין בהן קדושה ואפי' שיהיה בית דירה על הבית שמתפללין אין למחות ובלבד שיהגו בנקיות (והשו"ע קנ"ד ב' העתיק דאין להא קדושה ולא הזכיר להשתמש בנקיות) משמע דגם בהכ"נ לזמן שאין בו קדושה החמיר, והמ"ב כתב להקל בבהכ"נ לזמן, ואף דסס' קנ"ב מחמיר כששוכר בפרהסיא שיש לו קדושת בהכ"נ, ונראה דלא היקל המ"ב אלא מה שהיו רגילין לשכור בעיירות לזמן היריד וכד' (גם בחוות יאיר ג"ט מוזכר מנהג זה) שאין דעתם כלל לקבוע פה בהכ"נ משא"כ בתוגרמא שהבית מיוחד לתפלה עד שיגורשום הנכרים וכונתם שיהיה בהכ"נ בזה הוי בזיון כשיש טינוף מעליו, ובזה ניהא מש"כ בס' חיים שאל' נ"ו להקל לדור מעל בית שמושכר לבהמ"ד דהעיקר כהרמב"ם דרק מעל ארון קודש אסור ורק לסניף שאני צריך דהוא לימן, דאם מיייר בשכירות לזמן מרובה ולא גרע מהא דמהר"ן חביב, ולא סותר למה שהיקל המ"ב בבהכ"נ לזמן.

קדושת בהכ"נ סוכר

הש"ע סי' קנ"ד סעי' ב' כתב דאם שוכרים בית ומתפללין בו אין לו קדושת בהכ"נ, משמע בכל ענין, וביאר הלבוש מפני שאין להם קנין הגוף, והפמ"ג כתב דזהו רק לשנה או חדש אבל לזמן מרובה לא הו' בהכ"נ, וכן הסכים הגי"ב מדתלה מהר"י בן חביב הדבר מחמת דהוי כרחבה של עיר, ובבה"ל הסכים לעולת תמיד דרק בתוגרמא דהוי מטמינים עצמם הוי עראי אבל השוכר בגלוי יש להחמיר, והוא נגד לשון הש"ע דסתם דכל שכירות בית לא הוי בהכ"נ. ולדברי פמ"ג דהוא משום אקראי דהוא לזמן מועט לכאורה ה"ה הבונה בהכ"נ לזמן מועט לא הוי בהכ"נ אף שיש להם קנין הגוף, ומהר"ו הקשה מ"ש מבהכ"נ של בכל דלא מהני התנאי בבנינו, ולא ניהא ליה לחלק בין זמן מועט למרובה (אף דמפורש במהר"י בן חביב דהרגילות הוי שנה או חדש) מבואר לדעת מהר"ט והכרעת מ"ב לדינא דכל שמויחד לבהכ"נ לאיזה זמן יש לו דין בהכ"נ לאותו זמן.

כתב המרדכי "היכא שהקדישו לשם בהכ"נ ואז התפוללו בה אפי' אורחין לפי שעה הני שמויחד לתפלה קדשה, ואם לפי שעה הקדיש כגון בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויין ושרי ואי אתני הכל לפני תנאו"ו הביאו ב"י סי' קנ"ג וכתב עליו דדינו אמת לכ"ע דכל שלא הקדיש אלא לפי שעה לא מקרי הזמנה, וכ"כ בא"ה קנ"א סי' י"א דאין קדוש כלל אף בזמן שמתפללין בו כשהקדיש לזמן קצוב, ועי"ז קאמר בגמ' דמ"א אין לנהוג בו קלות ראש כגון חשבונות של רבים.

והב"ח סי' קנ"ג הביאו א"ר קנ"א פירש דכשהתנה להתפלל עד זמן פלוני מהני שלאחר דלית במו"ר אין בו קדושת בהכ"נ כלל ומשתמש בו כל תשמיש שירצה משמע דבאותו הזמן מיהת קדוש.

והר"ח פירש דבהכ"נ של בבל על תנאי עשויים היינו כל שעה שירצה יחזור לקדמותיה, ופירש באה"ל קנ"א סעי' י"א ד"ה לא מהני דהיינו דכשרבים ירצו להשתמש בו נפקע קדושתו וחוזר לקדמותו, ומו"מ אסור בקלות ראש והוא כעין פירוש הב"ח במרדכי רק דהכא תול דהדר ברצונם והמרדכי מיייר שהגבילו זמן הקדושה משמע דסובר באה"ה דכל שלא הגבילו זמן הקדושה ויש לקדושה אפשרות לימשך חל הקדושה.

והש"ע לא הביא כלל הדין דהקדש לפי שעה לא קדוש כלל רק כתב קנ"ג סעי' ח' אם לפי שעה הקדישו הכל כפי מה שאמרו משמע כהכ"ח דחל קדושה לזמן, אכן המ"ב פירש דמיייר שהקדישו לעולם לרגלם והוי הזמנה עולמית לאותו הזמן, אכן בשכירות דעת המ"ב קנ"ד סעי' ב' להחמיר דיש בו קדושה, מבואר דעת המ"ב דכל שהקדיש כל מה שיש לו שפיר חל הקדושה ורק בבידוד בהכ"נ לזמן קצוב אף שבידם ליחד ביותר זמן בכה"ג לא חל הקדושה בכלל.

מ"ב קנ"ד סעי"ק ל"א הביא דברי הט"ז בארון שעושים לזמן עד שירחיב' ה' לעשות שיהיה כראוי אחר שעושה ארון שני נתבטל קדושת ארון הראשון, משמע דעד אז קדוש וע"כ דרק לזמן קצוב מיקל המ"ב אבל כל שאין קצבה ברוצה שפיר הוי קדושה, וכן משמע מלשון באה"ל קנ"א סעי' י"א. העולה דלדעת המ"ב כל שיש אפשרות שהקדושה יתמשך או שהקדיש לעולם לזמנים מסוימים הוי בהכ"נ וכן כשהקדישו כל מה שיש להם דהיינו שכירות ורק מקדיש שלא לזמן קצוב לא הוי בהכ"נ.

ולולא דבריו יתכן דגם הב"י מודה דיש בו קדושה בזמן שמויחד לתפלה (וכמו משמע מלשון המרדכי ואם התנה הכל לפי תנאו דלמ"ב רישא מייירי דלא קדוש כלל וסיפא בקדוש לרגלים) הוי קדוש (וכדמשמע קנ"ד סעי' ח), אלא דכתב דלפי שעה לא הוי הזמנה והיינו דק"ל דאם הזמניה והתפלה לפי שעה הוי קדוש ולא אם יחדו כלל לתפלה לא הוי קדוש ע"י מה שהתפלל בו ואח"כ כתב דהכל לפי מה שהתנו ולפי"ז א"צ לחלק בין הקדיש כל מה שיש לו להגביל את ההקדש לזמן קצוב.

ומאמר מרדכי כתב להוכיח דאין קדושה כלל בבהכ"נ לזמן אף כשמויחד לתפלה דהא המרדכי מייירי ראייה דמהני תנאי מהירושלמי דהתנו על מגדל להניח עליו ספרים הרי דמייירי בתנאי על זמן שמשתמש עכ"ז, והנה אם כדבריו נילף מהתם דמהני תנאי בכל בהכ"נ בבנינו ולא רק לזמן וזה ודאי שאין דעת בב"י כן וע"כ דבהכ"נ שאני מאיזה טעם והקדש לפי שעה לא, מהתם יליף אף לב"י, וא"כ אף להב"ח י"ל דמהתם יליף דמהני תנאי בדברי קדושה וכי היכי דמהני תנאי במגדל להניח עליו ספרים ה"נ מהני תנאי בבהכ"נ.

גדרי שימוש בספרים

כתב ספר חסידים התקד"ל לא יהנה אדם מספר כגון אם הוא יושב בחמה ומשים לפניו ספר להגן מפני השמש, ואם בשביל שאינו יכול ללמוד מפני שהשמש זורח על הספר וטפל האותיות והוא מגין בספר שיהיה לו צל על הספר ועל הכתיבה מותר רק שלא יכוין להנאותו.

משמע שאסור להנות מהספר אף כשאינו עושה בספר שום דבר מיוחד להנאותו דהרי מזה בספר המשמש שיהיה ללמוד ומ"מ צריך שלא יכוין להנאותו. והנה ק"ל דבתשמישי מצוה אסור להשתמש כמבואר בהל' ציצית וחנוכה מיהא התם הוא משום בזיון ולכאורה לא שייך בזיון במה שמכוין להנאותו וע"כ דכונתו משום דספרים חשיבי קדושה משמע שאסור להשתמש מהם ולא משום בזיון אבל כל שעושה כדי ללמוד אף שאין זה עיקר שימושם ש"ד דזהו קדושתם שילמדו בהם. וצ"ע אם

דוקא כשלגמרי אינו יכול ללמוד התיר או כל שעוזר ללמוד נמי שרי.

ובס' תתק"ב "אדם שמעתיק את הספר לא ישים ספר אחד למעלה מן השטה כדי שלא יטעה לפי שהוא נהנה בבזיון הספר, והקשה הח"א ל"א מ"ח דהוא סותר למה שהתיר להגן מפני החמה. והנה כאן כתב נהנה בבזיון הספר ושם לא הזכיר בזיון ולא שלא יהנה מהספר, ושמה לא שייך בזיון כשרק מעמיד את הספר באיזה ענין וממילא מציל מהחמה ולא דמי למניח ספר למעלה מן השטה דזהו בזיון ולא הותר אף לצורך לימוד, וכ"כ ס' תתק"ג דלשים קונטרסים על הספר שלא יטעה בשיטות לא **יתכן שישמש ספר לספר בזה הענין** אפי' תלמוד לחומש, מבואר דהוא בזיון ולא משום איסור הנאה דזה מותר מספר לספר (משמע קצת דחומש תלמוד אסור) וע"כ דלהניחו כדי לא לטעות בשיטה חשוב בזיון.

בגמ' אמרו דמותר להניח התיבה תוך החלון שלא תיכנס הטומאה, וכתב מג"א קנ"ד אע"ג דהוי תשמיש חול וצ"ל כיון דאין משתמש בו כלום במה שמונח כאן או כאן, ועפי"ז כתב להתיר להניח ספר תחת ספר אחר להגביהו, ולכאורה יש לחלק דלסתום הטומאה אינו ניכר כ"כ והרי הוא רק מעביר את התיבה מהמקום למקום משא"כ להניח ספר תחת ספר מחזי טפי השתמשות בספר, ואח"כ הביא דברי ס' חסידים בענין להגן בספר מפני החמה וגם שם יש לזון קצת דדמי ללהניח תחת ספר, ועוד י"ל דהא לסתום חלון בפני הטומאה שיוכלו הכהנים ליכנס להתפלל אלא צורך תפלה אלא גרע מהלגן מפני החמה, ושמה סובר מג"א דהתם הוא צורך הלימוד עצמו דהשמש מפריע ללמוד משא"כ הכא דבא להתיר לכהנים להיכנס לבהכ"נ, וגם מוכח דלא כהט"ו. ובזה יש ליישב גם הסתירה בס' חסידים שדלא יטעה בשיטה לא חשיב צורך הלימוד עצמו ולכן הוי בזיון משא"כ להגן מן החמה.

לתפוס סטנדר ע"י פתיחת ספר

ומה שנהוג היום לתפוס מקום ע"י שפותח ספר דאם מניחו בלי לפתוח ואין רצונו ללמוד בו הוא מחלוקת מג"א וט"ז, ומ"ב קנ"ד סע"ק ל"א כתב יש להתיר ואם לומד בו מותר לכ"ע. ואם פותח את הכריכה כמו שהרגילות היום, למג"א לכאורה אין היתר לזה דהרי לא התיר להניח ספר אלא משום דמה לי מונח כאן או כאן, ולפתוח תורה שבכתב כדי ללמוד תורה שבע"ל לכ"ע אסור, וכשפותח ספר שרוצה ללמוד בו שמא קיל טפי כיוון שמשתמש בו כדי ללמוד בו. ולמש"כ דלא התיר ספר חסידים אלא לצורך הלימוד עצמו כלהגן מפני החמה ולא לצורך המקום ללמוד בו י"ל דזה אסור לכ"ע. והעצה לזה ללמוד קצת בספר שפותח ואח"כ לא לסגור את הכריכה כה"ג שרי כל"ע.

חילוק שבין תשמישי קדושה שמועיל בהן תנאי לבהכ"נ שלא מועיל אף בחורבנו

קנ"א י"א אם תננו למשתמש בו מותר להשתמש בחורבנו אבל בישובו לא מהני תנאי, והקשה האחרונים דהרי בתשמישי קדושה מהני תנאי. וכן קשה על מה דפסק השו"ע דלא מהני תנאי בא"י, והנה הא דמהני תנאי בבבל כתבו התוס' דמשום שסופן ליעקר וליקבע בא"י מבואר בבהכ"נ לא שייך כלל תנאי אף בחורבנו תוס' וצ"ל מהני תנאי אלא היכא דבלא"ה הקדושה בתקנת חכמים שלא יועיל תנאי דמצוה שיהיה לישראל מקדש מעט בכל מקום אכתי קשה אמאי לא מהני תנאי בחורבנו בא"י.

ולכאורה נראה דבהכ"נ אין קדושתו מחמת שהקדישוהו להיות בהכ"נ אלא מקום המיוחד לתפלת רבים וזה עיקרו של המקום שמויעד לתפלה (או לתורה) שכניגתה שריא ביה ויש לירא מה' השוכן במקום אז וע"ז אמרו חז"ל שאסור לנהוג בו בזיון ושאר דברים שאסור בהכ"נ וכל שביט זה עושי לתפלה לא מהני בו תנאי, ולא דמי לתשמישי קדושה דקדושתו מפני שמויעד רק לשימוש ס"ת ויכול להתנות שאינו ברל ממנו לשמוש פלוני משא"כ הכא מדין מקום שמויעד לתפלה אסור כל מה שאסור, ולשיטת תוס' לא מהני תנאי אלא היכא דבלא"ה הקדושה תעקר דזהו בין מקדש מעט שבבבל דאין קדושתו לעולם וע"כ שייך להנהות שכל שעשכיו לא מיועד לתפלה פקעה הקדושה ע"י תנאי משא"כ בא"י דדין בהכ"נ הוא לעולם לא שייך תנאי.

בחילוק שבין בהכ"נ לאחר מכירתו לשאר תשמישי מצוה

קנ"ט מ"כרוהו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר יעשה הלוחק אפי' אלו ז' דברים, והקשה הבה"ל דהרי כתבו הרמב"ן וסייעתו דהוא משום דהוי תשמישי מצוה שאיחר מצוה נזרקין וא"כ יש לאסור תשמיש מגונה כסליתות של מצוה בסי' כ"א טע' ב' ולא מצא ישוב לדעת השו"ע ע"ש, ולכאורה שאני בהכ"נ משאר תשמישי מצוה דאין קדושתו מפני שהתפללו בו להתפלת משה באקראי באיזה בית לא נעשה כלל בהכ"נ משא"כ ציצית פשיטא דנחשבים תשמישי מצוה גם באקראי, והרי אסור להסיר ציצית מבגד ולא מהני בזה תנאי כדמוכח מבין שוכר בית דאסור להוריד מזוזה שנלמד מזה שאסור להסיר ציצית עיין תוס' שבת כב. והשוכר בהכ"נ שפסקע השכירות פשוט בפוסקים שאין לו שום דין בהכ"נ, אלא כל קדושתו מפני שמויעד לתפלה וכל שמכרוהו פקע היעוד לגמרי ואין על הבית איזה שם בהכ"נ כלל (זכר לדבר מה שאמרו על הר סיני בריש ביצה דאזי מכבד מקומו) ועתה אין לו קדושה, ולא דמי לתשמישי מצוה שבגופם נעשה המצוה וכן תשמישי קדושה שנקרא מקדש מעט מחמת שמויעד להשראת השכינה ע"י שממפללין בו.

דוד שיפורן - קרית ספר

קבלת תרומה ממומר

במבוח נ"ג של הכוללים שע"י אליבא דהלכתא בשאלה ד' כתוב כן: האם שרי להדליק ביהיכנ"ס נו שנקנה ממעות שנדב מומזי? ומתוך שנתקשניו בשאלה נפרשה היריעה הרבה וזה החלי בעז"ה.

סי' קנד ס"ק יא כתב הרמ"א מומר עכ"ם שנתן **שעוה או נו** לביהיכנ"ס **אסור להדליקו**, ובמש"ב כתב שלאו דוקא שעוה או נו אלא הוא הדין שאר **דברים** אין מקבלין מהם לביהיכנ"ס, ומיהו נתנו **מעות** לכתוב **ס"ת בשמן שרי**, מגן אברהם, לפי הדיטוס דהו משמע דדוקא **מעות לס"ת** דאל"כ מדוע תספ המ"א דוקא דוגמא זו הוה ליה למימר שהאיסור דוקא בחפץ

אך במעות שרי כמו באתנן. והנה לשון המגן אברהם כך הוא, ובספר חסידים כתב דאם נתן מעות לכתוב ס"ת בשמו שרי, וכן כתב הש"ך ביו"ד סי' רנב בשם המבי"ט ודבריו הם ממש פלא דשם מביא בשם המבי"ט כך "נראה שמקלין מין המומר שכתב שם אע"ג דאמרינן "אדם כי יקריב **מכנס**" להוציא את המומר הינו בקורבן דומי ליה. אבל בהקדש לעניים או הקדש בית לבית הכנסת מקבלין, משמע מפורש שהחילוק הוא לא בין **מעות לחפצים** אלא בין קרבתו להקדשות ולכן גם בהקדיש **בית** לביהכנ"ס שרי ליקח ממנו, וממש פלא על המג"א שהשוה בין **הש"ך לספר חסידים**.

אכן לאחר העיון מצינו להפרי מגדים שמקשה זאת שכותב וקשה מה שכתב המג"א "וכן כתב הש"ך דנראה דחולק, ובאליה רבה כתב וי"אם נתן מעות לכתוב ס"ת בשמו שרי במומר, וכתב ע"ז המחצית השקל שמשמע מדבריו **שדוקא בס"ת** שרי, דלא כהמבי"ט שהתיר לקבל **הכל** חוץ מקרבן דומי ליה, וז"ל הספר חסידים (בהוצאת וגשל עמ' 478) על תשובה תרע"ט: אם רוב ישראל נתנו מעות לס"ת ומיעוטן המשומד מותר לקבל ממנו אך אם אחר זמן יוכלו המשומדים או יורשיהם שבגויים לומר תחתכו הספר ותנו חלקינו לא **ישתתפו איתו בהס"ת**, אך אם היהודים רבים מהמשומד ויוכלו לסלקו במעות כשירצה לקבל חלקו אז מותר לקבל מהם, ע"כ.

וא"כ משמע מדבריו שרק סכום מועט שלא יוכל לקחת הקדשו בחזרה שרי אך לא לתת ס"ת שלם, וצ"ע שכל המפרשים ציטטו משמו מותרות לקבל ממנו מעות לס"ת שתיקבו על שמו? ולפום סברתו נראה שלכל הפחות בנרות וכד' דברים המתכלים יהיה מותר לקבל ממנו (כפי שלמד המחצית השקל בדבריו) משום שלא שייך את הטענה שהוא יבקש בחזרה דזה מתכלה, ומצאתי ג"כ להכח החיים שדן בזה והוסיף עוד תשובה מהספר חסידים סי' תתקל"ח: אם רצה לבנות בית הכנסת או ס"ת להשכיר הסופר לכותבה אין שומעין לו ואין מקבלין ממנו (ומשמע אל כסף ולא חפץ) אמנם בתשובה השניה התיר לקחת מעות כשהרוב מישראל, וממש דלא כהמבי"ט.

שמעון ניסן - קרית ספר

בענין ת"ח שאינו טרוד בעול דרך ארץ אייב בקביעת עיתים לתורה

שו"ע סי' קנ"ה סעיף א' אחר שיצא מביהיכנ"ס ילך לביהמ"ד ויקבע עת ללמוד, וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעביירו אף אם הוא סבור להרויח הרבה.

ובמשנ"ב סק"ב דאינתו בגמי כשמכניסין אדם לדין שואלין אותו קבעת עיתים לתורה.

והנה יל"ע בת"ח שאינם טרודים בפרנסתם אם צריכים לקבוע עיתים לתורה. דהיינו דהנה ענין "קביעות עיתים לתורה" יש בו שני חלקים. ה-א. שיקבע זמן מסוים קבוע כמש"כ בס' סדר היום וכן הביא הכה"ח בשם הרמ"ע שיקבע זמן קבוע ולא יחליף היום בשעה אחת ולמחר בשעה אחרת. והשני שלא יעביירו אף אם הוא סבור להרויח הרבה.

וא"כ יל"ע בת"ח שאינו טרוד בפרנסה אם צריך שזמן לימוד מסוים יהיה כל הימים בשעה קבועה. וכן אם צריך לקבוע זמן מסוי' לכהפ"כ שלא יעביירו וכו'.

והנה ברש"י בשבת ל"א כ' וז"ל קביעת עיתים לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ שאם אין דרך ארץ אין תורה, והוצרך לקבוע עיתים לתורה דבר קצוב שלא ימשך כל היום בעול דרך ארץ עכ"ל.

והביאו המג"א בס' קנ"ו וכ' דלפ"ז ת"ח שאינו עסוק בפרנסתו חייב להגות בתורה וימס וילול. ועז"פ מבז' ברש"י שדין קביעות עיתים לתורה הינו רק למע שיעסוק בפרנסתו אך למי שאין עליו עול דרך ארץ אי"צ לקבוע עיתים לתורה כי ודאי שילמד כל יום ואין חשש שימשך כל היום בעול דרך ארץ.

אומנם זה ברור שגם ת"ח שאין לו עול דרך ארץ מ"מ בזמנים כאלו שעסוק בדברים המצריכים הרבה זמן דחייב בקביעות עיתים לתורה ולא גרע משאר ישראל, דהלך גם בדדי"י של לחוש בזמנים אלו שימשך כל היום ולא ילמד כלום. ועיי' בקונטרס הצוואה (למהר"ש תפלינסקי) שהאריך בזה וכן הביא בס' בנזי עולם בשם הח"ח, שגם ת"ח לא נפטר מחיוב זה בזמנים שאין עיתותיו ביזר, וראיתו בשם הגר"ח שכלזמנים שאין לומדים יש עז"פ לקבוע זמן מסוים. וכדברי רש"י הנ"ל במצאתי בס' מעשה רב וז"ל כלל גדול אמר רבינו שיותר טוב לקבוע עת לביטול או למי"מ בכל יום ב' שעות אחר חצות היום, ובתוך ה-ב' שעות יעסוק בעסקיו ולא יותר ואז יראה הצלחה גדולה משאם יקבע עת לתורה, וקביעות עת לתורה הוא טוב לבע"ז הטרודים יותר בעסקים עכת"ז.

איברא דהנה בברכ"י כ' בשם זקנו (מובא בשע"ת) שדיין שמקבל שכן וכן מלמד תינוקות צריכים לקבוע עיתים לתורה ולא יוצאים יד"ח בלא זה. ונסתפק בברכ"י אם מי שלומד בישיבה בעת קבוע ומקבל פרס אם אותו הלימוד עולה לקביעות עיתים, ועי' בכה"ח שכ' שיש להחמיר דספיקא דאור לחומרא. וביאור דברי בברכ"י וזקנו הם לפמש"כ בס' יוסף אומץ למהר"י יוזפא חלק ב' שער התורה דענין קביעות עיתים אלא להראות חשיבות וחביבות התורה בעיניו לאפוקי מי שלומד הרבה אך לא בזמן קבוע דאין שכרו כ"כ גדול כמי שלומד קצת בזמן קבוע. כיון דהוא שעתו קבוע ותקוע כל ימוש התורה מפזי בעת ההיא בשום אופן.

ולכן י"ל בברכ"י דבזמנים כאלו שבין כה וכה לומד כי מקבל שכן אין מראה בזה כלל חשיבות וחביבות התורה בעיניו דהלא גם לימודו דאין חלק מעסקי פרנסתו.

ועיי' בשע"ת סי' קנ"ו שהביא פי' שגם ההפלאה בענין "קביעות עיתים" לשון גזלן "קבען" עיי"ש, וגם אין ענינו כמשנ"ת להראות

חשיבותו לתורה. ובמקבל שכן א"ז גזל מזמנו כלל.

ולפי מה שנתבאר בדברי בברכ"י וכן ביסוף אומץ יצא שגם ת"ח צריך לקבוע עיתים לתורה דהיינו זמן מסוי' וגם שלא יעביירו וכו' וכי' שיראה חשיבותו לתורה. וזה דלא כמשנ"ת ברש"י שענין קביעות עיתים הוא רק כדי שודאי ילמד משהו ויקיים עשה ו"הגית בו".

וראיתי בשם הלל אליהו שהק' דהלא לת"ח אי"צ לשאול קבעת עיתים לתורה דאלה תורתו אומנותו כל היום. וכ' בהגר"א פי' בענין קבעת עיתים לתורה שיהא זמן שיקדיש כולו לתורה ולא לדברים אחרים וזו שייך גם בת"ח שלא יסיח דעתו אף לרגע מעיסוקו בתורה עיי"ש.

ולפי הגר"א יצא דאומנם כ' במעשה רב שא"צ לת"ח לקבוע עיתים לתורה אך ר"ל רק לגבי החלק של זמן מסוים, אך לגבי

החלק של שלא יעביירו וכו' שייך גם בת"ח שלא יפסיק באמצע הלימוד לשום דבר ודו"ק.

רפאל בנימין כהן - קרית ספר

הא דאין עושין מביהמ"ד ביהכ"נ הוא אפי' אם יקבעו בו מדרש ללמוד בו ג' פעמים ביום

כ' בשו"ע סעי' א' דאין עושין מביהמ"ד ביהכנ"ס, ובכה"ח סק"ה כ' דאפי' יקבעו בו מדרש ללמוד אין לו עדיפות מביהיכנ"ס אם הוא רק לשעה אחת. ואנא זעירא דמן חבריא נסתפקתי באם יקבעו בו מדרש ללמוד ג"פ ביום אי מהני דמלשון הכה"ח שם משמע דדוקא משום שהוא רק שעה אחת ע"כ לא עדיף מביהיכנ"ס. אמנם מלשון הדבר שמואל שהביא שם הכה"ח משמע שצריך שיהיה בית המדרש גמור עד שכולם יקראו שמו מקום שמגדלים בו תורה ותפילה וצ"ע.

הנחת ספרים בארון הקודש

בכה"ח כאן סק"ט מיירי בענין מאי דהמשנ"ב קעסיק ביה רק להלן סי' קל"ד סקל"א ששם כ' במשנ"ב דיש לזיחר בחומשים ושאר ספרים שלא להניח בתוך ארון הקודש אפי' לפי שעה בין כשהי"ת מונח בתוכה או לא עכ"ל וכ' בכה"ח הנז' דלא כן קי"יל אלא העיקר כהמג"א בסק"ד ליישב המנהג דכיון שהדרך להניח בארון הקודש גם שאר ספרים נעשה כאילו התנו עליו מתחילה ולכן לא חשוב הורדה מקדושה אפי' הוציאו הס"ת משם, ומ"מ לכתחילה כשיעשו בארון הקודש צריך להתנות בפירוש שיוכלו להניח בו שאר ספרים ולהתנות עוד שיועיל גם אם יוציאו את הס"ת ממנו, ואנא זעירא דמן חבריא נסתפקתי שמא כיון שההיתר תלוי במנהג שעל ידי זה לב ב"ד מתנה עליהם אפשר אולי דלא פליגי הכה"ח והמ"ב כלל אלא דהמ"ב דיבר כלפי מה שהביא בא"ר בשם שוירי כנה"ג שלא היה מנהג להקל בשאר ספרים אלא ביריעות פסולים לכן החמיר, משא"כ הכה"ח דיבר כלפי מה שכתב הרש"ל שהדרך להניח גם שאר ספרים וכמבואר כל זה בדברי הכה"ח והמשנ"ב ולעולם הכל תלוי רק אם כן הוא הדרך והמנהג ותו לא.

אי שרי לקנות בדמי מטפחת ס"ת מטפחת נ"ך או חומשים

בשו"ע סעי' ב' כ' למכור תיבה יכולים ליקח בדמיו מטפחת של ס"ת, ובכה"ח סק"י כתב דמש"כ של ס"ת הוא לאו דוקא אלא ה"ה מטפחות של חומשים ונ"ך, וכן מש"כ בשו"ע שם דאם מכרו מטפחת לוקחים בדמיה ספרים כ' בכה"ח סק"א דאפי' מכרו מטפחת ס"ת לוקחים בדמיה נ"ך ולא רק אם מכרו מטפחת של נ"ך, ואנא זעירא דמן חבריא נסתפקתי באם מכרו מטפחות של ס"ת אם יכולים ליקח בדמיהם מטפחות של חומשים וכן אם מכרו מטפחות של חומשים אם מותר ליקח בדמיהם מטפחות של נ"ך, ועיין בלשון המאמר מרדכי (שהם מקור דברי הכה"ח) שכתב דמטפחות, שלשתן (היינו ס"ת חומשים ונ"ך) כי הדדי יניהו דקדישי טפי מתיבה עכ"ל משמע דכל שוויותם הוא רק לענין לקנותם בגמ' מכירת התיבה אבל לא לקנות אחת בדמי חברתה, או כמי דאפיכא דכיון דכולהו אינם אלא מטפחות גם קדושתם שוה לגמרי ולא גרע מן נ"ך דכיון שהם ענין אחד דוומה, הם שוים לגמרי ומותר לקנות האחד בדמי חבריו והיינו על אף שבבחינתם העליון נביאים הם טפי מן הכתובים וכתב בכה"ח כאן סק"ד. וספיקא דידן הוא לדעת הכה"ח בסק"ה שהקיל בשעת הצורך לסמוך על דעה השניה בסעי' ד' דס"ל דלא בעינן עליא משא"כ להביהל" דה"ה ויש, דנקטי דבעי עליואי שי להסתפק באופ"א והוא אם שרי ממשפחת נ"ך למטפחת חומשים ומשל חומשים לשל ס"ת או דזה אינו חשוב עלויא וצ"ע.

אם קדושת המזוזה שווה לקדושת הנ"ך או חומשים

עוד בשו"ע שם כתב וכן נביאים וכתובים, ובכה"ח סק"א הוסיף על זה דה"ה נמי תפילין שהם שוים לשאר ספרים, ואנא זעירא דמן חבריא י"ל פשוט דה"ה נמי מזוזה אלא שנתפסקתי אם תפילין מזוזה אלו הם כדרגת הנ"ך או כחומשים שלנו דגרעי טפי מנ"ך וכמש"כ במשנ"ב סק"ו. ועיין סי' רמ טע"ו יז דמשמע כהצד השני אמנם מסתימת דברי הכה"ח כאן משמע כהצד הראשון דהוי ממש כנביאים וכתובים, וצ"ע.

ס"ת שהיה כשר ונפסל אם דינו כחומשים

בשו"ע בסעי' ג' כ' דס"ת פסול דינו כחומשים, וכ' במשנ"ב סק"ח דאע"פ שאפשר לתקנו כיון שנמצא בו טעות, וכ' בכה"ח סקט"ז דהיינו דוקא אם מתחילה היה בו טעות כיון שלא חלה עליו קדושת ס"ת אבל אם היה כשר ואח"כ נפסל כיון שאפשר לתקנו אסור להורידו מקדושתו, ואנא זעירא דמן חבריא אמינא דלפז"ר הלא מלשון המחבר והריב"ז שכתבו בלשון שנמצא בו, לשון מצאיה אח"כ הוא ולא ככה"ח ויש לדחות, וחספסתי אחר מקור דברי הכה"ח ומצאתיהו בספר קהלת יקבע להנתיבות בסוף ס' תורת גיטין, שכתב ע"ז ראה מהא דקי"ל בסעי' יא דאפי' לבנים מבית הכנסת שיש שסתורו אסור להוציאן לחולין והיינו משום דאפשר לתקנם, ולדידי ראה זו תמוה דהא אף הרשב"ל לא התיר להוציא לחולין משום אז אלא רק נחית דרגא דקדושתו כחומשים ואדרבה גבי לבנים הרי מצניז דמותר להחליפן באחרים ובביה"ל שם נדחק בטעם ההיתר דכו"ע שרי והלא איכא דיעה ב' בסעי' ד' דס"ל דבעי עליואי, והנה להנ"ל יש ליישב בשופ' דמטעם דאין גופא שרי כיון פסול מעט מקדושת ביהיכנ"ס אף שאפשר לתקנו וע"כ שרי ומ"מ אסור להוציאו לחולין וצ"ע.

בענין הנ"ל

עוד שם ברמ"א כתב ועיין לעיל סי' קמג וכוונתו ביאורוהו האחרונים דז"ל דכיון שנתבאר שם סוף סעיף ד' דאם חומש א' שלם בלא טעות יש להקל לקרות באותו חומש שא"פ שיש טעות באחרים א"א באופן זה יהיה קדושת הספר יותר מן החומשים שבהם אסור לקרא בציבור כלל. ובכה"ח סק"ז כ' דמשום טעם זה של החמיר אם אפשר לחוש לדעת הרמ"א לנהוג בו כקדושת ס"ת וז"ל אם אפשר שי להקל כדעת השו"ע דס"ל דמן דבכל אופן אין קורין לכתחילה בס"ת הפסול, ואנא זעירא דמן חבריא דבר תימה קחיינא הכא בזו החומרא שהרי אפי' כוונת הרמ"א לא הייתה שייחשב כדרגת ס"ת כשר אלא רק שתיחשב קדושתו יותר מן החומשים ותו לא וכמו שהביא הכה"ח עצמו מד' הפמ"ג ומאי טעמא אם כן נחשיבנו כקדושת ס"ת שאין בו טעות כלל. ודוחק גדול הוא ליישב דלא כתב הכא להחמיר אלא

בס"ת שנמצא בו טעות שאינו בו מתחילתו ומשום מה שכתב סקט"ז דזה ודאי אינו וכמבואר למעין. וצ"ע.

יש ויש במרן דק"ל להלכתא כיש בתרא

האם הוא אף כשהיש לקולא

בשו"ע סעי' ד' אם מותר לקנות בדמי קדושה אחת קדושה אחרת כיוצא בה יש אוסרים ויש מתירים, ובביה"ל ד"ה ויש מתירים ציין לפמ"ג דהלכתא כדעה בתרא, וסיים הביהל"ל שראה במאירי דרוב הגאונים סוברים דצריך עליו דוקא. ובכה"ח סק"ח ציין למה שחידש לעיל בס' יג סק"ז דאף שבכ"מ שכותב המחבר שני הסברות בלשון יש ויש דעתו לעיקר כסברא אחרונה מ"מ באופן שהיא דעת המקלין דעת המחבר היא דלכתחילה יש לחוש לדברי האוסר ועל כן בנידו"ד כתב דאם אפשר לעלויו בקדושה עדיף ורק אם אי אפשר כגון שאין צורך באותו עליוי אז יש לסמוך על המתירים ע"כ, ואנא זעירא דמן חבריא תמיה לי טובא בעיקר חומרת הרב המחדשת שהרי הוא גופיה בס' יג סק"ז שם הביא חבל פוסקים אשר עוביו כעבותות העגלה וכולם סתמו דעיקר כדעה השניה ואפי' להקל ולא אישתמיט חד מינייהו שיאמר כזאת כי לכתחילה דעת המחבר לחוש מדינא לדברי האוסר, ועוד נוראות נפלאתי איך הביא שם ראהי לחומרא זו מדברי המחבר ביו"ד סי' פב שכתב יש ויש וסיים דיש לחוש לדברי האוסר והלא אדרבה מדכתב כזאת רק במקצת מקומות שמע מינה שבשאר המקומות שלא כתב לחוש אין צריך אף לחוש, וכמו שכתב כעין דברים שלא ממש בספר יד מלאכי (דף קצז ע"ב) ע"ש שהזכירו הכה"ח גופיה שם. וגם עוד ידוע ומפורסם אותו המעשה שהיה בבית כנסת של המהר"י בסאן זצ"ל בענין המחלוקת שהזכיר מרן בס' קמ ס"ג שהראה החזן לעולה לתורה ביום שני את פרשת ממש בספר יד ראש בני קהת שבסוף פרשת במדבר במקום נשא את ראש בני גרשון שבתחילת פרשת נשא והעולה ברך ואחר ההתחיל בקריאה קמו כולם בגערה, ובאותו מקום היה המהר"י קארו שהתפלל שם באותו יום בעבור שכתב ביום שני את פרשת הוא המולה וכשקרה זה המעשה פסק המהר"י בסאן לחזור ולברך כיון שצריך לבטל לגמרי אותה קריאה שאינה מעניינא דיומא כלל והעיד המהר"י בסאן בספרו תיקון יששכר דף נז ע"א שהמהר"י קארו ראה ושמעו הכל ושקת בזה הפסק ולא דיבר כלום וגם לא היה מגמגם בענין זה כלל, ועיין בברכי יוסף סי' קמ או' ב' שם שהוכיח מעשה זה דכל היכא שכותב מרן יש ויש הלכה כדעה ב' ואף להקל בברכות ע"ש באופן שיוצא מכל הנ"ל דאין דעת מרן להחמיר כדעה הראשונה כלל ואף ששאפשר ולא הזכיר אותה דיעה אלא לענין מידת חסידות בלבד וצ"ע.

מכירת ס"ת של יחיד ע"מ לקנות יפה ומהודר ממנו

במשנ"ב סק"א בענין מה שאנו רואים הרבה מוכרים ספרים ולוקחים אחרים בדמיהם בשם הט"ז כתב דטעם ההיתר הוא משום דמתחילה כשקנה הספר היה דעתו שאם יזדמן לו יותר יפה ימכרנו לקנות היפה ולבסוף מסיק המשנ"ב בשם האד"ר דטעם ההיתר אינו אלא משום דידחי דמורו בס"ת של פלו כדיעה ראשונה במחבר בסעי' י', ובכה"ח סק"ט פליג אתרווייהו כיון דדעת המכתב ביו"ד בריש ט' עז כהרמב"ם דאפי' יחיד בס"ת שלו אסור וכן מוכח דעתו שם י' רפב סעי' ח' מדכתב את, דהדיעה האוסרת באחרונה וא"כ בעי"ז דאפי"ח לפצח כהא"ד, ומדסתם המחבר לאסור משמע דאין להתיר ואפי' אם היה דעתו כן מתחילה והיינו דלא כהט"ו. ומטעם זה כתב הכה"ח טעם אחר ליישב המנהג ועל דרך שכתב בקול יעקב ביו"ד שם בשם הברכ"י (שם סק"ז) שכתב בשם תש"ר דוד סי' קלט שאם החדש עדיף על הישן בכשרות מותר למכרו ע"י שמפקיד את דמיו עד שיקנה את החדש דאפי' בס"ת של ציבור שרי בכה"ג, ובשם הפתחי שטובה שם סק"י כתב דמותר למכור אפי' רק כדי לקנות ס"ת נאה או מהודר יותר מקודמו. ואנא זעירא דמן חבריא לא מצאתי בדברים אלו מקום ליישב המנהג שהביא הט"ז שהרי מה שכתב הברכ"י בשם בה"ד להתיר ע"י שהשני עדיף בכשרותו ועייוין בספר בית דוד שלא התיר אלא באופן שהראשון פסול הוא דקדושה ראשונה וכגון שאין בין שיטה לשיטה כמלא שיטה שהביא הב"י לעיל בס' קמג בשם המרדכי [גיטין רמז תן] שהוא פסול ואין לקרות בו בציבור דוקא בזה אף דלהרמב"ם הוא כשר בדיעבד מ"מ מותר למכרו כדי לקנות אחר שהוא כתוב כהלכתו לכתחילה ששא"כ מה שנהוג למכור רק כדי לקנות אחר שהוא יותר יפה אין משם טעם להתיר כלל, ומש"כ בשם הפת"ן סק"ו להתיר אפי' אם אינו אלא לשם הידור, המעיין בפת"ש שם יראה דמתחילה הביא דעת החת"ס בס' רנז דאסר כיון שאין הקדושה מועילה יותר בעצמה ואח"כ הביא במוסגר את דברי שו"ת אבן השהם בס' כג שהתיר ולא ציין דפליג ע"ז החת"ס, וטעם הדבר יעייין בפנים השו"ת הנז' דלא היה הנידון שם אם מותר למכור ס"ת כדי לקנות יותר מהודר דזה היה פשוט לו דשרי משום שהוא של יחיד ואפי' אינו מוסיף בהידור ורק היה שם השאלה באחד שנדר לקנות ס"ת וקנה ס"ת פשוט האם מחויב הוא להוסיף עד שליש כדי למכור הישן ולקנות ס"ת מהודר טפי, ומעתה כיון שהכה"ח פליג ע"ז הא"ר מטעם דאין קי"יל כדברי הרמב"ם א"כ איך הביא שםם להתיר המכירה כדי להוסיף בהידור, וז"ל הוא פלא גדול שהרי ידוע ומפורסם כמה הזהיר הכה"ח בכמה מקומות שאין לפסוק שמתוך דברי התורה שם שהביא הוא גופיה מוכח שאין להקל כ"כ בדבר הזה וצע"ג.

אליהו סאל - קרית ספר

בדין שמן שנפל בו עכבר לענין הדלקתו בבית הכנסת, נר שבת, וחטוכה ומסתעף לזון בשמן שישנו עליו
בשו"ע קנ"ד סעיף י"ב עכבר שנמצא בשמן של בית הכנסת אם הוא מאוס אסור להדליקו בביהכ"נ, ובמ"ב כ' דאפי' ביש ששים נגדו דמותר באכילה כשר שאמאס אסור משום הקריבהו נא לפחתך, ויש מקילים ביש ששים, ע"כ.

ונבאר קצת את מקור הלכה זו, בראשונים מובא מתשובה של אחד מהגאונים על הדין של שמן של ביהכ"נ שנפל בו עכבר אלא שזה מובא בשתי נוסחאות שונות בראשונים, ברבינו ירוחם [ומובא כאן בב"] ובראש בחולין פ"ז סי' ל"ה כ' בשם הגאון שאם השרץ נימוח בשמן משערין לו בששים אם הוא שמן ורתה ומותר באכילה וכ"ש להדלקה, ואם זה שמן צונן מעבירו במסננת ומותר אפי' באכילה ואצ"ש ששים. ולגבי ררות בית הכנסת אם הוא מאוס אסור בהדלקה משום הקריבהו נא

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל, המכיל את המסורת וההיסטוריה של עם ישראל

סמל מדינת ישראל, המכיל את המסורת וההיסטוריה של עם ישראל

סמל מדינת ישראל, המכיל את המסורת וההיסטוריה של עם ישראל

סמל מדינת ישראל, המכיל את המסורת וההיסטוריה של עם ישראל

לכבוד אכסניה נאה של תורה, מערכת אליבא דהלכתא, המקיימת דברי חז"ל מה נטיעה פרה ורבה אף דברי תורה פרין ורבין. יהי' עמכם.
ראיתי בבית כנסת אחד שנתרמו כמה ספרים חדשים פגומים שאין ללוקחים חפץ בהם, ונתעוררה שאלה אם אין בזה משום 'הקריבהו נא לפחתך, כמ"ש בגמ' ב"ב צ"ז ע"ב גבי יין פגום לקידוש, אע"פ שאינו קרבן ולא תרומה דאורייתא. ועיין שו"ע ס' רע"ב ובביאור הלכה שם גבי דיעבד. ואף אם יאמר אדם דבלאו הכי לא היה תורם כלל ועדיף זה מלא כלום, עדיין יש לברר שהרי בכל נדבת בעל מום אפשר לומר כן שאינו חפץ לעצמו בבעל מום אבל תם ושלם לא היה תורם כלל, ובכל זאת איכא איסורא. ואם כן הוא הדין הכא. ושמא עדיף שיניח הפגומים כהפקר ללומדים שיחפצו בהם מעצמם. ומי מן הלומדים בהלכות בית הכנסת ויודע להראות חוץ מסבאר דנפשיה גם באיזה מקום נפסק להדיא בענין זה, וידוע דרככם לרבים ושכרו מן השמים.

אליהו חלא מודיעין עילית

א. מה שכ' הרב שמואל בצלאל שליט"א בסוף דבריו וברור שכל דבריו אמורים בקצצית צפרני הידים אמנם אין היתר גם לת"ח לגזוז צפרני רגליו בביהמ"ד כיון שבאותה העת אינו יכול לעסוק בתורה ושוב אין היתר בזה, לכאור' אין זה ברור כלל שהרי בסי' צ"ב בביאור הלכה ד"ה ולכן [על דברי הרמ"א שכ' ולכן אסור ליגע במקומות אלו בשעה שעומדים בתפלה או עוסק בתורה] כ' ואם נגע מותר בהרהור, אשל אברהם לקמן בסי' קנ"ח סק"ט וח' רע"א, וא"כ לפי"ז הת"ח יוכל לגזוז בבית המדרש ולהרהר באותו זמן בלימוד, [אלא שיש שמחמרים בזה, בבירור הלכה תנינא הביא דבריטב"א פסחים ע"ו, כ' דהרהור אסור בידים מטונפות ובאחרות רבינו ח"א עמ' נ"ח שהסתייפלער החמיר בכך].

ב. מה שכתבתי בגליון האחרון דלכאור' אין שום היתר לדבר בבית כנסת, אמר לי הרה"ג ר' יצחק סובר שליט"א דהעולם סומכים על הערוך השלחן שתמה על מה סמכו העולם שמדברים כמה דיבורים של חול לאחר התפילה, ויישב ע"פ הרמב"ן דמהני תנאי אפי' בישובן לדבר שמוכרחין וחושבים זה להכרח כל אחד לפי עניינו. ושמעתי מהגר"י רפפורט שליט"א ע"כ כ' אחד מהם דיבור נמאס מעשה מלך פלוני וכי' הגר"י רפפורט דהרי בביאור הלכה כ' דלקלות ראש ל"מ על תנאי הן עשויות וא"כ על מה סומכים, ובי' דיש שיחה בטילה ויש שיחת חולין שיחה בטילה זה דברים שאין בהם שום תועלת, ברמב"ם פיה"ס סוף פ"ק דאבות מאריך על סוגי הדיבורים וכי' אחד מהם דיבור נמאס מעשה מלך פלוני וכי' [במלים אחרות חדשות, פוליטיקה]. וזה מה שאסור, אבל שיחת חולין זה דברים שיש בהם תועלת ועל זה אמר הערוך השלחן את ההיתר, **וברור חדשות ופוליטיקה איסור גמור לאמנם בביהמ"ד**.

ג. מה שדנתי לומר דא"צ לעמוד בבית כנסת כשאומר את הפסוק בשביל הקפנדייא אלא סגי בשעה שהולך לומר את הפסוק, העירני הרה"ג ר' יצחק סובר שליט"א דפשיטא שצריך לעמוד באותו זמן וכמו בקורא לחבירו שקודם צריך לומר את הפסוק ואח"כ לקרוא דאם לא יראה שנכנס בשביל חבירו א"כ גם כאן אם לא יעמוד יראה שנכנס לצרכו, וכן שמעתי מהגר"י רפפורט שליט"א שמסתבר שצריך לעצור באותו זמן דאם לא, לא ניכר.

ד. מה שהק' הרב שלמה בו כוכבא שליט"א בגליון האחרון למה לא חילקו הפוסקים בנכנס לבית הכנסת לצרכו דכל אחד לפום דרגתו צריך לומר, אם ת"ח צריך שיאמר הלכתא וכו', יש לציון שבאמת הכף החיים מביא את לשון הגמ' וכי' ומשמע מזה דקמא קמא עדיף דהיינו אם יודע הלכתא הלכתא עדיף ואם אינו יודע הלכתא יאמר דבר משנה ואם אינו יודע משנה יאמר מקרא ואם אינו יודע מקרא יאמר לינוקא או ישאה פורתא.

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

עניני מצוה הנעשים ע"פ מנין
הנה בענין שעסקנו בו בגליון אחרון (גליון כג) האם במילי דמצוה כגון הדלקת נרות לפי מנין מסוים או י"ב חלונות לביהמ"ד וששה מדרגות לבימה האם כשמוסיף על המנין נגרע המנין או לא, והבאנו דברי מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א שציון למקור הנידון ברמ"א הל' שבת (סי' רס"ג ס"א) שכ' גבי ההד"נ דאין לחוש להוסיף על המנין אף אם הוא מכוון כנגד דבר אחד ובלבד שלא יפחות, ע"כ. ושוב באנו לידי ספק כגון בעשיית פתילי הציצית לפי מנין ז' ט' או ח' י"א י"ג להשלימם למנין מ' (כנפסק בשו"ע ס' י"א ובמ"ב שם) האם יכול להוסיף על הכריכות או לא, והנה מקור דינו של הרמ"א הוא המשנה ברה" (לב). דקתני אין פוחתין מעשרה מלכיות וקי"ל כ"ריר"ח בן נורי דלכתחילה בעי' עשרה פסוקים, וכי' הר"ן בשם הגאונים שאם בא להוסיף מוסיף כדמצניו במגילה (כא). שיכול להוסיף על מנין העולים לתורה. וכן כ' המרדכי וז"ל ולפי זה אם אנו מוסיפין אין לחוש שיש יותר פסוקים בזכרונות ושופרות ודוק ותשכח, וכי' אמרי' מסיים בשל תורה היכא שלא אמר כי אם עשרה אבל היכא שהוסיף אין לחוש, וכו'. ואין לתמוה האין יתכן להוסיף כיון שהן כנגד עשרה מאמרות או עשרה הלולים, דהא שבעה שקורין בתורה בשבת כנגד שבעה רואי פני המלך כדאיתא במגילה ואפילו הכי תנאי התם אין פוחתין מהם אבל מוסיפין, הכי נמי מוסיפין, וכן שמע ראבי"ה מרבינו אפרים, עכ"ל. ובהגהות בגדי ישע (לשל"ה הק' שם אות ב') הקשה וז"ל, קשה לי הא הספר (מרדכי) כתב לעיל במסכת פסחים (דף רס"ב ע"ג) וז"ל וראיה מפרק התכלת דקאמר הפוחת לא

יפחות מז' חוליות המוסיף אל יוסיף מג', וצ"ל דאי עביד טפי להוסיף אע"פ שאז לא יהיה מכוון נגד שום דבר, ובשלמא בלא דברי הספר לא היה קשה אהדדי מש"כ והמוסיף אל יוסיף מי"ג אהא דתניא בז' שקורין בתורה דמוסיפין, ד"ל דהתם הטעם הוא משום דמחזי כיוהרא שמראה עצמו כאילו הוא חסיד, ומצינו בכמה מקומות שיהא אדם נזהר בכיוצא בזה אבל בקריאת התורה שהיא לכל הציבור אין שייך טעם זה, לכך אדרבה מצוה מן המובחר להוסיף, וכן בהזכרת מלכיות זכרונות ושופרות שאין שום אדם שומע שמוסיף אז ג"כ מצוה הוא, משא"כ בציצית שכל א' רואה איך נעשו הציצית שלו כי הבגד של ציצית צריך להיות שיהא לבוש על כל הבגדים כמ"ש ו"ראיתם אותו", אלא על דברי הספר לעיל שכתב דאסור לעשות יותר מז' ופחות מי"ג קשה, ונ"ל דבשלמא הכא במלכיות וכי' כל המרבה להוסיף ה"ז משובח רק שהחכמים אמרו שעל הפחות לא יפחות מעשרה כתובים להיות לעשרה כונה, אבל כשמוסיף עדיף אע"פ שאין מכוון נגד שום דבר משא"כ בציצית דאם היה רוצה להוסיף הרבה לאו שפיר הוי עביד דהא נוי ציצית הוא שליש גדיל וב' שלישים ענף ואורך כולו אינו אלא י"ב גודלים וא"כ מאחר שאין שבח בריבוי לכך צריך לעשות הכל ע"פ כונה דבכל מקום צריכין אנו לראות שיהיה שום צד מעליותא שהוא לשבח או שיהיה ריבוי שהוא שבח דכתיב ברוב עם הדרת מלך או שיהיה מכוון לאיזה כונה כמו כאן בהזכרת מלכיות וכו' דאמרין או יזכור הרבה וכשרוצה לפחות יראה שיהיה על פי כונה, וכן בחוליות מאחר שאין בריבוי שום שבח לכן צריך להיות ע"פ כונה.

ועוד נ"ל לומר דדבר זה ידוע הוא דלכל מנין שבעולם נוכל למצוא כונה טובה שיהיה מכוון נגד שום דבר קודש כמו שתאמר י"א מכוון נגד י"א כוכבים, י"ב נגד י"ב שבטים כו' י"ג עיקרים כו' וכל כיוצא בזה לכן במלכיות וזכרונות ושופרות יכול להוסיף מה שירצה רק שברור חז"ל המנין היותר משובח שבעולם הוא עשרה, אבל בציצית אין שום חשבון שבעולם שראוי בציצית לכוון נגדו כמו ז' וי"ג שרומזים על הרקיעים כמ"ש השפר לעיל, וידוע כי התכלת דומה לים וים לרקיע לכן ראוי לבחור במנין זה ולא בזולתו לכך ס"ל שיהיה תמיד מכוון לחשבון הזה ודו"ק עכ"ל. [מיהו בעיקר דברי השל"ה שאין שבח באורך הגדילים, בחזו"א אור"ח סי' ג' סק"י כ' שיעיקר הקפידא שיהי הענף פחות משני שלישי מהגדיל אך להוסיף יכול כמה שירצה, וכן עמא דבר, אמנם בבה"ל (סי' י"א ד"ה יכול) כ' בשם ארצה"ח וכן בפמ"ג (סק"ו) שלכתחילה יש להקפיד ע"ז, וכ"כ בבה"ל ובא"ח שיש בזה טעם ע"פ סוד, ואכמל'].

העולה מן דברי השל"ה שחלוק מנין שבציצית לשאר מילי דמצוה שיש בהם מנין כגון פסוקי מלכיות ברה" ודהד"נ בשבת וכיוצ"כ שבהם המנין מעכב שלא לפחות אבל לא שלא להוסיף, ועצ"ב סוגיא זו, ושאלתי את פי הגאון מורינו רה"י רבי יעקב הלל שליט"א בסוגיא זו והשיבני דודאי ראוי לכתחילה לעשות הכל לפי המנין שמנו חכמים שבודאי נתכונו דבדיהם שיעשו הכל לפי המנין דוקא ולא להרבות עליו ולא לפחות ממנו, וכן א"ל הגר"ח קנייבסקי שליט"א כשדברתי עמו מעיניו אז וא"ל שבציצית ודאי ראוי לכתחילה שיעשה סדר הכריכות ע"י המנין שמונו חז"ל ומיהו אם כבר עשה הכריכות ואח"כ ראה שלא עשה כדין לא מוטל עליו מן הדין להתירו ולעשותו מחדש דהא בין מה"ת ובין מדרבנן ודאי יצא יד"ח.

ואף כשדברתי על נידון זה עם א' מגדולי הדור שליט"א אמר לנו ג"כ סברות הנ"ל שחלוק עשיית ציצית מהדלקת נרות, דגבי ההד"נ לא גילו כהמים המנין אלא אמרו שלא יפחות מב' נרות כנגד זכור ושמור אבל אם רוצה להוסיף ולהדליק ז' כמנין ז' ימות השבוע מוסיף, וממיל' גם אם מוסיף אח"כ עוד נר לא נגרע המנין. ועוד דהדלקת נרות לא דבר קבוע ועומד הוא אלא עומד רק לזמן (ומה"ט נמי לא קפדי' לעלות לתורה ז' קראוים ובמלכויות זכרונות דלא קביעי' וקיימי וי"ל) אבל משא"כ ציצית עושה כן דבר קבוע (עד שיפסל) אשר ע"כ צריך לעשות הכריכות לכתחילה כמנין שמנו החכמים, אמנם בדיעבד אם כבר עשה שלא כמנינו אם יכול בקל להתיר הכל ולעשותו מחדש שפיר דמי אבל אם א"א בדיעבד יכול להניחו כן.

אברהם שקלאר - מודיעין עילית

סמל מדינת ישראל, המכיל את המסורת וההיסטוריה של עם ישראל

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא".
הנני להעיר ולהאיר על מאמרו הנפלא של הרה"ג אברהם מרדכי וינפלד שליט"א עורך מדור "יד החזקה" בענין קדושת ביהכנ"ס, ותו"ד שם [כמדוייק בביאור הגר"א סי' קנ"א ס"א], דלרש"י מגילה כ"ח נאמר הלכה אחת והוא דאין מקילין ראש בביהכנ"ס, ואלא דבבריתא מנאה לדוגמא דקלות ראש כגון שיאכל שם, [ולכן מחק רש"י לוי"ו דאין אוכלין], ומשא"כ לרמב"ם איכא ב' הלכות, א. לא להקל ראש ב', לא לאכול, וביאר שם דהוא ממאי דילפינן בברכות ס"ג מביתו דכל דאינו עושה בביתו לא יעשה שם, וס"ל לר"מ דאיסור אכילה הוא רק מתחמת איסור ב' הת"ל.

ונראה להוסיף דבאמת אף לרש"י איכא ב' פרשות של איסורים, וראיה לדבר דהא בהמשך הבריייתא שם אמרין ואין ניאותין, ובפשוטו צ"ע דהא רש"י גופיה דבתחילת הבריייתא מחק לוי"ו דאין אוכלין, הכא באין ניאותין ליה לוי"ו, וע"כ דס"ל דוודאי איכא ב' פרשיות, ופשיטא ליה לרש"י דקישוט לא הוה קלות ראש, ובעינן לדין ב', ואלא דנחלקו רש"י והר"מ א' אכילה הוה רק מאיסור ב' או אף מאיסור א' דקלות ראש.

ועוד ראיה לדבר דהא בביאור הגר"א כתב שם [ריש סי'

סמל מדינת ישראל, המכיל את המסורת וההיסטוריה של עם ישראל

סמל מדינת ישראל, המכיל את המסורת וההיסטוריה של עם ישראל

סמל מדינת ישראל, המכיל את המסורת וההיסטוריה של עם ישראל

קנ"א] על הלכה זו דאין ניאותין, וז"ל עיין פ"ק דיומא, וכוונתו להא דמבואר שם י"א א' דבית זה פטור ממוזזה, ופירש"י כיון דלא הוה משמושי דירה, ובפשוטו צ"ע דהא זה הוה סברא לענין פטור מחיוב מזוזה דחיובו הוא מדין דירה, אך מאי שייך הדבר לענין קלות ראש דביהכנ"ס, וע"כ דמבואר להדיא דאיכא לפרשה זו דכל דאינו "מביתו" לא יעשנה בביהכנ"ס, ודו"ק.

יחיאל יעקב גנס – ירושלים

לכבוד מערכת הגליון הנאה "אליבא דהלכתא".
ראיתי את גליונכם האחרון של חודש זה, ומאוד נהניתי, לראות דברי אלוקים חיים מגדולי הדורות, על סדר השו"ע. והנה בעמוד י"ט הובא במדור "המנהג וטעמו" [בענין הדלקת הנרות בביהכנ"ס], והביא שם את המדרש רבה (אמור ל"א ד') דבר אחר צו את בני ישראל כו', וכן אחר כך הביא שם את התנא דבי אליהו (פרק ט') בענין "לפידות", יש להאיר שזה עתה יצא לאור ספר "נרות לכבוד בית הכנסת" [הוצאה שלישית] ומאריך שם טובא איך שאף על פי שלכאורה שני המאמרי חז"ל הנ"ל, קאי על בית המקדש, מכל מקום הביאום גדולי ומפורסמי הדורות זי"ע גם על נרות לכבוד בית הכנסת, ומאריך לבאר בזה שם, עיו"ש. ועוד האריך טובא בהרבה ענינים השייכים לנרות לכבוד בית הכנסת בספר הנ"ל, ויש בו שבע פרקים, כל פרק נושא בפני עצמו, ואציין כאן בקיצור נמרץ את תוכן הפרקים. פרק א', המקורות, פרק ב', גדר החיוב, פרק ג', הטעמים (הובא מקורות לעשרה טעמים), פרק ד', מהות הכבוד שבהנרות, פרק ה', עלעקטרי, פרק ו', החשיבות והסגולות, פרק ז', פרטים שונים. אפשר להשיג את הספר אצל הרב טשינגל שליט"א רחוב סקולוב 40 בני ברק. [הספר ממיל כ-450 עמודים].

ט. ט. – זכרון יעקב

לכבוד מערכת העלון הנכבד "אליבא דהלכתא".
ראה ראיתי מה שכתב הרב הנכבד הרב מרדכי קרליבך בענין התרגום, ולאורך כל המאמר עסק במה שנהוג היום שאין מתרגמים, ומאוד גדלה תמיחתי שלא הזכיר מנהג קודש של קהילת תימן המפוארת שעדיין מקיימת מנהג זה כהלכתו לפי דקדוקיו כמבואר בגמרא ובהלכה.

וידועו שעדת תימן שמרה בעוז בכל דיניה והלכותיה כבימי התלמוד ולאורו של הנשר הגדול עמוד ההלכה הרמב"ם. וכל המשנה ואינו מתרגם צריך הרבה לנמק טעמו, שהרי מנהג קדום הוא מיימי עזרא כמובא ברמב"ם פרק י"ב ממלכות תפלה הלכה י', ואף זאת הביא הרמב"ם דין זה בלי שום הסתייגות על אף שבזמן הרמב"ם כבימינו השפה הארמית לא היתה מדוברת ובערי היהודים שלטה השפה הערבית (ואשר על כן כתב הרמב"ם את רוב ספריו בערבית). ונראה, שהרמב"ם בדבריו התייחס לטענה זו מה טוב התרגום מלשון הקודש על אף שבזמן הגדול לרוב הציבור, ודייק בדבריו שם שכתב "מימית עזרא נהגו שיהיה שם תורגמן מתרגם לעם מה שהקורא קורא בתורה כדי שיבינו עיני הדברים" ולא פירוש המילים! ואכן העוקב אחר התרגום יראה דברים מופלאים בתוספת מלה אחת או שניו לשון. ולא מדיליה הוא אלא מקורו טהור וקדוש איש מנין איש מסיני מפי הגבורה כמובא בגמרא מגילה ואין צריך לדוגמאות כי רבים המה.

ומן הראוי להביא לשון רב נטרונאי וזה לשונו: אלו שאין מתרגמין ואומרין אין אנו צריכים לתרגם תרגום דרבנן אלא בלשון שלנו בלשון הציבור מתרגמים, אין יוצאים ידי חובתם וכו' אבל אם אין מתרגמים להכעיס בני נידוי הם ואם מפני שאין יודעים לתרגם, ילמדו ויתרגמו, ע"כ לשונו.

צ. צביאל – בני ברק

סמל מדינת ישראל, המכיל את המסורת וההיסטוריה של עם ישראל

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא".
הגובה בענין טלית לעולה לתורה
הכותב הנכבד טען שאין מקור לדין זה אלא רק שכן נהגו, אמנם נעלם ממנו דברי רבותינו הפוסקים בדורות האחרונים שכתבו במפורש שצריך טלית לעולה לתורה כמובא בקיצור שו"ע סי' כ"ג סעי' ב', ובשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' כ"ג ושם כתבו שהוא לצניעות, ובספר שער המפקד דף א' ע"ב כתב שהוא לכבוד ולתפארת, ובמחצית השקל סי' י"ג סק"ה ג' ס"ח שהוא מפני כבוד ציבור. ובמה שדן לגבי מעיל עליון עיין משנ"ב סי' י"ח סק"ב שש"ש שאין לו מלבוש עליון אין לו להוריד הטלית בערבית אע"פ שאינו זמן ציצית, הרי שמלבוש עליון הוא במקום טלית ובזמנם מלבוש עליון היה ארוך כשמלה, ואין מקור להתיר מלבוש קצר בלא טלית. ולעצם המנהג כן נהג ה"בן איש חי" כמש"כ בספרו שנה א' פרשת לך לך סעיף ה', וז"כ בשער המפקד שם שכן מנהג ירושלים להתעטף אפילו במנחה כשיש קריאת התורה. ועיין בכל זה באריכות בספר שרשי מנהג אשכנז לרב"ש המבורגר בח"א עמ' 126 ועל כן להבא יואיל נא בטובו הרב הנכבד לעיין בסכילת טרם יכריע שאין להא מקור.
גב. יישר כח עצום על הגליונות המלאים כל טוב מזן אל זן דבדרי תורה הלכה ואגדה דברים המשמחים את הלב, חידושים נפלאים מגדולי רבותינו הראשונים עד דברי התלמיד ותיק שנמסרו למשה מסיני, ותזכו להגדיל תורה ולהאדירה ולאסוקי שמעתיא אליבא דהלכתא.

בכבוד רב ש. ח. אומן – מודיעין עילית

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא".
בגליון מס' 23 בעמוד כ"ה בסוף טור ג' "אבל הרי"ף גורס

מכתבים ותגובות

"מותר", ובעמוד כ"ט בטור ב' שהגירסא ברי"ף "מצוה" עיין הגהות הגר"א ברכות ס"ב ע"ב א"כ דברי הרב שמעון בן גיגי צ"ע. ועיין עמוד ל"א דברי הגר"א שקלאר לא הבנתו ספיקו בענין "מספר" הרי ברמ"א מפורש "דבר המכוון נגד דבר אחר" עיין באהגר"א באר"ח סי' תקצ"א אות י"א ד"ה ואם רצה, (עיין תוס' פסחים ק"ד ע"א ד"ה "ומר" וספר "המנהיג" הל' פסח סי' נ"א).

נעילום שם

תגובת הרב שמעון בן גיגי על הנ"ל:
להרב שליט"א לא זכיתי להבין השגתו, מאחר וכל מה שכתבתי הוא להלכה לשיטת השו"ע דהוא גורס להדיא בב"י בגירסת הרי"ף ד"מותר", ומחלוקת גירסאות היא, וא"כ לשיטת השו"ע אתי שפיר מה שכתבתי.

לכבוד מערכת העלון הנפלא "אליבא דהלכתא".
בגליון מס' 22 הובא בהאיר המזרח, לגבי עמידה בקריאת התורה דיש שלמדו ממנהג האר"י שישב בקריאת התורה, דיש למנוע מלעמוד בקריאת התורה, ואף שזה כנגד שיטה מן הפוסקים, דכל היכא שנחלקו הקבלה והפוסקים אזלינן בתר הקבלה, רציתי לציון דבאגר"מ (אור"ח ח"ד סי' ג') כתב וז"ל: "הנה פשוט שהקבלה תכריע הוא ספר הזוהר והתקונים שהם דברי תנאים אבל כתבי האר"י ופע"ח אף שגדול מאד, הוא כאחד מכל הפוסקים שרשאין לחלוק עליו אף דבדרי הקבלה ולא לנו יתמי דיתמי לומר מי גדול ממי, לכן אין דבריו מכריעין יותר מכל רבותינו, עכ"ל.

שלמה רוזנטל – ירושלים

לכבוד מערכת הנפלאה "אליבא דהלכתא".
לעלות לדוכן בדרך קצרה

בגליון מס' 22 ראיתי להרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס גם אני אודך ועוד), שכתב וז"ל, בשו"ע אור"ח (סי' קמ"א סעי' ז') כתב שהעולה למגדל עולה בפתח שהוא לו בדרך קצרה ממקומו, וירד מהמגדל בדרך אחר שהוא לו בדרך ארוכה עד מקומו ע"כ, והסתפקתי האם זה שייך גם לכהן שעולה לדוכן שיעלה בדרך קצרה ממקומו, וירד מהדוכן בדרך שהוא לו ארוכה עד מקומו, ע"כ.

ויש להאיר דהנה דין זה שעולה בפתח שהוא לו דרך קצרה, הנה במקור הדין שהוא שו"ת תרומת הדשן (סי' קי"ט) לא הביא טעם לדבר, "ובלבוש" כתב, משום כבוד הציבור שלא ימתינו לו עד שיבוא ממקומו ויברך, ע"כ. ונראה שלטעם זה אין שייך כלל בכהן שילך לדוכן דרך קצרה שיעקר רגליו ברצה וכבר נמצא על הדוכן, אולם הפמ"ג כתב הטעם משום חביבות התורה ילך בדרך קצרה למגדל ובזה יש לדון בכהן שעולה לדוכן, גם בדין שיורד בדרך הארוכה בזה גם "הלבוש" כתב הטעם שלא תהא נראית כמשאוי עליו, ויש לדון בזה בירידת כהן מהדוכן א' בעי יליך בדרך ארוכה.

ואשר נלע"ז דכל זה שייך דווקא גבי קריאת התורה, חזא, שזה מיירי בתורה שבכתב, בס"ת, ומצד חשיבות הדבר ילך בדרך קצרה וירד בדרך ארוכה משא"כ ברכת כהנים, ומהטעמים הנ"ל, ועוד שאין זה דווקא חביבות ענין קריאת התורה, אלא טמון כאן כל ענין לימוד תורתינו הקדושה ובזה בעי יליך בדרך קצרה ולירד בדרך ארוכה, ואפשר עוד דשאני קריאת התורה שכבר מונח הס"ת במגדל ולכן ילך בדרך קצרה וירד בדרך ארוכה לפי שמניח הס"ת במקומו והולך לו למקומו וכל זה אין שייך בברכת כהנים, גם יש להוסיף את הענין שברכת כהנים חביבא להו ולכן אין בזה חסרון של תרי קלי לא משתמע, ומיניה דמחביבות הענין לא בעי לירד בדרך ארוכה שאין חשש שגראה כמשאוי, כי דבר ידוע ומוסכם שברכת כהנים חביב, ולא בעי למיעבד פעולה נוספת חיצונית להראות ענין הפתח הקצר וירוד דרך הפתח גם יש להוסיף דברי המ"א שכתב וכשירודים מן הדוכן יחזירו פניהם להיכל כתלמיד הנפטר מרבו ע"כ, ובזה סגי ולא צריך עוד לירד בדרך ארוכה, עוד אפשר דהנה במקור הדין שנשאל שם "בתרומת הדשן" שיש במגדל שני פתחים במזרח ומערב, ועז"ז נשאל שם באיזה צד ילכו למגדל ובאיזה צד ירדו מהמגדל, והשיב להם הדעיקר שילך בפתח המגדל דרך קצרה וירד בפתח שהוא לו דרך ארוכה, ואפשר שיעקר הדבר שניכר אין דרך קצרה או דרך ארוכה זהו אצל הפתחים, שיש שני פתחים ונכנס דרך הפתח הקצר וירוד דרך הפתח שבו הדרך ארוכה, ומיד עם הכניסה והיציאה ניכר ענין דרך הארוכה ודרך הקצרה, משא"כ בברכת כהנים שאין שום ענין של פתחים, ודו"ק, עוד יש להוסיף את דברי הגר"א (בסימן קמ"א סק"ז) וז"ל העולה וכו' כמ"ש הנכנס לעזרה נכנס בקצרה ויוצא בארוכה, אבל אין נראה דאין ה' בשום מקום לא תוספתא ולא גמרא שהנכנס לעזרה נכנס וכו' ועוד דיותר נראה ללמוד ממזבח שהיו מקיפין בתחילה ויוצאין בקצרה, ע"כ, ואף אנו דאזלינן בתר פסקי מרן השו"ע זהו במה שכתב להדיא והבו דלא להוסיף עלה כנלע"ז.

חזקיה בהר"י דחשב מחבר הספרים שתילי יזיתים עם פירוש באר מרים ג' חלקים - בני ברק

סמל מדינת ישראל, המכיל את המסורת וההיסטוריה של עם ישראל

לכבוד הגליון "אליבא דהלכתא".
בענין מחלוקת בין הקבלה לפשט
קראתי את מאמרו של ראש הישיבה הרה"ג יעקב הלל שליט"א בגליון מס' 22 שכל מקום שהנגלה והקבלה נחלקו ההלכה כהקבלה וכל שכן כשאין מחלוקת שההלכה כהקבלה.
אך עלו לי תמיהות רבות ועצומות ואין פותר לי לכן אשמח מאוד אם תתייחסו לכל מה שאכתוב בס"ד.

א. ראש הישיבה כתב שכאשר יש מחלוקת בין הפשט לקבלה ההלכה כהקבלה ואין חילוק בין הזוהר לאר"י"ל, אך מנין לנו

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

אריזל

מרעיש לערער, ולדעתי נניח להם כמנהגם בעיגול, ובהרבה מקומות לא שמעו כלל שיש בזה איזה חשש, וכן ממשיך אח"כ וכותב אבל מדינא כיון שאין זה אלא מעין דמיון ללוחות ולא נעשו כדמות הלוחות ממש ונעשית רק לשם יופי על הארון קודש לא הייתי מרעיש להורות להם להוריד וכהנ"ל וכו', וע"ש שמארץ בדין כשהציבור מוחה דראוי לחוש לכל ערעור וכו', וע"ש שמביא בסוגריים מהיו החרדים נהגו לדקדק לעשות הלוחות מרובע וכן במכתבי הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל במיא לרבע דווקא עכ"ל.

[א.ה. מה שנכתב למעלה בשם הראב"ד שליט"א על מינות הכוונה לנידון אחר שעשרת הדברות נראים כעיקר התורה ע"ש ולא על זה באתי לכתוב].

פ. ר. - ירושלים

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא".

בענין לא בשמים היא

במה שדן ראש הישיבה שליט"א אמאי לא אמרינן "לא בשמים היא" על דברי הוזהר והאריז"ל שנמסרו מפי אליהו, הנה באמת אמרו במדרש (זוהר חדש רות) אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו אל תעשו עצמכם רעים לנביאי, מ"מ תורה היא וללמוד אנו צריכים.

הנה לענ"ד הא דאמרינן דאין נביא רשאי לחדש דבר וכו' היינו דוקא "לחדש" רצונו לומר דבר שאין אנו יכולים לדעת בכוחינו על ידי פלפול והיקש שכלי, ובא נביא לחדש כגון שיוסיף מצוה נוספת על התיר"ג, דבזה אמרינן דאין נביא רשאי "לחדש" דבר מעתה.

אבל דבר שאנו יכולים לדנוו בהיקש שכלי ודימיו מילתא למילתא ושאר מצות שהתורה נדרשת בהם, אזי אף אם יאמרנו הנביא לא יגרע, דאף שהנביא אומר כן מפי רוח"ק שבו מ"מ אחר שאנו שומעים אלו הדברים ומסתברים הם ונלמדים במידות שהתורה נדרשת בהם הרי זה חלק מן התורה, ואנ"פ שאנו לא עמדנו מעצמנו על חידוש זה מרוב עמקותו מ"מ אחר שומענו זה אם מסתברים ונלמדים בהיקש שכלי שפיר הוי תורה גמורה, ודומה לתלמיד שאינו מוצא לתרץ הקושיא מרוב עמקותה ובא רעוה וחקרו ותירץ לו תירוץ מסתבר, ועתה כשמחשב בליבו נאים הדברים ומסתברים שפיר דמי, דהא מה שמקבל זה אינו מפני שסומך על דעתו של חבירו או רבו אלא מפני דעתה אחר שמוענו כבר הוא משיג הדברים בשכלו.

ועל פי זה יש לומר דגילוי אליהו שהיה לרשב"י והאריז"ל ושאר גילוי נשמות צדיקים, היה על דרך זה דאמא שמענו מהם, השיגו הם בעצמם בגודל חכמתם הדברים על ידי היקש שכלי על ידי המידות שהתורה נדרשת בהם ומעתה הרי הם תורה גמורה ולא איכפ"ל מה ששמעו כן מן השמים דסוף סוף עתה השיגו זה בעצמם, ולפי זה צריך לומר דמאז שמעולם מימי משה נמסרו עיקרי סודות התורה מרב לתלמידו בצנעה כמעשה מרכבה, ועל פי אותם הקדמות יכלו להשיג על ידי היקש שכלי מה ששמעו מן השמים.

ולפי זה נמצא דמה שאנו סומכים על דברי הוזהר והאריז"ל אינם מפני שאליוהו אמרם, אלא מחמת דאותם חכמים הרשב"י והאריז"ל סמכה חכמתם על דברים אלו, והשיגו זה בהיקש שכלי, ומה שמצינו לאחרונים ששבחו הכרעת האריז"ל לפי שהיא מקובלת מפי אליהו, היינו דעל כן עתה השיגו זה בעצמם, ולפי זה צריך לומר דמאז שמעולם מסתבר הדברים הם יותר עמוקים ונכונים דמן השמים הסכימו עליהם, ומ"מ הרוצה לחלוק אם רב גובריה לחלוק על האריז"ל לפי שהיא מקובלת מפי אליהו, היינו דעל כן עתה השיגו זה בעצמם, ולפי זה צריך לומר דמאז שמעולם מסתבר הדברים הם יותר עמוקים ונכונים דמן השמים הסכימו עליהם, ומ"מ הרוצה לחלוק אם רב גובריה לחלוק על האריז"ל אין אנו משגיחים דמה שהסכמו הוא מן השמים, אחר שגם על דברי האריז"ל אין אנו סומכים משום שמעו כן מן השמים אלא מפני שכן הסכימה דעתו הרחבה, א"כ מי שגדול בחכמה ובמנין ויכול לחלוק עליו שפיר דמי, כשם שהתנאים חברי רשב"י חלקו עליו ולא חשו למה שמן השמים הוא והוא מהטעם הנ"ל.

אח"כ ראיתי שכל זה הוא ממש כעין דברי ראש הישיבה שליט"א בתירוץ הרביעי, ומ"מ הדברים הנ"ל מתפרשים היטב בדברי היפה תואר שהביא שם.

ובמש"כ ראש הישיבה בתירוצו התמישי דאין דברי הוזהר והקבלה חולקים על התלמוד אלא מפרשים פרטים שסודו בעלי הגמי' ובאופן כזה ליכא חשש דלם בשמיעי היא, לענ"ד יש להעיר מהגמי' במגילה שאמרה דאפילו לקבוע מ"ם סתומה באמצע תיבה ומ"ם סתומה בסוף תיבה אין נביא רשאי לחדש, והרי זה אינו דבר יסודי רק פרט שלא נתפרש ואפילו הכי חשיב חידוש שאין נביא רשאי לחדשו, יוצ"ב, וסומא י"ל דכיון שבאו לומר דבאופן אחר פסול ר"ל מ"ם סתומה באמצע תיבה ע"כ חשיב דבר גדול שאין נביא רשאי לחדשו.

בעילום שם

קפנדריא לאוצר הספרים

לכבוד מערכת הנפלאה "אליבא דהלכתא", שלום רב לאוהבי תורתך.

הסתפקתי, האם מותר לעשות קפנדריא לחדר של אוצר הספרים גדול, או לא? [שאלתי, באופן שלא לומדים שם באוצר הספרים, רק באים לקחת ולהחזיר הספרים].

גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס "גם אני אודך" – בני ברק

ראיתי בגליון הקודם מכתבו של ידידי הר"ר משה יהושע בצלאל שליט"א, אשר דן בדברי המשנ"ב דהמפה שעל גבי השולחן חשיבא כתשמישי' קדושה מחמת שהס"ת מונח עליה, והעיר שיש לדון בס"ת העשוי במנהג בני ספרד שבהא אין להחשיב המפה כתשמישי קדושה מכיון דאין הס"ת עצמו נוגע במפה. הנה כדבריו כתב כבר הכף החיים (סי' קנ"ב) דס"ת שלנו המתוקן בתוך תיק ואין מוציאים אותו ממנו כלל, אין המקום שמניחים בו הס"ת נחשב כתשמיש קדושה. אמנם יש להעיר בזה מדברי הבית יוסף שהתחבט במה שנהגו בזמנו להרוץ ספרים וסידורים אחד בשם מדברי מהר"ב התיב, ולאמור אינו מובן מה הוקשה לו דכיון דהס"ת מונח בתיק א"כ אין למפה דין תשמיש קדושה, וצריך לומר דבזמנו לא נהגו לקבוע הס"ת בתוך התיק. ועיין עוד בזה בב"י בסוף סי' קמ"ז דנראה שבזמנו היו מנהגים חלוקים בצורת הס"ת.

משה ששון – גאולה

ישפה (ח"א סי' כ"ג) אבל כשיש פרוזדור ביניהם אי אפשר להחשיבים כחדא ומאחר שיש דרך אחרת אסור לו לקצר דרכו (זולת להפמ"ג). ובאמת שאין תחת ידי הספר הנ"ל אלא שראיתי בספר פסקי תשובות (הערה 69) שמעתיק לשונו להיפך ממה שכתב הרב בגליון וכמו שכתבנו ולא ידעתי על מי לסמוך, ועכ"פ מסבאר נראה הכי.

ג' שתי בתי כנסיות ואפשר ליכנס ממקום אחר פשיטא שאסור לקצר דרך ביהכנ"ס כדי להגיע לביהכנ"ס השני (זולת להפמ"ג) ופלא בעיני מה שמסתפק בזה הרה"ג ר' שרי' דבליצקי שכתב "ואולי" הוא מעיקר הדין דלכאורה פשוט הוא שאסור.

ושמעתי ממר"ח ששמע מאביו שליט"א מעשה נורא שהיה בעיה"ק ירושלים שנהגו ההמון לקצר דרכם בשכונת מאה שערים דרך ביהכנ"ס א' (סמוך לצרכניה היום) כדי להגיע לטשטיבלאך מאה שערים, ובאחד הימים נשרף ביהכנ"ס א' כליל עם כל הס"ת שהיו שם, ואמרו רבני ירושלים שהסיבה לזאת היא משום קפנדריא שעשו אנשי המקום בזה הביהכנ"ס, ועל אף שהדבר היה כרוך באריכות הדרך באופן ניכר.

ג. להיכנס לביהכנ"ס דרך העזרת נשים זה לשון הרב בגליון: אולם להיכנס לביהכנ"ס דרך העזרת נשים יעויין לעיל משכ"ת לגבי קפנדריא לביהכנ"ס אחר בשם גדולי ההוראה דמותר להכנס דרך העזרת נשים דחשיב דבר אחד ואין עליו שם קיצור דרך, ע"כ. וכבר מלתינו אמורה לעיל דכיון דאי אפשר להחשיבם כחדא דרשויות חלוקות הן מסתברא דאסור, ואף שהביא שמוע גדולי ההוראה שליט"א להיתר עדיין דבריהם צריכים אימר לכבא רסברס וסברתם, ומ"מ אפשר דדוקא בביהכנ"ס אחד עם כמה חדרים יש מקום לומר דכחדא חשיבא אבל עזרת נשים וביהכנ"ס שחלוק לגמרי ממנו מסתבר דכשני בתי כנסיות חשיב, וכאמור יש לבאר בכלל מנין לחדש נוסף האלא לכאורה במקום הזה שלמעשה נכנס בבית כנסת נוסף האלא לכאורה במקום הזה בחדר הזה הוא נכנס שלא לדבר מצוה וכלשון הרמב"ם שאסור ליכנס בהן אלא לדבר מצוה, וכאן הוא נכנס בזה אף ורק כדי לקצר דרכו.

והנה בעל החוות אי"ר בספרו מקור חיים כתב: ולכן לקצר הילכוו על מקומו בביהכנ"ס דרך האלמעברא (בימה) שיש בו קדושה יתירה ג"כ אסור, והדבר נוגע למעשה בהרבה בתי כנסיות, מ"מ חזינו מדבריו דאך ברשות אחד באותו ביהכנ"ס כיון דיש תוספת קדושה חשיב כמקום נוסף, מסתברא שפיר דהוא הדין בשני חדרים חשיב זה אותו מקום אף ששונים בקדושתן מ"מ חילוק רשותו בפועל יחשיבן לשני מקומות ויהא אסור.

ואף דכח דהיתרא עדיף מ"מ כח מיהא בעינן. ומה שנטיתי לבי להחמיר הוא משום דמבואר בגמ' דשאלו תלפדימי ר"א בן שמוע במה הארכת ימים אמר להם מימי לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת. וכבר ביארו המפרשים דע"כ גם בגוונא דשרי החמיר דאם לא כן מאי רבותא, והכ"מ רצה לומר דזהו דעת הרמב"ם דהלכה, ואף שהרב הגי' הביא מהפסקים בדבר מ"מ הכל מטעם שכתב הרמב"ם ה"י שנכנס על מנת שלא לעשות קפנדריא להתפלל או ללמוד מותר לו לצאת בפתח שכנגדה, ולא תהי אלא בזה ולא בנכנס לעשות קפנדריא ורוצה להינצל מהאיסור על ידי אמירת פסוק וכיוצא בזה. על כל פנים זאת היתה לי דבמקום ספק ודאי שיש ענין שראוי להחמיר עד כדי כך שזכה עבור זה לאריכות ימים. ונראה דהוא משום מה כנגד מדה דכיון דהוא הלך דרך ארוכה ולא חס על זמנו לכבוד קדושת המקום, הקב"ה מחזיר לו עוד זמן וזהו אריכות ימים, וע"כ במקום ספק מן הראוי להחמיר טובא.

ומדי דבריו בו זכור אזכור מש"כ הרב הנ"ל בשם הגר"א נבנצל שליט"א בהגהותיו ביצחק יקרא, דכשממחר לחזור לתלמודו מותר לעשות קפנדריא, ובהו מיישגת הביאורה"ל על הפמ"ג. ובאמת מדברי ר"א בן שמוע משמע גם כך דאמר מימי לא עשיתי קפנדריא ובדואי גם באופן שהיה לו על זה טרחא מרובה והארץ את דרכו אצ"פ שבזמן הזה היה יכול ללמוד (אף שבדרך גם מסתמא למד מ"מ אינו דומה באיכות) אע"כ שאין זו סיבה משוי"כ לקצר ולזלזל בכבוד ביהכנ"ס.

ות"ח אחד אמר לי שיש לדמות לזה מעשה שהיה עם החת"ס, שדרכו בקודש היה להארץ מאוד בתפלתו תפלת שמו"ע, ופעם אחת בעת לימודו בשייבת הגאון הקדוש בעל ההפלאה זצ"ל פנה אליו אחד מחביריו ושאלו: הנה בזמן שהארכת בתפלתך, הספקתי ללמוד סימן שלם בשו"ע עם מג"א, א"כ מדוע תארץ בתפלתך, הן חבל על כל רגע ורגע, והשיבו החת"ס: הרי אמרו חז"ל (ברכות נ"ד ע"א) ג' דברים מאריכין ימיו ושנותיו של אדם ואחד מהם הוא המארץ בתפלתו, א"כ בזכות זאת שהנני מאריך בתפלתו וסיוף ה' על ימי חיי, ויהיה לי זמן להשלים את הלימוד שהספדתי בעת אריכות התפלה. והוא הדין לענייניו בשכר זאת שמקנא לכבוד בית ה' ומאריך דרכו שיהו סגולה לאריכות ימים כמבואר מדברי ר"א בן שמוע ויכל להשלים מם שהחסיר מזמנו ע"י. שהארץ את דרכו, ודברי פי חכם חן.

יהודה רבינוביץ – ביתר עילית

לכבוד הגליון "אליבא דהלכתא".

ברצוני לציין את הנאתי ממרחב הנושאים והעניינים שנידונים בגליון, יהי רצון שתמשיכו במלאכה הנפלאה הזו אכ"י.

בגליון מס' 23 חודש אייר תשס"ח הובא דבריו של ר' כ. כהן שיחי' מירושלים שערער על צורת הלוחות בצורה מעוגלת וכן על הלוגו של אליבא דהלכתא. דהוא מהנוצרים ובאמת הצורה מרובע, יעויין בשו"ת "תשובות והנהגות" למרן ראב"ד העדה החרדית הגאון רבי משה שטרנובך שליט"א ח"ב סימן תקל"ה בנידון ביהכנ"ס אחד שתלו צורת לוחות הברית על הארון קודש בצורה מעוגלת וערער אחד בשם מדברי מהר"ב מהנוצרים וכנ"ל וע"ש שכתב דקשה להוכיח שהוא מהנוצרים ואולי עשו כן מחמת היופי, ואין לוחות אלו כמית או צורת לוחות הברית כלל רק דמות כעין ועשו בצורה עם עיגול להרבות יופי וכו' וכתב זה לשונו: "וכיש שאין בהעמדתם לנו כוונה ח"ו למינות שלא ידעו כלל שיש בזה איזה חשש וע"כ אף שאין לעשות לכתחילה בעיגול אם לא כן לא הייתי

ברכות דחמיר טובא וקי"ל דספק ברכות להקל ואפילו נגד דעת מרן ז"ל מ"מ נגד דעת האריז"ל לא אמרינן סב"ל וכמ"ש הרחידי"א בשוירי ברכה (או"ח סי' תכ"א).

ועיין בשו"ת רב פעלים (ח"ד בסוד ישרים סימן ב') שהארץ טובא בענין גדולת האר"י ז"ל לערך מרן ז"ל, ובקפידא גדולה יצא חוצץ נגד אחד ממחברי זמנו שחשב שהאר"י ז"ל להיותו צעיר בימים לעומת מרן ז"ל, אין בו צד זלזול אם יבקש תורה מפי זקן ופוסק הדור. וברב פעלים שם דחה דברים אלו באמת הבנין, ע"ש.

ומה דאין לובשים בגדי לבן בשבת ושני זוגות תפילין מגיל בר מצוה, הנה דעת האריז"ל אינו מחייב את הכלל אלא רק את יחידי הסגולה לומדי חכמת הרו אבל במשך הדורות גדולי הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים הנהיגו מנהג הנחת שני זוגות בין תופסי התורה והמדקדקים במצוות ולכן התפשט מאד הנחת שני זוגות יחד בקרב הקהילות של בני ספרד די בכל אתר ואתר משא"כ שאר המנהגים שלא הנהיגו הפוסקים זוגמת לבישת בגדי לבן בשבת זה אינו רק ליחידי סגולה].

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא".

שש אנוכי על אמרותיכם כמוצא שלל רב, שלל שיש בו כדי חלוקה לכל חד חד וחד לפום חורפיה דליה הן בגולה והן בנסתר הן בעיין והן בבקיות הן בפסק והן במנהג. ומפני שעסקתי קצת בהלכות אלו וכדרכה של תורה זה אומר בכה וזה בכה, כשם וכו' כך דעותיהם אינם שוות, אמרתי אענה אף אני את חלקי מה שיש לי להעיר זעיר פה זעיר שם, וזה החלי בעזר קל.

בגליון מס' 23 במדור "תשובות ופסקים" להרה"ג יוסף ז. שוב, האריך הרב בטוט"ד באופני ודיני קפנדריא, ובשלושה אופנים נטה הרב להקל, א' עשיית קפנדריא ע"י שיקרא או ישהה מעט, ב' עשיית קפנדריא לביהכנ"ס אחר, ג' עשיית קפנדריא בעזרת נשים שחולץ לביהכנ"ס. ועל פשלתן אשיבנו.

א. בעשיית קפנדריא ע"י שיקרא או ישהה מעט, הן אמת שהביא דדעת הכל בו כדעת הפמ"ג דמתייר וכן הוא בבן איש חי (וכ"ה דעת הכפה"ח), מ"מ דעת הרמב"ם כמעט מפורש הוא להחמיר כמו שבאיור האור שמה (וכ"ה בספר דברי בנימין על הרמב"ם), וכן נקטו להחמיר בספר משחא דרבותא (סי' קנ"א), טהרת המים בשוירי טהרה (מערכת ב' אות כ"ח), והפליג לומר בספר בית ברוך (על חיי אדם כלל י"ז ס"ק פ"ב) שכן מוכח ברור מהרמב"ם ושא"ר ראשונים, ועיין עוד מש"כ להוכיח הרב שמוען בן גיגי מדברי המג"א סק"א מוכח כן.

ובאמת מאחר שנחלקו בזה רבותינו מי יכניס ראשו בין ההרים האלו להכריע כחד מהן, אלא דיש להוכיח דכדרי המחמירים.

א. מהא דנקטו בגמ' להתיר דוקא באופן זה שנכנס לקרוא לחבירו, ואי איתא לישמועיה רבותא טפי דאפילו בנכנס לעשות קפנדריא נמי שרי בהני גוונא ואנא אמינא דכל שכן בנכנס לקרוא לחבירו, דהנכנס לעשות קפנדריא גרע טפי בתרתי דמאז דהיהו משתמש בפועל בביהכנ"ס עי"ז שהוא מקצר דרכו משא"כ בנכנס לקרוא או טפי דאפילו בנכנס בביהכנ"ס, ועוד העושה קפנדריא הרי יש לו דרך אחרת אלא שרוצה לקצר דרכו משא"כ בנכנס לקרוא לחבירו אין לו עצה אחרת (כדברי השעה"צ אות ב'), ואם בזה התירו כ"ש בנכנס לקרוא לחבירו, ומדאמשמענין דוקא בנכנס לקרוא לחבירו שפיר יש לומר דדוקא נקט ודוקא בזה התירו מהני טעמי ולא בנכנס לעשות קפנדריא.

ב. מלשון השו"ע שכתב: ואם צריך ליכנס בהם לצרכו כגון לקרוא לאדם יכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה ואח"כ יקראנו "כדי שלא יראה נראה כאילו נכנס לצרכו". ולשון זה לפום ריהטא קשה להולמנו, דהלא מיירי הכא בנכנס לצרכו כמש"כ השו"ע גופא, א"כ מה זה שמששיך כדי שלא יראה נראה כאילו נכנס לצרכו הוי ליה למימר כדי שהכניסה תחשב כד הכניסה לצורן מצוה. ואכן המעיין בלשון הרמב"ם (הלכה ט') יראה שכן תבת: מי שצריך וכו' יכנס וכו' כדי שלא יכנס בשביל חפציו לבד, והשו"ע שראה דברי הרמב"ם והעתיקם (כדמוכח מסיים לשונו "שהישיבה שם מצוה" שמקורו לשון זה מהרמב"ם הוא) מה ראה לשנות הלשון ולכתוב בלשון תמור. וע"כ נראה ה' להשו"ע שינה בכיוון מלשון הרמב"ם דס"ל כיון שנכנס בשביל חפציו לבד מה מהני מה שאומר דברי תורה וכיוצא בזה אין זה אלא כהערמה בעלמא דסוף סוף מטרת כניסתו הוא לצרכו לחוד. ולכן מבאר דכל זה היה היתיר של אמירת פסוק או דברי תורה היינו דוקא באופן שאין הוא משתמש בפועל בביהכנ"ס דאינו אלא כמראה מקום דכיון שחבירו שם נכנס לשם וכן היה עושה גם אילו היה נמצא במקום אחר, אלא משום דנראה למראית העין שנכנס לצרכו לכן אמרו חז"ל שיתעכב שם או יאמר איזה דברי תורה "כדי שלא יראה נראה כאילו נכנס לצרכו", משא"כ בעשיית קפנדריא שעצם הכניסה לשם הוא בדוקא לצורך קיצור דרכו הרי הוא משתמש בפועל בביהכנ"ס ובהו לא מהני אמירת דברי תורה וכיוצא בזה דאינו אלא כהערמה בעלמא.

[ובאמת היה אפשר לומר דכוונת השו"ע לדברי הלח"מ (ומבא) במשנ"ב (סי' ס"ק י"ב) שדוקא צריך להקדים אמירת דברי תורה קודם שיקראנו ולא להיפך דא"כ יהיה נראה דאמירת דברי תורה היא רק טפל, וכוונת המחבר לומר דלמה רק ואח"כ יקראנו היינו כדי שלא יראה נראה וכו', אמנם מדברי המשנ"ב

משמע לא כך מדהוצרך להביא שכן כתבו האחרונים, ולא ביאר שהוה כוונת המחבר, משמע שהבין כפשוטו דכוונת המחבר שאמר כדי שלא יראה נראה וכו' הוא על עצם הדין, וא"כ מחוורתא כדשנינו מעיקרא.]

ולכן הדברים נוטים בזה לחומרא.

ב. עשיית קפנדריא לצורך ביהכנ"ס אחר, לענ"ד (לפי מה שמשמע מדברי האחרונים) נראה דנחלק לג' דוגות, א' באופן שאין שום פרוזדור ביניהם או שיש שם פרוזדור אלא שאין שום דרך אחרת להגיע לשם ונכנס עם לדבר מצוה, אז לכ"ע (אף לדעת הביאוה"ל דמחמיר בשאר דבר מצוה) שרי דכיון דהמצוה שמקוה לעשותה לא יוכל לעשותה אא"כ יעשנה קפנדריא (דבזה אודא לה טענת הביאוה"ל).

לכבוד מערכת הגליון הנפלא "אליבא דהלכתא".

בירור בדעת רב האי גאון אי שרי ללמד תשב"ר לימודי חול בביהכ"ס

הנה בגליון מס' 23 במאמרו של הרה"ג שלום טוויל במדור "עוד יוסף ח"י" כתב לדון אי שרי ללמד את הילדים לימודי חול בביהכ"ס וכתב בתוך דבריו לעורר בדברי רב האי גאון שהובא בספר העתים (עמוד רנ"ו) שכתב וז"ל ומשמיה דרב האי גאון אייתמר שמותר ללמד תינוקות של בית הכנסת אגב לימוד תורה כתב ערבי וחשבונות, אבל שלא עם התורה אינו נכון, ותינוקות של גוים ללמדם שם בבית הכנסת, כל שיכולים לדחותם דוחים, ואם חוששים לתרעומת אין דוחים אותם מפני דרכי שלום עכ"ל. ותמה הרה"ג הנ"ל דדבריו צ"ע טובא דאין שרי ללמד כתב ערבי וחשבון בביהכ"ס הרי נאסר שם אכילה ושתיה ושאר שימושים וכל שכן לימוד חשבון וכו'. והביא מ"ש הגרי"ח בשו"ת רב פעלים ח"ב (סי' כ"ב) שכתב ליישב דבבית הכנסת היה להם חדרים ומקומות שאין מתפללין בהם, אלא עשויין להכנסת אורחים ולמושב השמש, ובחדרים אלו התיר רב האי גאון ללמוד לשונות, והואיל שהיה דבר ידוע בימיהם שאין התינוקות לומדים בביהכ"ס ממש אלא בחדרים אלו, לא הוצרך לפרש דבריו, אבל בביהכ"ס עצמו ודאי שאסור ללמדם חשבון וכתביה. וכתב הרב הנז' להביא סיוע לזה מהגמ' פסחים (ק"א ע"א) שאמרו של לאפקי אורחים יד"ח דאכלו ושתו וגנו בבי כנישתא וכתבו התוס' דל"ד בבי כנישתא אלא בחדרים שהיו סמוכים וכו' ע"ש. והיינו כמ"ש הר"פ.

אמנם ראיתי מש"כ הגרע"י שליט"א בשו"ת יביע אומר ח"ז (סי' כ"א אות ו') שכתב דאין כן משמעות דברי הרה"ג שהיה לו לפרש דבריו ולא לסתום, שיאמר "בית הכנסת", וכוונתו לחדרים הסמוכים לביהכ"ס, דהא נפיק מנינה מכשלה להתיר גם בביהכ"ס כפשוטו דבריו. והביא שם כמה וכמה ראיות מהתלמוד שהיו התינוקות לומדים בבית הכנסת, וכדאיתא בברכות (י"ז ע"א), נשים במאי זכיון, באקרויי בנייהו בי כנישתא ובאתנאוי גבריהיו בי רבנן, ופירש רש"י, שהתשב"ר היו גולים ללמוד לפני רבם בביהכ"ס, והאנשים שונים משנה וגמרא בבית המדרש. וכן בגמי מגילה (כ"ח ע"ב) דאי אצטריך ליה למוקי לגברא מבי כנישתא, אי צורבא מרבנן הוא לימא הלכתא, ואי קרא הוא לימא פסוקא, ואי לא, לימא ליונקא אימא לי פסוקך, ופירש רש"י, לימא פסוקך, שהתינוקות היו גולים לקרות בביהכ"ס, עכ"ל. ובבבא קמא (ס' ע"ב) ת"ר דבר בעני אל יכנס אדם יחיד לביהכ"ס שמאלך המות מפקיך שם כליו, והני מילי היכא דלא קרו ביה דרדקי ולא מצלו ביה עשרה, ע"ש. אלמא דסתמא דמילתא כשם שרגילים להתפלל בו עשרה, כך היו קוראים בו תשב"ר. ובב"ב (כ"א ע"א) ועוד כיוצא בזה, ואם בזמנו של רב האי גאון נשתנו מקומות הלימוד, הו"ל להפטר בהדיא שכוונתו "בבית הכנסת", היינו רק בחדרים הסמוכים לביהכ"ס, כדי שלא יהיה למכשול לדורות הבאים. ועוד תמה שם אדלוי כוונת הרה"ג היתה רק לחדרים הסמוכים לביהכ"ס שאין בהם קדושה כלל, ועשויים לדירת השמש או להכנסת אורחים, למה לא היתה הגיונית ללמוד שם כתב ערבי וחשבונות אלא אגב לימוד תורה. ועוד מה בכך שילמדו שם תינוקות גוים כתיבה וחשבונות, עד שהוצרך לומר, שאם אי אפשר מפני חשש תרעומת, אין דוחים אותם מפני דרכי שלום.

ושם בתשובות יביע אומר כתב לדון אם בחיידר ותת"ם חל קדושה, דכיון שתשב"ר לומדים שם תורה חלה קדושה על החדרים ההם, שלימוד תשב"ר שהוא הבל שאין בו חטא והעולם עומד עליו, אינו פחות מקדושת ביהמ"ד, ושכן כתב בשו"ת המב"ט ח"ב (סימן קע"א). ובחסמ"א (סימן קנ"א סעיף ד'). וכתב דמ"ש בשו"ת שארית יוסף ח"ג (חלק יו"ד סוף סימן ב', עמוד ק"ח) בשם הזקן אהרן (סוף סימן ק"ג) שאין קדושה בחדרי תת"ש כל תשב"ר, המעיין בשו"ת זקן אהרן שם יראה שאינו מוכרח כל ח"ב (וכינת דלפ"י א"כ הדרא קושיא לדוכות דגם בחדרים אלו יש קדושה וא"כ היאך שרי ללמוד שם לימודי חול, ע"ש. אלא דבזה אפשר לומר דמהני תנאי שנבנו על דעת כן, וראה להלן.

גם מ"ש איתא בתשובות ישכיל עבדי ח"א (סי' ז') בדגמ"מ מגילה כ"ח ע"ב מתשוב דבתי כנסיות שבבבל על תנאי עשויין ונחלקו קמאי אי מהני תנאי להשתמש בהן בעודם קיימין או רק לאחר שנחרבו, ואפשר דס"ל לרב האי דהא דאמרין בתי כנסיות של בבל על תנאי הם עשויים, לאו דוקא אבל אלא הוא הדין בשאר ארצות שבחז"ל, וגם לא רק בחורבנא אלא גם ביישובם, ומה שאמרו בגמ' שאע"פ כן אין מחשבים בהם חשבונות, זהו רק בחשבונות של רבים דאית בהו קלות ראש טפי, משא"כ בלימוד כתב ערבי וחשבונות דלית בהו קלות ראש כל כך מותר, ובכל זאת אי להתיי אגב אגב גררא של לימוד תורה וכו', אבל לדיון דקד"ל כמו שפסק רבי בשו"ע (סוף סימן קנ"א) דלא מהני תנאי אלא בחורבנם ולא ביישובם, וכדעת התוס' והרא"ש והטור, א"כ אין מקום להיתר זה, ע"כ. וכתב הביע אומר להעיר דמפשט דברי הרה"ג נראה שלא הוצרך לטעם שעל תנאי הם עשויים, אלא מכח הדין שחכמים ותלמידיהם מותרים. דמשום הכי קרו ליה בי רבנן, ביתא דרבנן, וכל שכן ביהכ"ס שאין קדושת חמורה כבית המדרש, וכמ"ש בשו"ת הרשב"ש (סימן ע"ח), ע"ש. ועוד דאם איתא דרב האי ס"ל כרש"י הרמב"ן הרשב"א והר"ן דסדרי דעל תנאי הם עשויים היינו גם ביישובם, היינו צריכים לפסוק כן להלכה, ואילו הוה שמיע ליה למרן סברת רב האי לא היה מחמיר דכברי התוס' והרא"ש שכתבו דהני מילי בחורבנם ולא ביישובם, ובפרט שקדושת ביהכ"ס אינה אלא מדרבנן, וכמ"ש הר"ן, ואף הרמב"ן מודה לזה, וכמ"ש מהר"י בי רב (סימן ה') החק"ל הבית שלמה והדברי חיים מצאנז. לכך צ"ל דהיתור של רב האי גאון הוא מעיקר הדין דשרי ללמד תשב"ר בבתי כנסיות לימודי חול וכדומה, אלא דודאי דכל זה היינו היכא שאי אפשר ללמוד לימודים אלו בענין אחר כמבואר שם ואכמ"ל.

אריה ישראלי – ירושלים

לכבוד המערכת המפורסמת בכל קצות הארץ "אליבא דהלכתא"!

בענין כוונת אכילת זיתים, אשר בגליון הקודם מס' 23 חודש אייר הסתפקתי אימתי הוא הזמן הנכון אם בשעת האכילה

או לפניה וכו', הנה כעת ראיתי שמן הראוי לשאול טרם אם דבר זה הוא נאמר רק ליועד ומבין בענין כיועיד ח"ן ויד ושם בו, או דילמא בכל אחד נאמר אפילו שלא מבין ענין זה כלל כל שיועד לחשוב בכוונה זו מביא לו ליד זכירה. אלא שכבר ראיתי בתשובות שלמת חיים למהר"ח זוננפלד זצ"ל בסימן תתס"ז שהטיל עוד תנאי בזה, שצריך לאוכלם עם שמן זית ואז יכוון בזה וטוב לו, דאם לא כן הוא נגד הש"ס וכו', והוא ממסכת הרויות דף י"ג עיש"ב. וכבר נודע דהגר"ח קנייבסקי שליט"א לא ס"ל הכי אלא אעיקרא ס"ל דעל ידי שמן זית לא מעלה ומוריד. ומדברי מהר"ח הנז' נראה בפשטות דכל אחד יכול לכוון בזה ולא רק מי שמבין בענין.

באופן דמי לנו גדול ובקי בזה ממורנו הגאון הגדול רבי יעקב הלל יחשלי"א אשר יבא באר"ש רחבת ידיים להורות לנו הדרך שנלך בה בבהירות מתוך יר"ש ועמל התורה, ועל הכל יבוא שכמ"ה.

ובענין מה שהעיר יד"נ רב רחומא"י חמדת לבי הר"ר גבריאל מסטוט הי"ו מקרית ספר, בגליון הקודם מס' 23 חודש אייר, שיש לכאורה סתירה בדברי משנ"ב בסימן קל"ד לסימן ק"מ באמירת ברכו בשם הא"ר, הנה אעיקרא בביאור דעת השו"ע ראיתי שנרגש בזה בספר פתח הדביר סי' קה"ל דף קמ"ט ע"א ורמי ומקשה אהדדי, וביאר דלא דמי לנשתתק דסימן ק"מ, שהרי כבר בירך העולה הראשון ברכת התורה, משא"כ דסימן קה"ל שעוד לא בירך ע"ש. כי מדבריו נלמד ג"כ לדינא שאם בירך הישראל צריך הבא אחריו לומר גם ברכו, משא"כ אם עוד לא בירך הברכה אף שאמר ברכו מ"מ אין צריך לחזור ולומר ברכו ענינ"ב. וסברתו היא נגד הברכ"י שהביא אהר"ח סופר סימן לק"ט אות ל"ו, דס"ל דברכו צריך להסמיכו לברכו ידידה דהכי תקון ע"ש. ודברי הר" פתח הדברי הובאו גם כן בספר חיים למהר"ח פאלגאי זצ"ל סי' ד' ס"ב, ועיין עלה על א"ר ואשל בפריו. ובביאור דעת הא"ר הנה גם בפתח הדביר ביאר כוונתו דבתחילה נראה דר"ל שלא יחזור ושוב חזר בו מזה דמסתפינא משום שהפוסקים סתמו בזה ולכן יחזור לומר ברכו, וכן עיקר דעתו ע"ש.

יעקב זרחיה ממרות – ירושלים

לכבוד מערכת הגליון החשוב והמפורסם "אליבא דהלכתא"!

ראשית יש לנו להודות לכם על מפעלכם הכבדי והחשוב שמרבה את לימוד ההלכה בקרב אברכי הכוללים, מה שנודעקו ע"כ גדולי הדורות שיהא בבחינת ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

בדין אכילה קודם התפלה במקום ברכה לבטלה

במה שהעיר ע"י (גליון מס' 22) בגליון מס' 23, הרה"ג ניסן גיטזדה הי"ו, הנה לא במאי בזה ח"ו לחלוק על היביע אומר שליט"א, אלא להודיע דיש ענף גדול לסמוך בזה על הגאון המפורסם הרה"ג ר' משה הלוי זצוק"ל, ועיקר טענתו דברכה לבטלה לא היא אלא ככרכה שאינה צריכה, וכמו שהאר"ך בזה הוסייפלער בריש ספרו שיעורין של תורה (בהקדמה) וכן הגרי"ח סופר שליט"א דאכילה לפני התפלה איסור דאורייתא (עיין בספרו כרם יעקב סי' ג') ומ"מ מחלוקת הגאונים במקומה עומדת והמעיין יבחר.

לשחוט בבית הכנסת

ראיתי בעניי מש"כ ר' יוסף חיים בירבנוים הי"ו, ולענ"ד נראה דהיום היכא דיש מקומות שלומדים שם מסכת חולין (וכלפני כמה שנים בדף היומי) והתירו לשחוט בביהמ"ד למראה החלקים הפנימיים וכו' לטוב לימוד המסכת בעיון ישר, ולא נחוש לבזיון דההיפך הוא הנכון דהוא כבוד התורה שעמלים בה וחלק מלימוד התורה ואף י"ל דקיל טפי מאכילה בביהמ"ד דאחא"כ צרכי גופו הוא, משא"כ כאן שהוא לצורך לימוד התורה, והוא הדין דסרטונים של תפילין ואשר בדרים המלמדים את העם קיום המצוות אין לחוש בזה לבזיון ביהכ"ס.

רפאל אברהם שלום מועלם – ירושלים

[הערת המערכת: עם המעיר השליחה על השמטת דבריו בענין הזית, והוא מפני השתדלותינה סליחה לערב דברים שאינם נוגעים להלכות שעיסקנו בהם עתה, ועוד חזון למועד].

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא".

אודות מאמרו הנפלא של הרה"ג רי"ז שוב שליט"א בענין האם מהני אמירת פסוק בעשית קפנדריא בביהכ"ס ובענין דברי הבית ברוך האם יש להחמיר באופן דשרי קפנדריא מעיקר הדין וראייתו מסוגיית הגמ' בברכות, ברוצני לצטט מש"כ בספר פניני משה על מסכת בברכות (ס"א ע"א) בזה"ל: בגמי הנכנס לביהכ"ס על מנת שלא לעשותו קפנדריא מותר לעשותו קפנדריא. צ"ע הלא אסור ליכנס סתם לביהכ"ס [על מנת לנוח וכדומה]. וא"כ היכי איירי הכא. ואולי צ"ל דאיירי שנכנס על מנת לקרוא לחבירו וכדומה ולמד שם פסוק או משנה, ועל זה קאמרין דשרי עתה לצאת מהצד השני אע"פ שעושהו קפנדריא כיון דלא נכנס על מנת זה. ולהעיר דמשמע לפי זה דכאשר נכנס על מנת לעשותו קפנדריא אסור לעשות קפנדריא ואפילו אם לומד שם פסוק או משנה, דכיון דסוף סוף נכנס על מנת לעשותו קפנדריא לא נפיק מכלל ביזוי דקפנדריא אפילו שלומד שם פסוק, ודו"ק, ורק בשאר דברים וכגון שנכנס על מנת לקרוא לחבירו [ולא בשביל קפנדריא] מהני לימוד פסוק או משנה. אמנם מצאתי בביאוה"ל (סי' קנ"א סעי' ה') דנקט בפשיטות דמהני לקרוא פסוק או לשהות שם מעט אפילו כשנכנס על מנת לעשותו קפנדריא [וכדעת הל בן בן]. ועל פי זה צ"ע אין איירי דינא דגמי דהנכנס לביהכ"ס על מנת שלא לעשותו קפנדריא מותר לעשותו קפנדריא, הלא מה נפשך אם איירי כשנכנס להתפלל או ללמוד א"כ הרי זה כבר כלול בדברי הגמ' לקמן דהנכנס להתפלל מותר [ויש אומרים מצוה] לעשותו קפנדריא וכו', ואם איירי שנכנס עבור צורך כך שהוא כגון לקרות חבירו א"כ הלא צריך לקרוא שם פסוק וכשקורא פסוק הלא שרי אפילו כשנכנס על מנת לעשותו קפנדריא לפי הביאוה"ל, וא"כ היכי איירי סוגיין, וצ"ע. ואולי צ"ל דאיירי כגון שנכנס לביהכ"ס

להתפלל ומצא שאין שם ציבור וכדומה ויוצא לילך משם, דשרי לעשותו קפנדריא אפילו שאין קורא שם שום פסוק כיון דלא נכנס על מנת לעשות קפנדריא. [וכמו כן אין עליו דין לקרוא פסוק כיון דלא נכנס לצורך עניניו הפרטיים אלא לצורך תפלה]. ועיין עוד שו"ת משנת יוסף חלק ד' סי' כ' אות ג' ובהערה שם בשם הסדר משנה.

כנכדו ובכרכה מ. המבורגר – בני ברק

לכבוד הירחון התורני "אליבא דהלכתא" שליו וברכה!

בענין מאמרו של הרה"י שליט"א בנושא תורה לאו בשמים, נראה לומר תירוץ נוסף על הערתו.

דנראה פשוט, דכל מה שאמר, "אין משגיחין בבת קול", ו"תורה לאו בשמים היא", היינו דוקא שנתקבלה הוראה **בלא טעם** מן השמים, והוי כ"תורה **חדשה** מאיתי תצא", וכגון בתנור של עכנאי, שלא נתפרש ע"י הבת קול טעם חדש שלא עלה על דעת חכמים קודם לכן, מדוע יש לטהר את התנור וכדעת ר"א, אלא נאמרה הלכתא בלא טעמא, דבזה אמרינן תורה לאו בשמים היא, ומאחר שע"פ סברת חכמים אף אחר הבת קול יש לטמא את התנור, מחויבים הם לפסוק כדעתם. אמנם הא מיהא פשיטא, שאילו הבת קול היתה אומרת טעם מדוע יש לטהר את התנור, והיה טעם זו מתקבל על החכמים, ודאי דבזה לא אמרינן דכיון דסברתם נתחדשה ע"י בת קול, אין לטהרו, דמאי שנא מהו המקור לסברתם, דסו"ס עתה מבינים חכמים דיש לטהרו. וכמו"כ במחלוקת ב"ש וב"ה, הלא לא נאמר ע"י הבת קול בכל מחלוקת ומחלוקת מדוע טעמם שייך לסוגיית "תורה לאו בשמים", אבל אילו היה מתחדש לחכמים **סברא** מדוע בכל מחלוקת נראה טעמם של ב"ה, פשיטא שיש להם לפסוק כסברא זו, ואטו מאחר וסברא זו נתחדשה בדעתם ע"י בת קול, יש להם להתעלם מדעתם של עתה דשיטת ב"ה היא הצודקת.

וממילא דה"ה בקבלת רשב"י והאריז"ל, שהרי ודאי שקדושים אלו השיגו בדעתם את **טעמי** ההלכות שנתחדשו להם, ולא היתה זו הלכתא בלא טעמא, וע"כ פשיטא דמה דהמקור לדעתם הוא בת קול, אין בזה כל גריעותא, ואדרבה, כיון שמקורם טהור משמאי או מפי אליהו זכ"ל, מסתבר טפי לפסוק כמותם, וכדברי החיד"א.

ועפ"י צ"ל, דכל מה שדן החיד"א בענין שו"ת מן השמים, הוא רק בדברים שנתקבלו לו מן השמים כהוראה **בלא נתינת טעם**, אבל היכן שנתפרש לו הטעם, וטעמא דמסתבר הוא, בזה לא נתקשה החיד"א מעולם.

ברכרה שלום פישמן – ביתר עילית

ראיתי מה שכתב הרה"ג ר' שמעון בן גיגי בגליון 23 דברים נפלאים, דכשם שבבית המקדש אית ביה תרתין, חדא שהוא בנין בתי לה' כמבואר בלשון הר"מ, גם הוא מקום עבודת הא"ל, אשר דכוותה הוא בבית הכנסת דמלבד שהוא מקום תפילה שהוא העבודה, הרי שהוא בית לה', עוד שם הביא הרבה דינים שדימו חז"ל והראשונים דין בית הכנסת לדין בית המקדש, עירוש"ש בטו"ט ודעת.

אמנם לענייתו נראה כה להוסיף, דבאמת חלוקים המה כמה דינים לענין ב' דינים שהציג הרה"ג הנ"ל, דהנה דין מורא מקדש נוהג גם בהר הבית, כמבואר ביבמות ו: דנוהג בכל הר הבית, וכבר נתחבט בזה המנח"ח מצוה קמ"ט סק"ח דאיסור ישיבה בעזרה מבואר בהר"מ שהוא מדין מורא מקדש, ועכ"ז אין איסור זה נוהג אלא בעזרה ולא בהר הבית, וכתב דמסרן הכתוב לחכמים כל מקום לפי גודל קדושתו, אך עיקר הדין ברור דדין מורא מקדש נוהג בכל הר הבית, עירוש"ש, ואילו לענין נתינת אבן, כמבואר בר"מ (פ"ו סיוה"ת ה"א) דאין איסור נתיצה מדאורייתא אלא בעזרה, ולא בהר הבית, עינין במנח"ח מצוה תל"ז סק"ח, ולכאורה צ"ב בגדרי הדברים.

ואשר נראה בזה למש"ן, דהנה האחרונים הקשו היאך אפשר שביהכ"נ וביהמ"ד חמורים שאיסור ניתוסף מדאורייתא, וכן העלו הגאון מקובבא בעין יצחק שם ובחלקת יואב "וא"ח סי' ד] בדעת הר"מ דבאמת אינו מדאורייתא, אכן כבר נתבאר דלשון הר"מ מורה יותר שיש בזה איסור תורה, וכפי שנקט כן בחתם סופר, ותמוה הצי"ק יאה ביהכ"נ חמור יותר מחר הבית, והיא קושיא חמורה, ונע"ג.

וכבר הארכתי בזה בגליונות הקודמים ליישב דהנה כתב הר"מ [ספה"מ במנין הלאוין מצוה ס"ה] היא שהזהירו מנותן ומאבד בתי עבודת האל יתעלה ומאבד ספרי הגבואה ומלמחוק השמות הנכבדים והואיל לזה, והר"מ פירש כוונתו במנין הקצר שם שכתב בלשון זה, שלא לאבד בית המקדש או בתי כנסיות או בתי מדרשות, וכן אין מוחקים את השמות המקודשים וכו', שנאמר אבד תאבדון וכו' לא תעשון כן לה' אלהיכם. וכוונת הר"מ ברורה, שכן מוכרח מתוך הכתובים, דכתיב אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים וגו', ומאלו הכתובים למדנו דאיסור לא תעשון נוהג כנגד כל מה שנצטוונו באיבוד עבודה זרה, ומאחר שמפורש בכתובים שנצטוונו לאבד את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים, אשר בכלל זה גם לאבד את בתי העבודה זרה, הרי ע"כ דכל הבתים המיוחדים לעבודת הא"ל בכלל הלאו של לא תעשון כן לה' אלהיכם.

והנה באלו הכתובים למדנו הרבה הלכות אשר נצטוונו לעשות לעבודה זרה, ולעומת זאת הוזהרנו שלא לעשות כן לה' אלהינו, דהנה נצטוונו בנתיבות מצוותיהם, ולעומת זאת הוזהרנו מנתיצת מזבח שבמקדש [ספרי כאן]. נצטוונו לאבד את שמם, ולעומת זאת הוזהרנו במחיקת השם [שבת כק:]. נצטוונו בשריפת אשריהם באש, ולעומת זאת הוזהרנו משריפת עצי הקדש [מכות כב. ופסחים מח.], ועינין בע"ז יג: בענין הריגת קרבן. אשר על כן דכוותה נראה בהא דכתיב אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם, שנצטוונו בזה לאבד את בתי עבודתם המקומות שעבדו בהם, הרי שמאידך הוזהרנו שלא לנתון בתי עבודת הא"ל, וכלשון הר"מ.

והר"מ לטעמיה אזיל, דהנה ברש"י כאן כתב על הכתוב אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם, דכוונת הכתוב היא

לאבד את אלהיהם מן המקומות אשר עבדו הגוים, ובביאור דברי רש"י נתבו המפרשים שהקושה לו קושיית הש"ס בע"ז נא: שהרי מקומות עצמן לא נאסרו ואין עליהן דין איבוד, ולכן פרש"י דכוונת הכתוב הוא לאבד את העבודה זרה מן המקומות, [ומה שדרשו בע"ז שם אינו פשוטו של מקרא], אכן בר"מ [ספה"מ שם] מפורש שנצטוונו לאבד בתי עבודה זרה, דמשמע שזהו גופא בכלל המצוה, [ולקמן הארכתי טובא בישוב שיטתו ומקור דבריו]. ולדבריו הרי מתפרש לשון הכתוב בפשוטו, לאבד את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים, דהיינו לאבד את בתי העבודה של העבודה זרה, הרי שלפ"ז ניחא מאד מה שהוזהרנו כנגד זה בלאו דלא תעשון כן לה' אלהיכם שלא לנתון בתי עבודת הא"ל, והדברים נפלאים.

הלא לפ"ז נמצא בדעת הר"מ, דאיסור נתיצת בית הכנסת ואיסור נתיצת אבן מן המזבח נלמדים מב' כתובים חלוקים, כי איסור נתיצת אבני בית הכנסת אינו משום דבית הכנסת איקרי מקדש, אלא משום דיש לאו דלא תעשון במסוים על כל המקומות אשר המה מקומות של עבודת הא"ל, ואילו איסור נתיצת אבני המזבח נלמד מדכתיב ונתצתם את מזבחותם וגו' לא תעשון כן לה' אלהיכם, כמבואר אף בספרי.

הלא מעתה מיושבת היטב שיטת הר"מ, דאיסור נתיצת ביהכ"נ אי"ז משום "קדושת המקדש", כי אם דהוא משום שהוא בכלל מקומות עבודת הא"ל, וא"כ אף אם נימא בדעת הר"מ דקדושת בית הכנסת אינה אלא מדרבנן, מ"מ הרי הוא בית המיוחד לעבודת הא"ל, וממילא הוזהרנו בו בלאו דלא תעשון כן לה' אלהיכם, ומיושבת בזה אף שיטת הפמ"ג היטב, ש"ר מש"כ באחיעזר [ח"ב סי' מ"ט]. ואפשר דכוונתו למש"ן ומש"כ הר"מ דאף בית המדרש בכלל איסור נתיצה, הנה למש"ן ניחא מאד, והוא עפ"י מה דאיתא בספרי על מצות העבודה [הללמד מדכתיב ולעבדן] עבדוהו במקדשו עבדוהו בתורתו, [והביאו הר"מ (ספה"מ עשה ה'), והיינו דאף בלימוד התורה מתקיים דין עבודה, וא"כ נמצא דכל בית שנתייחד ללימוד תורה הרי אף הוא בהחפצא בית עבודת הא"ל, ואף שאין בו קדושה מה"מ מ"מ נתייחד לבית הא"ל ואסור לנתצו כמש"ן. ומעתה נשוב לדברי הרה"ג הנ"ל, דאיסור מורא מקדש יסודו מהלכות ביתו של ה', וא"כ שפיר י"ל דכל הר הבית בזיון ביתו עם המבואות, ברם איסור נתיצה הוא מדין בית עבודה, וא"כ בזה י"ל דבית עבודה הוא במסוים בעזרה בלבד.

מרדכי קרליבך – ירושלים

לכבוד המערכת הנכבדה!

אתכבד בזה להגיש בפני רבנן ותלמידיהם מאמר מפני עטי (התפרסם לראשונה – בשינויים מעטים – בכתב העת 'המעין ניסן תשס"ח), העוסק בפתרון תעלומה מימי מהר"ל מפראג, ובהיות שהתעלומה קשורה לסוגיות הנדונות בגליונות אלה (טעויות שנמצאו בס"ת), יש בנותן טעם להביאו אל קהל הקוראים הרחב.

ברכרת התורה, משה דוד צ'צ'יק

מיהו ר' ליבא רבה של לובלין?

בימי חורפו סבל ר' ויאל ב"ר שמואל סירקש מהקאותיו של חזן הקהל. המה, "שכל כוחו אינו אלא במקרא ובטעמים, ואפשר שכל מלי לא למד אפילו הלכה אחת בתלמוד", היה מחונן גם בשפת חלקלקות, העיז להעמיד עצמו בשורה אחת עם רב הקהילה ונהג להתגלגל עליו.

תחילה הופיע החזן, שלא נתפרש שמו, בביתו של רב העיירה ולגלג על סדרי הלימוד בשיבות. לדעת החזן, "עיקר הלימוד הוא שיתמך במקרא כדי שיהיה בקי לקרות התורה בטעמים מתוך הספר ובדקדוק. אבל לימוד הגמרא אין צורך בו, הלא הכל מוכן בשלחן ערוך". אחר כך, כלשנו של ר' ויאל סירקש, "התחיל לעורר אותי על דבר איסור החדש שאינני נוהג ונזהר בו, ואני השבתי לו לפי תומי... והשיב אלי כבעס ודרך בזיון בפני חשובי הקהל: מי אתה שנשא לכך להקל, ואין זה מקומך להעמיד בדברים אלו. ואני החרשתי ולא ענייתו, כי ידעתי את האיש ואת שיחו – כי בשגעון ניהג מנהגו".

באחת השבתות הגיעה חופצתו של החזן לשיאי חדש: "הוציאו ספר תורה לקרות בו, ובפתחו עמד [החזן] ופסל אותה מטעם דאין בה ריוח בין תיבה לתיבה כמלא אות קטנה... ואני הוריתי כי לא נאמר השיעור הזה לפסול... והוא השיב על דברי: פסול הוא, וגלל הס"ת והוציא אחרת".

"אחר כך נתגלגל הענין ביתומה אחת עניה שגבו לה לצורך נשואין, והיה הפת אפוי וכל הסעודה מוכנת, ולא היו יכולין להתפרש עם החתן בנדוניא עד שהוצרכו לקבלו בפני הערכאות של גוים, ואח"כ נתפשרו ועשיתי החופה בליל שבת ממש. והתרעם החזן על זה מדידי ויש איסור ברור...". בתגובה לכך, "אסף אליו [החזן] סיעה מרעהו והלעיג עלי כל היום וכל הלילה דבדרי ליצנות כידוע לכל הקהל, לומר שהוראתי בזה שלא כדין היה. ועוד היום הוא מחזיק בסברתו זאת".

החזן לא הסתפק במה שאסר את החדש, אלא הגדיל והתיר בשר שאסר רב העיירה: "אמר להקצב: אכול על צוארי, כי כשר הוא!" גם לא הניח תפילין בחול המועד ובכך עבר על לא התגודדו".

בתחילת הקיץ, כשהורה החדש וכבר יכל לשתות שכר לשכרה, "התחיל [החזן] בתקלתו וקלקלתו להסב בסעודה וחבורה שכולה סריקון, והלך ברחובות קריה שיכור, הלך ודיבר דברי נבלות פה בפני נשים ובחורים, אשר כל שומעיו אמרו: אוי לו למי שלמדו תורה, פה המליץ לעם הקודש וסניגור – ימלא קיאי צוואה בלי מקום. וכל זה מדידי יום ויום רק כשמצא חבורה. אחר כך יצא הקול שהוא מדבר דברי אפיקורסות על התלמוד ופירוש התוספות והאשר"י והראב"ד ושאר גאונים – כאשר עיניך תחזינה משרים בטופס הב"ד... יושב ביניהם ומשתכר ומתפאר שהוא חכם גדול בתורה שיויעד לקרות התורה בטעמים מתוך הס"ת, ונזהר באיסור חדש". על הרא"ש אמר "שהיה חנף ובלמו"ט! היה נוטל ממון... על ר"ת הלעיג דבדרי ליצנות... דבברים אשר לא נתנו להכתב". גם בימי בין המצרים "היה מרנן ומנגן בבתי משתאות, ואמרו: אין אני צריך להתאבל על ירושלים – כי אני לא החרבתיה".

ר' יואל השתדל להשתיק את החזן כדי שלא יתפשטו דעותיו בין המון העם, ואחר דין ודברים עם ראשי הקהל, הוסכם לשלוח אליו את אחד מראשי הקהל שיתוכח עמו וישפיע על לבו. אך החזן "היה בועט בתוכחתו, לאמר: מי אדון לי? התקששו עצמיכם שלא לשנותו חדש, ואחר כך קושו אותו". עד שהוגדשה הסאה. "וככה היה הדבר תלוי עד שקרא בשבת בפרשת דברים. בהגיעו אצל 'זאת יהושע צויתי בעת ההיא', הפסיק בשתיקה, ולא ידעתי על מה עד ששאלתי על זה, והגיד כי נמצא טעות 'ההוא', שכתוב יו"ד במקום ו'. ואמרת: אין בכך כלום. והחזן השיב: פסולה היא, צריך להוציא אחרת בשביל טעות זה!"

לאחר שהחזן העיז פניו כמה פעמים והתבצר בעמדתו שצריך להוציא ספר אחר, "אמרתי אליו: עם הארץ שוטה, רוצה אתה להיות בעל הוראה? – תגמור הסדר ולא תפסיק! והשיב לי: אתה עם הארץ! והרבה להזכות אותי. אז אמרתי: אתה בנידוי שאתה מלעיג על דברי חז"ל ומסרב נגד דבריהם. אפיקורס – לך לדרך! או שתגמור הסדר ולא תפסיק! והחזן השיב: אתה בן נידוי, למה אתה שותה חדש? אתה חולק על כל הגאונים האוסרים חדש".

בתגובה לנידוי, הלך אותו חזן והקיש על דלתו של אחד מגדולי רבני הדור, והתלונן בפניו על ר' יואל. אותו רב מיהר לשגר מכתב לפרנסי הקהילה: "ועל אודות הנידוי אשר בינו ובין הרב שלכם, תכניסו נא ראשכים בעובי הקורה, אולי תוכלו להשוות אותם, ואם לאו – אז הוא אינו מחוייב לקרוא את הרב שלכם מהר"ר ל"ס", באם הוא מוכרח להתפלל, עד אשר יסתלק הנידוי ע"י שיתפייסו יחד".

מכתב זה התמיה מאוד את מרא דאתרא ר' יואל ואת כל מכיריו. הוא מעיד על עצמו: "רחפו כל עצמותי ונעותי שמועו, ועיני דדמע דדמע וכל שומעיו תצלנה שתי אזניו". ר' יואל לא השתהה, ושיגר מכתב אל אותו רב, אותו הוא פותח בשורה של שבחים ומליצות: "עץ החיים ועץ הדעת הנטוע בארץ תלאובות, שם מצאו מרגוע כל העם המתאווים להשיב להלכות, גם נפשם החלושה לחזקה בכמה מעלות טובות, מלאך ד' בתוכינו הורות משפט ולרדות במקל ורצועה, לו כלדו מבשר הארץ, אחר חרדה ורעדה, לקול השמועה נתיי ככא ושיני דגברא, ואף נפל מכרסייא לארעא מנהמת אריה דבי יעלא, ה"ה הרב המובהק מרגא ורבנא קרבינטא ריש מתיבתא וריש גלותא, **נמוהר"ר ליבא נר"ו אב"ד דק"ק לובלין קדישא**, שמריה אל עליון". תארים מופרכים אלה מראים על ריאת הכבוד יוצאת מן הכלל שרחש ר' יואל סירקש כלפי ר' ליבא זה.

בגוף אגרותיו הארוכה, הכתובה מתוך הערצה בולטת, מפרט ר' יואל את מעלליו הרבים של החזן, כפי שהוזכרו לעיל. הוא אינו מסתפק בכך אלא מעריך עליו כינוים מגוונים: שוטה, משוגע, גרוע יותר מעם הארץ, אפיקורס, רשע ערום, כוונתו לקנות, לבו זונה, גונב כל בריות, גס רוח, שכור ומתהולל. ר' יואל אינו מאשים את ר' ליבא על שקיבל את גרסתו של החזן, ומשם שפעל מתוך חסרון ידיעה, ושאותו חזן "הטעים טענתו לפניך בשקרים, ויופיים בניבו". הוא אינו אלא תמה, שהרי ההזיוו חכמים שלא לשמוע צד אחד קודם שיבוא בעל דינו, "מכל מקום אינו ראוי לתת כתוב וחתום בדרך פסק דין ביד הבעל דין טרם שומע דברי שנגנזו בדין".[[][?][]]

רוב התשובה מתמקדת ב"ראשית הוא מברר דין הוצאת ספר תורה אחר באמצע הקריאה, והאם ניתן להשלים בעל פה במקום שיש טעות בספר. אחר כך הוא מלבן סוגיית חסרות ויתרות, ושאין לפסול ס"ת בגלל טעות כזו. בהמשך תשובתו דן ר' יואל ביתר הנושאים שהתעוררו בעקבות המעשה: נידוי תלמיד שלא קרא ולא שנה שהורה הלכה במקום רבו, חויב לימוד המקרא והטעמים. דין חכם שהורה הלכה בדבר שאין בו מחלוקת אלא בשיקול הדעת הפך מהרכבת רב המקום, ולבסוף – דין תבואה חדשה בזמן הזה. את הדיון שהקדיש לבירור דין 'חדש' העתיק לימים לפירושו לטור – 'בית חדש'.

הגם שהתייחס אליו בכבוד גדול, מסיים ר' יואל את המכתב מתוך תרעומת: "סוף דבר, במהילה מנ"ח השתיקה בזה היה יפה להרבה מדיבורך, אפילו מתניצל לומר שכבתב כן דרך גזומא או דרך דחייא, או שכבתב כן על צד כוונה אחרת

הנעלמת מעינינו, אף על פי כן אין בזה התנצלות על דבר אמת **לאיש כמור המפורסם בשם טוב על כל בני גילו בתורה וביראת חטא כולו**, ועתה נתפתה לשוטה סר צילו. ובאמת אמרתי לחשובי הקהל שיקיימו דברך ככתבם וכלשונם. אמנם הם חשו לכבודך וגם לכבודי ועל כבוד התורה ולומדיה שלא יתחלל".[[][?][]]

תשובה מרתקת זו איתגרה את הבקיאים בקורות תקופת הזוהר של פולניה, שהשתוקקו לגלות מיהו ר' ליבא זה, שלמרות שעמד לימינו של החזן המחוץף זכה לשבחים כה מרובים מעטו של ר' יואל, שלרוב היה מקמץ בתארים. דבר פלא הוא שרב שנחשב בדורו ליחיד ומיוחד וכולם חשו למצוא פיו וחששו לעבור על פסיקתו גם כשהיתה מוטעית בעליל, כפי שמשתקף מכל חלקי המכתב, נשתכח באופן מוחלט וכיום אין יודעים עליו מאומה. העובדה שתשובה זו אינה נושאת כל תאריך מוסיפה על הקושי בפזיור הערפל מספר השערות הועלו בדבר זהותו של ר' ליבא:

1. ר' פנחס סירקיס סובר שהמעשה קרה בקראקא לעת זקנותו של ר' יואל, אך אינו יודע מיהו ר' ליבא זה.[[][?][]] בכך נטה אחר קביעתו של ר' יחיאל מתתיהו צונץ: "כפי הנראה מעשה זאת היתה בעיר קראקא, יען כי בתשובה הארוכה הזאת, הנהו מזכיר איזה פעמים את הרב מו"ה אבא אשר התפלל גם הוא בביה"כ שהתפלל בתוכה הב"ח, ועמד בכל פעם למעוזה נגד הש"ץ. וכמדומה לי שמהו אבא הלזה היה בקראקא, ונפטר ג"כ שמה, ובה מנוחתו כבוד, כפי הנזכר בפנקס הח"ק הרשום בזכרונו...". אמנם בסוף דבריו מטיל צונץ ספק בקביעתו הנחרצת.[[][?][]]
2. גם הרב ד"ר יצחק לוינ סבור שהמאורע קרה בביות ר' יואל אב"ד קראקא. עוד משער לוינ שר' ליבא הוא ר' "שראל אריה הנקרא ליבא בן לא"ה הגאון מהר"ר משה זלה"ה", שתשובה בעניין חרם דרבנו גרשום מתאריך ניסן שע"ו פורסמה שם על ידו. לוינ גם צועד בעקבותיו של הרב יוסף לווינשטיין, וסובר שר' ליבא דנן הוא ר' ליבא מחותנו של מהר"ם מלובלין, המכונה בשו"ת מהר"ם סימן כ"ז, "אהובי מחותני ר"מ ור"ג מהר"ר ליבא יצ"ו". וכי הוא גם נמנע התשובה בשו"ת משאת בנימין סימן ז': "שאלתי מהאלוף המופלג, חכם בדורו ר"מ ואב"ד מהר"ר **ליבא סג"ל אב"ד מסטנאב**", ושם בהמשך: "שר התורה, מנורה הטהורה, ארי שבחבורה, הוא הר גבוה, תל תלפיות, אוצר היראה והחכמה, ר"מ ה"ה נ"י מהר"ר **ליבא סגל** נר"ו".[[][?][]]

לוינ מוסיף ומזהה את ר' ליבא עם ר' "שראל אריה הנקרא ליב בן לא"ה הגאון מהר"ר יוסף זלה"ה", שהסכים על סידור ר' שבתי סופר בשנת שע"ז. הוא סבור ששם האב, יוסף, הוא טעות.[[][?][]]

כריכת שביבי ידיעות אלו יחד ויציקתם לאישיות אחת אינה לבטלה: כדי להצדיק את יחסו של ר' יואל סירקש אל ר' ליבא, הוא מקוים בשו"ת מהר"ם סימן ד', ונראה שלא תפסרה. או שלושה איזוכורים בספרות השו"ת אין כדי להפוך אותו לכזה. בדרך זו אפשר לצרף גם את ר' **יוזאד נקרא ליבא** בן לא"ה הר"ר ישראל יעקב זצל"ה נ"ע חיות", שהסכים בשנת שע"ד על פירוש עץ שתול לר' גדליה לפשץ' (וינציה שע"ח), ואין לדבר סוף.

3. ר' אלעזר ליפא גרטנהויז סבור שמדובר בר' יהודה ליב ב"ר מאיר חנה'לש אב"ד לובלין, בעל 'ויגש יהודה' על הטורים (מהר"ח).[[][?][]] סברא זו תמוהה קצת, משום שלא נזכר עליו בשום מקום תואר אב"ד, ונראה שלא תפסרה.
4. ר' מרדכי ווייטץ מקאליש שיער: "נראה לי שזהו ר' ליב אילנברג, מחבר ספר 'מנחת יהודה' (לובלין סט"ט) על רש"י. מקודם היה רב בבריסק, ולבסוף בעיר ניקלשבורג".[[][?][]] אך אינו מביא תימוכין לכך שהיה רב בלובלין.

לפי דעתי ישנה אפשרות סבירה יותר: ניתן לשער שהמעשה אירע בעוד ר' יואל יושב ברבנות אחת העיירות הפחות חשובות בפולין, בהן ישב בשנותיו הראשונות: פוזנא, לוקבא, לובבומא, מעזיבז, בעלאז.[[][?][]] ניתן לאמצע את מרחב הזמן גם מן הצד השני: המעשה קרה ודאי אחרי שנת שני"א, שנת פטירת מורו ורבו מהרש"ל השני המוכרח בתשובה בברכת המתים:

"הלא שמעת אם לא ידעת, הגאון מ"ו שלמה ז"ל החסיד דחה אותו בשתי ידים והרחיקו מעדת הגולה לבלתי יתפלל בבית הכנסת להוציא הרבים ידי חובתם, כאשר שמעתי מפי מגידי אמת חשובי הקהל לובלין, וכבר נתפרסם כן לרבים".

והנה, בפירושו לטור יו"ד סימן רצג, דן ר' יואל סירקש בהיתר חדש בזמן הזה בחוצה לארץ: "...אמנם המנהג פשוט במלכותינו לנהוג היתר, **ואף גדולי התורה שהיו לפנינו מהר"ר שכנא ז"ל ומהר"ר שלמה לוריא ז"ל ותלמידיהם** לא היו אוסרין ושותין השכר שנעשה מתבואת שלא התירו העומר, זולת מקצת חסידים מקרוב נזהרו באיסור זה. ואני בימי חורפי בלבדי מסכת קידושין **לפני שלשים שנה**, שמתי אל לבי לעיין בהוראה זו וראיתי שאינה הלכה פסוקה, **ושאלתי את המאור הגדול נמוהר"ר ליבא בר בצלאל ז"ל, והצעתי לפניו מה שהעליתי במצודתי**, גם לפני שאר גדולי התורה, ולא היה מי שסתר את דברי, וזה אשר כתבתי...".

כל דבריו האמורים שם להלן בפירושו לטור – נמצאים אכן כמעט כלשונם בתשובתו הנידונה. אבל בסוף התשובה כותב בקיצור: "**ועל זה סמכו העולם, הגאונים שהיו קרוב למינוי זה, כמו מוהר"ר שכנא ומהרש"ל ושאר גאוני עולם**", ודבר המכתב לר' ליבא בר בצלאל אינו מזכיר בתשובה זו. יתרה מזו, בסוף אותו סימן בטור יו"ד כותב ר' יואל: "והארכתי בתשובה בס"ד". נימתים לא נמצאה ממנו שום תשובה אחרת בנושא מלבד תשובה זו.

כל בר בי רב יכיר שר' ליבא בר בצלאל הוא מהר"ל מפראג.[[][?][]] מעתה, האם ניתן על סמך זה לקבוע שמהר"ל ישב בתקופה מסוימת על סם "אב בית דין זמן קרובלן קדישא"? אם כנים הדברים, ניתן לשער באיזה רב ובאיזה מקום אירע מעשה החזן. ר' יואל סירקש עצמו מגלה בפירושו לטור, ששאלתו הופנתה אל ר' ליבא "לפני שלשים שנה". אם נחשב שלושים שנה אחורנית משנת הדפסת חלקו הראשון של חיבורו על ארבעת הטורים, הוא חלק חו"מ שנדפס בקראקא בשנת שצ"א, נמצאנו בשנת שס"א בקיורו.[[][?][]] מחתימתו בשו"ת 'בית חדש' הישנות סימן ה, אנו יודעים שבאייר שס"א היה ר' יואל רבה של לובמלא.[[][?][]]

היכן היה מהר"ל מפראג באותה תקופה? כדי לענות על השאלה יש לחזור אחר דרכי חייו הנפתלות של מהר"ל.[[][?][]] בשנת ש"ג, בהיות מהר"ל כבן שלושים או ארבעים, נתמנה לריש מתיבתא ואב"ד ניקלשבורג, בירת מעהרין. בשנת של"ג עזב את ניקלשבורג, ומסיבה שאינה ידועה הגיע לפראג, בה ישב כאדם פרטי וניהל בית מדרש לפי שיטתו. בשנת של"ח הדפיס בפראג את ספרו הראשון 'גור אריה: על פירוש רש"י לתורה. ספרו השני, 'גבורות השם', נדפס בקראקא בשנת שמ"ב. באייר שמ"ג נפטר האב"ד ר' יצחק מעלינג, וראשי קהל פראג העדיפו את ר' יצחק חיות – גיסו של מהר"ל מאשתו הראשונה – על פני מהר"ל. תיכף אחר מינויו של גיסו יצא מהר"ל את פראג ושב לעיר הולדתו פוזנא, שם כיהן ר"מ ואב"ד.

בשלהי שנת שמ"ח חזר מהר"ל אל בני משפחתו ותלמידיו שבפראג, שוב כאדם פרטי. בשנת שמ"ט הוציא שם לאור את ספרו 'דן החיים' על אבות, באדר שני"ב האזענים, נתמנה רודולפוס השני לשיחה עמו, ובאייר של אותה שנה עזב שוב את פראג, ויצא שנית לפוזנא כשהוא מתמנה לראש הישיבה ואב"ד על כל גלילות פולין למספר שנים. במקומו הגיע לפראג מהר"ם יפה בעל הלבושים. מכאן ואילך אין עקבותיו של מהר"ל ברורות, לפיכך יש לחזור ולבחון כל ידיעה.

ביום יז באייר שני"ז הספיד מהר"ל בפראג את הדרשן המקומי המפורסם ר' עקיבא גינצבורג.[[][?][]] לדברי ר' דוד גאנז, כיהן מהר"ם יפה ברבנות פראג עד שנט", באותה שנה עזבה לטובת פוזנא. עד רבו מהר"ל כותב ר' דוד גאנז באחד מספריו: "בשנת שני"ח שב לקראקא ולפראג, ומלך בראש מורים יותר מעשר שנים עד יום פטירתו בפראג... אלול שס"ט...".[[][?][]] דברים אלו מעוררים תמיהה: אם שב לקראקא – מה מעשיו בפראג? ואם לפראג עשה דרכו – כיצד הגיע לקראקא? לכן מסתבר שתקופה קצרה בלבד עשה הקראקא.

בין השנים שנ"ח-ש"ס נדפסו בפראג ארבעה ספרים מיצירתו: באר הגולה, נצח ישראל, אור חדש ונר מצוה. בשנת שנ"ט

1 ובלא ושתא וטענה?

2 אממר"ר שליט"א הפניו לשו"ת שבות יעקב לר"י ריישר חלק שלישי שאלה צט: "אף שאין דרכי דרכים דרבנן להשיב לאחד מן הצדדים בדברי ריבות, כאשר מקינים אחבון ותשובת גדולי ראשונים ואחרונים, אם לא שירא נשאל מרב ומורה... אמנם חזרתי ואמרתי: כבר ההזיו חכמים ז"ל דאסור לשמוע בזילותא דצורבא מרבנן להיות שותק ובודאי ראוי להפוך בזכותא דצורבא מרבנן... וכן נראה לראיה מסוגיא דש"ס דגוטינ דף ז' שלח מר עקבא... אלא ודאי ז"ל כבוד תורה ות"ח כזה עדיף להשיב להשואל לבדו...". ואולי יש בכך כדי ללמד משהו על מעמדו של אותו חזן ששמו לא פורש אבל מעשיו נתפרשו.

3 מתוך שו"ת בית חדש החדשות, סימן מב.

שם בסימן צב קיימת תשובה אחרת הממוענת אל: "עץ החיים ועץ הדעת הנטועה בגן, כבוד החכם השלם מוהר"ר ליבא שי כ"ו".

4 ר"פ סירקיס, ספר הב"ח [הקדמה: ת"א תשמ"ד], עמ' ערה.

5 ר"מ צונץ [צינץ]. עיר הצדק, למברג 1874, חלק הערות, עמ' 44.

6 ר"י לווינשטיין, 'תולדות מהר"ם מלובלין', הגהות א (תרנ"ח), עמ' 47.

7 לא מסתבר לצרף שני ר' ליבא אלו, מטעם שזה האחרון נמנע על בני לוי, ולא נמצאנו שישמיטו פרט כזה בספרות השו"ת.

8 ר"י לוינ, מבוקר לערב, ירושלים תשמ"ב, עמ' 148-150.

9 ראו"ל גרטנהויז, אשל הגדולים, בתוך שם הגדולים השלם, ברוקלין תש"ח, עמ' עו.

ר ליב חנה'ל נפטר בשנת ש"ו או שז"ז. ראה מה שציין ר"ד מנדלבוים, מפתח לספר כלילת יופי, ניו יורק תשכ"ח, עמ' 50, הערה 53. והאה עוד: רח"ש רוזנטל, 'הגאון רבי ליב חנליש ויחזשיה הגנהות על הטור, מוריה, כרך ו, גליון ב (אב תשל"ו), עמ' מו-ז; ר"ד ולה, 'ספר יוגש יהודה על הטור לרבי יהודה ליב חנליש', זכור לאברהם (בעריכת א' ברגר), חלק א, חולון תשס"ב, עמ' קיח-קכו.

ר' יואל סירקש מביאו בפירושו לטור אור"ח סימן תקפה טעיף ה בשם מהר"ל מלובלין, ובשמו המפורש בהקדמתו לספרו 'משיב נפש' על מגילת ורת:

"וקרוב לפירוש זה שמעתי מפי הרב כמאהר"ר ליב חנליש ז"ל".

10 ר"י ווייץ, תולדות גדולי הוראה, [אשדוד תשנ"ט], עמ' רמה.

11 להביא ב"מ ביותו הערלי המוכבדות שידולב, בריסק דליטא (בראשית שע"ח כבר ישב בה ר' יואל) וקרקוב בירת פולין קטן (משלהי שע"ט).

12 בשני מקומות נוספים בשו"ת 'בית חדש הישנות (סימנים כח, עז) מזכיר מהר"ל בצורת "מהר"ר ליבא מפראג". והדבר אינו צריך לפנינו. וראה שו"ת 'בית חדש' החדשות סימן מת, שתלמידיו שואל אותו על מה שכתב בדין חדש שלפנינו: "... והעד העד בנו שהציע דבריו לפני הגאון מוהר"ר ליב מבראג".

13 אי אפשר לדעת אם ר' יואל סיים את כל ספריו לפני התחלת הדפסתם, וכוונתו "שלושים" מזמן הכתיבה, או שמא תיקנם ועדכנם תוך כדי הדפסתם, כמו שמעשנו בהקדמתו לחלק ויור דעה. וראה בשו"ת 'בית חדש' החדשות סימן מת, שתלמידיו ר' אהרן אשכנזי שואל את ר' יואל סירקש באדר שצ"ח על מה שכתב בספרו חלק יו"ד דין חזק מפנינו: דהיינו לפני גמר הדפסת הספר.

עכ"פ, אם צריך לחשב שלושים שנה לפי שנת הדפסת חלק יו"ד, שנת שצ"א, אנו נפגשים בר' יואל סירקש היושב על כס הרבנות בעיירה מזיבז בסבט שס"ה (ראה בגיית עדות בשו"ת בית חדש הישנות סימן פב).

14 בשנת שג"ג שימש ר' שמואל ב"ר יוסף, בעל 'לחם רב' (פראג שס"ח), ברבנות לובנמאל וחתם על שטר גביית עדות בעניין עוגנותו של ר' יודא בן יעקב מרוסיא שהרגוהו לציטים (ראה שו"ת בית חדש הישנות סימן עז). לאחר כמה שנים, בתחילת שנת ש"ס, נמנה הצורב ר' יואל סירקש בין זקני הדוד שהתעסקו בהחרת העגונה הנ"ל. שאר המשיבים היו מהר"ל מפראג, הגאון ר' מענדל ר' אביגדורש אב"ד קראקא ור' משה מת בעל 'מטה משה' (ראה שם, וראה משי"כ ר' יואל בשו"ת בית חדש החדשות סימן נט: [וכן פסקנו בעגונה אחת בלובמאלא בשנת שס"ט]), כנראה שבשנת ש"ס עדיין כיהן ר' משה מת כרבה של לובמאל, בה ישב לפחות בחתימת ספרו הגדול 'הואיל משה' על התורה. יתכן שבגלל התעסקותו

הדפיס מהר"ל בוינציה את ספרו 'תפארת ישראל', חיבור זה מדבר על מתן תורה ועשרת הדברות, מעלות התורה והמצוות, שכרם בעולם הזה והבא, תורה מן השמים, נצחיות התורה, אמיתות תורה שבעל פה ועוד. בסוף הספר, שהוא כולו רעיוני, כדרכו של מהר"ל, נמצא פרק החורג לחלוטין מן הכלל. את פרק ששים ושבעה מקדיש מהר"ל לדיון הלכתי מובהק בדין ספר תורה שחסרות בה אותיות או תיבות, ומסקנתו תואמת את הכרעת ר' יואל סירקש בעימות היותו חריף והיותו משפיל שאירע לו עם החזן: "אם חסר בה אותיות שבשביל אותו חסרון אין משנתה הקריאה, כגון במלא ובחסר, מותר לקרות בה, דלא שייך לומר דאסור משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה... אבל חסרון אותיות המקלקלן הקריאה, בזה יש לאסור... מכל מקום יראה דאיתו חסר יקרא בחומש ואין צריך להוציא ספר תורה אחרת כלל... ומכל מקום נראה פשוט דספר תורה שהיא חסירה תיבות או אותיות מותר לקרות בה בצבור, כי לקריאה בצבור היא כשירה".[[][?][]] האם מופרך לראות בכך 'הסכמה' של מהר"ל לפסקו של ר' יואל סירקש?[[][?][]]

גם אם נניח שאחרי שמהר"ם יפה עזב את פראג בשנת שנ"ט, הושיבו את מהר"ל על כסאו – השערה התלוי על בלימה^[*] – עדיין נותרו כשנתיים (שנ"ז-שנ"ט) בלא משרה, שמא בשנת שנ"ח ישב ברבנות לובלין, ולשם הגיע אליו החזן המחוץף מלובמאל להתחנן על נפשו, ולשם שיגר אליו ר' יואל סירקש מכתב ומזכירו את מעשהו של הרב הקודם: "הלא שמעת אם ורתחיקו מעדת הגולה לבלתי יתפלל בבית הכנסת בשתי ידים הרבים ידי חובתם, כאשר שמעתי מפי מגידי אמת חשובי הקהל לובלין, וכבר נתפרסם כן לרבים".

לובלין נחשבה 'עיר ואם במלכות פולין'.[[][?][]] לדברי אחד מבני הדור: "היא אחת מארבע קהילות גדולות במדינות פולין, ואין כמוה בכל מדינות פולין בתורה וגדולה ובגמילות חסדים".[[][?][]] לובלין היתה עיר בירה חשובה בפולין קטן,[[][?][]] לצד קראקוב שהיתה בירת המדינה.[[][?][]] ועד הארצות היה מתוועד דרך קבע ביריד גראמניץ שליד לובלין שבועיים בשנה, בין פורים לפסח.[[][?][]] אל היריד נהרו, מלבד אלפי הסוחרים, גם גדולי הדור ורבני הסביבה כאשר מאות תלמידיהם נלווים אליהם. בדורות הראשונים של רבני לובלין אנו מוצאים שם את החשובים ביותר: ר' יעקב פולק, "אבי שיטת החילוקים"; תלמידו ר' שלום שכנא (חותן הרמב"א), מהר"ש לוריא; מהר"ם יפה; ר' יוסקי ב"ר שמואל, חתנו ר' שלמה ר' ליבש – מהרש"ל השני; מהר"ם ב"ר גדליה; מהר"ש אידלש; ר' יעקב אבי ר' העשיל מקראקא.

מפסירת מהרש"ל השני בשנת שני"א עד להתמנותו של מהר"ם לכהונתו השנייה בלובלין, שהייתה בעל המוקדם בשנת שע"ג,[[][?][]] אין כל ידיעה על רב בלובלין. גם אם נקבל שר' ליב חנה'לש היה רב בלובלין עד לפטירתו שהיתה לכל המאוחר בשנת שני"ז,[[][?][]] עדיין אין ידיעה על רב משנת שני"ז. לעומת זאת, רבנות קראקא היתה מווחזקת בידי הגאון ר' מענדל ר' אביגדורש' משנת שניה בערך,[[][?][]] אחרי שהגאון מהר"ם מלובלין עזבה לטובת לבוב, עד לפטירתו ביום כה באב שנט"ט.[[][?][]] האם יתכן שר' דוד גאנז, דבדבריו על מהר"ל: "בשנת שני"ח שב לקראקא ורפראג", כשל בלשונו וכתב "לקראקא במקום 'לובלין"? מתקבל על הדעת שר' דוד גאנז לא דקדק בדבריו, הן משום שיעקר ייעודו היו קורות פראג, והן בשל היותה של לובלין בת-חסותה של קראקא, ובגלל שתקופת ישיבתו של מהר"ל בלובלין היתה קצרה ביותר, לא הבחין בן-פראג הרחוקה בין קראקא ללובלין.[[][?][]]

בין כתיבה להדפסה מצאתי באמצעות המאגר הממוחשב 'אוצר החכמה' שהקדימתי אחד מרבני לובלין, ר' אליהו קלאצקין: "...כתב הב"ח קובלנא על החזן דעירו שאמר שא"צ לימוד גמרא... ושלה הב"ח המכתב לאריה דבי יעליא... ותאור במכתבו בשם צדיק ועניו ומפורסם בשם טוב על כל בני גילו. **ואולי היה אז מהר"ל מפראג אב"ד דלובלין**, וכפי הנראה כתב זה הב"ח בימי חורפו, ולא נתפרסא אז עדיין טבעו בעולם".^[*] סתם ולא פירש מהיכן ניטלה השערתו.

של ר' יואל בעגונה בת העיר, מצא חן בעיני הקהל ונבחר לרשת את ר' משה מת שלחך משם לאפאט.

45 הלכתי בעקבות ד"ר אברהם הכהן ונבדיה (גוטסדילר), הארי שבחכמי פראג, ירושלים תשנ"ב. חשוב לציין שלא מדובר בתאריכים מדויקים, אלא בקירוב.

46 נדפס בשנת תע"ט בפרנקפורט דמיין יחד עם "פסק על העגונה" שנדפס לראשונה בפראג שנ"ב.

47 כך מביא בשמו א' ונבדיה, שם, יעמ' צה, בלא כיון מקור. כמובן שבדברים אלו אינם נמצאים ביצמח דוד' שנדפס בפראג שני"ב, ואף לא בהוספות שמצמוו עליו במשך השנים. אבל לשון הז' מביא ש"מ חאנעס, תולדות הפוסקים, עמ' 63, בשם ר"ד גאנז, ונעקבותיו הרב בן ציון משה אייר ווינשטאק, תולדות חכמי הדורות, ירושלים תשנ"ה, עמ' רעג.

48 דברי מהר"ל הובאו במגן אברהם סימן קמט טעיף ד.

49 שוב ראיתי שחריגותו של פרק זה כבר הפליאה לפחות אחד מכותבי תולדותיו של מהר"ל: ראה בהקדמת ר' נח חיים ב"ר משה למגילת יוחסין למהר"ל (בדפוס יורשרה תרמ"ט, עמ' 41), המתארת את ספרי מהר"ל: "תפארת ישראל _ עיין שם בפרק ס"ז הכשיר לקרות בס"ת שנמצא בה טעות מחסרות ויתירות... **ואני שמעתי מעשה נפלא מה שהיה בעל עמדו בספר יחד עם הגאון בעל עוללות אפרים**". ר' נח חיים לא גילה מהו המעשה הנפלא ששמע, אבל אין ספק שהוא בא לענות על התמיהה בהכללתו של הפרק הזה בתפארת ישראל.

50 לא זו בלבד שאין לכך שום הוכחה, עוד מסופר על בנו ר' בצלאל, ש"לא רצו לקבלו למלאות מקום אביו פה פראג... וחרה למהר"ר בצלאל... ונסע לק"ק קעלין וקבע ישיבה שם, ושם נתבקש לשיבה של מעלה בשנת ש"ס". ראה ש' שפרכר, 'בסתר בצל: לדמותו הסמויה של הג"ר בצלאל בני חידו של המהר"ל מפראג זצ"ל, שירון, ב (ניסן תשנ"ז), עמ' תרכח. הוי אומר, כמה שנים לפני ש"ס, הוצרכו למלאות מקומו של מהר"ל ברבנות פראג.

21 לשון ההקדמה לספרו של ר' נתן נטע ב"ר שמשון שפירא, אמרי שפר (לובלין שני"ז), שיצא לאור בידי בנו ר' יצחק שפירא.

22 ר' נתן נטע הנובר, יין מצולה, תל-אביב תשכ"ו, עמ' 67.

23 פולין קטן כללה גם את חבלי קראקוב וגזוומיר, להבדיל מפולין גדול שבירתה היתה פוזנא.

24 יתרה מזו: יהודי שאר הערים היו כנפופים מבחינות מסוימות לקהילת קראקא. ראה: ש"א ציגלמן, יהודי פולין וליטא עד שנת ת"ח (1648), ירושלים תשנ"א.

25 כך לדברי ר' אהרן גאנז, תעודתו 61, ליד הערה 4.

26 ע"ם, עמ' 568, הערה 4.

27 הוא נוקב תאריך זה בספר השבועותיו סימן קכח, בעודתו אב"ד לבוב.

28 ראה לעיל ליד הערה 9.

28 מופיע בהסכמתו יריד גראמניץ מיום יז באדר שניה בתור אב"ד קראקא. ראה י ה"ילפרין, פנקס ועד ארבע ארצות, ירושלים תשי"ח, עמ' 8.

29 ראה ר"מ צונץ, עיר הצדק, עמ' 49-45. ר' מענדל דנן הוא מו"רם המוכרח בשטר 'היתר עסקא: "על פי תיקון מו"רם ז"ל מקראקא". ראה ראו"ז מרגליות, מעלות היוחסין, ירושלים תשס"ד, עמ' לט, אות כה. שמו המלא הוא ר' ישעיה מנחם

יד החזקה

הרב אברהם מרדכי וינפלד
נולד "אליבא דהלכתא" תל ציון

בענין בנין ביהכנ"ס

יותר ומשום הכי הגמ' אמרה שעיר שבתיה גבוהים מביהכנ"ס לסוף חרבה דהוי בזיון לביהכנ"ס אמנם גם איכא דין שביהכנ"ס יהא גבוה יותר מדין להכין לו בית ומשום הכי הרמב"ם הכא אחר דהביא דבעי לבנות בגבהה של עיר הביא דגם איכא דין על הביהכנ"ס שיהא גבוה מכל בתי העיר ומדין להכין לו בית ולא הוה סתירה לגמ' דבגמ' מבואר מדין בזיון ולכן הגמ' אמרה שבתיה העיר לא יהיו גבוהים ולכן העיר חרבה לסוף דבזיון הוא לביהכנ"ס והרמב"ם איירי הכא ביחד עם שאר דיני להכין לו בית גבהה של עיר ופתח למזרח ולכן גם בעינין שיהא גבוה מכל בתי העיר אבל ודאי דהגמ' גם מודה דמדין להכין לו בית בעי שיהא גבוה מכל בתי העיר דומיא דהדין בתוספתא שיהא בגובהה של עיר אלא הגמ' הכא איירי מדין בזיון.

בדין ההיכל

והנה כתב הרמב"ם שם בהלכות ביהכנ"ס ובזיון בו היכל שמניחין בו ס"ת ובזיון היכל זה ברוח שמתפללין כנגדו באותה העיר כדי שיהיו פניהם אל מול ההיכל כשיעמדו לתפלה עכ"ל, ונ"ל דדין זה נלמד דומיא דביהמ"ק דבתוך ביהמ"ק עצמו איכא קדושות שונות שכל אחד מיוחד לקדושתו ומובדלים זה מזה [וכתב הרמב"ם בפרק א' מהל' בית הבחירה הל' ה' ואלו הן הדברים שהן עיקר בבנין הבית עושין בו קודש וקודש הקדשים ויהיה לפני הקודש מקום אחד והוא הנקרא אולם ושלושתן נקראין היכל ועושין מחיצה אחרת סביב להיכל רחוקה ממנו כעין קלעי החצר שהיו במדבר וכל המוקף במחיצה זו שהוא כעין חצר אהל מועד הוא הנקרא עזרה והכל נקרא מקדש עכ"ל, ונראה דכוונת הרמב"ם הכא להיכל כנגד קודש הקדשים והקודש והאולם שכולם נקראו היכל דזה ההיכל שצריך לבנות כביהכנ"ס דלא מצאנו בבית הכנסת קודש הקדשים בנפרד] דביהמ"ק איכא מקום מיוחד שהוא היכל וקדושתו שונה כמו שמבואר ברמב"ם בפרק ז' מהלכות בית הבחירה והיינו דחלק מלהכין לו בית הוה גם לכל קדושה בנפרד ומשום הכי היכל מיוחד בפני עצמו דקדוש יותר כמו שמבואר ברמב"ם בפרק ז' הנ"ל הוא הדין בביהכנ"ס בעי ליחד מקום שקדוש יותר וקדושתו יותר שמניחין בו ס"ת. ויעויין בשערי תשובה בס' קנ"א שהביא מהרמב"ם בתשובות דאף דשרי לישן ע"ג עליה בביהכנ"ס מ"מ בעליה על גבי ההיכל אסור יעויין, ולמשנ"א אתי שפיר דזה קדושתו שונה דומיא דהיכל שבביהמ"ק ונראה דגם הא דמתפללין כנגדו הוי דומיא דביהמ"ק דהתפללו כנגד ההיכל והוי חלק מדין קדושה שבו להתפלל כנגדו, והנה כתב הרמב"ם בהלכות ס"ת בפרק י' הל' י' מצוה ליחד לס"ת מקום ולכבדו ולהדרו יותר מדאי, דברים שבלוחות הברית הן הן שבכל ספר וספר וכו', וצ"ע מדוע כפל הרמב"ם הדין ליחד לו מקום הרי כבר כתב זה בהלכות תפלה דבזיון בו היכל שמניחין בו ס"ת, ולמשנ"א אתי שפיר דבהלכות ביהכנ"ס איירי מדין ביהכנ"ס וכלשון הרמב"ם "לבנות" היכל שקדושתו שניא משאר ביהכנ"ס שמיוחד לס"ת והוי הלכה דביהכנ"ס שבעי לבנות מקום שקדושתו גדולה שמיוחד לס"ת משא"כ בהלכות ס"ת הוי הלכה מדין כבוד הס"ת דומיא דשאר ההלכות שהביא הרמב"ם שם לכבדו ולהדרו ונ"מ דגם בבית בעי ליחד לו מקום ומדין כבוד הס"ת.

הרמב"ם שם "זה נקרא בית הכנסת" דאם מוכן לעוד דברים לא נקרא ביהכנ"ס.

בביאור דיני ביהכנ"ס הנלמדים מהמקדש

ונראה לחדש עוד ולומר דלהכין בית לביהכנ"ס מלבד דבעי ליחדו לתפלה בלבד וכש"נ איכא עוד דין והוא שיהא צורת בית תפלה ולא צורת בית דירה דמכיון דבעי "להכין לו בית" אז בעינין בית שיהא מוכן לו ולא בצורה של בית דירה אלא צורה של ביהכנ"ס שיהא שונה מכל הבתים, ונראה לומר דזה מקור לכל הדינים הנלמדים ממקדש דביאורם הוא להכין את הבית שיהא שונה מכל בתי העיר ומשום הכי בעינין שיהא בגבהה של עיר וכן להגביהו מכל בתי העיר וכן הדין שיהא פתח במזרח מדין ליחד לו פתח שונה שבמזרח, והא דבעינין פסוקים בראש הומיות ולרומם את בית אלהינו שבעינין בגבהה של עיר ולהגביהו מכל בתי העיר מפני דהפסוקים אומרים לנו באיזה צורה לשנות את ביהכנ"ס אבל בעיקר דינם כל דינים אלו מקורם מלהכין לו בית דומיא דביהמ"ק דגם בביהמ"ק דינים אלו הוי מדין להכין בית שיהא שונה מכל בתי העיר, ואתי שפיר מה דלא לומדים דינים אחרים מביהמ"ק דכל מה דלומדים רק דינים שמקורם הוא מלהכין לו בית שלזה נלמד ביהכנ"ס מביהמ"ק משא"כ דינים אחרים שהיו הלכות מיוחדות בבנין ביהמ"ק לא נלמד לביהכנ"ס. ולכן הדין שלא בונים בעץ יעויין ברמב"ם בסוף פרק ו' מהלכות עבודה זרה דהוי הלכה מדין שלא יהא דומה לעבודה זרה ולא שייך כלל לדין שביהמ"ק יהא שונה מבית רגיל, וכן הדין שלבנות ביום הוי הלכה בבנין המקדש ולא בצורת הבנין, וכן הדין שחצבו להדיט כ"ז הוי דינים בבנין המקדש ולא הלכה לשנות צורתו ומשום הכי לא נלמד לביהכנ"ס.

וראיה נפלאה לזה נראה מדברי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה וז"ל בפרק א' הל' י"א ומצוה מן המובחר לחזק את הבנין ולהגביהו כפי כח הציבור שנאמר ולרומם את בית אלהינו ומפארין אותו ומייפין כפי כוחן אם יכולין לטווח אותו בזהב ולהגדיל במעשיו הרי זה מצוה עכ"ל, והנה להגביה ביהכנ"ס זה הביא הרמב"ם כמו שהבאנו אבל מדוע לא הביא שמפארין אותו ומייפין אותו כמו שהביא בביהמ"ק הרי משמע ברמב"ם דהכל נלמד מאותו פסוק וא"כ מדוע לענין להגביהו הביא הרמב"ם בביהכנ"ס ולענין לפארו לא הביא, אמנם בסוף איסורי מזבח הביא הרמב"ם וז"ל ... והוא הדין בכל דבר שהוא לשם האל הטוב שיהיה מן הנאה והטוב אם בנה בית תפלה יהיה נאה מבית ישיבתו, האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו, כסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו, הקדיש דבר יקדיש מן היפה שבנכסיו וכן הוא אומר כל חלב לה' וגו' עכ"ל, וצ"ע מדוע לא הביא בהלכות ביהכנ"ס כמו שהביא בבית המקדש, וע"כ כש"נ דכל מה דנלמד מביהמ"ק זהו לענין להכין לו בית לשנות צורתו מבית דירה וזה הביא בהלכות ביהכנ"ס משא"כ לפארו דזה הלכה מיוחדת לפאר ביהמ"ק ולא מדין להכין לו בית לא נלמד לביהכנ"ס ורק בסוף הלכות איסורי מזבח הביא הרמב"ם ביחד עם כל המצוות שדין כללי להביא מהטוב מכל חלב"ג וגו' אבל לא הלכה בבנין ביהכנ"ס. ונראה דה"ט "נמי דשינה הרמב"ם את לשונו מדברי הגמ' דהא דבעי ביהכנ"ס גבוה מכל בתי העיר מלבד דאיכא דין להכין לו בית וכש"נ איכא גם בזיון שבתיה העיר גבוהים

בבניית ביהכנ"ס מצאנו כמה דברים דשוה לביהמ"ק, דז"ל הרמב"ם בפרק י"א מהלכות תפלה הל' ב' כשבזיון בית הכנסת אין בזיון אותה אלא בגבהה של עיר שנאמר בראש הומיות תקרא, ומגביהין אותה עד שתהא גבוהה מכל חצירות העיר שנאמר ולרומם את בית אלהינו, ואין פותחין פתחי הכנסת אלא במזרח שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה, ובזיון בו היכל שמניחין בו ס"ת, ובזיון היכל זה ברוח שמתפללין כנגדו באותה העיר כדי שיהיו פניהם אל מול ההיכל כשיעמדו לתפלה עכ"ל. ומקורו בדינים הללו מתוספתא פרק ג' דמגילה וגמ' בשבת דף י"א ע"א. והנה דינים אלו מקורם בביהמ"ק, דהדין שבעי לבנות ביהכנ"ס בגבהה של עיר מבואר בגמ' בזבחים דף נ"ד ע"ב דביהמ"ק דינו ליבנות במקום גבוה ומשום הכי בחרו את הר הבית יעויין, וכן להגביהו מביא הרמב"ם בפרק א' מהלכות בית הבחירה הל' ה' היכל שבזיון מבואר ברמב"ם בפרק א' מהל' בית הבחירה הל' ה' ויל"ע דמצאנו עוד דינים בבנין ביהמ"ק כגון הא דאסור לבנות בעץ בביהמ"ק וכן שאין בזיון ביהמ"ק בלילה כמבואר ברמב"ם בפרק א' הל' ט' והל' י"ב וכן הדין של אבנים וקורות שחצבן מתחילה לביהכנ"ס אין בזיון אותן להר הבית הביאו הרמב"ם בפרק א' הל' כ' [ובדין חצבן להדיט לגבי ביהכנ"ס יעויין במ"א סי' קמ"ז סק"ה מה דחילק בין ביהכנ"ס לביהמ"ק, עכ"פ ברמב"ם כלל לא הוזכר לגבי ביהכנ"ס] וצ"ע מדוע דינים אלו לא מצאנו בביהכנ"ס ואם חלוק ביהמ"ק מביהכנ"ס א"כ מדוע לחלק דינים השווה לביהכנ"ס.

בשינוי לשון הרמב"ם מהגמ'

והנה מקור הרמב"ם לדין שבעינין להגביה ביהכנ"ס מכל בתי העיר מגמ' בשבת דף י"א ע"א, אמנם הגמ' מביאה בנוסח אחר וז"ל ואמר רבא בר מחסאי אמר רב חמא בר גוריא אמר רב כל עיר שגגותיה גבוהין מביהכנ"ס לסוף חרבה שנאמר "לרומם את בית אלהינו ולהעמיד את חרבתיו" והני מילי בבתיים אבל בקשקושי ואברורי לית לן בה, ופירש רש"י יבירניות ומגדלים, עכ"ל הגמ'. והנה הא דהשמיט הרמב"ם שדוקא בבתיים אסור יעויין בביאורו"ל בס' ק"נ דעמד בזה וביאר דדברי הגמ' איירי לאפוקי מבצרים שאין עליהם שם דירה כלל, ונראה כוונת הביאורו"ל דהרמב"ם כתב שתהא גבוהה מכל חצירות העיר והיינו שחצירות העיר בעי שיהיו נמוכות יותר ולא איירי במבצרים שהם לחזק וזה הכי נמי יכול להיות גבוה יותר, אבל עדיין יל"ע בעיקר שינוי לשון הרמב"ם מהגמ' דבגמ' כתוב כל עיר שגגותיה גבוהין מביהכנ"ס וכו' אבל ברמב"ם כתב ומגביהין אותה עד שתהא גבוהה מכל חצירות העיר דמבואר דהוי דין על הביהכנ"ס שיהא גבוה מהגמ' משמע דהוי דין על הבתים שלא יהיו גבוהים יותר, ונ"מ מה הדין בשוים דלדברי הגמ' משמע דלא הוה חסרון דהעיקר שבתיה העיר לא יהיו גבוהים יותר אבל ברמב"ם משמע דהוי דין להגביה ביהכנ"ס שיהא גבוה יותר.

בביאור דין הכנת בית לביהכנ"ס ומקורו

כתב הרמב"ם בסוף פרק י"א מהלכות תפלה הל' כ"א וז"ל, רחובה של עיר אע"פ שהעם מתפללין בו בתעניות ובמעמדות מפני שהקיבוץ רב ואין בתי כנסיות מכילין אותן אין בו קדושה מפני שהוא עראי ולא נקבע לתפלה וכן בתים וחצירות שהעם מתקבצין בהם לתפלה אין בהם קדושה מפני שלא קבעו אותם לתפלה בלבד אלא עראי מתפללים בהם כאדם שמתפלל בתוך ביתו עכ"ל, מבואר ברמב"ם דבתים וחצירות אין בהם קדושה מפני שלא קבעו אותם לתפלה בלבד דהיינו דקבועים גם לעוד שימושים ולא רק לתפלה [וכן דייק בשעה"צ סי' קנ"ד סק"ב] משא"כ ברחובה של עיר דשם כתב הרמב"ם שלא נקבע לתפלה וכלשון רש"י בגמ' דמגילה דף כ"ו ע"א אינו תדיר וע"כ למד הרמב"ם דמה דמבואר בגמ' דרחובה של עיר לא נתקדשה מפני דאקראי בעלמא נאמרו בזה שני דינים א. שלא קבוע לתפלה ב. שלא מיוחד רק לתפלה אלא לעוד שימושים, ונראה לבאר מקור דינים אלו על פי דברי הרמב"ם בריש פרק י"א וז"ל כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה ומקום זה נקרא בית הכנסת עכ"ל, מבואר ברמב"ם דיש הלכה להכין בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה, ונראה מקורו דומיא דביהמ"ק דכתב בריש הלכות בית הבחירה וז"ל מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגין אליו שלוש פעמים בשנה שנאמר ועשו לי מקדש וכו' ולמד הרמב"ם דכמו שבביהמ"ק נאמר שבעי להכין בית להקריב קרבנות הוא הדין ביהכנ"ס בעינין להכין בית לתפלה דכל דבר שמיועד לקדושה בעי להכין לאותה קדושה, ונראה לומר דזהו המקור לדין רחובה של עיר ובתים וחצירות דמכיון דבעינין "להכין בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה" כלשון הרמב"ם ומשום הכי רחובה של עיר שרק לפעמים מתפללים בהם לא קדוש והוא הדין בתים וחצירות לא קדושים שמוכנים לעוד דברים וביהכנ"ס זה בית שמכניין אותו שיכנסו בו לתפלה בלבד ולא לדבר אחר וכלשון

אור חדש על ציון האיר

הופיעו לראשונה מכתב יד אשר לא היה לעולמים

שער התפלה
דרושי הכוונות
לרבינו האר"י ז"ל
מתוך עצם כת"ק
רבינו חיים ויטאל זלה"ה
והוא הבסיס המקורי
לספר שער הכוונות

שיטה על מסכת ב"ק
לרבינו יעקב קאשטרו
[מהריק"ש] זלה"ה
אב"ד ור"מ מצרים
[רפ"ה-ש"ע]
ב' כרכים מפוארים
עם הארות וציורים
ומבוא מקיף

הוצאת "אהבת שלום" טל': 02-5370970 פקס: 02-5370088

הגיליון הבא יעסוק בהלכות נטילת ידים לסעודה, סימנים קנ"ז - קנ"ט

רשימת כוללי הערב "אליבא דהלכתא"

רכסים - בבית המדרש קטורת
תמיד רח' הדקל 36
קריית ספר - בבית המדרש
מאור חיים רח' נתיבות
המשפטה 2

נה יעקב מרדכי - בבית הכנסת חניכי הישיבות רח' ויקטור וילזים
גבעת שאול - בבית המדרש משכן באב"ד רח' בעל השאלות 20
אחלה - בבית המדרש "עין חיים" רח' בני ברית 18
ארוי הבינה - בבית המדרש "שער מרדכי" שכ' ארוי הבינה 47
בני ברק - בבית המדרש חניכי הישיבות רח' עזרא 60

רוממה - בבית המדרש הגדול "משכן יצחק" רח' ראש פינה 6
ביתר עילית - בבית הכנסת "דרכי תבונה" רח' פחד יצחק 12
רמות - בבית הכנסת "מנן אבות" רח' שירת חיים 5
תל ציון - בבית הכנסת "בני תורה" רח' אהבת אמת 17
נה יעקב - בבית הכנסת "היכל נסים" חניכי הישיבות רח' זווין

רמת בית משוש - בבית הכנסת "משכן רפאל" רח' חלל שורק 20
בית ון - בבית הכנסת "מנן אברכים" רח' חיד"א 21
רמת שלמה - בבית הכנסת "אהל יוסף" רח' הרב זולט 8
ברכפלד - בבית המדרש חזון איש רח' רשב"י 21
אלעד - בבית הכנסת "בית אליהו" רח' הלל 24

כתובת המערכת: רח' אבן יהושע 24 ירושלים. ת.ד. 50526, פקס: 02-5370088 כתובת דוא"ל למשלוח הערות והארות: alibadehilcheta@gmail.com